TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

ANDREAS TIETZE

BEŞİNCİ CİLT

M-N

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati

Türkiye Bilimler Akademisi
Piyade Sokak No 27, 06690
Çankaya – Ankara
Tel: 0312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

ISBN: 978-9944-252-78-2 (tk.)
ISBN: 978-605-2249-14-7 (5. cilt)

Proje Yöneticisi
Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı

Editörler
Nurettin Demir
Emine Yılmaz

İletişim ve Koordinasyon
Aynur Odabaş

Grafik Tasarım
Ece Yavuz

Birinci Baskı
1100 adet

Baskı Yeri, Tarihi
Ses Reklam Matbaacılık, ANKARA
Haziran 2018

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Beşinci Cilt

M – N

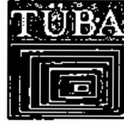
ANDREAS TIETZE

TÜBA Yayını Editörleri:
Nurettin Demir, Emine Yılmaz

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Ankara
2018

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜBA Yayını Editörleri:
Prof. Dr. Nurettin DEMİR, Prof. Dr. Emine YILMAZ

TÜBA Yayını Editör Yardımcısı:
Prof. Dr. Şule PFEIFFER-TAŞ

Araştırmacılar:
Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN, Hasan GÜZEL, Hasan HAYIRSEVER

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 7
Editörlerin Ön Sözü 9
Hurufat 13
Transkripsiyon (Yazı Çevrimi) İşaretleri 14
İşaretler ve Kısaltmalar 18
Bibliyografya 22
Bibliyografik Kısaltmalar 94

Lugat
M 99
N 293

ÖN SÖZ

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Avusturyalı ünlü Türkolog, TÜBA Şeref üyesi Prof. Dr. Andreas Tietze'nin Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati'ni (TETTL) tamamlayıp yayımlamayı amaçlayan projesi kapsamında eserin ilk dört cildini yayımlamakla Türk bilim ve kültür hayatında iz bırakacak önemli bir adım atmış bulunuyor. Türkiye Türkçesi için 14. yüzyıldan günümüze kadar geçen 700 yıllık sürenin tamamında yazılmış eserlerden seçme verilere dayanan bir tarihsel sözlük ve böylesine geniş kapsamlı bir sözlükte yer alan kelimelerin kökenini ortaya koyan bir kökenbilgisi sözlüğü, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın başına kadar hazırlanmış değildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye sığınıp İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllar (1937–1965) çalışmış, Türk eğitim ve kültür hayatına çeşitli vesileler ve pek çok hizmetlerle katkıda bulunmuş olan Avusturyalı bilim insanı Andreas Tietze'nin bir ömür boyu çalışarak topladığı malzeme, kendisi hayattayken 2002 yılında Avusturya Bilimler Akademisi tarafından Türkçe olarak yayımlanmaya başlamıştı.[1] Eserin, Tietze Hoca tarafından hazırlıkları ilerletilmiş durumda olan ikinci cildi ise kendisinin vefatından ancak 6 yıl sonra asistan ve öğrencileri tarafından baskıya verilebilmiş, bu cilt doğrudan doğruya Avusturya Bilimler Akademisi yayınları arasında çıkmıştır.[2]

Akademi başkanlığı görevini üstlendikten sonra başlatılan görüşmeleri takiben 2015 yılı yazında TÜBA ile Tietze ailesi arasında ve ilk iki cildin hazırlanıp yayımlanmasına malî destek sağlamış olan Avusturya Bilimler Akademisi arasında anlaşmaya varılarak TETTL'ye ait bütün taslak, fiş ve malzemeler ile yayın haklarının TÜBA'ya devri konusunda sözleşmeler imzalanmıştır. Bu iş birliği ve devir için Tietze Hoca'nın saygıdeğer eşi Süheyla Tietze Hanımefendi'ye, kızı Filiz Hanım'ın şahsında çocuklarına ve Avusturya Bilimler Akademisi Başkanı Sayın Prof. Dr. Anton Zeilinger ile başkan yardımcısı Doç. Dr. Michael Alram'a içten teşekkürlerimizi sunuyorum.

2015 yılı güzünde eserin Tietze Hoca'dan intikal eden ve ailesi tarafından TÜBA'ya verilen özgün metin, taslak, fiş ve malzemelere bağlı kalınarak tamamlanması ve yayımlanmasını amaçlayan "TÜBA-TETTL Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında, Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yürütücülüğüyle, sözlüğün daha önce iki cilt hâlinde yayınlanan kısımlarını da içeren A-L harflerini kapsayan kısmı, 2016 yılında tamamlanmış ve dört cilt halinde yayımlanmıştır.

Projenin ilk yürütücüsü Prof. Dr. Semih Tezcan'ın vefatının ardından, Lugatin M-N harflerini kapsayan beşinci cildi, Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir editörlüğünde 2018 yılında tamamlanarak bilim dünyamızın istifadesine sunulmaktadır. Lugatin büyük ölçüde tamamlanan altıncı cildi de ya-

---

[1] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 1 A–E.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Simurg Yayınevi. İstanbul–Wien 2002. 763 s.

[2] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 2 F–J.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2009. 440 s.

kın zamanda yayımlanacaktır. Eserin geri kalan kısmını, eldeki özgün taslak ve malzemelere dayalı olarak tamamlayıp dizinleri de çeşitli bakış açılarına göre düzenleyip en kısa sürede bilim camiasına kazandırmayı hedefliyoruz.

TÜBA olarak, bu önemli projeyle, ortada kalma ve kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan önemli bir birikim ve eseri Türk kültürüne ve Türkoloji alanına kazandırmakla önemli bir ulusal görevi yerine getirmenin onurunu yaşıyoruz. Bize bu onuru yaşatan Prof. Tietze ile değerli ailesine, eserin kalan ciltlerinin hazırlanması işini üstlenen proje yürütücüleri Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir'e, editör yardımcısı Prof. Dr. Şule Pfeiffer-Taş'a ve proje araştırmacılarına, TETTL projesine katkı ve destek sağlayan tüm paydaşlarımıza teşekkür ediyor; eserin beşinci cildine kadar editörlüğünü yapan merhum Prof. Dr. Semih Tezcan'ı rahmet ve şükranla yadediyorum.

Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı
Ankara, Haziran 2018

EDİTÖRLERİN ÖN SÖZÜ

Türk dili araştırmalarının önemli ismi Prof. Dr. Andreas Tietze'nin uzun yıllar biriktirdiği verilere dayanan *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*'nin (TETTL) ilk dört cildini TÜBA adına yayıma hazırlayan Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yayınına sınırlı katkımız olmuştu. Ancak yoğun sözlük çalışmaları sırasında Semih hoca rahatsızlanmış, sözlük yayınını devam ettirebilecek ekip arasında adımız geçmişti. Prof. Dr. Semih Tezcan'ın, sağlığına kavuştuktan sonra, sözlüğün diğer ciltlerini yayına hazırlama çalışmalarına yeniden istekle sarıldığını görmek bizi umutlandırmıştı. Çünkü, sözlükle ilgili sorunları yakından tanıyan hocamızın editör olarak devam etmesi ve bize ihtiyaç duyduğunda ona yardımcı olmak bizim açımızdan en iyi seçenekti. Ancak Prof. Dr. Semih Tezcan'ın beklenmedik bir anda aramızdan ayrılması üzerine TÜBA ile yaptığımız görüşmeler sonucunda sözlüğün sonraki ciltlerinin tarafımızdan baskıya hazırlanması yönünde bir kanaat ortaya çıktı. Sözlük malzemesini teslim aldığımız andan itibaren, zaten çok gecikmiş olan böylesine önemli bir eseri daha fazla geciktirmemek adına, neredeyse başka bütün işlerimizi bir kenara bırakarak rutin olarak yapmamız gereken işler dışındaki tüm zamanımızı bu sözlüğün yayınına harcadık. Elinizdeki beşinci cilt (M-N) bu yoğun çalışmanın ürünü olarak çok kısa bir süre içinde hazırlanmıştır.

TETTL'yi yayına hazırlamamız gündeme geldiğinde bizi gerçekte neyin beklediği konusunda bir fikrimiz yoktu. Görüşmeler sırasında TÜBA tarafından bize teslim edilmiş olan taslak sözlük metni üzerinde bir ön rapor hazırlamıştık. Hızlı bir okuma sırasında ilk dikkatimizi çekenler, dizgi yanlışları ve tutarsızlıkları, açıklamaları bulunmayan kısaltmalar, tanımsız ve/veya tanıksız sözlük maddeleri, madde başlarının farklı dillerdeki açıklamaları, sözlükbirim ile örnek cümleler arasındaki uyuşmazlıklar, tekrarlar, alfabetik sıralama, madde başlarını tanıklamak üzere orijinal metinlerden alınmış olan verilerdeki yanlış aktarmalar olmuştu. Ancak gerçek sorunlarla sözlük üzerinde çalışmaya başlayınca yüzleştik. Bunların sözlük açısından önemli olanlarının tümüne çözüm ürettiğimizi düşünüyoruz. Bunların bir bölümünü şöyle sıralayabiliriz:

Prof. Dr. Andreas Tietze'nin üzerinde çalıştığı metinlerin önemli bir kısmı TETTL'nin de ana kaynakları arasındadır. Ama en azından M-N cildi için bu eserler arasında *Ferec ba'de'ş-şidde* ayrı bir yere sahiptir. Tietze kelimenin ilk geçtiği metni tanıklamak amacıyla, nerdeyse her sözlükbirim için bu eserden bir ya da daha fazla örnek cümle almıştır. Ancak yaptığımız kontrollerde *Ferec ba'de'ş-şidde*'den sözlüğe alınmış cümlelerin *Ferec ba'de'ş-şidde*'nin 2006'da yapılmış yayınıyla ciddi farklılıklar gösterdiğini belirledik. Okuyuş ve transkripsiyon farklılıkları ilk dikkati çekenlerdi. Örneğin *idi, ile* gibi enklitikler TETTL'de *var-idi, anuŋ-ile* gibi ünlü uyumu olmaksızın yer alırken *Ferec ba'de'ş-şidde* yayınında *varıdı, anuŋıla* vb. biçimlerinde uyuma sokulmuşlardır. Uzun /i/, TETTL'deki *Ferec ba'de'ş-şidde* örneklerinde her zaman /iy/ biçiminde yazılmışken metinde düzenli olarak /ī/ ile görünmekteydi. Ayrıca kimi cümlelerin TETTL'ye eksik geçirilmiş olması, satır atlamaları, tanık olarak kullanılan örneğin bambaşka bir biçimde okunmuş olması gibi sorunlarla da karşılaştık. Bu

nedenle, M-N cildinde yer alan yaklaşık bin beş yüz *Ferec ba'de'ş-şidde* cümlesi, basılı eser esas alınarak yeniden dizilmiş ve sözlük, *Ferec ba'de'ş-şidde*'nin 2006'daki Tietze-Hazai yayını ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır.

TÜBA'dan teslim aldığımız taslak M-N cildinde, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin sözlükbirimlerin anlamı veya tanıkları için zaman zaman sadece bir kısaltma, eser adı veya sayfa numarasını vermekle yetinmiş olduğunu gördük. Bu tür eserlere kişisel kütüphanelerimizin, TÜBA'dan teslim aldığımız sanal kütüphanenin, Ankara kütüphanelerinin ve internetin taranmasıyla ulaşılmış ve tanıklar sözlüğe alınmışlardır. Ancak Prof. Dr. Andreas Tietze tarafından çok kullanılmış olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sermet M. Alus gibi bazı yazarlardan alınan tanıklar kontrol edildiğinde, sözkonusu eserde ve/veya sayfada ilgili örneğin bulunmadığı görülmüştür. Bu durumda, uzun taramalar sonucu tanık cümlenin gerçekte hangi kaynakta yer aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlemenin mümkün olmadığı durumlarda tanıklar, Tietze'nin bibliyografyasındaki diğer eserlerden alınmıştır. Sadece birkaç örnekte, tanık için gösterilen kaynağın yayınlanmış olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Örneğin *Meryem orucı* sözlükbirimi için verilen iki tanık için de *Naẓmī 1974* kaynak gösterilmiştir ancak bunun hangi kaynak olduğu belirlenemediği gibi, ilgili olabilecek hiçbir kaynakta da bu deyim yer almamaktadır. Bu nedenle ilgili maddeye not düşülerek *Naẓmī 1974* ifadesi korunmuştur.

Taslak sözlükte, kimi durumlarda tanıklar bir eserin eski baskısından alınmış olduğu halde göndermeler yeni baskılara yapılmıştı veya tam aksi de görülebiliyordu. Bu nedenle sayfa numaralarında görülen tutarsızlıklar giderilmiştir.

TETTL'da tüm sözlükbirimlerin köken bilgisi verilmemektedir. Bu, ilk ciltlerde de böyledir. Ancak beşinci ciltte belirlenebilen tüm köken bilgileri verilmiştir. Bazı sözlükbirimler için ise bu mümkün olmamıştır.

Sözlüğün bu sayısına tanıklama amacıyla yeni kaynak eklenmemiş ancak özellikle sözlükler söz konusu olduğunda, okuyucu için daha kolay ulaşılabilir ve daha zengin veriler sunuyor olması da göz önünde bulundurularak, aynı sözlüğün yeni baskıları da M-N cildinin bibliyografyasına eklenmiştir, Dankoff-Tezcan 2004, Hans Wehr 1985 gibi.

Taslak sözlükte yer alan pek çok tanımsız sözlükbirim, sözlükler ve tanıklardan yola çıkılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak *meşaleme, naskaz* gibi birkaç örnek, sözlüklerde bulunamadıkları ve tanıkları anlam vermeye yeterli olmadığı için çift soru işaretiyle bırakılmışlardır. Yine taslak sözlükte, 'tanığı yok' anlamında kullanılan xx işareti, Tietze'nin bibliyografyası taranıp, ilgili sözlükbirime tanıklar eklenmek suretiyle mümkün olduğu kadar azaltılmıştır. Ancak sözlüklerden alınan sözlükbirimler için tanık kullanılmamıştır.

Prof. Dr. Andreas Tietze'nin, sözlükbirimleri açıklarken kullandığı Türkçe, oldukça fazla Arapça ve Farsça kelime içermekteydi. Tietze'nin üslubu mümkün olduğunca korunmaya çalışılarak ancak çok zorunlu durumlarda sadeleştirmeye gidilmiştir. Çift gösterim belirlenen *dahil, dâhil* vb. gibi çok sayıda kelime Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre tek biçimli hale getirilmiştir.

Sözlükte yer alan kimi sözlükbirim açıklamaları bugün için geçerli olmasa bile, tarihe ışık tutmaları açısından oldukları gibi korunmuşlardır: Örneğin: "**Nevşehir** 'Niğde vilâyetindeki kasaba' < Yun. ***Νεαπολις*** (Neápolis)".

Kimi maddebaşı tanımları bugün için yetersiz veya yanlış kabul edilebilir ancak TETTL yayın ilkeleri gereği Tietze'nin kendi kaynakları ve bilgisi doğrultusunda verdiği anlamlar korunmuştur.

Teslim aldığımız metinde, bazı sözlükbirimlerin tanımları Türkçe dışındaki dillerde verilmiştir. Bunlar maddebaşı tanımında Türkçeye çevrilmiş ancak yanında diğer karşılıklar da korunmuştur. Madde içindeki tanımlarda ise yabancı karşılıklar –varsa- olduğu gibi bırakılmıştır.

TETTL'in sıklıkla kullanılmış olan temel kaynakları vardır ve sözlükbirimler de Tietze tarafından bu kaynaklara göre belirlenmiştir. Bu nedenle, TETTL yayın ilkeleri gereğince sözlüğe yeni maddebaşları eklenmemiştir. Ayrıca, sözlükbirim olarak yadırganabilecek ***masduka-i makâl, mümkünü yok*** gibi maddebaşları, Tietze'nin seçimi oldukları için korunmuşlardır.

Prof. Dr. Andreas Tietze, üzerinde çalıştığı karşılaştırmalı yayınlarda, örneğin E. Kömürjian 1981'de, nüsha farklarını dörtlüklerin altında vermiş, sözlükte de bunlara atıfta bulunmuştur. Örneğin ***niza*** maddesinde adı geçen esere atıf vardır. Ancak yayınlanmış metin ***Esamesın tevkir sual idende / Vejhi meshur uzre hojeti ketbe/Chıfudlerın tezvir ol devalerde / Murafade maksur dushub divane*** biçimindedir. Nüsha farkları ***devalerde N / nizade Y*** biçiminde altta açıklanmıştır. Bu cümlede örnek, ilgili yerde ***Y*** nüshasındaki biçimi ile verilmiştir: ***Chifudlerın tezvir ol nizade*** (E. Kömürjian 1981 s. 156).

Taslak sözlük metninde yer alan ve açık biçimleri belirtilmemiş olan *Mix., R., Köm.* gibi kısaltmaların, araştırma ve karşılaştırmalar yoluyla hangi eserleri temsil ettiği belirlenmiş ve bu eserler tanıklamalar için kullanılmışlardır.

Elinizdeki beşinci cilt, yani M-N cildi aynı zamanda bizim için TETTL'nin uzun ve karmaşık serüvenini anlamak, içerdiği eşsiz sözvarlığının hangi eserler yoluyla, hangi süreçlerden geçerek önümüze geldiğini çözmek için de bir fırsat olmuştur. Bu cildi hazırlarken edindiğimiz deneyim ve Türkolojinin, artık aramızda olmayan çok değerli iki ismine, Prof. Dr. Andreas Tietze ve Prof. Dr. Semih Tezcan'a karşı hissettiğimiz sorumluluk duygusunun diğer ciltleri daha eksiksiz hazırlamamıza yardımcı olacağına inanıyoruz.

Bu tür bir *sözlük* hazırlama işi, son noktanın konulabileceği çalışmalardan değildir. Böyle bir sözlüğün, yeni malzeme ve yöntemlerle sürekli olarak genişletilecek, geliştirilecek durumda olduğu açıktır. Mevcut haliyle bize verilen malzemeyi kendi içinde mümkün olduğu kadar tutarlı, asıl sahiplerinin çabasını yansıtacak biçimde bir araya getirmeye çalıştık. Daha iyisini yapmak, Türk dili uzmanlarının görevleri arasındadır.

Prof. Dr. Nurettin Demir
Prof. Dr. Emine Yılmaz
Ankara, Haziran 2018

HURUFAT

Kitabımıza esas olan bugünkü standart Türkiye Türkçesi (BSTTk.) olduğu için, transkripsiyonda (yazı çevrimi) kullanılan harfler de mümkün olduğunca BSTTk.nde geçerli hurufattan seçilmiştir. Mesela "cīm" harfi için Arap dili çalışmalarında yaygın olduğu şekliyle "**ğ**" değil "**c**" harfi kullanılmıştır. Latin alfabesini kullanmayan dillerdeki kelimeler (mesela Slav dillerinden alınan kelimeler) transliterasyonla (harf çevrimi) Türk harflerine aktarılmış ve icap ederse telaffuzları fonetik işaretlerle gösterilmiştir.

Yunanca kelimeler orjinal imlaları ile tespit edilmiş ve ardından telaffuzları Türk harfleriyle gösterilmiştir. Klasik Yunanca ve Yeni Yunanca kelimelerde bu dillere ait bilim dallarında yaygın olarak kullanılan telaffuz şekilleri kaydedilmiş, nadiren her iki telaffuz şekli de verilmiştir.

Arap hurufatlı dillere, yâni Arapça, Farsça, Kürtçe ve Osmanlı Türkçesine, ait kelimelerde Türkiye'de yaygın olan transkripsiyon (yazı çevrimi) sistemi uygulanmıştır. Mesela Anglo–Sakson sisteminde ligaturla **/sh/** ve *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*'ın sisteminde köşeli ters şapka (*haček*) ile **š** olarak transkribe edilen harfi biz **ş** ile gösterdik. Diğer harfler için aşağıdaki listeye bakınız.

Ermenice, bu eserde Ermenicenin Anadolu şivesi anlamında kullanılmaktadır.

Ermeniceden Türkiye Türkçesine geçen kelimeler genellikle şivelerden kaynaklandığı için Türkçede bu diyalektlerin telaffuzunu muhafaza etmişlerdir.

Batı ve Doğu Ermeniceleri Eski Ermeniceden (Klasik Ermenice) gramer bakımından farklıdır. Bununla beraber Batı Ermenicesi diğer şivelerden telaffuzda ayrılır; ms. *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* yerine *media (tonlu kapantı sesleri* **b**, **d**, **g***)* telaffuz edilir (**/b/** yerine **/p/**, **/c/** yerine **/ç/** vs.), *aspirata (soluklu ünsüzler)* aynen telaffuz edilir. Ama Batı ve Doğu Ermenicesi arasındaki fark en çok edebî dilde görülür. Şiveler bu ayrımı bütün noktalarda açık bir biçimde ortaya koymazlar, yâni Ermenicenin Anadolu şivelerinin hepsi Batı Ermeniceye ait değildir. Örneğin Van'da konuşulan Ermenice en azından fonetik olarak Doğu Ermeniceye denk düşmektedir. Bunların dışında öbür diyalektler de Batı/Doğu ayrımı kurallarına uymazlar. Bu nedenle biz diyalektlerin konuşulduğu yerleri de gösteriyoruz: **Erm. (diyal. Van).**

Burada Ermenice kelimeler transliterasyonla (harf çevrimi) aktarılırken kısmen Ermenicenin milletlerarası transkripsiyon sistemine uymayan kullanımlar yaptık (ms. **/j/** harfi yerine **/dz/** kullanılması vs.). Bu kitapta aspirata (soluklu ünsüzler) bir apostrof ile gösterilmiştir (ms. **/p'/**, **/k'/**, **/ç'/**, **/t'/**, **/ts'/**). Ermenice *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* ve *aspirata (soluklu ünsüzler)* Türkiye Türkçesi'ne *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* olarak yansır, yani **/p/** ve **/p'/**: **/p/**; **/ç/**, **/ç'/**, **/ts/** ve **/ts'/**: **/ç/**; **/k/** ve **/k'/**: **/k/**; **/t/** ve **/t'/**: **/t/**).

ARAP HARFLERİ İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

		transkripsiyon (yazı çevrimi)		Arapça	Farsça
harf	adı	DMG'ye göre	sözlükte kullandığımız	Ar. telaffuz	Fa. telaffuz
ء	hemze	'	'	hafif kesme	~
ا	elif	ā	a, ā	/a/ ile /e/ arası	~
ب	be	b	b	/b/	~
پ	pe	p	p	—	/p/
ت	te	t	t	/t/	~
ث	se	ṯ	ṯ	İng. ba<u>th</u> gibi	/s/
ج	cîm	ğ	c	/c/	~
چ	çîm	č	ç	—	/ç/
ح	ḥâ	ḥ	ḥ	aspirasyon ile çıkan kuvvetli /h/	/h/
خ	ḫı	ḫ	ḫ	kuvvetli ve frikatif /h/, Alm. do<u>ch</u> gibi	~
د	dâl	d	d	/d/	~
ذ	ẕâl	ḏ	ḏ	İng. <u>th</u>ere gibi	/z/
ر	re	r	r	/r/	~
ز	ze	z	z	/z/	~
ژ	je	ž	j	—	/j/
س	sîn	s	s	/s/	~
ش	şîn	ş	ş	/ş/	~
ص	ṣâd	ṣ	ṣ	kalın /s/	~
ض	ḍâd	ḍ, ż	ḍ	/d/ ile /z/ arası	/z/
ط	ṭı	ṭ	ṭ	kalın /t/	~
ظ	ẓı	ẓ	ẓ	kalın /z/	/z/
ع	'ayın	'	'	sert kesme	~
غ	ġayın	ġ	ġ	arka damağa yakın, kalın /g/	~
ف	fe	f	f	/f/	~
ق	ḳâf	q	ḳ	sert /k/	~
ك	kef	k	k	yumuşak /k/	~
گ	gef	g	g	—	/g/
ل	lâm	l	l	/l/	~
م	mîm	m	m	/m/	~
ن	nûn	n	n	/n/	~
ه	he	h	h	/h/	~
و	vâv	w,u	v,w,ū	İng. <u>w</u>hy gibi; uzun /u/,/v/	~
ى	ye	y,ī	y,ī	/y/, uzun /i/	~

DMG: Alman Doğu Araştırmaları Derneği
* ~ işareti telaffuzun Farsçada aynı olduğunu gösterir.
* — işareti harfin Arapçada bulunmadığını gösterir.
* Farsça alfabede *he* harfi *vâv* harfinden sonra gelmektedir.

OSMANLI TÜRKÇESİ

harfler	transkripsiyon (yazı çevrimi)	telaffuz
ا/آ	ā, a	uzun /a/, /a/
ء	ʾ	hafif kesme
ع	ʿ	sert kesme
ب	b	/b/
ج	c	/c/
چ	ç	/ç/
د	d	/d/
ذ	ẕ	sert /d/
	e	/e/
	ė	EOsm. ve Az. Tk.nde /i/ sesine yakındır
ف	f	/f/
گ	g	/g/
غ	ġ	arka damağa yakın, kalın /g/
ه	h	/h/
ح	ḥ	/h/
خ	ḫ	sert /h/
ژ	j	/j/
ك	k	/k/
ق	ḳ	sert /k/
ل	l	/l/
م	m	/m/
ن	n	/n/
و	v, ō, ū, o, u, ö, ü	/v/, uzun /o/, uzun /u/,/o/,/u/,/ö/,/ü/
ڭ	ŋ	genizden gelen /n/
پ	p	/p/
ر	r	/r/
س	s	/s/
ص	ṣ	kalın /s/
ث	s̱	/s/
ش	ş	/ş/
ت	t	/t/
ط	ṭ	sert /t/, velar (arka damaksıl) ünlülü Tk. kelimelerde kalın /d/ veya /t/ ms. *daġ* veya *toz*
ى	y, ī, i, ı	/y/, uzun /i/, /i/, /ı/
ز	z	/z/
ذ	ẕ	/z/
ظ	ẓ	sert /z/
ض	ż	sert /z/

* 19. asır metinlerinde ünlüler için bugünkü Türkiye Türkçesindeki harfler kullanılmış, ünsüzler ise metinde bulundukları gibi aktarılmışlardır. Bu kurala yalnızca birkaç kelime istisna oluşturmaktadır (ms. **alub**, **içün** gibi).

* Osmanlı Türkçesi kelime ve metinlerin transkripsiyonunda 19. asrın başına kadar iki ünlü arasındaki **/g/** ve **/k/** harfleri **/g/** ile, 19. asırdan sonra ise **/ğ/** ile gösterilmiştir. (*degil* > *değil* gibi)

* Azerbaycan Tk. açık **/e/** fonemi (**ə** harfi), **/ä/** ile gösterilmiştir.

Ferec ba'd eş-şidde'nin Budapeşte nüshasındaki özel yazım ve transkripsiyon (yazı çevrimi) biçimleri için b. **â** ⊡.

YUNANCA İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

	Klasik Yunanca (EYun.)	Yeni Yunanca (BizYun.* ve Yun.)
α	a	a
β	b	v
γ	g	ġ (/e/ ve /i/ sesinden önce y)
δ	d	ḑ
ε	e	e
ζ	z	z
η	ē	i
θ	th	ţ
ι	i	i
κ	k	k
λ	l	l
μ	m	m
ν	n	n
ξ	ks	ks
ο	o	o
π	p	p
ρ	r	r
σ, kelime sonunda ς	s	s
τ	t	t
υ	u,ü	i
φ	ph	f
χ	kh	ḫ (ardından /e/ veya /i/ gelirse Alm. ich gibi)
ψ	ps	ps
ω	ō	o
Birleşik harfler		
ει	ei/ē	i
αι	ai	e
αυ	au	av/af (sessiz ünsüzlerden önce)
ευ	eu	ev/ef (sessiz ünsüzlerden önce)
οι	oi	i
ου	ou/ū	u
μπ	mp	b/ mb
ντ	nt	d/ nd
γγ (γκ)	ng (nk)	g/ng
τζ	c	c

**BizYun. Bizans Yunancası*

ERMENİCE İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

harfler		Doğu Ermenice	Batı Ermenice	Sözlükte kullandığımız
Ա	ա	a	a	a
Բ	բ	b	p	p (b)
Գ	գ	g	k	k (g)
Դ	դ	d	t	t (d)
Ե	ե	e	e	e
Զ	զ	z	z	z
Է	է	ē	ē	ē
Ը	ը	ä/ə	ä/ə	ä
Թ	թ	t‘	t‘	t‘
Ժ	ժ	ž	ž	j
Ի	ի	i	i	i
Լ	լ	l	l	l
Խ	խ	x	x	ḫ
Ծ	ծ	c	j	dz (ts)
Կ	կ	k	g	k (g)
Հ	հ	h	h	h
Ձ	ձ	j	c	ts (dz)
Ղ	ղ	ł	ł	ğ
Ճ	ճ	č	ǰ	c(ç)
Մ	մ	m	m	m
Յ	յ	y	y	y
Ն	ն	n	n	n
Շ	շ	š	š	ş
Ո	ո	o	o	o
Չ	չ	č‘	č‘	ç‘
Պ	պ	p	b	p (b)
Ջ	ջ	ǰ	č	ç (c)
Ռ	ռ	ṙ	ṙ	ṙ
Ս	ս	s	s	s
Վ	վ	v	v	v
Տ	տ	t	d	d(t)
Ր	ր	r	r	r
Ց	ց	c‘	c‘	ts‘
Ւ	ւ	w	w	w
Փ	փ	p‘	p‘	p‘
Ք	ք	k‘	k‘	k‘
Օ	օ	ō	ō	ō
Ֆ	ֆ	f	f	f
	ու	u	u	u

İŞARETLER VE KISALTMALAR

< >	Kelimenin ödünç alınma yolunu gösterir
??	Mana veya etimoloji meçhul
‼	Çağ.da ve Osm.da ortak kelime olduğuna dikkat
※	Kelimenin geçtiği örnek cümleye işaret eder
※※	Kelimeye örnek cümle bulunamadığını gösterir
*	Aslında var olmayan, uydurulmuş, düşünülmüş kelime veya tabirler
⊡	Toplu bakış maddesi

Kısaltmalar

Genel Kısaltmalar

(Bibliyografik kısaltmalar için b. Bibliyografya)

AD.	Anadolu Türk diyalektleri
a.e.	aynı eser
Alm.	Almanca
Alt.	Altayca
a.m.	aynı manada
Ar.	Arapça
Arn.	Arnavutça
Arom.	Aromunca
Asur.	Asurca
a.y.	aynı yerde
Az. Tk.	Azerbaycan Türkçesi
b.	bakınız
BizYun.	Bizans Yunancası
b.m.	bugün bilinen manada
BSTTk.	Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi
Bulg.	Bulgarca
Cerm.	Cermence
civ.	civarı, civarında
Çerkes.	Çerkesçe
Çağ.	Çağatayca
Çek.	Çekçe

Çin.	Çince
diyal.	diyalekt/leri
EAlm.	Eski Almanca
ECerm.	Eski Cermence
EFa.	Eski Farsça
EFr.	Eski Fransızca
EErm.	Eski Ermenice
EFlem.	Eski Flemenkçe
EHind.	Eski Hintçe
Eİng.	Eski İngilizce
Eİt.	Eski İtalyanca
EOsm.	Eski Osmanlı Türkçesi
Erm.	Ermenice
ESür.	Eski Süryanice
ETk.	Eski Türkçe
EYun.	Klasik Yunanca
Fa.	Farsça
Flem.	Flemenkçe
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagavuzca
gaz.	gazetesi
Gürc.	Gürcüce
Hakas.	Hakasça
Hind.	Hintçe
HvarTk.	Hvarezm Türkçesi
İbr.	İbranice
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İsv.	İsveççe
İt.	İtalyanca
Kalm.	Kalmükçe
KazTat.	Kazan Tatarcası
Kırg.	Kırgızca
KırTat.	Kırım Tatarcası
Kom.	Komanca

krş.	karşılaştırınız
Kumuk.	Kumukçe
Kürt.	Kürtçe
Kürt. (Zaza)	Kürtçe-Zazaca
Lât.	Lâtince
Leh.	Lehçe (Polonezce, Polonya'da konuşulan dil)
Mac.	Macarca
Malay.	Malayca
Mo.	Moğolca
m.ö.	milattan önce
ms.	mesela
no.	numara
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OOsm.	Orta Osmanlı Türkçesi
OAlm.	Orta Almanca
Özb.	Özbekçe
Pehl.	Pehlevice
Protobulg.	Proto-Bulgarca
Port.	Portekizce
Prov.	Provansal
RD.	Rumeli Türk diyalektleri
Rom.	Roma dili, Kıptice, Çingenece
Rum.	Rumence
Rus.	Rusça
Sansk.	Sanskrit
Slavo-Mak.	Slavo-Makedonca
Sırp-Hırv.	Sırpça-Hırvatça
Sl.	Slav/Slavca
Slo.	Slovakça
Slov.	Slovence
Sogd.	Sogdca
Şor.	Şorca
Süry.	Süryanice
TBM.	Toplu Bakış Maddesi
Tk.	Türkçe

Tob.	Tobol diyalekti
Tsak. diyal.	Yunancanın Tsakonia diyalekti
TTk.	Türkiye Türkçesi
Tuv.	Tuvaca
Türkm.	Türkmence
T.Y.	Türkçe Yazmalar
t.y.	tarih yok
Ukr.	Ukraynaca
vs.	ve saire
Yak.	Yakutça
YLât.	Yeni Lâtince
Yun.	Yunanca
YUyg.	Yeni Uygurca
y.y.	yayın yeri yok
yy.	yüzyıl

BİBLİYOGRAFYA

Abasıyanık, Sait Faik (1906-1954)

1936 Semaver. Küçük Hikâyeler. İstanbul.
1940 Şahmerdan. Hikâyeler. İstanbul.
1944ma "Matmazel Todori". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 30-33.
1944me Medarı maişet motoru. İstanbul.
1948 Lüzumsuz adam. İstanbul.
1950m Mahalle kahvesi. İstanbul.
1950s Sarnıç. İstanbul.
1951h Havada bulut. İstanbul.
1951k Kumpanya. İstanbul.
1952h Havuz başı. İstanbul.
1952s Son kuşlar. İstanbul.
1953d [1952] "Dondurmacının çırağı". YH 1953, s. 3-10.
1953k Kayıp aranıyor. Roman. İstanbul.
1954a Alemdağında var bir yılan. Hikâyeler. İstanbul.
1954h [1953] "Hikâye peşinde". YH 1954, s. 3-9.
1955 Tüneldeki çocuk. İstanbul.
1956. Mahkeme Kapısı. İstanbul.

Abaev, V.I.

1958–1979 İstoriko–ėtimologiçeskiy slovar' osetinskogo yazıka. 3 cilt. Moskva–Leningrad.

Abdülaziz (Bey) ibn Cemâleddin (1850-1918)

1995 Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri. (Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay). 2 cilt. İstanbul.

ʿAbdülḥaḳ Ḥāmid [Ṭarḫan] (1852-1937)

1334 Finten. İstanbul.

ʿAbdülḳādir, Ṭopçıbaşı

1054 Tārīḫ–i āl–i ʿOs̱mān. Viyana, Nationalbibliothek, Mixt. 130.

Abü Bakr–i Ṭihrānī (ö. 1477)

1962 [875/1470-71] Necati Lugal – Faruk Sümer: Kitāb–i Diyārbakriyya. Ak–Koyunlular Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Seri III – No. 7. Ankara.

Acar, Halil Turgut (1927-)

1954 [1953] "Karın doyunca". YH 1954, s. 100-105.

Acaryan, Hraçya (1876-1953)***

1971-1979 Hayerēn Armatakan Baṛaran. 4 cilt. Erevan.

Adamović, Milan (1939-)

1994 [1368–86] Kelile ü Dimne. Türkische Handschrift T 189 der Forschungsbibliothek Gotha. Hildesheim–Zürich-New York.

Adıvar, Halide Edib (1884-1964)

1329 Yeŋi Turan.
1926 Uruŋ ḳaḥbeye. İstanbul.
1928 Zeyno'nuŋ oġlu. İstanbul.
1939 Tatarcık. Roman. İstanbul.
1942 Sinekli Bakkal. Roman. İstanbul.

ADİL

1966–1987 Azārbaycan Dilinin İzahlı Lüġāti I. 4 cilt. Bakı.

Ağaoğlu, Adalet (1929-)

1964 Evcilik oyunu. Oyun. İstanbul.
1980d [1979] Bir düğün gecesi. 4. basım. İstanbul.
1980ö [1973] Ölmeye yatmak. Roman. 3. basım. İstanbul.
1980y [1974] Yüksek gerilim. Öyküler. 3. basım. İstanbul.
1981f [1976] Fikrimin ince gülü. Roman. 3. basım. İstanbul.
1981s [1978] Sessizliğin ilk sesi. Hikâyeler. 2. basım. İstanbul.
1981y [1980] Yazsonu. 2. basım. İstanbul.
1982h Hadi gidelim. Öyküler. İstanbul.
1982o Oyunlar: Evcilik oyunu – Tombala – Çatıdaki çatlak – Sınırlarda – Bir kahramanın ölümü – Çıkış – Kozalar – Kendini yazan şarkı. İstanbul.
1984 Üç beş kişi. Roman. İstanbul.
1985 Göç temizliği. Anı - Roman. İstanbul.
1991h [1987] Hayır. İstanbul.
1991r [1991] Ruh üşümesi. (Oda romanı). İstanbul.
1992 Gece hayatım. İstanbul.
1993 Romantik bir Viyana yazı. Roman. İstanbul.
1997 [1992] Duvar öyküsü. İstanbul.

Ağaoğlu, Tektaş (1934-)

1955 [1954] "Basri Hoca". YH 1955, s. 54-63.
1957 [1956] "Yağmur yağdıktan sonra". YH 1957, s. 68–82

Ahıskalı, Yusuf (1909-1983)

1940 Bizden iyileri. Ufak hikâyeler. Istanbul.
1944 Kocakarının iki oğlu. Hikâyeler. İstanbul.
1945 Yedek Subayın aşkı. İstanbul.

Aḥmedī (1334/1335-1412)

Tervīḥü l-ervāh. Yazma, Ayasofya 3595.

Aḥmedi Dāʿī (ö. 1421)

1973 Gönül Alpay: Aḥmedi Dāʿī and his Çengnāme. An old Ottoman Mesnevi. Text in facsimile, critical analysis and index. Sources of Oriental languages and literatures 3. Ankara – Cambridge, Mass.

Aḥmed Ḥarāmī***

1972 Hâlis Akaydın: Ahmet Harâmî destanı. İstanbul.

Aḥmed Luṭfī* (1817-1907)**

1328 Tārīḫi Ḫāliṣ Luṭfī. İstanbul.

Aḥmed Midḥat (1844-1912)

1296 [1287/1870] Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe. İstanbul.
1942 [1288/1871] Yeniçeriler. Roman. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1945 [1885] Obur. Hazırlayanlar: Ali Ertan – Baha Dürder. İstanbul.

Aḥmed Paşa (ö. 1497)

1966 Ali Nihat Tarlan: Aḥmed Paşa Dīvānı. İstanbul.

Aḥmed Rāsim (1864-1932)

1316ge Gecelerim. İstanbul.
1316gü Güzel Eleni. İstanbul.

1328 Şehir mektubları. Der Saʿādet.
1329 Tārīḫ ve muḥarrir. İstanbul.
1333 Romanya mektubları. İstanbul.
1334 Eşkāl–i zamān. İstanbul.
1340/1922 Fuḥş–ı ʿatīḳ. Der-Saʿādet.
1342/1924 Matbūʿāt ḫātıralarından: Muḥarrir, Şāʿir, Edīb. İstanbul.
1926 Muḥarrir bu yâ! İstanbul.
1927 [1312] Falaka. İstanbul.

Aḫmed Şerīf [Önay] (d.1892)
1326 Anadolu'da Ṭanīn. İstanbul.

Aḫmed Vefīḳ Paşa (1823–1891)
1306 [1293] Lehce–i ʿOs̱mānī. Ṭabʿ–ı dīger. Der–Saʿādet.
1339/1341 [1869] Zor nikāḥı. İstanbul.
1927 Yorġaki Dandini. İstanbul.
1928 Merāḳī. İstanbul.
1933az Azarya. (L'Avare). İstanbul.
1933db Dekbazlar. İstanbul.
1933dc Don Civani. İstanbul.
1933dk Dudukuşları. Les précieuses ridicules. İstanbul.
1933ia İnfial–i aşk. İstanbul.
1933ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1933ta Tabib–i aşk. (L'amour médecin). İstanbul.
1940 Zoraki tabip. Üç fasıllık oyun. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Ahmedof, Niyazi M.***
1957 "Tekerleğin ardından (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 82–84.

Ahmet Hidayet (1895-1971)***
1930 "Bir 'Viyana' hatırası". 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 35-43.

Aḫmet'yanov, R[ifkat] G[azizianovich]
1988 'Solva kuzı ~ qorɣu i termini igrı v al'çiki v tatarskom i russkom yazıkax.' Materialı po tatarskoy dialektologii 6. Kazan, s. 108-116.

Ahundov, Mirza Fetali (1812-1878)
1958–1961 Āsārlāri. 2 cilt. Bakı.

Aḫvālı muḫāṣaraı Peç v. 265b

Aka Gündüz (1886–1958)
1930 Çapkın kız. Roman. İstanbul.
1938 Zekeriyya sofrası. İstanbul.
1940 [1928] Tank – Tango. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Akalın, Mehmet (1933-1991)
1948 "Hergele meydanı". SHD II, sayı 7, s. 7–9.

Akalın, Sami (1924-)
1993 Ayakkabıcılık terimleri sözlüğü. İstanbul.

Akatlı, Füsun (1944–2010)
1982 Bir pencereden. İstanbul.

Akbal, Oktay (1923-2015)
1946 Önce ekmekler bozuldu. Hikâyeler. y.y.
1950 Garipler sokağı. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Matmazel Mathilda". YH 1953, s. 34–38.
1967 Yalnızlık bana yasak. Hikâyeler. İstanbul.

Akçam, Dursun (1930-2003)
1978 Kafkas kızı. İstanbul.

Akdoğan, Hakan (1971-)
1998 Nü Peride. Roman. İstanbul.

Akımsar, Besim (1920-2001)
1943 "Ahtapot". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 93–97.

Akın, Cemâlettin
1956 "Ekmek". YH 1956, s. 107-108.

Akıncı, Ali
1959 [1958] "Erkeksiz kadın". YH 1959, s. 70–74.

Akkuş, Muzaffer (1952-2014)
1995 Kitāb-ı Ġunya: inceleme – metin – indeks – tıpkı baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları 592. Ankara.

Akman, Rami
1946 Seçme köylü fıkraları. İstanbul.

Aksal, Sabahattin Kudret (1920-1993)
1954 [1953] "Bir başka türlüsü". YH 1954, s. 49–56.
1956 [1955] "Sezai Beyefendi". YH 1956, s. 37–42.
1956y Yaralı hayvan. İstanbul.

Aksel, M. (1903-1987)
1948 "Tanıdığım bir ressamın portresi". SHD II, sayı 7, s. 11-15.

Aksoy, Ömer Asım (1898-1993)
1933 Gaziantep dilinin tetkiki. Gaziantep.
1945–1946 Gaziantep ağzı. 3 cilt. İstanbul.
1965 Atasözleri ve deyimler. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
1976 Atasözleri ve deyimler. Cilt II: Deyimler sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Aktunç, Hulki (1949-)
1990 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.
2004 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.

ʿAlī Emīrī (1857-1924)
1927 "Avenki meşâhîr". Papağan 225, s. 3

ʿÂlī, Muṣṭafā ʿÂlī (1541-1600)
1587 Ḳavāʿidü l–mecālis. Yazma, Reşid Efendi 1146, İstanbul.
1004/1595–1596 Maḥāsinü l–ādāb. Yazma, Nurosmaniye no. 224.
1588–89 Miḳāt–i Cihād. Yazma, Reşit Paşa Kütüphanesi no. 678.
1277 Künhü'laḫbār. I. cilt. İstanbul.
1956 M. Cavid Baysun: Mevāʿidü n–nefāʾis fī ḳavāʿidi l–mecālis. İstanbul.
1958 John R. Walsh: "Müverriḫ Âlî'nin bir İstidanâmesi". [1584] TM XIII, s. 131–140.

1975 [1599] Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's description of Cairo of 1599". Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 120. Band. Wien.
1977 Andreas Tietze: "The poet as critique of society; a 16th-century Ottoman poem". Turcica IX/1, s. 120–160.
1979, 1982 Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's counsel for Sultans of 1581". 2 cilt. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 137, 158. Wien.
1994 [1591-99] Mustafa İsen: Künhü'l-ahbâr'ın tezkire kısmı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 93. Tezkireler Dizisi 2. Ankara.

ʿAlī ʿAzīz, Giridli (ö.1798)
1268 Muḫayyelāt-ı ʿAzīz Efendi. İstanbul.

ʿĀlī Beg (1844-1899)
1940 Ayyar Hamza. Üç fasıllık oyun. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1961 [1287/1870] Kokona yatıyor. Külliyât 1. Baskıyıya hazırlayan Doğan Aksan. Ankara.

ʿAlī Muẓaffer (ö.1911-12) ***
1316 Geri ḳalmış izdivāc, yaḫūd: bu işe ben de şaşdım. Der-Saʿādet.

ʿAlī Seydī (1870-1933)
1324 Defter-i ġalaṭāt. Der-Saʿādet.

ʿAlī Suʾāvī (1838-1878)
1978 YTEA cilt II, s. 497–598.

Alp, Aslan
1959 [1958] "Köy ...". YH 1959, s. 79–88.

Alpay, Ulviye (1951-)
1999 Mavi bir merhaba. İstanbul.

Alsan, Necip (1918-)
1957 Onlar ermiş muradına. Roman. Ankara.

Altan, Ahmet (1950-)
1985 Sudaki iz. Roman. İstanbul.
[t.y.] "Kılıç yarası gibi'den". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 23-41.

Altan, Çetin (1926-2015)
1965m Mor defter. Piyes, üç perde. İstanbul.
1965s Suçlular. Oyun. İstanbul.
1974 Bir avuç gökyüzü. Ankara.
1975 [1968] Geçip giderken. Ankara.
1976b [1971] Ben milletvekili iken... Ankara.
1976v [1975] Viski. 3. Ankara.
1978 Küçük bahçe. Ankara.

Altınay, Ahmed Refik (1880-1937)
1333 Onuncu asr-ı hicrîde İstanbul hayatı (961–1000). Taʾrîḫ-iʿOs̱mânî Encümeni külliyâtı 6. İstanbul.
1930 Hicri on ikinci asırda İstanbul hayatı (1100–1200). İstanbul.
1931 Hicri on birinci asırda İstanbul hayatı (1000–1100). İstanbul.
1932 Hicri on üçüncü asırda İstanbul hayatı (1200–1255). İstanbul.

Altınel, M. Sabri (1925-1985)
1949 "Manda tarağı ve ruj". SHD III, sayı 20-21, s. 5-9.

Alus, Sermet Muhtar (1887-1952)
1933k Kıvırcık Paşa. Resimli millî roman. İstanbul.
1933p Pembe maşlahlı hanım. Resimli millî roman. İstanbul.
1934 Harp zengininin gelini. İstanbul.
1940–1950 Akşam gazetesinde çıkan makaleler. İstanbul.
1944 Eski çapkın anlatıyor. İstanbul.

Ambros, Arne A. (1942-2007)***
1981 "Zur Entstehung der Emphase in Allāh". WZKM LXXIII, s. 23–32.

ʿAmrī (ö.1524)
1979 [17.yy.] Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul.

Anadol, Müfide Güzin (1925-2005)
1984 Tahta evler. İstanbul.

Anadol, Selâhattin
1947ç "Çarşının vitrinleri". SHD I, sayı 3, s. 17–24.
1947f "Fakirin kısmeti". SHD I, sayı 1, s. 3-7.
1948 "Mahallemiz". SHD II, sayı 7, s. 17–22.
1949 "Yarım kalan rop". SHD II, sayı 13–14, s. 7–14.
1950 "Sarı kızın ettikleri". SHD IV, sayı 26–27, s. 7–10.

Anday, Melih Cevdet (1915-2002)
1961 Doğu–Batı. İstanbul.
1965a Aylâklar. Roman. İstanbul.
1965i İçerdekiler. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Andriotis, Nikolaos P. (1906-1976)***
1974 Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung XXII. Wien.
1983 Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs. Tritē ekdosē, Thessalonikē.

Anhegger, Robert (1911-2001)
1943 Beitraege zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich. I Europäische Türkei, cilt 1. İstanbul.

Ankara, Zeynep (1957-)
1991 Kanatsız düşüşler. Öyküler. Ankara.

Antoloji
1943 İzmir hikâyecileri. İzmir.

AOECS
1978 Arab organization of education, culture and sciences. Cilt V: Dictionary of botanical terms.

Apaydın, Talip (1926-2014)
1952 Bozkırda günler. Köy notları. İstanbul.
1959 [1958] "Ortakçılar". YH 1959, s. 8–18.
1991 Köylüler. Roman. İstanbul.

Aral, İnci (1944-)
1986 Ağda zamanı. İstanbul.
1997 [1994] Yeni yalan zamanlar. İstanbul.
1998 İçimden kuşlar göçüyor. İstanbul.

Arat, Reşid Rahmeti (1900-1964)
1947, 1959, 1979 Kutadgu bilig. 3 cilt. İstanbul.

Arayıcı, Oktay (1936-1985)
1979 Bir ölümün toplumsal anatomisi. Ankara.

Araz, Nezihe (1922-2009)
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. baskı. Ankara.

Arcan, İ. Galip b. İsmail Galip (1894-1974)
Argenti, Filippo (13. Yüzyıl)
1938 Alessio Bombaci: La 'Regola del parlare turcho' di Filippo Argenti. Materiale per la conoscenza del turco parlato nella prima metà del XVI secolo. R. Istituto Superiore Orientale. Pubblicazioni del centro di studi di Turcologia No. 1. Napoli.

Arısoy, M. Sunullah (1925-1989)
1957 [1956] "Karışık hikaye". YH 1957, s. 44–55.

Arıt, Fikret (1918-1987)
1957 Muhtar. Roman. İstanbul.

Armağan
1994 Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha.

Armyanov, Georgi
1993 Reçnik na bılgarskiya jargon. Sofia.

Arpad, Burhan (1910-1994)
1961 Son perde veya "Komik-i –şehir". Hikâye. İstanbul.
1968 Alnımdaki bıçak yarası. Roman. İstanbul.
1974 Direklerarası. Türk tiyatrosundan hikâyeler. 2. baskı. İstanbul.
1975 Taşı toprağı altun. Şehir/dolayısıyla. İstanbul.
1976 Hesaplaşma. İstanbul.

Artun, Erman (1948-2016)
1978 Tekirdağ folklor araştırması. İstanbul.

Asaf, Özdemir (1923-1981)
1997 Yalnızlık paylaşılmaz. İstanbul.

Ascı, Aline
1997 "Groupes consonantiques et épenthèse en turc". Turcica XXIX, s. 145–168.

Asena, Duygu (1946-2006)
1987 Kadının adı yok. İstanbul.

Asena, Orhan (1922-2001)
1955 [1954] "Kaçış". YH 1955, s. 81–87.
1962 Kocaoğlan. Oyun. Ankara.
1964 Gecenin Sonu. Oyun. Ankara.

ʻĀşıḳ Çelebī (1520-1572)
1971 G.M. Meredith–Owens: Meşāʻir üşşuʻarā or Teẕkere of ʻĀşıḳ Çelebi. London.

ʻĀşıḳpāşazāde (1392/93-1481)
1332/1914 ʻĀşıḳpāşazāde tārīḫi. İstanbul.

Ata, Aysu (1969-)
1996 "'Çok' kelimesinin kökeni üzerine". TD 543, s. 1310–1313.

Ataç, Nurullah (1898-1957)
1952 Sözden söze. Edebiyat konuşmaları. İstanbul.

Atalay, Besim (1882-1965)
1943 Divanü Lûgat-it-Türk dizini. "Endeks". Ankara.

Atasoy, Avni
1940 Serseri. Hikâyeler. İstanbul.

Atasü, Erendiz (1947-)
1991 Onunla güzeldim. İstanbul.
1996 [1995] Dağın öteki yüzü. İstanbul.
1997 Taş üstüne gül oyması. Ankara.

Atay, Cahit (1925-2012)
1963 Karalar'ın Memet'leri. Hamdi ve Hamdi. İstanbul.
1964 Ana Hanım – Kız hanım. Ormanda. 2 oyun. y.y.

Atay, Falih Rıfkı (1894-1971)
1938 Zeytindağı. İstanbul.
1952 [1932] Roman. 2. basılış. İstanbul.
1953 Niçin kurtulmamak? İstanbul.

Atılgan, Yusuf (1921-1989)
1959 Aylâk adam. Roman. İstanbul.
1973 Anayurt oteli. Ankara.

Atmaca, Osman Naci
1950 "Hane berdûş". SHD IV, sayı 28–29, s. 7–13.

Attar (1142/1145-1221)
Tezkeretü' l–Evliyā. Török F. 33. Budapest.

Avcı, Cemil
1937 Teknik avcılık bilgileri. Ankara.

Ay, Nurten (gerçek yazar: **Teoman, Ali 1962 - 2011)**
1991 Gizli kalmış bir İstanbul masalı. Öyküler. İstanbul.

Aygün, Fevkıye (1923-)
1955 [1954] "Yalnızlık". YH 1955, s. 121–125.

Aykın, Cemalettin
1955 [1954] "Hastane imamı". YH 1955, s. 115–120.

Aykız, Ece (1959-)
1992 Aşk düşü. Şiirler. İstanbul.

Aynur, Hatice (1962-)
1988 Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rıfʻat Paşa'nın düğün törenini anlatan Surnameler. M.A. Thesis. Bosphorus University, İstanbul.

Aytekin, Halil (1913-1973)
1945 Harman yangını. Hikâyeler. Ankara.
1947 "Fakir çocuklar". SHD I, sayı 2, s. 15–23.
1948 "Gülağa". SHD II, sayı 7, s. 23–31.
1965 Doğuda kıtlık vardı. Ankara.

Ayverdi, Samiha (1906 - 1993)
1940 Mabetde bir gece. İstanbul.
1941 Ateş ağacı. Roman. İstanbul.

Azārbaycan dilinin dialektoloji lüġāti (ADDL)
1964 Bircildlik. Bakı.

Azārbaycan Ḫalġ dastanları.
1961 Birinci cilt. Bakı.

Azārbaycan naġılları.
1960–64 5 cilt. Bakı.

Azārbaycan Sovyet Ensiklopediyası
1976–1987 10 cilt. Bakı.

Bahadınlı, Yusuf Ziya (1927-)
1964 İtin olayım ağam. İstanbul.

Bāḳī (1526-1600)
1276 Dīvān-ı Bāḳī. İstanbul.

Baklacie[v], Salih (1924-)***
1957k "Kabul edilmedik dua (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 98-100.
1957n "Numan Aganın yaptırdığı türbe (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 94-98.

Balaban, İbrahim (1921-)
1965 İz. Anı – düş = iz. Ankara.
1968 Şair Baba ve damdakiler. İstanbul.

Balaban, Memduh
1959 [1958] "Satılık tablolar". YH 1959, s. 61–69.

Baldauf, Ingeborg
Die Knabenliebe in Mittelasien: Bačabozlik. Berlin 1988.

Baler, Mahmut (ö. 1987)***
1944 Baldan damlalar. İstanbul.

Balhassanoglu
1904 "Dialecte turc d'Erzerum". KSz V, s. 126–130.

Banguoğlu, Tahsin (1904-1989)
1938 Alt–osmanische Sprachstudien zu Süheyl–ü Nevbahar. Breslau.
1974 Türkçenin grameri. Ankara.

Barbera, D. Giuseppe
1940 Elementi italo–siculo–veneziano–genovesi nei linguaggi Arabo e Turco. Beyrouth.

Barbier de Meynard, Charles Adrien Casimir (1826-1908)***
1881, 1886 Dictionnaire turc–français. Supplément au dictionnaires publiés jusqu'à ce jour renfermant les mots d'origine turque et les mots arabes et persans employés en osmanli avec leur

signification particulière et aussi un grand nombre de proverbes et de locutions populaires et un vocabulaire géographique de l'Empire ottoman. 2 cilt. Paris.

Barkan, Ömer Lûtfi (1902-1979)
1941 "Akkoyunlu hükümdarı Uzun Ḥasan Beye ait kanunlar". Tarih Vesikaları I. Ankara, sayı 2, s. 91–106; sayı 3, s. 184–197.
1942 [1502] "Bazı büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tesbit ve teftişi hususlarını tanzim eden kanunlar". Tarih Vesikaları I, sayı 5, s. 326–340; Tarih Vesikaları II sayı 7, s. 15–40; sayı 9, s. 168–177. Ankara.
1943 [955/1548] XV ve XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt: Kanunlar. İstanbul.

Barlas, Orhan
1950 "Hülya ağacı". YH 1950, s. 99–103.
1951 "İkinci". YH 1951, s. 83–88.

Barlas, Uğurol (1938-)***
1975 Safranbolu masalları. Cilt I. Karabük.

Barlok, Muharrem ***
1950 "Mektepli". YH 1950, s. 17-23.

Barthélemy, Adrien (1859-1949)
1935 Dictionnaire arabe–français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem. Paris.

Basetemur, Turhan
1952 [1951] "Baba Davit". YH 1952, s. 91–98.

Baskakov, Nikolay Aleksandrovic (1905-1996) ve başkaları
1968 Turkmensko–russkiy slovar'. Moskva.
1973 Gagauzsko–russko–moldavskiy slovar'. Moskva.
1976 "Über die Herkunft des Ethnonyms 'Baškir'". Tractata Altaica. Denis Sinor, sexagenario optime de rebus altaicis merito dedicata. Wiesbaden, s. 51-58.

Başaran, H. Birsen (1927-1997)
1999 Canevimde mor ısırgan. İstanbul.

Başaran, Mehmet (1926-2015)
1946 Küçük şehir. İstanbul.
1955 Çarığımı yitirdiğim tarla. Köy notları. İstanbul.
1962 Aç harmanı. İstanbul.
1964 Zeytin ülkesi. Ankara.
1969 Pıtraklı memleket. İstanbul.
1992 Kalın mavi bir ses. Seçilmiş öyküler. İstanbul.

Başkut, Cevat Fehmi (1905–1971)
1956 Harputta bir Amerikalı. Komedi 3 perde. İstanbul.
1962 Göç. Komedi. İstanbul.
1963s Sana rey veriyorum. Piyes 3 perde. İstanbul.
1963t Tablodaki adam. Piyes 5 tablo. İstanbul.
1964 Buzlar çözülmeden. Komedi 3 perde. İstanbul.

Battaglia, Salvatore (1904-1971)
1961–1996 Grande dizionario della lingua italiana. 18 cilt. Torino.

Batu, Selahattin (1905-1973)
t.y.a Türk atları. y.y.
t.y.k Türkiye koyun ırkları. y.y.
t.y.d Deve cinsleri. y.y.

Baydar, Oya (1940-)
1998 Hiçbiryer'e dönüş. İstanbul.

Baykurt, Fakir (1929-1999)
1955 Çilli. İstanbul.
1959e Efendilik savaşı. Hikâyeler. Ankara.
1959y Yılanların öcü. Roman. İstanbul.
1960 Efkâr tepesi. İstanbul.
1961ı Irazca'nın dirliği. Roman. İstanbul.
1961k Karın ağrısı. Hikâyeler. Ankara.
1961o Onuncu köy. Roman. İstanbul.
1967a Amerikan sargısı. Ankara.
1967k Kaplumbağalar. Roman. İstanbul.
1969 [1959] Efendilik savaşı. 2. basım. Ankara.
1970 Anadolu garajı. Ankara.
1971c Çilli – Karın ağrısı – Cüce. Hikâyeler. İstanbul. (Bu ilk iki eser için b. 1955 ve 1961k).
1971t [1971] Tırpan. Roman. 2. baskı. İstanbul.
1982 Gece vardiyası. Öyküler. İstanbul.

Baysal, Faik (1922-2002)
1944 Sarduvan. Millî roman. İstanbul.
1947 "Kestaneci Rahim". SHD I, sayı 3, s. 33-43.
1955 Perşembe adası. İstanbul.
1955r Rezil dünya. İstanbul.
1956 [1955] "Aaarifff". YH 1956, s. 30–36.
1957 [1956] "Kız kuyusu". YH 1957, s. 28–36.
1968 Sancı meydanı. Hikâyeler. İstanbul.
1992 Güller kanıyordu. Öyküler. İstanbul.

Baytop, Turhan (1920-2002)
1994 Türkçe bitki adları sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları: 578. Ankara.

Bazin, Louis (1920-2011)
1971 "Note sur **angγïrt*, nom turco–mongol d'une variété de 'canard'". Studia Turcica, s. 55–59.
1981 "A propos du vocabulaire Turc du jeu de cartes". Turcica XIII, s. 170-173.

Bedevian, Armenag K.
1936 Illustrated polyglottic dictionary of plant names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish languages. Cairo.

Behçet Mahir (1918-2015)
1973 Köroğlu destanı. Derleyenler: Mehmet Kaplan - Mehmet Akalın - Muhan Bali. Atatürk Üniversitesi yayınları. Ankara.

Behcetü'l ḥadā'īḳ
832/1429 Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Hs. or. quart 1076.

Bektaşi hikâyeleri
1943 Bektaşi hikâyeleri. İstanbul.

Beldiceanu, Nicoară (1920-1994)
1967 [1501] Code de lois coutumières de Meḥmed II. Kitāb–i ḳavānīn–i ʿörfiyye–i ʿoṣmānī. Wiesbaden.

Belenli, Mahmut
1959 Bazı tabirlerimizin tarihi ve hikâyesi. İstanbul.

Belgeler. Türk tarih belgeleri dergisi.
1964–1988 Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Belot, Père J.B.
1929 Al–farā'id ad–durrīya fī l–luġatayn al–ʿarabīya wa–faransīya. Vocabulaire arabe–français à l'usage des étudiants. 14me édition. Beyrouth.

Belviranlı, Ali Kemal (1923-2003)
1966 Aruz ve ahenk. Konya.

Bener, Hikmet Erhan (1929-2007)
1956 Gordium. Roman. Ankara.
1960 Loş ayna. Roman. İstanbul.
1969 Baharla gelen. İstanbul.
1999 [1984] Sisli yaz. İstanbul.

Bener, Vüs'at O. (1922-2005)
1953 [1952] "Pazarlık". YH 1953, s. 66–77.
1956 [1955] "İlki". YH 1956, s. 50–56.
1957 Yaşamasız. Hikâyeler. Ankara.
1962 Ihlamur ağacı. Oyun. Ankara.

Benzing, Johannes (1913-2001)
1976 Islamische Rechtsgutachten als volkskundliche Quelle. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der geistes– und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1977, no. 3. Mainz.

BER
1971-1996 Bālgarski etimologiçen reçnik. 5 cilt. Sofya.

Berkes, Niyazi (1908-1988)
1997 Unutulan yıllar. İstanbul.

Berki, Ali Himmet (1884-1976)
1966 Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen ıstılah ve tâbirler. Ankara.

Bernardo da Parigi (1597-1669)***
1665 Söz kitābı. Vocabolario Italiano–Turchesco. 3 cilt. Roma.

Berneker, Erich (1874-1937)
1924, 1950 Slavisches etymologisches Wörterbuch. 2 cilt (ikinci ciltten yalnız bir cüz çıkmıştır). Heidelberg.

Beysanoğlu, Şevket (1920-2003)
1966 Diyarbakır ağzı. Ankara.

Bezmen, Nermin (1954-)
1994 [1993] Kurt Seyt & Murka. Roman. İstanbul.

Biç, M. Hilmi
1944 Türk güreşi. Yağlı güreş. İstanbul.

Bilbaşar, Kemal (1910-1983)
1939 Anadoludan hikâyeler. İstanbul.
1941 Cevizli bahçe. İzmir.
1943d Denizin çağırışı. Roman. Ankara.
1943i "İzin". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 10–22.
1944 Pazarlık. Hikâyeler. İzmir.
1953 Pembe kurt. İstanbul.
1957 "Bir bardak su ve pantolon". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 5–15.
1961 Ay tutulduğu gece. Roman. İzmir.
1969 Memo. Cilt I+II. İstanbul.

Bilginer, Recep (1922-2005)
1964 İsyancılar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1965 Ben devletim. Oyun. İstanbul.

Billûr Köşk
1940 Selâmi Münir Yurdatap: Resimli Billûr Köşk hikâyesi. İstanbul.
1930 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul.

Birkiye, Atilla (haz.) (1955-)
[t.y.] 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Antoloji. Beş Kitap. [y.y.].

Birand, Hikmet (1906-1972)
1957 Anadolu manzaraları. Ankara.

Birnbaum, Eleazar
1981 [14.yy.] The Book of Advice by King Kay Kâ'us ibn Iskander. The earliest Old Ottoman Turkish version of his Ḳābūsnāme. Sources of oriental languages and literatures 6. Turkish Sources VI. Duxbury, Mass.

Birsel, Salâh (1919-1999)
1955 Hacivatın karısı. Şiirler. Ankara.
1961 Dört köşeli üçgen. Roman. Ankara.
1995 Papağanname. Günlük: 1993–1994. İstanbul.
1992 'Yalnızlığın fırınlanmış kokusu'. 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], II, s. 82-90.

Bläsing, Uwe
1992 Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin. Dutch studies in Armenian language and literature 2. Amsterdam-Atlanta.
1995a Armenisch–Türkisch. Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt. Dutch studies in Armenian language and literature 4. Amsterdam–Atlanta.
1995k "Kurdische und Zaza–Elemente im türkeitürkischen Dialektlexi-

con. Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwest-iranischen". Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures no. 2, s. 173–218.
1997 "Irano–Turcica: Westiranisches Wortgut im Türkeitürkischen Dialektmaterial". Studia Etymologica Cracoviensia II, s. 77–150.
1998 "Etymologische Untersuchungen anhand von Materialien aus dem Hemşingebiet". STC V, s. 41-63.

Blau, Otto
1868 Bosnisch–türkische Sprachdenkmäler. Leipzig.

Bloch - Wartburg
1932 Dictionnaire étimologique de la langue française. Paris.

Bombaci, Alessio
1938 b. Argenti 1938.
1946 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali. Roma, s. 193-304; s. 189-218.

Bonelli, Luigi
1899 "Appunti grammaticali e lessicali di turco volgare". Actes du XI Congrès des Orientalistes. Firenze, s. 285-401.
1902 "Voci del dialetto turco di Trebisonda". KSz III, s. 75–72.

Boratav, Pertev Naili (1907-1998)
1995 Nasreddin Hoca. İstanbul.

Boretzky, Norbert
1975, 1976 Der türkische Einfluß auf das Albanische. 2 cilt. Wiesbaden.

Borhān = Moḥammad Hoseyn b. Ḫalaf–e Tabrīzī motaḫalleṣ Borhān.
1342/1973 Borhān–e ḳāṭe'. 5 cilt. Tahran.

Boziyev, A. Yu.
1982 Materialı i issledovaniya po balkarskoy dialektologii, leksike i fol'kloru. Tekstı, perevodı, kommentarii, slovar'. Kabardino-balkarskiy nauçno–issledovatel'skiy institut. Nal'çik.

Bravmann, M.
1968 The Arabic elativ. A new approach. Leiden.

Brockelmann, Carl
1916 "Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen". ZDMG LXX, s. 185-215.
1917 'Alī's Qiṣṣa'i Jūsuf. Der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur. Abhandlungen der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1916. Philosophisch–historische Klasse, Nr. 5. Berlin.
1919 "Altosmanische Studien I. Die Sprache 'Āšyqpāšās und Aḥmedīs". ZDMG LXXIII, s. 1-29.
1928 Lexikon syriacum. Editio secunda aucta et emendata. Halis Saxonum.

Bucak, Nevra (d. 1952)
1994 Beyoğlu'nun eski ustaları ve yaşayan hüzün. İstanbul.

Budjaktan seslär.
1959 Kişinev.

Buğday, Korkut M.
1996 Evliyā Çelebis Anatolienreise. Aus dem dritten Band des Seyahātnāme. Edition, Übersetzung und Kommentar. Leiden – New York – Köln.

Buğra, Tarık (1918-1994)
1963 Küçük ağa. İstanbul.
1964 Hikâyeler. İstanbul.

Buharalı, Eşref (1951-)
1991 "Çigiller". TAD 1990–1991, V, sayı 26, s. 59–62.

Burak, Sevim (1931-1983)
1983 [1965] Yanık saraylar. Öykü. İstanbul.

[Morkaya], Burhan Cahit (1892-1949)
1934 Dünkülerin romanı. İstanbul.
1941 Ayten. Roman. İstanbul.

Burian, Orhan (1914-1953) – Günyol, Vedat (1912-2004)
1995 Konuşmalar 1945-1950. İstanbul.

Bußmann, Hadumod (1933-)
1990 Lexikon der Sprachwissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart.

Buvet, Pierre–André
1997 "Les noms de machine en –euse". Cahiers de Lexicologie LXXI (1997/2). Revue internationale de Lexicologie et Lexicographie, s. 5–19.

Buyrukçu, Muzaffer Orhan (1930-2006)
1954 [1953] "Anastas mum satsana". YH 1954, s. 106–109.
1956 Katran. İstanbul.
1957 Acı. Hikâyeler. İstanbul.
1959k Korkunun parmakları. Hikâyeler. İstanbul.
1959u [1958] "Umutlar bir çiçek tarlasıydı...". YH 1959, s. 36–40.
1961 Bulanık resimler. İstanbul.
1969 Gürültülü birkaç saat. Roman. İstanbul.
1982 Sıcak ilişkiler. Anı. İstanbul.

Büngül, Nurettin Rüştü (1882-1951)
1939 Eski eserler ansiklopedisi. İstanbul.

Caferoğlu, Ahmed (1899-1975)
1940 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme I. Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya vilâyetleri ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 105. İstanbul.
1941 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme II. Oyunlar, tekerlemeler, yanıltmaçlar ve oyun ıstılahları. Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde vilâyetleri oyunları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 136. İstanbul.
1942 Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar I. Kars, Erzurum, Çoruh ilbaylıkları ağızları. İstanbul.
1943 Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde ilbaylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Geygelli yürüklerinin gizli dili. İstanbul.

1944 Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar. İstanbul.
1945 Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş vilâyetleri ağızları. İstanbul.
1946 Kuzey-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi ağızları. İstanbul.
1948 Orta Anadolu ağızlarından derlemeler. Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından no. 346. İstanbul.
1951 Anadolu illeri ağızlarından derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından no. 487. İstanbul.
1955 "Anadolu ağızlarındaki metathèse gelişmesi". TDAY, s. 1–7.

Cambazo[v], İsmail (1928-)***
1957 "Saatçi (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 65–70.

Cangidze, Venera
1980 "Gruzinskaya leksika v dialektax turetskogo yazıka". [Gürcüce]. Şatsni, s. 95–104.
1983 "Gruzinskaya substratnaya leksika v artvinsko-Şavşet-Artanuc-Artaanskoy turetskoy reçi". [Gürcüce] Vostoçnaya Filologiya cilt V. Tbilisi, s. 81–87.
1984 "Anadolu Türk ağızlarında Gürcüce sözler (Türkiye'de halk ağzından Derleme Sözlüğü'ne göre)". JTS VI, s. 45–52.

Cansever, Edip (1928-1986)
1965 Çağrılmayan Yakup. Şiirler. İstanbul.

Carbognano Costantinopolitano, Cosimo Cómidas de
1794 Primi principj della grammatica turca ad uso dei missionarj apostolici di Costantinopoli. Roma.

Cavide Rıfat
1947 "Kahve ajanı". SHD I, sayı 3, s. 69–70.

Celâlettin Ekrem
"İmanı bütün". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 74–88.

Cemal Refik [Delibaş] (-1960)***
1943 Mahkeme röportajları. İstanbul.

Cemal Süreya (1931-1990)
1991 99-yüz. İzdüşümler/Söz senaryosu. İstanbul.

Cenâb Şahâbeddîn (1870-1934)
1335 [1919] Avrupa mektûbları. İstanbul.

Cep kılavuzu
1935 Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. İstanbul.

[Başkut], Cevat Fehmi (1904-1971)
1963 Tablodaki adam. Piyes. 5 Tablo. İstanbul.

Cevdet Kudret (1907-1992)
1958 Havada bulut yok. İstanbul.
1973, 1975 Ortaoyunu. 2 cilt. Ankara.

Cevdet Paşa, Aḥmed (1822-1895)
1271–1301 Tārīḫ–i Cevdet Paşa. 12 cilt. İstanbul.
1960 Tezâkir 13-20. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara.
1974 YTEA cilt I, s. 64–7; s. 299–307.

Cherkesi, E.
1950 Georgian–English dictionary. Oxford.

Chlöros, Iöanné
1899 Türkceden–Rumcaya ḳāmūs–ı ʿoṣmānī. 2 cilt, İstanbul.

Cikiya, Sergej S.
1957 "O gruzinskoazerbaycanskiḫ yazıkovıḫ vzaimootnoşeniyaḫ". Trudı İnstituta yazıkoznaniya; seriya, vostoçnıḫ yazıkov, II. Tbilisi, s. 207–218.

Cingöz Recai, b. Peyami Safa
Clauson, Sir Gerard (1891-1974)
1972 An etymological dictionary of pre–thirteenth–century Turkish. Oxford.

Clodius, Johann Christian (1676-1745)
1730 Lexicon Latino-Turcico-Germanicum ... Lipsiae.

Corbeil, Jean–Claude – Archambault, Ariane
1992 PONS Bildwörterbuch Deutsch – Englisch – Französisch – Spanisch. Stuttgart -Dresden.

Corominas, Juan
1954 Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana. 4 cilt. Bern.

Cortelazzo, Manlio (1908-2009) – Zollo, Paolo
1979 Dizionario etimologico della lingua italiana. 5 cilt. Bologna.

Criss, Bilge
1993 İşgal altında İstanbul. İstanbul.

Cumalı, Necati (1921-2001)
1948 "Güvercinler". SHD I, sayı 5, s. 35–46.
1956 Değişik gözle. Hikâyeler. İstanbul.
1969 Oyunlar 3: Nalınlar – Masalar – Kaynana ciğeri. İstanbul.
1970 [1955] Yalnız kadın. İstanbul.

Çabej, Eqrem (1908-1980)
1976, 1987 Studime etimologjike në fushëtë Shqipes. cilt II: A–B. cilt III: C–D. Tiranë.

Çağatay, Neşet (1917-2000)
1982 "Anadolu'da ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren". Belleten XLVI, sayı 121, s. 423–436.

Çağlar, Behçet Kemal (1908-1969)
1994 Benden içeri. Ankara.

Çağlıyan
1958 Edebi derleme. Derliyen Akif Solakof. Sofya.

Çakır, Abdülkadir
1949 "Asalet meselesi". YH 1949, s. 21–28.

Çakırhan, V. Nail (1910-2008)
1996 Daha çok onlar yaşamalıydı. İstanbul.

Çamlıbel, Faruk Nafız (1898-1973)
1933 Yangın. İstanbul.

Çamuroğlu, Reha (1958-)
1999 [2. Baskı] İsmail. İstanbul.

Çavuşoğlu, Mehmed (1936-1987)
1970 "Zâtî'nin Letâyîfi. I". TDED XVIII, s. 25–51.
1977 "Zâtî'nin Letâyîfi. II". TDED XXII, s. 143–161.

Çaydam, Hamdi Rıza
1946 Şamandıra. İstanbul.

Cehiz, Neşe (1958-)
1996 Fasulyeden aşklar. Öyküler. İstanbul.

Çelen, Meral (1934-)
1955 [1954] "Gece nöbeti". YH 1955, s. 98–104.
1961 Güllü güzel. Hikâyeler. İstanbul.

Čaušević, Ekrem (1952-)***
1996 Gramatika suvremenoga turskog jezika. Hrvatska sveucilisna naklada. Zagreb.

Dadaloğlu (1785?-1868?)
1974 YTEA cilt I, s. 412–417.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1914-2008)
1950 Toprak ana. İstanbul.
1951 Sıvaslı karınca. İstanbul.
1957 Çocuk ve Allah. İstanbul.
1957d Delice böcek.
1963 Türk olmak. İstanbul.

Dâî b. Aḥmedi Dâʿî (ö. 1421)
Dalli, Hüseyin
1932 Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar. Ankara.

Dankoff, Robert (1943-)
1991 An Evliya Çelebi glossary. Unusual, dialectal and foreign words in the Seyahat-name. Sources of Oriental languages and literatures 14. Turkish sources XII. Duxbury, Mass.
1995 Armenian loanwords in Turkish. Turcologica XXI. Wiesbaden.
2004. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü. Katkılarla İngilizceden Çeviren Semih Tezcan. İstanbul.

Dawkins, R.M. (1871-1955)***
1916 Modern Greek in Asia Minor. A study of the dialects of Sílli, Cappadocia and Phárasa with grammar, texts, translations and glossary. With a chapter on the subject–matter of the folk–tales by W.R. Halliday. Cambridge.

Dedem Ḳorḳut
1958 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. I. Giriş – metin – faksimile. Ankara.
1964 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. Metin – sözlük. Ankara.
1973 Orhan Şaik Gökyay: Dedem Korkudun kitabı. İstanbul.

Deliorman, Tuğrul ***
1943 "Gâvur". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 106–115.

Demirbağ, A. – Demiriz, T. (haz.)
1944 Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul.

Demircan, Ömer (1935-)
1989 "Türkçe'de pekiştirme işlemi". Dilbilim Dergisi VIII. İstanbul, s. 147-164.

Demircioğlu, Yusuf Ziya (1897-1976)
1934 Yürükler ve köylülerde hikâyeler – masallar. İstanbul.

Demirel, Benâl
"Yağmur şehri". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 25–30.

Demirezen, Mehmet
1978 "Türkçenin ünlü ile başlayan pekiştirme sıfatlarının fonolojisi ve kural sıralamasına bir örnek". Genel Dilbilim Dergisi, sayı 2. Ankara, s. 59-71.

Demiro[v], Lütfi (1929-1990)***
1957 "İlkyaza düğünümüze buyurun (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 71-76.

Deny, Jean (1879-1963)***
1921 Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli). Paris.
1955 Principes de grammaire turque ("turk" de Turquie). Paris.

Dernschwam, Hans (1494-1568)
1923 [1553–1555] Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55). Neşre hazırlayan Franz Babinger. München – Leipzig.

Devellioğlu, Ferit (1906-1985)
1959, 1970 Türk argo sözlüğü. 4. ve 5. basım. Ankara.

Devrim, İhsan (1914-2010)
1943 Yemen türküsü. Hikâyeler. İstanbul.

Dikbaş, Mehmed Lâtif
1936 Kendi düşen ağlamaz. Duyal ve sosyal piyes. İstanbul.

Dilçin, Cem (1942-2013)
1991 Süheyl ü Nev-Bahār, Ankara: TDK.

Dilçin, Dehri (1901-1977)
1945 Edebiyatımızda atasözleri. İstanbul.

Diniz, Saadet
1948 "Mesleğe giriş". SHD II, sayı 9-10, s. 19-23.

Dino, Abidin (1913-1993)
1944 Kel. Adana. (Sayfa sayıları yok, kendimiz numaralandırdık).

Dino, Güzin (1910-2013)
1991 Gel zaman git zaman. Anılar. İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1920-2003)***
1963–1975 Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer

Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit. 4 cilt. Wiesbaden.
1982 "Materialien zu türk. *h*- (II)". UAJb N.F. II, s. 138-168.
1984 "The problem of Rhotacism/Zetacism". CAJ XXVIII, s. 36-42.
1985 Zum Vokalismus nichterster Silben in altosmanischen Originaltexten. Stuttgart.
1992 "Mongolica im Alttürkischen". Bruno Lewin zu Ehren. Festschrift aus Anlaß seines 65. Geburtstages. Cilt III, Korea. Bochum, s. 39-56.
1993 "The Older Mongolian Layer in Ancient Turkic". TDiA III, s. 79-86.
1997 "Das türkische Suffix ***-mlş*** als Lehnelement". Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz Rauischholzhausen, 13. - 16. Juli 1990, s. 87-92.

Donaldson, Bess Allen
1938 The Wild Rue. A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran. London.

Dozy, Reinhard P. A. (1820-1883)
1845 Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes. Amsterdam.
1927 Supplément aux dictionnaires arabes. 2me édition, 2 cilt. Leide-Paris.

Dozy-Engelmann
1869 Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de ʻarabe. Amsterdam.

Dölek, Sulhi (1948-2005)
1993 "Havbis cehennemde". Varlık Dergisi, sayı 1032. İstanbul, s. 35-36.
[1991] 1999 Korugan. İstanbul.

Dranas, Ahmet Muhip (1909-1980)
1947 Gölgeler (3 perdelik piyes). Ankara.

DS
1963-1982 Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. 12 cilt. Ankara.
1962 Folklor sözleri. Ankara.

Dubois, Jean - Mitterand, Henri - Dauzat, Albert (1877-1955)
1993 [1964] Dictionnaire étymologique et historique du français. Nouvelle édition. Paris.

Duda, Herbert
1930 Die Sprache der Qyrq Vezir-Erzählungen. 1. Teil Formenlehre. Leipzig.

Duden
1996 Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 10 Bänden. Mannheim et al.

Duman, Faruk (1974-)
1999 Av dönüşleri. Öyküler. İstanbul.

Dupuis, André
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et de étoffes des origines à nous jours. Gründ-Paris.

Dursun Beg, b. Tursun Bey (1426-1491 civarı)***
Duru, Orhan (1933-2009)
1962 Denge uzmanı. Hikâyeler. İstanbul.
1995 İstanbulin. Deneme. İstanbul.

Duygulu, Behiç (1933-1985)
1961 Ağlama n'olur. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Sırtlan bayırı. Hikâyeler. İstanbul.

Ebūbekir Ḥāzım [Tepeyran] (1864-1947)
1326e Eski şeyler. İstanbul.
1326y Yeŋi şeyler. Küçük Paşa. İstanbul.

Ebü l-Ḫayr Rūmī, b. Saltuḳ-nāme.
Ebu'l-Leyṣ Semerḳandī (ö. 983)***
1965 Selâhattin Olcay: Teẕkiretü'levliyâ. (Tercümesi). İnceleme - metin - indeks. Ankara.

Eckmann, János (1905-1971)
1940 [1941] "Die türkische Mundart von Warna". KCsA III, s. 144–214.
1953m "Karamanlı Türkçesinde –maca ekli fiil şekli". TDAY, s. 45–48.
1953r "Türkçede –raq, –rek ekine dair". TDAY, s. 49–52.
1955 "Türkçe'de *d, t* ve *n* seslerinin türemesi". TDAY, s. 11–22.

Edgü, Ferit (1936-)
1959 Kaçkınlar. İstanbul.
1977 O. Hakkâri'de bir mevsim. Roman. İstanbul.

Ediboğlu, Baki Süha (1915-1972)
1958 Karanlıkta geçen gemiler. İstanbul.

Edirneli Nazmī, b. Naẓmī (1559'dan sonra)
Ediskun, Haydar
1985 Türk bilgisi. İstanbul.

Egeli, Münir Hayri (1901-1970)
Uryan Efe. İstanbul.

Egorov, V.G.
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka. Çeboksarı.

EI = Encyclopaedia of Islam
1960– 9 cilt. Leiden–London.

Elçin, Şükrü (1912-2008)
1975–1976 "Dâstânı ḳıssai Şâd ile Gam. Ferruhdil ile Mehmed Bey'in hikâyesi". TKA XV, s. 167–201.
1977–1978 "Sansar Mustafa hikâyesi". TKA XVI, s. 195–224.

Eloğlu, Metin (1927-1985)
1957 "Et". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 42–48.

Elvan Çelebi (1611-1684?)
1984 [1358–59] İsmail E. Erünsal - A. Yaşar Ocak: Menâkıbu l-ḳudsiyye fî menâsıbi l-ünsiyye (Baba İlyâs–ı Horasânî ve sülâlesinin menkabevî tarihi). İstanbul.

Elwell-Sutton, Laurence, Paul (1912-1984)***
1969 [1963] Elementary Persian grammar. Cambridge.

Emiroğlu, Kudret (1956-)
1989 Trabzon–Maçka etimoloji sözlüğü. Ankara.

Emre, Ahmet Cevat (1876-1961)
1931 Yeni bir gramer metodu hakkında lâyiha. I. cilt. İstanbul.

Encyclopedia of Islam
1960– New edition. Leiden–London.

Enderūnī Fāżıl Beg (1759?-1810)
1286 Defter-i ʿışq. Ḫûbân-nâme. Zenân-nâme. Çengî-nâme. [İstanbul].

Engin, İlhan (1925-1990)
1949 İnsanlar bilselerdi. İstanbul.
1961 Partinin adamları. Oyun: 3 tablo, 2 perde. İstanbul

Enverî (ö.1547)
1928 Mükrimin Halil: Düstūrnāmei Enverî. Türk tarih encümeni külliyatı 15. İstanbul.

Eray, Nazlı (1945-)
1976 Ah bayım ah! Ankara.
1984 Deniz kenarında pazartesi. İstanbul.
1986 Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1990 [1989] Aşk artık burada oturmuyor. Öyküler. İstanbul.
1992 [1986] Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1994 [1992] Ay falcısı. Roman. İstanbul.
1999 Elyazması rüyalar. Roman. İstanbul.

Erbay, Rauf
1948 "Son tren". SHD II, sayı 11-12, s. 17-25.

Erbil, Leylâ (1931-2013)
1961 Hallaç. Hikâyeler. Ankara.
1968 Gecede. Öyküler. İstanbul.
1984 [1977] Eski sevgili. Öykü. İstanbul.
1985 Karanlığın günü. Roman. İstanbul.

Erdal, Marcel (1945-)
1982 "Early Turkish names for the Muslim god, and the title çelebi". AAS XVI, sayı 3, s. 407–416.
1991 Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon. 2 cilt. Wiesbaden.
1993 "The Concept of Sovereignty in the Altaic World". PIAC, 34th meeting. Berlin 21. - 26. July 1991. Wiesbaden, s. 81-99.

Erdinç, Fahri (1917-1986)
1947 "Yeşil banknot". SHD I, sayı 2, s. 33-41.
1948k "Kırmızı ampul". SHD II, sayı 6, s. 21–28.
1948a "Allah yapısı". SHD II, sayı 8, s. 31–38.
1948f "Felek yar olmadı". SHD II, sayı 8, s. 49–53.
1948fes "Fes". SHD II, sayı 8, s. 7–13.
1948h "Hamurkâr Süleyman". SHD II, sayı 8, s. 67–73.
1948i "İstida". SHD II, sayı 8, s. 19–29.
1948iç "İğde çiçekleri". SHD II, sayı 8, s. 55–61.
1948ik "İstiridye kabuğu". YTH I, s. 19–27.
1948r "Rüşvet". SHD II, sayı 8, s. 39–47.
1948rg "Resmigeçit". SHD II, sayı 11–12, s. 27–42.

1949d "Destur ya sefalet". YH 1949, s. 29–34.
1949i "İftira". SHD III, sayı 18–19, s. 5–11.
1955 Âsi. Bugünkü Türkiye'den hikâyeler. Sofya.
1956 İşte böyle... Şiirler. Sofya.
1958 Alinin biri. Roman. Sofya.
1960 Memleketimi anlatıyorum. Hikâyeler. Sofya.
1961 Acı lokma. Roman. Sofya.
1969 Diriler mezarlığı. Hikâyeler. İstanbul.
1973 Canlı barikat. Hikâyeler. Sofya.

Erduran, Refik (1928-)
1962 Ayı masalı. Komedi iki bölüm. y.y.

Eren, Hasan (1919-2007)***
1940 [1941] "Beiträge zur türkischen Wortforschung". KCsA III, s. 129–143.
1946 "Etimoloji araştırmaları". TM IX, 1946-51, s. 95-96.
1952 "Zurufe an Tiere bei den Türken". UAJb XXIV, s. 134-137.
1953 "Türk dillerinde métathèse". TDAY, s. 161–180.
1958 " Türkçe *folluk* kelimesi üzerine". TDAY, s. 13-15.
1960 "Anadolu ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça kelimeler". TDAY, s. 295-371.
1963 "Caucasian-Turkic elements in the Anatolian dialects". Studia Caucasica I, s. 93–126.
1974a "Anadolu'da toplu yardımlaşma gelenekleri: İmece". TD XXIX, sayı 271, s. 545-549.
1974d "Dibek". TD XXX, sayı 277, s. 761-764.
1978 "Türk dili'nin étymologique sözlüğüne katkılar". Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara, s. 87–89.
1979 "Türklerde ekinciliğin gelişmesine katkılar". Türkoloji Dergisi VIII, sayı 1, s. 1–28.
1980 Kitab tenkidi: "Daher, Ymär: Agricultura Anatolica I". TM XIX, s. 283-308.
1981d *"Düden"*. TDAY, s. 17-21.
1981t "Türk dilinin étimologique sözlüğüne katkılar". TDAY 1978-1979, s. 1-15.
1983 *"Alpullu"*. Türk Dili XLVII, sayı 384, s. 523-525.
1987b *"Balkan* adının kökeni". TD LIV, sayı 429, s. 113-124.
1987k *"Keşişleme"*. TD LII, sayı 424, s. 256-258.
1988m *"Mırın kırın etmek"*. TD LVI, sayı 439, s. 25-28.
1988s "Sırça köşkte... (Başlangıç)". TD LVI, sayı 442, s. 188-207.
1989a *"Apazlama"*. TD LVIII, sayı 455, s. 251–254.
1989ç *"Çevlik"*. TD LVIII, sayı 456, s. 277-280. Ankara.
1989k *"Küheylân"*. TD LVIII, sayı 454, s. 169-172.
1991ed *"Edincik"*. TD 1991/I, sayı 471, s. 137-140.
1991ez *"Ezine"*. TD 1991/I, sayı 470, s. 91-98.
1992k *"Kumpir"*. TD 1992/II, sayı 488, s. 81-84.
1992s "Sırça köşkte... II". TD 1992/2, sayı 489, s. 161-213.
1993aa *"Ağabey* ve *abla"*. TD 1993/I, sayı 498, s. 405–410.
1993b *"Balıklava"*. TD 1993/II, sayı 500, s. 111–117.
1993s "Sırça köşkte... III". TD 1993/2, sayı 499, s. 1-82.
1994td "Türk dilinin étymologique sözlüğü". TD 1994/II, sayı 513, s. 179-198.
1994tm *"Tüm* mü, yoksa *bütün* mü?" TD 1994/I, sayı 510, s. 403-408.

1995 "Türkçede *doublet* örnekleri". TD 1995/II, sayı 523, s. 731-736.
1999 Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara.

Ergin, Muharrem (1923-1995), b. Dedem Ḳorḳut
Ergin, Muharrem, b. Ḳāżī Burhānüddīn
Ergun, Sadeddin Nüzhet (1901-1946)
t.y. Türk Şairleri. 4 cilt (son cilt natamam). İstanbul.

Ergür, Atila (1945-1997)
2002 Tekstil Terimleri Sözlüğü. İstanbul.

Ergüven, Fehmi Rahmi
1953 [1952] "Sihirli define". YH 1953, s. 104–107.

Erhan, Ahmet (1958-)
1993 Öteki şiirler 1976-1991. Ankara.

Erimer, Kayahan
1973–74 "Gün ışığına çıkan değerli bir eser". TDAY, s. 265–281.

Erlmeier – Brandt
1967 Handbuch der Pistolen und Revolverpatronen. Cilt I. Wiesbaden.

Ersoy, Meḥmed ʿÂkif (1873-1936)
t.y. [birinci tab 1911] Safahât. İkinci tab. İstanbul.

Ersöz, Cezmi (1959-)
1999 İçime gir ama sigaranı söndürme. İstanbul.

Ertem, Sadri Etem (1900-1943)
1930se "Sen ne iyi adamsın!" 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 61–70.
1930su "Sukut eden dâva". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 48–60.
1931 Çıkrıklar durunca. Roman. İstanbul.
1933 Bacayı indir, bacayı kaldır. İstanbul.
1935 Düşkünler. Yerli roman. İstanbul.

Ertunç, Yılmaz
1982 Yankesicilik ve buna benzer çeşitli suçların işleniş şekilleriyle açıklamaları. İstanbul.

Eruz, Nahit (1936-)
1969 Çuvalın yanındaki adam. Hikâyeler. İstanbul.

Esemenli, Deniz (1960-)
1990 "Baldaken formlu camilerin geç Osmanlı devrindeki dış görünümleri üzerine". Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi III, sayı 8, s. 49–57.

Esendal, Memduh Şevket (1883–1952)
1934 Ayaşlı ve kiracıları. Roman. İstanbul.
1949 "Çocukluk". SHD III, sayı 24-25, s. 15-23.
1958m Mendil altında. (Hikâyeler II). Ankara.
1958o Otlakçı. (Hikâyeler I). Ankara.

Eşref, Buharalı, b. Buharalı Eşref. (bknz. Buharalı, Eşref)
Eşref, Şair (1846–1912)
1958 Hilmi Yücebaş: Şair Eşref. Hayatı – hâtıra-ları - şiirleri. İstanbul.

Eşref bin Muhammed (14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başları)***
1961 Bedi N. Şehsuvaroğlu: Hazâ'inü's-saâ'dât 1460 (H. 864). Ankara.

Eşrefoğlı Rūmī (–1469)
1286 Dīvān–ı Eşref–oğlı 'Abdullāh er–Rūmī. [İstanbul].

Evliyā Çelebī (1611–1685?)
Türkçe Yazmalar. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
1314–1938 Seyahatname. 10 cilt, İstanbul.
1989 Fahir İz (introduction): The Seyahatname of Evliya Çelebi. Book One: Istanbul. Facsimile of Topkapı Sarayı Bağdat 304, Part 1: Folios 1a-106 a. Sources of Oriental Languages and Literatures 11, Turkish Sources IX. Harvard University.

Evren, Turgut
1943 Yolların tükettiği adam. Hikâyeler. Ankara.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1925-2003)
1991 [1988] Türk dilinin etimoloji sözlüğü. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci basım. İstanbul.

Eyuboğlu, Sabahattin (1908-1973) – Günyol, Vedat (1912-2004)
1994 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1913-1975)
1938 "İğde ağacı". Genç neslin en güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93-100.

Eyüboğlu, E. Kemal
1973 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 1. kitap. İstanbul.
1975 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 2. kitap. İstanbul.

Faḫrī
1974 Barbara Flemming: Faḫrīs Ḫusrev u Šīrīn, eine türkische Dichtung von 1367. Wiesbaden.

Fahriye Nedim
1933 Alaturka ve alafranga mükemmel yemek ve tatlı kitabı. İstanbul.

Fatma 'Aliyye (1862-1936)
1328/1910 Enin. İstanbul.

Fazlı Necip (1864-1932)
1930 Külhanî Edipler. Jön Türklerden Cumhuriyete kadar inkılap içinde geçen tarihî zaman. İstanbul.

Fekete, Ludwig Lajos (1891-1969)***
1932 Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Eszterházy, 1606–1645. Budapest.

Felek, Burhan (1889-1982)
1947 Felek. İstanbul.
1957 Vatandaş Ahmet Efendi. İstanbul.
1971 Eski İstanbul hikâyeleri. İstanbul.

Feraizci–zâde Mehmed Şâkir (1853-1911)
1979 Kırk yalan köse. Yalan tükendi. Hazırlayan: Nevin Önberk. Ankara.

Ferec = Ferec ba'de şidde
855/1451 Yazma. Macar Bilimler Akademisi Tö F 71. Edirne.
y.y. Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. or. oct. 1882.

Ferheng–nāme–i Saʿdī
1340–1342 [1073] Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Ferheng–nāme–i Saʿdī tercümesi. İstanbul.

Feridun Osman [Menteşeoğlu] (1904-1958)
1936 Son mektub. Yurt hikâyeleri. İstanbul.

Fethi Naci (1927-2008)
1999 [1999] Dönüp baktığımda... Anılar. İstanbul.

Feyzī, b. Tarlan 1948 III, s. 57–80.
Feyzioğlu, Yücel (1946-)
1985 Uğultu. Roman. Ankara.

Fikret Adil (1901-1973)
[1933] Asmalımesçit, 74. (Bohem hayatı). 2. baskı. İstanbul.

Fikrī
1307 Luġat–i ġarībe. y.y.

Firdevsī–i Rūmī (15./16 yy.)
1980 İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu: Kutb–nâme. Türk Tarih Kurumu Yayınları XVIII. Ankara.

Fīrūzābādī, Muḥammad b. Yaʿḳūb (729/1329–817/1415)
1305 El–Oḳyānūs fī tercümeti l–Ḳāmūs. 3 cilt. Mütercimi: Aḥmed ʿĀṣım ʿAyntabī. Bulaḳ.

Fischer, Wolfdietrich (1928-2013)***
1972 Arabische Grammatik. Leiden.
1980 "Die arabische Pluralbildung". ZAL V/80.

Fleischer, Heinrich Leberecht (1801-1888)***
1875 (1847). Grammatik der lebenden persischen Sprache: nach Mirza Mohammed Ibrahims Grammar of the Persian language. Leipzig.

Frayha, Anis
1947 A dictionary of non–classical vocables in the spoken Arabic of Lebanon. Beirut.

Freytag, Georg Wilhelm (1788-1861)***
1830 Lexico Arabico–Latinum. 4 cilt. Halle/Saale.

Fużūlī (ö.1566)
1958 K. Akyüz: Fuzûlî Türkçe divan. Ankara.

Füruzan (1938-)
1972k Kuşatma. Ankara.
1972p [1971] Parasız yatılı. Ankara.
1975 [1974] 47'liler. 2. Basım. İstanbul.
1981 [1973] Benim sinemalarım. 4. Basım. y.y.
1982g Gecenin öteki yūzü. Öykū. İstanbul.
1982k "Kanı unutma". b. F. Akatlı. İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1901-1993)
1974 [1941] Alttürkische Grammatik. 3. Auflage. Wiesbaden.

Ġaçaġ Näbi
1961 Dastan. Bakı.

[Bodrumlu] Galanti, Avram (1873-1861)
1951 Ankara tarihi. Birinci kısım. İstanbul.

Ġālib Paşa, ʿAbdülhalīm (-1876)
t.y. [1911] Muṭāyebātı türkiyye. y.y.

Galtier, M.E.
1904 "Notes de linguistique turque". Bulletin de l'Institut d'Archéologie Orientale III, s. 1–14.

Gamillscheg, Emil
1925 Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. Innsbruck.

Garzanti, [Aldo] (1883-1961)***
1961 Mario Hazon: Garzanti comprehensive. Italian-English English-Italian dictionary. New York – Toronto – London.

Gazālī
1973–1974 Günay Kut: "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yolladığı mektub ve ona yazılan cevaplar". TDAY, s. 223-252.

Ġazavāt-ı Sulṭān Murād, b. Meḥemmed Ḫan
1978 Halil İnalcık – Mevlûd Oğuz: İzladi ve Varna savaşları (1443–1444) üzerinde anonim Gazavâtnâme. Türk Tarih Kurumu yayınları XVIII. Ankara.

Gavazo[v], Süleyman (1924-)***
1957 "Muallime". Kaynak. Sofya, s. 101–105.

Gemalmaz, Efrasiyap (1937-)
1978 Erzurum ili ağızları. İnceleme – metinler - sözlük ve dizinler. 3 cilt. Erzurum.

Georgacas, Demetrius J. (1908-1990)
1964 "From the river systems in Anatolia: The names of the longest river". Names XII, s. 197–214.
1969 "The name Asia for the continent; its history and origin". Names XVII/1, s. 1–106.
1971n The names for the Asia Minor peninsula, and a register of surviving Anatolian pre–Turkish placenames. Heidelberg.
1971w "The waterway of Hellespont and Bosporus: the origin of the names and Early Greek haplology". Names cilt XIX/2, s. 65–131.
1976 (1977) "Turkish ichthyonyms and fishing terms of Greek origin". Praktika tês Akadêmias Athênôn LI, s. 583–599.
1978i Ichtyological terms for the sturgeon and etymology of the international terms bostargo, caviar and congeners. Athenai.
1978t "Turkish common names of aquatic animals (and congeners) and fishing terms of Greek origin". Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo XX (Pisa), s. 119–145.

Gibb, Elias John Wilkinson (1857-1901)
1900–1909 History of Ottoman poetry. 6 cilt. London.

Giese, Friedrich (1870-1944)
1929 Die altosmanische Chronik des ʿĀšiḳpašazāde auf Grund mehrerer neuentdeckter Handschriften von neuem herausgegeben. Leipzig.

Giray, Fethi (1918-1970)
1949 "Defteri kebir memuru". SHD II, sayı 13-14, s. 19-22.

Girginsoy, Naci (1924-1982)
1955 [1954] "Hastaneye mektup". YH 1955, s. 105–107.
1956 [1955] "Adaya vapur". YH 1956, s. 90-92.

Givón, Thomas (Talmy) (1936-)
1984 Syntax: a functional-typological introduction. Amsterdam-Philadelphia.

Gologlu, Mahmut (1915-1982)
1943 Sevda masalları. Masallar. Hikâyeler – hatıralar. Ankara.

Göçmen, Çetin
1959 [1958] "Yıllardan sonra". YH 1959, s. 51–60.

Gökçe, Orhan Rahmi (1904-1972)***
1943 "Kamburun dünyası". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 26–33.

Gökçek, Cihat
1943 "Nar danesi". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 120–133.

Gökgöl, Mirza
1937 Doğu–Karadeniz bölgesinde bir araştırma gezisi. Ziraat Vekâleti neşriyatı. Ankara.

Gökşen, Enver Naci (1916-1986)
1949 Durakta bir adam. Hikâyeler. y.y. [İstanbul].
1952 Çardak altı. Hikâyeler. İstanbul.
1964 "Eklemeli pekiştirme sıfatları". TD XIII, sayı 149, s. 279-282.

Göktulga, Fahri Celâleddin (1895-1975)
1943 Eldebir Mustafendi. Küçük hikâyeler. İstanbul.
1948 Avur zavur kahvesi. Hikâyeler. İstanbul.
1953 Salgın. Seçilmiş hikâyeler. İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (1902-1994)
1978 Gelibolulu Mustafa Āli. Görgü ve toplum kuralları üzerinde ziyâfet sofraları (Mevâidü'n–nefâis fî kavâidi'l–mecâlis). 2 cilt. İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1900-1982)
1934 "Yunus Emre'de öz türkçe kelimeler". TM IV, s. 265–280.
1943 Yunus Emre divanı. Metinler – sözlük - açıklama. Cilt 1. İstanbul.
1945 Divan Edebiyatı beyanındadır. İstanbul.
1948 Yunus Emre divanı. Cilt 2–3. İstanbul.

Graeco–Romanica
1997 Akten zur Tagung vom 24. April 1996. Thessaloniki.

Grönbech, Kaare (1901-1957)
1942 Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus. Köbenhavn.

Grönbech, Vilhelm (1873-1948)
1902 Forstudier til tyrkisk lydhistorie. Köbenhavn.

Grzimeks Tierleben
1968 Enzyklopädie des Tierreiches. 13 cilt. Zürich.

Güler, Mehmet (1944-)
1990 İstanbul kanatlı ben. Roman. İstanbul.

Gülsoy, Murat (1967-)
2000 Bu kitabı çalın. Öyküler. İstanbul.

Günay, Turgut [Yetik Ozan] (ö. 1978)***
1978 Rize ili ağızları (inceleme – metinler – sözlük). Kültür Bakanlığı, Millî folklor Araştırma Dairesi yayınları 27. Ankara.

Günay, Umay (1943-)
1975 Elâzığ masalları. İnceleme. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Yayınları no. 350. Erzurum.

Günel, Burhan (1947-2012)
1984 Dünyanın en güzel kadını. Öyküler. Ankara.
1991 Baraka. Roman. İstanbul.

Günel, Sadi (1911-)
1947 "Kınalı parmaklar". SHD I, sayı 1, s. 27-34.

Güner, Tarık (1922-)
1951 Peynir ekmek. İstanbul.

Güney, Bumin Gaffar (1934-)
1953 Tellâk Ali. Hikâyeler. İstanbul.

Güney, Eflâtun Cem (1896-1981)
1946n Bu toprağın masalları. I: Nar tanesi. İstanbul.
1946k Bu toprağın masalları. II: Karayılan. İstanbul.
1947 Bu toprağın masalları. III: Akıl kutusu. İstanbul.

Güngör, Kemal (1914-1961)***
1941 Cenubî Anadolu yürüklerinin etno–antropolojik tetkiki. Ankara.

Güngör, Nasıh ve Ozanoğlu, İhsan
1939 Kastamonu bilmeceleri. CHP Kastamonu Halkevi neşriyatı. İzmir.

Güngör, Necati (1949-)
1992 Bir taşralının İstanbul nostaljisi. İstanbul.
1998 İyiler genç ölür. İstanbul.

Güntekin, Reşat Nuri (1889-1956)
1343/1924 Gizli el. Roman. İstanbul.
1927 Bir ḳadın düşmanı. Çirkiniŋ romanı. y.y. [İstanbul].
1928 Yeşil gece. İstanbul.
1930 Yaprak dökümü. Roman. İstanbul.
1944 Kızılcık dalları. Roman. 2. baskı. İstanbul.

Günyol, Vedat (1952-2004)
1992 Güne doğarken. İstanbul.
1995 Dünden bugüne. Denemeler. İstanbul.
1999 Günlerin içinden. İstanbul.

Günyol, Vedat – Eyuboğlu Sabahattin
1995 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Gürbüz, Şule (1971-)
1992 Kambur. İstanbul.

Gürçay, Lûtfi

1943 Gemici dili. İstanbul.

Gürler, Celâl Sıtkı (1905-1949)***

1939 Porsuk. Hikâyeler. İstanbul.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

1316 Teṣādüf. Der–Sa‘ādet.
1330 Cadı. Külliyatı, 2. hikâye. İstanbul.
1332 Ḫazan bülbülü. Millî tiyatro. İstanbul.
1335 [1887] Ḥaḳḳa sığındıḳ. İşidilmedik bir vaḳ‘a. İstanbul.
1336k Ḳadınlar vā‘iẓi. Küçük hikāyeler. Der–Sa‘ādet.
1336ş [1888] Şıḳ. İkinci tab‘. Der-Sa‘ādet.
1339 Tebessüm–i elem. İstanbul.
1340a Afsūncu baba. İstanbul.
1340c Cehennemlik. İstanbul.
1341 Ben deli miyim? İstanbul.
1926b Billūr ḳalb. İstanbul.
1927mü [1315] Mürebbiye. İkinci ṭab‘. İstanbul.
1927mu [1314] Muṭallaḳa. 2. ṭab‘. İstanbul.
1927n Ni‘met–şinās. İstanbul.
1928 Muḥabbet ṭılsımı. İstanbul.
1929m Mezârından ḳalḳan şehîd. İstanbul.
1933i İki hödüğün seyahatı. İstanbul.
1933ke Kadın erkekleşince. Piyes: 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1933kp Katil puse. İstanbul.
1933n Namusla açlık mes’elesi. İstanbul.
1933ş Şeytan işi. İstanbul.
1934 Tünelden ilk çıkış. İstanbul.
1938 [1912] Gulyabani. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1939 Gönül ticareti, diğer hikâyeler. İstanbul.
1940 [1919] Hayattan sayfalar. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1942 [1337] Kesik baş. Zabıta romanı. İstanbul.
1943g Gönül bir yel değirmenidir, sevda öğütür. İstanbul.
1943m Melek sanmıştım şeytanı. İstanbul.
2000 [1968]. İnsanlar Maymun muydu? İstanbul.

Güvemli, Zahir (1913-2004)

1949 Türk mizah edebiyatı antolojisi. Manzum – mensur. İstanbul.

Güzelce, İbrahim (1922-1976)

1948 “Üç kardeştiler”. YTH I, s. 118–128.

Hacıhasanoğlu, Muzaffer (1924-1985)

1948 “Hep insanoğluyuz”. YTH I, s. 35-44.
1951t Bir tespih tanesi. İstanbul.
1952 [1951] “Bu sabah”. YH 1952, s. 51–58.
1953 [1952] “Ayşe”. YH 1953, s. 48–65.
1954b Bu dağın ardı. Hikâyeler. İstanbul.
1954y [1953] “Yıldızlar kadar para”. YH 1954, s. 64–71.
1955 [1954] “Sıcak”. YH 1955, s. 32–42.

Hafız, Nimetullah (1939-)***

1985 Kosova Türk halk edebiyatı metinleri. Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi. Priştine.

Ḥafīd, Meḥmed (ö.1811)***
1221 Ġalaṭāt–ı Ḥafīd. İstanbul.

Hağverdiyev, Äbdürrähimbey (1870-1933)***
1971 Seçilmiş äsärläri. Birinci cilt. Bakı.

Halasi–Kun, Tibor (1914-1991)***
1969–1982 “The Ottoman elements in the Syrian dialects”. ArchOtt I, s. 14–91; V, s. 17–95; VII, s. 117–267.

Halıcı, Feyzi (1924-)
1994 Şair Burhaneddin’in Nasreddin Hoca’nın fıkraların şerheden eseri [1892]. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 77. Ankara.

Halıcı, Mehdi (1927-)
1959 [1958] “Taşa vurulu düğüm”. YH 1959, s. 99–104.

Halikarnas Balıkçısı = Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)
1946 Aganta! Burina! Burinata! Roman. İstanbul.
1947k “Karısını voltayla avlayan”. SHD I, sayı 3, s. 25-32.
1947m Merhaba Akdeniz! 30 seçme deniz hikâyesi. İzmir.
1948 “Ticaret”. SHD I, sayı 5, s. 27-33.
1952 Egenin dibi. İstanbul.
1954a Anadolu efsaneleri. İstanbul.
1954y Yaşasın deniz. Hikâyeler. İstanbul.
1955 Ötelerin çocuğu. Roman. İstanbul.
1969 Deniz gurbetçileri. İstanbul.

Hamit Zübeyr, b. Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)
[Purgstall]-Hammer, Joseph von (1774-1856)
1815 Staatsverfassung und Staatsverwaltung des Osmanischen Reiches. 2 cilt. Wien.

Hançerlioğlu, Orhan (1916-1991)
1951b “Bağlayan toprak”. YH 1951, s. 53-56.
1951k Karanlık dünya. Roman. İstabul.
1952 Büyük balıklar. Roman. İstanbul.
1953 İnsansız şehir. Hikayeler. İstanbul.
1953o Oyun. Roman. İstanbul.
1954 Ekilmemiş topraklar. Roman. İstanbul.
1956 Kutu kutu içinde. Roman. İstanbul.
1960 Bordamıza vuran deniz. Roman. İstanbul.

Handjéri, Alexandre (1760-1854)***
1840–1841 Dictionnaire français–arabe–persan et turc, enrichi d’exemples en langue turque avec des variantes, et de beaucoup de mots d’arts et de sciences. 3 cilt. Moscou.

Hasan Rüştü (Ermenekli) (1285-1936)
1937 Hayat ve Eserleri. Yazan: Memduh Yavuz Süslü. Konya.

Hasluck, Frederick William (1878-1920)
1929 Christianity and Islam under the Sultans. 2 volumes. Oxford.

[Kılıçoğlu] Hatiboğlu, Vecihe (1916-1996)
1973 Pekiştirme ve kuralları. Ankara.
1981 Türk dilinde ikileme. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara.

Hauenschild, Ingeborg

1989 Türksprachige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen und russischen Bezeichnungen. Wiesbaden.

1994 "Botanica im Dīvān luġāt at–turk". JT II, sayı 1, s. 25–100.

1996–1997 "Türksprachige Benennungen für den Maulwurf". OS XLV–XLVI, s. 63–88.

1998 "Türksprachige Benennungen für Eidechsen". AOH Acta, s. 131-158.

Hayali Bey (–1557)

1945 Hayâlî Bey dîvânı. İstanbul.

Hazai, György (1932-)

1973 Das Osmanisch–Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány. Bibliotheca orientalis hungarica XVIII. Budapest.

Hazar, İrfan

1943 "Memişin eşeği". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 38–41.

Helākī (ö.1575)

1982 Mehmed Çavuşoğlu: Helâkî. Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2979. İstanbul.

Hepçilingirler, Feyza (d.1948)

1990 Kırlangıçsız geçti yaz. Öyküler. İstanbul.

1997 Savrulmalar. İstanbul.

Heuser-Şevket, Fritz

1942 Türkisch-deutsches Wörterbuch İstanbul.

Heyd, Uriel (ö.1968)***

1973 Studies in Old Ottoman criminal law. Edited by V.L. Ménage. Oxford.

Heyd, W.

1936 Histoire du commerce du Levant au moyen-âge. 2 cilt. Leipzig.

Hikâyei Ebû Alî ibn Sînâ 1302

Hindoglu, Artin (1913-1844)***

1838 Ḫazīne–i luġāt ou Dictionnaire abrégé turc–fraçais. Vienne.

Hinz, Walther (1906-1992)***

1955 Islamische Maße und Gewichte, umgerechnet ins metrische System. Handbuch der Orientalistik. Ergänzungsband, Heft 1. Leiden.

Hisar, Abdülhak Şinasi (1883-1963)

1941 Fahim Bey ve biz. Hikâye. İstanbul.

1944 Çamlıcadaki eniştemiz. Hikâye. İstanbul.

1953 Geçmiş zaman köşkleri. İstanbul.

Hist Lex = Historikon lexikon tēs neas hellēnikēs

1933–1984 5 cilt. Athēnai.

Hobson–Jobson

1968 [1903] Hobson–Jobson. A glossary of colloquial Anglo–Indian words and phrases, and of kindred terms, etymological,

historical, geographical and discursive. By Col. Henry Yule and A.C. Burnell. New edition edited by William Crooke. Second edition. Delhi.

Ḫoca Taḥsin (1812-1880)
1974 YTEA cilt I, s. 159–165.

Hünalp, Ayhan (1927-2013)
1959 [1958] "Büyük yürekli ırgatlar". YH 1959, s. 43–50.
1962 Vapur düdükleri. Ciné–Roman. Ankara.

Ibrahim, Jamshid
1991 Kulturgeschichtliche Wortforschung. Persisches Lehngut in europäischen Sprachen. Wiesbaden.

Ilgaz, Rıfat (1911-1993)
1943 Yarenlik. Şiirler. İstanbul.
1944 Sınıf. Şiirler. İstanbul.
1959 Stepne [= Rıfat Ilgaz]: Hababam sınıfı. 2 cilt. İstanbul.
1962k Kesmeli bunları. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1962n Nerde o eski usturalar. İstanbul.
1962s Saksağanın kuyruğu. İstanbul.
1969g Garibin horozu. İstanbul.
1969k Karadenizin kıyıcığında. Roman.
1981 Yıldız karayel. İstanbul.
t.y. [1983] Sosyal kadınlar partisi. Öyküler. İstanbul.
1990 Şeker kutusu. İstanbul.
1991ç Çalış Osman çiftlik senin. İstanbul.
1991r Radarın anahtarı. İstanbul.
1996 Yokuş yukarı. İstanbul.

İbn Kemal (1468-1536)
1957 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i ʻOs̱mân, VII– defter. Tenkidli transkripsiyon. Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
1970 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i Osman. I. defter. Ankara.

İbn Manẓür (1232-1311/1312)
1968 Lisān al–ʻArab. 15 cilt. Beirut

İbrahimov, Mirze (1911-1994)***
1960 Böyük dayaġ. Bakı.

İdrizof, Halil
1957 "Hakikî bir hâdise (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 51–54.

İleri, Selim (1949-)
1980 Bir akşam alacası. y.y.

İlhan, Attilâ (1925-2005)
1953 Sokaktaki adam. Roman. Ankara.
1957 Abbas yolcu. Yolculuk notları. Ankara.
1957z Zenciler birbirine benzemez. Roman. Ankara.
1963-1964 Kurdlar sofrası. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1972 Hangi batı? (Anılar ve acılar). Ankara.
1973 Bıçağın ucu. Ankara.
1979 [1977] Böyle bir sevmek. İstanbul.
1981f [1980] Fena halde leman. 4. baskı. y.y.
1981s [1974] Sırtlan payı. Ankara.

1982 [1978] Yaraya tuz basmak. Ankara.
1988 [1981] Dersaadet'te sabah ezanları. Ankara.

İlhan, Cengiz (1927-2011)
1959 [1958] "Hasan Bey ve Bizans". YH 1959, s. 23–30.

İlhan, Mustafa
1983 Egin göçerken. İstanbul.

İlhan, Uğur (-1954)
1993 Kırk tas namus. İstanbul.

İlhan, Zeynel
1945 Aylâk. Hikâye. İstanbul.
1948k "Kapıcının rüyası". SHD II, sayı 11–12, s. 53–59.
1948s "Saltanat arabası". SHD II, sayı 7, s. 33-41.
1950 "Sancaktar". SHD IV, sayı 26–27, s. 19–29.

İmamoğlu, İsmet
1949 "Ardıç başında abam var". SHD III, sayı 18–19, s. 20–24.

İnalcık, Halil (1916-)
1954 Hicrî 835 tarihli Sûret–i defter–i sancak–ı Arvanid. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İnalcık, Halil – Oğuz, Mevlûd b. Ġazavāt–ı Sulṭān Murād b. **Meḥemmed Ḫan.**

İpekçi, Leyla (1966-)
1998 Maya. İstanbul.

İpşiroğlu, Zehra (1948-)
1998 Konuşan çınar. İstanbul.

İslâm Ansiklopedisi
1940–1986 İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati. 13 cilt. İstanbul.

İsmail Galip [Arcan] (1894 – 1974)
1932b Baloda kulak misafiri. İstanbul.
1932bb Barda bir baskın. İstanbul.
1932dk Diş kirası. İstanbul.
1932ed Eski düğünler. İstanbul.
1932ei Eski ilaçlar. İstanbul.
1932hs Habibe Mollanın sırrı. İstanbul.
1932mb Moda belâsı. İstanbul.
1932p Piyanko cilveleri. İstanbul.
1932s Habibe Mollaya göre spor. İstanbul.
1932ydk Yemeklere dair konferans. İstanbul.
1932ydü Yeni düğünler. İstanbul.
1949 Hava parası. 4 perdelik oyun. Ankara.

İşigüzel, Şebnem (1973-)
1993 Hanene ay doğacak. Öyküler. İstanbul.

İz, Fahir (1911-2004)
1965 "Makale–i Zindancı Mahmud Kapudan". TM XIV, s. 111–150.

İzbudak, Velet [Çelebi] (1869-1950)
1936a Atalar sözü. İstanbul.
1936i El–İdrâk haşiyesi. İstanbul.

İzgü, Muzaffer (1933-2017)
1992 [1986] Azrail nasıl rüşvet yedi? İstanbul.
1993 Nasıl baba oldum? Ankara.
2000 Tom Baba'nın Tombalası. Ankara.

Īzolī, D.
1987 Ferheng Kurdî–Tirkî, Türkçe–Kürtçe. den Haag.

İzzet Molla, Keçeci-Zāde (1785-1829)
1269/1849 Mihneti Keşan. İstanbul.

İzzetî = Âşık Ali İzzet Özkan (1902-1981)
İlhan Başgöz: Âşık Âli İzzet Özkan. Yaşamı, sanatı, şiirleri. Ankara.

Jaba, Auguste (1801-1894)*– Justi, Ferdinand (1837-1907)*****
1879 Dictionnaire kurde–français. St.–Pétersbourg.

Jarring, Gunnar (1907-2002)
1964 An Eastern Turki – English dialect dictionary. Lund.

Jensen, Hans
1931 Neupersische Grammatik – mit Berücksichtigung der historischen entwicklung. Heidelberg.

Jente, Richard
1947 Proverbia Communia. A 15th century collection of Duch proverbs together with the Low German version. Indiana University Publications, Folklore Series No. 4. Bloomington.

Johanson, Lars (1936-)
1986 "Zur Konsonantenstārke des Türkischen". OS 33-35, s. 195-209.
1998 "Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive". Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz. Leipzig 4.-7. Oktober 1994, s. 141-150.

Johanson, Lars – Csató, Éva Ágnes
1998 The Turkic Languages. London - New York.

Jones, William, Sir (1746-1794)
1828 [1783] A grammar of the Persian language. (The 9th ed. with considerable additions and improvements, and some specimens of the finest Persian and Arabick hand writing, for the exercise of the student, by Rev. Samuel Lee). London.

Kabaağaçlı, Cevat Şakir b. Halikarnas Balıkçısı
Kaçan, Metin (1961 - 2013)
1991 [1990] Ağır roman. İstanbul.
1999 Fındık sekiz. İstanbul.

Kadri, Hüseyin Kâzım (1870-1934)
1926 –1945 Türk lûgati. 4 cilt. İstanbul.

Kafadar, Cemal (1954-)
1992 Mütereddit bir mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun'un rüya defteri. Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 5, s. 168-222.

Kaftancıoğlu, Ümit (1935-1980)
1972 Dönemeç. İstanbul.
1975 Çarpana. Hikâyeler. İstanbul.
1983 İstanbul allak bullak. İstanbul.

Kahane, Henry – Kahane, Renée
1977 "Balcone, the window". Romance Philology XXX, no. 4. Berkeley, California, s. 565–573.
1993 "The image of the woman in the Venetianisms of Cephalonia". Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik XLIII. Wien, s. 203–219.

Kahane, Henry ve Renée – Tietze, Andreas (1914-2003)
1958 The Lingua Franca in the Levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin. Urbana, Illinois.

Kakınç, A. Faruk
1950 "Geçim meselesi". SHD IV, sayı 28–29, s. 29–32.
1993 "Salepçiler". Varlık Dergisi, sayı 1032. Ankara, s. 59.

Kakuk, Suzanne
1973 Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise. Bibliotheca Orientalis Hungarica XIX. Budapest.

Kanık, Orhan Veli b. Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
Kanlı nigâr
1941 (Anonim) Kanlı nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Kanok, M. Bedri (1933-)
1984 Memleket ipi. Gözü yaşlı mizah hikâyeleri. İstanbul.

Kansu, Ceyhun Atuf (1919-1978)
1949 "Kahvede". YH 1949, s. 43–48.
1954 [1953] "Ormanda". YH 1954, s. 57–63.
1955 [1954] "Geçmiş bir gün". YH 1955, s. 43–48.
1955d Haziran defteri. İstanbul.

Karabudak, A. Faik
1950 "Çılgır". SHD IV, sayı 26–27, s. 39–52.

Karahüseyin, Hasan
1957 "Fenerli (Monolog)". Kaynak. Sofya, s. 55–58.
1958 "Yakılan mektep (Hikâye)". Çağlıyan. Sofya, s. 59–61.

Karaosmanoğlu, Yakub Kadri (1889-1974)
1928e Erenleriŋ bağından. İstanbul.
1928s Sodom ve Ġomore. İstanbul.
1932 Yaban. Millî roman. İstanbul.
1938 Bir sürgün. Ankara.
1939 [1922] Kiralık konak. İstanbul.
1953–1954 Panorama. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1957 Anamın kitabı. İstanbul.
1958 Vatan yolunda. Millî mücadele hâtıraları. İstanbul.

Karapotosoğlu, Kostas
1999 "Etymologika sta neoellēnika daneia tēs demodous tourkikēs". Archeion Pontou 48. Athēnai, s. 85-173.

Karasu, Bilge (1930-1995)
1963 Troya'da ölüm vardı. Hikâyeler. Ankara.
1979 Göçmüş kediler bahçesi. İstanbul.
1995na Narla incire gazel. İstanbul.
1995ne [1994] Ne kitapsız ne kedisiz. Denemeler I. İstanbul.

Karatay, Fehmi Edhem
1961 Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. (Hazırlayan) İstanbul.

Karay, Refik Halid (1888–1965)
1939a [1918] Ago Paşanın hatıratı. 2. basılış. İstanbul.
1939i Bir içim su. 2. basılış. İstanbul.
1940g Gurbet hikâyeleri. İstanbul.
1940k Kirpinin dedikleri. İstanbul.
1940m [1919] Memleket hikâyeleri. 2. basılış. İstanbul.
1947 Anahtar. Roman. 2. basılış. İstanbul.
1964 Bu bizim hayatımız. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Kasem–Beg, Mirza Alexander
1981 [1848–1849] Allgemeine Grammatik der Türkisch Tatarischen Sprache. Amsterdam.

Kātib Çelebī (1609–1657)
1329 Tuḥfetü l-kibār fī esfāri l-biḥār. İstanbul.

Kavukçu, Cemil (*1951)
1997 [1995] Uzak noktalara doğru. Öykü. İstanbul.
1998 Dönüş. Roman. İstanbul.
2000 [1999] Dört duvar beş pencere. Öyküler. İstanbul.
2001 Gemiler de ağlarmış. Öyküler. İstanbul.

Kawaguchi, Yuji
1992 "Sur les adjektifs intensifs en Turc moderne". Turcica XXIV, s. 317-330.

Kayacan, Feyyaz (1919–1993)
1962 Sığınak hikâyeleri. İstanbul.
1968 Mutlu azınlık ve Âdem ile Mâdem; sevgililer; oda. Birer perdelik dört oyun. İstanbul.

Kaygılı, Osman Cemal (1890–1945)
1339 Altun babası. İstanbul.
1930 "Çocukken geçtiğim yolda". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93–100.
1938a Aygır Fatma. İstanbul.
1938s Sandalım geliyor, varda! . . Roman. İstanbul.
1939 Çingeneler. Bundan 25–30 yıl önce yaşanmış hakikî ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır. İstanbul.
2003 Köşe bucak İstanbul. Hazırlayan: Yıldırım, Tahsin. İstanbul.

Kaynak
1957 Hazırlıyanlar B. Çakırof - H. Karahuseyin. Sofya.

Ḳāżī Burhānüddīn (1334-1399)
1980 Muharrem Ergin: Kadı Burhaneddin divanı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2244. İstanbul.

Kazimirsky, A. de Biberstein
1846, 1860 Dictionnaire Arabe–Français. c. I+II. Paris.

Keçeci-Zāde b. İzzet Molla (ö.1830)
Kemal Bekir b. Manav, Kemal Bekir (1924-)
Kemal Edip, Urfalı
1945 Urfa Ağzı. İstanbul.

Kemal Tahir (1910–1973)
1955g Göl insanları. İstanbul.
1955s Sağırdere. Roman. İstanbul.
1957k Körduman. Roman. İstanbul.
1957r Rahmet yolları kesti. Roman. İstanbul.
1958 Yedi çınar yaylası. İstanbul.
1961 Esir şehrin mahpusu. Roman. İstanbul.

[Aksüt] Kemali, Ali (1884-1962)***
1932 Erzincan. Tarihî, coğrafî, içtimaî, etnoğrafî, idarî, ihsaî tetkikat tecrübesi. y.y.

Kenan Hulûsi (1906–1943)
1938 "Dörthanlıların kulaksızı". Yaşar Nabi 1938. İstanbul, s. 103–126.
1944 Bir yudum su. Hikâyeler. İstanbul.

Kent, Tevfik
1965 Çelik Yıldırım. İstanbul.

Kerestedjian, Bedros Effendi (1840-1907)
1912 Dictionnaire étymologique de la langue turque. Londres.

Kerimof, Yusuf (1922-)***
1957 "Kör çıban (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 112–115.

Keskin, Yıldırım (1932 - 2012)
1953 [1952] "Parador ve sonrası". YH 1953, s. 108–119.
1954 [1953] "Enrico". YH 1954, s. 93–99.
1955 [1954] "Bir gece giden". YH 1955, s. 64–71.
1957 Bir gecenin beyliği. İstanbul.

Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebī (1546–1607)
1978, 1981 Teẕkiretü ş–şuʿarā. Eleştirmeli baskıya hazırlayan İbrahim Kutluk. 2 cilt. Ankara

Kısakürek, Necip Fazıl (1905–1983)
1935 Tohum. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Bir adam yaratmak. Piyes, 3 perde. İstanbul.

Kıvanç, Metin (Ümit) (1956-)
1995 [1995] Yalnız olmuyor. İstanbul.

Kieffer, J. D. – Bianchi, T. X.
1835, 1837 Türk ve fransa lisānlarınıŋ luġati. Dictionnaire turc-français a l'usage des agent diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs et autres voyageurs dans le Levant. 2 cilt. Paris.

Kilimci, Suphi
"Yatakhane hademesi Topal Osman". YH 1949, s. 54–64.

Kissling, Hans Joachim (1912-1985)***
1951 "Baljemez". ZDMG CI, s. 333–340.

Klein, Ruth
1950 Lexikon der Mode. Drei Jahrtausende Europäischer Mode. Baden–Baden.

Klimov, Georgiĭ Andreevich
1964 Étimologiçeskiy slovar’ kartvel’skiẖ yazıkov. Moskva.

Kluge, Friedrich (1856-1926)
1975 [1883] Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. basım. Berlin–New York.

Kocagöz, Samim (1916–1993)
1941 Tellikavak. Hikâyeler. İstanbul.
1946 Sığınak. Hikâyeler. İstanbul.
1948 “Gecekondu”. SHD II, sayı 6, s. 39–46.
1949a ”Allah, devlet ve toprak”. SHD II, sayı 13-14, s. 46–62.
1949d “Düşman”. SHD III, sayı 24-25, s. 43-50.
1954 Cihan şoförü. Hikâyeler. İstanbul.
1957 „Başkan. Mizah hikâyesi.” Perşembe yağmurları. Ankara, s. 31–41.

Koçu, Reşat Ekrem (1905-1975)
1938 Ahmed Rasim. Hayatı, seçme şiir ve yazıları. İstanbul.
1958–1971 [1946–1948] İstanbul Ansiklopedisi. 2. baskı, 10 cilt. İstanbul.
1967/1969 Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğü. Ankara.

Kodaman, Hulûsi
1944 Zar – kâğıt oyunları ve hileleri. İstanbul.

Kokona, Vedat (1913-1998)
1977 Fjalor shqip–frengjisht. Tiranë.

Kongar, Emre (1941-)
1991 [1989] Hocaefendi’nin Sandukası. Roman. 7. basım. İstanbul.

Konyalı, İbrahim Hakkı (1895/1896-1984)
1946 Alanya (Alâiyye). İstanbul.
1974-75 Âbideleri ve kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi. 3 cilt. İstanbul.

Koray, Kenan Hulûsi b. Kenan Hulûsi (1906-1943)
Korkmaz, Zeynep (1922-)
1956 Güney–Batı Anadolu ağızları. Ses bilgisi (Fonetik). Ankara.
1959 ”Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme”. A.Ü. Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi XVII, sayı 3–4, s. 275–358.
1963 Nevşehir ve Yöresi ağızları. I, ses bilgisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi yayınları, sayı 142. Ankara.
1973 b. Şeyhoğlu, Ṣadru’d-dīn
1992 Gramer terimleri sözlüğü. Ankara.
1994 [1965] Bartın ve Yöresi ağızları. 2. baskı. Ankara.

Kornfilt, Jaklin
1997 Turkish. [Descriptive Grammars]. London-New York.

Korok, Daniş Remzi (1905-1976)
1942 İncili çavuş. İstanbul.

Kostov, K.
1974 "Lehnwörter zigeunerischen Ursprungs im türkischen Argot. Sprache, Geschichte und Kultur der altaischen Völker". Protokollband der XII. Tagung der Permanent International Altaistic Conference 1969 in Berlin. Herausgegeben von Georg Hazai und Peter Zieme. Berlin, s. 357–361.

Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)
1932 Anadilden derlemeler (İshak Refet ile beraber). Ankara.
1935 Ankara Budun bilgisi. Ankara Halkevi, Dil – Tarih – Edebiyat Şubesi, no. 14. Ankara.
1944 Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme. T.C. Maarif Vekilliği, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü yayınlarından. Ankara.
1947 Yuvaktaşı. Halk diriminden mülhem içtimaî ve millî roman. İstanbul.
1952 Anadilden derlemeler II. (Orhan Aydın ile beraber). Ankara.

Kowalski, Tadeusz (1889-1948)
1933 Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord–Est. Polska Akademja Umejętnosci. Prace Komisji Orjentalistycznej no. 16. Kraków.
1926 "Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien". WZKM XXXIII, s. 166-231.

Kökden, Uğur (1934-)
1995 Seslerin resmi. Deneme. İstanbul.

Kömürciyan, Eremya (1637 – 1695)
1981 Eremya Çehelebi Kömürjian's Armeno–Turkish poem "The Jewish bride". Edited by Avedis K. Sanjian - Andreas Tietze. Budapest.

Köprülüzade/Köprülü, Meḥmed Fuad (1890-1966)
1918 Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. İstanbul.
1934 Eski şairlerimiz. Divan Edebiyatı Antolojisi. İstanbul.
1935 Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. Ortaçağ ve Yeniçağ Türklerinin Halk Kültürü Üzerine Coğrafya, Etnoğrafya, Etnoloji, Tarih ve Edebiyat Lûgati. İstanbul.
1939 Türk Sazşairleri. Antoloji, XVI–XVIII. asırlar. İstanbul.

Körükçü, Muhtar (1915–1985)
1948 "Aş erme meselesi." YTH I, s. 67–71.
1949 "Vatandaş hukuku". YH 1949, s. 65–70.
1950 Köyden haber. İstanbul.
1952 [1951] "Kendime ve bizlere dair". YH 1952, s. 28–35.
1953 [1952] "Dişçi". YH 1953, s. 78–82.
1954 Anadolu hikâyeleri. İstanbul.

Kraelitz, Friedrich (1876-1932)***
1921 Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch–historische Klasse, Sitzungsberichte, c. 197, 3. Abhandlung. Wien.

Krauss, Heinrich (1922-2014)
1993 Geflügelte Bibelworte. Das Lexikon biblischer Redensarten. München.

Kreiser, Klaus (1945-)
1975 Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliyā Çelebī. Freiburg.

Kriaras, Emmanouna
1969–1993 Lexiko tēs mesaiōnikēs hellēnikēs dēmōdous grammateias, 1100–1669. 11 cilt. Thessalonikē.

Kulin, Ayşe (1941-)
1997 [1997] Adı: Aylin. İstanbul.

Kunt, Bekir Sıtkı (= Bekir Sıtkı) (1905–1959)
1933 Memleket hikâyeleri. İstanbul.
1937 Talkınla salkım. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yataklı vagon yolcusu. İstanbul.
1949 "Eski köye yeni imam". YH 1949, s. 71–73.
1952 [1951] "Kömür". YH 1952, s. 10–15.
1953 [1952] "Sıra". YH 1953, s. 11–17.
1957 [1956] "Şimdikiler". YH 1957, s. 3-9.

Kurdoev, K.K.
1960 Kurdsko-russkiy slovar'. Akademiya Nauk SSSR, Institut Vostokovedeniya. Moskva.

Kurdoev, K.K. – Yusupova, Z.A.
1983 Kurdsko-russkiy slovar' (Sorani). Moskva.

Kurşunlu, Nazım (1911–1980)
1952 Branda bezi. İstanbul.

Kuru, Mahmut (1928-1976)
1957 Taşlı tarla. İstanbul.

Kut, Günay (1939-)
1971 "Veysî'nin divanında bulunmayan bir kasidesi üzerine". TDAY, s. 169-178.
Krş. Gazâlî ve Sehī Beg.

Ḳuṭbeddīn İzniḳī, b. Meḥmed (ö.1418)
836/1433 Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn HS. Berlin Staatsbibliothek, Ms. or. quet. 1856.

Kutlu, Ayla (1938-)
1983 Tutsaklar. Ankara.
1983c Cadı ağacı. Roman. Ankara.
1987 [1987] Hoşça kal umut. Roman. Ankara.
1991 [1990] Sen de gitme Triyandafilis. Ankara.
1995 Mekruh kadınlar mezarlığı. Bütün eserleri 10. Ankara.

Küçük İskender (1964-)
1996 Güzel annemin hayal gücü. Şiirler. İstanbul.

Kültür, İsmet
1943 "Recep Ağa". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 55-60.

Kür, Pınar (1943-)
1976 Yarın ... Yarın ... Ankara.
1979 [1979] Asılacak kadın. Ankara.
1983 Akışı olmayan sular. Öyküler. İstanbul.
1984 Küçük oyuncu. Roman. İstanbul.
1987 Bir deli ağaç. Öyküler. Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1932-)
1983 Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri. İstanbul.

Landmann, Salcia (1911-2002)
1964 Jiddisch. Abenteuer einer Sprache. München.

Lane, Edward W. (1801-1876)
1984 Madd al–ḳāmūs. An Arabic–English Lexicon. 2 cilt. Cambridge.

Laṭīfī (1491–1582)
1314 Teẕkire–i Laṭīfī. Der–Sa'ādet.

Laude–Cirtautas, Ilse
1961 Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten. Wiesbaden.

Laut, Jens Peter (1954-)***
2000 Zur Rolle des alttürkischen in der türkeitürkischen Lexik. Folia Orientalia XXXVI, s. 183-195.

Lazard, Gilbert
1957 Grammaire du Persan Contemporain. Paris.

League of Arab States
1977 Terminology of health and the human body in public education. cilt V. Casablanca.

LeCoq, Albert von (1860-1930)
1916 Volkskundliches aus Ost-Turkestan. Berlin.

Leloir, Maurice (1851/1853?-1940)
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et des étoffes des origines à nos jours. Paris.

Le Robert
1986 Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. 9 cilt. Paris.

Levend, Agâh Sırrı (1894–1978)
1943 Divan Edebiyatı. Kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar. 2. basım. İstanbul.

Levent, Numan Ali (1935-2001)***
1955 [1954] "Direğin yanındaki insan". YH 1955, s. 112-114.

Levitchi, Leon (1918-1991)
1973 Dictionar Român–Englez. 3. baskı. Bucureşti.

Levy, Reuben (1891-1966)
1951 The Persian language. London. New York.

Ligeti, Louis (1902-1987)
1980 „A propos du Rhotacisme et du Lamdacisme". CAJ XXIV, s. 222–250.

Littmann, Enno (1875-1958)***
1924 Morgenländische Wörter im Deutschen. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage nebst einem Anhang über die amerikanischen Wörter. Tübingen.

Lokotsch, Karl
1927 Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg.

Lugs, Jaroslav
1956 Handfeuerwaffen. Systematischer Überblick über die Handfeuerwaffen und ihre Geschichte. 2 cilt. Praha.

Luvsandendev, A.
1957 Mongol'sko-russkiy slovary. Moskva.

Mahmud Yesari (1895–1945)
1928 Çulluḳ. İstanbul.
1930 Bağrıyanık Ömer. Roman. İstanbul.
1932 Su sinekleri. Roman. İstanbul.
1937 Sürtük. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Yakacık mektupları. Hikâyeler. İstanbul.
1943 [1933] Tipi dindi. 2. basılış. İstanbul.

Majidi, Mohammad-Reza
1995 Rückläufiges Persisches Wörterbuch. Hamburg.

Makal, Mahmut (1930-)
1949 Baba evi. Roman. İstanbul.
1950 Bizim köy (Bir köy öğretmeninin notları). İstanbul.
1952 Köyümden. Köy öğretmeninin notları: II. İstanbul.
1954 Memleketin sahipleri. İstanbul.
1957h Hayal ve gerçek. İstanbul
1957k Kuru sevda. İstanbul.
1959 17 Nisan. İstanbul.
1960 Kalkınma masalı. İstanbul.
1965 Köye gidenler. Hikâye. İstanbul.
1970 Kokmuş bir düzende. Ankara.
1971 [1968] Yer altında bir Anadolu. 2. yayımı. İstanbul.
1975 Bizim Köy 1975. Sander Yayınları.
1979 Köy enstitüleri ve ötesi. (Anılar, belgeler). İstanbul.
1980 [1957] Hayal ve gerçek. İstanbul.
1980b [1957] Bir işçinin günlüğünden. İstanbul.

Manav, Kemal Bekir (= Kemal Bekir) (1924-)
1948 "Berberin düşündükleri". SHD II, sayı 7, s. 43–51.
1949a "Anlıyan için". YH 1949, s. 75–85.
1949h "Hazırlık". SHD III, sayı 24–25, s. 5–14.
1958 Yabancılar. Roman. İstanbul.
1961 Kaçaklar. Roman. İstanbul.

Mansuroğlu, Mecdut (1910-1960)
1947 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Dehhanî ve Manzumeleri. İstanbul.
1953 "Drei Gedichte Şayyād Ḥamza's". UAJb XXVI/1–2, s. 78–89.
1958 b. Sultan Veled

Marchand, Hans
1953 "Die Bildung der lautsymbolischen Wörter im Türkischen". Oriens VI, s. 50–62.

Margosyan, Mıgırdiç (1938-)
1996 [1995] Söyle Margos nerelisen? Öykü. İstanbul.

Maṭraḳçī, Naṣūḥü's-Silāḥī (ö.1536)
1976 Hüseyin G. Yurdaydın: Beyān-ı menāzil-i sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān. Ankara.

Meʾālī (1490-1535/1536)***
1982 Edith Ambros: Candid penstrokes. The lyrics of Meʾālī, an Ottoman poet of the 16th century. Berlin.

Meḥmed
1965 [1398] Sedit Yüksel: Işk-nâme. İnceleme – metin. Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: 150. Ankara.

Meḥmed ʿÂkif (1873–1936)
t.y. [1911] Ṣafaḥāt. İstanbul.

Meḥmed Ḫālid (Bayrı) (1896–1958)
1934 İstanbul argosu ve halk tabirleri. İstanbul.

Meḥmed Hurşīd
1974 YTEA cilt I, s. 308–309.

Meḥmed Raʾüf (1875–1931)
1331 Bir ʿaşḳıŋ tārīḫi. Der-Saʿādet.

Mehmet Selâhattin (1923-)
1971 Küçük dünya. Roman. İstanbul.
1977 Sam yeli. İstanbul.

Meḥmed Şefīḳ
1288 [1115] Şefīḳ-nāme-i ʿibret-meʾāl. [İstanbul].

Meḥmed Tevfīḳ
1300 İstanbulda bir sene. Beşinci ay: Meyḫāne. İstanbul.

Mélikoff, Irène (1917-2009)
1954 Le Destān d'Umūr Pacha. (Düstūrnāme-i Enverī). Paris.
1960 La geste de melik Dānişmend. Étude critique du Dānişmendnāme. Tome II: Édition critique avec glossaire et index. Paris.

Mélikoff-Sayar, Irène b. Mélikoff, Irène
Memet Fuat (1926-2002)
1998 [1997] Gölgede kalan yıllar. Anı. İstanbul.

Ménage, Victor L.
1976 "Edirne'li Rûhi'ye atfedilen Osmanlı tarihinden iki parça". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara, s. 311–333.

Menges, Karl Heinrich (1908-1999)
1968 The Turkic Languages and Peoples. Wiesbaden.
1971 "Zur Etymologie von Türkisch avurt etc. 'mundvoll', avuč, avut/ aðut 'handvoll'". Zentral-Asiatische Studien des Seminars für Sprach- und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn. Wiesbaden, s. 139-143.
1984 "Das Problem der 'gelehrten Volksetymologie'". Die slawischen Sprachen 6, s. 45–76.
1991 "Der Instrumentalis und einige seiner Funktionen im Türkischen, anderen altajischen und verwandten Sprachgebieten". Turcica XXI-XXIII, s. 321–342.

1994 "Uigurisch ***vajdury*** 'Bergkristall, Beryll', Ursprung und seine Verbreitung". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 161–167.

Meninski, Franciscus à Mesgnien (1623-1698)
1680 Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae... lexicon turcico–arabico–persicum. 4 cilt. Vienna.
1780 Lexicon arabico–persico–turcicum. 2. Basım. 4 cilt. Vienna.

Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı)
1944 Kabusname. İstanbul.

Meriç, Cemil (1916–1987)
1992 [1992] Jurnal. Cilt 1. İstanbul.

Meriç, Nezihe (*1925-2009)
1951a "Alaturka şarkılar". SHD V, sayı 40–41, s. 9–18.
1951kt "Keklik türküsü". SHD V, sayı 40–41, s. 51–60.
1951o "Oda müziği". SHD V, sayı 40–41, s. 71–79.
1951pn "Püf noktası". SHD V, sayı 38–39, s. 65–78.
1956 Topal koşma. Hikâyeler. Ankara.
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. basılışı. Ankara.
1965 Menekşeli bilinç. Hikâyeler. Ankara.

Mesʿüd b. Aḥmed (14. yy.)
1925 I. H. Mordtmann: Suheil und Nevbehār. Romantisches Gedicht des Mesʿūd b. Aḥmed (8. Jhdt. d. H.). Hannover.
1991 Cem Dilçin: Süheyl ü Nev–bahār. İnceleme – metin – sözlük. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 51. Ankara.

Metzler
1993 Metzler Lexikon Sprache (yay. Glück, Helmut). Stuttgart-Weimar.

Meyer, Gustav (1850-1900)
1893 Türkische Studien I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch–Türkischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXVIII. Wien.
1894 Neugriechische Studien. II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXXII. Wien.

Meyer-Lübke, Wilhelm (1861-1936)
1935 Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1935.

Mihrī Ḫātün (-1512)
1967 E.I. Maştakova: Mihrī Ḫātūn. Divan. Kritičeskiy tekst i vstupitel'naya stat'ya. Moskva.

Mikhaïlov, Mikhaïl
1930 Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turc–ottomans. Leipzig.

Miklosich, Franz (1813-1891)
1889 "Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente im türkischen Sprachschatze". Sitzungsberichte der Kais. Akademie

der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe CXVIII. Wien, s. 1-29.

Misailidis, Evangelinos (1820-1890)
1986 Robert Anhegger – Vedat Günyol: Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i dünya ve Cefakâr-u Cefakeş). İstanbul.

Mladenov, Stefan
1941 Etimologiçeski i pravopisen reçnik na bılgarskiya knijoven ezik. Sofia.

MNTESz = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára
1967–1984 4 cilt. Budapest.

Moldavsko-Russkiy slovar'.
1961 Moskva.

Molino, Giovanni (17. yüzyıl?)
1641 Dittionario della lingua italiana e turchesca. Roma.

Mollova, Mefkûre (1927- 2007?)***
1957 "Rodopları gezerken (Yol notları)". Kaynak. Sofya, s. 77-81.
1958 "Yaz seyahati notları". Çağlıyan. Sofya, s. 73–77.

Moravcsik, Gyula (1892-1972)
1943 Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen. Budapest.

Muhteremoğlu, Âfet (1937-)
1959 [1958] "Fildişi kule". YH 1959, s. 110–112.

Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn, b. Ḳuṭbeddīn İzniḳī.

Mundy, Cyril
1957 "Evet, evet ki and geyise". Studia altaica. Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957. Wiesbaden, s. 118-125.

Mungan, Murathan (1955-)
1989 [1985] Son İstanbul. İstanbul.
1996 Murathan '95. İstanbul.
1999 [1999] Üç aynalı kırk oda. İstanbul.

Musahipzade Celal (1870–1959)
l936aa Atlı ases. Şarkılı piyes, 3 perde. İstanbul.
1936ak Aynaroz kadısı. Komedi, 7 tablo. İstanbul.
1936ba Balaban Ağa. Komedi, 8 tablo. İstanbul.
1936dş Demirbaş Şarl. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936fd Fermanlı deli hazretleri. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936g Gülsüm. Facia, 4 perde. İstanbul.
1936gg Gül ve gönül. Piyes 2 perde, 4 tablo. İstanbul.
1936ie İstanbul Efendisi. Komedi, 3 perde, 1 tablo. İstanbul.
1936k Kaşıkçılar. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1936kd Bir kavuk devrildi. Komedi, 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1936kö Köprülüler. Tarihî piyes, 3 perde. İstanbul.
1936l Lale devri. Şarkılı tarihî 0peret, 3 perde. İstanbul.
1936mh Macun hokkası. Şarkılı komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ms Mum söndü. Komedi, 5 tablo. İstanbul.

1936pp Pazartesi... Perşembe. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936s Selma. (İstanbul'un imarı). Dram, 3 perde. İstanbul.
1936y Yedekçi. Komedi, 3 perde. İstanbul.

Mustafa Niyazi (1912–1977)
1950 "Çoban". SHD IV, sayı 26–27, s. 53–57.

Muṣṭafā Sāmī Efendi (ö.1855)***
1974 [1256] Avrupa risālesi, YTEA I, s. 73–83.

Mustafa Şerif
1959 [1958] "Pis hava". YH 1959, s. 31–35.

Mühendis Fāiḳ
1974 YTEA cilt I, s. 84–87.

Münīf Paşa
1974 Çeşitli Makaleler, YTEA cilt I, s. 177–203. İstanbul.

Müstaḳīm-zāde
2001 Anetshofer, Helga und Karateke, Hakan T.: Traktat über die Derwischmützen (Risālei tāciyye) des Müstaḳīm-zāde Süleymān Sa'deddīn (st. 1788). Leiden, Boston, Köln.

Nâbî–zâde Nâẓım (1862–1893)
1943 [1889] Kara Bibik. Hikâye. İstanbul.
1960 [1894] Zehrâ. Külliyat. Ankara.

Nadi, Nadir (1908-1991)
1989 [1985] Dostum Mozart. İstanbul.

[Örik], Nahit Sırrı (1895-1960)
1934 Muharrir. Piyes. Ankara.

Na'īmā, Muṣṭafā (ö.1715)
1280 Tārīḫ–i Na'īmā. 6 cilt. İstanbul.

Nāmıḳ Kemāl (1840–1888)
1307 [1289] Vaṭan yāḫud Silistre, dört faṣl – tiyatro. Def'a–i sābi'. İstanbul.
1941 Sadeddin Nüzhet Ergun; Namık Kemal'in Şiirleri. İstanbul.
1944 [1867] İntibah. Sergüzeşt–i Ali Bey. Ankara.
1967–1986 Fevziye Abdullah Tansel; Namık Kemal'in Hususî Mektupları. 4 cilt. Ankara.
1978 Çeşitli Yazılar, YTEA cilt II, s. 183–494.

Naum-Dühani, Said (1892-1970)***
1947 Vielles Gens. Vielles Demeures. Topographie sociale de Beyoğlu au XIXème Siecle. İstanbul.

Nâzım Hikmet (1902–1963)
1930 Varan 3. İstanbul.
1932 Kafa tası. Facia, 3 kısım, 15 bap. İstanbul.
1935 Unutulan adam. Piyes, 3 perde: 6 tablo. İstanbul.
1936a Alman faşizmi ve ırkçılığı. İstanbul.
1936s Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin destanı. İstanbul.
1965e Enayi. Oyun 3 perde. Ankara.
1965i İnek. Oyun 3 perde. Ankara.
1965s Saat 21-22 Şiirleri. İstanbul.

1966 Sabahat. Oyun. İstanbul.
1967 Şiirler 1916–1951. Sofya.
1969 Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri. İstanbul.

Naẓmī (-1555)

1928 Köprülü–zāde Meḥmed Fu'ād. Millī edebiyyāt cereyānınıŋ ilk mübeşşirleri ve Dīvān–ı türkī–yi basīṭ. XVI'nci asır şā'irlerinden Edirneli Naẓmī'nin eṣeri. İstanbul.

Necātī Beg (–1509)

1963 Ali Nihad Tarlan: Necatî Beg divanı. İstanbul.

Necatigil, Behçet (1916–1979)

1956 Eski toprak. İstanbul.
1968 İki başına yürümek. Şiirler. İstanbul.
1970 Üç turunçlar. Beş kısa oyun. İstanbul.
1976 Sevgilerde. Bütün şiirlerinden seçmeler. İstanbul.

Németh, Gyula (1890-1976)

1916 Türkische Grammatik. Berlin & Leipzig.
1919 "Das Feraḥ–nāme des Ibn Ḫaṭīb. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert". Le Monde Oriental XIII, s. 145–184.
1965 Die Türken von Vidin. Sprache. Folklore, Religion. Budapest.

Nesin, Aziz (1915–1995)

1956 Damda deli var! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1957h [1955] Kadın olan erkeğin hatıraları. 2. baskı. İstanbul.
1957k Kazan töreni. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958g Gıdı gıdı. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958k [2. baskı] Koltuk. İstanbul.
1958m Memleketin birinde. Mizah masalları. İstanbul.
1959b Bir şey yap Met! Oyun, 5 tablo. İstanbul.
1959k Kör döğüşü. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1959s [1957] Bir sürgünün hâtıraları. İstanbul.
1960a Az gittik uz gittik. Fıkralar. İstanbul.
1960g Gözüne gözlük. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1961k Bir koltuk nasıl devrilir? İstanbul.
1961y Yüz liraya bir deli. İstanbul.
1961z Zübük. Kağnı gölgesindeki it. İstanbul.
1962 Biz adam olmayız. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
[1964] Namus gazı. Ankara.
1965 Sosyalizm geliyor savulun! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1966 Böyle gelmiş böyle gitmez. Otobiyografi. İstanbul.
1967b Böyle gelmiş böyle gitmez II. Yokuşun başı. Özyaşam. İstanbul.
1967 Fil Hamdi. İstanbul.
1968 Vatan sağolsun. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970c Hadi öldürsene canikom! Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1970i [1955] İt kuyruğu. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970r [1968] Tut elimden Rovni. Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1972i İnsanlar uyanıyor. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1972m [1957] Mahallenin kısmeti. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1975 [1965] İhtilâli nasıl yaptık. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1976d Duyduk duymadık demeyin. Seyahatnâme. İstanbul.
1988 Nah kalkınırız. Öykü. İstanbul.
1989 'Namus gazı', 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 43-70.

1992 [1958] Nazik alet. Öykü. İstanbul.
1995 Sizin memlekette eşek yok mu? Aziz Nesin'in Aziz Nesin'den seçtikleri. İstanbul.

Nev'ī (1533–1599)
1977 Mertol Tulum - M. Ali Tanyeri: Nev'î divanı. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2160. İstanbul.

Noll, Volker (1938-)
1996 "Der arabische Artikel ***al-*** und das Iberoromanische". Romania Arabica. Festschrift für Reinhold Kontzi zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Jens Lütke. Tübingen.

OED = Oxford English Dictionary (Compact Edition 1971)

Oğuz, Cemal
1959 [1958] "Micheline'in mavi bir tayyörü olacak". YH 1959, s. 89–98.

Oğuzkan, A. Ferhan (1921-)
1951 "Kısmetçi". YH 1951, s. 57-66.
1953 [1952] "Sıcak bir yazdı". YH 1953, s. 87–99.

Ohannessian, Mihran
1925 Dictionnaire arménien–français. Constantinople.

Okay, Orhan (1931-)
1975 Batı medeniyeti karşısında Ahmed Midhat Efendi. Ankara.

Oktay Rifat (1914-1988)
1954 Karga ile Tilki. İstanbul.
1961 Bir takım insanlar. Oyun, 2 perde. İstanbul.

Okuyucu, Cihan
1987 "Mustafa Cinânî ve 'Bedâyi'ü'l–âsâr'ı". Tarih enstitüsü dergisi XIII. İstanbul, s. 351–385.

Olcay, Hamdi
1949 "Kıskanç". SHD III, sayı 18–19, s. 41–50.
1951ah "Arslan horoz". SHD V, sayı 38–39, s. 39–45.
1951ak "Ayran kabarması". SHD IV,sayı 36–37, s. 31–41.
t.y. [1952?] "Mardinli Abdi". SHD V, sayı 47, s. 5–10.

Onaran, Mustafa Şerif (1927-2013)
1957 [1956] "Kale kapısı". YH 1957, s. 83–86.

Onger, Fahir (1920–1971)
1944 "Aynı minval üzere". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 48–52.

Oran, Bülent (1924-2004)
1956 Kapatma. Mizah hikâyeleri. İstanbul.

Orbeli, I.A.
1957 Kurdsko–russkiy slovar'. Moskva.

Orhan Kemal (1914–1970)
1947 "Uyku". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 211–225.
1948a "Afaracı Hac'eli". SHD II, sayı 9–10, s. 29–34.
1948e "Eskici ve oğulları". SHD II, sayı 6, s. 35-37.

1948g "Eski gardiyan". YTH I, s. 45-58.
1949a "Âmir ve memura dair". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 137-142.
1949b Küçük Adamın Notları: I. Baba evi. İstanbul.
1949e Ekmek kavgası. Hikâyeler. İstanbul.
1949p "Piyango bileti". YH 1949, s. 49–53.
1949r "Recep". SHD II, sayı 13–14, s. 37–45.
1949s "Sarhoşlar". SHD III, sayı 24–25, s. 31–41. [Bu hikâye 1951s cildinde de var.]
1950â Küçük Adamın Notları. 2. Âvare Yıllar. İstanbul.
1950c "Celfin Eti". YH 1950, s. 29–34.
1950d "936". SHD IV, sayı 30–31, s. 49–56.
1950e "Ekmek peşinde". SHD IV, sayı 30–31, s. 61–67.
1950i "İki kız". SHD IV, sayı 30–31, s. 57–59.
1950k "Kırmızı mantolu kadın". SHD IV, sayı 30–31, s. 25–37.
1950ö "Ölürmüsün, Öldürürmüsün?" SHD IV, sayı 39–31, s. 39–44.
1950t "Telefon". SHD IV, sayı 30–31, s. 69–90.
1951b "Baba". SHD IV, sayı 36–37, s. 9–29.
1951n "Nurettin Şadan Bey". SHD V, sayı 38–39, s. 13–38.
1951s Sarhoşlar. İstanbul.
1952c Cemile. Roman. İstanbul.
1952ç Çamaşırcının kızı. İstanbul.
1952m Murtaza. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Macera". YH 1953, s. 28–33.
1954b Bereketli topraklar üzerinde. Roman. İstanbul.
1954k [1953] "Kırk yaş". YH 1954, s. 10–14.
1954y 72inci koğuş. İstanbul.
1956 Arka sokak. İstanbul.
1957 Kardeş payı. Hikâyeler. Ankara.
1959 Gâvurun kızı. İstanbul.
1963d Dünyada harp vardı. Hikâyeler. İstanbul.
1963m Mahalle kavgası. Büyük hikâye. İstanbul.
1965f Bir Filiz vardı. Roman. İstanbul.
1965i İspinozlar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1966 İşsiz. Hikâyeler. İstanbul.
1966m Müfettişler müfettişi. İstanbul.
1968g Grev. Hikâyeler. İstanbul.
1968ö Önce ekmek. Hikâyeler. İstanbul.

Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
1947 "Kan". SHD I, sayı 3, s. 61–68.
1994 [1951] Bütün şiirleri. 22. basım. Ankara.

Orhonlu, Cengiz (1927-1976)
1967 Osmanlı İmparatorluğunda derbend teşkilâtı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, no. 1209. İstanbul.

Oruc b. ʿÂdil (ö.1503'ten sonra)***
1343/1925 Tevārīḫ-i āl-i ʿOs̱mān. Frāns Bābīnġer [Franz Babinger] işbu ṭabʿıŋ taṣḥīḥine ve taṭbīḳına baḳmışdır. Hānōfer.

Orucev, E.E.
1976 Azerbaycanca – Rusça Fraseologija Luġäti. Bakı.

Osman Cemal, b. Kaygılı, Osman Cemal (1890-1945)

Otyam, Fikret (1926-2015)

1957 Ha bu diyar. Gezi notları. Ankara.
1960 Gide Gide. Gezi notları. Ankara.
1962 Gide Gide 4: Uy babo. Gezi notları. Ankara.
1963 Gide Gide 5: Topraksızlar. İstanbul.
1965 Bir karış toprak için. Gide Gide 7. Ankara.

Ozansoy, Halit Fahri (1891-1971)

1958 Bir dolaptır dönüyor. İstanbul.

ʿÖmer bin Mezīd

1982 [840/1437] Mustafa Canpolat: ʿÖmer bin Mezīd – Mecmūʿatü n–neẓāʾir. Ankara.

Ömer Seyfeddin (1884 – 1920)

1943 [1938] Bomba. Yeni Kahramanlar – Eski kahramanlar. Üçüncü basılış. İstanbul.
1949 "Düşünme zamanı". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 34-45.
1953 Yüksek ökçeler. Dördüncü basılış. İstanbul.
1956 Beyaz lâle. İstanbul.
1957 [1956] Mahcupluk imtihanı. İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis (1928–1980)

1957 [1956] "İnsan oyunları". YH 1957, s. 102-108.
1959 [1958] "Hi". YH 1959, s. 75–78.
1971 Anadolu folklorunda ölüm. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi. Ankara.

ÖTS

1995-1996 Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 cilt. Ankara.

Öz, Erdal (*1935)

1957 [1956] "Çocuk". YH 1957, s. 87–91.
1960 Odalarda. Roman. İstanbul.
1980 [1973] Yaralısın. Roman. İstanbul.

Öz, Tahsin (1887-1973)***

1941 "Murad I. ile Emîr Süleyman'a ait iki vakfiye". Tarih Vesikaları, Cilt I, sayı 4. s. 241–244.

Özakın, Aysel (1942-)

1979 [1978] Alnında mavi kuşlar. Roman. İstanbul.
1982 [1980] Genç kız ve ölüm. İstanbul.
1989 [1975] Gurbet yavrum. Roman. 2. basım. İstanbul.

Özakman, Turgut (1930-2013)

1955 Güneşte On Kişi. Piyes, 3 perde, 5 tablo. Ankara.

Özay, Mahmut (1908–1981)

1950 "Mıstâfendi". YH 1950, s. 48–55.
1951 "Şemsiyeler". YH 1951, s. 67–70.
1953 [1952] "Kargalar". YH 1953, s. 83–86.
1956 [1955] "Bu böyledir işte bey". YH 1956, s. 43–49.
1957 [1956] "Deeeh ... deh!" YH 1957, s. 56–67.

Özel, Sevgi (1948-)
1993 Afili mavallar. Ankara.

Özer, Kemal (1935-2009)
1957 "Boyunduruk". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 66-70.

Özgentürk, Işıl (1948-)
1981 Hançer. İstanbul.

Özkan, Hakkı (1926-1999)
1979 Babamın türküleri. Hikâyeler. İstanbul.

Özlü, Demir (1935-)
1958 Bunaltı. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Soluma. İstanbul.
1966 Boğuntulu sokaklar. Hikâyeler. İstanbul

Özlü, Tezer (1943–1986)
1984 Yaşamın ucuna yolculuk. İstanbul.

Özmen, Mehmet (1945-)
1993 "Değirmen, teker ve tegzinmek kelimelerin kökenleri üzerine". JTS XVII, s. 147–151.

Özön, Mustafa Nihat (1896–1980)
1941 Kanlı Nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1943 Türkçe tâbirler sözlüğü. İstanbul.

Özturanlı, Osman Zeki (1926–1982)
1959 [1958] "Avucu kaşınıyordu". YH 1959, s. 119–122.

Öztüre, Avni (1925-)
1950 "Dünyanın Sonu". SHD IV, sayı 28-29, s. 45-52.

Özünal, Mucize (1947-)
1991 Kızkovalayan. Öyküler. Ankara.

Özyalçıner, Adnan (1934-)
1957 "Alt ucu". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 59–65.
1960 Panayır. Yedi hikâye, iki sonuç. İstanbul.
1963 Sur. İstanbul.
1991 Cambazlar savaşı yitirdi. Öyküler. İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1886-1972)
1946t Tarihe malolmuş fıkralar, nükteler. İstanbul.
1946–1954 Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. 3 cilt. İstanbul.

Pala, İskender (1958-)
2003 [2000] İki dirhem bir çekirdek. Hikâyeleriyle deyimlerimiz. İstanbul.

Pamuk, Orhan (1952-)
1991 [1985] Beyaz kale. Roman. 8. basım. İstanbul.
1999 [1998] Benim adım kırmızı. İstanbul.

Papadopoulos, Anthimos A. (1878-1962)
1958–1961 Historikon lexikon tēs pontikēs dialektou. 2 cilt. Athēnai.

Papahagi, Tache (1892-1977)***
1963 Dicţionarul dialectului aromîn general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo–roumain) général et étymologique. Bucureşti.

Paspati, Alexandre G.
1870 Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire ottoman. Constantinople.

Pavet de Courteille, Abel (1821-1889)
1972 [1870] Dictionnaire turk–oriental. Amsterdam.

Peçevī, İbrāhīm (1574–1649?)
1281, 1283 Tārīḫ–i Peçevī. 2 cilt. İstanbul.

Pere, Nuri
1968 Osmanlılarda Madenî Paralar. Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı madenî paraları koleksiyonu. İstanbul.

Peride Celal (1915-2013)
1977 Üç yirmidört saat. y.y.
1978 Jaguar. İstanbul.
1981 Bir hanımefendinin ölümü. y.y.
1985 Pay kavgası. Öyküler. İstanbul.
1991 [1990] Kurtlar. Roman. İstanbul.

Perşembe Yağmurları
1957 Salim Şengil: Seçilmiş hikâyeler. Ankara.

Peyāmī
1949 Ali Nihad Tarlan: Divan şiiri. Fasikül 4. s. 83–93. İstanbul.

Peyami Safa [Server Bedi, Cingöz Recai (müstear)]
1930 "Ölüm karşısında insan". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 7–29.
1931 Fatih harbiye. Roman. İstanbul.
1937 9–uncu hariciye koğuşu. İstanbul.
1944 [Server Bedi]: Cingöz Recai. Harikulâde maceralar. İstanbul.

Pfeifer, Wolfgang (1922-)
1989 Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstitutes für Sprachwissenschaften. Berlin.

PhTF = Philologiae Turcicae Fundamenta
1959–1964 2 cilt. Aquis Mattiacis.

Pīrī Re'īs
1926 Paul Kahle: Piri Re'īs Baḥrīje. Das türkische Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521. 2 cilt. Berlin - Leipzig.
1935 Kitabı bahriye. Türk Tarihi Araştırma Kurumu Yayınlarından no. 2. 2 cilt. İstanbul.
1988 Kitab-ı Bahriye. Pirî Reis I. The Historical Research Foundation İstanbul Research Center. Ankara.

Serboianu, Popp I. Calinic (1883-1941)***
1930 Les Tsiganes. Histoire – Ethnographie – Linguistique – Grammaire – Dictionnaire. Paris.

Poppe, Nikolaus (1897-1991)
1960 Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. Teil I: Vergleichende Lautlehre. Wiesbaden.

Prati, Angelico (1883-1961)
1951 Vocabolario etimologico italiano. Torino.

Preobrajenskiy, A.G.
1958 [1910–1914] Étimologiçeskiy slovar' russkogo yazıka. Moskva.

Procházka, Stephan
1993 "Some Remarks on the Semantic Function of the Reduplicated Quadriliteral Verb (Structure fa'fa'a)". Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicography (C.A.L.L.), The Arabist Budapest Studies in Arabic VI-VII,

Puşcariu, Sextil (1877-1948)
1975 [1905] Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg.

Puşkin, Alexander Sergeyevich (1799-1837)
1934 Qapitan Qızı, Çevireni Ä. Cavad, Bakı.

Püsküllüoğlu, Ali (1935-2008)
1974 Yaşar Kemal sözlüğü. İstanbul.
1996 Türkçenin argo sözlüğü. İstanbul.

Qāmūs, b. Fīrūzābādī.
Radloff, Wilhelm (1837-1918)
1893–1911 Versuch eines Wörterbuches der Türk–Dialecte. 4 cilt. St. Peterburg.

Rähimov, Süleyman (1900-1983)***
1959 Seçilmiş äsärläri. c. I. Bakı.

Ramstedt, Gustaf John (1873-1950)
1935 Kalmückisches Wörterbuch. Helsinki.
1952 Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. Band II: Formenlehre. Helsinki.

Ran, b. Nâzım Hikmet. (1902-1963)
Rāsānen, Martti
1933 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien I. Sivas VIL. Helsingforsiae.
1935 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. II. Jozgat VII. Helsingforsiae.
1936 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. III. Ankara, Kajseri, Kıršehir, Čankırı, Afion Vil. Helsingforsiae.
1942 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien, IV. Konja VII. Helsinki.
1957 Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen. Helsinki.
1969 Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki.

Raschmann, Simone-Christiane (1958-)
1995 Baumwolle im türkischen Zentralasien. Wiesbaden.

Recaizāde Ekrem (1847 – 1914)
1941 [1330] Mustafa Nihat Özön: Çok bilen çok yanılır. İstanbul.

Redhouse, Sir James W. (1811-1892)***
1890 A Turkish and English lexicon. Constantinople.

1968 Redhouse yeni Türkçe–İngilizce sözlük. New Redhouse Turkish–English dictionary. İstanbul.

Reşat Enis (1909 – 1984)
1933 Gonk vurdu. Roman. İstanbul.
1935 Gece konuştu. Roman. İstanbul.
1944 Toprak kokusu. Roman. İstanbul.
1945 [1939] Afrodit buhurdanında bir kadın. 2. basılış. İstanbul.
1947 Ekmek kavgamız. Roman. İstanbul.
1957 Despot. Roman. İstanbul.

Reşat Nuri, b. Güntekin, Reşat Nuri
Reşīd Paşa
1974 YTEA cilt I, s. 166–167.

Richards, Gertrude Randolph Bramlette
1932 Florentine merchants in the age of the Medici. Letters and documents from the Selfridge collection of Medici manuscripts. Cambridge, Mass.

Rifāʿa bin Bedevī
1974 YTEA cilt I, s. 103–108.

Ritter, Hellmut
1924, 1941, 1953 Karagös. Türkische Schattenspiele. 3 cilt. Hannover, İstanbul, Wiesbaden.
1927 "Kleine Beiträge zur osmanischen Grammatik und Stilistik aus der Dolmetscherpraxis". Islamica II, s. 479–497.

RMJ = Reçnik na Makedonskiot yazik
1961–1966: Todor Dimitrovski. 3 cilt. Skopye.

Rodop Türk halk masalları
1963 Derleyenler: Emil Boev, Hayriye Memova. Sofya.

Rohlfs
1972 Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihre Mundarten. 3 cilt. Bern.

Rona, Mustafa
1944a Karagöz'ün ağalığı. İstanbul.
1944b Karagöz'ün bekçiliği. İstanbul.
1944g Karagöz'ün gelin oluşu. İstanbul.
1945ç Karagöz. Çifte cadılar. İstanbul.
1945y Karagöz'ün yazıcılığı. İstanbul.
1947 Karagöz'ün başına gelenler. "Kütahya çeşmesi". İstanbul

Rosenthal, Franz (1914-2003)
1971 The herb. Hashish versus medieval Muslim society. Leiden.

Röhrborn, Klaus (1938-)
1977 Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. 4 Lieferungen. Wiesbaden.
1985 "Zur Bedeutungsentwicklung des türkeitürkischen Suffixes + ç°1". MT 11, s. 105–111.

Römer, Claudia (1956-)
1981 "Der Einfluß der Übersetzungen aus dem Persischen auf die Entwicklung des Osmanischen". WZKM LXXIII, s. 90–114.

Rubinçik, Yuriy A.
1970 Persidsko-russkiy slovar'. 2 cilt. Moskva.

Saba, Ziya Osman (1910–1957)
1948 „Bir Kurban Bayramı hikâyesi." YTH I, s. 94–103.
1950 "O mahalle". YH 1950, s. 60–78.
1952 Mesut insanlar fotoğrafhanesi. İstanbul.
1955 [1954] "O banka". YH 1955, s. 10–26.
1956 [1955] "Yaz gezintileri". YH 1956, s. 6–23.
1957 [1956] "Kış gezintileri". YH 1957, s. 10–27.

Sabahattin Ali (1906–1948)
1935 Değirmen. Hikâyeler. İstanbul.
1936 Kağnı. Hikâyeler. İstanbul.
1937k Kuyucaklı Yusuf. Roman. İstanbul.
1937s Ses. Hikâyeler. İstanbul.
1940 İçimizdeki şeytan. Roman. İstanbul.
1943 Yeni dünya. Hikâyeler. İstanbul.
1947 Sırça köşk. Hikâyeler – masallar. İstanbul.
2001 [1997] Bütün öyküleri II. İstanbul.
[t.y.] "Kürk mantolu madonna'dan". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 35-63.

Sābir, Mirzā 'Ali Äkbār (1862-1911)***
1948 Hop–Hop–name. Bakı.
1962 Hop–Hop–nāme. Bakı.

Saçlıoğlu, Mehmet Zaman (1955-)
1995 [1994] Yaz evi. Öyküler. İstanbul.
1997 Beş ada. Öyküler. İstanbul.

Sait Faik, b. Abasıyanık, Sait Faik
Sakaoğlu, Saim (1939-)
1973 Gümüşhane masalları. Metin toplama ve tahlil. Ankara.

Ṣaltuḳ-nāme
1577 Bor, Halil Nuri Bey Kütüphanesi 17292.
1974–1984 Fahir İz: The legend of Ṣarı Ṣaltuḳ. Collected from oral tradition by Ebū'l Ḫayr Rūmī. Text in facsimile with a critical and stylistic analysis and index. Sources of oriental languages and literatures 4. Turkic sources IV. Harvard Üniversitesi.
Fahir İz: Ebū lḪayr Rūmī, Ṣaltuḳ-nāme. Turkic sources IV. Part 8: Mikrofiche, Milli Kütüphane Ankara B 64.

Sāmī-paşa-zāde Sezā'ī (1860-1936)
1316 Rümüzü l-edeb. Der Sa'adet.

Ṣānī
1949 Ali Nihad Tarlan: Şiir mecmualarında XVI ve VVII. asır divan şiiri. Fasikül 4: Revanî – Hayretî – Haverî – Ahî – Peyamî – Sani. İstanbul, s. 95-110.

Sarıyüce, Hasan Lâtif (1929-)
1959 [1958] "Bir gün daha bitti". YH 1959, s. 41–42.

[Mehmed Esad] Ṣafvet Paşa (1814-1883)
1974 YTEA cilt I, s. 145–149.

Savaşçı, Özgür
1986 "Über die Wortstellung in nicht-lexikalisierten Redewendungen im Türkischen". ZDMG XXXIII, Suppl. VII.

Sayılgan, Aclân (1924-2001)
1950 "Hüso'nun tükrüğü". SHD IV, sayı 28-29, s. 53-57.

Sayın, Hidayet (1929-)
1965 Pembe kadın. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Schakir, Saadet
1935 Denominale Verbbildungen in den Türksprachen. Roma.

Scharlipp, Wolfgang-Ekkehard
1978 Untersuchungen zur Morphologie und Substitution türkeitürkischer Neologismen. Hamburg.

Schregle, Götz (1923?-)
1981 Arabisch-Deutsches Wörterbuch. 2 cilt. Wiesbaden.

Scognamillo, Giovanni (1929-)
1990 Bir levantenin Beyoğlu anıları. İstanbul.

Seçilmiş hikâyeler dergisi (SHD)
1947–1951 Çıkaran: Salim Şengil. 5 cilt. Ankara.

Segijewski, Maxim W.
1979 Geschichte der französischen Sprache. München.

Sehī Beg (–1548)
1978 Günay Kut: Heşt Bihişt, the teẕkire by Sehī Beg. Sources of Oriental languages and literatures 5. Turkic sources V. Duxbury, Massachusetts.

[Sedes], Selâmi İzzet (1896-1964)***
1934 Bir kadın geçti. Küçük roman. İstanbul.

Selānikī Muṣṭafā Efendi (16.yüzyıl)
1281 Tārīḫ-i Selānikī Muṣṭafā Efendi. İstanbul.
1989 [1599] Mehmet İpşirli: Tarih-i Selânikî. 2 cilt. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 3371. İstanbul.

Selimoğlu, Zeyyat (1923-2000)
1950 "Dimo". YH 1950, s. 79-84.
1951 "Bir iki tanıdık". YH 1951, s. 64-66.
1970 [1969] Direğin tepesinde bir adam. Hikâyeler. 2. basılış. İstanbul.
1971 Kıç üstünde toplantı. Hikâyeler. İstanbul.

Sertoğlu, Midhat (1913-1995)
1958 Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi. İstanbul.

Server Bedi, b. Peyami Safa (1899-1961)
Sevortyan, Ėrvand V. (1901-1978)
1974–1980 Etimologiçeskiy slovary tyurkskix jazykov. 3 cilt. Moskva.

Seyda, Mehmet (1919–1986)
1958n Ne ekersen. Roman. Ankara.
1958y Yaş ağaç. Roman. İstanbul.
1962b Beyaz duvar. İzmir.
1962z Zonguldak hikâyeleri. İstanbul.

1963 Başgöz etme zamanı. Hikâyeler. İstanbul
1966 Cinsel oyun. Roman. İstanbul.
1969 Anahtarcı Salih. Hikâyeler. İstanbul.
1970 Yanar taş. Roman. Cilt I+II. İstanbul.
1974 Kör şeytan. Hikâyeler. İstanbul.

Seyfettin Turhan
1951 Yol parası. Hikâyeler. Ankara.

Seyidoğlu, Bilge (1941-2014)
1975 Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar. Metinler ve açıklamalar. Ankara.

Seyrānī (1807–1866)
1974 Yeni Türk edebiyatı antolojisi. Cilt I. İstanbul, s. 378–388.

Seyyid Murād (16. yüzyıl)
1981 Aldo Gallotta: Il "Ġazavāt–ı Ḫayreddīn Paša" di Seyyid Murād. Studi Magrebini XIII. Napoli.

Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî
1300 Kitab–ı Ebû ʻAlî ibn Sīnā. Der Saʻādet.

Sezā'ī, Sāmī Pāşāzāde(1860–1936)
1305 Sergüẕeşt. Der Saʻādet.
1316 Rümūzü ledeb. Der Saʻādet.

Shaw, Robert B.
1880 A Skech of the Túrkí Language spoken in Eastern Túrkistán (Káshghar and Yárkand) together with a Collection of extracts. Vol. II: Journal of the Asiatic Society of Bengal. c. 46, Calcutta, s. 242-368. Vocabulary, c. 47.

Shaw, Stanford Jay (1930-2006)
1962 The financial and administrative organization and development of Ottoman Egypt 1517–1798. Princeton, N.J.

Sılay, Celâl (1914-1974)
1945 Acaba. İstanbul.

Siggel, Anton
1950 Arabisch–Deutsches Wörterbuch der Stoffe aus den drei Naturreichen, die in arabischen alchemistischen Handschriften vorkommen. Berlin.

Siliḥdār, Fındıḳlılı Meḥmed Aġa (1658–1724)
1928 Siliḥdār tārīḫi. Türk Tārīḫ Encümeni külliyyātı. 2 cilt. İstanbul.

Simavi, Sedat (1896–1953)
1941 Ceza. Piyes: 3 perde. İstanbul.

Skok, Petar (1881-1956)
1971–1974 Etimologijski rjeçnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 4 cilt. Zagreb.

Soran, Sabri (1918–1975)
1950 "Orman bekçisi". SHD IV, sayı 26–27, s. 59–66.

Soysal, Sevgi (1936 – 1976)
1978 [1976] Barış adlı çocuk. Ankara.

1979ye [1973] Yenişehir'de bir öğle vakti. Ankara.
1979yı [1976] Yıldırım bölge kadınlar koğuşu. Ankara.

Steingass, Francis Joseph (1825-1903)
1930 [1892] A comprehensive Persian-English dictionary. Including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature. Second impression. London.

Steinherr, Franz (1902-1974)
1932 "Zur Stambuler Volks- und Gaunersprache". Islamica V, s. 178-197.

Steuerwald, Karl (1905-1989?)
1972 Türkisch Deutsches Wörterbuch. Türkçe Almanca Sözlük. Wiesbaden.

Su, Mükerrem Kâmil (1906-1997)
1951 "Huzur". SHD IV, sayı 36-37, s. 43-56.

Suat Derviş H. (1905-1972)
1930 "Hikâyesi ... " 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 105-140.

Sulṭān Veled (1226-1312)
1341 Veled Çelebī - Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Dīvān-ı türkī-yi Sulṭān Veled (ḳuddisa sirrahū). İstanbul.
1958 Mecdut Mansuroğlu: Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Süleyman Tevfik (1860-1939)
1930 Lâtaif cüzdanı. İstanbul.

Sümer, Güner (1936-1977)
1962 Yarın cumartesi. Oyun, 3 Perde, 8 Tablo. Ankara.

Symeonidis, Charalambos
1973 "Griechische Lehnwörter im Türkischen". BS XIV, no.1, s. 167-200.
1997 "Zu den italienischen Lehnwörtern des Griechischen". Graeco-Romanica, s. 115-133.

Şafak, Elif (1971-)
2001 Mahrem. 3.basım. İstanbul.

Şahābeddīn Süleymān (1885-1921)
1912 Furtuna. Piyes, 2 perde. İstanbul.

Şahap Sıtkı (İlter) (1915-1991)
1949s "Sisler içinde" SHD II, sayı 13-14, s. 23-28.
1949 "Hisse senetleri". SHD III, sayı 18-19, s. 13-18.
1951 "Şerefli mazi". SHD IV, sayı 34-35, s. 25-38.
1958 Gün görmiyen sokak. Roman. İstanbul.
1960 Gülen ayva, ağlıyan nar. Ankara.

Şahin, Osman (1940-)
1994 [1990] Ay bazen mavidir. Öyküler. İstanbul.

Şaineanu, Lazăr (1859-1934)***
1900 Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române. 3 cilt. Bucuresci.

Şair Eşref, b. **Eşref, Şair (1847-1912)**
Şakirof, Rizvan Ö.
1957 „Palaz Hasan (Oçerk)". Kaynak. Sofya, s. 89–93.

Şapolyo, Enver Behnan (1900-1972)
1938 [1937] Halk ninnileri. İstanbul.
1946 Seçme Türk masalları. Ankara.

Şemseddīn Sāmī (1850-1904)
1317–1318 Ḳāmūs–ı türkī. 2 cilt. Der-Saʿādet.

Şengil, Salim (1913 [nüfus kaydında 1916]-)
1943 Kafasını törpüleyen adam. Ankara.
1947 "Bir ilk yaz güniydi". SHD I, sayı 1, s. 47-61.
1948h „Hikâyenin sonu." SHD II, sayı 9-10, s. 49-54.
1948k "Küçük şehir". SHD II, sayı 7, s. 61–69.
1948p "Pencere". SHD I, sayı 5, s. 63–70.
1949t "Toprağa dönüş". SHD II, sayı 15–16, s. 7–16.
1951 "Postacı Bayram". SHD IV, sayı 34–35, s. 41–52.
1990 [1980] Es be Süleyman es. Dizi öyküler. 3. baskı. İstanbul.

Şeyḫī (1371?–1431?)
1291 Dīvān–i Şeyḫī. İstanbul.
1937 Hasan Âli Yücel: Bir Türk hekimi ve tıbba dair manzum bir eseri. İstanbul.
1942 Şeyhi divanı. Tarama sözlüğü ve nusha farkları. İstanbul.

Şeyḫoġlı Muṣṭafā (1340-1413)
1979 [1540] Hüseyin Ayan: Şeyhoğlu Mustafa. Ḫurşîd–Nâme (Ḫurşîd ü Ferahşâd). İnceleme – metin – sözlük - konu dizini. Atatürk Üniversitesi yayınları 93. Erzurum.

Şeyhoğlu, Ṣadru'd-dīn
1973 Zeynep Korkmaz: Marzubān-nāme tercümesi. İnceleme – metin – sözlük – tıpkıbasım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 219. Ankara.

Şeyyād Ḥamza
1945 Dehri Dilçin: Yusuf ve Zeliha. Türk Dil Kurumu. İstanbul.

Şem'dânî-Zâde Süleyman Efendi (ö.1779)
1978 M. Münir Aktepe: Şem'dânî-Zâde. Fındıklı Süleyman Efendi Târihi Mür'i' tTevârih. İstanbul.

Şevket, Ertuğrul
1949 "Ankara ve köpekler". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 128-130.

Şimşek, Selâhattin (1928 – 1960)
1960 Hakkâri dedikleri. İstanbul.

Şināsī (1826–1871)
1940 Mustafa Nihat Özön: Şair evlenmesi. Komedi, 1 perde. İstanbul.
1974 Şiirleri. YTEA cilt I, s. 490–508.

Şipal, Kâmuran (1926-)
1956 [1955] "Bahşiş". YH 1956, s. 93–96.
1962 Beyhan. Hikâyeler. İstanbul.
1964 Elbiseciler çarşısı. Hikâyeler. İstanbul.
1971 Buhurumeryem. Hikâyeler. İstanbul.

Şirvan, Yusif (1910-1979)***
1958 Şäfäġ. Bakı.

Škaljić, Abdulah
1965 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo.

Taeschner, Franz (1888-1967)
1929 "Beiträge zur Geschichte der Achīs in Anatolien (14.–15. Jh.) auf Grund neuer Quellen". Islamica, s. 1–47.
1951 Ğihännümä. Die altosmanische Chronik des Mevlänä Meḥemmed Neschrī. c. I. Leipzig.

Taʿlīḳī-zade Mehmed Subhî Çelebi Fenarî (ö. 1599)
1983 [1596] Christine Woodhead: Taʿlīḳī–zäde's Şehnäme–i hümäyūn. A history of the Ottoman campaign into Hungary 1593–94. Berlin.

Talu, Ercümend Ekrem (1886 – 1956)
1341 Sevgiliye masallar. İstanbul.
1928 Gemi arslanı. İstanbul.
1935 Kodaman. Roman. İstanbul.
1937 Papeloğlu. Yerli roman. İstanbul.
1939 [1922] Sabir Efendinin gelini. Roman. 3. baskı. İstanbul.

Tanaydı, Sedat
1948 "Lâpinalar". SHD II, sayı 7, s. 70-79.

Taner, Haldun (1915–1986)
1949 "Harikliya". YH 1949, s. 100-104.
1951e "Eller". YH 1951, s. 35–43.
1951t Tuş. İstanbul.
1952 [1951] "Kantar kâtibi Ali Rıza Efendi." YH 1952, s. 36–45.
1953 [1952] "Eczanenin akşam müşterileri". YH 1953, s. 39–47.
1954 On ikiye bir var. İstanbul.
1960 Devekuşuna mektuplar. Ankara.
1969 Sancho'nun sabah yürüyüşü. Ankara.
1971h Hikâyeler 2. Ankara.
1971s Sersem Kocanın kurnaz karısı. Keşanlı Ali destanı. Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1901 – 1962)
1955 Yaz yağmuru. İstanbul.
1961 Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul.
1992 "İstanbul". 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 9-22.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1910–1956)
1957 Sonrası. İstanbul.

Ṭarḫan, ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid, b. **ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid (1851/1852-1937)**
Tarık Dursun K. (1931-2015)
1952 [1951] "Makina". YH 1952, s. 99–105.
1954 [1953] "Kamyon deviren...". YH 1954, s. 110–117.
1955 Hasangiller. İki hikâye. Ankara.
1957r Rıza Bey aile evi. İstanbul.
1957v Vezir düşü. İstanbul.
1959 İnsan kurdu. Roman. İstanbul.
1960 Güzel avrat otu. Hikâyeler. İstanbul.

1966 Yabanın adamları. Hikâyeler. İstanbul.
1967 Sabah olmasın. Roman. İstanbul.
1993 Aşk allahaısmarladık. Öyküler. Ankara.

Tārīḫ-i ḳırḳ vezir
1303 İstanbul.

Tārīḫ-i Na'īmā
1280 Istanbul.

Tarlan, Ali Nihad (1898–1978)
1948–1949 Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır divan şiiri. 4 fasikül. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. İstanbul.

Tarus, İlhan (1907–1967)
1947k "Bir kasabanın ruhu". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 185-196.
1947t Tarus'un hikâyeleri. İstanbul.
1948 "Ateş ve insan". SHD I, sayı 5, s. 5-18.
1949 "Müsteşar Bey". YH 1949, s. 105–112.
1950â "Âdil Bey". SHD IV, sayı 26–27, s. 67–75.
1950a Apartman. İstanbul.
1950k "Kaçak". YH 1950, s. 90–93.
1951 "Merhamet". SHD V, sayı 38–39, s. 55–61.
1955 Yeşilkaya savcısı. Roman. İstanbul.
1956 [1955] "Gece oturumu". YH 1956, s. 24–29.
1957 Var olmak. Roman. İstanbul.
1961 Duru göl. Roman. Ankara.

Taşer, Suat (1919–1982)
1956 Bir dünya ki. Ankara.

Tatarsko-russkiy slovar'
1966 Moskva.

Tavtati kütüpati
1959 Genç Oyuncular: Tavtati kütupat. Önoyun ve iki bölüm. İstanbul.

Tecer, Ahmet Kutsi (1901–1967)
1947 Köşebaşı. Oyun. 3 perde, 2 tablo. Ankara.

Tekin, Latife (1957-)
1984 [1983] Sevgili arsız ölüm. Roman. İstanbul.
1990 [1986] Gece dersleri. İstanbul.
[t.y.] "Berci Kristin çöp masalları'ndan." 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 127-148.

Tekin, Talât (1927-2015)
1971 "(daha ?) oder Gemination?" TD VIII, sayı 85, s. 25–27.
1969 "Zetacism and sigmatism in Proto-Turkic". AOH XXII (1), s. 51–80.
1975 "Further evidence for 'Zetacism' and 'Sigmatism'". Researches in Altaic Languages. (BOH 20).
1979 "Once more Zetacism and Sigmatism." CAJ 23, s. 118–137.
1982 "Some corrections in Kitābı Dede Qorqut". Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata. Napoli, s. 563–576.
1986 "Zetacism and Sigmatism: Main pillars of the Altaic theory". CAJ XXX, s. 141–160.
1994 "Notes on *old Turkic word formation".* CAJ XXXVIII/2, s. 244–281.

1997 “Notes on some Chinese loanwords in Old Turkic”. TDiA VII, s. 165-173.

Tekin, Talât – Tietze, Andreas
1990 “Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar”. Erdem cilt 5/13. Ankara, s. 285–293.
1994 “Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar“. TDiA IV, s. 159–169.

Teoman, Ali b. **Ay, Nurten**
Termen, Ziya (1917-1979)
1950 “Sıkıntı”. SHD V, sayı 38–39, s. 5–12.

Tevfik Fikret (1867–1915)
1959 Şermin. Çocuk şiirleri. Sofya.

Tezcan, Semih (1943-2017)
1993 “Yaygın bir gölge sözcük: çişek/çişik”. Türk Dilleri Araştırmaları III. Ankara, s. 257–266.
1995s “Süheyl ü Nev-Bahâr üzerine notlara birkaç ekleme”. TDiA V, s. 239-245.
2001 Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar. 1.Basım. İstanbul.

Tezel, Naki (1915-1980)
1937 İstanbul Masalları. Türk halk bilgisine ait maddeler ve tetkikler. cilt 10. İstanbul.

THASDD = Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi.
1939–1952 6 cilt. Ankara.
1997 “Additional Iranian loan-words in early Turkic languages.” TDiA VII, s. 157-164.

Thackston, W.(heeler) M.(cIntosh) Jr.
1978 An introduction to Persian. Tehran.

Theodorides, Dimitri
1966 “Einiges über die osmanische Gaunersprache.” Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München. s. 125-134.
1975 “Aus dem griechischen Lehngut im Osmanischen (I)”. Turcica VII, s. 32-49.
1977 “Türkeitürkisch kayarto”. Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. Heft 36. München, s. 145-150.
1987 “‘Frühstück’ im Türkeitürkischen und Aserbaidschanischen”. Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden 12. Stockholm, s. 82-86.

Thompson, W.A.
1892 Hand-book of nautical terms and technical and commercial phrases in English, Italian, French, and Turkish. Constantinople.

Thury, J. (1861-1906)
1885 A kasztamonii török nyelvjárás. Értekezések a nyelv– és széptudományok köréből AI, XII/7. Budapest.

Tımış, Ahmet (1926-)***
1958d “Dönüş (Hikâye)”. Çağlayan. Sofya, s. 47–51.
1958f ”Fıkralar”. Çağlayan. Sofya, s. 52–54.

Tietze, Andreas (1914-2003)
1942 “Die Geschichte vom Kerkermeister-Kapitän. Ein türkischer Seeräuberroman aus dem 17. Jahrhundert“. AO XIX, s. 152-210.

1948 "'Aziz Efendis Muhayyelat". Oriens I, s. 248–329.
1950–1955 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili". 80'inci doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a armağan. Symbolae in honorem Z. V. İstanbul, s. 451–467.
1951 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili. Âgehî kasidesi ve tahmisleri". TM IX, s. 113–188.
1952 "Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen". Oriens V, s. 230–268.
1953 "Die Wiederholung mit verändertem Wortbeginn im Türkischen". UAJb XXV, s. 92-108.
1955 "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Oriens VIII, s. 204-257.
1957 "Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache". Oriens X, s. 1-47.
1958 "Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch". Mélanges Jean Deny. Ankara, s. 255-333.
1962 "Einige weitere griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Németh armağanı. Ankara, s. 373-388.
1964 "Persische Ableitungssuffixe im Azerosmanischen". WZKM LIX–LX, s. 154–200.
1965 "Ein türkisches Intensivsuffix". UAJb XXXVI, s. 416–422.
1966 "Das Hendiadyoin mit Reduplikation und –r–". Reşit Rahmeti Arat İçin. Ankara, s. 423–428.
1969 [1967] "Persian loanwords in Anatolian Turkish". Oriens XX, s. 125–168.
1973–1974 "Ein slavisches Lehnwort in den früh–osmanischen Chroniken". WZKM LXV-LXVI, s. 219–222.
1976 "Thoughts around the table". RO XXXVIII, s. 277–281.
1980 Sieben Jahre in Aleppo (1656–1663). Ein Abschnitt aus den "Reiß–Beschreibungen" des Wolfgang Aigen. Beihefte zur WZKM. Wien.
1982g "Griechische soziale Typenbegriffe (von Homer bis Aristoteles) in ihrem Nachleben im Türkischen". Das Fortleben altgriechischer sozialer Typenbegriffe in den Sprachen der Welt, kısım II. Berlin, s. 584–599.
1982z "Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars". ZBalk XVIII/2, s. 159–215.
1986 "The influence of English on the Turkish language". English in contact with other languages. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Hazırlayan: Wolfgang Viertel - Wolf-Dietrich Bald. Budapest.
1989 "Observations on the Convergence of Passive and Medioreflexive Verb Forms: the Case of Modern Turkish." Studia Linguistica et Orientalia Memoriae Haim Blanc Dedicata. Wiesbaden, s. 283-288.
1992 "Türkeitürkisch: posat, pusat." Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik–Turkologie–Diplomatik. Hrsg. von Christa Fragner u. Klaus Schwarz, mit einem Vorwort von Bert G. Fragner. Berlin, s. 303–309.
1993p "Μανουλα μον! Ein psycholinguistischer Turzismus?" To Ellinikon, Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr., cilt II. New York, s. 425–433.
1993ta "Tarama sözlüğü". TDiA III, s. 267–270.
1993tü "Türkeitürkisch Possessivsuffix + Pluralsuffix." ZDMG, s. 202–211.

1995-1996 “Der türkeitürkische Wortschatz”. ArchOtt XIV, s. 5-37.
1997 “Eine griechisch–türkische Etymologie und ihr kulturhistorischer Hintergrund”. ZBalk XXXIII/1, s. 98-100.
1999 Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch. Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü. (Derleyen: Mehmet Ölmez). İstanbul.

Timuroğlu, Vecihi (1927-2014)
1994 Atatürk şiirleri. Ankara.

Tinghir, Anton B. – Sinapian, Kirkor
1891–1892 Fransızcadan Türkceye ıstılāhāt luġati. Dictionnaire français–turc des termes techniques des sciences, des lettres et des arts. 2 cilt. Constantinople.

Tirali, Naim (1925-2009)
1947 Park. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yirmibeş kuruşa Amerika. Hikâyeler. y.y.
1952 [1951] “Motor”. YH 1952, s. 71–77.
1953 Aşka kitakse. Hikâyeler. İstanbul.

Tisdall, William St. Clair. (1859-1928)
1959 [1902] Modern persian conversation grammar – with new reading lessons and Perisian letters. Selected by Zia Missaghi. New York.

Tokgöz, Ahmed İhsan (1868 – 1942)
1993 [1930–31] Matbuat hatıralarım. Yayına hazırlayan Alpay Kabacalı. İstanbul.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan (d.1934)
1957 [1956] “Sıfırdan önce”. YH 1957, s. 98–101.

Topaloğlu, Ahmet (1943-)
1976–1978 Muhammed bin Hamza: XV. yüzyıl başlarında yapılmış ‘satır arası’ Kur’an tercümesi. 2 cilt. İstanbul.

Topuz, Hıfzı (1923-)
1998 [1998] Meyyâle. İstanbul.

Tör, Vedat Nedim (1897 – 1985)
1977 Sahte kahramanlar. İstanbul.

Trimingham, J. Spencer (1904-1987)
1973 [1971] The Sufi Orders in Islam. London-Oxford-New York.

TS = Tarama sözlüğü
1963–1977 XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklariyle tarama sözlüğü, 8 cilt. Türk Dil Kurumu. Ankara.

TTV
1941, 1942 Türk tarih vesikaları. Ankara.

Tüġī, Ḥüseyn
1967 Fahir İz: XVII. yüzyılda halk diliyle yazılmış bir tarih kitabı. Hüseyin Tûġî: Vak‘a–ı Sultān Osmān ḫan. TDAY, s. 119–154.

Tuğrul, Mehmet
1946 Malatya’dan derlenmiş masallar. Ankara.

1969 Mahmutgazi köyünde halk edebiyatı (menkabe, hikâye, masal, fıkra). İstanbul.

Tuna, Osman Nedim (1923-2001)
1972 "Osmanlıcada Moğolca ödünç kelimeler". TM XVII, s. 209–250.

Tuncer, Cengiz (1931 – 1981)
1960 Hacizli toprak. Roman. İstanbul.

Turan, Şerafettin (1925-2015)***
1967 [1801] "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı arasındaki ticaretle ilgili gümrük tarife defterleri". Belgeler cilt IV. Ankara, s. 79–167.

Turková, Helena
1950 "Das Wort duduşka im Sejahatnáme des Evlijá Čelebí". ArOr XVIII, sayı 4, s. 317–320.

Tursun Bey (ö.1491'den sonra)
1977 [1490–1495 arası] Târîḫ-i Ebü'l-Feth. Hazırlayan Mertol Tulum. İstanbul.

Türkali, Vedat (1919-2016)
1977 [1975] Bir gün tek başına. Roman. İstanbul.

Türk Halk Masalları
1961 Sofya.

Türk masalları
1991 [1328–1329/1912] Türk masalları. K. D. Yeni yazıya aktaran İbrahim Aslanoğlu. İstanbul.

Türkmen, M. Kemal
1959 [1958] "Kapı". YH 1959, s. 113–118.

TüS = Türkçe Sözlük
1983 Türk Dil Kurumu. Genişletilmiş 7. baskı. 2 cilt. Ankara.
1988 Türk Dil Kurumu. Yeni baskı. 2 cilt. Ankara.

Tzitzilis, Christos
1987b "Balkanische Etymologien (1–60)". LBalk XXX, sayı 2. Sofia, s. 99–111.
1987g "Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)". Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung 33. Wien.
1989 "Zu den griechisch-türkischen Sprachbeziehungen." Academie Bulgare des Sciences. LBalk XXXII, s. 3-4.
1990 "Zur Problematik des Lehnguts im pontischen Türkisch (Zusammenfassung)". Studies in Greek linguistics. Proceedings of the 10th annual meeting of the Department of Linguistics, Faculty of Philosophy, Aristotle University of Thessaloniki, s. Supplement. Thessaloniki, s. 179–213.
1994 "Das Griechische als unmittelbare Quelle und als Vermittler von Wortgut im Türkischen". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 199–209.

1995 Δεύτερυ συμβολυ στυν ποντιακύ ετυμολογία. Ελλυνικύ Διαλεκτολογία 4, s. 73-97.
1997 “Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Rumänischen”. Graeco–Romanica, s. 83–102.

Uçarı, Ercüment (1928 – 1996)
1948 “Sahil çocukları ve Ahmet Ağabey”. SHD I, sayı 5, s. 73-78.
1958 Cümbüşçübaşı. Şiirler. Ankara.

Uçuk, Cahit (1911-2004)
1947 “Postacı”. SHD I, sayı 1, s. 75–79.

Ullmann, Manfred (1931-)
1997 “Zur Geschichte des Wortes ***barīd*** ‘Post’”. Bayrische Akademie der Wissenschaften, philosophisch–historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1997, Heft 1. München.

Ulunay, Refi Cevad (1890 – 1968)
1941 Köle. Millî roman. İstanbul.
1994 [1958] Sayılı fırtınalar. İstanbul.

[Yiğiter],Umran Nazif (1915-1964)
1948g “Gaz fişi”. YTH I, s. 85–93.
1948y Yaşamak için. Hikâyeler. İstanbul.
1953 [1952] ”Süslen berberi”. YH 1953, s. 18–27.
1954 [1953] ”Veysel Efendinin kuşları”. YH 1954, s. 15–23.
1955 [1954] “Gizli ödenek”. YH 1955, s. 27–31.
1962 Aşk Üçgeni. Istanbul.
1964 Tepedeki ev. Hikâyeler. İstanbul.

Urgan, Mîna (1915-2000)
1998 Bir dinozorun anıları. İstanbul.
2000 [1999] Bir dinozorun gezileri. İstanbul.

Uşaḳlıgil, Ḫālid Żiyā (1866 – 1945)
1307 Bir ölünüŋ defterinden. İzmir.
1317 Ṣolġun demet. Der-Saʿādet.

UTİL
1981 Alikulov, T. A. ve diğerler: Ŭzbek Tilining İzohli Luġati. 2 cilt. Moskva.

Uyar, Tomris (1941-2003)
1980 [1979] Yürekte bukağı. Öyküler. İstanbul.
1982d [1971] Diz boyu papatyalar. Öykü. İstanbul.
1982ö Ödeşmeler. İstanbul.
1983 Gecegezen kızlar. Öyküler. Ada Yayınları.
1985 Günlerin tortusu. (Bir uyumsuzun notları.) Ada Yayınları.
1986 Yaza yolculuk. Öyküler. İstanbul.

Uz, Kâzım (1873-1943)
1964 [1310/1894] Musiki ıstılâhatı. Düzeltilip genişletilmiş yeni basımı. Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1889-1977)
1943–1944 Osmanlı devleti teşkilâtından Kapukulu Ocakları. Türk Tarih Kurumu. 2 cilt. Ankara.
1945 Osmanlı devletinin saray teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

1948 Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1974 "Çapanoğulları". Belleten XXXVIII, sayı 150, s. 215–162.
1975 "Sancağa çıkarılan osmanlı şehzadeleri". Belleten XXXV, s. 659–696.

Uzuner, Buket (1955-)
1994 [1994?] Şairler şehri. 2. basım. İstanbul.
1997 Kumral ada – mavi Tuna. İstanbul.
[t.y.] "İkizlerden biri". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 99-120.

Ülken, Hilmi Ziya (1901 – 1974)
1941 İnsan meddücezri III. Posta yolu. İstanbul.

Ümit, Ahmet (1960-)
t.y. [1990] Çıplak ayaklıydı gece. Öyküler. İstanbul.
1993 Bir ses böler geceyi. İstanbul.
1994 Masal masal içinde. İstanbul.
1996 Sis ve gece. İstanbul.

Üngör, Etem Ruhi (1922-2009)
1981 Türk musikisi güfteler antolojisi. 2 c. İstanbul.

Ünlü, Rüksan Türkân (1934-)
1959 [1958] "Tesadüf". YH 1959, s. 123–125.

Ünlü, Şemsettin (1928-)
1986 Yukarışehir. Roman. İstanbul.

Ünver, A. Süheyl (1898-1986)
1948 Tarihte 50 Türk yemeği. İstanbul.

Üstün, Nevzat (1924 – 1979)
1968 Akrep üretim çiftliği. İstanbul.
1970 Çıplak. İstanbul.

Vāḥidī (ö. 16 yüzyıl)
1993 [929/1522] Ahmet T. Karamustafa: Menāḳıb–i Ḫvoca–i Cihān ve Netīce–i Cān. Vāḥidī. Sources of Oriental languages and literatures 17. Cambridge, Mass.

Veliyäv, Äli (1901-1983)***
1957 Seçilmiş āsārlāri. cilt I. Bakı.

Vambéry, Hermann[Armin] (1832-1913)***
1885 Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen. Leipzig.
1901 Alt–osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaižanischen Texte als Appendix. Leiden.

Vâ Nû = Vâlâ Nureddin (1901-1967)
7.III.1941 Akşam gazetesinde çıkan makale. İstanbul.

Vartanian, Osep / Vartan Paşa (1813-1879)
1991 [1851] Andreas Tietze: Aγapi/Aḳabi hikyayesi. İstanbul.

Vásáry, István (1887-1955)
1993 "***+sXn*** and its related suffixes. Studies in Turkic word formation and etymology". JT I, sayı 1, s. 113–153.

Vāṣıf ʿOṣmān (-1824)
1257 Enderūn-ı hümāyūndan maḫrec Vāṣıf ʿOṣmān Beg dīvānıdır. İstanbul.

Vasmer, Max (1886-1962)
1953–1958 Russisches etymologisches Wörterbuch. 3 cilt. Heidelberg.

Wagner, Max L.
1943 "Der türkische Argot". Buletinul Institutului de filologie romînă "Alexandru Philippide". c. X. Iaşi, s. 1–34.

Wahby–Edmonds = Taufiq Wahby (1891-1984) and C.J. Edmonds
1966 A Kurdish–English dictionary. Oxford.

Wehr, Hans (1909-1981)
1958 [1949] Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. 3. unveränderte Auflage. Leipzig.
1985. Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch. 5. Auflage. Unter Mitwrikung von Lorenz Kropfitsch neubearbeitet und erweitert. Wiesbaden.

Wittek, Paul (1894-1978)*i*
1951 "Ayvansaray, Un sanctuaire privé de son heros". Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves c. XI (Mélanges Henri Grégoire c. III). Bruxelles, s. 505–526.

Wulff, Hans E.
1966 The traditional crafts of Persia. Their development, technology and influence on Eastern and Western civilizations. Cambridge, Mass. – London.

Wright, W.
1962 A Grammar of the Arabic Language. 3. basım.

Xalġ dastanları
1961 Azärbaycan Xalġ dastanları. Cilt 1. Bakı.

[Taşlıcalı] Yaḥyā Beg (16. Yüzyıl)
1976 Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayın no. 2233. İstanbul.

Yaḥya Âgāh b. Ṣāliḥ
1899/1900 Fütüvve-i esrār-ı tāc-ı saʿādet veʾl-edeb. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 101.

Yağcıoğlu, Halim (1919-)
1955 Anzelha. Şiirler. İstanbul.

Yağmur, Mahmut (1927-)
1957 Dertler pazarı. İstanbul.

Yalçın, Hüseyin Cahid (1874 –1957)
1935 Edebî hatıralar. İstanbul.

Yaltkaya, Mehmet Şerefeddin (1879-1947)
1934 "Mevlâna'da Türkçe kelimeler ve Türkçe Şiirler". TM IV, s. 111–168.

Yamaç, Cavit
1944 "Papağan döğüşü". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 53-58.

Yamaç, Ziya (1914-)

1948 "Hayatı hususiye". SHD II, sayı 9-10, s. 63-66.
1956 Mehmet. Roman. Sofya.

Yanıkoğlu, Bilal Aziz

1943 Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi. İstanbul.

Yaşar Kemal (1922 – 2015)

1955ç Çukurova yana yana... İstanbul.
1955i İnce Memed. 2 cilt. İstanbul.
1955t Teneke. İstanbul.
1960 Ortadirek. Roman. İstanbul.
1969 [1968] Ölmez otu. İstanbul.
1971bb Bin boğalar efsanesi. Roman. İstanbul.
1971bd Bu diyar baştan başa. İstanbul.
1976 Al gözüm seyreyle Salih. Roman. İstanbul.
1978 [1974] Baldaki tuz. İstanbul.
1980 Ağacın çürüğü. Yazılar - konuşmalar. İstanbul.
1980d [1973] Demirciler çarşısı cinayeti. İstanbul.
1992kk [1985] Kale kapısı. Kimsecik 2. İstanbul.
1992ks [1991] Kanın sesi. Kimsecik 3. İstanbul.
1993b [1974] Bir bulut kaynıyor. Bu diyar baştan başa, IV. İstanbul.
1993f [1977] Filler sultanı ile kırmızı sakallı topal karınca. İstanbul.
1993h [1951] Höyükteki nar ağacı. İstanbul.
1993k [1978] Kuşlar da gitti. İstanbul.

Yaşar Nabi [Nayır] (1908-1981)

1938 Genç neslin en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.
1947 Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.

Yavuz, Hilmi (1936-)

1977 Doğu şiirleri. İstanbul.
1992 Ayna şiirleri. İstanbul.

[Pekşen] Yazıcı, Yasemin (1957-)

1990 Kaybolan kasaba. Roman. İstanbul.

Yedekçioğlu, Kâzım (1919-)

1289 Yedi ʿālimler ḥikāyesi. (İstanbul).
1989 Kayseri ağzı I. Deyimler. Kayseri.

Yemni, Sadık (1951-)

1997 [1996] Muska. İstanbul.

Yeni Hikâyeler

1949. İstanbul.
1950. İstanbul.
1951. İstanbul.
1952 [1951].İstanbul.
1953 [1952]. İstanbul.
1954 [1953]. İstanbul.
1955 [1954]. İstanbul.
1956 [1955]. İstanbul.
1957 [1956]. İstanbul.
1959 [1958]. İstanbul.

Yeni Türk Hikâyeleri I (YTH I)
1948 Hazırlayan: Yaşar Nabi. İstanbul.

Yıldırım, Tahsin, b. Kaygılı, Osman Cemal
Yıldız, Bekir (1933-1998)
1978 [1970] Kaçakçı Şahan. 10. basım. İstanbul.

Yıldız, Şerafettin (1967-)
1989 Sümüklü umudum. Wien.

Yörük, Cengiz (1928-2008)
1953 [1952] "Gülsüm ile Hasan". YH 1953, s. 124–128.
1957 [1956] "Arkadaşlar". YH 1957, s. 92–97.

YTEA
1974–1982 Mehmet Kaplan – İnci Enginün – Birol Emil: Yeni Türk edebiyatı antolojisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 4 cilt. İstanbul.

Yudaḫin, K.K.
1965 Kirgizsko–russkiy slovar'. Moskva.

Yumer, Sacid
1955 [1954] "Gölgesinden çıkan adam". YH 1955, s. 72–80.

Yünus Emre (– 1320/21?)
1965 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre. Risâlat al–nushiyya ve divân. İstanbul.

Yurdakul, Ahmet (1954-)
1987 Kahramanlar ölmeli. Roman. Ankara.
1989 Yorgun çanlar. Roman. Ankara.
1991 Bir masal akşamı. Roman. Ankara.
1993 Korsanın seyir defteri. Roman. Ankara.
1996 Despina'nın gözyaşları. Ankara.

Yurdatap, Selâmi Münir (1905-1987)
1941 Bekri Mustafa'nın lâtifeleri. İstanbul.

Yusuf Hüseyin
1933 Hayatımın defteri. Mektep hatıratı ve kolejlerin iç yüzü. İstanbul.

Yüce, Kâmran (1926 – 1986)
1961 Soyunuk. İstanbul.

Yüce, Nuri (1942-)
1977 "***Doqurcun***– ein türkisches Wort mit einem mongolischen Suffix". Altaica. Proceedings of the 19th annual meeting of the PIAC... Helsinki, s 255-259.

Yücedağ, Behice (Behice Sadık Boran'ın müstearı) **(1910 – 1987)**
1957 "Kurtuluş". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 22–24.

Yücel, Hasan-Âli, b. Şeyḫī.
Yücel, Tahsin (1933-)
1950 "Dert çok, hemdert yok!" YH 1950, s. 94-98.
1954 Uçan daireler. İstanbul.
1955 Haney yaşamalı. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1954] "Katuşa masalı". YH 1955, s. 49–53.
1958 Düşlerin ölümü. Hikâyeler. İstanbul.

1960 Mutfak çıkmazı. Roman. İstanbul.
1969 Yaşadıktan sonra. İstanbul.

Yücel, Yaşar (1934-)
1988 Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar. Ankara
1992 Es'ar Defteri (1640 tarihli). TTK Yayınları, Ankara.

Zafer Hanım
1994 Aşk–ı Vatan. Giriş, çevriyazı, sadeleştirme Zehra Toska. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, yayın no. 10. 1. baskı. İstanbul.

Żaʿīfī (ö. 1557)
1950 [1555] Robert Anhegger: "16. asır şairlerinden Zaʿifî". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili ve edebiyatı dergisi IV, sayı 1-2. İstanbul, s. 133–166.

Zajączkowski, Ananjasz (1903-1970)
1932 Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim. Kraków.
1934–1937 Studja nad jezykiem staroosmańskim. Études sur la langue vieille–osmanli. Polska Akademia Umiejetnosci, Prace Komisji orientalistycznej. 2 cilt. Kraków.

Zaparta
1943 Seçme lâtifeler, nükteler. Ankara.

ZAStud
19.. Zentralasiatische Studien. Wiesbaden.

Ẕātī (1477 – 1546)
1967, 1970 Ali Nihad Tarlan: Zatî Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. 2 cilt. İstanbul.
1977 b. Çavuşoğlu 1977.
1987 Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri Zatî: Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. III. cild. İstanbul.

Zenker, Julius Theodor (1811-1884)
1866–1876 Türkisch–arabisch–persisches Handwörterbuch. Leipzig.

Ẕihnī, Bayburtlu (1795/1800? – 1859)
1992 Ḥikāye–i ġarībe. Hazırlayanlar Saim Sakaoğlu – Ahmet Sevgi. Konya.

Żiyā Paşa (1829-1880)
1978 YTEA cilt II, s. 15–161.

ZTS
1976 Zanaat Terimleri Sözlüğü. Hazırlayanlar Orhan Acıpayamlı vs. Ankara.

Zülfikar, Hamza (1941-)
1995 Türkçede ses yansımalı kelimeler. Ankara.

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

AAS	*Asian and African Studies* (Haifa)
AO	*Acta Orientalia* (Copenhagen)
AOH	Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ArchOtt	*Archivum Ottomanicum* (Wiesbaden)
ArOr	*Archív Orientální* (Praha)
BS	*Balkan Studies* (Thessaloniki)
Belleten	*Türk Tarih Kurumu Belleten* (Ankara)
CAJ	*Central Asiatic Journal. International periodical for the languages, literature, history and archaeology of Central Asia* (Wiesbaden)
FO	*Folia Orientalia* (Krakauw)
GR	*Graeco–Romanica* (Thessaloniki)
Isl	*Islamica* (Lipsiae)
JT	*Journal of Turkology* (Szeged)
JTS	*Journal of Turkish Studies* (Cambridge, Mass.)
KCsA	*Kőrösi Csoma–Archivum* (Budapest)
KSz	*Keleti Szemle* (Budapest)
LMO	*Le Monde Oriental* (Uppsala)
LBalk	*Linguistique Balkanique* (Sofia)
MT	*Materialia Turcica* (Bochum)
Oriens	*Journal of the International Society for Oriental Research* (Leiden–New York–Köln)
OS	*Orientalia Suecana* (Uppsala)
RO	*Rocznik Orientalistyczny* (Warszawa)
SHD	*Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* (İstanbul)
STC	*Studia Turcologica* Cracoviensia (Kraków)
StTu	*Studia Turcica* (Budapest)
TAD	*Tarih Araştırmaları Dergisi* (İstanbul)
TD	*Türk Dili* (Ankara)
TDAY	*TDK, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı–Belleten* (Ankara)
TDED	*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul)
TDiA	*Türk Dilleri Araştırmaları* (Ankara)
TDK	*Türk Dil Kurumu* (Ankara)

TKA	*Türk Kültürü Araştırmaları* (Ankara)
TM	*Türkiyat Mecmuası* (İstanbul)
Turc	*Turcica* (Paris/Louvian)u
TüDer	*Türkoloji Dergisi* (Ankara)
UAJb	*Ural–Altaische Jahrbücher* (Wiesbaden)
WZKM	*Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (Wien)
YH	*Yeni Hikâyeler* (Ankara)
YTH	*Yeni Türk Hikâyeleri*
ZDMG	*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Wiesbaden)
ZBalk	*Zeitschrift für Balkanologie* (München)

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Beşinci Cilt

M – N

M

ma I 'biz' < Ar. ***mā*** a.m. M. Räsänen 1969 s. 319 × ***Nesīmī çün seni buldı, dü 'ālemden vaḥīd oldı, | Kesildi mā vu ān'likden, ulaşdı Ẕāt-i yektāya.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 42).

ma II 'su; meni, sperma'< Ar. ***mā*** a.m. × ***Ālet ḳāyım, münteşir māsı dāfık***. (Ferec v.117a). × ***'Ārıżuŋ derdine düşeliden, ey serv-i revān. | Mā'-i cārīdür cihānda mācerāsı çeşmümüŋ.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 42).

AD. **ma III** 'çocuk dilinde sığır' DS 3097 < Ar. (Suriye diyal.) ***mā'*** 'nom enfantin du mouton ou de la chèvre' A. Barthélemy 1935 s. 794; krş. ***maacik***.

AD. **ma IV** (eski kaynaklarda ***me*** olarak da okunabilir) 'al, işte, burada' DS 3097.

ma! V/mah! 'işte! al sana! × ***Cānuŋ ḳanı? dėr olursa, dė: Uş, ma!*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 34 no. 413).× ***Erüŋ baŋa gitmege destür vėrdi, me yüzük neşān, ḳo gideyim!*** (Ferec v. 229b). × ***Ele alub o sevdügüm bir elma, | Dėdi kim: "Gel, elümden şunı al! Ma!"*** (Naẓmī 1928 s. 7). × ***Kime olursa dudağın öpdürür, bana evet | Ṣusuz olur görse dėmez "Şol bir içüm ṣuyı, ma!"*** (a.e. s. 8). × ***Mah! Buracıkta durup oturur.*** (Nâbîzâde Nâzım 1943 s. 6).

maa/ma'a 'ile, dâhil' < Ar. ***ma'a*** a.m. × ***Bir iki daḳīḳa ṣoŋra elinde falaḳa ma'a değnek 'avdet eyledi.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 171). × ***Vaḳt-i mu'ayyenden evvel gelinmiş olduğı içün, Ken'ān ṣandalcılara ma'a baḫşiş ücreti te'dīye ėtdi.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 624.–625). × ***Evvelâ bir oda takımı, yaldızlı, kadifeli, yahut ki ipekli. Maa konsol ve ayna.*** (E.E. Talu 1937 s. 84). × ***Beyoğlunun göbeğinde, maa meze 25 dirhemlik rakıyı hem de aliyyülâlâsını 20 paraya içmek olur şey mi? Sudan ucuz, bedava!*** (S.M. Alus 1944 s. 110). ***ma'a l-kerāhe*** 'gönülsüzce': × ***Gendüye gelen kitābı ol nedīme baḫş ėdüb, nusḫa-i āḫerinüŋ harem-i muḥterem-i pādişāhīye īṣālini ma'a l-kerāhe emr eyledi.*** ('Ālī 1982 II, 203). × ***Berber tāzesi anda yoḳ ve her gün anda olan yārānların çoğı gelmemiş. Ma'alkerāhe bunlar ihtiyār ile muṣāḥabete başladılar.*** (Ş. Elçin 1977–78 s. 198).

AD. **maacik/macik** 'çocuk dilinde koyun ve keçi yavrusu' DS 3097, Ö.A. Aksoy 1946 III, 483. < Ar. (Suriye diyal.) ***mā'*** 'nom enfantin du mouton ou de la chèvre' A. Barthélemy 1935 s. 794 + ***-cik*** küçültme eki, b. ***acıcık*** ⊡. Tietze 1958 no. 211. ××

maâda/ma'âda (Ablativus'tan sonra) '-den başka, -den gayrı' < Ar. ***mā'adā*** a.m.× ***Bir iki köyden ma'ādasında mekteb nāmına bir şey yoḳdur.***

(Aḥmed Şerīf 1326 s. 283). × ***Beni İstanbul'un en ferahlı köşklerinde oturtacağını, otomobillerde gezdireceğini, prensesler gibi giydirip kuşatacağını, mutfağımızda kuş sütünden maadası bulunacağını, hasılı beni birinci sınıf hayatla yaşatacağını anlatıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 206). × ***Bey, nafile üzülme, vazgeç! Kadınlardan maadasının lafını dinlemez.*** (S.M. Alus 1944 s. 89).

maaf, ***muaf*** kelimesinin varyantı, ünlünün bu gelişimi için b. ***agel*** ⊡. × ***"Ammā bu gėce maʿāf olayım, küstāḫlıġum ziyāde olsun." ...Vezīr bu sözi begendi, ol gėce maʿāf dutdı.*** (Ferec v. 22a). × ***Bu gėce beni maʿāf dutun, yarın gėce ḳullıḳ eyleyem.*** (a.e. v. 26a). × ***Elüŋden gelürdi ki ḳanumı yėre dökeyidün. Ḥelāl-zade-ligüŋden beni maʿāf dutduŋ.*** (a.e. v. 186a).

maʿa hâzâ/maahaza 'buna rağmen' < Ar. ***maʿa*** 'ile' ve ***hāẕā*** 'bu'. × ***Pīr ḥāli bildi, maʿa haẕā coḳ cağırdı, yalvardı, taẓarruʿ eyledi, fāyide bulımadı.*** (Ferec v.230a–b). × ***Bu zümreden Mıṣr u Şām u Ḥaleb bāzergānları ki her birinüŋ niçe biŋ sikke altun-ile ḍolu hemyānları ve seneden seneye yigirmişer ve otuzar biŋ altun ḳazanmada ʿarż-ı ḳudret-i bī-kerānları muḳarrerdür. Maʿa hāẕā ḫarc-ı yevmīyeleri bir filoriye yetişmek muḥāl ve rüz-merreleri bir altun ḫarc göstermek fāsid ḫayāldür, neden-ki anlaruŋ her birine bir sancaḳlıḳ fuḳarānuŋ nüzüli teklīf olunmaya?*** (ʿĀlī 1982 II, 57). × ***Sizden ayıp ve çirkin bir sey sadır olmaz kanaatindeyim. Maahaza her hâdise çirkin ve ayıp da olsa, mutlaka bir sebebe, bir âmile istinat eder ve haklı, mazur görülebilecek tarafları bulunur.*** (B.S. Kunt 1948 s. 73–74).

maalesef/maʿa l-esef/ maʿa t-teʾessüf 'ne yazık ki' < Ar. ***maʿa*** 'ile', ***l/t*** harf-ı taʿrīf, ***esef/teʾessüf*** 'acıma, üzüntü'. × ***Bu lûgat kitabını maatteessüf bastıramadım. Senelerce döktüğüm göz nuru boşa gitti***. (H.C. Yalçın 1935 s. 177). × ***Bu kuvvetli bazu ve cindilik kadınlarımızda değil, maalesef erkeklerimizde bile kalmamıştır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 251).

maa l-kerâhe 'çirkin, kötü olmakla beraber'. ××

maa l-memnûnîye/maʿa l-memnuniye/maalmemnuniye 'memnuniyetle' × ***"Bu gece eniştem, teyzem ve sevgili Sevgi'niz bizdeler de. Onların namına sizi davet etmek için aramıştım, teşrif edecek misiniz?" — "Madem ki siz telefon ediyor, siz delalet ediyorsunuz, maalmemnuniye."*** (Burhan Cahit 1941 s. 179).

maamafih/mâmafih/maamafi/mamafi 'bununla beraber, hal böyle iken, gene de' < Ar. ***maʿa*** 'ile beraber' ve ***mā*** 'ne' ve ***fīh(i)*** 'içindedir'. × ***Bu gençler, kendi akranları kızların bile yeni yeni eğlencelerle meşgül oldukları bir zamanda salonlarda boy göstermekten nasıl zevk alıyorlar bilmem. Maamafi bize ne, öyle değil mi?*** (Burhan Cahit 1941 s. 99). × ***Bu hep Ayten'in muzibliği idi. Mamafi bunda Sevgi'nin nişanlısının Kadıköy'de oluşu da tesir yapmıyor değil (di).*** (a.e. s. 73).

maânî/maani 'manalar' < Ar. ***maʿānī, 'maʿnā*** kelimesinin çoğulu. × ***Ḳāżī bu maʿāniyi maʿlüm ėtdise, daşra ḳonuḳlar ḳatına cıḳdı.*** (Ferec v.

123b). × ***Yā şeyḫ! Biz üşbu yolda ʿacāyibāt çoḳ gördük. Dilerüz ki anuŋ maʿānīsinden bizi behremend ėdesin.*** (a.e. v. 190b). × ***Ve eyyām-ı şühür ʿidādınca maʿānī nürını āfitāb-ı ʿālem-tāb-ı baṣīretüm gün gibi şāmil oldı*** (ʿĀlī 1982 II, 180).

O. **maaş I/maʿâş** ʻhayat tarzı; medar-ı maişet, geçimʼ < Ar. ***maʿāş*** a.m. (/ʿyş/ kökünden). × ***Fülān şehre geldük. Vech-i maʿāşiçün andan artuḳ cāre vu ḥīle bulmadum ki atamı, anamı satdum. Bu atı vu silāḥı satun-aldum.*** (Ferec v.131a). × ***Anun gibilerüŋ maʿāşı merdāne ve ḫidmetkār u bālīn u firāşı ʿāḳılānedür.*** (ʿĀlī 1975 s. 132). × ***Cihet-i maʿāş u intiʿāşlarına taḳayyüd mā-lā-kelāmdur.*** (ʿĀlī 1982 II, 143).

maaş II/mayış/mayiş ʼmemurlara, dul ve yetimlere ödenen aylıkʼ E. Gemalmaz 1978 III, 219. < ***maaş I***. × ***Okuması yazması bile olmıyan cahil bir adam. Vaktiyle köyler basmış, insanlar öldürmüş; sonra affedilerek maaş bağlanmış.*** (Burhan Cahit 1934 s. 132). × ***Onun orasını Mencilis düşünsün kardaşım! İsveçire'nin, İtalya'nın kanunlarını getirip sırtımıza zorlan geydirmesinler. Biz onlara mayış veriyoruz. Kendimize uygun kanunlar yapsınlar.*** (F. Baykurt 1971t s. 280). × ***Allah izin verirse okutmak istiyom onu. Söyle en yüksek mektep hangisi varsa söyle, oraya gönderelim. Bize faydası olmaz a, gendisi bari bi mayış sahabı olsun, duva eder belkim...*** (M. Makal 1965 s. 53).

maâşir ʼahbap, yoldaşʼ < Ar. ***muʿāşir*** a.m. kelimesinin varyantı, *ayn* sesinin ünlüye tesiri için b. ***agel*** ⊡ × ***Bu yigidüŋ ʿādeti olıdı ki işden çıḳıcaḳ Kāzurün maʿāşirlerile ḥaşr olurdı. Rebābı gökcek çalarıdı. Anı severleridi. Ansuz ol şehrde meclis ü üns olmazıdı.*** (Ferec v. 117b).

maat ʼsaraçların deri üzerinde iz yapmak amacıyla kullandıkları, uç kısmında birkaç delik bulunan tahtaʼ ZTS 135 < Ar. ***miḫaṭṭ*** ʼrulerʼ J. Redhouse 1890 s. 1778; krş. Fa. ***maḫaṭṭ*** ʼbookbinder's lining toolʼ H.E. Wulff 1966 s. 358. ××

maatteessüf b. ***maalesef***.

maa zalik/maazalik ʼbuna rağmen, bununla beraberʼ < Ar. ***maʿa ḏālika*** a.m. × ***Ḥālen ki der-i devletde aġalıḳ rütbe-i rātibesine vāṣıl olmışı yoḳdur ve bu zümrenüŋ ekṣeri ḳapu oğlanlığından gelmiş iken anlara bu deŋlü riʾāyet olunmaḳ çoḳdan çoḳdur. Maʿa ẕālik yine de kanāʿat ėtmeyüb evḳāf-ı Deşīşe — ki her biri ḳaṣabāt-miṣāl beşer altışar yüz pāre maʿmüre köyler ile keṣīrü l-emvāl ve raʿiyyetleri riʿāyet u ṣıyānet ile maḥaṣṣalü l-āmāldür- arpalıḳ yėrine temellük ėdüb ʿāʾidesini hebā ėtmişlerdür.*** (ʿĀlī 1975 s. 176).

maʿazallah/maazallah/ maazallahi ʼAllah saklasın!ʼ < Ar. × ***Maʿāẕallāhi ki Müsülmānlıḳdan ayruḳ nesne benüm āyīnüm ve yolum ola!*** (Ferec v. 96a). × ***Maʿāẕallāh ki ben size gülem! Evet sizden gizlü bir ḥāl vardur; ben aŋa gülerem.*** (a.e. v. 193a).

mabad I ʼsonraki, devamʼ < Ar. ***mā*** ʼo kiʼ ve ***baʿda*** ʼsonraʼ. b. ***ba'd/ba'de*** ⊡. × ***Niçe ehl-i ʿırżuŋ ḫidmetkārları ol belāyı iḫtiyār ėder. Yazılduḳdan ṣoŋra ise ḫalāṣı mümkin olmaz. Gendüler daḫı firār ėtmek ėtse yaḳasın ḳurtaramaz. Ġıbbe ẕālik ḫafī olmaya-ki fī-mā-baʿd***

yazılacaḳ māddeler Mıṣr cündīleri erāzilinüŋ aḥvāl-i nā-sezāsıdur. (ʿĀlī 1975 s. 131). × ***Ḥāṣıl-ı kelām Mıṣr ḫazīnesine saʿy ėtmesi ve sāl be-sāl beş kerre yüz biŋ flūrī irsāl olunurken anuŋ zamānında altı yüz biŋ gidüb fī mā-baʿd ol miḳdār irsālīye muḳarrer olması ile gendüye vizāret gönderildi.*** × (ʿĀlī 1975 s. 164). ***Ḫanımıŋ mā-baʿd-i ifādātını anlamaḳ merāḳiyle Şemsīniŋ ḳaşları cüzʾī çatıldı.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 168).

(Argo) **mabad II/mabat** ʻkıç, kalçalarʼ H. Aktunç 1990 s. 189 < ***mabaʿd I***. × ***"Müvecceh ḳısmet olsun! Ḳırḳ dīnār daḫı vėreyim. Oŋat ḳısmet düşmesse, eskiden yeŋiden ne deŋlü zerüŋ varısa aluram", dėdi "Eŋseŋe siylī, mā-baʿduŋa şulaḳa vururam, şehr(d)en sürerem!", dėdi.*** (Ferec v.127a). × ***Solumdan, mabadini radyatöre dayamış esmer kız: "Ohoo!" dedi, "daha bunun bir şeyden haberi yok!"*** (A. Nesin 1957h s. 119).

mabat b. ***mabaʿd II***.

mablağ/mablak b. ***mavrak***.

mabud ʻtapılan, ilah, tanrıʼ < Ar. ***maʿbüd*** a.m. × ***Hevā-yi nefs-ile maʿbūd görilmez. Evvel gişi gendözinden el yumaḳ gerek, andan maʿbūdını istemek gerek.*** (Ferec v. 38b).

O. **maʻbude/mabude** ʻilahe, tanrıçaʼ < ***maʿbüd*** + ***-e*** müenneslik eki, b. ***abide II*** ⊡. × ***Venüs'e bakmadan evvel boş bulduğum bir kanepeye kendimi attım. Venüs şimdi karşımda. Güzellik mabudesi narin boyunu, ince beli ve uzun bacaklar ile asırlardan beri kendini teşhir ediyor, dört tarafında kadın erkek bir kalabalık hayretle seyrediyorlar.*** (Burhan Cahit 1941 s. 67).

AD. **mac/maç I** ʻsabanın elle tutarak yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapıʼ DS 3097–98, 3099 < Erm. ***maç*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 483.

macabey, ***maca kızı*** b. ***maça II***.

macana b. **mancana I**/***mezana***.

macar I ʻbir nevi kağıt oyunuʼ < ? × ***"Kāğıd yoḳ, papas ḳaçdı, ḳılıç, ḳırmızı siyāh oynayasaŋ!" — "Macar ne güne duruyor?"*** (M. Yesari 1927 s. 234).

(Argo) **macar II** ʻbitʼ < başka argolarda bu gibi ʻmuzırʼ böceklere yabancı milletlerin adı verilir (M.L. Wagner 1943 s. 199), fakat Türkiye'deki bitler kuvvetleriyle meşhur Macar atlarına benzetilirmiş. × ***"Tramvaylar artıḳ ufaḳlıḳ almıyacaḳlarmış. Varsa polis ḳolundan ṭutub atacaḳmış." — "Yā? İçeride ufaḳlıḳ alınacaḳ diye yazıyor!" — "Öyle ufaḳlıḳ değil, macar!"- "Macar mı? Yine bineriz."*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 20).

RD. **macar şalgamı** ʻyer elması, Cyclaminum, pain de pourceauʼ Meninski 1680 I, 401.

AD. **macara** ʻkavga, gürültüʼ (?) < krş. ***macaralı*** ʻçürük, bozukʼ ***Kütük macaralı çıktı,*** DS 3098. × ***Gideyim ben Hvana! dedi. Onu da çekine çekine geldim, ne yalan söyleyim? Velikul evdeyse kızar, kavga macara çıkarır dedim.*** (F. Baykurt 1971t s. 157).

macenta/magenta 'koyu kan kırmızısı' < İng. ***magenta***, aslında ticaret adı, İtalya'da ***Magenta*** muharebesi vuku bulduğu 1859 senesinde piyasaya sürülmüştü. × ***Her yerde, Mendireğin duvarına yazılı reklamın macenta rengi boyası ikisinin de gözlerini alıyordu.*** (Tarık Dursun K. 1993 s. 75). × ***Oralarda yer gök magenta rengi olur, evler doğadan saklar varlıklarını, penceresiz.*** (L. Erbil 1984 s. 13).

macera 'olan biten şey' < Ar. ***māʿcarā*** 'ne vuku buldu'. × ***Reng-rez üc biŋ ḫalīfetī dīnārıla evine geldi, denānīri ʿavratı öŋinde dökdi. ʿAvratı" "Hey, bu nedür?" dėdi. Reng-rez mecmūʿ-ı mācerāyı şerḥ eyledi.*** (Ferec v. 16b). × ***Şābūr ḍurdı, evine vardı, ḫātūnına mācerāyı dėyüvėrdi.*** (a. e. 118b).

maceraperest 'macerayı seven' < ***macera II*** + ***-perest*** 'seven', b. ***adetperest*** ⊡. ××

macgal b. ***maçkal***.

AD. **macik** b. ***maacik***.

Mâcîn/Maçin < Fa. ***Mā-Cīn*** F. Steingass 1930 s. 1137, Hobson-Jobson s. 530a. × ***"Faġfūruŋ oġulda ḳızda nesi var?" — "Bir ḳızdan artuḳ nesnesi yoḳdur, ammā gök altında yėr yüzinde ṣūretde ancılayın ādemī-zād yoḳdur. Cīn u Mācīn, Hitā vu Hoten ... anuŋ gibi mevcūd görmedi.*** (Ferec v. 132b). × ***Tuḥaf u tefārīḳ-i Hind ü Sind ve Çin ü Maçin, Ḫata vü Ḫoten bī-ḥadd ü bī-ḳıyas misk ü ʿanber ve od u sandal furuḫt olundı.*** (Selâniki 1989 [1599], II 585).

(Halk ağzı) **macir**, ***muhacir*** kelimesinin varyantı. × ***"Nerelisin sen be?" — "Biz maciriz asıl. Gelmiş bubamlar Urumelinden, ben te bukamışım."*** (Orhan Kemal 1949 s. 37–38). × ***Bak bak, derim, şunlara bak kele. Bunlar hamarat eller, Zeynel Amca, işten kızarmış eller bunlar, bunların sahabısı Urumelili bir macir kızıdır; kocası doksan lira aylıklı bir bahriye gediklisi olacak.*** (H. Taner 1951 s. 36).

RD. **maciya** 'büyü' < Arn. ***magjí*** < İt. ***magia*** a.m. × ***Çok temiz üzükleri varimis bir düçancinin düçaninda. O düçanda da bir kuyunci cürür. Ona cendi üzügüni cüsterir, hem ne yapacağıni sorar. E prost üzüktür bu, demiş. Bu çüyli da onunle cülmiş, hem anlatmiş çi bu maciya üzügidır.*** (N. Hafız 1985 s. 214).

macka b. ***maçka***.

macuna b. ***maçuna***.

AD. **maç I** b. ***mac***.

maç II b.m. (iki spor takımının karşılaşması) < Fr. ***match*** < İng. ***match*** a.m. × ***Ayten "Burada çok kalsak da şu maçlara ben de girsem" diye hülya kuruyordu.*** (Burhan Cahit 1941 s. 69).

maça I b. ***karamaça***.

maça II (kâğıt oyunlarında) 'siyah işaretlerden biri, karamaça' < Yun. ***ματσα*** (máca) a.m. < İt ***mazza*** 'Stock, Keule' G. Meyer 1893 s. 60. ***maca beyi*** 'kendini beğenmiş (erkek)': × ***Cevdet efendi bermutat 32 dişi meydanda: "İyi hoş amma ciğer köşem, gündüz de mi? Beni geciktire-***

ceksin, yazıhanedeki maça beylerine kalaylatacaksın!" (S.M. Alus 1934 s. 269). ***maça kızı*** 'bir kağıt oyununun adı': × ***Eskiden tek kahvemiz vardı. İki tanecik oyun bilinirdi: Pastra, Kaptıkaçtı. Köyün tek kahveli hayatını ilk önce Haceli bozdu. Yeni oyuncuları da kendisi yetiştirdi. Maça kızı, Remi, Bezik, Bric, Poker moker bilenler var şimdi.*** (F. Baykurt 1961k s. 16).

(Argo) **maçası sık-** 'cesaret etmek, cesareti yeterli olabilmek' H. Aktunç 1990 s. 189. < ?? × ***"Ben niye söylemiyeyim ona öyle şeyler?" diye içinden geçirir. Kanı alevlenir bu denli düşününce. Diyemez ki, gözüne alamaz bir kere. Maçası sıkmaz söylesin. İsmet dayılıdır, müdüre bir kart vermiştir işe girerken. O karttaki isim, umum müdürden en az bir kere daha umum müdürdür.*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 25). (Argo) **maçayı sık-** 'güçlüğe, sıkıntıya dayanmak, katlanmak' H. Aktunç 1990 s. 189 × ***Kâtiplik matah birşey mi? Biz de okusaydık, daha büyük bir kâtip olurduk ondan. Ne var yani? O maçasını sıkmış, bizden çok okumuş, kâtip olmuş. Dünya kâtipten geçiliyor mu? Elini salla, kâtibe çarparsın.*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 71). × ***"Orhan Kemal'e baktım doğrudan doğruya. Ayıp değil mi lan, niye sahneye çıktın?" — "Ne olmuş? Maçanı sıkıp sen de çıksana! Sanatkâr dediğin komple olmalı."*** (M. Buyrukçu 1982 s. 81).

AD. **maçi** 'kedi' DS 3100, R. Dankoff 1991 s. 53, F. Miklosich 1889 s. 142'ye göre kelime bir Slav dilinden alınma olabilir; Tietze 1957 no. 131, kelimenin Anadolu'daki yayılışına bakarak, bir Balkan Slav dilinden alındığını ve başka Türk dillerindeki aynı kelime ile doğrudan doğruya münasebetinin olmadığını muhtemel görmüştür. ××

Maçin b. ***Mâcîn***.

AD. **maçka/macka** 'dişi kedi' THADD 1032, R. Dankoff 1991 s. 53 < Sl. ***maçka*** a.m. Tietze 1957 no. 132. × ***Maçka çikmiş daga hem buluşmiş aslanlen. Demiş aslan maçkaya: 'Niçin sen benden bir parçe kopma ema buka ufak kalmisin?'*** (N. Hafız 1985 s. 185).

AD. **maçkal/majgal/majkal/macgal** 'sabanı, pulluğu yöneten kimse, kotanın arkasındaki majdan tutarak oku tarlaya bastıran kimse' DS 3100 < Erm. ***maçkal*** 'plow handle' R. Dankoff 1995 no. 483. × ***Ḳotandaki benim işim majgalıdır. Ḳotanı açdıgdan çayır, tarla, tırpannan biçdik.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 115). × ***MAJGAL —: Elinde süt külegi | Sütden beyaz bilegi.*** (a.e. s. 151).

(Argo) **maço I** 'para tomarı' M. Mikhaïlov 1930 s. 37, H. Aktunç 1990 s. 189 < Rom. ***maço*** 'balık' kelimesinden K. Kostov 1969 s. 355.

(Argo) **maço II** 'erkek; iri yarı, sert erkek' H. Aktunç 1990 s. 189 < ??

maçula (gemici dili) 'gemilerdeki kablo vb. için kumanda paleti' < İt. (Venedik diyal.) ***mazzóla*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 408.

maçuna/macuna (gemici dili) 'tertibatı mihanikîsi istimle müteharrik, iki ayak ve bir mesnetten teşkil edilmiş makas' L. Gürçay 1943 s. 277–278 < İt. ***mancina*** 'hoisting apparatus' Kahane–Tietze 1958 no. 381.

madak/medek 'inek, dişi manda, manda yavrusu; manda, davar' DS 3100, 3148 < Erm. ***matak/medek*** 'dişi manda' R. Dankoff 1995 no. 501; krş. Kürd. ***mādek*** 'buffle femelle' < Fa. ***māda*** 'femelle' Jaba–Justi 1879 s. 385.

madalya I 'vatan uğrunda harp edip vuruşanlara verilen altın, gümüş vs.den yapılmış nişan' < İt. ***medaglia*** a.m. × ***Esker nöbetine dinelir gibi. Madalyayı da yakasında görünecek gibi eyice bürtletmiş.*** (F. Erdinç 1973 s. 86). × ***Komodinin üzerinde bir şeref madalyası gibi Austin kaputlarına takılan armalardan biri duruyor.*** (C. Kavukçu 1997 s. 46).

(Argo) **madalya II** 'frengi hastalığından kalmış yara izi' F. Steinherr 1932 s. 191. ××

madalyon 'boyuna asılan, içine resim konulan süs eşyası' < İt. ***medaglione*** a.m., ***medaglia*** + ***-one*** augmentativum eki. × ***Dipteki bir masada, boynunda kocaman altın bir madalyon olan tombul bir oğlan oturuyordu.*** (A. Altan 1985 s. 206). ***madalyonun/madalyanın*** öteki/ters ***yüzü*** 'bir işin hesaba katılması gereken menfi tarafı' calque ?? × ***Ama yanılan ilk sen değilsin, sonuncusu da olmayacaksın. Bu yanlış hepimizin. Çoğu kez madalyonun bir yüzünü düşler, öteki yüzünü yaşarız.*** (B. Günel 1991 s. 119).

madam I 'Müslüman olmayan evli kadın' < Fr. ***madame*** a.m. G. Meyer 1893 s. 37. × ***Hoca Parnig, şu madam Bunuyenin şekerlemesinden al, bir bak, ne ala!*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 118).

AD. **madam II** b. **madem** × × ***Madam ki bu sözü ki sarfettiniz, her biriniz yine atınıza binin, tatlı canımızı Köroğlunun uğruna feda kıldım, ve siz de, ben de, peşime gelin!*** (Behçet Mahir 1973 s. 338).

(Halk ağzı) **madama**, ***madam*** kelimesinin varyantı veya başka bir dil vasıtasıyla İt. ***madama***'dan (Meyer 1893 s. 37). Krş. Bulg. argo ***madama*** G.L. Armyanov 1993 s. 85. × ***"Madama! Kokona! Yasak, gir içeri!" diye bağırsın, kimin umurunda?*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 10.VII.1941).

AD. **madamak/madımak** 'ıspanak gibi yenilen bir ot, Polygonum' DS 3100, 3101, I. Hauenschild 1989 no. 891 < Erm. ***matutak*** R. Dankoff 1995 no. 503. × ***Yağsız ayranı komşular arada sırada vermeseler, kuru madımak çorbasına ağartı bile yok.*** (Kemal Tahir 1957r s. 177). × ***Eskisi gibi dolaşmasına izin verilse, böğürtlen, madımak, ebegümeci toplasa, bunları çorbaya doldurup eve taşısa büyümez, karanfiller işlemeyi öğrenmezdi.*** (A. Kutlu 1990 s. 153). × ***Sonra ansızın hesaba gelmez sesinde | Gezinir kürt kızları, | Madımak tarlası etekleriyle | Toplayıp güneşi sabahın gözlerinden.*** (E. Aykız 1992 s. 42).

madamango/madamanko 'sevgili küçük kadın' < ***madama*** + ?? × ***O malokof fistānlı ḳadın... o ḳaşı rastıḳlı, gözü sürmeli madamanġo, baŋa temās etmiş, ilerliyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 40). × ***Bu kup üstünde oturan hovarda kadın acaba hangi Beyoğlu bankerinin madamangosu yahut hangi vezir mirasyedisinin mantonitası?*** (S.M. Alus 1944 s. 102).

madam ki 'olduğu müddetçe' < Ar. ***mā*** ve ***dāma*** 'sürer, devam eder'. × ***Hāy devletlü Sulṭānum! Mā-dām ki Vulk oğlı Semendre'de ola, ne Ḳaraman oğlı epsem olur, ne Engerüz bize muṭī' olur.*** (F. Giese 1929 s. 114). × ***Mā-dām ki pādişāh aḥvāl-i vüzerā tetebbu'ında başīret u***

intibāh üzre olmaya, żulm ʿale l-ʿibāda ruhṣat vėrmiş olur. (ʿĀlī 1979 I, 104). × ***Mā-dām ki ṣādıku l-kavl cāsüslar kullanılmaya ve aʿdāʾ-i bed-kirdārun tedārük u tedābir-i fāsideleri bilinmeye, mühimmāt-ı fetḥ u żafer ne vech-ile görülür ve mukaddimāt-ı leşker ne makûle fâyidei müntic olur?*** (ʿÂlî 982 II, 133). Krş. ***madem/mademki.***

madapolam 'çok ince beyaz pamuklu bez' < imal edildiği, Hindistan'daki Madhavapalam kasabasının isminden, Hobson-Jobson 1968 s. 531-532. ××

(Argo) **madara I/madra** 'kötü, bayağı, düzeysiz (iş veya kişi); tembel, iş görmez şey' DS 3100, M. Mikhaïlov 1930 s. 37, S. Özel 1993 s. 69 < Ch. Symeonidis 1973 no. 128'e göre Yun. ***μαντaρα*** (madára) 'kahler Ort, (çıplak, ot bitmeyen yer)' kelimesinden. × ***"Ulan, bu madara ceketle mi geçireceksin kışı? Anam avradım olsun Mart demeden kıkırdarsın ha"*** (M. Buyrukçu 1969 s. 33). × ***Nuri de Zagar'la ortak oldu 'yeni' bir araba aldılar. Yeni araba, az kullanılmıştı. Öteki gibi madara değildi. Madara olsa Zağar yutar mıydı?*** (F. Baykurt 1970 s. 94). ***madara et/madra et-/madr et-*** 'rezil etmek, mahcup etmek' M. Mikhaïlov 1930 s. 37: × ***Şimdi bana oynadıkları kolponun öcünü çıkaracağım. Hepsini 'madra' edeceğim!*** (R.C. Ulunay 1941 s. 233). × ***Yolsuz gençlik de fasarya. İnsanı otobüste madara eder, lokantada madara eder, çarşıda madara eder, pazarda madara eder. Aşk anladık. Anladık ama mangırsız aşk olur mu?*** (Orhan Kemal 1965i s. 44). × ***Kusura kalma hemşeri, bizi madara ettin, biz de başka kapıdan yolumuza bakalım.*** (A. Nesin 1968 s. 219). × ***"Duyar ama. Duysun. Ne olacak? Şeyimden mi asar? Kız seni isteseydi sana gelirdi derim ben de onu iyice madara ederim"*** (M. Buyrukçu 1969 s. 32). ***madara ol-*** 'utanmak, mahcup kalmak, yalanı meydana çıkmak': × ***Sen oynasana, dedi. Piyesin yazarısın, daha iyi bilirsin. Rol da pek ağır bir rol değil, dedi. Ulan, onayabilir miyim? İşin içinde madara olmak da var.*** (M. Buyrukçu 1982 s. 87).

(Argo) **madara II** 'kalp, sahte (para)' H. Aktunç 1990 s. 189. ***madaracı*** 'kalpazan, piyasaya sahte para süren kimse' (a.y.).

(Argo) **maddik sür-** b. ***madik***.

O. **mâde** 'dişi' < Fa. ***māda*** a.m. × ***İmdi benüm iʿtiḳādum şoldur ki şol nikāḥsuz oğlan Maşrıḳī Maġribī ner u māde arasında olsa gerekdür. ʿĀlem dėrilürse ki bu işi ayruḳsı ėdeler, ėdemezler.*** (Ferec v. 187b).

O. **maʿde**, ***miʿde*** kelimesinin varyantı, ʿ*ayn* sesinin tesiri, b. ***agel*** ⊡. × ***Bir dārüsı varıdı kim birezi bir gişinüŋ maʿdesine düşse, teni uyuşurdı, aġac gibi olurdı.*** (Ferec v. 5b).

madem/madem ki 'değil mi ki, öyle ise' < ***mâ-dâm ki.*** × ***Pek âlâ, öyle ise, Karagözüm, mâdem öyledir. Size lâzım olan işçileri birer birer ben göndereyim, olmaz mı?*** (M. Rona 1944a s. 34).

madem ki b. ***madem***.

maʿden I 'maden ocağı; topraktan çıkarılan ve işletilerek çeşitli maksatlarla kullanılan cisim; metal; (mecazi manada) kaynak, menba' < Ar. ***maʿdan*** a.m. (/ʿdn/ kökünden). × ***Ė şehzade-ler! Bu mesken-i ʿanāda, bu maʿ-***

den-i belāda neylersiz? (Ferec v. 64a). × ***Eger Baġdād şehrinde ki menşe' ü ma'den-i ḫilāfet-dür, 'ādet böyleyise, iḳrārı aġac zaḫmıla alurlarsa, siz daḫı aluŋ! N-ėdelüm, el-ḥükmülillāh.*** (a.e. v. 119b). × ***Ve bal mümı yükinden elli aḳca, ammā ma'den maṣālīḥciyān (?) gelen demürden nesne alınmaz.*** (N. Beldiceanu 1967 v. 21b).

(Argo) **maden II** 'eroin' H. Aktunç 1990 s. 190. ××

mâdenis b. ***mağdanos***.

madenkeş 'madenci, maden ocağı işleten' < ***maden*** + ***-keş*** 'çeken', b. ***abkeş*** ⊡ × ***Bugün hangi işimize el atsak, kömür lâzım. Fabrika kömür ister, tiren kömür ister. Siz, hepiniz de madenkeş adamlarsınız. Bunu benden iyi takdir edersiniz.*** (Umran Nazif 1948 s. 59).

mâder/mazer 'ana, valide; (hitap şekli) elderly woman' < Fa. ***mādar*** a.m., **/d/ → /z/** için b. ***azine*** ⊡. × ***(Vezīr) ḳarıya eyitdi: "Ė māder! Ben bir ḳac gün bunda-yım. Benüm daḫı işüm olursa, lābüd ben daḫı saŋa dėsem gerekdür."*** (Ferec v. 24b). × ***Rüzigārum döndi. Üzerümde 'ayāl ceme' oldı. Māẕerden, ḫāherden, zen ü ferzendden, ḳuldan, ḳuluḳcıdan on-bėş gişim <vardur>. Düniyāda benden artuḳ ümīdleri yoḳ, sebebleri benem.*** (a.e. v. 68a). × ***Baŋa ḥac hevesi oldı. Hezār cehdile māẕer u peẕer rıżāsın elikdürdüm.*** (a.e. v. 117b).

mâderzâd 'kendiliğinden edinilmiş bilgi; a new–born baby (?)' < Fa. ***mādarzād*** a.m. (***mādar*** 'anne'+ ***-zād*** 'born', b. ***Acemzade*** ⊡). × ***Ḳāżī-nüŋ ḥücceti ḳalmadı, māder-zād oldı, bāġa yöneldi.*** (Ferec v. 104b).

AD. **madımak** b. ***madamak***.

AD. **madırga/madurga** 'küçük taşları kırma aleti; duvarcı çekici, merç ve galeme vurmakta kullanılan demir alet' ZTS 135 < Ar. (Suriye diyal.) ***maṭraḳa*** 'petit marteau de tailleur de pierres' A. Barthélemy 1935 s. 477.

(Argo) **madik** 'hile, oyun, dalavere' L. Bonelli 1899 s. 351 no. 94, M.H. Bayrı 1934 s. 139, H. Aktunç 1990 s. 190 < Erm. ***matn*** 'deceit, trick', asıl manası 'parmak' R. Dankoff 1995 no. 502. ***madik at-/madik et-/madik oyna-/maddik sür-*** 'hile yapmak, bir oyun oynamak': × ***'Oṡmān, defīne çıḳarsa, benim ḥiṣṣeme madik etme, yarı yarıya alacağız hā!*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 78). × ***Ulan Allah doyursun be... dedi. Bana madik atmağa kalkıyor. Bak şu Kayseri piçine. Beni zom mu etmek niyetindesin?*** (K. Bilbaşar 1941 s. 100). × ***Pazarbaşı bizi soyar, tazeci bizi kafese kor, tuzlayıcı bize madik oynar. Bir de tayfa milleti ile başın derde girsin!*** (Reşat Enis 1947 s. 118). × ***Bana mı öğreteceksin onu? Vaktiyle bana az mı madik oynadı!*** (B.S. Kunt 1957 s. 5).

madilet 'adalet' < Fa. ***ma'dalat/ma'dilat*** 'justice, equity' F. Steingass 1930 s. 270 < Ar. /'dl/ kökünden. × ***İmdi benüm daḫı bir mes'elem vardur. Eger bu ḳız aŋa cevāb vėrürise, el anuŋ olsun. Bendeyi nėce dilerse, taṣarruf ḳılsun. Ve-eger elinden gelmezise, ol ki ma'dilete vü inṣāfa yaraşur, buyrulsun, maḳṣūd ḥāṣıl olsun!*** (Ferec v. 138b).

madmamzel/madmamzal/matmazel 'genç hanım' < Fr. ***mademoiselle*** a.m. × ***Madmamzel, niçun böyle silans ideyorsınız?*** (Vartan Paşa

1991 [1851] s. 110). × ***Yarın Beyoğlundan yeni kalfa ile bir de kadın işi yapan matmazel gelecek.*** (Umran Nazif 1953 s. 25).

madr et- b. ***madara I***.

madra b. ***madara I***.

madrabaz b. ***matrabaz***.

madras 'ekseriya mendil veya baş örtüsü yapımında kullanılan ipekli veya pamuklu bir bez cinsi' < Hindistan'daki Madras şehrinin isminden. Hobson–Jobson 1968 s. 534.

O. **maʻdûm** 'mevcut olmayan' < Ar. ***maʻdūm*** a.m. ***maʻdūmü l-es̱er*** 'hiç bir izi kalmayan': × ***Feʻammā ṭilāya ṣarf olınan zer bād-ı ṣabā gibi maʻdūmü l-es̱er olub ʻasākir-i manṣūre mā-beyninde bir ḫarc-ı zāyid-i pür-ḫasāretdür.*** (ʻĀlī 1982 II, 164).

(Halk ağzı) **madur** b. ***mağdur***.

AD. **madurga** b. ***madırga***.

maestro b. ***mayistra***.

maestra b. ***mayıstra***.

(Argo) **mafiş I** 'mevcut değil, yoktur, kalmadı, bulunmaz' H. Aktunç 1990 s. 190 < Ar. (diyal.) 'bende yoktur/benim yoktur'. × ***Yahu! Birisi aramızdaki kardeşlikten üstün dostluğu bilmese de neler yaptığımızı, neler konuştuğumuzu görüp işitse, ya benim midesizliğime hükmeder, ya senin sihirbazlığına. Yoo! Darılmaca mafiş!*** (Aka Gündüz 1930 s. 21). × ***Rumcanın taklidini mükemmel yaparım, lisanı oldukça da çakarım, fakat pek elenikası mafiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 112).

mafiş II 'yumurtalı hamur tatlısı' Şemseddīn Sāmī 1318 II, 1258 < ??) × ***Böreklerin envaı, fincan börekleri, püf börekleri, altüst börekleri, dilber dudakları, vezir parmakları, mafişler, hurma tatlıları, tırtıl baklavaları.*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 20–21).

O. **mafhar** b. ***mefhar***.

O. **ma fîhâ** 'içindekiler' < Ar. ***mā*** 'ol ki', ***fī*** 'içinde', ***hā*** 'onun'. × ***Sāʻiḳa yumluşdı, gemi pāre pāre oldı, mā-fīhā barca ġarḳ oldı.*** (Ferec v. 183b).

maflak b. ***mavrak***.

(Halk ağzı) **mafol-** b. ***mahvol-***.

mafrak. b. ***mavrak***.

mafya 'kanun dışı yollarla kendilerine menfaat temin etmeye çalışan gizli teşkilat' < İt. ***mafia*** a.m. × ***Bi gün birilerine Hurşit'i anlatmaya kalksam nereden başlardım? Mafya babalarından birine benzetip (Hurşit bunu hiç hak etmiyordu) aranızdan ona ad takmamızdan mı?*** (C. Kavukçu 2001 s. 25).

(Argo) **maganda** 'görgüsüz, kaba saba, yontulmamış kimse' H. Aktunç 1990 s. 190) < ?? bir gazeteye göre takriben 1991'de yeni ortaya çıkmış bir moda tabiri. × ***Şu lanet olası kız yüzünden çocuklar ve kedilerden***

sonra aslında kadınları da hiç sevmediğim çıkacaktı ortaya. Aman allahım, yoksa ben yalnızca erkekleri mi seviyordum? Onların da magandalarını, zontalarını sonradan görmelerini, yere tükürenlerini... (M. Mungan 1996 s. 483).

magazin 'herkesin alakasını çekecek çeşitli konulara yer veren, bol resimli yayın' < Fr. ***magazine*** < İng. ***magazin*** a.m. × ***Bir iki sā'at güğertede bir ṭarafa büzülerek oṭurmaḳ ... ara ṣıra ellerindeki maġazinlerden [başlarını] ḳaldıran İngiliz ḳadınlarını seyr etmek.*** (H.Z. Uşaklıgil 1317 s. 138–139).

magbar b. ***mağbar***.

magenta b. ***macenta***.

AD. **mağal** 'koyunun kırda yatıp dinlendiği yer; koyunun kırda yatırılıp dinlendirilmesi' DS 3103 < Erm. ***makal*** 'sheepfold' R. Dankoff 1995 no. 480m AE 163. ××

mağara 'dağ yamacında bulunan büyük in' TS 2793 < Ar. ***maġāra*** a.m. × ***Ata bindürdiler, ḍaġ yolın dutdılar, gitdiler, ḍaġda bir maġara-ya girdiler.*** (Ferec v. 7a).

mağaza I 'bir limanda bulunan mahzen, ticari eşya satılan büyük dükkân' < İt. (Venedik diyal.) ***magazén*** < Ar. ***maḫzan***; (aslen Lingua Franca tabirlerinden) Kahane–Tietze 1958 no. 377 (eski misallerle). ××

mağaza II 'çeşitli malların depolandığı mahzen; BSTTk 'büyük dükkân' G. Molino 1641 (***magazino*** maddesinde). < G. Meyer 1893 s. 62'ye göre İt. ***magazzino*** a.m. < Ar. ***maḫāzin*** (***maḫzan*** kelimesinin çoğulu) kelimesinden, fakat İt. ***-ino***'nun küçültme eki zannedilerek düşmesi için verilen İt. ***magazzo/magazza*** diye bir kelime lugatlerde kaydedilmemiştir. × ***Ve anuŋ gün batısı ḳara-yėl ṭarafında deŋizden yedi mīl ḳarada bir ḳal'a vardur. Meẕkür ḳal'aya Forto dėrler ve anuŋ muḳābelesinde deŋiz kenārında meẕkür Fortonuŋ bir ḳarḳadorı vardur, Ḳarḳadodi Forto dėrler, maġazalardur, hem bir birġosdur, beklenür.*** (Pīrī Re'îs 1935 s. 454). × ***Her gün sabahtan iş aramaya çıkıyorduk. Kıştı. Mağazalar hep kapalıydı. İki ipli hamallığı beceremiyorduk.*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 34).

mağbar/magbar 'dokuma tezgâhında dokunan bezin sarıldığı ağaç' DS 3103 < Ar. ***ma'bar*** 'passage' ??. ××

mağbun 'aldatılmış; şaşkın' < Ar. ***maġbün*** a.m. × ***Eger Taŋrıyla 'ahd ėderseŋ ki rāzumı saŋa dėyecek olursam, beni maġbün ve maḥrüm eylemeyesin, dėyeyüm.*** (Ferec v. 74a). × ***Ol er maġbün, maḥrüm, maḥzün geldi: "Kanı devem?" dėdi.*** (a.e. v. 225b). × ***Herkesüŋ aḳrānından dün ve emṣālinden naḳṣ u denā'et-ile maġbün olması 'uḳalā ḥużürında 'aḳlen maḳbül olmaya.*** ('Ālī 1982 II, 241).

mağdanos/maydonoz/mâdenis/merdinoz/BSTTk **maydanoz** b.m. 'yemeklere konan güzel kokulu ot' Meninski 1680 III, 5763 < Yun. ***μακεδονήσι*** (makedonēsi) G. Meyer 1893 s. 32 Gk Θ 17, < Yun. ***μακεδονησι*** (makedonísi) a.m. Tietze 1955 no. 173. × ***Maġdanos*** (metinde ***ma'danos***) ***barāy-i şürbā-'i ḫāṣṣa 'an bedistānī.*** TOEM 1337 [Fatih zamanı] V, 25.

× ***Daha ertesi gün buranın pazarı idi. Nine tarlasının bir köşesinde yetiştirdiği maydonozlardan, soğanlardan bir kısmını çıkarıp demetledi, pazara satmıya götürdü.*** (E.N. Gökşen 1949 s. 10). Räsänen 1969 s 320, 321, M. Mikhaïlov 1930 s. 38, H. Eren 1999 s. 29, Krş. ***baḫdeniz/bahteniz.***

mağdur/(halk ağzı) **madur** 'haksızlığa uğramış, zarar ziyan görmüş (kimse)' < Ar. ***maġdūr*** a.m. × ***Hâlimiz pek maġdur olduġından*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 56). ***Benden genc bir ḳız ḳarındaşım var idi, dünyaye geldikden üç dört gün soŋra öldükde hâlimiz pek maġdur olduġından ve Hagop aġaye de bir süd ane iktiza itdi ise validemi götürdüler.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 56). ***Ben mağdur bir arkadaşınızım.*** (Orhan Kemal 1966 s. 40). × ***Her ikisini de oturdukları koltuktan kaldırıp ayak altında bulunan cüzdanı da alarak karakola sokup madura cüzdanını göstermeden evvel cüzdanın tarifi içerisindekilerle madura ait olup olmadığını sordum.*** (Y. Ertunç 1982 s. 22).

mağfiret 'Allahın kullarının günahlarını bağışlaması' < Ar. ***maġfira*** a.m. × ***Ol-dem ol maḳāmda ġusl eyledi, namāz ḳıldı, ḥācet diledi, pīri daḫı aŋdı, anuŋicün daḫı maġfiret diledi. Andan durugeldi kim gide.*** (Ferec v. 194b).

O. **mağlata ver-** 'şaşırtmak, yanıltmak' < Ar. ***maġlaṭa*** ve ***ver-*** a.m. × ***Bir kişi yalıŋız başına namāz ḳılurken yâ ḫüd evrād ve eẕkārın oḳurken iẓhār-ı riyā ḳılub cehr-ile oḳumaḳ sâyir namāz ḳılanlara ve evrād oḳuyanlara maġlaṭa vėrüb ıżṭırābına bā'iṣ olmaḳdur.*** ('Ālī 1956 s. 173).

AD. **mağlıç** b. ***malıç***.

mağlub 'yenilmiş' < Ar. ***maġlūb*** a.m. × ***Ė zamâninā ekṣeri ekl-i berş u afyün-ile keyfiyete maġlūb.*** ('Ālī 1979 I, 138). × ***Meger içüb şarâb-ı lem-yezeli | Mest-i maġlūb-ı çāştegâh olasın.*** ('Ālī 1977 s. 136 no. 141).

O. **mağluk** 'kilitlenmiş' < Ar. ***maġlūk*** a.m. × ***"Bunuŋ gibi ḥāluŋ varısa, dėyüvėr! Müdâvātına meşġūl olalum!" dėdi. Seyf nesne dėmedi, Seyf maġlūḳ gibi sākit oldı.*** (Ferec v. 144b).

mağmum 'kederli, gamlı, hüzünlü' < Ar. ***maġmūm*** a.m. × ***Öyleyedek atı bir ḫoş yėre ėrdi. Anda indi, ḳondı. Atını ota ḳodı, gendü maġmūm u mehmūm oturdı.*** (Ferec v. 18a).

mağnolya b. ***manolya***.

Mağrib/Mağrip 'Batı; kuzey Afrika'da Mısır'ın batısında olan ülkeler' < ***Maġrib*** a.m. × ***İmdi bu ḥikâyetümüŋ fâyidesi oldur ki "Maġribden Maşrıḳadegin ne-ḳadar māl varısa senüŋ dut, âḫir ne olısardur dėyü bildük, ziyāde ṭalebinden fārig düşdük!"*** (Ferec v. 67a). ***Maġrib zemīn*** 'Batı semti': × ***Keşīşem, Maġrib zemīnden gelürem, tāki Kesāyā-yı A'ẓamı ziyāret ėdem.*** (Ferec v. 38b).

Mağribî 'batılı' < Ar. ***Maġrib*** + ***-î*** b. ***Abbasi*** ⊡. × ***İmdi benüm i'tiḳâdum şoldur ki şol nikāḥsuz oğlan Maşrıḳī Maġribī ner u māde arasında olsa gerekdür. 'Ālem dėrilürse ki bu işi ayruḳsı ėdeler, ėdemezler.***

(Ferec v. 187b). ***Mağribī altun*** 'Magrip'te basılan altın para': × ***Ol-dem murakka'ı göyündürdiler, bėş-yüz dürüst Mağribī çıkdı.*** (Ferec v. 217b–218a).

AD **mağrama/*mağrıma*/maharma/mahrıma/marhama/makrama** 'el havlusu, peçete' DS 3194, 3195, ZTS 135, ***makrama*** kelimesinin varyantı ××

Mağrip b. ***Mağrib***.

mağrur 'gururlu, kendini beğenen; bir şeye haksız olarak güvenen' < Ar. ***mağrūr*** a.m. × ***Kız kakıdı, kakımakdan iki gözi şakıdı. Eyitdi: "Dünki gün olan küdekāne sözlere mağrūr olduŋ. Hemīn sā'at söz dürcin açayım, seni saŋa göstermege söz nakdın sacayım"*** (Ferec v. 135b). × ***Sultān Murād ḫān Edrenede karār ėdüb uc begi Mezīd bege akın vėrdi. Engerusa Eflak ėlinden geçüb Engerusı teftīş ėtmeyüb gendüye mağrūr olub akıncıya destūr vėrüb*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 52). × ***İri siyah gözlü, bilhassa altın dişiyle gülüp her baktığı yeri yakan bir Çingene kızıydı. Güzelliğiyle mağrur gibiydi. Sık sık baldırını, bacağını göstere göstere ve yoldan geçip geçenleri göz ucuyla süzerek, balkonu yıkardı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 104). ***mağrūrluk*** 'kibir': × ***Ben 'ayyārlikden, cebbārlığumdan, ḫüblığuma mağrūrlığumdan hīc kimseye baş egmezidüm, nazar ėtmezidüm.*** (Ferec v. 197b). ***mağruren*** (b. ***aceleten*** ⊡) × ***"Kimse bana medar olamaz Hanım Kızım. Amma, boğulmak istemediğim için affınıza mağruren arzetmek isterim"*** (A. Kutlu 1983c s. 175).

mağsım b. ***masum***.

mağuna/mavuna/mavna/mauna I (gemici dili) 'ana direklerin kapalâları olan kalın ve kuvvetli ağaçlar' L. Gürçay 1943 s. 286 < Yun. ***μαγουλα*** (máğula) a.m. (çoğul) Kahane–Tietze 1958 no. 805.

mağuna/mavuna/mavna/mauna II 'bir gemi çeşidi' b. ***mauna.***

mağza b. ***mağaza***.

mah 'ay, kamer; otuz gün süren ay' < Fa. ***māh*** a.m. × ***Lutfuŋa bir gün, Mukīmī bigi, tuş olmaġ-içün | Cevr-ile her dem geçürüb sāl u māhı sensedüm.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 232). (Mecazi manada) 'güzel bir yüz, güzel kimse': × ***Cün ol māh Ferruḫ-rüzı gölgede yatur, gevşer, gördi, tīz tīz, germ germ aŋa bakdı.*** (Ferec v. 37b). 'ayın ondördü gibi güzel': × ***Dört yaŋa bakdum: yigirmi ola daḫı artuk cāriye birbirinden güzel, māh-ı çehārdeh şebeh gibi. Aralarında bir kız var: ġāyet müsteşnā vu müntehā.*** (Ferec v. 115a).

maha/mahaağacı ZTS

mahabbet/ BSTTk **muhabbet** (Ferec'in kullandığım nüshasında on ***maḥabbet***'e mukabil yalnız üç ***muḥabbet*** saydım.) 'sevgi' < Ar. ***maḥabba*** a.m. Varyanttaki labialisation için b. Tietze 1958 s. 317. × ***Ataŋ, anaŋ, kardaşlaruŋ maḥabbetinden göŋlüŋi sovuk dut, benümile baş ḫoş eyle!*** (Ferec v. 147b). × ***Çün gėce oldı, gėrū kapuları bağladılar. Şubḥa-dek 'īş u temāşāya meşġūl oldılar. Sā'at sā'at bir birine mihr u muḥabbet artar-idi, ifrāt-ı 'ışk gözlerini örter-idi.*** (a.e. v.

19a). ***muhabbet tellalı*** 'pezevenk': × ***Bir de bakayım ki yanındaki Beşiktaş zabıtası hafiyelerinden ve muhabbet tellallarından meşhur kunduracı Aleksi!*** (S.M. Alus 1944 s. 168).

mahafe 'kadınların oturacağı yer, kadınlara özgü tahtırevan', ***muhaffe*** kelimesinin varyantı; ilk ünlünün labialisation'u için krş. ***mahabbet/muhabbet***. × ***Andan ḳatırlar, maḥāfe-ler, ḫādımlar vėribidi. Vardılar, i'zāzıla ikrāmıla zen-i bennāyı Gevāşīre getürdiler.*** (Ferec v. 27b). × ***Andan bayağı düzenile melik-i cindin yaŋa yöneldiler. Cāriye'yi maḥāfeye ḳoydılar.*** (a.e. v. 59b).

mahal 'yer, mevki; mertebe, paye' < Ar. ***maḥall*** a.m. × ***Senüŋ ne maḥalluŋ vardur ki müvācehe baŋa bunuŋ gibi söz dėyesin?*** (Ferec v. 176b). × ***Gişi gendözini bilmek ḫoş olur. Ben ne maḥallum ola ki ḳızum şebistān-ı ḫudāvendüŋ maḥrem-i rāzı ola.*** (Ferec v. 70a). × ***Mıṣr ḫalḳından ekṣer-i ḫʷācegān ve tüccār u bāzergān Ḥabeşī cāriyelere rağbet ėdüb maḥall-i mücāma'ati ḍar u ḥarrdur dėyü ögerler.*** ('Ālī 1975 128). ***maḥallinde*** 'zamanında, yerinde, uygun yerde': × ***Fi l-vāḳi' Mādām-ki bez̲l-i ḫayr ve def'-i żurrı iḫtiyār ėtmeyesiz ve güneşi balçuġ-ile setr ėdüb mizācgīrlik eylerin dėyü maḥallinde ḥaḳ sözi söylemeyesiz, ṣadrüŋüzde baḳāŋuz kibār u ṣıġār-ile müdārāŋuz s̲ābit olur.*** ('Ālī 1979 T, 135).

mahalakallah 'çok kalabalık, iğne atsan yere düşmez' < Ar. ***mā ḫalaḳallāhu*** 'Allah ne yarattıysa (hepsi orada)'. × ***Dere, çayır, dağ, taş, tepe, yamaç, mahalakallah! Her zamankilerden maada Tatavlanın, Papasköprünün, Fenerin, Arnavud köyünün, Yeniköyün palikaryaları, kokonaları sürülerle.*** (S.M. Alus, Son Posta gaz. 28.VIII.1943). × ***Köşkü, bahçeyi, sokakta kapı önünü iğne atsan yere düşmiyecek derecede dolduran mahalakallah mahserde avaz avaz feryat: "Elâleme var da bize yok mu? Biz de dondurma isteriz!"*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 11.1.1944).

mahalle 'şehir veya köy içinde kendi başına yaşama imkânları olan en küçük yerleşme semti' < Ar. ***maḥalla*** a.m. × ***Bem şehrine yöneldi. Hemān geldi, maḥallede, hemān menzilde ḳondı.*** (Ferec v. 26a). × ***Ol yaḳınlarda Ebübeker Mü'ez̲z̲in adlu bir maḥalle imāmı varıdı.*** (a.e. v. 57a). ***maḥallat*** 'mahalle kelimesinin çoğulu': × ***'Avrat oğlan maḥallātda ve bāzārda "Garīb yigit, buŋa nolmış" dėyü ağlaşurlardı.*** (a.e. 92a).

mahalleli 'mahallede oturanlar, mahallenin ahalisi' < kollektiv manada kullanılan tekil, krş. ***köylü***. × ***Bu sözler bir kere sāyi' oldu-mu, maḥalleliniŋ eŋ müte'aṣṣıbını iskāt etmek kābil olurdu.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 389). × ***O sokağın içinde bir evin iki odasını tuttu; ertesi gün oraya naklettik. Elâlemin ağzı açılacak, mahalleli ayaklanacak, evi basmağa kalkacak diye dünyayı gözüm görmüyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 57).

(Halk ağzı) **mahana/mahna** < ***bahane*** kelimesinin varyantı, b. ***bakara II*** ⊡. DS 3105. × ***Ejderha geliyor: "Benim mahanama sen de canını vėrdiŋ." Çocuh-ise:" Sen ölüp-de ben ġalmışım ne ola?"*** (A. Caferoglu 1945 s. 48). × ***Bu-da çiranın söndürmağıni mahna ėdiler, ekmek yimiyler. Mirze Meḥmetnen usaḫ ağusuz çöreği yiler.*** (A.

Caferoglu 1951 s. 7). × ***Sabahları kuşluk vaktine kadar yataktan çıkmaz, türlü mahna bulup beni cağırtırdı.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 81). × ***Bir öpücük ver be abla, ne olur! diyerek eğilmiş, yere düşürdüğü parayı aramak mahanesiyle, Nevin'in yanındaki boş sıraya dayadığı elini yalayarak öpmüştü.*** (S.F. Abasıyanık 1953k s. 19).

maharet/meharet 'beceriklilik' < Ar. ***mahāra*** a.m. × ***Ḫaṭda, debīrlikde, nerde, şaṭrancda, fürūsiyyetde mehāreti vardur.*** (Ferec v. 199b).

AD. **maharma** 'başörtüsü' DS 3105 < ***makrama*** kelimesinin varyantı.

O. **mahasal** 'satıştan ele geçen para' < Ar. ***mā*** 'ol ki' ve ***ḥaṣal*** 'çıkar, elde edilir': × ***Herbiri ḥāllu ḥālınca ḍondan, geyesiden, ṭa'āmdan, aḫcadan, pūldan Ḫalefi ḫoş gönderdiler. Ḫalef du'ā ḳıldı, māḥasalı aldı, atası anası ḳatına geldi.*** (Ferec v. 129a).

mahaşerallah 'çok kalabalık' < Ar. ***mā*** 'ol ki', ***ḥaşara*** 'bir araya getirdi' ve ***Allāh***. × ***Dereye gelip Anadoluhisarındaki köprüyü geçer geçmez, bütün çayırlar, çimenler mahaşerallah! Hey Allahım hey ortalık kalabalıktan inim inim inliyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 98). × ***Kalitarya, kalabalıklaşır, şenlikleşirdi. Hele Cumartesi akşamları, Pazar günleri, Pazar akşamları köyün içi mahaşerallah; panayir yeri, bayram yeri kaç para eder?*** (a.e. s. 154).

mahazar/mâ-hâzır 'hazır olan' < Ar. ***mā*** 'ol ki' ve ***ḥażara*** 'hazırladı'. × ***"Ḳarnumuz acdur. Yėmecük ne varısa yėyelüm!" ... dėdi. Ṣa'lūk bu sözi müvecceh görüb gemiye segirtdi, māḥażır ṭa'ām getürdi.*** (Ferec v. 99b).

mahber '(bir şeyin) içi' (***manzar***'ın aksi) < Fa. ***maḫbar*** 'the interior' < Ar. ***maḫbar*** 'information'. × ***Ḳız Ferruḫ-rūza naẓar eyledi. Ol ḫadd-ı ḳaddı, ol manẓar-ī mahberi, ol cemal-ī kemālı görüb müteḥayyir oldı.*** (Ferec v. 38a).

mahbeyker b. ***mah-peyker***.

mahbub I 'sevilen, sevgili; erkek sevgili; sweetheart (boy)' < Ar. ***maḥbūb*** a.m. × ***Bil ü āgāh ol ki Baġdādda bir yėgāne, ferzāne, ṣāḥib-ḥüsn, muḥibb u maḥbūb, çoḳ eylüklü döstum vardur.*** (Ferec v. 113a).

O. **mahbub II** '(divan şiirinde) altın sikke' < Fa. ***zar-i maḥbūb*** 'purest gold'. Steingass 1930 s. 1183. × ***Ağırı altun degersen ola ol Yūsuf-cemāl, | Mıṣr-ı ḥüsn içre terāzūdan iner maḥbūbdur.*** (Ẕātī 1967 I, 187).

mahbubdost 'oğlancı' < ***maḥbub*** ve ***dost***. × ***Eger doġan ferzend ise, Rūmīler ḳavlince maḥbūb-döstlar ṭama'ından berī olur, — Mıṣr cündīleri şikār ėtmek havāsında serserī olur!*** ('Ālî 1975 s. 129).

O. **mahbûbe** 'sevgili kız veya kadın' < Ar. ***maḥbūb*** + ***-e*** müenneslik eki, b. ***abide*** ⊡. × ***Nolayıdı benüm daḫı bir bunuŋ gibi bir maḳāmum olayıdı, ben-daḫı maḥbūbemile oturayıdum!*** (Ferec v. 20b). × ***Mahbub ve mahbube evin önünde gezinerek biraz uzaklandıler ise, Hagop ağa Aḳabi duduye teklif itdi gendu kolune dayanmasını.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 71).

mahbus/mahpus/mapus I ‘bir yere kapatılmış, hapiste olan kimse’ < Ar. ***maḫbūs*** a.m. × ***Gördi, bir ḳubbedür, bacalu, aydın, iyci dolu maḫbūs ḫalk.*** (Ferec v. 64a).

mahcub/mahcup ‘utanç duyan, utanacak vaziyette bulunan; utangaç, utanma huyu olan’ < Ar. ***maḥcūb*** ‘yüzü örtülü olan’. × ***Kız ʿā’ilesine ḳarşı maḥcūb düşmek bana ölüm gelir.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 425). × ***Hay Allāh kahretsin, şu kadına mahcup çıkmayacağını bilse, kendine güvenebilse, Tahsin şimdi yapacağını bilirdi. İsterse bağırsın, çağırsın.*** (A. Nesin 1972m s. 32).

mahdidar ’ay yüzlü’ < Fa. ***māh*** ’ay‘ ve ***dīdār*** ‘sima, görünüş’, b. ***asudedil*** ⊡. × ***Şehzāde cūn ol vücūdı gördi, yūz göŋül-ile, hezār cānıla ol māh <u> diydāra ʿāşıḳ oldı.*** (Ferec v. 134b).

O. **mahdum I** ‘bey, beyefendi; âmir‘ < Ar. ***maḫdūm*** a.m. × ***Herki maḫdūmı ḳatında gendū miḳdārını bilmeye, eyle düşe ki durmaya.*** (Ferec v. 70a). × ***Bu şāhuŋ dādı, mürüvveti nėcedür? Maḫdūm ėdinüb ḳul(l)ığın ėtmege yararmı?*** (a.e. v. 132b).

O. **mahdum II** (nezaket sözü) ‘oğul‘ < Fa. ***maḫdūm*** ‘the son of the house, the young gentleman, the heir’ F. Steingass 1930 s. 1195. × ***Her ne kadar mahdumimiz sizin yegeninize alaḳa itmis, ve sizin de bu keyfiete ruḫsatınız görünüyor ise de, bilmiş olun ki bizim asla reyimiz olmadığından mada, eger ki siz bu bu ḫususın menine gayret itmez iseniz, bizim tarafımızden bu belienin defi haḳḳında cahd ideceyimizi aşikyar iyleriz.*** (Vartan Paşa 1991 (1851) s. 90). × ***Tekrar uşak çıkar ikan Sarḳıs ağanın mahdumi dedi: “Bak ne derim!”*** (a.e. s. 44).

O. **mahdume** ‘hanımefendi’ < ***maḫdūm I*** + ***-e*** müenneslik işareti × ***“Ė maḫdūme! Ben senden ʿöẕrümi ne dilile dileyem?” dėdüm. Senüŋ eylügüŋ mükāfātını nėcesi ėdem?*** (Ferec v. 110a).

mahdumzadem ‘beyimin oğlu < ***maḫdūm I*** + ***-zāde*** ‘born; evladı’, b. ***acemzade*** ⊡. × ***Üşbü cüvān-ı māh-peyker ki taḫt üzerinde ḳarşuŋuzda oturub-durur, ḫocamdur, maḫdūmzādem-dür. Bunuŋ atası beni aḫcesiyle satun almışdur.*** (Ferec v. 54a).

mahfel b. ***mahfil***.

mahfi ‘gizli, saklı‘ < Ar. ***maḫfī*** a.m. × ***Nāgāh ev icinden ses belürdi. Baḳdı, bir maḫfī yėrden gördi ki taḫt üstünde bir ṣanem oturur ki hīc ancılayın peyker kimse gördügi yoḳ.*** (Ferec v. 28b). × ***Ve bu ḥāli ağyārdan maḫfī dutdılar, ataya, anaya bildürmediler.*** (a.e. v. 15a).

mahfil/mahfel ‘topluluk, meclis; toplanılan yer‘ < Ar. ***maḥfil*** a.m. × ***Durdı, Muṣḥafı yėŋine soḳdı, ḳāżī maḥfiline vardı.*** (Ferec v. 126a). × ***Bugün maḥfil āḫir olsun, ammā üş saŋa dėrem, dön git, ḳanuŋa susama!*** (a.e. v. 155a). ‘masonların toplanma yeri‘: × ***Şefik Bey, ben de masonum, ikimiz de aziz arkadaş oluyoruz. Haksızlık etme, paralar benimdir. Yoksa seni mahfele şikayet ederim, meşrik-i a’zam seni yakar.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 151–152).

O. **mahi** 'balık' < Fa. ***māhī*** a.m. × ***Kız eyitdi: "Anlar kimlerdür ki pīr oldukca ḳuvvetleri artarıdı?" Şehzāde eyitdi: "Mār u māhī." dėdi.*** (Ferec v. 136a). × ***Maḥṣūl-i māhī muḳayyed olan köylerde daḫı eger Ṭunada avlanursa mīrī içün rubʿı çıḳdıḳdan ṣoŋra sipāhī yüzde üç aḳca alur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [977/1569] s. 287).

mahipeyker b. ***mah-peyker***.

O. **mahir** 'tecrübeli' < Ar. ***māhir*** a.m. × ***ʿAbdü-l ʿazīz anı tecribe ėtdi, ʿilm-i ṭıbda māhir buldı.*** (Ferec v. 90b). × ***Üstādımış, baŋa muṭrıblıḳ taʿlīm ėtdi. Sehel müddet içinde ʿilm-i müsiḳī-de māhir oldum.*** (a.e. v. 112a).

mahitab b. ***maytab***.

mahkeme 'adaletin yerine getirildiği yer ve bu işlere bakan heyet' < Ar. ***maḥkama*** a.m. × ***Ol gece ḳāżī ġuṣṣadan uyḳu uyımadı. Levvāḥa gėrü ṣabāḥ ḫalḳdan öŋdin maḥkemeye geldi, oturdı. Andan ḳāżī geldi.*** (Ferec v. s. 27a).

O. **mahkûm I** 'emir altında' < Fa. ***maḥkūm*** 'subjected, under command' F. Steingass 1930 s. 1189. × ***Baʿdelyevm göŋlüŋi ḫoş dut ki seni bir maḳāma ėrişdürem ki cümle cihān ḫalḳı maḥkūmuŋ olalar.*** (Ferec v. 98b). × ***Ve ol cezīrede bir cādū ʿavrat vardur. Adı Şemsedür. Her pādişāh ki bu Deryābārda vardur, ol cādūnuŋ maḥkūmı-dur.*** (a.e. v. 101a).

mahkûm II 'hükümlü, hüküm giymiş (kimse)' < Ar. ***maḥkūm*** a.m. × ***Bir iki saatini bir "zehirli hastalıklar" doktorunun kalabalık salonunda sıra beklemekle, sonra alelacayip masası üzerinde, ağrılar sızılar içinde, geçirmeğe mahkûmsun.*** (Reşat Enis 1933 s. 223). × ***Antalya asri cezaevinde müdürken her hafta çarşıya, sinemaya gönderirdim mahkûmları.*** (Nâzım Hikmet 1966 s. 89). × ***Cezasını çekmiş, toplum arasına karışmış eski mahkûm ve katillerin iş bulma şansları hemen hemen sıfırdı.*** (F. Baysal 1992 s. 131).

AD. **mahlah** 'dokuma tezgâhında dokunan kısmın üzerine sarıldığı odun' ZTS s. 135 < ??. ××

mahleb 'yabani kiraz ağacı, Prunus mahaleb; bu ağacın baharat olarak kullanılan meyvesi (Yunanlılar onu Paskalya çöreği yapmakta kullanırlar) < Ar. ***maḫlab*** a.m. × ***Dest-şūlar suʿd-ı Kūfī gibi, ṣābūn-ı Raḳī, duḫne-i Baġdādī, maḫleb-i Pārsī ... gibi ellerümüzi zefrden pāk eyledük.*** (Ferec v. 115b).

AD. **mahlıç** b. ***malıç***.

mahlûc 'tohumdan temizlenmiş pamuk' < Fa. ***maḥlūc*** 'cotton cleared of the seed' F. Steingass 1930 s. 1189 < Ar. × ***Vezīr-i sivüm eyitdi: "Bu pamuḳ, bu maḥlūc, bu taḫta, bu lūle nedür?" dėdi.*** (Ferec v. 25b).

mahlûk 'yaratılmış, yaratık; insan, hayvan ve cin olabilir' < Ar. ***maḫlūḳ*** a.m. × ***"Bu Nīlüŋ kenārınca git! Şāyed maḫlūḳ bulasın, ḫaber bilesin. Bizüm bu cihetden ḫaberümüz yoḳdur. Ḫarāblıḳdur; ādemī-zād anda dirilmez"*** (Ferec v. 192b).

mahlûl I 'halledilmiş, çözülmüş; sahipsiz kalmış' < Ar. ***maḥlūl*** a.m. × ***Vilāyet yazıldıḳda her çiftlik maḥlūl olub ṭapuya vėrilmek lāzım gele.*** (Ö.L. Barkan 1943 [1022/1613] s. 295).

mahlûl II 'mirasçısı olmayan bir kimseden devlet hazinesine kalan mülk' × ***Umumî harb esnasında öldüğünü haber aldık. Varis olacak hiç kimseleri yoktu. Defterdardaki ev her halde mahlule kalmıştır.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 6.VI.1944). × ***Yeni duyuyorum. Sen onun için kimsesiz demez miydin? Hattā ölünce bütün malı mülkü, mahlule kalacak diye anlatmaz mıydın?*** (C.F. Başkut 1962 s. 113).

AD. **mahmil** 'dolap; yemek konulan tel dolap; kuyudan su çekmeye yarayan dolap' DS 3105 < Ar. ***maḥmil*** 'deve üzerinde oturmak için sepet'. × ***Seyyidü s-sādāt ḥażretleri kisve-i Kā'be-i mu'aẓẓama-i 'atīḳi cülūs-ı humāyūn tehniyeti içün maḥmil ile gönderdügüdür.*** (Selānikī 1989 II, 682). × ***Āşam kerḫanéy kitliyecekdim. Dili yitirmişim. Mahmili, peş-t'aḫtéy filân aradım, bulamadım. Mērsem s'aḫonun cebinde galmış.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 368). ***mahmil-i şerīf*** 'hac mevsiminde gönderilen hediyeler' Şemseddīn Sāmī 1318, s. 1304.

mahmur 'sarhoşluk veya uyku sersemliği gösteren' < Ar. ***maḫmūr*** a.m. × ***Emīr Süleymāna ḫaber oldı kim Mūsī çelebī Rūm ėlini aldı dėyü, Emīr Süleymān daḫı maḫmūrla uyḳudan uyanur gibi ḍurdı, "Mūsī benüm ėlümde neyler?" dėdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 38). × ***Adi kadın mı ki bu hoppadak ele geçsin, basma kalıp birkaç işmarla, 'mahmur bakışın' diye laf atmakla, Azad kabul etmez köleniz olayım' demekle yumuşasın?*** (S.M. Alus 1944 s. 29). ***mahmurluk boz-*** 'sarhoşluktan gelen mahmurluk sıkıntısından kurtulmak': × ***Maṭbaḫa girdik. Ṭatlısiyle, ṭuzlusiyle, ṣalaṭasiyle, Beğiŋ ta'bīrince bir ḳahve altı yetişdirdik. Silme ḍolu birer bardaḳ düz ile maḫmūrluḳ bozduḳdan ṣoŋra öŋlerine ne çıḳardıḳsa hepsini ziflendiler.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 559).

mahmuz, **mahmuzla**- b. ***mehmiz***.

mahna b. ***mahana***.

O. **mah-peyker/mahipeyker/mahbeyker** 'ay yüzlü' < Fa. **māh** 'ay' ve ***paykar*** 'yüz, sima'. × ***Ol dilber-i māh-peyker yėŋin silkdi, eyitdi: "Hey, gec! Baŋa baḳma, baŋa erenler vefāsı yoḳdur." dėdi.*** (Ferec v. 35b). × ***Bu şehzāde-i māhı-peyker ki oğlum maḥabbeti baŋa münḳabil olub durur, bu daḫı bu belāya giriftārımış. Nėdem? Neyleyem?*** (a.e. v. 37a). × ***Ol māh-peyker durdı, elini şehzādenüŋ boynına bıraḳdı, birḳac būse yüzinde, gözinde, yanağında, dudağında ḳodı.*** (a.e. v. 139b).

mahpus I b. ***mahbus***.

(Argo) **mahpus II** 'hapislik, hapishane'. × ***Buranın garibiyiz. Mahpustan çıkalı daha dün bir, bugün iki.*** (E.E. Talu 1935 s. 89). × ***Namus uğruna, elimden nasılsa bir vukuat çıktı. Mahpusa girdim. Dün sabah, padişah babamız affetti dediler. Dua ederek mahpustan çıktım.*** (a.e. s. 95).

mahpus III 'bir çeşit tavla oyunu' H. Kodaman 1944 s. 30. ××

AD. **mahra** 'üzüm taşımak için kullanılan ağzı geniş, dibi dar tahta sandık' DS 3106 < Erm. ***maharay*** 'huche, maie, pétrin' Ohannessian 1925 s. 551. ××

mahraba/mahrama/mahrava 'havlu; mendil; başörtüsü' DS 3106, ZTS 135, Meninski 1680 III, 4439, 4839 < ***makrama*** kelimesinin varyantı. × ***Onu uzun boylu bir garson karşıladı. Koltuğuna sıkıştırdığı pis bir mahramayla en düzgün masanın üzerini sildi.*** (Reşat Enis 1945 s. 98). × ***En öndeki kadını gördü. Kaldırmış mahramasını, başının üzerine düğümlemiş. Göğsü Kızılbaş gelinleri gibi açık.*** (F. Erdinç 1958 s. 84).

mahrem 'şahsa ait, gizli, herkese söylenmeyen; bir kimseye pek yakın olan, samimi, içli dışlı olan' Ar. ***maḥram*** a.m. (/ḥrm/ kökünden × ***Aramızda o kadar içli bir samimiyetimiz var ki Ayten en mahrem arzularını bile hayatında ilk defa bana izah edecek kadar bu dostluğa alışkın.*** (Burhan Cahit 1941 s. 39).

mahrem-i esrar 'kendisine sırlar söylenen kimse' < ***mahrem*** ve ***esrar*** 'sırlar'. × ***Sofada bir kapı açılışı sesi. "Aman, gözüm aydın! Mutlaka Habeş kızı geliyor!" dedim. Şimdiye kadar hiç bir kimsenin ortaya çıkmamasına bakılırsa mahrem-i esrar mutlaka o!*** (S.M. Alus 1944 s. 40).

mahrem-i râz 'kendisine sır söylenen kimse' < ***mahrem*** ve ***rāz*** 'sır'. × ***Ben ne maḥallum ola ki ḳızum şebistān-ı ḫudāvendüŋ maḥrem-i rāzı ola?*** (Ferec v. 70a).

AD. **mahrıma** 'havlu' ZTS 135 < ***makrama***.

O. **mahrû/mahruy/mehru** 'ay yüzlü' < Fa. ***māh*** 'ay' ve ***rū/rūy*** 'yüz'; ***-ū/-ūy*** tenevvüü için b. ***abıru*** ⊡. × ***Cibilletümde muḥabbet-i nisvān ġālibdür. Bir sā'at mehrūlar ṣoḥbetinsüz olımazın.*** (Ferec v. 114a). × ***Ol dem melike-i Zengibār baŋa eydür: "Ė cüvān-ı māh-rūy! Sa'ādet müsā'id oldı, iḳbāl yüz gösterdi!"*** (Ferec v. 47b).

mahruh 'ay yanaklı' < Fa. ***māh-ruḫ*** 'with cheeks as bright as the moon' F. Steingass 1930 s. 1146 (***māh*** ve ***ruḫ*** 'yanak'). × ***Ol ṣanem-i māh-ruḫ Ferruḫ-rūza eliyle 'Gel!' dėyü işāret eyledi.*** (Ferec v. 37b).

mahrum 'nasipsiz, yoksun' < Ar. maḥrūm a.m. × ***Ben daḫı güzel-likden ėŋen daḫı maḥrūm degülem, naṣībüm vardur.*** (Ferec v. 106b). × ***Herki anuŋ ḳatına vara, aŋa yüz ura, maḳṣūdsuz, maḥrūm döndügi yoḳdur.*** (a.e. v. 125b–126a). ***mahrum et-/ mahrum eyle-/mahrum ko-*** 'yoksun bırakmak' × ***Rāzumı saŋa dėyecek olursam, beni maġbūn ve maḥrūm eylemeyesin dėyeyüm.*** (a.e. v. 74a). × ***Ve ol gişi ki ayruḳlaruŋ seŋegin doldurdı, gendü ḫalḳını susuz öldürürdi, ol ol gişi ṣıfatıdur ki zaḥmetile düniyālik ḳazanur... gendi ḳavmını maḥrūm ḳor.*** (a.e. v. 192a).

mahrut 'koni, altı daire, üstü sivri olan' < Ar. ***maḫrūṭ*** a.m. ××

mahrutî 'koni şeklinde olan' < Ar. ***maḫrūṭī*** a.m. × ***Andan bir ḳatı daş bir 'amūd-ı murabba' mustaṭīl mahrūṭī naṣb eyledi. Dört saṭḥ üzerine nuḳūş-ı ṣuver-i muḫtelife vaż' eyledi.*** (Ferec v. 242a).

mahruy b. ***mahrû***.

mahsub/mahsup 'hesaplanmış' < Ar. × ***Haftalıklar, elçiden alıp yedikleri avanslara mahsup ediliyordu.*** (Reşat Enis 1944 s. 139).

mahsul 'topraktan elde edilen, (hububat, sebze, meyve)' < Ar. ***maḥṣūl*** a.m. × ***Andan Müslim, ḳāżī bereke-i maḥṣūlı ki eline girdi, aldı, şādıla işine gitdi.*** (Ferec v. 236a). × ***Āsitāneden bize emrler gelmişdür, "elbette dīvān-ı ışra bu ḳadar yük aḳça gönderüŋ!" dėrler. Anlar ise senevī maḥṣūli temāmen ḳabż ėdüb salmışlardur. Nihāyet bu ki māl-i pādişāhī nāmına gönderdükleri ḫazīneleri beglerbegiler rişvet ve ḥaḳḳ-ı ḳahve nāmına almışlardur.*** ('Ālī 1975 s. 173).

mahsup b. ***mahsub***.

O. **mahsus I** 'hissedilmiş, duyulmuş' < Ar. ***maḥsūs*** a.m. × ***Güristānda ėkilen buġdayuŋ nişānı oldur ki etmegini yėyicek baş kili ḳoḳusı maḥsūs olur.*** (Ferec v. 123).

mahsus II 'başkasında bulunmayan, ait; layık; ayrı, müstakil, ayrıca; yalandan' Şemseddīn Sāmī 1318 s. 1309 < Ar. ***maḫṣūṣ*** a.m. (/ḫṣṣ/ kökünden). × ***Damat beye, kâhya efendiye, emektar kalfalara mahsus köşkler; ağavat daireleri; ahırlar, arabalıklar; yan cephesinde tıpkı Yıldız sarayıvari, kale bedeni gibi duvarlar.*** (S.M. Alus Akşam gaz. 18.6.1944). × ***Elmasiyeler, kendilerine mahsus ve muhtelif şekillerde yapılmış kalıplar içinde dondurularak yapılır.*** (Fahriye Nedim 1933 s. 361). × ***Dal öğlen bir seet uyumadan edemiyor heçbiriniz. Uyku dediğin geceye mahsus.*** (F. Baykurt 1967k s. 267).

(Halk ağzı) **mahsuscuktan/maḫsusdan/maksus** DS 3107 'yalancıktan, şakadan' < ***mahsus II*** + Ablativus adverbialis, b. ***açmazdan*** ⊡. × ***İki çocü olmuş: birisi üç yaşında, birisi bėş yaşına girmiş, daha hic ġız söylememiş. Bunuŋ ismini dilsüz ġız goymuşla. Bi gun şaḫzade "Acaba maḫsusdan mı söylenmiya?" diye çarşudan bi ayva almış. Eve gelmiş, cocün birisine ayvayı vėrmiş, birisine vėrmemiş, ve dışarı çıkmıs. Ġapunun öğünden dīnemiş. Çocuḫlar döğüşmüşler.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 119).

mahşer/(halk ağzı) **maşar** 'kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer; kıyamet günü; müthiş kalabalık' < Ar. ***maḥşar*** a.m. × ***Ėrince ḥaşre her demde ola Şemsīye bir maḥşer, | Ṣalarsaŋ va'de-i diẕārı, ey dildār, ferdāya.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 44). × ***Jemi milledden bir kız alınub, | Ne bu shamate ruz-i mahsher mi?*** (E. Kömürjian 1981 s. 116). × ***Ağzına sıçtığım deli Bayrama da ölene gadar ilenecem. Maşara gadar hayır dua etmiyecem!*** (F. Baykurt 1961ı s. 224). ***mahşer tilkisi gibi meydanda kal–*** 'bir yerde yapayalnız kalmak' × ***Atamız böyle mi girdi savaşa sandınız siz, sizi aldatmış öyle diyenler a oğlum, özenmeyle hacı olunur mu, kalacaksınız mahşer tilkisi gibi meydanda, turp sıkayım akıllarınıza dedim.*** (L. Erbil 1984 s. 33).

O. **mahtab I** 'mehtap' < b. ***mehtab/mehtap***.

mahtab II/maytab/maytap/mehtap II 'parlak ışık saçan, şenlik gecelerinde yakılan havaî fişek' < Fa. ***māhtāb-i ātişīn*** 'a kind of firework' F. Steingass 1930 s. 1146. × ***Osmanlı ülkesinde yine toplar patlasın, mehtaplar yansın, fişekler atılsın; ahali sokaklara dökülüp şarkı-***

lar çağırsın, çalgılar çalsın, "Yaşa!" diye haykırsın, zira yine zulmün pazısı büküldü, halkın yüzü güldü. (R.H. Karay 1940k s. 141). ×

ma'hud/mahut 'bilinen, malum; adı geçen, mezkur' < Ar. ***ma'hūd*** 'söz verilen'. × ***Bu Ebūbekre ḳapu aşı fażla-sın ḳoduḳlarında, ḳā'ide-i ma'hūdca ac eve gelür.*** (Ferec v. 57a).

O. **mahuf** 'korkulu, tehlikeli' < Ar. ***mahūf*** a.m. × ***Çün kārbān Ḥicāzdan döndiler, rencūrlikden anlaruŋla bağlanub vaṭana gidemedüm. Ṣoŋra çün kuvvetlenür gibi oldum, yollar maḫūf oldı. Gidemedüm.*** (Ferec v. 117b). × ***Ve ẕikr olınan yėrlerüŋ ekẟeri dārü l-ḥarbe muttaṣıl maḫūf yėrlerde vāḳı' olmağın temām-ile zirā'at ve ḥırāset olınmaz. Her çiftlige ṣāḥibleri rıżāsiyle müteḥammil olduğına göre ber vech-i naḳd bedel-i 'öşr birer miḳdār nesne ta'yīn ve taḳdīr olınmışdur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 401).

mahulya b. ***malihulya***.

mahuna b. ***mauna II***.

mahut b. ***ma'hud***.

mahvol-/(halk ağzı) **mafol-** 'yok olmak, ortadan kalkmak; bozulmak, harap olmak' × ***Koş, soruver, kocacığım! Aman yarabbi, eğer bunca ümitlerim suya düşerse ben mafolurum.*** (Ismail Galib 1932pc s. 23–24).

mahzun 'kaygılı' < Ar. ***maḥzūn*** a.m. ***Bėşinci gün nādāşt manẓara berāberinde maḥzūn, mağbūn oturdı. Sulṭān nādāştı gördi ki tihī-destdür.*** (Ferec v. 232a). × ***Ben güneh-kār olduġumdur böyle maḥzūn olduġum.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 224).

mahzur 'sakınılacak taraf, korkulacak husus, engel, mani' < Ar. ***maḥḏūr*** a.m. b. ***azine*** ⊡ × ***Onu ikide bir gönderdiği me'mūrīyetlerden 'azl eden Bâb-ı 'âlî ikide birde yine böyle bir me'mûriyetle başka bir yere göndermekte mahzur görmüyordu.*** (A. Ş. Hisar 1944 s. 9).

O. **mahzuz** 'memnun, mesut' < Ar. ***maḥżūż*** a.m. × ***Eger pādeşāh kereminden bende-sini naẓar-ı şefḳatıla melḥūẓ ve maḥẓūẓ ėderse bende-sine vācib-dür ki gendü menzilesini bile, ḫudāvendine dilīrilik göstermeye.*** (Ferec v. 70a).

mail/mayil 'eğilmiş, eğik; hevesli, istekli; müptelâ' < Fa. ***mā'il/māyil*** < Ar. ***mā'il*** a.m. × ***Her māha ki nigāh ėderem göŋlüm māyil, çün duḫtere baḳdum, ḳalanınuŋ hevāsı zāyil.*** (Ferec v. 116a). ***mayil ol-*** 'istemek, arzu etmek, âşık olmak, sevmek' × ***Her gün selamler Dimo dostuni / Mayil olubde ayrılmaz idi*** (E. Kömụ̈rjian 1981 s. 76). × ***Deli gyonlumız eshki merdane / Mayil olubdır bir Zhit kızıne / Kaflet dilbendem onın damıne / Mubtelayi gark sevdalerile*** (E. Kömürjian 1981 s. 85).

maişet 'geçim' < Ar. ***ma'īşa*** a.m. × ***Ol cezīre ḫalḳınuŋ ma'īşetleri ol ḳaranfüldendür. Pes ol gişi ki beni anda iletdi, beni ḳaranfül işine ḳodı.*** (Ferec v. 60a).

makad/makat I 'üstünde oturulan yer; kıç' < Ar. ***maḳ'ad*** 'koltuk'. Krş. ***makat II.*** ××

makadam 'bir çeşit asfaltsız yol, kaldırım' < onu icat eden İskoçyalı mühendis John I. McAdam'ın (1756–1836) adından. × ***Dolaştığımız bu yerler ne Selânik'in makadam döşeli dar yollarıydı, ne de İstanbul'un kömür kokulu sokakları.*** (A. Ümit 1990 s. 9–10).

AD. **makak** 'koltuk değneği; cambazların kullandığı ayakçak' DS 3107 < ??. × ***Numan ağa yatsı namazından çıktı. Karanlık sokaktan evine doğru yollandı. Elindeki feneri ileri doğru uzatıyor, kızılcık makağını, yağmur sularından meydana gelmiş birikintilere sokuyor, ayağını basacak adacık arıyordu.*** (S. Baklaciyef 1957n s. 94).

makalet/BSTTk **makale** 'söz, hikâye; gazete fıkrası' < Ar. ***maḳāla*** a.m. Kelimenin son hecesinin ***-et***'ten ***-e***'ye değişmesi için b. ***adalet*** ⊡. × ***Maḳāletümi işitdüŋ, ḫālumı bildüŋ; benden ʿibret ḍut!*** (Ferec v. 113a).

makam I 'durulan yer, durak; yüksek memuriyet' < Ar. ***maḳām*** a.m. × ***Nolayıdı benüm daẖı bir bunuŋ gibi bir maḳāmum olayıdı, ben daẖı maḥbübemile oturayıdum!*** (Ferec v. 20b). × ***Bir gėce beni bir yėrde oğlancuğıla ẖalvet buldı, oğurladı, ḳahrıla bu maḳāma getürdi.*** (a.e. v. 46a). × ***Sokak kapısının kapalı kanadının hemen yanında arkalıksız bir hasır iskemle durur. Bu iskemle kapıcı hazretlerinin makamıdır.*** (C.F. Başkut 1962 s. 7). ***makam et-/makam eyle-*** 'yerleşmek; mola vermek': × ***Bihrüz pīrüzlığıla Reyden döndi, Merveye vardı. Gendünüŋ rüşen gülşeninde maḳām eyledi ve ol peri veşile gece gündüz ʿömr sürdi.*** (Ferec v. 113b). × ***Anı ḳodılar, gitdi. Ḳalan ḳavum ol gėce anda maḳām ėtdiler. Ḳārāvān başı Ḥātimi düşinde gördi.*** (a.e. v. 233b). ***makamına/makamında*** 'yerine, tarzında, diye': × ***Gelinciğim kulak ver. Benden sana ferah ferah izin. Küplü olacak değilsin ya, ilâç makamına içeceksin.*** (S.M. Alus 1934 s. 112). × ***"Size ait bir şey yok, rahatınızı bozmayın, hiç aldırmayın!" makamında işaretler geçiriyor. Görmemezliğe gelip sıvıştık.*** (S.M. Alus 1944 s. 107). ***Bir makamda karar kıl-*** 'durmak, eğlenmek, sebat etmek' ***Oğlum, senin gönlün seksen delikten başka türlü hava fışkırtan sevda orgu gibi bir şeydir. Bir makamda karar kılmazsın ki!*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 174).

makam II (mecazi manada) 'derece, had; paye, rütbe' < ***makam I.*** × ***Ol maḳāmda degülem ki buyuruḳsuz ne dilersem ėdem. Ḳılca ayağumı egri basarsam, beni Kesāyā oda yaḳar.*** (Ferec v. 40a). × ***Bular senüŋ erüŋi ẖoş dutduğum-icün günilendiler, anuŋ ayağın almaḳ istediler. Ḥarām-zādalığı bu maḳāma yėtürdiler.*** (a.e. v. 27a). ***makamına/makamında*** 'manasına, olarak': × ***Muḥsin, semtiniŋ uzaḳlığını maʿẕeret maḳāmında ileriye sürerek, vedāʿ edüb gitdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 184–185). × ***Bunun altına imza makamına ne koyacaktı? Sadece 'Satılmış' dese, kim kime?*** (E.E. Talu 1937 s. 88). × ***Kendisine ateş ikram eden adama teşekkür makamında bir temenna savurdu.*** (B.S. Kunt 1937 s. 79). × ***'Anladığımı söyliyeyim mi, söylemiyeyim mi?' makamında Halis'in yüzüne baktım.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 256). × ***Peki makamına hafifçe başını eğdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 58). × ***'Size ait bir şey yok, rahatınızı bozmayın, hiç aldırmayın!' makamında işaretler geciriyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 107).

makam III 'bir şarkının işleniş şekli' K. Uz 1964 s. 42–43 < ***makam I.*** × ***Öpücüklerine karşılık şeker isterdi benden. İstediğini yerine getirmezsem bayatî makamından bir ağıt tutturexcurdu.*** (M. Yağmur 1957 s. 42).

makamına/makamında b. ***makam I***.

makara 'ağır yükleri kaldırmada kullanılan silindir şeklinde alet' < ***bakara II.*** Devamlı konuşmak veya gülmek, makaraların dönerken çıkardıkları sese benzetilir: ***makaraları boşalt-/makaralar çözül-/makara gibi/ makaraları koyuver-/makaraları salıver-*** 'kendini tutamayarak gülmek': × ***Büyük hanım makaraları boşaltmakta idi.*** (S.M. Alus 1934 s. 396). × ***Talıkta, makaralar çözüldüğü, çene gırla işlediği halde, kapının çalındığını kimse duymuyor.*** (a.e. s. 101). × ***'Müsaade edin, ikmal edeyim!' diyerek, hemen atılıp, makara gibi tutturuyor; ne müsaade istemesi, ne de ikmal etmesi bitip tükeniyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 137). × ***Abdi Efendi yerine Naşit'i sahnede gören seyirciler, önce yadırgar gibi olmuşlar, fakat az sonra keyifle, makaraları koyuvermişlerdi.*** (B. Arpad 1974 s. 96).

makararula/makararule/ makararole (gemici dili) 'yekpare olarak yapılmış iki tornodan ibaret makara' L. Gürçay 1943 s. 279 < İt. (Venedik diyal.) ***paranco di rollé*** a.m., fakat ***parano*** yerine aynı manadaki ***makara*** kelimesini alarak, Kahane–Tietze 1958 no. 469.

makarna b.m. (bir hamur yemeği) < İt. ***maccherone*** a.m. G. Meyer 1893 s. 57. × ***Yufḳa, maḳarna açmağı açmayıŋ baŋa, | Ben bilmem öyle ḫamır işi ṣamsa, baḳlavā!*** (Vāṣıf ʿOṣmān 1257 s. 53).

(Argo) **makarnacı** 'İtalyan' < ***makarna + -cı***, H. Aktunç 1990 s. 191. × ***Ooo, bu gelinlik senin mi? Çok bekledin ama, sonunda makarnacılardan birini tavladın galiba ha?*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 106).

makas I b.m. 'terzi aleti, mumun fitilini kesme aleti' < Ar. ***miḳaṣṣ*** a.m. Meninski 1680 III, 4841; ikinci manada Ar. ***miḳraṭ*** dahi kullanılırmış: Meninski 1680 III, 4837: × ***Tīġuŋla kes serin saŋa yanḳın geçenlerüŋ, | Şemʿuŋ niteki başını, ey māh-rü, maḳaṣ*** (veya ***mıḳaṣ***). (Ẓātī 1970 II, 117). ***makasa al-*** '(birisini) iki yandan denetim altına alarak oyuna getirmek, iki oyuncu anlaşarak bir diğerine hile yapmak' H. Aktunç 1990 s. 191: × ***'Namussuzlar beni makasa aldılar. Artık benden hayır beklemeyin!' diye söylendi. Sedye tribünlerin önünden geçirilerek imdadı sıhhiye konurken.*** (S. Kocagöz 1941 s. 70). × ***Sakın bunlar ortak mortak olmasınlar, Ali Efendi? Tamam, bunlar ortak! Bunlar bizi resmen makasa almışlar.*** (Kemal Tahir 1957r s. 165). ***makas yap-*** 'çalmak; (taksi, dolmuş sürücüsü) araba sahibinin payından kesip cebine para atmak' H. Aktunç 1990 s. 192. × **ÇİNGENE:** ***—"Çemirleriz kollarımızı, fayrap! Ben dükkânı süpürürken sen maltızı yakarsın, derken ben düşerim çarşıya, kıymayla kuru fasulyayı alır gelirim." TAŞKASAPLI: — "Yoo yoo yoo!"*** **ÇİNGENE** — : ***"Niye?" SÜLO — : "Niye olacak ulan? Makas yaparsın. Mangır işinde güvenilir mi sana?"*** (Orhan Kemal 1965i s. 8).

makas II 'çatıyı taşıyan direk, çatıdaki ağaçlar' DS 3107, ZTS 135, Meninski 1680 III, 4841.

makas III '(birinin yanağını) işaret parmağı ile orta parmak arasına alıp hafifçe kıstırarak sevgi gösterisinde bulunma' H. Aktunç 1990 s. 191 < ***makas I***. × ***Yanıma geldi, yanağımdan bir makas aldı.*** (T. Yücel 1954 s. 83). × ***"Korktun mu, büyük ana?" — "İnsan büyük anasına böyle mi eder, koca ayı" Yanağından bir makas aldım.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 22). × ***Dayı Beyciğim, hayatım! Aman, o ne şirinlik, bakışına can mı dayanır? Geliyorum gıdığından makas almağa*** (R. Erduran 1962 s. 30).

makasdar/makastar 'elbise için kumaş biçen' < ***makas*** + ***-dār*** 'tutan, malik olan', b. ***abdar*** ⊡. × ***Giyinme, kuşanmadan bahs açarak artık İstanbul'da eski makastarların kalmadığı, kostümlerini Viyana'daki bilmem hangi terziye diktirdiği...*** (S.M. Alus 1934 s. 298). × ***Leonidis olmadığı bir gün makastara sordu.*** (R. Enis 1957 s. 126).

makaslama 'makasa benzer şekilde' × ***"Kaça?" Balıkçı iki parmağını makaslama oynatarak, cevap verir: "İki kâğıt." — "Çifti mi?" — "Aman beyim, takunye mi bu?"*** (M. Baler 1944 s. 83).

AD. **makaslı** 'bir kumaş cinsi' × ***Çitari: Kırk kalem, fındıklı, makaslı*** (H.Z. Koşay 1944 s. 328).

makastar b. ***makasdar***.

makat I b. ***makad***.

AD. **makat II** 'sedir; oda tabanına sıvanan 3–5 cm. kalınlığındaki çamur sıva; soğuğa engel olması için tavan (!) arasına döşenen çamur sıva' ZTS 136, DS 3107. < Ar. ***mak'ad*** × ***Kaynana gelinin odasına geliyor, gelinin tumanını ıslatıp gidiyor. Kocası gelir, oda pislik kokuyor, karısını hiç yüzlemiyor, makatta yatıyor.*** (U. Günay 1975 s. 294).

makbul 'kabul edilen, beğenilen' < Ar. ***maḳbūl*** a.m. × ***Aç şu dilber yüzüŋü de dikiz gelelim! Ẕāten ne olursa maḳbūlümüz dedik yā, bir kere sevdāya ḳarār verdik, elimizden ḳurtulamazsıŋ.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 146). × ***Bu kaş göz, bu bakış, bu civeleklik ondayken, değil ufak tefeklik, sırtında kamburu olsa gene makbulüm.*** (S.M. Alus 1944 s. 25).

makdem 'kalyoncu başlığı' M.Z. Pakalın 1946 II, 393 < ??. ××

O. **makdur** 'iktidar, kudret, kabiliyet' < Ar. ***maḳdūr*** a.m. × ***Arż-ı Rūmdan vaḳtiyle çıḳılduğı taḳdīrce hem bināyı itmām ve hem Gürcistān ve Tiflīse intiẓām maḳdūr-ı beşer mertebesinde iken taḳṣīr-ile bünyān-ı tedbīrüŋ miḳaddemātı zevāl buldı.*** ('Ālī 1982 II, 134).

maket 'bir bina veya başka şeyin küçük boyda modeli' < Fr. ***maquette*** a.m. × ***Daha sonra, beceriksiz ellerle yaptığım derme çatma bir anne maketiyle o koskocaman sitenin zemin katında, siyah tül peçesiz kaldım.*** (L. Tekin 1990 s. 147).

makferlan 'kol yerine iki kanadı olan kolsuz bir çeşit palto' < İng. × ***Bütün ömrü memleketinden uzak frengâne, köksüz ve özsüz maceralar! Fraklı ve makferlanlı, beyaz ve fildişi bastonlu operet beyi hayatı!*** (R.H. Karay 1964 s. 163).

O. **makhur** 'alt edilmiş, köle yapılmış' < Ar. ***maḳhūr*** a.m. × ***Āferīnişde anuŋ gibi cādū yoḳdur. Cümle-i cihān anuŋ ḳahrı pencesinüŋ maḳhūrıdur.*** (Ferec v. 31a).

maki 'bodur ağaç ve çalılıklardan meydana gelen bitki örtüsü' < Fr. ***maquis*** a.m. × ***İnce toprak yolları, makilerle taflanların sardığı, ceviz, kayın, ıhlamur, manolya, kestane, çınar ağaçlarının birbirine karıştığı küçük ormana doğru yürüdüler.*** (Peride Celal 1985 s. 185).

makina/makine I b.m. < İt. ***macchina*** a.m. G. Meyer 1893 s. 48, kelime sonundaki ünlü için b. ***acente/acenta*** ⊡. × ***Makina, birinci ve ikinci tabakaların oturdukları dalları kesen bir giyotin rolünü oynadı. Giyotin, birinci ve ikinci tabaka mümessillerinin kafasını uçuran bir makina oldu.*** (Nâzım Hikmet 1936a s. 12). × ***Avara kolunu çekip makineyi istop ettim.*** (Orhan Kemal 1950â s. 12–13). × ***Amma makine bile tutukluk yapar, avaryası olur da, insanoğlu yapmaz mı?*** (F. Erdinç 1973 s. 24). × ***Çantasındaki traş makinasını getirtip taktı prize. Sıskalıktan henüz sakallanmamış ayva tüylerini aldı makinayla.*** (R. Ilgaz 1983 s. 62).

(Halk ağzı, argo) **makina/makine II** 'otomobil; silah, tabanca; cinsel organ, penis, vulva' Mikhaïlov 1930 s. 37, F. Steinherr 1932 s. 191, H. Aktunç 1990 s. 192. < ***makina I***. × ***Dur! İlerileme! Belki ḥerīfde makine vardır!*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 229). ***makinesi bozul-/makinayı kır-*** 'bir zührevî hastalığa tutulmak': × ***Hacâna makinesi bozuldu, dispansere düştü!' diye onu başından defedebilir.*** (Reşat Enis 1944 s. 271).

AD. **makinata** 'ayakkabıcıların, ayakkabı kenarını düzeltmek ve parlatmak amacıyla kullandıkları araç' ZTS 136 < İt. ***macchinetta*** A. Prati 1951 s. 602, ××

makine I ve **II** b. ***makina I*** ve ***II***.

makkap b. ***matkab***.

makoç/makuk/makoçi 'dokuma tezgâhındaki ağaç mekik' ZTS 136 < ??. ××

EO. **makrama/mekrame** 'mendil; havlu; başörtüsü' TS 2793, R. Dankoff 1991 s. 54 < Ar. (Suriye diyal.) ***maḳrame*** Tietze 1982z no. 185. × ***Baŋa ikrām eyledi, hezār luṭfıla ayaġumı gülābıla altun legence içinde yudı. Rūmī ebrişīm maḳramayla yuduġını sildi.*** (Ferec v. 115a). × ***Sorumlu arkadaşın eve rahatça girmesini sağlayan güvenlik işaretimizi, yatak odamızın penceresindeki boş makrameyi çözüyorum. Artık arkadaşımı yakalayamazlar. Çünkü o bu eve kesinlikle girmeyecek.*** (A. Ümit 1990 s. 85).

Makriköyü b. ***Bakırköyü***.

makruh I/mekruh 'çıbanlarla örtülü, cerahatlı' < Ar. ***maḳrūḥ*** a.m. × ***Ṣad-hezār gezende tenüme üşüb mecrū[ḥ] maḳrūḥ eylediler, mecrūḥ-ları mefrū(c) eylediler.*** (Ferec v. 111a). × ***Mekruh kadınlar mezarlığı.*** (Hikaye başlığı. A. Kutlu 1995).

maksad/maksat 'istenilen şey, gaye, hedef' < Ar. ***maḳṣad*** a.m. × ***Bu ikinüŋ vāḳı'a-sına vu maḳṣadına bunuŋ vāḳı'ası ve maḳṣadı müttefiḳ ü müttehid düşdi. Durdılar, yükletdiler, yola girdiler, gitdiler, deŋiz kenārına vardılar.*** (Ferec v. 181a). × ***Maḳṣad vaḳit geçirmek...*** (Sabahattin Ali 1940 s. 186). × ***Bu sözündeki maksat da ayan.*** (S.M. Alus 1944 s. 52). Ablativus ile: × ***Hekimlikden maḳṣad ādem ḳurtarmaḳ değil, ḫasta eyi etmekdir.*** ('Abdü l-ḥaḳḳ Ḥāmid 1334 s. 19). × ***Jāleniŋ ṣabāḥleyin böyle bir aḳtris gibi süslenüb görünmesinden maḳṣadı ne idi?*** (H.R. Gürpınar 1926 s. 465). × ***Bu sözlerden maḳṣadı, evlenmeme ṭaraftar olamamasıydı.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). ***maksat güt-*** 'gizli bir niyeti olmak': × ***Murād, ḥürmet, insānīyet etmişdi. Böyle bir muḳābele göreceğini düşünmezdi, düşünemezdi. 'Ammīleriŋ Muṣṭafā, her ḥālde gizli bir maḳṣad güdüyordu.*** (M. Yesari 1927 s. 388).

maksi '(terzilik tabirlerinden) çok uzun olan (etek)' < Fr. ***maxi*** a.m. (***maximum*** kelimesinin kısaltılmışı, ***mini***'nin tersi). × ***Bir kez Zinnur, Sungur'u Kızılay'da, sırtında bir maksi paltoyla görmüştü. Herkesin ana caddeye döküldüğü bir saatti.*** (A. Kutlu 1983 s. 17).

maksud 'niyet edilen şey, gaye, hedef' < Ar. ***maḳṣūd*** a.m. × ***Bu makām yapılduğından maḳṣūd ne-yidügini 'ayān ėdeyim.*** (Ferec v. 28b). × ***Ė şöhre-i şehr ü dehr! Göŋlüŋi fāriġ dut-ki bėlümi bağlayam, eḳālīmi gezem, maḳṣūduŋı bulam, seni maḳṣūduŋa ėrürmeyince oturmayam!*** (Ferec v. 36a). ***maksudsuz*** 'gayesine erişmeden, istenileni bulmadan': × ***Bu bizüm şehrede bir tuvānger gişi vardur, ḫoca-ı muḥteşemdür, adına Beşer dėrler. Herki anuŋ ḳatına vara, aŋa yüz ura, maḳṣūdsuz maḥrūm döndügi yoḳdur.*** (Ferec v. 125b–126a). × ***Yanḳonuŋ maḳṣūdı o-yidi kim ḳralı öldüre, gendü yėrine ḳral ola.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 58). × ***Bu gez maḳṣūd ėdindi-kim ol ḳapuyı açа. Leşker-i İslām cem' ėdüb geldi, Belġrāduŋ üzerine düşdi.*** (F. Giese 1929 s. 113).

maksum b. ***masum***.

maksus b. ***mahsuscuktan***.

makta' 'bir şeyin kesildiği yer; (şiir sanatı tabirlerinde) gazelin veya kasidenin son beyti'. < Ar. ***maḳṭa'*** a.m. ××

makta-/mahta- 'övmek' R. Dankoff 1991 s. 55 < Çağ. < Ar. ***madḥ*** a.m. krş. Mo. **makta-** a.m.

maktaiye 'ormanda tarla açma müsaadesi' < ***maḳṭa'*** + ***-iye,*** b. ***adliye*** ⊡. × ***Orman olan yerlerde odun kesmek için maktaiye denen vesika verilir; bunu almak için Bölge merkezine gitmek, kesilecek yeri anlamak, hesabını yapmak gerek.*** (M. Körükçü 1950 s. 115).

O. **ma'kûd** 'bağlanmış, bağlı' < Ar. ***ma'ḳūd*** 'düğümlenmiş'. × ***Bizüm ārzūmuz anuŋ üzerine ma'ḳūddur ki anuŋ yüzin görevüz.*** (Ferec v. 58a).

makuk b. ***makoç***.

makul 'akla uygun, mantıklı, inanılabilir' < Ar. ***ma'ḳūl*** a.m. × ***"Baṣrada bir Ṭāhir adlu tācir yigit vardur. Senüŋ ra'īyetüŋdür. Anda coḳ bundan yėg gevher dānesi vardur." dėdi. Ḫalīfe istib'ād ėtdi: "Ma'ḳūl olmaya!" dėdi.*** (Ferec v. 95b). × ***Ḫōca Muẓaffer bu ḥikāyeti ma'ḳūl gördi, eyitdi: "Nola, bunuŋ gibi ḥāl cok vāḳı' olur" dėdi.*** (Ferec v. 118a). × ***Ma'kul kefere pişkinlerden, metelik vermesen umursamazlardan, tabağa çeyreği koyarsan fazlasını getirip 'Al şunu, bir fıkarayı sevindir!' gözü toklardandı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 3.X.1942).

makule/makule(si) 'gibilerden' < Fa. ***maḳūla*** 'object of discussion, topic'. × ***Bā'iş bu idi ki selāṭīn-i māżīye zamānlarında manāṣıb ve dirlik maḳūlesi merātib ocaḳlıḳ ṭarīḳıyle vėrilürdi. Ya'nī ki atadan oğula maṣab mīrāṣ ḳılınurdı.*** ('Ālī 1979 I, 160). × ***Bunlar hırsız, serseri makulesi şeyler.*** (Burhan Cahit 1941 s. 197). × ***Dadımın, hāşā huzurunuzdan, it makulesi bir üvey oğlu vardır.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 27. XI. 1943).

O. **ma'kuliyyet** '(bir fikrin) makul oluşu, mantıklılık' < Ar. ***ma'ḳūl*** + ***-īya*** nomen abstractum eki, b. ***adliye*** ⊡: × ***Ḳāżī bu ḳısmeti göricek, cānına od düşdi, cağırdı: "Hey, bunuŋ ne ma'nīsi vardur ki bize birer yumurda vėresin, ḫātüna üc yumurda vėresin? Bunun ne ma'ḳūliyyeti vardur?" dėdi.*** (Ferec v. 127a).

mâkûs '(bir şeyin) tersi' < Ar. ***ma'küs*** a.m. × ***Yüz dirheme lāyıḳ olmayan şaḫṣa meṣelā biŋ direm i'ṭā ḳılana 'ārifler ġalaṭ-baḫş dėrler; keẕālik hezār dīnāra müsteḥiḳḳ olana yüz direm īṣār ėdene 'uḳalā ma'küsü l-kerem iṭlāḳ ėderler.*** ('Ālī 1979 I, 152).

mal I (**/a/** uzun, **/l/** palatal) 'varlık', b. ***mal II–IV*** < Ar. ***māl*** a.m. Eski metinlerde nasıl telaffuz edildiği tespit edilemiyor. Uzun ünlü ve palatal **/l/** ile telâffuz edildiği ve bu telaffuzun ünlünün kısalması (krş. ***ḳāżī*** → ***ḳadı***) ve palatal **/l/** → velar **/l/** değişmesinin ne zaman vuku bulduğunu tespit edemiyoruz. Eski telâffuz yalnız ***māl et–*** ve ***mal ol–*** terkiplerinde bugüne kadar muhafaza edilmiştir. ***mal et–*** 'sahip olmak, benimsemek': × ***Bu koltuk takımını size otuz milyona māl ederiz.*** (Türkçe sözlük 1995 III, 1892). × ***Baktım, hoşuma gitti: "Fahri! Seni evlendireceğim" diye kendi evleniyor. Kız kendini ona mal etmiş. Fena da olmamış. Fahri evlenmiş sayılır.*** (M. Ş. Esendal 1934 s. 367–368). ***mal ol–*** 'bir ödeme karşılığında birinin mülkiyeti altına girmek': × ***Ba'żıları bunları ücretle de ḳullanıyorsa da bunuŋ da astārı yüzünden bahālıya māl oluyor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s.222–223). × ***Dönmek, bütün eski hayatına razı olmaktı. Neye mal olsa dönmemek, mukavemet etmek! Fakat nereye kadar? Son parası tükendiği zaman tereddüt imkanı da silindi.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 206). × ***Öldüreceği adam yegane sevdiği insanın babası, çıldırmak işten değil! Neye mal olsa, bu adamın kılına dokunamaz.*** (a.e. s. 240).

mal II 'mülk; servet; para' × ***Ben cün anı gördüm, gözüme ḫoş geldi, aldum, ağır bahā vėrdüm. Ol-dem ol mechül mālı aldı, gitdi. Ben ol 'avratuŋ ḳatına vardum. "Seni satun aldum, kenīzekümsin," dėdüm.*** (Ferec v. 183b). ***mal u esbab*** 'emvāl-i müteherrike': × ***Kapuyı***

açmaŋ ki düzddür. İmdi ki kitāb-ile geldi, mālumı, esbābumı, ḫā-numānumı hep alur gider. (Ferec v. 105a). ***mal u menal*** ‘bütün varlı-ğı’: × ***Hemān-dem nikāḥ eyledi. Ḫalīfe daḫı bir ulu küyı mülklige, daḫı coḳ māl u menāl u esbāb u ʿalāmet inʿām eyledi.*** (a.e. v. 213a). ***mal mülk*** ‘varlık’: × ***Boşasın demek kolay, malmülkten vazgeçmek zor!*** (K. Bilbaşar 1944 s. 42). × ***Böylelerine de rastladık: Babası veya büyük babaları iflâs edip yüreğine iner. Alacaklılar malı mülkü yağma ederler.*** (S.M. Alus 1944 s. 160).

mal III (ticaret tabiri) ‘para ile satılan, alınan şey, meta, emtia’ ***mal bulmuş Mağribî gibi (sevinmek)*** ’sevincini büyük bir heyecanla izhar etmek’: × ***Geçen hafta bu gün ben burada oṭuruyordum. Süleymān geldi, māl bulmış Maġribī gibi ellerini bir birine sürterek baŋa geceliği bir lirāya bir ev buldığını söyledi.*** (Aḥmed Râsim 1340/1922 s. 222). ***malın gözü*** ’kötü, fakat hayranlıkla bakılan kimse’: × ***“Yusuf ağa, sana selâm getirdim.” — “Kimden?” — “Malın gözü imişsin ya! Hiç sen-den ummazdım.” — “Hiç de fena karı değil!”*** (Sabahattin Ali 1943 s. 71). × ***Beni tanımazsın, delikanlım. Aynı malın gözüyüm. Ben firarî İslâm. Hapis yatmamak için bir kolumu verdim.*** (F. Baysal 1944 s. 188). ***mal kumaş*** ’taşınabilen eşya’: × ***İki bölik oldı ol yėrde ceri, | Ḥak ḍoyum eyledi bir bölik eri. | Bī-ḥadd anlar aldılar māl u ḳumāş, | Sīm u zer, oğlan-ile çoḳ ḳaravaş.*** (Enverī 1928 s. 27).

(Konusma dili, argo) **mal IV** < ***mal III***. ‘aşağılık kimse, kurnaz, hilekâr kimse; güzel kız, güzel oğlan; fahişe’ H. Aktunç 1990 s. 192–193. × ***Senin ne mal olduğunu bilirdim amma bu derece kepaze, rezil olduğunu bilmezdim.*** (S.M. Alus 1934 s. 261). × ***Onun ne mal olduğunu, ne maksatlar beslediğini de anlamıya çalışayım; ötesini, ne yapmak lâzım geldiğini sonra düşünürüz!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 108). × ***Bilmez miyim malımı?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 29).

mal V (çiftçilik tabirlerinden) ’büyükbaş hayvan’: × ***Geçende muhtar oda-sında Murat Ağa Köroğlu gazetesi okudu. Dünyadan haberiniz yok da mal gibi yaşarsınız!*** (Kemal Tahir 1957k s. 92). × ***Sıçanotunu mal yemezdi. Bittiği yerde toza toprağa karışana kadar dururdu.*** (F. Baykurt 1967k s. 20). ***mal davar*** ‘büyük ve küçük çiftlik hayvanları’: × ***Ḥasan-ı dirāz daḫı Ḳaramān oğlınuŋ vilāyetinde coḳ ḥarām-zāda-lıḳlar ėtdi, niçe mālla u ṭavarlar ve ġayr-ı cins nesneler alub tarıs-lamışdı.*** (F. Giese 1929 s. 160–161). (??) × ***Davar, sığır gelip te ortalık kararınca, üzerinde iki çatal öküz boynuzu asılı çatal kapu, ardı-na kadar kapanıyor, bazan günlerce masallardaki tılsımlı kapular gibi, açıldığı görülmüyordu. Bu müddet zarfında mal, davar yan taraftaki küçük kapudan işler, insanlar oradan girer çıkardı.*** (H. Aytekin 1945 s. 65). ***mal kırımı*** ‘hayvanları kıran hastalık’: × ***Elinde bir teneke bulunan iḫtiyār bir köylü çıḳdı ve bizi yolumuzdan çevirdi, elindeki tenekeniŋ içinde kireç vardı. Bundan bir parça altımdaki ḥayvānıŋ ṭırnağına sürdü. Bunun ne içün olduğunu ṣordum. “Mal ḳırımı var” dėdi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 299). ***mal koyun*** ‘mal davar’: × ***Letif Şah dėdi ki: Sırėynan mala ḳoyna ġėdeller.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 38). ***mal maşat/malmaşat*** ’sığır (çoğul)’ DS 3113: × ***Camızlara, eşeklere, danalara, sıpalara iyiydi. Uçları iğne gibi uzun dikenli,***

bir işe yaramaz, yenmez içilmez, mala maşata yaramaz. (F. Baykurt 1959y s. 13). × ***Sana dediğim gibi, malı maşatı çıkar, ver ataşı, yansın gitsin!*** (F. Baykurt 1961ı s. 71).

mala/male 'sıvacı aleti; kalaycıların kapları temizlerken kullandıkları çaput; deriyi bir deynek yardımıyla kireçlemekte kullanılan çuval parçası' Meninski 1680 III, 4249, DS 3108 ZTS 136 < Fa. ***māla*** a.m. × ***Eṣnāf-ı Kalfatcıyān. Bu eṣnāf gemicilerin yamağındandur. Ellerinde ṭoḳmaḳları ve eceneleri, mālāları, malahṭarları.*** (Evliyā Çelebī 1314 I, 546).

malafa 'kuyumcuların yüzük düzeltme ve yüzük numarasını saptama aleti' ZTS 136 < Ar. (Suriye diyal.) ***mlaff*** 'recueilloir sur lequel l'orfèvre enroule le fil d'or ou d'argent' A. Barthélemy 1935 s. 760.

malağma/malama I 'dövülmüş fakat samanından ayrılmamış hububat' DS 3109–3110, TS 2793, K. Emiroğlu 1989 s. 176, O. Blau 1868 s. 272 < Yun. ***μαλαγμα*** (***málagma***) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 307. × ***Malamayı gösterdi. "Doldur torbalarını! Malamamız tenelidir, dükkenlerden arpa almak filan istemez. Doldur!"*** (F. Baykurt 1961 s. 160).

malahtar 'ahşap gemilerin karinalarına zift sürmede kullanılan uzun saplı toparlak bir fırça' L. Gürçay 1943 s. 280, R. Dankoff 1991 s. 54 < Yun. ***μαλαχταρι*** (malaḫtári) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 806, Ch. Tzitzilis 1987 no. 310. ××

malak I 'manda yavrusu; tavşan yavrusu; ayı yavrusu, domuz yavrusu, şişman gürbüz (kimse)' DS 3108, Tz 1997 no. 86, H. Eren ***malakla-*** 'yavrulamak (manda hakkında)'; krş. Bulg. ***malak*** 'manda yavrusu', E. Berneker 1950 II, 111'e göre < Yun. ***μαλακος*** (malakós) 'yumuşak' sıfatından; H. Eren 1999 s. 286'ya göre Tk. ***bala*** 'çocuk' + ***-k*** küçültme eki. (M. Başaran 1992 s. 288). × ***Evvelâ şu işimizi bitirelim. Malağa bir tarak alalım, sonra bayram yerine gideriz seninle.*** (M.S. Altınel 1949 s. 6). ***malak gibi zengin*** 'çok zengin' (??): × ***Ġarı zengin, malak gibi.*** (H. Sayın 1965 s. 48). Krş. ***balak III.***

AD. **malak II** 'kapıları kapamak için arkalarına konulan ağaç çengel' DS 3109 < Suriye diyal. ***maġlaḳ*** < Ar. ***miġlāḳ*** 'hölzernes Türschloss' A. Barthélemy 1935 s. 581, Tietze 1958 no. 162. ***malakla-*** 'kapıyı sürgülemek' DS a.y. ××

AD. **malak III** b. ***malay***.

(Argo) **malak IV** 'aptal', F. Devellioğlu 1980 s. 117.

malâkelâm/mâ lâ-kelâm 'şüphe götürmez, tartışmasız, beyond any question, indisputable' < Ar. × ***Pes ekṣer-i evḳātleri baṭālet-ile geçer, ehl-i ḥiref u kāsibler iṣnāʿatinden ve ṭālib-i ʿilm olanları iştiġāl u muṭālaʿa fikretinden berī olub yārānı ile aḫşām olunca yėr içer. Egerçi-ki ʿāḳıl olanlara bu maḳūle eyyām mücib-i ḫasāret idügi mā lā-kelāmdur, ammā nüfūs-i żāyiʿa ḳısmına bāʿiṣ-i ferāḥ u şād māṣüretinde bir ġarīb mevsim u hengāmdur.*** (ʿĀlī 1975 s. 126).

malama I b. ***malağma***.

(Argo) **malama II** 'altın lira' < Yun. ***μαλαμα*** (málama) 'altın' Ch. Symeonidis 1973 no. 129. Ch. Tzitzilis 1987 no. 307, krş. ***malağma.***

malamat b. ***melâmet***.

mâ lâ-nihâye 'sonsuz, sınırsız' < Ar. mā lā-nihāya a.m. × ***Hind seferine gitmiş, ser-māyesi bizāat-i bī-ġāye ve māl u menāli menfa'at-i mā lā-nihāye ḥāṣıl ḳılub on yıl miḳdār zamān güzerān olduḳdan ṣoŋra yine Rūm cānibine 'azīmet ėtmiş idi.*** ('Ālī 1982 II, 159).

malarya 'sıtma hastalığı' < İt. ***malaria*** a.m. (***mal*** 'kötü' ve ***aria*** 'hava'). × ***Simsiyah vücutlarının üstünden dalga dalga ışık geçer. O zaman omuz mafsallarındaki malarya mikropları tatlı tatlı gerinirler.*** (O. Hançerlioğlu 1953 s. 65).

AD. **malaş** 'beyaz ve kırmızı renkli, çok kılçıklı bir çeşit balık' DS 3111 < BizYun. ***μαχτος*** (máḫtos) Ch, Tzitzilis 1987 no 311. ××

AD. **malaşa** b. ***moloşa***.

malat b. ***melâti***.

Malatya 'Güney–Doğu Anadolu'daki şehir' < EYun. ***Μελιτηνη*** [melitēnē] D. Georgacas 1971n s. 116.

AD. **malay/malak III** 'mısır ekmeği' DS 3109, 3111 < BizYun., Yun. μαλαγη (malayí) 'ekmek hamuru' Ch. Tzitzilis 1997 s. 86. × ***Ocak başında akşamdan kalma bir sahan malay da vardı. (Ocakta fokur fokur kaynayan tuzlu suyun içine mısır unu aktarıp karıştıra karıştıra bulamaç yapar, sonra tahta kepçenin sapı ile genişçe bir kaba yumruk yumruk boşaltırsanız malay olur).*** (M.G. Anadol 1984 s. 49).

malâyani/mâ lâ-ya'nî 'manasız ve faydasız (iş veya söz)' < Ar. × ***Bir vilāyete ḥükkām gönderilmekden murād u merām sükkān-ı memleketüŋ her ḫuṣṣūṣında teyaḳḳuẓ-ı tām ve cihet-i ma'āş u inti'āşlarına taḳayyüd-i mā lā-kelāmdur. Bu taḳdīrce 'bize müte'allıḳ degüldür' dėmeleri bî-ma'nî ve bir-birlerine salmaları her cihet-ile mā lā-ya'nīdür.*** ('Ālī 1982 II, 88b).

ma la yutak/mâlâyutak 'tahammül olunmaz, çekilmez' < Ar. ***mā*** 'ol ki' ***lā yuṭāk*** 'takat getirilemez'. × ***Ḳāhireye varılduğı gibi ümerādan ba'ż-ı müfsidīnün iġvāları ve tekālīf-i mā-lā-yuṭāk-ile erkān-ı devlete şemātet-i bī-intihāları edā'-i ḫidmetden muḳaddem gendülerüŋ 'azline sebeb-i ḥādiṣ olmışdı.*** ('Ālī 1982 II, 124). × ***Hemşireciğim, sen de tastik edersin ki, mâlâyutak teklifi sevmediğim gibi serdeylemeyi tecviz etmem; gülümü üzüntüye sokup üzmem.*** (S.M. Alus 1933p s. 197).

malaz/maloz I 'su altında kalan tarla, sulak yer, bataklık' DS 3111 < ?? × ***Yatağından fırlıyan nehrin sürüklediği toprak, malaz (yani alçak) tarlalardaki mahsule yarıyabilir. Bir de bunun aksini düşünmeli: Su şiddetli gelirse mahsulü olduğu gibi alır, götürür, mahveder.*** (Reşat Enis 1944 s. 76–77).

malborya/malbuş 'Türkiye'de sevilen bir Amerikan sigarası' H. Aktunç 1990 s. 193. < İng. ***Marlborough***.

maldar 'varlıklı, zengin' < Fa. ***māl-dār*** a.m. (***māl*** + ***-dār*** 'tutan, malik olan', b. ***abdar*** ⊡). × ***Adı Ef'ī-idi. Mālı coġıdı, Baġdādda ancılayın māl-***

dār yoġıdı. (Ferec v. 206b). ***Bular meşhūr ḫoca-lardur māldārlardur.*** (Ferec v. 119a). × ***Ḫazīnesüz pādişāh ser-māyesüz tācire döner, ve maṣārıfı īrādına ġālib şehenşāh māldār iken sınmış ḫöcaya beŋzer-ki istedügi metā'a dest-res bulmaya.*** ('Ālī 1979 I, 153).

male b. ***mala.***

AD. **malez** 'un çorbası' K. Emiroğlu 1989 s. 76 < Erm. ***malez*** 'a paste of flour and water; porridge' R. Dankoff 1995 no. 476. ××

AD. **malgaz** 'ocakların üst yanında bulunan kibrit ve öteberi koyma yeri'. ZTS 138. ××

AD. **malhıta/malhıta** 'kırılmış mercimek' DS 3113 < ?? × ***Sen bülurunu, yağını, malḫıtasını go. Ben de tamatos bekmezini, simidini, yördunu, sovanını, sams'anı, duzunu, gırmızı biberini, b'ahdenizini alıyım.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 362).

AD. **malıç/mağlıç/mahlıç** 'pamuk' DS 3113 < ?? × ***Toprağı belimize kadar kazıp bitirdik, yani aktardık. Mahlıç gibi kabardı toprak. İnsanın eşip yatası geliyor içine.*** (F. Baykurt 1967k s. 112).

AD. **malımsı-** b. ***malsın-.***

O. **mâlî** 'dopdolu, bol, mebzul' < Fa. ***mālī*** 'much, many, abundant' F. Steingass 1930 s. 1144. × ***Binā'en 'alā ẕālik re'āyā bunca teklīfāta taḥammül idemeyüb ḍaġılmışdur, taḥt-ı taṣarrufındaki yėrler ve mezra'alar ise gerek xālī, gerek tohm u mahṣūl-ile mālī-dür, bil-küllīye kāşiflere qalmışdur.*** ('Ālī 1975 s. 173).

maliborda 'ticaret gemilerinde yük alınırken denklerin bordaya değdikçe boyaları sıyırmaması için borda kısmı üzerine sarkıtılan enli tahtalar' L. Gürçay 1943 s. 280 < İt. ****magliabordo < parabordo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 465. ××

malihulya/maliholiya/mahulya 'kara sevda; evham' Meninski 1680 III, 4247 < Yun. ***μελαγχολια*** (melanholía) a.m. G. Meyer 1893 s. 40. × ***Ḫayālün ġāyetidür kirtü sevdā, | Ki sevdā ġāyetidür māliḫulyā.*** (Meḥmed 1965 s. 87 no. 1060). × ***Edānī huddāmı aṣḥāb-ı devletüŋ iç oğlanlarına taḳlīd ile siyāh yelken urunmaḳ efendileri māliḫūliyā ve 'aḳl eksükligine bā'is sevdā ile bendini siyāh sarınmaḳdur.*** ('Ālī 1587 v. 138b).

malik ol– 'sahip olmak' < Ar. ***mālik*** 'sahip olan'. × ***Ḥabbeye mālik olduġum yoḳ. Bunca bedreyi ḳanda bulam dėyü şūrīde vu müteред[d]id oldum.*** (Ferec v. 72b).

maliye 'devlet gelir ve giderlerinin idaresi' < Ar. ***mālīya*** a.m. × ***Vezīr-i a'ẓam maḳtūl Aḥmed Paşanuŋ vekāleti evānında Lālezār Meḥmed çelebīye rūz-nāmecilikden Budūn mālīyesi vėrilüb.*** ('Ālī 1979 I, 168).

maliyet (ticaret terimlerinden) 'bir şeyin elde edilmesi için harcanan para' < ***mal + -iyet*** b. ***adliye*** ⊡. × ***Ġayrı ḫuṣūṣa ṣarf olunan zer u sīm gibi şekl-i āḫer-ile ve yā ḫūd taḳālīb-i zīb u zīver-ile şems gibi ẕevāt-ı ḳıyemden olmaḳ ve mālīyeti bi l-küllīye muẓmaḥil ölmeyüb, nihā-***

yet behāsında bir miḳdār noḳṣān-ile sebīke-i hilāl gibi vücūd u ẓuhūr bulmaḳ muḳarrerdür. (ʻÂlī 1982 II, 164).

Malkar b. ***Balkar***.

mal kumaş b. ***mal III***.

mallan- 'ele geçirmek, üstüne oturmak, benimsemek' < Ar. ***māl*** + Tk. ***-lan-*** × ***Ham madde için kimseye takazam olmaz. Çünkü benim işlediğim ham madde havanın, evet, şu teneffüs ettiğin havanın karbondioksitidir; enerji kaynağım da güneş. Kimsenin mallanmıyacağı, herkesin, bütün canlı varlıkların hepsinin dilediği kadar faydalanabileceği hava ve güneş.*** (H. Birand 1957 s. 50–51).

malluta 'bir çeşit üst giysi' Gio. Molino 1641 (cappa, mantello maddelerinde) < Ar. ***mallūṭa*** 'vestidura de monge' R. Dozy 1927 II, 613 < BizYun. ***μηλωτη*** (mēlōtē) 'koyun çobanlarının gocuğu', G. Meyer 1893 s. 53. ××

malmaşat b. ***mal V***.

malmülk b. ***mal II***.

malopa 'mantarların bozulmasına sebep olan hastalık' < Yun. ***μαλλουπα*** (mallópa) 'ebegümeci, malva' Kahane–Tietze 1958 no. 807.

maloz I b. ***malaz***.

AD. **malöz/maluz/maloz II** 'yeni doğuran hayvanlara verilen mısır çorbası; pestil yapmak için hazırlanmış dut suyu ile un karışımı ' DS 3114, < Rus. ***melúz*** 'feine Grütze, grobes Mehl' M. Vasmer 1955 II. 115, Tietze 1957 no. 134.

AD. **malsın-/malımsı-** 'başkasının malını benimsemek' DS 3113, 3114. < Ar. ***māl*** + Tk. ***-sın-*** × ***Onun da avradı bizimkiler gibi tek olacak. Dul gelinlere, yetim kızlara göz dikmeyecek. Onları malsınmayacak.*** (F. Baykurt 1970 s. 98).

malta/malta taşı 'bahçe, mutfak gibi yerlere döşemekte kullanılan bir cins taş'< İt. ***malta*** 'yapı harcı, sıva, alçı'. × ***Āmān! Vāy! Eŋseme inen dehşetli bir ṭokat başımı pencereniŋ malṭa ṭaşından maʻmūl öŋlüğüne çarpdı.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 70). × ***Muayyene olmak için revirin beton maltasını dolduran mahkumların uğultusunu dinliyordum.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 52). × ***Kuyruk sokumu malta taşına öylesine vurmuştu ki, her adım attıkça vücudu temelinden sarsılıyor sanıyordu.*** (A. Nesin 1958k s. 7).

Maltız I 'Maltalı' < İt. ***malta+-ese*** a.m. b. ***ciniviz*** ⊡

maltız II 'içinde ızgarası bulunan, ayaklı, taşınabilir ocak' × ***Maltıza gaz tenekesini koydum.*** (S.M. Alus 1933p s. 115). × ***Yerden uzakta ve benim uzak yaşantımdaki maltızlarda patlayan kömür kıvılcımları gibiydiler.*** (A. Kutlu 1995 s. 182). × ***Dükkânına hangi gün, hangi saatte girseniz muhakkak ortadaki bir maltızın üzerinde fıkır fıkır bir tencerenin kaynadığını görürsünüz.*** (C.O. Kaygılı 2003 s. 236).

maltız keçisi 'bir batında birden fazla yavrusu olan bir keçi cinsi' × ***Bir ḳaç yavrumuz daha olurdu ya! — Ben maltız keçisi değilim.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 312).

malûlen 'sakatlık ya da hastalık sebebiyle' < Ar. ***maʻlūl*** + ***-en***, (b. ***aceleten*** ⊡). × ***'Sonrası otuz yedi yaşında malulen emeklilik'*** (A. Yurdakul 1989 s. 14).

malûm 'bilinen' < Ar. ***maʿlūm*** a.m. × ***Bize ol maʿlūm degüldür.*** (Ferec v. 21b) ***maʿlūm a/maʿlūm ya*** × ***Maʿlūm a, ben ayak türābıyım, cümleŋiziŋ kölesiyim.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 118). ***Maʿlūm ya o zaman ki tramvaylar atlı.*** (S.M. Alus 1944 s. 18) ***maʿlūm et-*** 'bildirmek': ***Maʿlūm ėtdi kim ʿışḳı Bedīʿülcemāle müteʾekkidimiş.*** (Ferec v. 151b). × ***Ḳızımuzuŋ günāhı maʿlūm ėtmek gerekdür.*** (a.e. v. 50a) ***malûm ol-*** 'bilinmek, haberi gelmek': × ***Kevāşīr dayıduğı, köşk yapduğı, pādişāh ḳatında ḫoşıduğı maʿlūm olmışdı.*** (a.e. v. 21b).

malvaziya 'bir şarap çeşidi, vinum malvaticum' Meninski 1680 III, 4248 < Yunanistan'daki Monemvasia şehrinin adından. ××

(Çocuk dili) **mama I/mamma** 'bebekler için hazırlanan, lapa kıvamında yiyecek; herhangi bir yiyecek; yarış atlarına verilen doping ilâcı' × ***Kızı babasını hatırlatan tatlı ela gözleriyle gülüyordu. Yatağından aldı, öptü. -"Baba ditti?" diye sordu. -"Gitti yavrum. Mamma getirmeye gitti."*** (Orhan Kemal 1956 s. 79).

(Argo) **mama II** 'genelev işleten kadın' H. Aktunç 1990 s. 193 < İt. ***mamma*** (çocuk dili) 'anne'. × ***Şaşı gözlü, yaşlı ve şişman mamaya, gece için hangisinin boş olduğunu sordu. Mama, köşede oturan zayıf, dalgın bakışlı bir sermayeyi işaret etti.*** (N. Tirali 1948 s. 45). × ***Mama, koynundaki polis düdüğünü, korkudan kasılmış, çıkardı. Deli gibi öttürdü, öttürdü, öttürdü...*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 76).

EO. **ma ... ma ...** (belki de **me ... me ...** olarak okunacak) 'ister ... ister ..., ha ... ha ...' < ? × ***Dürlü dürlü çeküb-durur nāzuŋ, | Me sen olġıl, me ʿayş u me sāzuŋ.*** (Elvan Çelebī 1984 s. 145 no. 1684).

mama dadı/mamadadı b. ***mama I***. 'eski konaklarda, mutfakta çalışan muhtemelen yaşlı ve zenci kadın hizmetçi': × ***Arabada ṣaff-ı niʿalde bulunur, onun üzerinde mamadadı onun üzerinde beyaż dadı.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 21) × ***Ben mamadadı gibi ṣoyundum maṭbaḫa girdim.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 573).

mamafi/mamafih b. ***maamafih***.

AD. **mamak** 'anlayışsız, aptal' DS 3114 < Yun. ***μαμμάκυθος*** (mammákiṯos) a.m. Tietze 1955 I, no. 178 (etimoloji zayıf). ××

mamala- 'rüşvet vermek' × ***'Fındığı sallamadan önce mamalayacaksın ahaliyi.'*** (S. Özel 1993 s. 70). ***'Ayda bir mamalanmazsa canavarlaşır'*** (S. Özel 1993, 70).

(Argo) **mamalan-** 'rüşvet almak, rüşvet yemek' H. Aktunç 1990 s. 193.

mamaliga/mamalika 'kaynar suda haşlanıp üzerine yağ gezdirilen mısır unu yemeği' < Rumen. ***māmāligā*** a.m. × ***Havayı, pişen mamaligaların, cızlamaların, soğan yahnilerinin ağır ve iştahaver kokusu doldurmuştu.*** (F. Baysal 1944 s. 81). × ***Kulübeye girdim. Bir balıkçı çorbasını pişirmişler. Bir peynirli mamalika sobanın üstünde sapsarı.*** (S.F. Abasıyanık 1950m s. 93). × ***"Mamalika getirdim Öğretmen'im!" "Nedir o mamalika... yemek mi?" "Değil!" "Ekmek mi?" "Hayır Öğretmen'im!" "Tatlı mı?" "Nedir bu?" "Biz mamalika deriz!"*** (R. Ilgaz 1991ç s. 44).

mambo 'Meksika veya Güney Amerika'dan çıkmış modern bir dans ve onun müziği' < İsp. (Haiti diyal.) ***mambo*** 'vudu rahibesi' × ***Radyodaki mambolar bitmiş, bilmem kimin, opus bilmem kaç. Bilmem nesini çalmaya başlamıştı. Bu kadar sıkıntının üstüne bir de bu gıy-gıyı mı dinleyecekti, istasyonu çevirdi.*** (K. Şipal 1956 s. 45).

mamı 'ebe' TS 2794–95. ××

mamık b. ***mamuk***.

mamir b. ***ma'mur***.

AD. **mâmiren/mamiran** 'memurlar; memur' < Ar. ***ma'mūrīn*** a.m. [pluralis sanus'un casus obliquus hâli]; Ar. çoğul Tk. tekil, b. ***Abbasiyān*** ⊡ × ***Ötürekli Irazca'nın yüzünden gayıb olan itibarımızı bir barmak yüselttik, şimdi on metro birden endirdiniz. Ben ilçeye ne yüzle varacam? Mâmiren beylerin yüzüne nasıl bakacam?*** (F. Baykurt 1961ı s. 109–110). × ***Herifte para tonula! Elini kuşağına atıp da iki tutam çıkardı mı, bütün mâmirenleri, karakolları, Kızılcaları, Ankaralıları susturuyor!*** (F. Baykurt 1971t s. 253). × ***Değil sen, cümle mamiran gelse, komiserin, umum müdürün gelse, takmam ben.*** (H. Taner 1971 s. 128).

mamma b. ***mama I***.

mamuk/mamık 'yaban eriği, dağ eriği' DS 3115–16 < Erm. ***mamuḫ*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 484. ××

mamula 'kırmızı yemiş veren dikenli bir bitki' K. Emiroğlu 1989 s. 176 < Yun. (diyal.) ***μαμικυλο/μεμουκουλο*** (mamikilo/memukulo) Ch. Tzitzilis 1990 s. 198. ××

mâmûmiyye 'bir kurabiye çeşidi' < Fa. ***māmūnīyā*** 'sugared bread' F. Steingass s. 1144. × ***Şükkeri aşlar, reşīdiyye va muhallebi ve māmūniyye ve gülaclar.*** (Tursun Bey 1977 s. 89).

mamur b. ***memur***.

mamur/ma'mûre/mamir 'iyi durumda olan; doğru' < Ar. ***ma'mūr*** a.m. × ***Bir dükkānī ma'mūr dutam, ḫalḳa vu baŋa menfa'at degürem***. (Ferec v. 90b). × ***Şehzāde şikār ḳovaraḳ leşkergāndan ıraḳ düşdi. Bir ḳaç gün yabanda gezdi, ma'müre yolına mühtedi olmadı.*** (a.e. v.238b). × ***Ol kuşte'yi götürdiler, bir ma'müre eve getürdiler.*** (a.e. v. 109a). × ***Sabahtan da mamır bir şey yemedin.*** (F. Baykurt 1961ı s. 58).

Ma'muretelâziz 'Elâzığ şehri ve vilâyetinin eski adı' ××

AD. **man** 'yüzde olan sarı lekeler, çil' DS 3116 < Erm. ***man*** a.m. R. Dankoff 1995. no. 489. ××

mânâ/ma'nî 'anlam; öz' < Ar. ***ma'nā*** veya Fa. ***ma'nī*** kelimesinden. × ***Ma'nāyı bilen biliser ol olmayacaḳ iş işlemez.*** (Ferec v. 88a). ***Şehzāde bu sözi işitdi daŋladı, ma'nīsini aŋlamadı.*** (a.e. v. 50b). ***ma'nā fehvā*** 'anlam': × ***Bu sözüŋ ma'nāsı feḥvāsı nedür?*** (a.e. v. 65b).

mana 'tohumluk hıyar' DS 3116 < Yun. ***μαννα*** (mánna) 'tohumluk soğan', asıl manası 'anne' Ch. Tzitzilis 1987 no. 316. ××

manaçi 'sığırların boynuna bağlanan ip, inek yavrusunun bağı' DS 3116, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 284 < Yun. ***μανιάκης*** (maniakēs) vs. Ch. Tzitzilis 1987 no. 315, krş. Erm. ***maneak,*** Gürc. ***maniaki*** 'gerdanlık'. ××

manar I 'küçük balta, nacak' DS 3116, ZTS 137 < Yun. ***μαννάρι*** (mannári) a.m. Ch. Tzitzilis 1987g no. 312 (Venedik. diyal.) ***menara*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 410. × ***"Bana gelsene!" "Sen karını ne ile döversin?" "Manar ile" Sümüklüböcek onun da karısını manar (ile) dövdüğünü öğrenince ona da varmaz.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 65).

AD. **manar II** b. ***mandra***.

manastır 'keşişhane, dünya ile alakalarını kesen rahip veya rahibelerin oturdukları bina' Meninski 1680 III, 4923 < Yun. ***μοναστήρι*** (monastíri) a.m. × ***Melik seni Ehren-i mubede sımarlaya: Bu Ehren ol Kesāyā durduğı manastıruŋ ulusıdur.*** (Ferec v. 38b). × ***Anda bir ağır 'imāret yapdı, manastır ad ḳodı; icinde bir ulu keşiş ḳodı, vaḳflar eyledi, somāt yėdürdi.*** (a.e. v. 242a).

AD. **manat** 'Rus parası, ruble' < Az. ***manat*** a.m. < Rus. ***moneta*** 'gümüş ruble'. × ***Otağlı'dan getirdiği karısı göğsündeki altınları satmış, paraya çevirmişti. Ellerinde bolca manat vardı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 110).

manavela/manivela/manela/manile (gemici dili) 'kaldıraç, ağır bir cismi kaldırmakta kullanılan alet' L. Gürçay 1943 s. 281 < İt. ***manovella*** (Venedik diyal.) ***manoéla*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 388. ××

manca 'yemek' Meninski 1680 III, 4253 < İt. (Venedik diyal.) ***mangia*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 383 × ***Sonra Tahirin dizkapaklarının etlerinden manca hazırlayan hızmetçileri, Zülhaya öğle yemeğini götürmüşler.*** (Rodop Türk halk masalları 1963 s. 59).

mancana I (gemici dili) 'bir çeşit yelken, büyük bir yelkenli geminin baştan üçüncü direği' L. Gürçay 1943, R. Dankoff 2004, 195) < İt. (Venedik diyal.).

mancana II (gemici dili) 'damacana, fıçı' < ***damicana*** kelimesinin kısa varyantı, Kahane–Tietze 1958 no. 266. ××

mancınık I/mancılık I/mencenik/mencelık 'eski devirlerde kuşatmalarda kullanılan fırlatma aleti' Meninski 1680 III. 4946 < BizYun. ***μαγγανικόν*** (maŋganikón) a.m. G. Meyer 1893 s. 71. × ***Ḳurdılar mancınıḳ bunca kişi, | Bir işit aŋla ṭanla sen bu işi.| Ḳal'ada her ne kim ḫalāyıḳ var, | Ḳamu ḥāżır çi yār u çi ağyār, | Atdılar mancınıḳ-ile şeyḫi. | Dilediler helāk ola şeyḫi.*** (Elvān Çelebī 1984 s. 80 no. 912-914). × ***Sözi var mancınıḳ gibi yıḳıcı, | 'İtābı yıldırım gibi yaḳıcı.*** (Meḥmed 1965 s. 130. no. 2877). × ***Söz öküşdür, mancınīḳ atdı ġuzāt, | On sekiz batmān ṭaş atardı oŋat.*** (Enverī 1928–29 s. 60). × ***Deŋizden ve ḳurıdan ḳuşatdılar. Ḳurıdan bir niçe yėrden mancılıḳlar ḳurdılar, ve ol zamānda ṭop ėngen bilmezler-idi.*** (F. Giese 1929 s. 60). × ***Hasip efendi böcekhanelerden birine çekilerek şu kızgın odadan, cehennem nefeslerini duyduğu mancınıklardan uzakta bir iki saat dinlenmeğe karar verdi.*** (R.H. Karay 1940m s. 115–116).

mancınık II /mancılık II 'ağır taş ve gülle atmaya yarayan alet' × ***Ağır mancılıḳ taş-ile atam dir-idüm*** (Dedem Korkut 1958 s. 214).

(Argo) **mancik** 'mastürbasyon' H. Aktunç 1990 s. 193 < ??. ××

AD. **mançuk/mancük** 'şal dokunurken geçme ipliğinin sarıldığı ağaçtan yapılmış alet; mekik' DS 3119 < Erm. ***mançuk*** 'skein spun onto spindle and then removed' R. Dankoff 1995 no. 488.

manda I (malum çiftlik hayvanı) < ?? × ***On, on beş dakika kadar yürüdük. Manda koşulu iki yük arabasına rastladık.*** (S.M. Alus 1944 s. 188). × ***Ah ne sinsi sudur bu! Sanki en büyük düşmanı fukara insandır. Adeta seçer de gelir avara dul kadının evindeki mandayı boğar.*** (S.F. Abasıyanık 1952h s. 66). × ***Biraz sonra gözlerini açıp bakmış, manda ormana doğru koşuyor. Hemen kalkmış, arkasından kaçmağa başlamış. Kaçmış kaçmış, nefes alamaz hâle gelmiş.*** (Rodop Türk Halk Masalları 1963 s. 100–101). × ***Siz mandanın ağladığını duydunuz mu hiç? Benimkicik ağladı.*** (M. Başaran 1964 s. 90). ***manda boku/pisliği gibi yayıl-*** 'her tarafa yayılmak': × ***Yatağının ortasına manda pisliği gibi yayılmış, kokudan beter neşriyatta.*** (S. Soysal 1978 s. 156). (argo) ***manda deviren*** 'Rohypnol (bir uyuşturucu hap)' H. Aktunç 1990 s. 194. ***manda gözü*** 'bir zaman tedavülde olan büyük nikel 25 kuruşluk' H. Aktunç 1990 s. 194: × ***Al manda gözünü, Bostana git, Nikolinin kafasına at, Diyeceğin yalnız şu: Kurt Ali bey on tane kemer patlıcanı dört okka sırık domatesi, üç okka çalı fasulyesi istiyor.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Nisan 1942). × ***Gözüme hemen bir 25 kuruşluk ilişti. Şu "manda gözü" dediklerimizden...*** (T. Güner 1951 s. 40).

manda II 'kendi kendini yönetemeyen bir ülkeyi yönetmek üzere Milletler Cemiyetinin bir devlete verdiği vekillik' < Fr. ***mandat*** a.m. × ***Fikret hayranı gencecik bir kız. Kalkmış, Cemmiyet-i Akvam'dan söz ediyor bana. "Bu ülkeyi ancak Amerikan mandası kurtarır" diye konferanslar veriyor...*** (Peride Celal 1991 s. 467).

mandal b.m. (kapı mandalı, çamaşır mandalı) Meninski 1680 III, 4253 < Yun. ***μαντάλι*** (mandáli) a.m. G. Meyer 1893 s. 44, Kahane–Tietze 1958 no. 810. ××

mandaline b. ***mandarina.***

mandar/mantar III '(gemici dili, ticaret gemilerinde kullanılan terim) halyard' < Yun. ***μαντάρι*** (mandári) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 811. ××

mandarina/mandaline (bilinen meyve) < Fr. ***mandarine*** a.m. İkinci kelimedeki **/r/** → **/l/** değişimi için b. ***amerikan/amelikan*** ⊡. ××

mandaz/mandız/mandoz 'samanlık, ahır kapılarının kilit takmaya yarayan demir kısmı, palanga' DS 3120, 3121 < İt. ***mante*** (b. ***manti I***) Yunanca üzerinden Türkçeye alınmış varyantı. Krş. Kahane–Tietze 1958 no. 389. ××

(Argo) **mandepsi** 'hile, dalavere, oyun' H. Aktunç 1990 s. 194 < Ch. Symeonidis 1973 no. 134'e göre Yun. ***μάντεψε*** (mándepse) 'errate!' imperativus'undan, fakat aynı Yun. kelimeden gelen Aromun. ***māndipsit*** 'ensorcelé' kelimesi T. Papahagi 1963 s. 664. Tk. kelimeye belki manaca daha

uygundur. ***mandepsiye bas-*** 'tuzağa düşmek': × ***Ben öyle mandepsiye basacak avallardan değilim.*** (E.E. Talu 1935 s. 122). ***mandepsiye bastır-*** 'tuzağa düşürmek': × ***Sen Abbas beyi bakalım kız oğlan kızım diye nasıl mandepsiye bastıracaksın?*** (S.E. Ertem 1936 s. 113).

mandere b. ***mandra***.

mandıra b. ***mandra***.

mandız b. ***mandaz***.

AD. **mandik** 'köylü kadınların giydiği, geniş paçalı ve düğmeli don' DS 3120 < Krş. Erm. ***mantik*** 'saddle-bag' R. Dankoff 1995 s. 167 no. D38. × ***Paça: bağlama şalvar altına geyilir bir nevi dondur, çakşır, mandik, tumman da derler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330).

mandiren 'kurşun boruları düzeltmeye yarayan ağaçtan yapılmış alet' DS 3120 < b. ***mandrin*** a.m. ××

mandolin/mandalin 'telli bir çalgı', Uz 43 < İt. Başka dillerden alınan kelimelerde sık sık görülen orta hecedeki **/o/** → **/a/** değişimi, b. ***afaroz*** ⊡. × ***Şehnaz da mandolin çalmayı öğrenmiş. Köye gelince ilk işi bunu kardeşine öğretmek olmuş. Sonra da ana-babasının karşı çıkmalarına aldırmıyarak evde bu aracı zaman zaman çalmakta ısrar etmiş. Gün gelmiş ki anası yalvarmıya, babası yakarmıya başlamışlar, bir türkü çalması için.*** (M. Makal 1959 s. 35).

mandoz b. ***mandaz***.

mandra/mandıra/mandere/manar II '(yaylalarda) süt ve süt mamullerinin elde edildiği yer; koyunların konduğu üstü örtülü küçük ağıl; süt, peynir vs. hazırlanan ve satılan yer' Meninski 1680 III, 4253, DS 3116 < Yun. ***μάντρα*** (mándra) 'ağıl' G. Meyer 1893 s. 59, krş. Arn. ***mander*** 'cascina alpestre'. × ***Ve mānderelerinde bulduḳları kelle kelle peynirler temām ġāret ve ḫasāret ėdüb...*** (A. Bombaci 1946 s. 286).

mandrel 'silindir, baskı makinelerindeki oymalı silindirin üzerinde döndüğü çelik destek çubuğu' A. Ergür 2002 s. 175 < İng. ***mandrel*** a.m. ××

AD. **manduka** 'avcılıkta av kaldırmak için kullanılan, uzun çubuk' DS 3121 < ?? × ***Bıldırcın da rāst geledir. Bir elinde manduḳa, sürt yere, vur çalılara... Baḳarsıŋ, bir küme ḳalḳar, silāḥı tām vaḳtinde nişānlayamadıŋ-mı, ağzı havāya aç artıḳ!*** (M. Yesari 1928 s. 6).

maneftera 'eğrelti otu çeşidi' K. Emiroğlu 1989 s. 176 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μανοφτέριν*** (manoftérin) 'eine Art Wurmfarn' Ch. Tzitzilis 1990 s. 198. ××

manej 'atların eğitildiği yer' < Fr. ***manége*** a.m. × ***Talim süvari manejinden daha ağır, Trakyanın kuru soğukları üvey anadan daha beterdi.*** (F. Erdinç 1955 s. 57). ***maneje getir-*** 'oyun etmek, oyuna getirmek' × ***Kunduracının oğlunu öyle bir maneje getirmişti ki... Bir gece, Bozdoğan Kemerinin orda kunduracının oğliyle gezerken bekçiye mahsustan yakalatır kendilerini, karakola giderler. Doktor muayenesi filân, kunduracının oğlunu hapse attırır. Çünkü yaşı küçüktür Nesrin'in.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 38).

manela b. ***manavela***.

manend 'benzeyen, benzer' < Fa. ***mānand*** a.m. × ***Dār-ı dünyāda buŋa mānend ehl-i kerem vardur dėyene sögerdi.*** (Ferec v. 2a). × ***Mālde vu ni'metde vu ḥürmetde 'izzetde ṣānīsi mānendi yoġıdı.*** (a.e. v. 127b).

mânevîyet/ BSTTk **mâneviyat** 'kendine güven, yürek gücü' < Ar. ma'nāviyāt a.m. b. abesiyat ⊡ × ***Benim ma'nevī varlığım, hep bu kaldırımlar üstünde, bu dükkânlar arasında, bu sokağın havası içinde büyümemiş miydi? Ruhumun, ma'neviyetimin, benliğimin vatanı burası değil miydi?*** (H.C. Yalçın 1935 s. 186). × ***Buraya düşerken sarhoşları sıyanet eden bir manevi kuvvetin vücuduna insanı inandıracak bir hüsnü tesadüfle Nafiz efendiye, başının ve ellerinin birkaç yeri hafifçe berelenip kanamaktan başka bir şey olmamıştı.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 17).

manevra/manevre 'ileri geri hareketlerle bir hedefe varmaya uğraşma; askerî birliklerin arazi üzerinde yaptıkları geniş ölçüdeki savaş denemesi' < İt. ***manovra*** veya Fr. ***maneuvre***. a.m. G. Meyer 1893 s. 71. × ***Bu etleri heybe gibi sarkan şişman karı yok mu, işte kıskançlığından manevre çeviren hep o.*** (S. Ayverdi 1941 s. 23).

maneye 'ocakta, bacada, sobada biriken kurum' K. Emiroğlu 1989 s. 176 < Yun. ***μανέα*** (manéa) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 314. ××

manga I b. ***banka II***.

manga II 'geminin göğüs kısmı, chest (on board ship)' < İt. (Venedik diyal.) ***banco*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 64. ××

AD. **mangafa** b. ***mankafa I***.

mangal b.m. 'içine yanmış kömür konulan kap' < Ar. ***manḳal*** a.m. × ***Apışlarının arasına bir saç mangal alarak yakıcı soğuktan korunmıya çalışıyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 57). × ***Mestan, pastırma hırsızlığına soyunduğu bir başka gün, "carut"un sacdan yapıldığını, esasen odun sobasından ateş çekip mangala aktarmaya yaradığını, en önemli yan işlevinin de pastırmalara dadanan kendi gibilerinin bitli başına indirilmek olduğunu öğrendi.*** (M. Margosyan 1996 s. 15). ***Mangal başına domalma yok artık, insan gibi oturmasını öğren!*** (Peride Celal 1990 s. 432). ***mangal yürekli*** 'çok cesur, korkusuz': × ***Barut olmuş, bağırıyor ya ne dediği anlaşılmıyor. Gayri bizim mangal yürekli kaymakama mı sövüyor yoksa topumuza birden mi, hiç belli değil...*** (A. Nesin 1961z s. 60). ***mangal kapağı (yaşmaklı)*** 'başörtüsü bağlama biçimi': × ***Bir baş örtüsiyle başlarını ṣıḳıca ṣarub yalŋız yüzlerini açıḳ bıraḳırlardı. Ḳoca ḳarınıŋ "manġal ḳapaġı" dedikleri ṭarzda yaşmaḳ ḳurduğu da olurdu.*** (Aḥmed Rāsim1926 s. 81–82). × ***Büyük vālidesi olacaḳ, iḫtiyār bir ḳadın güvezimsi ferāceli, manġal kapağı yaşmaḳlı, uṣūl-i 'atīḳa üzere yapılmış rüġanī yarım botin, elinde dārçīnī bir şemsīye var.*** (Aḥmed Rāsim1328 s. 36). ***mangal maşası gibi*** 'uzun boylu ve zayıf'(?): × ***Kara kuru, mangal maşası gibi bir kadınla ömrü geçiyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 121). ***mangalda kül bırakma-*** 'çok iddialı konuşmak': × ***Yerli romanların en***

bayağıları, en kötülerini okur, onlarla oyalanır. Öte yandan mangalda kül bırakmaz soydan iddialı bir sanatçı, sanat ve sanatçı dostu, hattâ şair geçinir. Kimse görmedi bu şiirleri, okuyamadı. (M. Seyda 1969 s. 23).

mangasa (gemici dili) 'ağaç teknelerde güverte altına konulan sağlam kemer' < İt. ***bancaccia/*** (Venedik diyal.) ***bancazza*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 62. ××

mangaş b. ***mankaş***.

AD. **manger** 'tahta tırmık' DS 3121 < Erm. ***manker*** 'a hand tool with which to scrape the ground' R. Dankoff 1995 no. 490. ××

mangır b. ***mankur***.

(Argo) **mangiz** 'para' M. Mikhaïlov 1930 s. 37, H. Aktunç 1990 s. 194–195 < Rom. ***mangel*** 'dilenmek' fiiline dayanarak M.L. Wagner kelimenin Roma dilinden gelmesini muhtemel görür (M.L. Wagner 1944p. 9 ve 30), K. Kostov 1974 s. 358 bunu teyit eder ve kelimeyi Roma ***mangav*** 'dilemek' fiiline bağlar. Krş. Bulg. (argo) ***mangiz*** a.m. Gm. Armyanov 1993 s. 87. × ***İçimizde hīç onuŋ ḳadar dünyālıḳ ṭutan yoḳ. | Mangiz denince Allāh içün ḍoğru söylemeli yā elini hangi ceybine ṣoḳsa çıḳarır.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 258). × ***Cebinde mangiz suyunu çekince gaco buna yan çızmaya başladı.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 90). × ***Çok zengin bir hanımefendinin evine gideceğiz, orada mangiz, habe, piyiz, saçı gırladır!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 247). × ***Hakkı o günlerde zaten mangiz tutmayordu.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 67).

AD. **mangoz** 'sandık, köy evlerindeki tahıl ambarı' DS 3122 < Yun. ***μπάνγος*** (báŋgos) 'bench' Tietze 1955 no. 187.

AD. **manık** b. ***manuk***.

manımanı b. ***manimani***.

AD. **manıt** 'sersem, ahmak; inatçı' DS 3123 < Ar. ***mu'annid*** 'inatçı'. ××

manıya/maneya/manya 'tencere karası, ocak kurumu' < ***μανέα*** (manéa) a.m. B.A. Yanıkoğlu 194 s. 284, Ch. Tzitzilis 1987 no. 14. ××

ma'nî b. ***ma'na***.

mâni' 'bir şeyin yapılmasını engelleyen şey, engel' < Ar. ***māni'*** a.m. × ***Ġaznīn şāhı şeh-zādenüŋ ḳudümı ḫaberin işidicek, ḥācibin vėribidi: "Ḫoş geldüŋüz!" dėdi. "Ḳarşu cıḳmaduğumuza māni' varıdı, ma'ẕūr buyurasız" dėdi..*** (Ferec v. 36a). ***māni düş-*** 'men etmek, önlemek': × ***Ferruḫ-rüz durdı, 'azm-ı ḳaṣr ėtdi. Ol-dem bu geycekler geldiler, Ferruḫ-rüzuŋ etegin ısırdılar, māni' düşmek ṣūretin gösterdiler.*** (a.e. v. 37b). × ***Urvīye daŋlar, göŋlinde eydür: "Ne 'aceb? üşbu gişi hīç evümde eski ḥaṣīr bırağub oturduğı yoğıdı" dėr. "Evrādum oḳımağa māni' düşdi. Nėdeyin ki?"*** (a.e. v. 174a). ***mani ol-*** 'men etmek, önlemek': × ***Zannediyor musun ki acı ile geçen yıllar, saadetimize engel olacaklar?*** (A. Atasoy 1940 s. 45). × ***Kimsenin fikrine, düşüncesine mâni olmak haddim değil!*** (Burhan Cahit 1941 s. 152). ***mâni tut-*** 'mazeret saymak, mazeret olarak kullanmak': ×

Gelmege mâni' ḍutub, ey dôst, bārān olduğın, | Yaşumuŋ aŋmaz mısın seyl-i firāvān olduğın? (Nev'ī 1977 s. 446).

mânia 'engel' < Ar. ***māni'a*** a.m. × ***Orhan bey açıktan, çiftlik binalarının arkasındaki manialı araziden ve dört nala gidiyor.*** (Burhan Cahit 1941 s. 211).

maniça! b. ***maniza!***

mânidar/ma'nidar 'manalı, manası olan bir fikir; ehemmiyetli' < Fa. ***mā'nī-dār*** a.m. Yu. A. Rubinçik 1970 II, 536. × ***Hudā-yı Tebāreke ve Ta'ālānuŋ ḳudretine inkār ėtmek ma'nī-dār degüldür.*** (Ferec v. 103a). × ***Ne-dür-ki mevlānā-yı mezbür velī-yi ni'metüm oğlıdur dėyü ḥaḳḳında bez̲l-i luṭf-ı mevfür ėtdi. Ba'de zamānin bir bezm-i himmetde daḫı dört-yüz seksen irdebb 'alīḳ u cirāye vėrdi. Ba'żılar "Ne 'aceb luṭf ėtdüŋüz!" dėyü istikṣ̌ār ėtdükde "Bu ne cüzvī nesnedür!" dėdi, def'aten iki üc ma'nīdār köyler devşürüb mevlānā-yı mezbüra der-'uhde ėtdürdi..*** ('Ālī 1975 s. 171). ***ma'nīdārca*** 'oldukça ehemmiyetli': × ***"ola deyüb durur-iken ḫoh-nā-ḫoh anlaruŋ daḫı ma'nīdārca ḳalemlerin alur, ya rişvetin alduġı tāliblere virür ve yā ḫod ḫavāṣṣ-i humāyuna sezāvārdur deyü deftere muḳayyed ḳılur".*** ('Ālī 1982 s. 136).

manifatura 'her türlü kumaş ve bez gibi şey' < İt. ***manifattura*** 'makinasız, el işine dayanan kitle imalâtı'. ×× ***manifaturacı*** 'manifatura ticareti yapan kimse; kumaş ve bez dükkânı': × ***Manifaturacı olsam, hem sermaye lâzım, hem de veresi çok olduğundan, encamından Topçulara doğru revan olmalı. El parasını dolandırıp da yine işe başlamanın kolayı da var. Ama onu da namusuma yediremez idim.*** (E. Misailidis 1986 s. 74).

manifesto (gemici dili) 'geminin hamulesini ve hamulenin nereye çıkarılacağını gösteren evrak-ı resmiyesi' L. Gürçay 1943 s. 281 < İt. ***manifesto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 385. ××

AD. **manik** b. ***manuk***.

manika/manka I 'geminin alt katlarını havalandırmak için güverteye yerleştirilen tertibat' R. Dankoff 1991 s. 54 < İt. ***manica*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 384 (eski ve yeni misallerle). × ***Gerçi geminin bacası, manikaları içinde, koparta arasında, ayakyolu fayansları arasında bazı Avrupa eşyası bulunmuştur. Fakat gerek bahis konusu tabanca ve mermiler, gerek 182 Avusturya çakmağı... kaçak eşya olmayıp...*** (F. Erdinç 1960).

manikür 'el tırnaklarının bakımı' < Fr. ***manucure/manicure*** < Lat. ***manus*** 'el' ve ***cura*** 'bakım'. × ***Suat, ondülasyonu ve manikürü bittikten sonra tuvalet dolabının önüne geçip çekidüzene başlamıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 307). × ***Otelin girişi kalabalık kıyamet: Ekşimiş midelerini, küstah sevinçlerini koyacak yer bulamayanlar, gelmiş gelmiş, buraya dolmuş; pomatlı saç, boyalı dudak, kayzer bıyık, tıraşlı ense ve manikürlü el.*** (A. İlhan 1973 s. 75). ***manikürcülük*** 'manikür işiyle uğraşma' × ***Sıkışırsam, dikiş dikerim, bebek elbisesi örüp satarım, berberde manikürcülük yaparım, dert mi?*** (S. Soysal 1979ye s. 19).

manile b. ***manavela***.

AD. **mani mani/manı manı** 'sık sık ve sürekli olarak; bazı bazı, azar azar, yavaş yavaş, isteksiz isteksiz' DS 3123 < İt. (Cenova diyal.) ***maniman*** 'di persona in persona; successivamente' aslen Lingua Franca tabirlerinden, Kahane–Tietze 1958 no. 366. × ***Ekābir-i Mıṣruŋ cüzvī nesneye küllī imtinānları ʿacebdür. Beş aḳça müntefiʿ olacaḳ maṣlaḥate beş kerre yüz biŋ altunlıḳ minnet yükletmeleri ḳatı müstaġregdür. Ḥālā ki ʿan'ane ile ol ṭanṭanayı birbirlerine ulaşdururlar, gemiciler gibi mani mani dėyürek duyurmaduḳ kimse ḳomazlar.*** (ʿĀlī 1975 s. 128).

maniple 'telgraf işaretlerini göndermek üzere bir devredeki akımı kesmek veya yeniden vermek için kullanılan alet' < ***manipülatör*** kelimesinin kısası. × ***Bir plâka üzerine iki tarafından bağlı bulunan maniplesini çıkardı. Dizinin üstünde bir kaç defa sert sert hat ve noktalar yazdı.*** (S. Şengil 1943 s. 78).

manipülatör 'maniple eden' < Fr. ***manipulateur*** a.m. × ***Gāh telefona ḳoşar. Gāh telġrāf manipülātörü gibi bir makineniŋ üzerinde işler, gāh piyāno dişlerine müşābih nümerolu perdeler üzerinde bir şeyler çalar. Bir yerden aldığı ḫaberi hemān bir başḳa yere yetişdirir.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 112). × ***Bunda muḥarrirlik istiʿdādı olan bir genciŋ elde manipülâtör, tarator döğer gibi ṭaḳṭuḳazen olduğına bir nevʿ-i te'essüf mündemic idi.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1824 s. 119).

AD. **manit** 'inatçı' DS 3123 < Ar. ***muʿanid*** a.m. Tietze 1958 s. 259. ××

maniş 'sap çekmede arabaların düz yan kanatları yerine konan parmaklı kanatlardaki parmaklardan her biri' ZTS 137 < ??. ××

manişka (gemici dili) 'iki dilli iki makara ile yapılan palanga' L. Gürçay 1943 < İt. (Venedik diyal.) ***(issar) a manesco*** 'tirar a mano una corda in molti nello stessu tempo, per levare un peso' Kahane–Tietze 1958 no. 382.

manita b. ***mantinuta***.

manivela b. ***manavela***.

maniyer 'numara, yapmacık davranış, cilve' < Fr. ***manière*** a.m. ***maniyer yap-*** × ***Maniyer yapmayın, dedi İclâl.*** (E. Bener 1999 s. 20).

maniza!/maniça! (Bahriye tabirlerinden) 'mesafeyi ayarlamak için verilen komut', meselâ: ***bir adım sağa!*** 'one pace to the right!' < İt. (Venedik diyal.) ***manizar (se)*** 'adoperarsi' Kahane–Tietze 1958 no. 387.

mank b. ***bank***.

manka I b. ***manika***.

manka II b. ***banka II***. **/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡. × ***Paşa baştardasınuŋ ṭūli yetmiş arşun olur. Ḥālā yetmiş iki ėder oldılar. Otuz altı oturaḳdur. Mavuna gibi küregin yedişer ādem çeker. Ve manḳasında üçer cengci oturur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 152).

AD. **mankafa I /mangafa** 'soğuk almış, soğuktan bozulmuş; sakağı hastalığı, av köpeklerinin bir hastalığı'. DS 3124, C. Avcı 1937 s. 45. H. Eren 1999, s. 287). ××

mankafa II 'kalın kafalı, anlayışsız, aptal' × ***Dinlese de intikal sür'atinden mahrum bir mankafadır, bir şey anlayamaz ki, ... Hem de ağır işitir.*** (H.R. Gürpınar 1933kp s. 18).

mankala 'iki kişinin oynayabildiği bir oyun: her oynayanın önünde altışar veya onikişer küçük çukur olur' b. Fr. Murhard: Konstantinopel G. Doerfer 1967 III, nr. d St. Petersburg, VII. Heft, St. Petersburg 1805 s. 282 < Ar. ***minḳala*** G. Doerfer 1967 IV, no. 1743: × ***Bir donanmanıŋ 'askeri on altı biŋ dört-yüz nefer olur. Bunlaruŋ on biŋ beş-yüzi kürekci, beş biŋ üç-yüzi cengci 'askerdür. Yigirmi beg gemilerinde daḫı yüzer nefer cengci olursa mecmū'ı biŋ ḳadar cengci 'asker olur. Eger manḳalar maŋḳala ḫānesi gibi tehī olmazsa ve sā'ir ziyāde ve noḳṣān üzere çıḳan donanmalar bu ḳıyās üzre ḥisāb olsa, taḳrīben ma'lūm olur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 153).

mankaş/mangaş 'cımbız' DS 3121, 3124 < Ar. ***minḳāş*** a.m. Tietze 1958 no. 215. ××

manken 'terzilerin elbise provası yapmak için kullandıkları, insan şeklindeki kalıp; elbise giyerek tanıtma işini yapan model' < Fr. ***mannequin*** a.m. × ***Revir koridoruna sıralanan genç, yaşlı, çocuk, büyük, gövdeleri beyazlı hizmetçiyle hastabakıcı, mankenmişlercesine ileri iter, geri çekerken, her an esnemeğe hazır bezgin doktor odasından çıktı.*** (Orhan Kemal 1966 s. 49).

mankır b. ***mankur***.

mankur/mankır/mangır 'eski Osmanlılarda küçük bir bakır sikke' Meninski 1680 III, 4979 < kelime M.Z. Pakalın 1946 II, 405'e göre Mo. ***möngun*** 'altın ve gümüş para' kelimesine, ve Ch. Symeonidis 1973 no. 127'ye göre BizYun. ***makkoyra*** 'Hirtenstab' kelimesine dayanır. Kelimeyi, Mo. ***möŋgu(n)*** 'gümüş para' kelimesine bağlamayı teklif eden M. Belin'in görüşü, *Essaissur l'histoire* économique *de la Turquie*, Paris, 1865, s. 11 bu sahadaki mütehassıslar (ms. G. Doerfer) tarafından kabul edilmedi. Bildiğim kadarıyla başka teklif yok. × ***Summaḳ ve bal ve yağ ve peynir ve bādem ve sāyir bunlara nisbet fevāḳıh ḳısmından at ve ḳatır ve merkeb yükinden bir aḳca ve bir manḳur alınurmış.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 178). × ***'Arż-ı dīdār ėdüb ol şūha dėdi manġıra baḳ, | Altun adını baḳır eyledi ṣūfī aḥmaḳ.*** (A.S. Levend 1943 s. 459). × ***Kimi dün-gün dürişür, manḳır ister, | Yollar sac saḳal, başın ḍaz eyler.*** (F. Giese 1929 s. 62). × ***e yine çārşūlarını pāk tutmaları, ṣabāḥ u aḫşām saḳḳālar yollarını sulayub taṭhīr ėtmeleri, ma'aẓālik bunca ḫidmetüŋ daḫı lāzimesi her dükkāna heftede bir manḳur olması ya'nī-ki altı heftede bir pāra ḫarcına rıżā-yile bu leṭāfet ḥuṣūl bulması ḫaylīce vaż'-ı ḥasendür.*** ('Ālī 1975 s. 104). × ***Eski zamanda kibar bir zat, konağının penceresi önünde oturup sokağı seyrederken, karşıdan bir derviş gelerek, "Hu erenler! Babaya birkaç mangır himmet et!" der.*** (M. Baler 1944 s. 70).

(Argo) **mano** 'kumarhanecinin, oyun oynatma hakkı olarak aldığı para' H. Kodaman 1944 s. 253, H. Aktunç 1990 s. 195 < İt. ***mano*** 'el' veya bu kelime ile yapılan bir terkipten. × ***Meselā oyuncular Tophanede bir ev odasında, Çemberlitaşta bir dükkān üstündeki odada, Balatta bir kayıkhanede toplanarak zar sallarlar. Bu yerlere bitirim ve oyun oynayan ve bu suretle mano alıp kendine kâr temin eden adamlara da bitirimci derler.*** (a.e. s. 35). × ***Ben de esrār ḳahvelerini başar, baṭaḳ-ḫānelerіŋ manosuna ortaḳ çıḳardım!*** (M. Yesari 1928 s. 71). × ***Namus üzerine oynanan bir kulüp aç. Her kumar masasından mano olarak, yarım kiloluk bir şişe Namus alsan sen de namuslu insanlar arasına girersin!*** (A. Nesin 1969 s. 90).

manolya b.m. 'güzel çiçekli bir ağaç, Magnolia grandiflora' < Fr. ***magnolier*** a.m. Pierre Magnol ismindeki Fransız botanikçinin (1638–1715) adından, G. Meyer 1893 s. 32. × ***Birer manolya gibi uzak ve aydınlık hatıralar | Yaşamanın uyuyan bahçesinde.*** (F.H. Dağlarca 1957 s. 247). × ***Yüzünün en sıcağı Haziranda | Manolya kokardı ellerin.*** (E. Uçarı 1958 s. 8). × ***Bahçe kapısının yanındaki dalları alabildiğine yayılmış büyük bir manolya ağacından baygın bir koku yayılıyordu.*** (A. Altan 1985 s. 245).

manoma 'kazan ve tava karası' DS 3125 < Yun. ***μάνωμαν*** (mánōman) 'kurumlanış' Ch. Tzitzilis 1987 no. 318. ××

manozluk '(balıkçılık terimlerinden) difana adı verilen üç katlı balık ağının yoğun gözenekli orta kısmı' < Yun. ***μανός*** (manós) 'kat, kırışık' + ***-luk*** b. ***ahfadiyelik*** ⊡. 'the central part of a difana–net with dense meshes' Kahane–Tietze 1958 no. 809. ××

mansıb/mansab 'yüksek vazife' < Ar. ***manṣib*** a.m. × ***Manṣūr eyitdi: "Sen ne manṣıbda olursın?" dėdi. Ol eyitdi: "Yaya başı–van" dėdi.*** (Ferec v. 93b). × ***Eger beni bir ṣāḥib-ni'mete satasız, bahām sizüŋ ola, anuŋıla muḥteşem olasız, bu yaramaz manṣıbdan cudā düşesiz ve ol beni alan kişi ḫoşca duta hem revādur...*** (a.e. v. 112a). × ***Bunlardan ġayrı beglerbegi–zādelerden ser–ḥadlerde manṣab sürmiş levend-meşreblere memālik-i ma'müreden iç il ḥükmindeki beglerbegilikler tevcīh olunmaya ki mu'tād olduḳları cevr u bī–dādı ve ḳatl-i nüfūsa müte'allıḳ meẓālim-i bāhirü l-fesādı iç illerde daḫı īcād ėtmeyeler.*** ('Ālī 1979 I, 181).

O. **mansûb** '(bir vazifeye) tayin edilmiş' < Ar. ***manṣūb*** a.m. × ***Māhyār eyitdi: "Ḳāżī ma'zül, Muvaffaḳ manṣūb" dėdi. Ḫalīfe eyitdi: "Eyle olsun." dėdi.*** (Ferec v. 18b).

mansur 'muzaffer' < Ar. ***manṣūr*** a.m. × ***Bir gėce şebīḫün ėtdi, ḳılıcı kesdi, yėli esdi, temāmet leşkeri helāk oldılar. Melik ḫurrem u muẓaffer ü manṣūr döndi, ḫalḳıyla maḳāmına geldi.*** (Ferec v. 89b).

Manş 'Fransa ile İngiltere arasındaki dar deniz kolu' < Fr. ***Manche*** a.m., asıl manası 'elbise kolu'. × ***Paris'ten Manş kıyısına, le avre limanına gidecek tren 13.40'ta kalkacak.*** (U. Kökden 1995 s. 117).

manşet I 'gömleğin kol ağzına geçirilen ve iki kat kumaştan yapılan kısmı' < Alm. ***Manschette*** < EFr. ***manchette*** a.m. ××

manşet II 'gazetenin ilk sayfasına iri puntolarla konulmuş başlık'. × ***Gözlüğünü burnunun ucuna iliştirmiş gazete manşetlerini okuyordu.*** (F. Arıt 1957 s. 63). × ***Gazetelerde kara manşetler: "İnönü, Ankara garında trene binerken halkla polis çatıştı. Türkiye ayaklanıyor!"*** (Peride Celal 1991 s. 191). ***Üzerime bir gazete örtüyorlar. Bold harflerle sekiz sütuna atılmış manşette, İstanbul'da bir örgütün daha çökerdildiği yazıyor.*** (A. Ümit t.y.ç (1990?) s. 83).

AD. **manşır** b. ***menşur***.

manta I 'beyaz menekşe, Viola alba' Meninski 1680 III, 4254 < ??. ××

AD. **manta II** 'ayağın terlememesi için ayakkabıların içine konan mantar' ZTS 137 < ??. ××

mantar I b.m. 'klorofilsiz bir bitki; meşe kabuğundan çıkan hafif madde' Meninski 1680 III, 4967 < Yun. ***μανιτάρι*** (manitári) a.m. G. Meyer 1893 s. 32, H. Eren 1999 s. 287. × ***Bak, şu da çayır mantarı; bu da iyidir. Ateşe göster, üstüne tuz biber dök, ye!*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 20). × ***Bu ayı mantarıdır, yenmez, at onu! Ha, bu iyi! Kanlıca mantarı bu. Kır, bak: nasıl kırmızı su çıkıyor değil mi? İşte bu mantarların en nefisidir!*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 20). × ***Bobi, şarap şişesinin içeri kaçan mantarına bassın gamatoyu.*** (Orhan Kemal 1965f s. 13). × ***Çekmeceden çıkardığı küçük rakı şişesinin ağzındaki etiketi kopardıktan sonra dibine elinin ayasıyla şaplattı. Mantar yarıya kadar çıkınca onu dişiyle çekti.*** (S. Şengil 1990 s. 77).

mantar II (mecâzî manalar) 'yalan, hile; aptal, salak, akılsız kimse' H. Aktunç 1990 s. 195. × ***On biŋ nüfüsda biŋ mümeyyiz yetişe bile-bilir. Faḳaṭ ṣızırılmış evṣāfı ḥā'iz on nāẓır çıḳmaz. 'Afif Necātī işte bu hevesde mānṭārlardan biri idi.*** (H.R. Gürpınar 1336 s. 118). × ***Ben Viyanalı! Ama asıl Alman Polestan. Halbuki topu da mantar.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Haziran 1941). ***mantar at-*** 'yalan söylemek': × ***Mantar atma! O biçim kadın en az eve kapanandır.*** (H.E. Adıvar 1939 s. 155).

mantar III b. ***mandar***.

mantenot b. ***mantinuta***.

mantı I 'içine kıyma konularak dürülmüş bir yemek çeşidi, paticcio, pastello' Meninski 1680 III, 4254 < Çin. ***mantóu*** G. Doerfer 1975 III, no. 1739. × ***"Bu parka yapılan gazinoya kim gelir ki?" — "Öyle deme Selami Bey dostum, şimdi burada çok iyi mantı yapılır!"*** (M. İzgü 1993 s. 23).

mantı II b. ***manti I***.

manti I/mantı II (gemici dili) 'gabya serenini kaldırmak üzere gurcatanın altındaki bastikadan veya kapelâ olunan tornodan donatılan halat veya zincirdir' L. Gürçay 1943s. 282 < İt. (Venedik diyal.) ***mante*** a.m.

(Argo) **manti II** 'parlak, sakalı çıkmamış, tüysüz genç erkek' H. Aktunç 1990 s. 196 < ??. ××

mantikapan (gemici dili) 'bir çıması palanga takılmak üzere radansalı kasa yapılmış olan, bir çımanın müteharrik bir tornodan donatılmış hâli' L. Gürçay 1943 s. 282 < İt. ***mante a campana*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 390. ××

mantilya (gemici dili) 'serenleri direklerine asmak için kullanılan halat' L. Gürçay 1943 s. 283 < İt. ***mantiglia*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 392. ××

mantin 'canfese benzeyen kalın bir cins ipekli kumaş' DS 3126 < BizYun ***μαντίν***. (mantín) 'kadın üst giysisi' Ch. Tzitzilis 1987 no. 317. × ***Ḳız ilkinden bir parça acı duyar; lâkin çocuk olduğu için bir parça sonra kavuklunun tuhaflıklarına, mantin feraceli, bürümcük maşlaklı zennelere dalıp kederini unutur...*** (R.N. Güntekin 1944k s. 69). × ***Benim kocam tüccardı. Bazirgânnan gider ta Halepten, Bağdattan mal getirirdi. Bir sene getti, ipekli mallar, mantinler getirdi.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 190).

(Argo)**mantinuta/mantonita/mantineta/mantonata/mantunato/ mantinut/mantenot/mantona/manita/mantinota/mantunita** 'metres, kapatma' H. Aktunç 1990 s. 196 < İt. ***mantenuta*** a.m. G. Meyer 1893 s. 38. × ***Ḥerīfiŋ Beğ-oğlunda mantinüṭası olduğunu, ḳarınıŋ ismiyle, eviniŋ numerosıyle ḫaber vermiş.*** (H. R. Gürpınar 1316 s. 139). × ***Onuŋ vasıtasıle bir gece herifin Beyoğlunun pis sokaklarından birisinde oturan mantunatosunu yakaladık.*** (İsmail Galip 1932 ydk s. 19). × ***Onun da manita olduğunu öğrendik.*** (M. Yesari 1937 s. 26).

mantizelo (gemici dili) 'reef tackle' < İt. (Venedik diyal.) ***manteselo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 391. ××

manto 'kadın paltosu' < İt. ***mánto*** veya Fr. ***manteau*** (mantó) G. Meyer 1893 s. 53. × ***"Paçalarımızı kaldırdık" dediler. Üstlerinde talebe önlüğü var. Onlar bu önlüğe "manto" diyorlar.*** (M. Mollova 1957 s. 80).

mantona, **mantonata**, **mantonita** b. ***mantinuta***.

mantunato, **mantunita** b. ***mantinuta***.

AD. **manuk/manık/manik** 'kedi yavrusu, köpek yavrusu, ayı yavrusu' DS 3122–23 < Erm. ***manuk*** 'young of animal' R. Dankoff 1995 s. 492. × ***Komşu: "Gel, sen beni dinle," dedi, "gözü açılmadık it manığı bul bir dene, boğazla, yüz derisini, yağda kızart, yedir. Evelallah birebirdir!"*** (Orhan Kemal 1950c s. 29). × ***Bir yığın cücükleri var. İtleri de kunnadı. Karalı, beyazlı, şöyle şöyle manıklar!*** (Orhan Kemal 1951s s. 49).

manyak 'bir çeşit ruh hastası' < Fr. ***maniaque*** a.m. × ***Şakire gelince, Şaziye ve Cemilin küçük kardeşleri ve Vedatın küçük dayısı olan bu adam temizlik hastası bir manyaktır.*** (C.F. Başkut 1963t s. 41). × ***Ne yazık ki genel yayın yönetmeni bu inceliği kavramaktan yoksun biriydi ki koruma görevlisinin arkasında durup yüzüme karşı "Sen manyaksın!" diye, arslanlar gibi kükredi ve beni kovdu.*** (A. Yurdakul 1993 s. 7).

manyat 'alamanadan küçük, üç çifte balıkçı kayığı; bunlarla atılan ve ığrıp gibi sahilden iki ucundan çekilen ağ' L. Gürçay 1943 s. 283, DS 3126 < İt. ***menáida*** 'seine–net for the fishing of anchovies' Kahane–Tietze 1958 no. 409, fakat mana kayığa da geçtiğinden Yun. bir varyantın tavassutu tahmin edilir. × ***Manyat ağları yüklensin. Bütün gece meremet yapmıştır kadınlar. Ali Ağa abalarını giydi. Şimdi manyatın üç beş tayfasının evlerini dolaşacak. Köftehorlar hâlâ uykuda olmalı.*** (S.F. Abasıyanık 1953k s. 86).

manyato b. ***manyeto***.

manyetik 'mıknatıslı' < Fr. ***magnétique*** a.m. × ***Ne var ki başını geriye çevirdiği an, kendine güvençli duruşun yarattığı itici manyetik alan bozuldu ve bir omuz yedi, sağ koluna. Bir tekme indi bacağına. Yüzüne tükürüyorlar: "Rezil herif!", "Allahsız herif!"*** (Ç. Altan 1976 s. 7–8).

manyetizma 'mıknatıs kuvveti' < İt. ***magnetismo*** veya Fr. ***magnétisme*** a.m. Krş. ***aforizm/aforizma*** ⊡. × ***Bu yüzden o bakışların belli bir noktada uzun uzun gezinmesiyle, bu dolaylı sürtünmeyle, bir kehribar manyetizması oluşuyordu.*** (U. Kökden 1995 s. 101).

manyeto/manyato 'bir mıknatısın manyetik alanı üzerinde elektrik akımı meydana getiren alet, magnétophone' < Fr. ***magnéto*** a.m. ***manyeto et–/yap–*** 'bu aletle telefon etmek': × ***Vilâyete bir manyeto etsene! Yap be kardeşim bir manyeto, elin kırılmaz ya! Bir kızan çok hasta.*** (Umran Nazif 1048 s. 78–799). × ***Ne diye manyato yaptın söylesene be!*** (M. Çelen 1955 s. 104). × ***YÜZBAŞI —"Telefon çalışıyor mu?" MUHTAR —"Çalışıyor." (YÜZBAŞI manyeto eder.)*** (R. Bilginer 1964 s. 65).

manzara I 'güzel manzaralı yer, uzağı gören kule; pencere, balkon' < Ar. ***manẓara*** a.m. × ***Sarāyuŋ ḳarşusında – buyur!- benümicün bir refīʿ, menīʿ manẓara düzsünler; bünyādı muḥkem olsun, vażʿı ḫūb gelsün. Cābük-dest ü rūşen-dil ü tīznaẓar naḳḳāşlar cemeʿ eyle, ol manẓaruŋ der ü dīvārını nigāristān-ı Cīn gibi münaḳḳaş eylesünler!*** (Ferec v. 40a). × ***Bu endīşede-yiken nāgāh yoḳaru manẓaraya baḳdı, gördi ki bir ṣanem durur, dībā-yı zībā geyinmiş, yüzi şuʿlesinden güneş yüzi tīre olmış. Ol ṣanem-i māh-ruḫ Ferruḫ-rūza eliyle 'Gel' dėyü işāret eyledi.*** (a.e. v. 37b). × ***Ol maḳūle bir ḥavża nāẓır manẓaraları vāfir bir ḳaṣr-ı ʿālīde bulundum.*** ('Ālī 1975 s. 110). ***manzarala–*** 'süslemek': × ***Cansuz dev geliyor, baḫıyor ki yımırta süslenmiş, manzaralanmış. Güliyor.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 17).

(Argo) **manzara II** 'hal, vaziyet' H. Aktunç 1990 s. 196 < ***manzara I***. × ***"Dünkü manzaranızdan haberim yok belleme!" — "Ne manzarası?" — "Kâtibin odasında." — "Peki, ne var? Nolmuş?" — "Herkese şapur şupur!"*** (Orhan Kemal 1954b s. 96). × ***Valla? Herif ya manzarayı çaktı, ya da bir dümenine uydurdu.*** (Tarık Dursun K. 1957 s. 32).

O. **manzur** 'görülen, gözde olan, iltifat edilen' < Ar. ***manẓūr*** a.m. × ***Ve bi'l-cümle hīç bir ferdi gendüme feryād res bulmadum ve man-***

żür-ı şehriyārī olan ekābirden birini ehl-i ḥaḳ görmedüm, hemān küşişleri cemʿ-i dīnār u direme. (ʿĀlī 1982 II, 217).

mapa (gemicilik terimlerinden) 'ucunda halka olan vida, an eyebolt on board ship, a metal eye attached to the sternpost of a boat to receive the rudder pintle'; eski devirlerde gemilerin muhtelif mevkilerini aydınlatmak üzere kullanılan fenerlere de 'mapa' denilirdi' L. Gürçay 1943 s. 283 < İt. (Cenova diyal.) ***mappa*** 'hinge with hook, hasp' Kahane–Tietze 1958 no. 393. ××

mapamondo/papamondi/papamonta 'dünya haritası' < İt. ***mapamondo/papamondo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 394 (eski misallerle). ××

AD. **mapes** 'kadınların başlarına bağladıkları oyalı yemeni' DS 3126 < Yun. ***μάππα*** (máppa) 'Mantile' kelimesinin çoğulundan Ch. Tzitzilis 1987 no. 319. ××

AD. **mapis/mapıs,** ***mahbus*** kelimesinin varyantı' DS 3126. × ***Der "Yandım Allah!" yıkılır tepe üstü Üsüyn. Hepsi bu beyim. Saklanırım koruluğa ondan sonra, gelir candarmalar, olduk mapis.*** (Orhan Kemal 1949r s. 38).

AD. **maraba** 'çiftlikte uşak ve mahsule ortak; toprağı olmayan çiftçi' DS 3127, Balhassanoglu 1904 s. 129. × ***Ne bitmez mevzudur o! Konuşma dağarcığı en ufak olanın, Türkçeyi tam sökemiyen çobanın, ağzını ekmek, su istemek için açan marabaların bile en bellibalı anlatma hastalığıdır.*** (M. Körükçü 1950 s. 58). × ***"Maraba dediğin ne ki?" Baba söyleyiverdi: "Ağanın kapısında sığıntı. Onun toprağı gibi, sabanı gibi, öküzü gibi bir malı. Yılın uzunu çalıştırır. Harmanda dört şiniğin birini ya verir ya vermez marabaya..."*** (F. Erdinç 1973 s. 31).

(Halk ağzı) **marabayn** b. ***merhabayin***.

AD. **marakos** 'hayvanların geviş getirmesi' DS 3127 < Yun. ***μηρυκωμάι*** (mirikōmá) 'geviş getirmek' Ch. Tzitzilis 1987 no. 333. ××

AD. **maral/meral** 'ceylan' DS 3127, TS 2804–85 < Mo. G. Doerfer 1963 I, no. 360. ××

marala- b. ***maresle-***

AD. **maran I** 'araba tekerleği, kağnı tekerleği; tekerleğin ağaç kısmı; tekerleğin demir kısmı' DS 3127 < Erm. ***maṙan*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 499. ××

AD. **maran II** 'küçük ev, baraka, kulübe; çay bardaklarını koymaya yarayan içi göz göz ayrılmış tahta sandık' DS 3127 < Erm. ***maṙan*** 'pantry' R. Dankoff 1995 no. 498. kr. Gürc. ***marani*** 'wine-cellar' E. Cherkesi 1950 s. 110 ve Kürd. ***maran*** 'garde–manger' Jaba–Justi 1879 s. 386.

AD. **maranda I/marande** 'hoşaf yapılmak için fırında kurutulan meyvenin az kurumuş durumu' DS 3127, K. Demiroğlu 1089 s. 177 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μάραντα*** (máranda) 'solmuş, kurumuş meyveler' Ch. Tzitzilis 1994 s. 200. ××

AD. **maranda II** 'bir çiçek adı, yaylalarda biten, sarı, parlak çiçekler açan bir bitki' (A. Caferoğlu 1946 s. 334, K. Emiroğlu 1989 s. 177 < Yun. ***αμάραντος*** (amárandos) 'Amarant' Ch. Symeonidis 1973 no. 8. ××

marangoz b. ***marankoz***.

marangun/marankon 'doğramacı, marangoz' Meninski 1680 III, 4549 < İt. (Venedik diyal.) ***marangón*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 395. Krş. ***marangoz.*** ××

marankoz / BSTTk **marangoz** b.m. (doğramacı) R. Dankoff 1991 s. 54 < Yun. ***μαραγκός*** (marankós/marangós) < İt. (Venedik diyal.) ***marangón*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 395 (eski ve yeni misallerle).

AD. **maranzul** 'çabuk buruşup ballanmış meyve; hastalıklı kimse' K. Emiroğlu 1989 s. 177 < Yun. (diyal.) ***μαραντζόυλιν*** (marantzúlin) 'solmuş, kurumuş bitki' Ch. Tzitzilis 1994 s. 200. ××

AD. **maras** 'soluk, buruşuk; yemişlerin çok olgunlaşıp pörsümüş durumu' DS 3129 < Yun. ***μαρασμός*** (marasmós) 'das Verwelken' Ch. Tzitzilis 1987 no. 321.

Maraş '(yer adı) Akdeniz bölgesinde yer alan bir il' < EYun. ***Μαρασιον*** (Marasion) D. Georgacas 1971 s. 116. × ***Bu yaşta maraşa gâvur girdiğini görmek anlımın yazısıymış.*** (N.F. Kısakürek 1935 s. 19). × ***Maraş harbi olalı üç sene vardı ki, bu hudut boydan boya eminlikti.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 179).

maraz I 'hastalık' < Ar. ***maraḍ*** a.m. × ***Atıbbā Şehzādenüŋ nabżın gördiler "Hīc maraż-ı ṭabīʿsi yoḳdur" dėdiler.*** (Ferec v. 144a). × ***Bay Naci Duru'nun karısı çocukta "doktorluk" bir maraz görmüyordu. O, bütün fakir semt halkı gibi, doktordan çok komşu teyzelerine inanıyordu. Onların ilâçlarını daha "hasiyetli" buluyordu.*** (K. Bilbaşar 1956 s. 12). × ***Dudakları kıpırdadı, yüzü gözü seğirdi de, sesi hiç çıkmadı marazlı delikanlının. Serkâtip, çürük olduğunu gösteren kâğıdı doldurup eline verdiğinde, bayılacak gibiydi. Sallanarak çıktı odadan.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 298).

(Halk ağzı) **maraz II** 'hasta olan, hastalıklı biri' < ***maraz I***. × ***Etrafta oturanlar da Yakup Ağanın fikrine katılıyorlar, düğünde oynatmak için getirilen kadının sıskalığını, suratsızlığını ileri sürüyorlar, ellerile göstererek: "Baksana ülen Hüseyin, marazın biri!" diyorlardı.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 86–87).

(Argo) **maraza** 'kavga, gürültü, anlaşmazlık' H. Aktunç 1990 s. 197 < Ar. ***muʿāraża*** 'Opposition, Widerstand, Protest'; M.L. Wagner 1943 s. 30 tarafından yanlış olarak Roma dili ***maráva*** 'vurmak' fiiline bağlanmış. × ***Daima karı koca mabeyninde maraza eksik olmaz, bihude yere nihayetsiz müzakereler peyda olur…*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 40). × ***Başkanlık divanının öteki üyelerinin partiler arasında nasıl paylaşılacağı konusunda uzun süren bir maraza çıktı.*** (Ç. Altan 1976 s. 31). ***marazalaş-*** 'kavga etmek: × ***Amma, bana bak, sakın benden beş on para almak için martaval atıyorsan, sonra orada marazalaşırız!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 93).

marazi 'hastalıkla ilgili, sayrıl'< ***maraz I*** + ***-î*** eki, b. ***adalî*** ⊡. × ***Kemal, Kocaoğlan çaldığı sürece, marazi bir duyguluk içinde sayıklar.*** (O. Asena 1962 s. 62).

AD. **marçıl** 'dizilmek için ufak deliği olan ve süs eşyası olarak kullanılan yalancı altın' DS 3128 < ?? krş. Gürc. ***marçili*** 'silver coin' E. Cherkesi 1950 s. 111. Belki de krş. ***marşit*** 'delikli taş' DS 3130. ××

Mard b. ***Mart***.

AD. **marda I** 'bir malı tartmadan, ölçmeden toptan değer biçerek satma' DS 3128, 'cio che si prende del compratore di piu di quel, che la cosa vale' Meninski 1680 III. 4234; < birçok dilde bulunan kelimenin etimolojisi için çeşitli teklifler yapılmıştır, fakat hiç biri ikna edici değildir. × ***On aḳca yevmīyesi olan, beş aḳcaya ḳāyil olur. Anı da naḳddan bulamayub, marda ile ba'ż-ı esbāb alub vāṣıl olur.*** ('Âlī 1982 II, 154).

AD. **marda II** 'kasapların müşteriye sattıkları etin üzerine koydukları bayat et parçaları; evlenme çağı geçip evde kalmış kız' H.Z. Koşay 1032 I, 271, DS 3128 < krş. Bulg., Slavo-Mak., Arom. 'ıskarta mal'. × ***Paşa Ṣāliḥ-le berāber bizi de evlādlıġa almadı yā! Biz niçün çocuġa mārdā olub duralım?*** (Ebūbekir Ḥāzım 1326y s. 72).

AD. **mare** 'böğürtlen' DS 3128. Kelime Karadeniz Yunancasında yaygındır Ch. Tzitzilis 1987 no. 338. < Erm. ***moreni/mora/mormēni*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 526. ××

maresle-/marusla-/*marala-* 'bitkilerin yaprakları solmak' DS 3128, 3130. TS 2796 'düzlemek, parlatmak' < Yun. ***μαραίνομαι*** (marénomay) a.m. Tietze 1955 no. 181, Ch. Tzitzilis 1987 no. 321. ××

AD. **marfaşa** b. ***maşraba***.

margarin 'nebati maddelerden elde edilen yağ' < Fr. ***margarine*** a.m. × ***Pencerenin dışında kırmızı küpeçiçekleri. Teneke saksılara dikilmiş. Tenekeler, margarin kutusundan bozma.*** (A. Yurdakul 1991 s. 166).

margarita bağı (gemici dili) 'bir nevi halat bağı' < İt. (Venedik diyal.) ***margarita*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 397. × ***O anda bütün aklım fikrim papafingoya aid margarita bağındaydı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 46–47).

margizet b. ***markizet***.

AD. **margo** b. ***marko***.

AD. **margul** 'havuç' DS 3129 < Rus. ***morkóv*** veya Bulg. ***mórkov*** a.m. ××

AD. **marh** 'çam çırası' DS 3129 < Erm. ***marẖ*** 'resinous pine' R. Dankoff 1995 no. 507; krş. Ar. (Suriye diyal.) ***marẖ*** a.m. Tietze 195 no. 207. Kürd. ***märẖ I***. A. Orbeli 1957 s. 241. ××

marhasa/merhasa 'Ermeni kilisesinde piskopos' < Ar. ***marẖaṣa*** a.m. × ***Erzincanlı İzzet Paşa Edirne valisi iken bir cuma günü daha başkaları meyanında Ermeni marhasası Mesrup Efendi de ziyaretine gider.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 192).

marhasiye ‘Ermeni piskoposlarının topladıkları bir kilise vergisi’ < ***marhasa* + *-iye***, b. ***adliye*** ⊡. × ***Vilāyet-i Gürcistānda “marḫaṣīye” dėyü nefer başına ikişer aḳca alınurmış. Reʿāyāya taḫfīf içün defter-i cedīd-i ḫāḳānīde ḳayd olunduġı üzre beher ḫāne ikişer aḳca alınub ziyāde alınmaya.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 199).

marinar/mariner/marinel/marnel ‘deneyimli denizci; çocuk ve kadınların denizci kıyafeti’ < İt. ***marinaro,*** (Venedik diyal.) ***mariner*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 398. ××

marinel/mariner b. ***marinar***.

mariz I ‘hasta’ < Ar. ***marīż*** a.m. × ***Ḫovarda vücüduna mariz ʿāfiyetdir, bedeni çelikleştirir. Bu başḳınıŋ iç perdesini, yatak oyunu seyr etmeden bizi ḳapu dışarı mıçır döküntüsü gibi elerler ise, işte o zamān acıklı olur.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 91). × ***marīz-i ḳabż*** ‘kabızlıktan muzdarip, munkabız’. × ***Seyislik ėtmeg-ile bir ḥekīme bir cāhil | Ebü ʿAlī gibi nā-geh ṭabīb-i ḥāẕıḳ olur. | Marīż-i ḳabża ʿilāc eylemekde ḥikmet-ile | Ne deŋlü herze yėse līnete muvāfıḳ olur.*** (ʿĀlī 1982 II, 173).

(Argo) **mariz II** ‘dayak atma, dövme’ H. Aktunç 1990 s. 197 < Rom. ***marav*** ‘dövmek’ K. Kostov 1974 s. 358. ***marizle-*** ‘dayak atmak’ M. Mikhaïlov 1930 s. 37. ××

marj b. ***marş II***.

markizet/margizet ‘kumaş’ < ?? × ***Şuna gelince, Aktar Siyamettin’in dosyası. Haberi bile yok, her şeyi burada, gaz işi, yolda kaybolan markizet, hepsi burada.*** (A. Dino 1944 s. 115). × ***Rüştü Şahin’in ölüm haberini aldığımda kara margizet elbiselerimi giymiştim.*** (Füruzan 1972 s. 231). × ***Siyah giysili, şapkalı, ipek çoraplı güzel kadınlar, markizet giysili, kısa topuklu genç kızlar, zarif erkekler, sözüm ona sereserpe yayılmışlar iskemlelere...*** (T. Uyar 1980 s. 76). × ***Vakıā arkalarındaki saman rengi zemin üzerine açık mavi hareli margizet entariler arşını otuz beşlik cinsinden amma, gene şıklıklarına, yürüyüşlerine, gururlarına, diğer süslerine, zarafetlerine diyecek yok!*** (C.O. Kaygılı 2003 s. 252).

AD. **marko/margo** ‘yavrularını yiyen erkek kedi’ B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 284, < Yun. ***Μάρκος*** (Márkos) ‘erkek adı’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 323, K. Emiroğlu 1989 s. 17 Yunanca ve Bulgarcada ***markos/marko***’nun çok defa büyük erkek ev hayvanlarına (katır, eşek) ad olarak verildiğini bildiriyor. ××

AD. **marlak** ‘eğrilen yün yumağının takıldığı değnek’ DS 3129 < ??. ××

marmaş ‘ince tülbentten yapılmış baş örtüsü’ DS 3129 < Erm. ***marmaş*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 508. ××

marnel b. ***marinar***.

maroken ‘bir çeşit işlenmiş keçi derisi’ < Fr. ***maroquin*** a.m. Maroc, yani Fas’ta imal edilirdi. × ***On bir buçuğa kadar bekledi maroken koltuk üzerinde.*** (Orhan Kemal 1966 s. 37).

AD. **marol I** 'yayık, yoğurt biriktirmek için kullanılan, ağaçtan yapılmış silindir biçiminde kap' DS 3129 < İt. (Venedik diyal.) ***baríl*** 'barrel' Kahane-Tietze 1958 no. 79. ××

marol II b. ***marul***.

maron 'kestane rengi' < Fr. ***marron*** a.m., asıl manası 'yenebilen iri kestane'. × ***Lacivert etekleri, diz kapaklarını bile örtmeye zahmet çeken iki kız ellerinde dar ve uzun maron çantalariyle vapurun merdivenlerini çıkarken kalabalık arasında genç ve hattā yaşlı erkek başlarının, ten rengi çoraplara sarılı gergin bacaklarla beraber hareket ettiğini görüyordum.*** (Burhan Cahit 1841 s. 12).

mars 'tavla ve başka oyunlarda hiç pul almadan oyunu kaybetme; tavlada iki sayı birden yapma (double gain au jeu de trictrac G. Meyer 1893 s. 59)' < İt. ***marcire, pérderla marcia*** (termine di gioco) a.m. (ilk mana) A. Prati 1951 s. 625; krş. Bulg. ***mars*** a.m. < İt. (Venedik diyal.) ***perder la partia marsa*** a.m. BER 1986 III, 672. × ***"Muḥarremde lezez mevācibi bundan ḳalan Yeŋi-çeriye ve ġılmān-ı ʿacemīyāna bi-ḥasebi l-muḳābele elli yük aḳca vācib olub ḳırḳ-doḳuz yük ne (?) biŋ belā ile cemʿ olunub vėrildi. Ġayrılere bir aḳca ve bir ḥabbe vėrmege mecāl u imkān olmadı. Ve bi-l-cümle nerrād-dān-ı dehr bisāṭ-ı ʿarṣa-ı salṭanatı mars eyledi. Ve ġurre-i şehr-i ṣafer-i muẓafferede bāḳī ḳalan beş yük aḳca hezār ḳuṣūr ile tedārük olunub vėrildi.*** (Selānikī 1989 II, 631). × ***"Çat, çat!" "Düşeş... Dubara!" Kaymakam bey: "Marsettim. Çık bakalım paraları!"*** (S.E. Erten 1931 s. 73–74). × ***Şehrimizin dört köşesinde Sohret, sizin şan ve ḳadr u ʿirfānınızı bi-hakkın iʿlān edip geliyor. Bu zamanlarda hep o destānları söyler, müjdeler eyler; şehrimizde olan en ʿirfānlılara sizin ʿirfānınız dama çıkarır, mat eyler, belki mars kılup mephut ve mehputu mahput olur.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 20–21). × ***"Bakalım el mi yaman, sen mi yaman? Bu sefer bir mars edeyim de gör beycağzım!" diyerek köşe minderine oturtuyor, karşısına geçip peçiç mukavvasını ortaya koyuyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 285). × ***Küçüh guma ahılli, çıhartdi goydi ortıya mezeleri. Başladi bu efendiye doldurir verir. Bu yanına yöresine bahir, gadehde rahı alir, susuz doli doli çekir gafasına. Eyyce tamam oldi, mars oldi.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 417).

marsama/marsıma/varsama b. ***barsama***. 'bazı güzel kokulu çiçeklerin adı', krş. Yun. ***βάλσαμον*** (válsamon)/***βάρσαμον*** (vársamon)/***βάσαλμο*** (vásalmo), hepsi < EYun. ***βάλσαμον*** (bálsamon) a.m. **/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡. × ***Doyurun garnınızı ulan! İşte yonca, çayır. Marsıma, filfili, guşdili, yavraz, gadın düğmesi!*** (F. Baykurt 1961ı s. 14).

marsapet/marsepet/marsipet (gemici dili) 'basadora, yelkenin altabaşo halatı, footrope' < İt. ***marciapiede*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 396.

marsepet b. ***marsapet***.

marsık/marsuk I 'iyice yanmadan söndürülmüş mangal kömürü' K. Emiroğlu 178 < ?

(Argo) **marsık/marsuk II** 'esmer, kara renk (kimse); Arap, Zenci' H. Aktunç 1990 s. 198 < ***marsık I***. × ***İçimden: "Kendineee gel!" dedim, "Kaldın kaldın da böyle marsıklara mı kaldın?"*** (S.M. Alus 1944 s. 53).

marsıvanlık 'eşeklik' < b. ***mervan*** maddesine. × ***İsmail ağa, ber-mucibi erkân göğsünü ilikleyip gözlerini önüne indirerek, biraz da boynunu bükerek, yerden temennahı dayadı." Amma şımarma, marsıvanlığın da tutarsa tamam tutar.*** (S.M. Alus 1933k s. 15).

Marsilya 'Güney Fransa'da şehir ve liman adı' < Fr. ***Marseille*** a.m. ***marsilya (kiremidi)*** 'bir kiremit çeşidi' ZTS 137, krş. Bulg. ***marsilski keremidi*** a.m. *Reçnik na sıvremenniya Bılgarski knijoven yezik* 1957 II. 56.

marsipet b. ***marsapet***.

marsuk I ve **II** b. ***marsık I*** ve ***II***.

marş I (askerlik terimlerinden) 'yürüyüşe geç emri' < Fr. ***marche!*** a.m. × ***Haydi bakalım! Bugün sana benden izin. Noksanlarını tamamlayıp yarın sabah erkenden iş başı yapmalı! Marş!*** (Umran Nazif 1953 s. 25–26).

marş II/marj II 'bir vasıtayı veya bir makineyi harekete getirmek için basılan kısmı' < ***marş I***. × ***Küçük ağa otomobilinin yanını bulmuştu. Titreyen eliyle kapıyı açıp direksiyona geçti, marşa bastıysa da, almadı.*** (Orhan Kemal 1954 s. 268). × ***Kamyon da netâmeli bir*** ş***ey. Herif marşa basıyor, basıyor, bana mısın dediği yok.*** (Tarık Dursun K. 1954 s. 114). × ***Otomobile atladı sonra. Bir marj sesi. Gürültü.*** (D. Özlü 1958 s. 48).

marş III 'bir çeşit müzik parçası' < ***marş I***. × ***Geh marş*** (metinde ***mars***), ***gehī ala-franga, | Düzd-i ġama urdılar pırānġa.*** (H. Aynur 1988 [1834] s. 49). × ***İhtilâl şiiri marşla hazreti Akif'in güftesini, ihtilâl musikisi Lange beyin bestesini, ihtilâl resmi Beyoğlu fotoğrafçısı henüz ayakta tutuyor.*** (F.R. Atay 1952 s. 116). × ***Ama Salâhattin giderken usta korkusundan, dayandı. Kunduraları verip dönünce, kendisini daha hafiflemiş buluyor, yolda ıslıkla marşlar, şarkılarsöylüyordu.*** (B.S. Kunt 1953 s. 16).

marşal 'dersin boş geçmesi ya da sözlü sınav yapılmayan ders, kolay iş' S. Özel 1993 s. 71. ××

marşandiz/marşandız 'yük treni' < Fr. ***marchandise*** a.m. × ***Raydan raya atlıyarak marşandızın hazırlandığı yük peronuna ilerledi.*** (S. Turhan 1951 s. 45).

Mart/Mard b.m. (senenin üçüncü ayı) Meninski 1680 III, 4234 < Yun. ***μάρτις*** (mártis) a.m. G. Meyer 1893 s. 68. × ***Bu ẕikr olan ḫuṣūṣlaruŋ alınmasınuŋ mevsimi evvel bahār evā'il-i martdadur.*** (Ö.L. Barkan 1941 [1518] s. 192). ***Mart havası*** 'güvenilmez vaziyet, mütemadi değişiklik' M.H. Bayrı 1934 s. 140. ***Mart kızġını*** 'Martta kediler gibi azgın': × ***Bu rezāletler yanıŋa ḳalacaḳ-mı ṣanıyorsuŋ? Ḍur baḳalım, dahā neler olacaḳ... Mart ḳızġını ḳarı!*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 509–510).

martal b. ***martaval***.

martanya '16. asır yelkenlisi' < Provençal ***martegalo/martengalo*** Kahane–Tietze 1958 no. 400 (eski misallerle). ××

martaval/ AD. **martuval/martıval/martufal/martal/martoğa** 'boş laf, yalan' DS 3130, K. Emiroğlu 1989 s. 178, H. Aktunç 1990 s. 198 < belki ***maval*** kelimesinin genişlemeleri. × ***El-ḥamdü li-llāh büyüklerde öyle vefā falān olmadığını lāyıḳıyle öğrendik. Şimdi martavala ḳulaḳ asacaḳ ḳadar çocuḳ değiliz.*** (Nāmıḳ Kemāl 1967 [1870] s. 210). × ***"Deme Allah aşkına! Vay canına!" gibi hayretler gösteriyordum amma, kendi hesabıma bu martavalların birine inanmamıştım.*** (S.M. Alus 1944 s. 182).

martı b. ***marti***.

martıval b. ***martaval***.

martı/marti/mart kuşu 'eti yenmez deniz kuşu' < G. Meyer 1893 s. 2O'ye göre İt. ***martin pescatore*** 'Alcedo ispida' kelimesinden. Fakat kelime Yunancada kullanılmadığı için Pīrī Re'īs'in ***mart kuşu*** belki daha doğru bir etimoloji olabilir. × ***Ol velī ḥürmetine şimdiki-ḥālde her kim gemi ile ol burnuŋ öŋinden geçerlerse elbetde bir miḳdār peksimād çıḳarub deŋize dökerler. Ol peksimādı mart ḳuşları üşirler, yėrler.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 140). × ***Ammā bu ẕikr olan adacüge Ḳolumbāra anuŋcün dėrler ki ol adacükde mart yumurdası ifrāṭdur.*** (a.e. s. 597). × ***Marḳo'dan uçmadı marti per açub | Aṣferī ḫaçın geçemez yel ḳaçub...*** (Firdevsī-yi Rūmī 1980 s. 135). × ***Ḳapudan Paşa 'azl ėdilüb yėrine Radoslı Deryā Martısı Ḥüsām oğlı 'Alī Paşa'ya vezāret ile ḳapudān paşalığı iḥsān ėdüb...*** (Evliyā Çelebī 1314 III, 260). × ***Selimiye'nin önleründe idik. Köpüklü denizin üstünde serseri martiler uçuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu.*** ('Ömer Seyfeddīn 1943 s. 25). × ***Sahilden üstüne çıkılamıyan kayaların tam önüne bir yol gider, Martı yumurtaları oradadır. Tazeleri ne tatlıdır martı yumurtalarının!*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 109).

martika/martuka/martiko 'başları değirmi ve kıçları aynalıklı Karadeniz yapısı bir nevi yelkenli' L. Gürçay 1943 s. 284 < *İt.* < Güney İt. diyal. ***marticana/martingana*** 'type of ship' Kahane–Tietze 1958 no. 400 (yeni misallerle). × ***O zamanki natamam mederek arkasında büyük limanın durgun sularında yeşil, turuncu, mavi gövdelerinin aksini seyreden sağlam yapılı sayısız martukalar, barkalar, sarhoş ve çapkın efendilerinin uzak yolculuklara çıkacağını müjdeleyen çuvallar ve kerestelerin, midelerini, şişireceği günü beklerdiler.*** (K. Bilbaşar 1939 s.35).

martin 'eskiden kullanılan ve tek kurşun atan bir çeşit tüfek' < üreticilerinden olan Friedrich von Martini'nin adından × ***Vali bey'in kulakları çınlasın | At martini Debreli Recep | Yer gök inlesin.*** (Oktay Rıfat 1954 s. 19).

martini 'bir nevi karışık içki' < beynelmilel tabir, menşei bilinmiyor. × ***Salataların çeşidini öğreniyor şuradan buradan. Sonunda martiniyi senin istediğin gibi sert yapmayı da öğrendi. "Martini sek" demeyi de!" Bu akşam rakı mı, martini sek mi hanfendi?"*** (Peride Celal 1990 s. 152).

mart kuşu b. ***marti***.

martoğa b. ***martaval***.

martolos/martoloz ‘Türk kalelerindeki Hrıstiyan asker, sorte di soldati christiani nelle fortezze turchesche’ Meninski 1680 III, 4234 < BizYun. ***ἁρματωλός*** (armatölós) a.m. (Lat. ***arma*** ‘silahlar’ kelimesinden) G. Meyer 1893 s. 71. × ***Ḳal‘aya eşdi, alımadı henüz, | Ceng ėderken ėrdi nā-geh martoloz.*** (Enverī 1928 s. 106).

martufal/martuval b. ***martaval***.

martuka b. ***martika***.

marul/marol II b.m. (yeşil yaprakları taze olarak yenen bitki**)** Meninski 1680 III, 4235 < BizYun. ***μαρουλιον*** (marúlion) a.m. × ***Soġuḳdur, daḫı yaşdur ṭab‘ı, marul. | Getürür uyḫu, eyler ṣāf ḳanı. | Velī ża‘fı başar olur ziyāde, | Kerefis-le yėnürse yoḳ ziyānı.*** (Şeyḫī 1937 s. 23).

AD. **marullan- I** ‘dantel, altının dar, üstünün bol olmasından kıvrım kıvrım durmak’ DS 3130. ***marul + lan-*** ××

marullan- II ‘böbürlenmek’ < ***marullan- I***. × ***Burada yerlere kadar temenna etti. Bu selâm tüccarın mutlaka hoşuna gider. O büsbütün bübürlenip marullanacaktır.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 114).

marya I ‘dişi koyun’ W. Radloff 1911 IV, 2030. < Yun. ***μαργιά*** (maryá) ‘geçkin dişi koyun’ H. Aktunç 1990 s. 198. × ***Ger tenümend ise de ėtme pesend, | Mārya laḥmıdur elbetde gezend.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 134). × ***Kasap olsam, maryayı kıvırcık deyü satmalı.*** (E. Misailidis 1986 s. 76).

(Argo) **marya II** ‘yaşlı fahişe; genelev yöneticisi kadın’ H. Aktunç 1990 s. 198. < ? × ***Ḫuṣūṣā-ki bu fırḳanuŋ ellenmişi ve erāzil ḫidmetine el vėrmişi ḳatı murdār olur. Ya‘nī ki ḳallāşlar taṣarrufına düşmişi marya yėrine ḳullanılub orṣalanmışı pīrezen-ı rüzigār ṣıfatında elbette bī-ḥayā ve bī-‘ār olur.*** (‘Ālī 1956 s. 23).

maryaş ‘metal para, para’ F. Miklosich 1889 s. 14. ××

maryol I ‘Osmanlı donanmasında vazifeli Hıristiyan denizci’ R. Dankoff 1991 s. 54 < ***maryol*** II. × ***Aldı aŋsuz beni bir ḫarti ṣuratlu maryol, | Niçe demdür ki göŋül taḳla urur gėŋ yaḳadan!*** (Tietze 1950–1955. s. 454 no. 32).

maryol II ‘edepsiz; şaki, haydut’ Meninski 1680 III, 4236 < İt. (Venedik diyal.) ***mariól*** ‘malvivente’ Kahane–Tietze 1958 no. 399.

masa b.m. ‘üzerinde yemek yenilen ayaklı sofra’ < Rum. ***masă*** < Lat.***mensa*** a.m. Kelime ve eşya Türkiye’ye 19. asrın ortasında girmiş (krş. Tietze 1976). × ***O da onu gördüyü gibi, ikisi birbirine vuruldula. Ve ġol-ġola girip ḳöge çıḳdıla. Orada bi masa çėvürüp ırakı içmeye başladıla.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 9). ***masalı*** ‘bir çeşit çorap nakış örneği’ H.Z. Koşay 1944 s. 331.

O. **masaff/masaf/musaff/musaf** ‘savaş düzeni, saff-ı harp’ < ***maṣaff*** a.m. **/a/ → /u/** değişimi Türkçede olmuş olabilir, krş. ***mahabbet/muhabbet***. ×

Cün gendü vilāyetlerine geldiler, ḫaşmıla muṣaf düzdiler. Evvel ḥamlede düşmen ṣaffını sıdılar. (Ferec v. 141b).

O. **masafgâh/musafgâh** 'muharebe meydanı' < Fa. ***maṣāfgāh*** a.m. (***masaf/musaf*** + ***-gāh*** 'yer', b. ***âdemîgâh*** ⊡). × ***"Bu muṣāf-gāhda ġanīmet baŋa bu yėter." dėdüm.*** (Ferec v. 33a).

masal b. ***metel***.

masana 'bir salon oyununun adı; nasıl oynandığı bir Karagöz oyunundaki sahneden öğrenilebilir': H. Ritter 1924 I, 82-86. ××

masarika (anatomi terimlerinden) 'bağırsak askısı' < Ar. ***māsārīḳa*** < EYun. ***μεσαραικόν*** (mesaraïkón) a.m. G. Meyer 1893 s. 41. ××

masas b. ***massa***.

masat/mazap 'bıçak bileğileme aleti; ayakkabıcılıkta kullanılan ağaç saplı çelik bileği' ZTS 137–138 < Ar. ?? ×× ***masatla-/massala-*** DS 3132: 'bileğilemek': × ***Arap, bıçağın birini ağzına alıyor, ikisini masatlayıp geliyor.*** (M. Tuğrul 1969 s. 257).

masdar/mastar 'beyaz peynir kalıplanırken teneke üzerinde ölçüler almakta kullanılan ağaç cetvel; marangoz cetveli; halı tezgâhında ileri geri oynatılan kısım' ZTS 138 < Ar. ***masdar*** 'ölçme aleti'. ××

masduka-i makâl 'meselenin gerçeği' < Ar. ***maṣdūḳa*** 'truth', ***maḳāl*** 'talk, report': × ***Çün celīye-i ḥāl, maṣdūḳa-ı maḳāl buyıdı, niçün baŋa dėmedüŋ kim göŋlümi saŋa bağlamayadum, mihrüŋe ulaşmayadum. İmdi-ki ġavġā-yı ġam göŋlüme girdi, rüsvā vu şeydāŋ oldum.*** (Ferec v. 113b).

mashara/masharet/ BSTTk **maskara** 'komik, deli, soytarı' Meninski 1680 III, 4646. × ***Beni masḫara düzdüŋ, benümile ḳayış-bāzlıḳ eyledüŋ! Nedür bu vėribidügüŋ?*** (Ferec v. 17a). × ***Vezīr eyitdi: "Hey bāġubān! Kelüŋi oynat, teferrüc ėdelüm!" dėdi. Şāh eyitdi: "Üş masḫara-larumuz oynasunlar, Kel ne oynayasıydı?" dėdi. Bir masḫara girdi, biraz oynadı*** (a.e. 203a).

masharaca 'maskara gibi, soytarı gibi' × ***Dāyeye eyitdüm: "Şol bir zergīce Muḳbilek adlu masḫaraca ḳulcuġaz ki eŋsesīne sīlī vururlar, anı bul, aḫca vėr, gelsün bu kilīmi, götürsün."*** (Ferec v. 69a).

masır b. ***masura***.

mask 'bir şahsın yüzünden alınmış kalıp' < Fr. ***masque*** a.m. × ***Sık sık akademiye uğrar, yüzünün maskını aldırır, genç sanatçıyla rakı içmeye giderdi Rum meyhanelerine.*** (Peride Celal 1991 s. 90).

maskalla-/mazgalla- 'madenî şeyleri parlatmak; bir işi çok incelemek' DS 3132, 3144, K. Emiroğlu 1989 s. 78 < Ar. ***mişḳala*** 'Polierwerkzeug' + Tk. ***-la-*** b. ***aḫşamla-*** ⊡ ××

maskara b. ***masharet***.

maskarata/maskaret (ayakkabıcılık terimlerinden) 'ayakkabının üst yüzünün ön tarafında dikişle ayrılan burun kısmı' < ilk kelime İt. ***mascarata,*** ikinci kelime Fr. ***mascaret*** a.m. (?) × ***Badik Ahmed'i tanımak hiç güç değildi. On sene evvelki külhanbeyi modasını o tek başına hâlâ***

muhafaza ediyordu... Rugan maskaratalı, yumurta ökçeli kunduraları hiç değişmemişti! (ʻÖmer Seyfeddīn 1943 s. 1949 s. 38).

maske ʻtanınmamak için yüze geçirilen plastik ve başka maddeden yapılmış yüzʼ < Fr. ***masque*** veya Alm. ***Maske*** a.m. × ***Şimdilerde, milliyetçi maskesi altında, dini araç ederek insanları birbirine düşürme çabaları aynı şey değil mi?*** (Peride Celal 1991 s. 31). × ***Butonlarla, karanlığı ve aydınlığıyla, onu seyredenler üstünde mermerden yontulmuş kaygılı ve sıkıntılı bir maske izlenimi bırakıyordu.*** (U. Kökden 1995 s. 101).

maslahat I ʻiş, meseleʼ < Ar. ***maṣlaḥa*** a.m. × ***ʻAvrat eyitdi: "Ḳanda idüŋ? Oğlancuḳları üstüme bıraḳduŋ gitdüŋ? Ne maṣlaḥat-dur?" dėdi.*** (Ferec v. 245b). × ***Bir daḫı ekābir-i Mıṣruŋ cüzvī nesneye küllī imtinānları ʻacebdür. Beş aḳca müntefiʻ olacaḳ maṣlaḥate beş kerre yüz biŋ altunlıḳ minnet yükletmeleri ḳatı müstaġrebdür.*** (ʻĀlī 1975 s. 128).

maslahat II ʼdevlet idaresi, vazife; hükmetme, karar vermeʼ < ***maslahat I.*** × ***Eyü maṣlaḥat eylemişler, nola? Mübārek olsun!"*** (Ferec v. 14b). × ***"Nice ėdelüm?" dėdi. Ben eyitdüm: "Maṣlaḥat oldur kim gendözüŋi baŋa ʻavratlığa vėresin, gėce gündüz ben daḫı saŋa ḳulıḳ ėdem!" dėdüm.*** (a.e. v. 46b). ***Birḳac-defʻa ʻöẕür eyitdi, āḫir ḫalḳ maṣlaḥatı-ücün sözlerini ḳabül eyledi, taḫta gecdi, melike vü ḥākime oldı.*** (a.e. 179b). ***maslahat gör-*** ʼiyi bulmak, tasvip etmekʼ: × ***Vezīr eyitdi: "Maṣlaḥat görürseŋiz şimdi Baṣra begine biti yazalum."*** (Ferec v. 5b).

(Argo) **maslahat III** ʻerkeklik organı, penisʼ H. Aktunç 1990 s. 198. × ***Gelse, bir maṣlaḥat becersek! dėr. | Yüsuf-ı maṣlaḥat-güzār eyüdür.*** (Ġazālī 1943–44 s. 237).

O. **maslahat-amiz** ʻmaksada hizmet eden, vaziyete uygunʼ < Fa. ***maṣlaḥat*** ve ***āmīz*** ʼkarışmışʼ. × ***Eyitdüm ki: "Pāzişāha necün yalan söyledüŋ?" dėdüm. Eyitdi: "Bu benüm cāriyemdür, er donına ḳoydum, Dīnde ḳardaşumdur dėdüm, Kimsenüŋ naẓarı düşmesün" dėdüm."Bu dürüġ-i maṣlahat-āmīz rāst-ı fitne-engīzden yėgdür!" dėdi.*** (Ferec v 48b).

maslahatcı ʻara buluculʼ: × ***Meger ol-dem ʻAlī Ḳuṭnī ʻavratıyla ceng eylemiş. Ev ḳapusına maṣlaḥatcı isteyü cıḳdılar.*** (Ferec v. 224b). × ***Soŋ ucı biş on güne rāżī ola/ Zihī maṣlaḥatcı ki ḳāżī ola*** (C. Dilçin 1991s. 334).

maslahatgüzar ʼtecrübeli; başkaları için yasal işlemleri takip eden kişi; elçi vekiliʼ < Fa. ***maṣlaḥat*** ʻönemli işʼ + ***-güzār,*** krş. ***işgüzar,*** b. haracgüzar ⊡ × ***Südde-i saʻādete mufaṣṣal u meşrūḥ ʻarżlar yazub, beglerbegi, maṣlaḥat-güzār ve suḫan-ver Miḫaliçlü Aḥmed Paşayı ulaḳlıḳ ile göndermişler.*** (Selānikī 1989 II, 601). × ***Biri daḫı memālik-i maḥrüse aʻyānından maṣlaḥat-güzār nāmına olan iş erleridür ki berāt-ı pādişāhīsüz muṣliḥlik manṣabına müteṣarrıflardur ve refʻ u ʻazl ḳorḳusunsuz hükkām-ı memālike müşterik-i naṣfet-muttaṣıflardur.*** (ʻĀlī 1982 II, 182).

AD. **maslak I** 'kasaplık hayvanların kesildiği yer' DS 3132 < Ar. ***maslaḫ*** a.m. Tietze 1958 no. 96. ××

AD. **maslak II** b. ***meslek***.

maslık/maslak III 'esrar, haşiş' TS 2797 < Çağ. ***mastlıḳ*** < Fa. ***mast*** 'sarhoş, mest' + Tk. ***-lıḳ.*** × ***Ḫamr içüb maṣlıḳ yėyüb ḳılan zinā. | Bunları ma'şūḳ ėdinen özina, | Ġāfil olub, ė ölümi, aŋmayan. | Vaḳtidür, imden gėrü oyan, oyan!*** (J. Németh 19 [15. asır] s. 172). × ***Meẕkür ḍağlarda olan köylerüŋ ḫalḳı ve daḫı Cicil ḳal'asınuŋ eṭrāfında olan yöre köyleri cümle maṣlıḳ ekerler, biçerler. Ġāyet maṣlığı bol yėrdür.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 639). × ***Her kim ister yėmege çoḳ lüt u püt, | Otidür anuŋ o maṣlıḳ dėyen ot. | Bir kişi kim ağzı dadın bile yėr, | Ḳanda yėse ṭatlu ṭatlu yaḫşı lüt.*** (Naẓmī 1928 s. 11). Krş. ***mestlik*** (***mest I*** maddesinde).

masra b. ***masura***.

masraf 'harcanan para' < Ar. ***maṣraf*** a.m. × ***Baḳḳāl elindeki ḳalemi ḳulağınıŋ arḳasına ṣıḳışdırarak sermāyesi ḳadar da nezāketi bulunduğunu ifhāma uğraşır bir tebessümle ṣordu ki: "Maṣraf düzmeğe-mi geldiŋiz efendim? Burada her mālıŋ eyisi bulunur..."*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 337). × ***Bu eve kız getirilir mi? Bir başka yer tutacak olsan, ona da masraf dayanmaz.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 199). × ***Bir güzel gördü mü çabucak vurulur. "Aman peşine düşelim! Ele geçirelim! günümüzü gün edelim!" der durur ama o kadar. Haydi dedin mi bin dereden su getirir ve hemencecik bir bahane bulup ortadan sıvışır. Açıkçası parayı çokça sever, eli sıkıca, masraftan kaçardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 24).

masruf 'sarf edilmiş' < Ar. ***maṣrūf*** a.m. × ***Bu cāriye beni sevmezidi. Hemīşe himmeti aŋa maṣrūfıdı ki 'ammüm ḳızını benden ayırayıdı, 'ömrümce ġuṣṣada ḳalayıdum.*** (Ferec v. 72a). × ***Beni avundurmak için eş dost gelir, bana "Ne olacak, çocuk değil mi, bir bacıya varır; dokuz ay deyince daha alâsını doğurtursun, bunun masrufu bir gaz tenekesi su, bir gusul abdesti!" derlerdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 103).

massa/masta/meses/masas 'üvendire; sivri bıçak' DS 3132–33, 3171–72 < Erm. ***masus*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 500, krş. Ar. ***massās*** a.m. Tietze 1958 no. 210. × ***Bana Yeşil Āşık derler, kaynar, coşarım, | ḳulağınızdan tutar, çifte koşarım, | Mesesi alır, arkanıza düşerim. | İt gülün kadrini ne bilir efendim?*** (K. Güngör 1941 s. 60). × ***Güneş, batma yerine bir meses boyu kalmış.*** (S. Şimşek 1960 s. 21). × ***Yalan söylüyor: "Çiftçi, çiftçi, eşeğini kurt yiyor!" Çiftçi mastayı alıyor, koşup gidiyor.*** (U. Günay 1975 s. 287). ***mesesle-*** 'hayvanı mesesle dürterek daha çabuk yürümeye getirmek': × ***Öküzleri mesesledi, kağnının gıcırtısı daha bir arttı.*** (N. Üstün 1970 s. 32).

massala- b. ***masat***.

masta b. ***massa***.

mastaba 'bir evin duvarına yerleştirilmiş taş sıra, seki' < Ar. ***maṣṭaba*** a.m. × ***Gördi, bir maṣṭabada bir pīr oturur. Dil-i teng-ile ... ol pīrüŋ***

ḳatına vardı, eyitdi. (Ferec v. 11a). × ***Fe-ammā ġarābet bunda ki bu ṣūret-ile gendüye vilāyet-i Yemen'üŋ māl defterdārlığı vėrilmiş, ḥattā dīvān-ḫāne-i ḫusrevānedeki maṣṭaba-yı 'ulyāya dāḫil olduḳdan mā'ada pāy-ı büs-ı taḫt-ı salṭānet-ile daḫı müşerref ḳılınmış!*** ('Ālī 1979 I, 167).

mastaço/mistaço 'cıvadrayı altından geminin talimarına raptetmek ve tespit eylemek üzere halattan veya zincirden yapılmış kösteklere mistaço denir' L. Gürçay 1943 s. 293 < İt. (Venedik diyal.) ***mostaccio*** a.m., asıl manası 'bıyıklar' Kahane–Tietze 1958 no. 436.

mastaka b. ***mastika I***.

mastalya b. ***masteli***.

AD. **mastar I** 'davar memesi' DS 3133 < Yun. ***μασταρι*** (mastári) a.m. Tietze 1955, 182. ××

mastar II b. ***masdar***.

masteli/mastili/mastelya/mastilya/mastalya 'gemilerde eratın çamaşır yıkadıkları ağaçtan yapılmış leğenler; hayvanların yal yedikleri kap; tahta kova, külek' DS 4587 < ***μαστελθν*** (mastélin) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 324 < İt. (Venedik diyal.) ***mastela*** 'tüp' Kahane–Tietze 1958 no. 401. × ***Basık, kör ışıklı bir kunduracı dükkânında didinen sayacı Selim de şakacıdır. Bir zaman için yüz numaranın yolunu tutmak fedakârlığına katlanan arkadaşının boş bıraktığı iskemle minderi altına, mastelya çanağının bütün kirli suyunu içirdiği iri bir sünger yerleştirir. Cami helâsında rahatlığa kavuşup dönen arkadaşının ince mindere çöker çökmez, ördeği yetiştirilememiş, üstünü kirletmiş yatalaklara dönüşüne katıla katıla güler.*** (Reşat Enis 1944 s. 237).

mastı b. ***masti***.

masti/mastı 'av köpeği; dişi kedi, köpek' DS 3133, Meninski 1680 III, 4327 < İt. ***mastino*** 'cane di guardia' H. Eren 1999 s. 289. × ***Etmegiŋüz tükenürse evvelā atlarımuz ve itlerimüz ve kedilerimüz maṣtilerimüz ve...*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 80).

mastika I/mastaka/musteka/mastiki 'sakız rakısı' Meninski 1680 III, 4701 < Yun. ***μαστίχα*** (mastíḫa), ***μαστίχι*** (mastíḫi) a.m. G. Meyer 1893 s. 57. × ***Manol'un gazinosunda düzün ve mastikanın ekstrasından maada Yunan konyağının, Sakız mastikasının reçinasının halisi; Sisamın, Kıbrısın misket üzümünden yapılma, şerbet gibi şarapların da enfesi bulunurdu.*** (S.M. Alus 1944 s. 53).

mastika II 'bir şarkı ve o şarkının söylendiği bir Çingene dansı' < ***mastika I***. × ***İhaleyi kazandıkları gece, kızı da kazandığını, dayısının evlenmesine karşı çıkamıyacağını düşünerek, Amerikalılarla viskileri çekip sarhoş olmuştu. Dayısının, o koca sanayicinin ak saçlarına bakmadan ortaya fırlayıp mastika oynamasına şaşırmıştı biraz.*** (Peride Celal 1985 s. 141).

mastili/mastilya b. ***masteli***.

mastor b. ***mastur***.

mastori/masturi (gemici dili) 'bir geminin en geniş kısmı, geminin en enli olan iskarmozu' L. Gürçay 1943 s. 285 < Yun. ***μαστορις*** (mástoris) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 812.

mastur/mastor 'alkolik, ayyaş, çok sarhoş' H. Aktunç 1990 s. 198 < Yun. ***μαστουρης*** (mastúris) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 136. × ***Amān, ḥerīf yine mastūr! Bulaşmasın!*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 296). × ***Az evvel birbiri peşi sıra boğduğu esrar cıgaralarının mastorluğu içinde bir kenara devrilmiş dalga geçmekte olan Veysel, oğluna: "Geç semaverin başına!" dedi.*** (Orhan Kemal 1954b s. 256–257). × ***Aklı ortadan kaldırmadan hakikate ermenin imkânsızlığını her zaman söyler, çok defa yarı mastor gezerdi. Böyle anlarında durmadan perdenin öbür tarafından bahseder, görünenin ötesinde insanı bekliyen lezzetleri anlata anlata bitiremezdi.*** (A.H. Tanpınar 1961 s. 45). ***mastur ol–*** 'sarhoş olmak' Ch. Symeonidis 1973 no. 136, M. Mikhailov 1930 s. 37.

O. **maʿsuk ol–** '(kendine) yıldırım isabet etmek' < Ar. ***maṣʿūḳ*** 'yıldırıma kurban giden, yıldırımzede'. × ***İki ḳardaşcuḳlaruz; atamuza gemide vāḳıʿa oġradı, ḳalan bāzirgānlarıla maṣʿūḳ oldılar. Bize Taŋrı ḫalāṣ verdi, bu yėre düşdük.*** (Ferec v. 48a).

masum/(halk ağzı) **mağsım/maksum** DS 3104 'suçsuz, günahsız; küçük çocuk, sabi' × ***Ė bedbaḫt! Saŋa nėtdümidi ki baŋa bühtānıla bunca ʿuḳūbet ėtdüŋ, helākuma ḳaṣd ėtdüŋidi! Ve ol nāzinīn meh-rū maʿṣūmı helāk ėdüb, atayı anayı muṣībet icinde ḳoduŋ?*** (Ferec v. 186b). × ***Bunca māh-peyker yigitleri cerāḥat ėtdüŋ, bunca maʿṣūm mālı ḥaḳsuz dersüz istibāḥat ėtdüŋ*** (a.e. v. 137b). × ***İşte oraya, senin yıkılası evinin damına, o dev kuşun kanadı geriliverir. Niçin? O maksum çocuğu siyanet için. Kim gerer o kanadı? Senin kafan almaz onu.*** (İ. Tarus 1947 s. 21). × ***Dört buçuk dönüm kıraç toprağın üstünde bir buçuk öküzle sürüklemeğe çalıştığımız ömrü, elin kızı ile paylaşmak gerekmiş. O maksum kızcağız da yavaş mı yavaş, dilsiz mi dilsiz. Kuzu gibi sapana koşulur.*** (İ. Tarus 1950k s. 90). × ***Mahkemede mapusta hep direndim durdum. Ben maksumum diye. Hüküm giymekten çok seni kaybetmek kodu bana!*** (H. Taner 1971 s. 162).

masura/masra/masur/masır/masure 'dokuma tezgâhlarında üzerine ip sarılan kendir sapı, genellikle bir senelik incir ağacı ya da teneke boru' DS 3131–32, TS < Fa. ***māsūra*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1141, H.E. Wulff 1966 s. 206. × ***Kelepler, yâni çözgüler, bankolardan dar bir beton yolla ayrılıyordu. Bankolardan gelen iplik masuraları koca koca teknelerle keleplere taşınır, keleplerde çözülür, çileler hâline geldikten sonra paketlenip pazara sevkolunurdu.*** (Orhan Kemal 1952c s. 17–18). 'su ölçü birimi': × ***Mücidd u sāʿī kimesnenüŋ emegiyle yapılub tekmīl olub yüz on lüle āb-ı zülāl-miṡāl, ki her lüle dört māsūradur, İstanbul içine gelüb dāḫil olub cārī olmış iken...*** (Selānikī 1989 I, 3).

maş I 'kedi' < Sl. ***matsa*** vs. a.m. Tietze 1957 no. 131.

maş II 'baklagillerden yenilebilen bir bitki, Vigna sinensis, Phaseolus Mungo' < Ar. ***māş*** ve birçok dilde, a.m. Tietze 1958 no. 213. DS 3133.

maşa I 'kızgın şeyler tutmaya yarayan alet; saç düzeltme veya kıvırmada kullanılan alet' Meninski 1680 III, 4239 < Fa. ***māşa*** < Ar. ***miḥaşşa*** 'ateş küreği'. × ***Oradan geçen bir laz gemicinin tabirince, kadının sancak tarafının saçları maşalarla kıvırcık kıvırcık edildiği için dalgalı, iskele tarafının saçları bonazza sütlimanlık yâni düz.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 28). × ***Usta daha geleli ne oldu, akşam bizim avrat tutturdu, eve çapa lâzımmış, maşa lâzımmış, saçayağı lâzımmış, kül küreği lâzımmış, ısgıran lâzımmış...*** (F. Baykurt 1961o s. 229). × ***Yaşlı koca analar, bazı da gelinler, kızlar, ellerine birer eski demir alıp, "Şundan bir maşa yap, şundan bir çapa yap! Kapıya irze, eşeğe halka, danaya fırdöndü, kuyuya bir çengel!" diyorlardı.*** (F. Baykurt 1961o s. 235). × ***Anam aldı maşayı, babam aldı egişi.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 138; bir tekerlemeden). × ***maşa kadar*** 'ufak tefek, kısa boylu': × ***Hiç tetiğini bozmadan, kapının arkasına eşya yığmayı nasıl da akıl etmiş? Maşa kadar adam, bu kadar yükü nasıl kaldırıp taşımış?*** (S.M. Alus 1933p s. 208). × ***Tevekkeli dememişler: Maşa kadar kocası olan, paşa kadar hüküm sürer diye!*** (Cemal Refik 1943 s. 86). **maşa kadar** 'kısa': × ***Sultan Aziz rahmetlinin üçüncü ikbali maşa kadarmış. Koca padişah derdinden divane olur, kucaklayıp top gibi havaya fırlatır, "benim iskemle kuklacığım!" diye omuzuna oturturmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 218).

maşa II (mecazi manada) 'alet' < ***maşa I***. × ***1892 yılında osmanlı hükûmetinin bahriye mimarı Yanko bey'e Ereğli havzasında bir liman yapması için imtiyaz verilir. Yanko Bey gerçekte Fransız sermayesinin bir maşası, daha açıkçası Ereyli Şirketinin takma adıdır.*** (M. Seyda 1970 I, 69). × ***Tabancayı bıraktı. "Atınızı, itinizi, kurdunuzu, kuşunuzu, sizi, hepinizi temizlerim, oğlumu bile. Beni kötülüklere maşa yapmayın!" diye bağırdı, yürüdü.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 107).

AD. **maşara I** 'eğik bir yerdeki tarlanın iyi sulanması için ana arktan çapanın ucuyla açılan küçük su yolları' DS 3134 < Erm. ***maşaray*** 'irrigation channel' R. Dankoff 1995 no. 496.

AD. **maşara II/maşala/maşalla/maşallama** 'bir metre karelik toprak parçası; bir dönümün üçte biri genişliğinde toprak parçası; bağ, bahçe ve bostanlarda ekilmek için ayrılmış küçük toprak parçası, evlek; eğik bir yerdeki tarlanın iyi sulanması için ana arktan çapanın ucuyla açılan küçük su yolları' DS 3133–34, R. Dankoff 1991 s. 55 < Ar. (Suriye diyal.) ***maşāra*** 'couche, planche (terme de jardinage) < Aramî dilinden, R. Dozy 1927 II, 594. Krş. Yun. ***μεσαριά*** (mesariyá) 'Acker zwischen anderen Äckern', Ch. Symeonidis 1973 no. 140'a göre. AD. ***maşara*** 'mezruat yapılan geniş tarla parçaları' A. Caferoğlu 1944 s. 252 ondan gelmiş olabilir. × ***Maşaraları yapduḫ. Bu sene baduç çoḫ. Ġaruḫda habbim ḫıyar dolmuş daşıyı.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 96).

maşatlık 'müslüman olmayanların mezarlığına verilen ad' < Ar. ***meşhed*** 'kabir, mezar' × ***Sonra aşağılarda hırıstiyan mazarlığıyla maşatlık...*** (H. Yağcıoğlu 1955 s. 73).

maşın (metinde ***masin***) 'tren' ZTS 138 < Az. ***maşın*** 'demiryolu katarı' ADIL 1963 III, 269, Tietze 1982z no.186. ××

maşin enfernal 'suikastlerde kullanılan otomatik bomba' < Fr. ***machine infernale*** a.m. (***machine*** a.m. ve ***infernale*** 'cehennem') × ***Padişahım, hocasın milletine hakḳıyle, | Öğretirsin nice esrarı kitabsız, fensiz.| Biz anarşist ile bombun, maşin enfernalin | Ne demek olduğunu öğrenemezdik sensiz!*** (Şa'ir Eşref 1958 s. 147).

maşita/mişâta 'gelin makyajcısı, gelini süslemekle görevli kadın' < Ar. ***māşiṭa*** a.m. × ***Naṣır daḫı na'ara vurdı, ögi yayındı. Yengeler, mişāṭeler derḥāl daşradın icerü yügrüşdiler, anları ol ḥālde gördiler, gülāb getürdiler, yüzlerine sacdılar.*** (Ferec v. 51b).

maşlah 'tek parçadan ibaret, kol yerleri yarık bir kadın üstlüğü' R.E. Koçu 1967 s. 170 < Ar. ***maşlaḫ*** a.m. × ***Fethiye teyzenin annesinin maşlahından bozma sadakor giysisi, yakası, kolları mavi minelerle işli...*** (Peride Celal 1991 s. 181).

AD. **maşraba II/maşurba/marfaşa/neşirfe** 'su tası' DS 3241 < Ar. ***maşraba*** a.m.

maşrık 'doğu' < Ar. ***maşriḳ*** a.m. × ***Dedem Ḫōca Mes'ūd-ı Kāzurūnīdür ki ḳadem-i taḳvāsı ve ḳalem-i fetvāsınuŋ Maşrıḳdan Mağribe ṣīti yėtişmişdür.*** (Ferec v. 120a). ***Maşrık-ı A'zam 'Masonlukta büyük üstad'.*** × ***Yoksa seni mahfele şikâyet ederim, Meşrikiazam seni yakar!*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 152).

maşuk I 'sevilen, sevgili' < Ar. ***ma'şūḳ*** a.m. × ***Ġuṣṣa-lar üzerüme yumluşdı. Bir budur ki 'āşıḳam, ma'şūḳdan temet(t)ü'üm yoḳ.*** (Ferec v. 73b). × ***Ma'şūḳuŋ işi hemiyşe 'āşıḳ öldürmekdür.*** (Ferec v. 139b). ***Turan kahkaha ile güldü: "Âşık mâşuk mu oluyoruz?" dedi.*** (M. Ş. Esendal 1934 s. 226).

maşuk II 'Basra'da bir çeşit kayık, pereme' R. Dankoff 1991 s. 55. ××

maşuka I 'sevilen (kız, kadın)' < Ar. ***ma'şūḳa*** a.m. (***ma'şūḳ I*** + ***-a*** müenneslik eki, b. ***abide*** ⊡. × ***Şehzāde bu ḥikāyeti işitdise ḳatı müteġayyir oldı. Evvel ma'şūḳa kimdür, yėri ḳanda-dur bilmezidi. Bugez kimdür, yėri ḳanda-dur bildise, ḳarārı ḳalmadı.*** (Ferec v. 36b). × ***Muṣḥaf-ı ḥüsn ü cemāl içinde ol ma'şūḳanuŋ | Ṣūreti āyine-i 'ālem-nümādur söylenür.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 238). × ***Ma'şūḳasını al ḳanlar içinde, gözleri yumulmuş, nefesi durmuş gördü.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 542).

maşuka II, ***maşuk II***'nin varyantı.

AD. **maşurba** b. ***maşraba***.

mat 'soluk, donuk (renk)' < Fr. ***mat*** a.m. × ***Yanyana bakan parmaklıklarına dayanarak durdular. Gökyüzüyle yeryüzü aynı mat maviliğin içinde eriyerek birleşmişti.*** (A. Altan 1985 s. 220). × ***"Neden geciktin? Dün nasıl sözleşmiştik?" Sesi sevgilisini azarlayan genç bir kızınki kadar dokunaklıydı. Tufan mat ve renksiz bir ses tonuyla yanıtladı: "Dün gece Ufuk geldi."*** (Y. Yazıcı 1990 s. 14).

mat b. ***matal***.

mata/matah b. O. ***meta***.

matafeo b. ***metafeo***.

matafora b. ***metafora***.

matafyon (gemici dili) 'yelkenlerin dıraveçe bezile camadan astarları üzerlerine ve umumiyetle yelken ve tentelerin bağlanacak olan yakalarına açılan delikler' L. Gürçay 1943 s. 285 < İt. ***matafioni*** 'reef points' Kahane–Tietze 1958 no. 402.

O. **matalibî** 'define arıyan' < Ar. ***aṣḥâbu l-maṭâlib*** 'chercheurs de trésors' R. Dozy 1927 II, 52. × ***Getürmişler kim ḫalīfe Mu'taṣım Aḥmed bin Dolunuŋ ḫazīnesini defīnesini istiḫrâc ėtdüginde dadandı, maṭlab istemege ḥarīṣ oldı vu maṭâlibī-ler yalanını diŋlemege rağbet ėtdi.*** (Ferec v. 90a). × ***Şimdi bu ni'meti bu ḳanda buldı? dėdiler. "Meger ḫazīne buldı" dėyü maṭâlibī-ler bunı dile aldılar.*** (a.e. v. 93b).

matan I 'sütten çıkarılan yağ, ayran; ayran yapmak için tahtadan yapılmış yayık' DS 3135 < Bulg. ***smyatana*** 'Sahne, Obers' Tietze 1957 no. 187. ××

matan II '(kadında) dişilik organı' DS 3135 < ***matan I*** veya Bulg.'dan alınma bir argo kelime (?). ××

matara/matra 'yolculukta veya askerlikte kullanılan, deri, metal veya başka şeylerden yapılmış, boyuna veya bele asılı olarak taşınan su kabı' < Arn. ***matara*** a.m. BER 1986 III, 683. × ***Eyi köseleden maṭara, büyük boy 135 aḳça.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 238). × ***Matran da boşalmış suyun bitmiş, - Dudakların kuruyor, susuzsun...*** (C.A. Kansu 1955 s. 5). × ***Bu çadırlar bu talimhane | Kekik kokan hava | Dudağının değdiği matara.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s.23).

matazori b. ***metazori***.

matbah/mutbah/BSTTk **mutfak** 'yemek pişirilen yer' Meninski 1680 III, 4725 < Ar. ***maṭbaḫ*** a.m. ikinci ve üçüncü varyant ***/m/*** den sonra ünlünün labialisationunu gösterir, krş. üçüncü varyantta métathèse var. × ***Derisüz maṭbaḫ sepeti, ḳapaḳlı.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 241). ***matbah-ı amire*** 'saray mutfağı' x ***Sene 982 saferinde hikmet-i ilâhî ile Matbah-ı âmirde kebâb çevrilürken kazâ-i Rabbânî, tâbede yağ tutuşup, yukarı kuruma ateş-i alev yapışur, hiç bir vechile söyündürmeğe mecâl ü imkân olmayup alev karşuda hidmetkârlar odalarına ulaşur, kilara ve helva-hâneye varur. Azîm ihrâk oldı.*** (Selânikî 1989 [1599] I, s. 90).

O. **matbu I** 'tabii, zarif, latif' < Ar. ***maṭbü'*** a.m. R. Dozy 1927 II, 23. × ***İtifâk bir gün naḫḫâslar bâzârına uğradum. Gördüm bir maṭbü'ca özdence câriyaçuḳ satarlar. Kiçirecük, dünelbülüġ. Göŋlüm diledi; on-biŋ dīnâra satun-aldum, eve getürdüm. Sevdügümden ḳıyamadum ki ḫâmla ėrişmedin buŋa yoḳayam.*** (Ferec v. 97a). × ***Ve ol ṣuffalarda muraṣṣa' taḫtlar ḳonulmış ve her taḫt üzerinde mükellel tâclar geyür maṣbü' u maṭbü' ṣanemler otururlar.*** (a.e. v. 93b).

matbu II 'basılmış, basma (kitap). < Ar. ***maṭbü'*** a.m. ××

matem 'acı, keder (bir ölmüşün arkasından)' < Ar. ***ma'tam*** a.m. (/'tm/ kökünden). × ***Bir gece taḫt üstünde yaturdı; uyandum, yėrinde bu-***

lımadum. Ol vaḳtdan berü matemde-yim. (Ferec v. 30b). × ***Andan duḫter ḥavżdan cıḳdı, köşke cıḳdı, melūl olub oturdı, şādī mātem oldı.*** (a.e. v. 201a). × ***Andan şāh-ı Ġaznīn şehzādeye eyitdi: "Ė ferzend-i dil-pedīr! Senüŋ ferāḫuŋa mātemden cıḳmaḳ revādur." dėdi. Andan yas donların cıḳardı, Ferāḫşādı oġlı yėrine oġul-lıġa ḳabūl eyledi.*** (a.e. v. 36a). ***Oşbu mātemüŋ enġāmı kilisalarında çalınan arg(an)ünları ṣadāsı gibi cigerlerin delüb.*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 203). ***Ve sa'ādetlü Pādişāh ḥażretleri leyle-i mezbūrede beş şeh-zādenüŋ maṣlaḥatın görüp ve kendiler daḫı mātem libāsleriyle ṭaşra çıḳınca vüzerā ve erkān-ı devlet Dīvān-ḫānede oturup tavaḳḳuf eylediler.*** (Selānikī 1989 I, 100). ***mātem et-/mātem tut-*** 'yas tutmak' ××

matematik/matamatik 'sayı ve ölçü temeline dayanan bilim dalı' < Fr. ***mathématique*** a.m. Başka dillerden alınan kelimelerde sık sık görülen orta hecedeki /e/ → /a/ değişimi, b. ***aforos*** ⊡². × ***Olumsuz bir tanımdır gökyüzü | Boyuna ilkel ve matematiksiz | sıkar durur tanrıları boş yeri.*** (M.C. Anday 1962 s. 32).

mât et- 'satranç oyununda yenmek' < Ar. ***māt*** 'öldü' (/mwt/ kökünden). × ***Bir nedīmile şaṭranc oynadı, nedīmi māt eyledi. Üc gişi daḫı māt eyledi.*** (Ferec v. 203b).

matine 'sinema vs. yerlerde gündüz yapılan gösteri' < Fr. ***matinée*** a.m. × ***Her bölüm bittikçe makarayı alıyor, bobinatöre takıp kolu çevirerek filmi öteki makaraya aktarıp yeni matineye hazır ediyordum.*** (B. Arpad 1976 s. 22–23).

matis/matiz I (gemici dili) 'uçlarını birbirine bağlama' < Yun. ***μάτιση*** (mátisi) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 813. ***matiz et-*** 'iki halatı, kollarını birbiri üzerine yatırıp örerek eklemek', L. Gürçay 1943 s. 286. ××

(Argo) **matis/matiz II** 'içkici; sarhoş, çok sarhoş' H. Aktunç 1990 s. 199 < Yun. ***μεθύσι*** (meṯísi) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 185, < Yun. ***μεθύσι*** (metísi) 'sarhoşluk' D. Theodorides 1966 s. 134. Başka literatür için b. H. Eren 1999 s. 290. ***matizet-*** 'sarhoş etmek': ***Biz Küplüde meşribe ile ḳayıḳ düzü içmeğe alışığız. Eğer bizi matiz edüb keşe boğmaḳ isteyor iseŋ, böyle ümīde düşme!*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 151). ***matiz ol-*** 'sarhoş olmak': ***Az sonra iki arkadaş, matiz olmuş kafalarla, "Bak batıyor yine bir akşam güneşi" adlı arabesk şarkıyı bağırarak, hafif gırtlak oyunlarıyla şakalaşarak söylediler.*** (M. Kaçan 1991 s. 57).

matlab 'define, gömü' < Ar. ***maṭlab*** a.m. (Ferec v. 225b). × ***Ol er, deve-sini ḳodı, vardı, maṭlab isdeyügitdi. Dallenuŋ ḳızı ḥāżır-ıdı, deveyi aldı, eve gitdi.*** (Ferec v. 225b).

matlak b. ***mavrak***.

matlub 'istenilen, talep edilen, aranılan' < Ar. ***maṭlūb*** a.m. × ***Ḳıza ḫōd ḫalāṣ maṭlūbıdı*** (Ferec v. 148b). × ***Saŋa miḫnetden ḳurtulmaḳ maṭlūbısa, dur, Mıṣra var, anda ḥadsuz ni'metüŋüz vardur, al, ḫarclan!*** (Ferec v. 52b).

matmazel b. ***madmamzel***.

matra b. ***matara***.

matrabaz/ BSTTk: **madrabaz** 'malları yerinden toplayarak toptancıya satan tüccar; hilekâr, dalavereci' Meninski 1680 III, 4728 < Yun. ***μεταπράτης*** (metaprátis) a.m. E. Kriaras 1988 45, 103; ***meta-*** → ***mata-*** Yun. diyalektlerinde yaygındır; ***-baz*** Tk. meslek isimlerinde sık sık görülür; S. Mladenov 1941 s. 291'de ileri sürülen etimoloji (Fa. ***madrabāz*** 'retail dealer' F. Steingass 1202 kelimesinden) bu kelimenin birçok dile alarak yayılmış olan Tk. ***madrabaz***'dan gelmiş olması ihtimalinden ve başka etimolojisinin bulunmamasından dolayı reddedilmelidir. × ***Ve her senede ne miḳdār ḳılā (?) vāḳı' olursa, Şāmda olan Dār-ı ṭu'ma getürüb ḳānūn üzre s̱ülüs̱ efrence ve s̱ülüs̱ ḳılā 'āmillerine müirī içün ve s̱ülüs̱ sābüncı ve boyacı ve ḳasārīn-i şehre satıla, tüccāra va matrabāza satılmaya...*** (Ö.L. Barkan 1943 [955/1548] s. 224). × ***Ol daḫı memleketi ẓulm u cevr ile yaḳar ve yıḳar. Re'āyānuŋ nesi var ise elinden alub pāyimāl ėder ve gelmeyenler yine yanıŋızda oturub pāzārcılıḳ ve matrabāzlıḳ ėder.*** (Selānikī 1989 II, 558–559). × ***Agavni: "Allah bu kafalara akıl versin ki o madrabazlara uyduk da mezarlıkta keyif aramağa çıktık!" diye başını yumrukluyordu.*** (S.M. Alus 1933p s. 151). × ***Kim bilir, bu herifin geçmişinde neler, neler, ne antikalıklar, ne acayiplikler, ne madrabazlıklar vardı!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 67). × ***Bütün mahalle ikiye ayrılmış. Bir yanı çömlekçi hacının karısı Ayşe tarafından, bir tarafı da madrabazın Hafizeden yana olmuş.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 27).

matrak I 'kalın sopa, eskrim sopası' Meninski 1680 III. 4728 < Ar. ***miṭraḳ*** 'çekiç'. × ***Durdılar, ellerine maṭraḳalar aldılar, beni ol-ḳadar dögdiler kim bīhüş oldum.*** (Ferec v. 96b).

(Argo) **matrak II** 'gülünç, neşeli, komik, eğlenceli' H. Aktunç 1990 s. 199 < ***matrak*** *I*, fakat neden? × ***Şair, gevrek bir kahkaha koyvererek: "Ya! Peki, sonra?" dedi, ve hem matrak, hem mütecessis bir eda ile kulağını nusrete yaklaştırdı.*** (N. Tirali 1948 s. 56). × ***Şu vapur yolculuğu olur şey değil. Kısasında iş yok. Uzunu matrak, uzunu fiyakalıdır. Vapur uzak memleketlere doğru dümen kırarken yolcular arasında birdenbire bir dostluk peydahlanır.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 85). × ***(O da gülmeye başlar) Sahi be! Çok matrak.*** (A. Ağaoğlu 1962 s. 70). ***(birisini) matrağa al-*** 'birisini alaya almak': × ***Matrağa alma bizi yavu Memmet Çavuş, arkadaş! Matrağın sırası mı şimdi? Akıllı uslu bir lâf konuş da hisse kapalım!*** (F. Baykurt 1959 s. 75). ***matrak geç-*** 'alay etmek, eğlenerek vakit geçirmek': × ***Matrak geçme be! Doğru söyle!*** (A. Özyalçıner 1960 s. 66). × ***Muhtarın şaşkoloz oğluna dil çıkarıp alay etmek, şarı Kâhyaya çıplak görünüp giyimli küfretmek, Hacı'nın torunu ile matrak geçmek başka, yanındaki soylu oğlanla dalga geçmek başkaydı.*** (Peride Celal 1978 s. 74).

(Argo) **matrakuka** 'erkeklik organı, zeker' F. Steinherr 1932 s. 191 < ***matrak.***

matruş 'tıraş olmuş' < Fa. ***tıraş*** kelimesinden Ar. usulü participium passivum, krş. ***çepakin*** ⊡. × ***Uzaktan Afet görününce, elindeki gazeteyi hemen katlıyan eczacı on adım kala hürmetle ayağa kalkar.***

Emektar bir zurnacınınki gibi sarkık olan matruş yanaklarında bir seğirme başlar. Yüzüne en şirin ifadeyi vermeğe çalışarak, kaim zaviyeye yakın bir reverans yapar. (F. Erdinç 1955 s. 132). × ***Lütfullah Aşkî ortadan kısaca boylu, şişman, 55 yaşlarında kadar, matruş ve sevimli bir adam.*** (C.F. Başkut 1963 s. 45).

maun (ağacı) 'Güney Amerika'da yetişen ve mobilya için kullanılan ağaç ve onun kıymetli tahtası' < Fr. ?? × ***Maun aġacından yapılmış camekyanlı bir kebir kitabḫane, içinde bir inşa, bir tomar, Fransız lisanınden bir elif be...*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 48).

mauna I b. ***mağuna***.

mauna II/mavna/mavuna/mağuna II/ mahuna 'baş tardadan daha havaleli ve enli, yirmi altı kürekli, iki kat güverteli eski harp gemilerinden bir gemi tipi, bugün gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan, yelkenli ve kürekli, güvertesiz tekne, galeazza turchesca' Meninski 1680 III, 4257 < kelimenin kaynağı ve yayılışı için b. G. Doerfer 1975 III, no. 1736, şu var ki kelimenin 14. asırdan itibaren Cenova ticaret tarihinde mühim bir rol oynayan ***maona/mahona*** denen deniz ticareti şirketleri ile bir alâkası olup olmadığından bahsetmiyor; b. W. Heyd 1936 i, × ***Paşa baştardasınuŋ ṭüli yetmiş arşun olur. Ḥālā yetmiş iki ėder oldılar. Otuz altı oturaḳdur. Mavuna gibi küregin yedişer ādem çeker. Ve manḳasında üçer cengci oturur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 152). ***mavunaya dön-*** 'yusyuvarlak olmak': × ***Baḳsaŋız ā, ben ba'de l-izdivāc mavunaya döndüm. Samī Beğ gibi bir ḳoca her zamān teṣādüf etmez; bu bir ḳuyruḳlu yıldızdır!*** (Ebü-Bekir Ḥāzım 1326e s. 99). × ***Unkapanı köprüsünün altında | Cıva gibi bir mavna kara | İstimbot çekiyor.*** (E. Uçarı 1958 s. 69).

O. **maval I** 'bir Arapça halk şarkısı çeşidi' < Ar. ***mawwāl*** a.m. × ***Perdeden başını uzatarak, "İbrahim Paşacığım, bir Mısır mavali lûtfedip Ayşe cariyeni hakipay etsene!" diye kendinden geçiyor.*** (S.M. Alus 1933p 91–92).

(Argo) **maval II** 'yalan, boş laf' H. Aktunç 1990 s. 199–2200 < ***maval I.*** × ***İlk çıkacak kiracıyı bir hile ile savmağı ben taahhüt ederim. İkincisine sen bir maval uydur! Üçüncüsüne de Binnaz bir guguk bulsun.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 64). × ***Yüreğim gümbürdemeye başladı. Bu Beşiktaşa gidiş de bir maval olmasın!*** (S.M. Alus 1944 s. 92).

maviş 'açık mavi gözlü (kimse)' < ***mavi*** + ***-[o]ş*** okşama eki, b. ***dadaş*** ⊡. × ***O zamāna ḳadar yüzüne baḳmamış idim. Cārlısı hem çopur, hem dişlek, māviş bir ḳadın imiş.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 59–60). × ***Semâ: "O hâlâ, o hâliyle dolaşıyor mu Allahaşkına? Sekiz aylık olmuştur!" Oya dudağını büküp maviş muzipleşerek, "A, dedi, niye gezmesin? Ben vallahi son güne kadar gezeceğim. Bir evleneyim de gör!"*** (N. Meriç 1951pn s. 74).

mavla-/ BSTTk: **miyavla-** 'ses çıkarmak (kedi hakkında)' TS 2798, Meninski 1680 III, 5064. < ses taklidi fiillerden. × ***Ḫüb-āvāz ile ol şām u seḥer mavlar idi.*** (Me'ālī, A.N. Tarlan 1948 III, 37).

mavna I b. ***mağuna I***.

mavna II b. ***mauna II***.

mavrak/mevrak/mafrak/maflak/mevlâk/maplak/mablak/mablağ/bablak/matlak/ablah 'tahta kaşık: leblebicilerin tavada kavrulan nohudu karıştırırken kullandıkları silindir biçimindeki ağaç, leblebicilerin nohutun kabuğunu çıkarmak için kullandıkları altı düz, daire biçiminde bir ağaç; ateş küreği' DS 3102, 3137 < Ar. ***maʿlaḳa*** 'cuiller'< ***malʿaḳaʾeş-şarābātī*** 'inst. de pharmacie rond par un boiut, plat par l'autre' R. Dozy 1927 II, 162.

AD. **mavrı** b. ***mavru***.

(Argo) **mavro** 'zenci; Arap; koyu esmer tenli kimse; esrar' H. Aktunç 1990 s. 200 < Yun. ***μάυρο*** (mávro) 'siyah' Ch. Symeonidis 1973 no. 137. ××

mavroşkil/maorişkil 'bir balık çeşidi' < Yun. ***μαυροσκυλλο*** (mavroskillo) a.m. Ch. Tzitzilis 1990 s. 198–199. ××

AD. **mavru/mavrı/mavur** 'ham, olmamış meyve' DS 3137–38 < Yun. ***άγουρος*** (áğuros) 'henüz olgunlaşmamış'. ××

mavuç (gemici dili) 'eski kalafat üstübülerini çıkarmakta kullanılan kalafatçı aleti' L. Gürçay 1943 s. 286 < İt. (Cenova diyal.) ***maugiu*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 404. ××

mavuna I b. ***mağuna I***.

mavuna II b. ***mauna II***.

AD. **mavur** b. ***mavru***.

mavuz 'bir kâğıt oyununun ismi (aynı oyunun başka ismi ***fırap***)' H. Kodaman 1944 s. 225. ××

mavzer 'bir tüfek çeşidi' < Almanya'daki silah fabrikatörü Peter Paul Mauser 1838–1914 adlı şahsın isminden). × ***Köylüler hele! Zavallıcıklar öyle memnun ki... Yere kazık çakıp dişini ona iple bağlayarak asılmaktan, ipi kapıya bağlayıp, bir tekme savurarak dişi fırlatmaktan, hattâ mavzer kurşununa bağlayıp uçurtmaktan kurtuldular.*** (M. Körükçü 1953 s. 79).

AD. **maya I** 'dişi hayvan (at, eşek, deve)' DS 3138, TS 2798 < Fa. ***māya*** 'the female of any animal, the camel in particular' F. Steingass 1930 s. 1148, Tietze 1967 no. 84. × ***Tellilerin bir tek maya eşekleriyle buzlayıcı düvelerinin, bir dal öküzlerinin otu samanı kalmadı.*** (H. Olcay 1951ak s. 32). × ***El kapısına gidip boyun bükmektense, gubaşalım diye yalvarmaktansa, boyunduruğun bir başına maya gölüğü, bir başına da yeni buzalıyan düvelerini koştular.*** (H. Olcay 1951 s. 37).

(Argo) **maya II** 'sırnaşık, arsız, sulu (kimse)' H. Aktunç 1990 s. 200. ××

maya III 'bazı gıdaların yapılmasında kullanılan fermantasyon vasıtası; yaratılış' < Fa. ***māya*** a.m. × ***Hasan her gün yoğurt çalmak için kendisine lâzım olan mayayı saklamağa mecbur oluyor.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 36). × ***mayası bozuk*** 'kötü yaradılışlı, karaktersiz': × ***Sırrım gözümden bilinecek, karnım birden şişip gelişecek korkusuna kapıldım. Şıh Abuzer mayalandığımı anlayanda, aylardır yatağıma girmediğini***

bilip, heç şüphe yok, Hacer gibi beni de recm ettirecekti. (K. Bilbaşar 1969 I, 177). ***mayasında ol-*** 'yaratılışında olmak, özünde olmak' ***Demek ki çocuğun mayasında iyi taraflar varmış. Sen de tabiî ufak bir geçmişten dolayı bu işe karşı komazsın.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 74).

AD. **maya IV** 'bir çeşit ezgi; mani, türkü, gazel; Şark musikisinde bir makam ismi' K. Uz 1964 s. 43 < Fa. ***māya*** ××

mayalan- b. ***maye***.

mayasıl/ AD. **mayasır/mayasur** 'egzama; basur' DS 3140 < ?? × ***Çocuğu toprağa yatırmadığı için de: "Çocuk pişkin olmaz; çiğ kalır, dayanıksız olur, kendini ısıtamaz. Ömrünce mayasurdan kurtulamaz," diyorlardı.*** (M. Makal 1954 s. 15).

maydanoz/maydonoz b. ***mağdanos***.

O. **maye** 'ticarette sermaye' < Fa. ***māya*** a.m. × ***Ve ol cüvān-ı bāzergāna*** [rakam metinde eksik] ***pāre 'ālī cevher tamām 'ayyār verdi. "Biri yalaŋuz māye yeter"*** (Ferec v. 187a). ***mayelen-/mayalan-*** 'cebini doldurmak, akçelenmek, eli genişlemek': × ***Pādeşāhdan derḫostum oldur ki şol dėdügüm ḳoca ḳulı, ḳarı ḳaravaşı ki beni kiciden berü beslemişlerdür, benüm ġamum ḳaydum yėmişlerdür, benden satun-ala. Ben māye-lenem, anlar ṣadaḳaŋda dirileler.*** (Ferec v. 130a–b).

mayehoş/mayhoş 'tadı şekerli ve az ekşi olan; yolunda olmayan' M. Mikhaïlov 1930 s. 38 × ***Hele siyah havyarın beyaz renk almış mayhoş salatasını tadıp ta beğenince muhabbeti bir kaç misli arttı.*** (R.H. Karay 1964 s. 107).

mayestra b. ***mayistra***.

AD. **mayıkla-/mıyıkla-/mayukla-/moğukla-** 'köpek can acısıyla bağırmak' DS 3137 < ses taklidi fiillerden. × ***Üzerimize doğru gelen iki köpeğe ardarda birer kar topu savuruyorum. Mıyıklayarak kapıyorlar.*** (B. Duygulu 1963 s. 28). × ***Toman hâlâ havlamayı kesmemişti. Sık sık kev kev ediyordu. Sonra gelip Ahmet'in ayaklarına sürtünüyor, başını yerlere eğerek moğukluyordu.*** (F. Baykurt 1961ı s. 30).

(Argo) **mayın** 'ekmek' < Karagözcülere göre Çingene argosu, H. Ritter 1024 I, 4; Ritter'e göre Erm. ***manru*** a.m. Krş. Rom. ***manró*** a.m. Boretzky–Igla 1994 s. 175.

AD. **mayıl**, **mayıl mayıl bak-** b. ***melûl***.

Mayıs I/Mayos 'Mayıs ayı' Meninski 1680 III, 4261 < Yun. ***Μάιος*** (Máyos) < Lât. ***Maius*** a.m. × ***Bir ay sonra nikâhımız olacak. Evlenmemiz belki mayısı bulur.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 16). × ***Mayıs ayın on beşi, | Toḫum aldum ekmiye. | Künlerden bir kün kittim | Fadimeni çekmiye.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 192). × ***27 Mayıs 1960 olayının sonu ve bilançosu Yassıada'da kapandı.*** (B. Arpad 1976 s. 90).

AD. **mayıs II** 'yaş sığır pisliği' DS 3140–41 < ?? × ***Kapıdan girince taze mayıs kokusu burunlarına çarptı. Yer mayısla yeni sıvanmış, kurumuştu.*** (S.F. Abasıyanık 1951k s. 42).

AD. **mayıs III** ‘damlarda kirişlerin üstüne konulan, uzun ve düzgün kesilmiş ağaçlar’ DS 3141, ZTS 138 < Yun. ***μαηιάς*** (maḫiyás) ‘Dachbalken (çoğul)’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 326. ××

mayıstra/maestra ‘grandi direğinde en altta bulunan seren’ L. Gürçay 1943 s. 287 < İt. (Venedik diyal.) ***maistra*** ‘mainsail’ Kahane–Tietze 1958 no. 379. × ***Dümenci dümeni orsa alabandaya basar. Maestra yelkeninin rüzgârı boşanır. Yelken gök gürültüsü gibi gürliyerek yapraklanır.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 38). ***maestra direği:*** × ***Ortada bir benim gözüm, bir de geminin gözü, maestra direğinde vardiya prova feneri.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 119).

AD. **mayış** b. ***maaş II***.

(Argo) **mayış–** ‘kendinden geçmek, gevşemek; çok ilgi duyarak kendisini kaptırmak’ H. Aktunç 1990 s. 200. × ***Güneş atın belini döğüyordu. At gevşiyor, mayışıyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 175). × ***Şımarıyorsun değil mi, deli kancık? Acık böyle belini budunu okşadılar mı mayışıyorsun. Aklın başından çıkıp gidiyor, değil mi?*** (F. Baykurt 1971t s. 147). × ***Sıcaktan gevşemişim. İyice mayıştım kaldım, uyku bastırdı.*** (A. Nesin 1988 s. 78). × ***Gayet iyi biliyordu ki, bunca keseden ve buhardan mayışmış olan deri, simsiyah kirlerle dolacaktı birazdan.*** (E. Şafak 2000 s.70).

mayil b. ***mail***.

mayistra/mayestra/maystro/maestro ‘kuzeybatıdan esen rüzgar’ A. Hindoglu 1938 s. 417 < İt. (Venedik diyal.) ***maistro*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 380. × ***Kış adanın bir tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, yıldız poyraz, maystro, tramudana, gündoğusu, batı karayel, karayel hâlinde seferber ettiği zaman, öteki yakada yaz, daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur.*** (S.F. Abasıyanık 1952 s. 3). × ***“Biliyor musunuz arkadaşlar, rüzgâr değişti. Şimdi maestro esiyor,” dedi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 156). × ***Limanın karşı yakasından esen sert maestra rüzgârı, deliğin aşağısından bir fırtına gibi yukarı üflüyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 230).

AD. **mayiş** b. ***maaş II***.

AD. **mayla** b. ***mayna II***.

AD. **maymak** ‘ayakları çarpık (kimse)’ DS 3142 < ?? krş. Az. ***maymaġ*** ve Gürc. ***maymaḫi*** ‘bandy–legged’ E. Cherkesi 1950 s. 109. ××

maymun b.m. ***< meymun II***. × ***Gözetmege ta‘līm olınmış bir maymūnı var–idi. Diḳḳat–i naẓarı ve ḥiddet–i başarı insāndan çoḳ ziyāde idi.*** (C. Okuyucu 1987 [1590–91] s. 376). × ***Ağlamaḳdan aŋa, gözsüz, sipīd oldı a‘mā, | Ḳıldı maymūn tenini ḳanlu yaşı ḳızıl ala.*** (N. Tarlan 1948 III, 37). × ***Dışarlıḳ erkekleri bizim ta‘līmli maymūnlara beŋzeyen ṣalon centilmenlerimizden değil.*** (R.N. Güntekin 1927 s. 21). × ***Siz olsanız böyle maymunu gelin diye kabul eder misiniz, küçük gelinim diye ele güne karşı ortaya çıkarabilir misiniz?*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***maymun aynası*** ‘cepte taşınan küçük ayna’: ***Müflis bir mirasyedi! Kadınlara hoş görüneceğim diye, cebinde küçücük***

bir maymun aynası, perçemlerini ikide bir tanzim edip seyrangâhta kırıtmaktan başka ne iş görür? (Musahipzade Celal 1936pp s. 1o). ***maymuna çevir- /maymun gözünü açtı/maymunun gözü açıldı*** 'geçen olaylardan ders alındı': × ***Bana çivi çiviyi söker, yine evlen! dediler. Yağma mı var? Artık maymunun gözü açılmıştı. İnsan bir kere şapa oturur!*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 9). × ***Herkese ahlâk, namus dersi verir, sonra da kendisi karaborsacılık yapar. Bir de beni kendi hırsızlıklarına âlet etmek ister. Yooo, artık yok; maymun gözünü açtı!*** (A. Nesin 1968 s. 93). ***maymun iştahlı*** 'hevesi çabuk geçen, sebatsız, çabuk bıkan': × ***Öteki bızdıklar maymun iştahlıdır, kelek taklididir, pırr! eder, uçar, çiçekten çiçeğe konar.*** (S.M. Alus 1933p s. 220). ***Suratımda maymun mu oynuyor?*** 'yüzüme bakıp ne gülüyorsunuz?': × ***Gülecekseŋiz aynaya baḳıp kendiŋize gülüŋüz! Benim yüzümde maymün oynamıyor yâ!*** (H.R. Gürpınar 1927mü s, 265). ***maymun tingildetirken tingildetirken takkeyi düşürecek*** 'bir kazanın olacağı belli' (?) × ***Elbet bir gün o da olacak. Maymun tingildetirken, tingildetirken takkeyi düşürecek.*** (T. Basetemur 1952 s. 95).

mayna I (gemici dili) 'indir komutu' R. Dankoff 1991 s. 55 < İt. (Venedik diyal.) ***maina!*** Kahane–Tietze 1958 no. 378 (birçok eski ve yeni misallerle). ***mayna et-*** 'yatıştırmak, sona erdirmek': × ***Beli kuşaklı, tıknaz omuzdaş, "Ne yapıyorsun birader, elini kirlettiğine değmez be!" diyerek araya girip arbedeyi mayna etmişti.*** (S.M. Alus 1944 s. 106). ***mayna ol-*** 'mukavemeti bırakmak, teslim olmak': ***Çekdürüb üzerlerine varduḳların barça kâfirleri göricek hemân anbâra dökülüb mayna oldılar.*** (A. Bombaci 1946 s. 284) 'sona ermek, yatışmak': × ***Loḳanṭada, soḳaḳda birbirine söylemedikleri ḳalmayor, gözlerini oyuyorlardı. Senüŋ Münevverle dalġaŋ aŋlaşılınca ġavġâ mâynâ oluyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 52). × ***Akıllı başlı erkekler sus pus ettiler, Ali'nin kıçına bir tekme, karıya iki tokat... Mayna oldu mesele.*** (İ. Tarus 1950 s. 56). ***mayna ver-*** 'ara vermek, mola vermek': × ***Yani diyeceğim şu ki en kök salmış iptilâlardan bile bıkılıp arada mayna verilir, fakat bıldırcın avından bir türlü usanılmaz, düşkünlük arttıkça artardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 137).

AD. ***mayna II/mayla*** 'çocukların oynadığı esir almaca oyunu; oyunda ebenin beklediği yere ayak basma; köşe kapmaca oyununda kapılan köşe' DS 3141, 3143 < ***mayna I.*** ××

mayo 'denize girerken giyilen kıyafet' < Fr. ***maillot*** a.m. × ***Manifaturacı Yervant, apul upul karısı, Yvon de Carlo'ya benziyen kızları, ellerinde mayolar, önümüzden geçtiler.*** (H. Taner 1952 s. 42). × ***Cem'in yüzü beliriveriyor karşımda. Üzerinde soluk tişörtü, şort mayosu ve kirpi gibi saçlarıyla Cem'in en kopuk, en fırlama, en bıçkın hâli.*** (M. Gülsoy 2000 s. 13).

mayonez 'yumurta sarısı, zeytinyağı ve limonla yapılan, içine haşlanmış sebze konularak yenilen bir çeşit salata' < Fr. ***mayonnaise*** a.m. < Minorka adasındaki Maihon limanının adından. × ***İştahım var, diye, mayonezli balığı yiyince ne oldu? Ha, n'oldu?*** (Umran Nazif 1962 s. 61).

Mayos b. ***Mayıs I***.

mayrâ 'bir çeşit şarap (?)' < Fa. × ***Zihī süçü, ki bir cür'ası anuŋ, | Bay eyler yoḫsulı, mīnüş mayrā!*** (Sulṭān Veled 1958 s. 39). < Fa. ***māyrā?***

AD. **maysi-/mâsi-** 'değer vermek, önem vermek, saymak' DS 3131 belki ***paysı-*** 'önem vermek, değer vermek' DS 3416 fiilinin varyantı, krş. Kırg. ***baysın-*** 'sçitatı ili voobrojatı sebya bogatım' K.K. Yudaḫin 1965 s. 98. × ***Karı ne kadar alımlı olsa her insan ilk muamelede gergemeye gelemez. Hattâ alımlı, güzel kadınlarda daha zor gergemeye gelir. Niyesi şu, güzel kadın daha çok heyecanlandırır insanı da ondan. Çirkin kadın öyle değildir ama. Maysimezsin onu, kadınlığına fazla değer vermezsin.*** (M. Güler 1990 s. 189).

maystro b. ***mayistra***.

maytab/maytap I b. ***mahtab II***.

maytab/maytap/mahitab II 'alay, eğlence' H. Aktunç 1990 s. 201. ***maytaba al-, mehtaba al-*** 'alaya almak, alay etmek' S. Özel 1993 s. 72: × ***Allah belki bize birkaç daha evlât bağışlayacak idi, ama taşrada halk kocamı mahitaba almaya başlayıp "Yeni evlât uğurlu kademli olsun, eller yetmiş yaşında muavine muhtaçtır, aşk olsun sana ki muavine ihtiyacın yoktur!" demiş oluyorlar.*** (E. Misailidis 1986 s. 177). ***maytap gel-*** 'eğlenceli görünmek, eğlenceli olmak' × ***On üç yaşında bir kız için kalkıp gittin, kürem kürem candarma getirdin, köyün içini cahazlarlan donattın, bize hiç maytap gelmiyor.*** (F. Baykurt 1971t s. 298). ***maytap geç-*** 'alay etmek, eğlenmek' × ***Yavu, çavuşum, valla engas diyor! Tırpanım tırpanım dediğinin aslı yalı yok. Valla billa maytap geçiyor seninlen!*** (a.e. s. 303).

AD. **maz I** 'kara (ms. adamın yüzü maz olmuş)' < Sl. ***maz*** 'yağ, merhem, katran' Tietze 1957 no. 133. ××

maz II 'üç yaşında koyun' TTHSDD 1044 < Arn. ***maz*** 'il piccolo degli animali, specialmente il polledro'. ××

O. **mazahik** 'güldürücü fıkralar' < Ar. ***maḍāḥik***, ***maḍḥaka*** kelimesinin çoğulu (?). × ***Manşūr bularuŋıla ṣoḥbete oturdı: ḥikāyāt āġāz eyledi, ġazel oḳıdı, mażāḥik söyledi.*** (Ferec v. 92b).

mazallah b. ***ma'āzallah***.

mazap b. ***masat***.

mazarrat 'zarar ziyan' < Fa. ***maḍarrat*** < Ar. ***maḍarra*** a.m. × ***Dilerseŋ ki seni salıvérem, yoluŋa gidesin, benümile 'ahd eyle ki ayruḳ bundan böyle ādemī-zāddan kimseye mażarratuŋ degmeye.*** (Ferec v. 34a).

mazbata 'varılan kararların bir makama sunulmak üzere yazılan ve herkesçe imzalanan raporu' < Ar. ***maḍbaṭa*** a.m. ××

mazer b. ***mâder***.

mazeret 'istenilmeyen bir durumun oluşuna yol açan kaçınılmaz neden, özür' <Ar. ***ma'ẕeret*** × ***Yeni mezun biri için oldukça becerikliydi;***

verilen her işi bir ödev gibi yapıp zamanında teslim ediyor, herhangi bir mazeretin arkasına saklanmaya gerek duymuyordu. (M. Gülsoy 2000 s. 54).

mazgala ‘(balıkçılık tabirlerinden) balıkçıların zokayı parlatmak için kullandıkları kemik veya cam parçası’ Karekin 1331 s. 376 < Ar. ***mişḳala*** ‘Polierwerkzeug’. ***mazgala gözü*** ‘15 milimetrelik balık ağı gözü’ a.e. s. 296.

mazı/mazu I ‘meşe ağacı ve onun meyvesi’ DS 3145 < Fa. ***māz*** ‘gall or oak–apple’ F. Steingass 1930 s. 1140. × ***Ve mazu ve gön ve saḫtiyān ve buŋa nisbet ne-kim vardur geçüb gitse her yükinden dört tenge alınur imiş ki sekiz ‘Oṣmān aḳcası olur.*** (Ö.L. Barkan 1941 s. 102).

AD. **mazı/mazu II** ‘kağnı ve arabada iki tekerleği birbirine bağlayan kalın ağaç dingil; halı tezgâhlarında arışın ve dokunan halının sarıldığı ağaçlar’ DS 3144–45 < krş. Kürd. ***māżī*** ‘essieu’ Jaba–Justi 1879 s. 386 (fakat Tietze 1982z no. 188 yanlıştır).

AD. **mazırdan–/mızırdan–** ‘homurdanmak, kötü davranış gören kimse kızarak söylenmek’ DS 3145, 3196 < ses taklidi fiillerden. × ***Ne o, Boşnak oğlu? Zorun nirenden gene, ne mazırdanıyon?*** (Orhan Kemal 1952m s. 50). × ***“Zeynoya göz kulak oluyon mu?” — “Oluyom.” — Aman deyim ha. Gece müce dikkat et! Gene mızırdanmıya başlamış. Bizi yek epmeğe möhtac eder, anam avradım olsun!”*** (Orhan Kemal 1954b s.209). × ***Sıtmalı karı gürültüden sıçramış, korkudan öle yazmış. Bir ağlama tutturmaz mı? Kes, mızırdanma! Seni şart olsun koyun gibi boğazlarım! diye bağırdım.*** (Kemal Tahir 1957r s. 71).

mâzî ‘geçmiş zaman’ < Ar. ***māżin/al-māżī*** a.m. × ***Hey, var işüŋe! Ne ġam ki yarın bu ḥāl olısar ḳatuŋda māżī.*** (Ferec v. 104b). × ***Validesi kızının birden bire kalkıb tandıra gitdiyini gordukde, dönüb yüzüne eyri eyri bakdığının sebebi niçin olduğunun Fulik dudu farḳınde oldu ise de, artık yapmış bulundu, ne çare geçene mazi derler.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 10).

(Halk ağzı) **mazife, *vazife*** kelimesinin varyantı. × ***Her uğruna çıkan kıravatlıya salta durursan, mazife göremen burda!*** (Orhan Kemal 1952m s. 24). × ***Senin mazifen ne ki?*** (a.e. s. 115).

mazlama ‘homurdanma’ (?) < ses taklidi fiillerden, krş. ***mazındır–*** ve ***mızla–*** ‘hayvan homurdanmak’ DS 3196. × ***Ė cān-ı māder! Pādişāh gişi-sin, böyle ėtdügüŋ revā degül. Dükelinüŋ ümīdisin. Seni bulımazlar. Saŋa maẓleme olur.*** (Ferec v. 28a). Başka kaynaklarda bulunamadı.

mazlum ‘zulüm görmüş, haksızlığa uğramış (kimse)’ < Ar. ***maẓlūm*** a.m. × ***Bu gėce ḳaṣd olıdı ki beni öldüreyidi. Taŋrı seni benüm feryāduma vėribidi. Ol ẓālimüŋ ẓulmı elini ben maẓlūmuŋ dāmeninden kısa eyledi.*** (Ferec v. 46a). × ***Ṣad şefā‘at ėtdiler, ol maẓlūm corlu Cühüdı iki-yüz dīnāra kesdiler. Cühüd iki-yüz dīnārı cekdi, Müslimden elin cekdi.*** (a.e. v. 235a).

mazman ‘kıldan ip büken, çuval dokuyan, keçe yapan (kimse)’ < Erm. ***mazman*** a.m. ***<maz*** ‘hair’ ve ***man*** ‘spinning’ R. Dankoff 1995 no. 474.

AD. **mazmanta/mazmata** < ***mazbata*** kelimesinin varyantları. × ***Biz bu Zübük'ü burdan sürmenin yolunu bulduk. Hemen şimdik bir mazmata tanzim olunacak: "Kasabamızın ahlâkını bozan böyle bir namussuzu aramızdan alırsanız alırsınız, almazsanız bundan sonra olacakların hiç bir mesulü biz değiliz."*** (A. Nesin 1961 s. 85). × ***Öylece men üçüncu cün oldi, balığcılar yaḫalıyacaḫları zaman balığı torinan suya atdi. Balığcılar bir mazmanta tutup padişaha yolladılar.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 308).

mazmaza 'abdestte ağzına su alarak ağzını çalkalama' < Ar. ***mazmaza*** a.m., ses taklidi kelimelerden. × ***Gusül aptestini ve mazmazayı tarif etti.*** (Orhan Kemal 1952c s. 90).

mazmun 'bir mektubun veya yazılmış herhangi bir şeyin muhtevası, bildirdiği' < Ar. ***mażmūn*** a.m., asıl manası 'garantili olan'. × ***Konşuları ağzından bennāya biti yazalum. Mażmūnı bu olsun ki "Avratuŋ yatlu işe başladı..."*** (Ferec v. 20b). × ***Zeynülaṣnām aṣnām ḫaberini ü mektūb mażmūnını anasına dėyüvėrdi.*** (a.e. s. 53a).

(Argo) **mazo** 'mazohist' H. Aktunç 1990 s. 201. ××

mazohist/mazoşist (ruhbilim terimlerinden) 'zevk alabilmek için kendisine eziyet edilmesini isteme sapıklığına maruz olan kimse' < ilk kelime Alm. ***Masochist***'den, ikincisi Fr. ***masochiste***'den, ikisi de bir romanda gösteren Avusturyalı yazar Leopold von Sacher–Masoch'in (1836–95) isminden. × ***Hepinizde mazohist taraflar var, ne kadar saklasanız nafile***. (N. Tirali 1953 s. 63).× ***Garip bir kişiliği var, o adamın, hep kendisinden veren ve karşılığında hiç bir şey istemeyen! Başkalarının yükünü taşımak onun işi. Bir mazohist o!*** (Peride Celal 1991 s. 57).

mazoşist b. ***mazohist***.

mazoşizm 'mazoşistlik, mazoşistlerin ruh hâli' < Fr. ***masochisme, -isme*** için b. ***aforizma*** ⊡. × ***Tanıştığımız yıllar, onun hüzünlü bir durgunlukla maskelediği mazoşizmini içgörü ve ağırbaşlılık sanıyordum. Giderek örtülü bazı yaşantıların onu ve hem beni uzakdoğululara yaraşır süzülmüş ve incelmiş acılara doğru acımasızca attıklarını görünce, bu can sıkıcı tremolo'yu sona erdirecek her türlü girişimi denedim. Ancak bu girişimlerin tümü sonuçsuz kaldı.*** (Z. Ankara 1991 s. 80–81).

O. **mazrub** 'zarb edilmiş, basılmış (sikke hakkında)' < Ar. ***mażrūb*** a.m. × ***Penc-hezār zer-i müdevver-i münevver-i meskūk-i mażrūb kedbānüma vėrdiler, beni satun aldılar.*** (Ferec v. 112a).

mazu I ve **II** b. ***mazı I*** ve ***II***.

mazul 'azledilmiş, işinden çıkarılmış' < Ar. ***ma'zūl*** a.m. × ***Şimdiki ḥālda ol Muvaffaḳ ol gördügüŋ evde ma'zūl münzevīdür, rūzedārdur, dervīşleri gözedür bir gişidür.*** (Ferec v. 11b). × ***Māhyār eyitdi. "Ḳāżī ma'zūl, Muvaffaḳ manṣūb!" dėdi. Ḫalīfe eyitdi. "Eyle olsun." dėdi.*** (Ferec v. 18b). 'dünyadan çekilmiş': × ***Urvīye-i bīçāre bu ḥāldan bī-ḫaber, rūz ṣāyim, şeb ḳāyim, leẕẕāt-i ḥissī-den ma'zūl, gendü ḥālına meşġūl.*** (Ferec v. 17b).

mazur 'kusuru hoş görülmüş' < Ar. ***ma'ḏür*** a.m. × ***Ḳozan ṣıhhīye bayṭarı şimdiye ḳadar yüz otuz ve bu def'a ḳırḳ sā'at mesāfe ḳaṭ' etdiği ḥālde beş pāre ḫarc-i rāh alamadığından ṣoŋra bir yere gitmekde ma'ẕür olduğunu iş'ār ediyor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 207). ***ma'ẕür dut-*** /BSTTk ***mazur gör-*** 'hoş görmek, bağışlamak': × ***Bugün bizi ma'ẕür dut, yarın gelesin, in-şā'allāh ḥāluŋı görem.*** (Ferec v. 126). × ***Ḳamuŋuz belāya benden ötürü oğraduŋuz, gėrü benden ma'ẕür dutuŋ!*** (a.e. v. 187a). × ***Ġarībler dilteng olurlar. İbrāmumuzı ezrüyı kerem ma'ẕür dutuŋ!*** (a.e. v. 198b–199a). ***NEJAT —: Hişşşt geliyorlar! Öpeyim seni! (SELMA'ya sarılır, öper). SELMA — Hani ya, gelen falan yok? NEJAT —: Mazur gör, harb hilesi...*** (C.F. Başkut 1962 s. 107).

O. **mazyaa** 'ıssız, tehlikeli, korkulacak yer' < Ar. ***maḍya'a*** 'misère, indigence' R. Dozy 1927 s. 16. × ***Gel, bir ābādānlığa çıḳ! Mażya'ada neylersin?*** (Ferec v. 245a).

me b. ***ma IV***. TS 2798–2800.

meâl 'mana, mefhum' < Ar. ***ma'āl*** 'netice'. × ***Bennā melāletile odasına gitdi. Vezīrler ḥāl-ları me'ālı-nı muḳaddimeden aŋladılar.*** (Ferec v. 20b).

O. **mebad/mebâdâ (ki)**/(halk ağzı) **mübâdâ** 'Allah göstermesin, şu olmasın (ki)!' < Fa. ***mabād/mabādā*** a.m. × ***Biz bu ḥālı iẓhār ėdersevüz, mebādāki bizi dutalar: 'Ḫōcaŋuzı siz yitürdüŋüz', dėyeler, ḳażālara oğrayavuz!*** (Ferec v. 24a). × ***Hey, bu deniz iciŋde bunı öldürmek ḫaṭādur, ḫaṭārdur! Mebādāki ḳan şümluğı dükelimüze yėtişe!*** (a.e. v. 100a). × ***Var, deŋiz kenārında penḫān ol. Mübādāki Sīmurġ seni göre, helāḳ ėde!*** (a.e. v. 196a).

O. **mebhût** 'şaşmış kalmış, sersemleşmiş, hayretten kendinden geçmiş' < Ar. ***mebhüt*** a.m. × ***Şehzāde-i Ḫudādād ol māhı bildi, anı kenārına aldı, yüzini gözini öpdi, ağladı. Emīr-i Sāmire vu ḳızı mebhüt oldılar. Döndi Ḫudādād, bu 'ābidenüŋ ḥālini Samirelülere dėyü vėrdi," Ecnebī degüldür" dėdi. Sevindiler.*** (Ferec v. 66a; aynı el yazmasında kelime birkaç kere yanlışlıkla ***mebhüṣ*** olarak yazılmıştır).

meblağ 'para miktarı' < Ar. ***mablaġ*** a.m. × ***Bu cemā'at ṭanuḳ olsunlarmı ki fütürsuz, ḳuṣürsuz meblaġ dege?*** (Ferec v. 16a). × ***Ḳarıcuḳ vardı, ṣordı, gėrü geldi: "Yüz-elli dīnār naḳd-ı şehr ki heştād dīnār zer olur" dėdi. Urvīye ol-dem eyitdi: "Meblaġı ben vėrürsem, ol yigidi āzād ėderlermi?" dėdi.*** (Ferec v. 178a). × ***Bāzirgānlar eyitdiler: "Biz herbirümüz saŋa māl vėrelüm; sen-daḫı bāzirgān ol." dėdiler. Herbirisi bir meblaġ verdi, melik-zāde bāzirgān oldı.*** (a.e. v. 195a).

O. **mebtun** 'şiş karınlı (?)' < Ar. ***mabṭün(?)***. × ***Ḳanda nāşineve mübtelā, kel, şıl, aḳsaḳ, kötrüm, cımloz, gözsüz, mebṭün, mecnün varısa öŋine iltürler; anuŋ du'āsıyla murāda yėtişürler.*** (Ferec v. 180b).

O. **mebûn** 'ibne; alçak herif' < Ar. ***ma'bün*** 'ibne'. × ***Ė mel'ün-i dün ve ė mebün-ı pür-fünün! Oğlumı öldürdüŋ, zindānumdan ḳacduŋ, 'avratum senüŋ şümlığuŋdan öldi!*** (Ferec v. 110a).

O. **mebus I** 'gönderilen, gönderilmiş olan' < Ar. ***mab'ūs̱*** a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Ne mürseldür ki ādemī degül, cinnī degül, melek degül?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Ḳābīle meb'ūs̱ olan ġurāb ki defni ta'līm ėtdi." dėdi.*** (Ferec v. 136a).

mebus II 'milletvekili' < ***mebus I***. × ***Hep kendini düşünüyosun. Han, hamam yaptırdın, âzâ oldun, meb'us oldun. Beni hiç düşünmüyor musun? Ben ilâ yevmülkiyame topdancı sovan tüccarı mı kalacağım?*** (İsmail Galib 1932p s. 21). × ***Siz bu adamı şimdik mebusluğa nasıl lâyık görürsünüz? Bilgiliymiş, bilirmiş, edermiş, baba çıksın onun bilgisine!*** (A. Nesin 1961z s. 179–180). ***Bu ortanca kız, devrimden sonra Halk Partisinin dişli mebuslarından biriyle evlenmişti.*** (Peride Celal 1991 s. 390).

mecal/(halk ağzı) **mücal** 'imkân, fırsat; kuvvet' < Fa. ***macāl*** a.m. < Ar. ***macāl*** 'l'étendue de pays qu'une tribu bédouine parcourt habituellement' R. Dozy 1927 II, 236 [*/cwl/* kökünden], semantique gelişme izaha muhtaçtır. × ***Ḳız eyitdi: "Mecālum olsa, ol yigide tīmār eylesem!" dėdi. Emīr-i Sāmire eyitdi: "Dilerseŋ ol yigit bunda gelsün, ḳulıḳ eyle!" dėdi.*** (Ferec v. 65b). × ***Maḳṣūdumı buldum, sağlıġıla evüme varacaḳ olursam vezīre cevābın vėrem 'öẕür dileyem tā daẖı gendü maẖdūmı ḳatında muḥāl söylemege mecālı olmaya.*** (Ferec v. 71b). ***mecāl verme-*** 'fırsat vermemek, güç bırakmak, ***derman bırakmak'*** (krş. Fa. ***macāl dādan*** a.m.): × ***Anlaruŋ ḥaḳḳından gelesiz tā kim edebsüzlik ėtmeyeler. Ve eger siyāsete müstaḥiḳ olursa mecāl vėrmeyesiz siyāset daẖı ėdesiz.*** (F. Giese 1929 s. 148). ***mecalsiz*** 'kuvvetsiz, dermansız': × ***Açlıktan gözleri kararan bu mecalsiz*** (metinde ***mecalis***) ***bitkin kadına sadaka vereceklerine lâf atıp geçiyorlar, gülüşüyorlardı.*** (R.H. Karay 1940m s. 27).

AD. **mecana**, **mecane** b. ***mecene***.

O. **mecanin** 'deliler' < Ar. ***macānīn*** a.m. (***macnūn*** kelimesinin çoğulu). × ***Kāzuruŋ ma'ārifinden bir gişi mecānīn üstüne teferrüclemege girür, kāzurı ol ḥālda görür.*** (Ferec v. 216a).

mecâzî 'asıl manasında değil, başka manada' < Ar. ***macāz*** a.m. [*/cwz/* kökünden]. × ***Üc gece nifāḳıla degül, ṣıdḳıla bu yırtıcı cāneverlere ḳulıḳ eyledüm. Üc gėcelik mecāzī ṣoḥbetüŋ ḥaḳını bildiler, baŋa ziyān ḳaṣdın ėtmediler.*** (Ferec v. 125b).

O. **mecbub** 'hadım edilmiş' < Ar. (Suriye diyal.) ****cabb*** 'hadım etmek' fiilinin partisibi, krş. ***cebb*** 'zeker', ***zebb*** 'zeker yerine' euphémisme, A. Barthélemy 1935 s. 101 ve 306. × ***Bedre ağırlığıla elüme ve ẖancere doḳınur. Ḫancer iner, budum arasında-ġı menşe'-i şevḳ u ẕevḳümi keser. Mecbūb oldum.*** (Ferec v. 73a) Başka kaynaklarda bulunamadı.

mecbur (bir işi) yapmak zorunda olan' < Ar. ***macbūr*** a.m. ***mecbur tutul-*** '(bir işe) mecbur sayılmak': × ***Bī-çāre ādem hem mecrūḥ olsun, ḥükümetiŋ cenāḥ-ı şefḳat ve 'adāletine ṣığınsın, hem de o ḥāliyle sekiz on sā'atlik yerlerde kendisini mu'āyene etdirmek içün doktor aramaġa mecbūr ṭutulsun! Bu naṣıl 'adālet?*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 121).

mecburi (sıfat) 'kaçınılmaz, vazife olan' (bunun gibi ***-î*** ile biten zarflar nispeten yeni olsa gerek, ms. ***gayrı ihtiyarî.*** × ***Ben Ken'ānı aramızda paylaşmaḳda bir be's görmüyorum yāḫūd mecbūrī buŋa ḳatlanıyorum.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 394–395).

mecelleş- < ***cedelleş-*** kelimesinin varyantı. × ***Hüsnü ile Ziya fesleri yere vurdular (Sen anlatacaksın, ben anlatacağım!) diye yarıştalar, mecelleşmedeler. Biri ötekine meydan vermiyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 55).

AD. **mecene/mecane/mecana** 'ıssız, boş yer' DS 3147 < ***becene*** a.m. b. ⊡ × ***Altın tabağın üstüne çıkıyor da: "Mehpare! Benim adım Sedefkâre!" diyor. Böyle deyince Mehpareyi atıveriyorlar bir becane dağa. Beş on gün sonra bu mecana dağdan gene bulunup geliyor kocasının evine.*** (M. Tuğrul 1969 s. 325).

mechul/meçhul 'bilinmeyen, tanınmayan' < Ar. ***machūl*** a.m. × ***Sen bularuŋ küfvi degülsin, nafaḳa-dan 'ācizsin, merd-i mechūlsın, dervīş ü yoḫsulsın. Bu şehrde seni bilür gişi yoḳ.*** (Ferec v. 119a). × ***Anaḍolu, bu gün İstanbuluŋ temāmen mechūlüdür.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 85).

RD., AD. **meci** 'imece' DS 3147 < ***imece*** kelimesinin bir varyantı. × ***Adile, köylerinde de kadınların ve kızların toplandıklarını, fakat bu toplantılara meci dendiğini, meci yapılan eve ise hiçbir erkeğin yaklaşamadığını anlatıyordu. Kadınlar, onun çıkışmalarından fazla, etraf köylerdeki çirkin lâflar yüzünden, ister istemez buranın âdetlerine boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Son senelerde artık perdeler indiriliyor, delikanlıların avlu içlerine girmesine izin verilmiyordu.*** (Z. Yamaç 1956 s. 191). × ***Kara haber tez duyulur, derler. Ayşe ablanın derdi de çabucak bütün köye yayıldı. Çeşme başında, mahallelerde, mecilerde, her yerde hep onun lâfı geçiyordu. İşitenlerden kimisi ona acıyor, bildiği, duyduğu ilâçları tavsiye etmeğe çalışıyordu.*** (Y. Kerimof 1957 s. 113).

(Halk ağzı) **mecid/mecit** 'bir zamanın 20 kuruşluk sikkesi' < ***mecidiye*** kelimesinin kısaltılmışı, kısaltmalar için b. ***afro*** ⊡. × ***Ama hayallerinin ufku üzerinde bir karaltı belirdi. Para! Bunun için yirmi mecid olsun lâzımdı! Ah, bu yirmi mecidi nerden bulmalı?*** (Nâbizâde Nâzım 1943 s.12). × ***Ötede Koca Rıza, Çil Hayri'ye ödünç verdiği bir mecidi istiyordu. Çil ḫayri ona: "Deli misin yahu? Denizin ortasında parayı nereden bulayım? Sen de mecidi alıp, burada hangi şeye sarfedeceksin?"*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 261). × ***"Bir dul karı nasıl kalkar bu borcun altından? Ömrümde yirmi iki pangonotu bir arada gördüğüm mü var benim? Kaç mecit olduğuna bile aklım kısa geliyor." İsmail derhal hesaplayıverdi. "Yüz mecitten fazla." —"Abo! Yandım kara kara! Yüz mecit ne yumurta irkmekle ödenir, ne de iki mecit gündeliğe mısır çapasına gitmekle!"*** (F. Erdinç 1955 s. 119).

mecidiye I 'Sultan Abdülmecid (1255–77) zamanında bastırılan ve ismini Sultanın isminden alan, o zamanın 20 kuruşu değerinde olan gümüş para' × ***Deli arabacı yarın öbürgün 12 mecidiyem diye gene kapıya da-***

yanacak. Bakkalın çakkalın matlûbu malûm. (S.M. Alus 1933p). × ***Bir mecidiye daha ver de barim, ben de kendime bir basma yapınayım!*** (E.E. Talu 1935 s. 11). × ***Bendenizi defaten üç mecidiye maaşla emlâk kalemine yerleştirdiler. Valide görücü gezmeğe başladı. Bir yıl sonra evlendim.*** (M.S. Esendal 1958o s. 63).

mecidiye II 'bir kumaş cinsi' H.Z. Koşay 1944 s. 328. × ***Söna üstüne asbab geydiriller. Gelinin asbabi ağır ġumaşladan. Kekil bastı ġırlıḫtan, gümüş paradan fesin üstüne, söra asġı mecidiyeden ve ġunduralar.*** (M. Räsänen 1935 II, 72).

(Halk ağzı) **mecit** b. ***mecid***.

meclis 'bir meseleyi görüşmek için yapılan toplantı' < Ar. ***maclis*** a.m. × ***Ol gün meclis āḫir [oldı].*** (Ferec v. 37a). Krş. ***mencilis***.

meclûb/meclûp 'tutkun, aşırı bağlı' < Ar. ***maclūb*** 'celbolunmuş, cezbolunmuş'. × ***Ben eskiden beri parlak, renkli şeylere meclubum. Hakiki olmuş, olmamış, fark etmez.*** (Peride Celal 1991 s. 448).

mecmu 'bütün' < Ar. ***macmūʿ*** a.m. × ***Mecmūʿ-ı ḫalḳ, başları acuḳ, ağlaşurlar.*** (Ferec v. 33b). × ***Ḳamuŋuz bir uğurdan cağrışuŋ!: "Bir ḳaravaşdan ötürü şehrüŋ ḫoca-zade-sini bu rüsvālıġıla öldürmek olmaz! dėŋ!" Mecmūʿı eyle dėdiler.*** (Ferec v. 21b).

mecnun-vār 'deli gibi' < Ar. ***macnūn*** 'deli', asıl manası 'cin tutmuş' ve Fa. ***vār*** 'benzeyen', b. ***büzürgvār*** ⊡. × ***Ben mecnūn-vār bir küşe'yi iḫtiyār ėtdüm, durdum, gözlerümden ṭufān aḳıtdum. Bir demden ṣoŋra ol servi-ḳadduŋ tābūtın cıḳardılar.*** (Ferec v. 108a).

mecrûh 'yaralanmış, yaralı' < Ar. ***macrūḥ*** a.m. × ***Ol biser-i māh-peyker ceng ėder, birḳac yėrde zaḫımlu olur. Nesi varısa alınur, gendü mecrūḥ, ḫidmetkārlarıla Baġdāda düşer.*** (Ferec v. 49b). ***mecruh et-*** 'yaralamak'. × ***Ekşerümüzi mecrūḥ eylediler.*** (a.e. v. 220b).

meç I/mec 'ucu topuzlu çomak, polis copu; bir çeşit kılıç' < Rus. ?, R. Dankoff 2004 s 199, 'Degen mit breiter Klinge' F. Miklosich 1889 s. 15. TS s. 2800 × ***Polis memuru, kayışında takılı meçinin ucunu sallıyarak, kalabalığı ürküttü.*** (Reşat Enis 1933 s. 199).

meç II 'saçın tutam tutam değişik renklerle boyanmış hâli' < Fr. ***mèche*** a.m. (asıl manası 'fitil'). × ***Her zaman çok güzel, bakımlı olan meçli saçları azıcık dağılmıştı, gözleri yaş içindeydi. Yazlık elbisesinin yakası azıcık yana kaymıştı.*** (N. Eray 1990 s. 57).

AD. **meçik I/meçük/meküç** 'davul tokmağı' DS 3147, R. Dankoff 1991 s. 55 < Yun. ***ματσούκθ*** (matsúki) 'değnek baston' < İt. ***mazuco*** N.P. Andriotis 1983 s. 201. ××

meçik II 'erkeklik uzvu' Meninski 1680 III, 4404 < ***meçik I***. ××

AD. **meçük** b. ***meçik I***.

medar/meder/medder 'yardım, sebep, vasıta' DS 3148 < Ar. ***madār*** 'çevresinde dönülen nokta, dayanma noktası' [/dwr/ kökünden]. × ***Ben size meder olamam. Dökün düşünün, ille kendiniz düşünün!*** (F. Baykurt 1967a s. 418). ***Tohumlarımız ne zaman yeşerip bize meder olacak?***

(F. Baykurt 1967k s. 361). ***medar-ı iftiḫār*** 'övünme sebebi': × ***"Bilemezsin sen," diyor," adamlar bizi ikinci, üçüncü sınıf insan yerine koyuyorlar. Yerime oturdum, sağlam basıyorum artık. Düşün, 'sen bizdensin' demeye başladılar!" Onun başarısını, mutlu olduğunu görmek hoşuna gidiyor. Ailenin medar-ı iftiharı' ve bir yabancı!*** (Peride Celal 1991 s. 124).

meded/medet (nida) 'bana yardım edin!, imdat!' < Ar. ***madad*** × ***Vezīr[-i] düvüm ağladı: "Aclıḳdan öldüm! Meded!*** (Ferec v. 25a). ***meded et-*** 'yardım etmek': × ***Baŋa meded eyle! Ġarībliġuma baḳ, esirge!*** (a.e. v. 59b). ***meded ergür-/meded eriş-/meded vėr-/meded yetiş-*** 'yardım getirmek': × ***Urvīye yüzin yėre ḳodı, eyitdi: "İlāhī! Ḥālumı görürsin: baŋa meded ėrgür!" dėdi.*** (a.e. v. 179a). × ***Sevinüdurdum, ḳapuya ʿazm eyledüm ki cıḳam, ac-lara meded ėrişem.*** (a.e. v. 68a). × ***Dişi geyik duzağa düşer. Ėrkek geyik gelüb meded vėrmez. Ṣayyād gelür, dişi giy(e)gi boġazlar.*** (a.e. v. 36b). × ***Gemi başında durduḳ, ol bī-devletlerile ceng eyledük. Bir demden ṣoŋra Zengī-lere meded yėtişdi.*** (a.e. v. 46b). ***meded git-*** 'yardımına koşmak': × ***Unlar, etmekler, etler, şarāblar, ḥavāyicler, yėmişler yükler yükletdi, aldı, melik çerisine meded gitdi.*** (a.e. v. 89a). ***meded um-*** 'yardım beklemek': × ***Behire, Münevverden meded umuyordu. Münevver, Piç Ḫayri, ḥattā Bekir Efendi dolayısiyle Behire'ye yardım edebilirdi.*** (M. Yesari 1928 s. 339).

mededkâr 'yardımcı' Şemseddīn Sāmī 1318 II, 1313 < Fa. ***madadgār*** a.m. b. ***aferidegâr*** ⊡ × ***Onda hazır bulunan bir molla âdem: "Firenklerin dostluğuna güvenilir mi? Bize dostluk gösterirlerse, yek digeri hiddetlendirmek içindir ve bizimle medetkâr olurlar ise, düşmanlarını ḫāk etmek içindir."*** (E. Misailidis 1986 s. 638).

medek b. ***madak***.

meder b. ***medar***.

medet b. ***meded***.

meel b. ***mehl***.

O. **medfen** 'mezarlık' < Ar. ***madfan*** a.m. × ***Bir gün vardılar, defīne'yi medfenden cıḳardılar. Gördiler ki sikke iki biŋdür. Biŋi gitmiş.*** (Ferec v. 123a).

O. **medh/medih/meth** 'birinin iyiliğini söyleme' < Ar. ***madḥ*** a.m. × ***Şāh medḥinde bir ḳac saṭr-ı ḫūb-mensūb yazu yazdı. Begendiler.*** (Ferec v. 203b). ***medḥ u ṡenā:*** × ***Ger nīm cev ağırı zeri kimseye vėrseŋ, | Cān u dilile medḥ u ṡenāŋı ėde tekrār.*** (a.e. v. 121b). × ***Göksu panayırının medih ve senasını ben de çok kimselerden duymuştum.*** (S.M. Alus 1944 s. 97). ***medḥėt-*** × ***Ustād kendi ʿilmini gece gündüz medḥ eder / Dāʾimā şāʿirlere ʿsizler cāhilsiŋiz' der.*** ('Alî Emîrî 1927 s. 3).krş. ***makta-***.

O. **medhuş** 'korkmuş, ürkmüş, şaşırmış' < Ar. ***madhūş*** a.m. × ***Ol ḳızġun ferşi basdı, ḳılına ziyān gelmedi. Melik u Ehren ü ḳalan ḫalḳ mebhūt*** (metinde ***mebhūṣ***) ***medhūş oldılar.*** (Ferec v. 39a). × ***Manṣūr çün bu ḫazāyini gördi, medhūş oldı. Ögin dėrşürdi, secde-i şükr ey-***

ledi. (a.e. v. 93b). ***medhüşlik/medhüşlıḳ*** 'şaşkınlık, korku': × ***Şehzāde cün ol vücüdı gördi, yüz göŋülile, hezār cānıla ol māh-dīdāra 'āşıḳ oldı. Medhüş-liginden gendüyi dėrşürdi. Andan şeh-zādeye eyitdi…*** (a.e. v. 134b). × ***Ol-dem ḳız niḳābını yüzinden götürdi. Şehzāde anı görüb bīhüş oldı.… Şehzāde medhüş-lıḳdan suvālı fehm ėdemedi, cevāb vėremedi, dem-be(de)ste ḳaldı.*** (a.e. v. 135b).

medih b. ***medh***.

medire b. ***medre I***.

AD. **medirkat** 'açık artırma ile satış, mezat' DS 3149 < ***metrukât*** 'effects of the deceased person'. ××

medize 'rahim, döl yatağı' TS 2801. ××

medre I/ medire 'döl yatağı' DS 3149, Meninski 1680 III, 4518 < Yun. ***μητρα*** (mítra) a.m. G. Meyer 1893 s. 41. ××

AD. **medre II** 'aşağı yukarı 10 kg yoğurt alan, dibi geniş, ağzı dar tencere; şarap güğümü' DS 3149, Meninski 1680 III, 4518, b. ***vedre***. Yun. ***metron***.

medrese 'mektep, eskiden ders okutulan yüksek mektep' < Ar. ***madrasa*** a.m. × ***Rıbāṭlar, Hāneḳāhlar, medreseler, mescidler yapdururdı. Hīc maḳṣūdı ḥāṣıl olmadı.*** (Ferec v. 90b).

medüz 'deniz anası' < Fr. ***méduse*** a.m. × ***Medüzler, o yana yakıla deniz çırpıntısı, | Konup kalkan kuşların duvağı, öyle maviler.*** (E. Uçarı 1958 s. 62).

medya 'basın ve yayın' < İng. ***media*** × ***"Arkadaşlar arkadaşlar, şunun şurasında basına kapalı toplantı yapıyoruz, o ona çantasını, bu buna çakısını atarsa, kafamızı kolumuzu maazallah paralarsak, sonra dışarda bizi bekleyen medyaya ne diyeceğiz?"*** (M. İzgü 2000 s.69).

medyum 'ruhlarla insanlar arasında aracılık ettiklerini iddia eden kimse' < Fr. ***médium*** a.m. × ***Öğleden sonra ünlü bir medyumun evine çaya davetliyim. Benim için binbir güçlükle bir randevu alındı bir medyum hanımdan.*** (N. Eray 1990 s. 21).

AD. **mefat** 'ölüm' DS. 3149 b. ***vefat. mefat et–***: × ***Bizi üçüncü gün hastalıh duttu. Gece yanımda iki avrat bir uşah mefat. Şafak sökmeden bohçalarını müdüriyete götürdüler.*** (A. Dino 1944 s. 29).

(Halk ağzı) **mefat et–** 'ölmek' < ***vefat et–*** tabirinin varyantı. × ***Babası giden kış mefat etti de…*** (Orhan Kemal 1966 s. 50).

O. **mefhar/mafhar** 'övünme sebebi' < Ar. ***maḫfar*** a.m. R. Dozy 1927 II, 245. × ***Ė seyyid-i aḥrār ve ė mafḫar-ı diyār! Benden nistersin? Ben bī-cāre 'avratam, ḫān-u-māndan āvāreyem.*** (Ferec v. 110a).

mefhum et- 'bildirmek, ilân etmek' < Ar. ***mafhūm*** 'anlaşılmış, malum'. × ***Aḥvāli ma'lūm, esrārı, aḫbārı mekşūf, mefhūm eyle, andan cezālarını vėr!*** (Ferec v. 98b–99a).

O. **mefluc** 'felce uğramış, felçli' < Ar. ***maflūc*** a.m. R. Dozy 1927 II, 277. × ***Ol sebebden coḳ zaḥmete oğradı: yarımı bednīk uy-bilmez, meflūcdur.*** (Ferec v. 182b).

O. **mefluk** 'feleğin kahrına uğramış, zavallı, acınacak hâlde olan (kimse)' < Ar. ***maflūk*** a.m. × ***Eger ḳāżī saŋa vu baŋa bu istiḫfāflar kefā'eti yoḳluğından āyā felāket coḳluğından ėtdise, biḥamdililāhi ben sencileyin bir re'īsüŋ sülālesiyem. Māl dėrseŋ ol-ḳadar māl aḳıdayım ki Bağdādda meflūk ḳalmasun!*** (Ferec v. 17b).

mefrağ 'bir kalıba dökülerek imal edilen' < belki Ar. ***mufrağ*** × ***Zeynülaṣnām nāgāh baḳdı, gördi ki bir gemici bir Şāmī sırcadan mefrağ gemiyi sürmiş gelür.*** (Ferec v. 55a.)

mefred/mefret 'mal sahibi, imparator, ingens, magnus, dominus, imperator; un Nero straordinariamente e membruto' Meninski 1780 IV, 656 < Meninski'ye göre Arapça × ***Ṣadhezār raḥmet Fażluŋ nihādına ki bizi bunuŋ gibi cüvānmerdile mefredile buluşmağa, bilişmege sebeb oldı!*** (Ferec v. 5a). × ***Ol mefred bu sözi işidicek Fażluŋ üstinden durdı, saçına yapışdı, keşān keşān iletdi, bir vīrāne eve bıraḳdı. Ḳapuyı üstüne bağladı vu gitdi.*** (a.e. v. 11b). × ***Bugün Bahçeköyünden bir Cingene beygiri ile Zekeriya köyüne giderken yolda karşılaştığımız manzara aklıma geldikçe hâlâ tüylerim diken diken oluyor! Aman yarabbim o ne mefret şeydi öyle!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 92). × ***Çingene, kaşla göz arasında, çok çevik bir atılışla yan taraftan yılanın ensesine doğru atıldı, elindeki küçük orağın tersi ile o koskoca mefretin başına şiddetli bir darbe indirerek hayvanı sersemletti.*** (a.e. s. 97).

O. **mefreş** 'kıyafet çantası; sac de toile grossière pour les habits, les lits de voyage, etc.' < Ar. ***mafraş*** a.m. R. Dozy 1927 II, 254. × ***Hārūn odasına geldi, gördi ki ṣanduḳlardur, mefreşlerdür, ḫayme-ler, otāğlardur.*** (Ferec v. 5a).

mefret b. ***mefred***.

O. **mefruş** 'döşenmiş, döşeli' < Ar. ***mafrūş*** a.m. × ***Yüridüm, perde'yi ḳaldurdum, miyān-sarāya yėtişdüm. Altun gümiş taḫtalarıla mefrūş işlemişler. Anda ṣuver u nuḳūş.*** (Ferec v. 101a). × ***Şāhāne ṣuffalar mefrūş u müzeyyen, birbirine ḳarşu taḫt-lar ḳonmış.*** (a.e. v. 114b).

meftuh 'açılmış, açık' < Ar. ***meftūḥ*** a.m. × ***Dervīşlere ḫayrāt u müberrāt bābını meftūḥ dutarıdı. Anlardan du'ā iltimās ėderidi.*** (Ferec v. 90b).

O. **meftul** 'kıvrılmış, örülmüş, bukleli, lüle lüle' < Ar. ***maftūl*** a.m. × ***Ḳāżī cün ol ṭurre-i merġūli, müselseli, meftūli çün gördi, vālih oldı.*** (Ferec v. 15b).

meger/meğer I 'halbuki, ama, fakat' < Fa. ***magar*** a.m. × ***Şehre gelicek, bennādan nişān işitdügi maḥallede ḳondı. Meger ol maḥallede bir ḳarı varıdı. Müfta'ileyidi, Dalla gibi biŋ şāgirdi varıdı.*** (Ferec v. 21a).

meger/meğer II 'yoksa, acaba ki' < Fa. × ***"Bu Bağdādī düne gün meyḫānelerde reyhānī-cilik ėderdi. Şimdi bu ni'meti bu ḳanda buldı," dėdiler. "Meger ḫazīne buldı?"*** (Ferec v. 93b).

meger/meğer III 'sonradan anlaşıldığına göre' < Fa. × ***Meger ol şehrede üc 'ayyār varımış; her biri Dalla-i muḫtāleden eşed imiş.*** (Ferec v. 240a).

meger/meğer IV 'beklenilmeyen şöyle bir hâl olmazsa' < Fa. × ***Ömürümüzce şehzāde cemālı gibi cemāl, kemālı gibi kemāl görmedük, göreni görmedük, işitmedük. Bunuŋ hemtāsı kim ola, meger Yemen meliki-nüŋ ḳızı ola.*** (Ferec v. 199a). × ***Elli milyon naṣıl olur da otuz sekiz milyonuŋ içine ṣığar? Meger ki ġāyet elāstiḳī bir mādde ola!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 190). × ***Meğer ne derin adammış! diye öfkeyle söylenirken, o yolculara rehberlik için yeniden malûmat vermeğe koyulmuştu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 114).

meger/meğer V 'yoksa' < Fa. × ***Necün durub gitmezsin, meger bizden gileŋ vardur?*** (Ferec v. 236a).

meger/meğer VI 'acaba, mümkünse' < Fa. × ***Dīvāne gibi tābüt ḳatına vardum, ḳapağın ḳaldurdum, ol ḳayġumdan ölmiş yigidi gördüm: ḥarīrlere dolanmış yatur. Bezleri yüzinden keşf ėtdüm, meger yüzini görem.*** (Ferec v. 108b).

AD. **meğel/meyel/mehel/mekel** 'kazma, çapa' DS 3143, A. Tietze 1955 s, 231, no 174, TS 2801. < Yun. ***μαχέλλι*** (makhélli) a.m.

(Halk ağzı) **meğerleyim** 'meğer' < ***meğer III*** + ***-leyin/-leyim***. × ***Herifçi oğlu bana saldıracak oldu... İttim, yuvarlandı. Meğerleyim dışarısı sokakmış.*** (E.E. Talu 1935 s. 124).

meğerse II/meğersem 'meğer' < ***meğer*** ve ***ise***. × ***Eviŋ içinde hep onuŋ dediği olur, meğersem ne ṣoysuz ḳarı imiş ḫanım!*** (H.R. Gürpınar 1336 s. 12). × ***Yeŋi geldiği güni bu ḳızıŋ ḥālinden hīç bir şey aŋlayamadıḳ. Onu alıḳ ẓann etdikdi. Meğerse alıḳ biz kendimiz imişiz!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 98). × ***Göksu'da macuncuyu, şerbetçiyi pataklıyan, Maydoslu dülger kılıklı, ciğerci, kaldırımcı sandığımız Arnavud, meşhur tüfekçi Mürtezamış meğerse!*** (S.M. Alus 1944 s. 117).

mehabet/mahabet 'ululuk, azamet' < Fa. ***mahābat*** < Ar. ***mahāba*** a.m. ×× ***mehābetlü*** 'saygı uyandıran, azametli': × ***Şābür gördi-ki bu beg bir ṣalābetlü, mehābetlü gişidür. Niçe er ü 'avrat, bende vü āzād dīvānında dururlar.*** (Ferec v. 119b). ***Bir sesi vardı. Kalın, mahabetli... Konuşmağa başladı mı, sanırsınız Meclisi Meb'usanda Nafıa nazırı Osman Efendi nutuk çekiyor***. (İ. Tarus 1949 s. 105).

O. **mehar** 'devenin burnuna delik açılarak geçirilen tahta parçası, piece of wood put through a perforation in the nose of a camel to guide him by' < Fa. ***mahār/mihār*** a.m. < Ar. ***mihār*** 'horse–colts' (***muhr*** kelimesinin çoğulu). × ***Ol-dem Rıżvān-şādı Bedre-nüŋ üstüne yükletdi, mehārını Rūḥ-efzā eline vėrdi, şehristān-ı Şīse müteveccih oldılar.*** (Ferec v. 34b).

meharet b. ***maharet***.

mehcûr 'ayrılmış; terkedilmiş, unutulmuş' < Ar. ***mehcür*** a.m. × ***Işḳ benüm üzerüme müstevlī oldı, vesvese baŋa yol buldı, rencür u mehcür ḳaldum.*** (Ferec v. 35b). × ***Şehzāde-i Ḳinnavcī rencür u mehcür oldı, ḫasta oldı, döşege düşdi.*** (a.e. v. 107b).

AD. **mehel I** 'uygun, denk, yerinde' DS 3151 < ?? × ***Baksana şu Orhan Beyin yaptığına! Gözel gözel varıp hocam dedin de, seni kendi-***

ne mehel görmedi. On adım öteden başlıyacaktın temennaya! (F. Baykurt 1961o s. 189). × ***Bu deşilesi seni koklamaya mehel miydi? Bu dünyada hangi kız kocasız kalmış da sen kalacaksın, hey Dürüm? Bu herkesin mehelini bulabileceği kadar geniş dünyada sen de bir meheline varaydın!*** (F. Baykurt 1971t s. 335). ***meheldir*** 'oh! bu onun hak ettiği cezadır!' × ***Zibā*** — : ***Oh! Nasıl Akıfımı atlatıp Timur Ağanın kızını kandırır mısın? Çek, çek! Cezandır, çek, oh, meheldir!*** (Musahipzade Celal 1936mh s. 46). ***Mehelsizlik*** 'uygunsuzluk, saygısızlık' DS 3151: × ***Tren ırlana ırlana bir asma köprüyü tüketiyordu. Hasana karşı benim yaptığım da mehelsizlikti belki?*** (M. Başaran 1952 s. 128).

mehel II b. ***mehl***.

mehelsek 'şefkatli, merhametli' TS 2801. ××

AD. **mehendiz, *mühendis*** kelimesinin bir varyantı. × ***"Her önüme gelene ev veremem doğrusu." — "Doktor, abukat, mehendiz olmalı değil mi?"*** (Orhan Kemal 1952ç s. 12).

mehl/mehel II/meel 'vade, zaman' DS 3151 < Ar. ***mehl*** 'yavaşlık, boş zaman'. × ***Bular senüŋ erüŋi ḫoş dutduğum-icün günilendiler, anuŋ ayağın almaḳ istediler. Ḥarām-zādalığı bu maḳāma yėtürdiler. Ḫudādan mehel olursa göresin bulara nice cezālarını [vėrürem].*** (Ferec v. 27a). × ***Eger düşvārlikde ʿömrüm āḫir oldısa cān be-leb oldı, al beni ʿaẕābdan ḳurtar! Ve eger henüz mehlüm var baḳīye-i āb-ı rüzī olısar bu miḥnetüm icinde baŋa ʿināyet eyle!*** (a.e. v. 131b–132a). × ***Gecenin bir meeli sıkışıyorum.*** (M. Başaran 1992 s. 139). ***mehel mühlet*** 'bekleme müddeti': × ***Bezirgānbaşı, bezirgānbaşı, böyle dağ başında fermanla derman aranmaz, aransa da bulunmaz; bulunursa, herşeyin huyunca, suyunca akmayınan bulunur. Bu da mehel, mühlet ister.*** (E.C. Güney 1946k s. 24).

AD. **mehle** 'mahalle' DS 3151. × ***Çarşıda çiçek sati, idaresini ėdi. Sora ġaḫıp çiçekleri Vana satmağa getiri. Bi ġaş tenesini satdığdan sora gidi kendi meḥʾlesine.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 8). × ***Celdiler, mehle mehle aradılar. Bi yerde bulamadılar.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 242).

O. **mehma emken** 'mümkün olduğu kadar' < Ar. ***maḥmā amkan*** a.m. × ***Felā cerem defʿa-ı rābiʿada ki Şirvān fütüḥātına mekşüfü l-ʿalem ve Gürcistān taṭhīriyle ḳalʿe-i Ḳarṣ taʿmīrine meʾmür-ı s̱ābitü l-ḳadem ḳılındılar, sene-i ülāda aḫẕ u celbden bir miḳdār perhīz ve ḫavf u ḫaşyet-i pādişāhī birle ketm-i ırża müteʿalliḳ olan ḫuṣüşlardan meḥmā emken ibā vu gürīz eylemişler idi.*** (ʿĀlī 1982 II, 124).

O. **mehmedet** 'övgü, meth' < Ar. ***maḥmada*** a.m. × ***Çoḳ āferīnler, meḥmedetler gecdi, varduḳca günden güne Şāhuŋ şehzādeye maḥabbeti ziyāde oldı.*** (Ferec v. 149b).

mehmiz/BSTTk: **mahmuz** 'binilen hayvanı dürtmek için çizmenin ökçesine takılan sivri alet' < Fa. ***mahmīz*** < Ar. ***mihmaz*** a.m. × Işkname 7374. × ***Küçük elleri birer pençe gibi ḳışrağıŋ ṣaçlarını yaḳalamış, gözleri, dudaḳları, ḳolları, bütün vücüdu, bil-ḫāṣṣa ilk defʿa mahmuz ḳoyan küçük bacaḳları hep birden o hedefe uçuyor, ceylānı o he-***

defe sürüklüyordu. (H.E. Adıvar 1928 s. 128). ***mahmuzla-*** 'zırhlı gemilerin baş tarafında ileriye uzanan sivrilikle zedelemek': × ***Alemdar'daki anormalliği sezen ganbot ateşe başlamıştı. Fransızlardan alınan silāhlarla tam üç saat karşı konulmuş, ganbotu mahmuzlamak için uğraşılmıştı.*** (Reşat Enis 1947 s. 120).

mehni b. ***pahni***.

mehr/mihr 'nikâhta erkeğin kadına vermeyi kabul ettiği mal veya para' < Ar. ***mahr*** a.m. × ***Ḳāżī eyitdi: "Saŋa ne gerek-dür?" dėdi. 'Avrat eyitdi: "Mihr <u> si ṭalāḳ gerek." dėdi. Hemāndem ḳāżī bėş-yüz dīnārı cekdi, vėrdi.*** (Ferec v. 16b).

mehru b. ***mahrû***.

mehtab/mehtap I 'ay ışığı'. × ***Ol pādeşāhuŋ bir oğlı vardı; āfitāb-dan u mehtābdan gökçe-idi. Ol zamānda andan özden yoğıdı.*** (Ferec v. 198b). Krş. ***maytab***.

mehtap II b. ***mahtab II***.

AD. **mek I** 'diz üstü, diz çökmüş durumda' (ms. ***Deve mek ile içeri giriyor.***) DS 3152. < belki ***emekle-*** fiili ile alakalı?.

mek II/mit (gayrımuayyen bir rakam) 'şu kadar' < ***mek I*** (?). × ***Düpedüz kazıklandık zo, az daha dayatsak midye başına fazladan mek kuruş kopartırdık ya.*** (O. Hançerlioğlu 1953 s. 94). × ***Büyük balık küçük balığı yutar demişler. | Bok yemişler. | Onu sardalyalar düşünsün. | Sen balık değilsin ki Ahmet, | Mek parmak, mek parmak daha, | Sonu selāmet*** (Oktay Rıfat 1954 s. 5). × ***Ama daha kötüsü bu değil. Daha kötüsü, o dönemde şimdi düşündüklerimi düşünmekten bile korkuşum. Yirmi beşlerinde, çiçeği burnunda, elinden en iyi gelenle insanlığını ve ülkesini mek parmak yüceltmeye çalışırken sınırdışı edilmiş, yersiz yurtsuz bir vatandaş — ne vatandaşı canım — sınırdışı edilmiş bir HİÇ olarak duydum kendimi.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 53). × ***Nevruz aba, derdi sonra, mit senenin beslemesisin, amma hep aynisin. Ancak karnını doyuruyon. Olunca tokturların beslemesi olmalıymış.*** (T. Yücel 1954 s. 63).

mekanik 'düşünce ve iradenin kontrolü olmaksızın yapılan, makine gibi, programlandığı şekilde yapılan' < Fr. ***mécanique*** a.m. b. akustik ⊡. × ***Nayman'a telefon ettim. Duygudan yoksun, mekanik bir sesle intihar ettiğini söyledi. Şu çokça rastlanır olan bloklardan birindeki dairenizin penceresinden aşağıya bırakıvermiştin kendini.*** (Z. Ankara 1991 s. 152).

mekâr b. ***mekkār I***.

O. **mekârih** 'güçlükler, rahatsızlıklar' < Ar. ***makārih*** a.m. [***makrah*** kelimesinin çoğulu]. × ***Taḫta gecdi, melike vü ḥākime oldı, 'ādetleri götürdi, 'adl u dād ḳapusı(n) acdı. Ḫalḳ <u> ra'īyet cümle diŋlendiler, yollarda īmīn olub mekārihden yüridiler, bāc <u> bedraḳa ġavġāsından ḳurtuldılar.*** (Ferec v. 179b).

AD. **meke I** 'karabatak kuşu, yaban ördeği' DS 3152 < ?? × ***Suyun kenarındaki sazlara dokunduğu yerler donuk gümüş renginde bir ince***

yosun peydahlamıştı. Suyun yüzünde küme küme mekeler yüzmekteydi. (Nâbîzâde Nâzım 1943 s. 35.)

AD. **meke II/mekke** 'mısır bitkisi ve tanesi, mısır unu; mısır unundan yapılan ekmek' DS 3152 < krş. ***mäkä/mäkä-buġdası*** a.m. ADİL 1983 III, 287. Belki krş. ***ġalle-i mekkīye*** (ondan Yun. ***καλαμβοκι*** (kalambóki) 'kukuruza').

AD. **meke III** b. ***mekis***.

O. **mekel** 'yemek, şölen' < Ar. ***ma'kal*** a.m. × ***Anlardaḫı mādde be-mādde teftīş olunub sorulsa, kelāmları bī-me'āl idügi ẓāhir ve ṣūret-i izdiyādları her vech-ile bī-ma'nā olduğı gün gibi bāhir olurdı. Nihāyet bu ḳadar vardur ki izdiyād nāmı ile manṣab 'arżını defterdārlar me'kel ėdinmişlerdür ve aŋa göre muḥāsebeleri istendükde muḳāṭa'acılar ḥaḳḳ-ı sükūt dėyü zehr-i ḳātil ekl ėde gelmişlerdür.*** ('Ālī 1979 I, 169). ***me'kel şorbāsı*** 'medrese talebelerinin baş gıdası olan çorba': × ***Cihet-i 'ilmīyeleri sorulsa ekṣerinüŋ ağızlarında me'kel şorbāsı büyā ve ḫilāl-i dendānlarında 'imāret yaḫnīsinüŋ fażalātı hüveydā rüstāyī süḫteleri idükleri ve terākīb-i 'arabīyeden bir ki saṭır öğrendükleri gibi ser-i kürsīde gendüleri cehl-ile rüsvāḳ ḳılduḳları āşikārādur.*** ('Ālī 1979 I, 150).

meker b. ***mekr***.

mekik b. ***mekük***.

mekir b. ***mekr***.

AD. **mekis/meke III** 'kulak memesinin altında, çene kemiklerinin arkasındaki yumuşak kısım; alt çene, çene kemiği' DS 3152, 3153 < Slav. (Rus. ***myakiş*** 'Weiches vom Brot', Bulg. ***mekiş*** 'armut' vs. Tietze 1957 no. 138. ××

mekkâr I/mekâr 'hilekâr, hileci' < Ar. ***makkār*** a.m. ×. ***Üş ḳatuŋa geldüm tā ki ṣūret-i ḥālı saŋa i'lām ėdem ve ol mekkāruŋ elini senden kesem, işini ḫām ėdem.*** (Ferec v. 139a). ***mekkāre I*** (***mekkār*** + ***-e*** müenneslik eki, b. ***abide*** ⊡): × ***Ė müsteḫāża-ı mekkāre! Size ne yavuzlik ėtdük? Alduḳlaruŋuz size ḥelāl olsun!*** (a.e. v. 25b). ***mekkârlıḳ*** 'kurnazlık': × ***Bugez dilermisin ki cerb-zübānlığıla, ṭarrārlığıla, mekkārlığıla cān elümden ḳurtarasın?*** (a.e. v. 110a).

mekkâre II, b. ***mükâri***.

AD. **mekke** b. ***meke II***.

O. **mekmen** 'bir şeyin saklandığı yer, en gizli bucak' < Ar. ***makman*** a.m. × ***Ol eṣnāda ḳulağına doḳunmış kim Mağrib ṭarafında bir melik vardur, 'ālemde anuŋ ġamı yoḳdur. Derhāl mekmen-i 'ademden bir rāyı ẓuhūra geldi: bu ki dönmeye, vara, ol meliki görüb döne.*** (Ferec v. 71a).

mekr/meker/mekir 'hile, düzen' < Ar. ***makr*** a.m. × ***Evvel bunı bil ki şāh-ı mārān yağınuŋ ḫāṣīyeti budur kim bir-az bedene dürterlerise suya ġarḳ olmaz, oda yanmaz. Etinden yėyen cinnī mekrinden ėmīn olur.*** (Ferec v. 61a). ***mekr ėt-/meker düz-/meker ėt-*** 'hile yap-

mak': × ***Bennāya düşmen oldılar, mekr ėtmek ardınca oldılar, öldürtmek yā ḳacurmaḳ ardınca oldılar.*** (a.e. v. 19b). × ***Ben anı bunı bilmezem ki! Baŋa el vėrmeziseŋ bir meker düzem ki anuŋ ucından başdan cıḳasın.*** (a.e. v. 176b). × ***Ḳız ḳāżīye nice meker ėtdügin, ol mekr ucından ḳāżī başına ne zevāl geldügini bitemāmihī dėyüvėrdi.*** (a.e. v. 17b). ***mekirlü*** 'kurnaz, buluşlu': × ***Bu benüm bibim şüh zendür, coḳ mekirlüdür, ġül-gīrdür, tezvīrdür, merdnevāzdur, destān-sāzdur.*** (a.e. v. 23a).

mekruh I b. ***makruh***.

mekruh II 'tiksindirici, iğrenç, menfur' < Ar. ***makrūh*** a.m. × ***Āgāh ol ki cün Güneş Ṣevre geçe, muttaṣıl-ı Zühre ola, sığır etin, tāze balıḳ etin yėmek mekrūh olur.*** (Ferec v. 207b). × ***Mekruh kadınlar mezarlığı.*** (A. Kutlu 1995, hikâye başlığı).

O. **mekseb** 'kazanç' < Ar. ***maksab*** a.m. × ***Zerger gendü ḥisābında gördi ki iki-yüz dīnār mekseb var. Göŋlinde sevindi.*** (Ferec v. 218b). × ***Bir gün Müslim durdı, Cühüd ḳatına vardı, eyitdi: "Ṣad dīnār zer baŋa ḳırāż vėr, mekasebden nīme saŋa vėrem!" dėdi.*** (a.e. v. 234a). × ***Ḥālen ki ẓāhiren ol kātib-i meẓālim-nümā celb-i dīnār u dirhem ile irtişā ėtmeyyüb erbāb-ı ḥācetde gördügi yüz altunlıḳ atı yigirmi florīye almaġ-ile ve ellişer altun degen deve ve ḳatırı ke-zālik ġabn-ı fāhiş ile alub ba'dehü bāzāra ḳoyub satub bu ṭarīḳı mekseb ėdinmeg-ile ve ekābirüŋ ri'āyet-i ḫāṭırı içün bir ḳalemi yedi sekiz nefer sipāhīye vėrüb re'āyāya küllī iḫtilāl vėrmeg-ile meşhūr idi.*** ('Ālī 1982 II, 137).

mekşuf 'açılmış, meydana çıkarılmış' < Ar. ***makşūf*** a.m. × ***Andan duḫter baŋa: "Ḍonuŋı çıḳar!" dėyü buyurdı. Ben ferecüm çıḳarınca gördüm: ferc mekşūf olmış.*** (Ferec v. 117a). 'aşikâr, malum': × ***Melike bu sorıncalarda maḳṣūd vardur ma'lūm ola, yoḫsa hep ḥāl ḳatında mekşūfdur.*** (a.e. 182a). ***mekşūfü l-vech*** 'yüzü örtülmemiş, peçesiz': × ***Egerçi ki bunca nā-maḥrem 'avratlar ve düşīzeler mekşūfü l-vech oturması... ḫilāf-ı şer'-i şerīf idügi ẓāhirdür.*** ('Ālī 1975 s. 124).

mekteb/mektep 'okul' < Ar. ***maktab*** a.m. [asıl manası 'yazı yazılan yer'.] × ***Ulaldumısa atam beni mektebe verdi, cümle hünerleri ḥāṣıl eyledüm.*** (Ferec v. 43a). ***mektebe başlat-*** 'satmak, okutmak': × ***Bedestan kapanmadan gidip yüzüğü mektebe başlatmalı, oradan da Beyoğluna! En aşağı beni on gün eğlendirecek parayı annemden vurdum!*** (Musahipzade Celal 1936g s. 29).

mektub/mektup b.m. < Ar. ***maktūb*** a.m. [asıl manası 'yazılmış olan']. × ***Serendībe giden ḳāṣıd mektūbını şāh-ı Serendībe degürdi, Melike ḫaberin vėrdi.*** (Ferec v. 149b).

AD. **meküç** b. ***meçik I***.

mekük/mekik 'dokuma tezgâhlarında enine ipliklerin atılmasına yarayan alet' Eren 1999 s. 291).< Fa. ***makū/makūk*** a.m. H. Wulff 1966 s. 358. ***mekik doku-*** '(mecazi manada) sık sık gidip gelmek': × ***Nihād beğ her aḳşam furṭunalı havāda volṭa uran yelkenli gibi bu ṣofada beş aşağı beş yuḳarı mekik ḍoḳuyordu.*** (H.R. Gürpınar 1927 s. 224). ×

Suzan hanım, o odadan o odaya, o sofadan o sofaya mekik dokumakta. (S.M. Alus 1934 s. 393). × ***Mekikler tezgâhlarda ileri geri | İplik makaraları kuklalar gibi | Bastığın toprak | Sıtmasız ırgalanır.*** (M. Kuru 1957 s. 20).

AD. **mel** 'kazma' DS 3153 < ***bel IV*** kelimesinin varyantı. ××

O. **melâ** 'kalabalık, izdiham' < Ar. ***malā'*** a.m. [/ml'/ kökünden]. × ***Beni bu melāda itler eline vėrmesünler: Daḫı bu itlere ṭa'ām vėrmesünler, āvādan acıḳdursunlar, tā baŋa yaḫşı muḳayyed olalar, tīzcek yėyeler: 'aẕāb coḳ cekmeyem!*** (Ferec v. 125a).

O. **melâh I** b. ***mellâh***.

O. **melah II** 'çekirge?' < Ar. ***malaḫ*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1308 × ***Ḳız eyitdi: "Ḳanḳı meyyite ḳanḳı dem ḥelāldur?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Māhī vu melaḫ, ciger ü dalaḫ." dėdi.*** (Ferec v. 137a).

O. **melâhân** b. ***mellâh***.

melâhat 'güzellik, şirinlik' < Ar. ***malāḥa*** a.m. × ***Benüm vücüdum gördügüŋleyin bir aġacdur. Bāġ-ı belāġ-da vu kemālde bitmişdür. Ḥalāvet <ü> melāḥat <u> leẕẕet <ü> şehvetile suvarılmışdur. Hīc bāġubān yėmişümden, yapraġumdan mütemetti' olmamışdur.*** (Ferec v. 15b).

O. **melâhi** 'yasalar tarafından yasaklanan eğlenceler' Meninski 1680 I. < Ar. ***malāhī*** a.m. (***malhā*** kelimesinin çoğulu). × ***'İbāduŋ terk-i namāz u ṭā'at ve fısḳ u fücūr u melāhīye müdāvemet itdügin görür, yine rızḳını ḳaṭ' ėtmeyüb, iḥtimāl-i rüşd u ihtidāsı cānibine irādet yetürür.*** ('Ālī 1982 II, 237).

melâlet 'üzüntü, sıkıntı; hüzün, usanç' < Fa. ***malālat*** a.m.< Ar. ***malül.*** × ***Evet, evde iki itcügezüm vardur. Gėce gündüz anlara ḫidmet ėderem. Sebebin sorarsaŋuz, ḫāṭır-ı 'āṭıra melālet olmazsa şerḥ ėdeyim.*** (Ferec v. 96a). × ***Ḳıssam uzundur. Melālet olmazısa söyleyeyim.*** (a.e. v. 98b). × ***Şehr ḫalḳı daḫı, kimüŋ melāleti olsa, ol ṣāḥib-vücūd dük(k)ānına varurlardı. Göŋülleri münşeriḥ ėderlerdi.*** (a.e. v. 246b). ***melâlet et-*** 'birini gücendirmek, neşesini bozmak': × ***Hemāndem Neymüne dil-i tengile, ruḫ-ı bī-rengile Menüchir ḳatına geldi. Birbirinüŋ göŋlini sordı. Biribirini melālet ėtdi.*** (a.e. v. 31a). ***melālet eyle-*** 'kötü göstermek': × ***Ben saŋa nėtdüm-idi ki ol işleri baŋa ėtdüŋ-idi? Beni ḫalḳa rüsvā vu melālet eyledüŋidi!*** (a.e, v. 186a).

melâmet 'ayıplama, kınama, azarlama; rezillik' < Ar. ***malāma*** a.m. (/lwm/ kökünden). × ***Bu ḥāli ḫalīfe işidürse lābüd ġarābet melāmet ėrişiserdür.*** (Ferec v. 119b). × ***Gitdi, melamet-den üşendi, gizlendi.*** (a.e. v. 149b). × ***Ḥācib güldi, eyitdi: "Benüm ḫādımumı sen nice alursın? Dalla seni aldamış," dėdi. Ḫādıma dil-germ-lik vėrdi, eyitdi: "Saŋa melāmet yoḳdur ki senden usluları Dalla aldar! Saŋa ne gidi?*** (a.e. v. 223b). ***melāmet et-*** 'ayıplamak, kınamak, azarlamak': × ***Benüm ol endīşem ḫaṭāyımış. Gendözini melāmet eyledi, inṣāfa geldi.*** (a.e. v. 40b). × ***Ḥācibe ḫaber oldı, geldi, bezzāzı melāmet eyledi, ḫalīfeye iletdi tā ḥikāyetini gendü söyleye.*** (a.e. v. 218b).

Melâmetî/Melâmî 'görünüşü reddeden bir tarikata mensup derviş (b. M.Z. Pakalın 1946 II, 466–473); (halk ağzında) aşırı sofu kimse' × ***Her vaḳt ʿahd-ı ḳadīmi ve ol ʿiffeti, pārsāligi aŋarıdı: gözlerinden ḳan aḳıdurdı, taḥayyürde, taḥassürde olurdı. Her vaḳt Aʿrabī Urvīye'yi aŋub ağladuḳda ol kör müfsid eydürdi: "Nice zārī ėdersin? Var, bir ḳız daḫı al! Şükür eyle ki ol melāmetī-den ḳurtulduŋ!" dėdi.*** (Ferec v. 180a–b).

melankolik 'sebebi belirsiz bir hüzne tutulmuş; hüzünlü, kasvetli' < Fr. ***mélancolique*** a.m. < EYun. × ***Askerler hafiften melânkolik bir hava ile dolu memleket türküleri mırldanıyorlardı.*** (N. Tirali 1956 s. 132).

melati/melat/malat 'bir sünger cinsi' < Yun. ***μελάτι*** (meláti) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 814. × ***Tam yukarıya doğru fırlamak için elbisesinin içine hava toplarken, bulunduğu yerden üç dört kulaç daha derinde denizde bir raf teşkil eden bir çıkıntının üzerinde melât çeşidinden koskocaman bir sünger gördü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 203). × ***Melat süngerlerinin delikleri küçük ve aynı boydadır. Bu sünger kadife gibi yumuşaktır.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 111).× ***Melatlar ilk günlerde daha yüksekteydi. Söke söke azaldı, ipsatorlar nerdeyse altmış metre derinliğe daldığımızda çıkıyor.*** (Füruzan 1982k s. 198).

AD. **meleden** 'meşe köklerine sarılan güzel kokulu sarmaşık gibi bir bitki' < Yun. ***μαραθον*** (máraton) 'Foeniculum vulgare' (?) ×× DS 3154

AD. **melefe** 'kadınların baş ve omuzlarını örtmek için kullandıkları şal' ZTS 139 < Ar. ***milḥafa/malḥafa*** 'Tuch zum Einhüllen' Tietze 1982z no. 190.

melek I b.m. 'çok güzel, iyi huylu ve masum kimse' < Ar. ***malak*** a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Ne mürseldür ki ādemī degül, cinnī degül, melek degül?*** (Ferec v. 136a). ***melekü l-mevt*** 'insana ölüm getiren melek, Azrail': × ***Ve ammā ol-ki ekinüŋ resīdesini ve nāresīdesini bī-müḥābā keser, deŋize atar: ol melekü l-mevt nişānıdur.*** (a.e. v. 191b).

AD. **melek II** b. ***melenk***.

melekse II/meleksila/melekşe b. ***meneksila***.

melekussıyane 'koruyucu melek' < ***melek,*** harf-ı ta'rif (b. ***adalet*** ⊡), ***sıyanet*** 'koruma'. × ***Bir çanağın içindeki yüz paralık zeytin yağına parmaklarını batıran ihtiyar bir kadın 15 dakikalık bir zaman nisbetsizliğinde yeni doğan bir tay gibi hastasını derhal ayaklandırmıştı. Acaba hanginize sorayım, karım için böyle bir melekussıyaneyi tavsiye edecek biri bulunur mu içinizde?*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 112).

melemir b. ***belemir***.

AD. **melen** b. ***melenk***.

AD. **melengiç/melengeç/menengiş I/menengiç/meneviş II/merengiç** 'çitlembik ağacı' DS 3155, 3161 < ?? × ***Elimdeki sert melengeç değneğini, hayvanın ardına yavaşça çaldım. Üç adım yürüdü, yine çifte telliyi tutturdu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 141). × ***Eliyle yokladı. Bir başka gün, sabaha karşı, Kirecocağı bağlarından birinin***

sınırındaki melengiç ağacının altında kendine gelir gibi olduğu zaman, sol gözünü açamadı. Eliyle yokladı, yumruk gibi şişmişti. (Orhan Kemal 1949e s. 56). × ***“Çitlenbik değil mi?” “Evet,” demişti adam, “ama biz melengiç deriz.”*** (A. Kutlu 1983 s. 93).

AD. **melenk/melen/melek II/meŋgez/menlez** ‘killi toprak’ DS 3155, 3165 < Yun. ***μελαγγειος*** (meláŋgeyos) ’Schwarzerde–, fruchtbar’ Tietze 1955 no. 232, Ch. Tzitzilis 1987 no. 327). ××

AD. **meles** b. ***melez II***.

melez I ‘karışık, kırma’ DS 3156, Meninski 1680 III, 4892. ××

AD. **melez II/meles/melezi** ‘bir nevi bez’ DS 3156, 3157, H.Z. Koşay 1944 s. 330–331. < krş. Ar. (Suriye diyal.) ***málas*** ‘sorte d’étoffe de lin et de soie plus fine que la soie écrue’ A. Barthélemy 1935 s. 797. × ***Rüyâ sanarah bahmış ki meles çamaşırlar üzerinde. Çıharıp annesine vermiş, sahlamışlar.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 327).

AD. **melez III** b. ***meres III***.

AD. **melezi** b. ***melez II***.

AD. **melhe** ‘çok pişen yemeğin bulamaca benzer durumu; (belki de) sellerin getirdiği çamurlu toprak, mil’ DS 3157 < Ar. (Suriye diyal.) ***malḥa*** ‘gelée blanche’ A. Barthélemy 1935 s. 797. ××

melhem b. ***merhem***.

melhuz ‘mülâhaza edilen, beklenen, muhtemel’ < Ar. ***malḥūẓ*** a.m. × ***Eger pādeşāh kereminden bende-sini naẓar-ı şefḳatıla melḥūẓ ve maḥẓūẓ ėderse, bende-sine vācib-dür ki gendü menzilesini bile, ḫudāvendine dilīrilik göstermeye.*** (Ferec v. 70a).

melik ‘(İslâmiyet dışında) hükümdar, kral’ < Ar. ***malik*** a.m. × ***Anda bir Bedre adlu cādü ‘avrat eğlenmiş-dür. Bu deryā sevāḥilinde ne-ḳadar melik adlu ḫusrev varısa anuŋ belāsıyla mübtelādur. Dükelini bir nefesde yudmaḳ elinden gelür.*** (Ferec v. 33b). ***melikāne*** (sıfat) ‘bir krala yaraşır’: × ***Uyandum, baḳdum, gördüm: yüz ola atlu ṣaf bağlayub ḳoşun olub alayı düzübdururlar. Aralarında bir ay gibi oğlan, şādvār, melikāne donlar geyür, dururlar.*** (a.e. v. 47b). ***melikâne*** (zarf) ‘bir krala yakışır surette’: × ***Taḫt üstinde ‘aẓīm bisāṭlar, nehālīler döşediler. Üstine çıḳdı, ḫoş, melikāne oturdı.*** (a.e. v. 91b). ***melike*** ‘kraliçe’ (***melik*** + ***-e*** müenneslik eki, b. ***abide***): × ***Ė melike! Vaḳt-ı tavaḳḳuf yoḳdur. İşimüz vardur.*** (a.e. v. 34b).

melik b. ***belik II*** Eren 1999 s. 291.

melikî (sıfat) ‘bir meliğe yaraşır, şahane’ < ***melik*** + ***-î*** sıfat eki; krş. Ar. ***malakī*** a.m. b. × ***Re’īs ṣandūḳ acdı, iki pāre melikī bėz cıḳardı.*** (Ferec v. 7b).

AD. **meliki/melki/merki** ’çam ve çalı diplerinde biten, kırmızı renkli, yenilen bir çeşit mantar’ DS 3157, 3170 < Bulg. ***mliyeçnitsa*** ’Milchschwamm’ E. Berneker 1924 s. 233–234 Tietze 1957 no. 139.

melikü l-ümerâ 'beylerbeyi' < Ar. × ***Her bir kâşifüŋ melikü l-ümerāya yıldan yıla vėrdügi, sā'ir beglerbegilerüŋ senevī maḥṣūl u 'āyidesi miḳdārından artuḳdur.*** ('Ālī 1975 s. 173). × ***Ḥāşā ki ol maḳūle nā-sezā Bosna gibi vilāyete mīr-i livā ve 'aḳabince müstaḥiḳḳ u revā görülüb meliklige lāyıḳ degül-iken melikü l-ümerā olaydı!*** ('Ālī 1979 I, 174).

melikzâde 'prens' < ***melik*** + ***-zāde*** b. ***Acemzade***. × ***Kimdür ol melikzāde-i āzāde ki bedbaḫt oldı, sulṭānlıḳdan gedāyīlığa düşdi, taḫtdan baḫtdan, ḫarācdan bācdan ayırtlandı…*** (Ferec v 138b).

melil, ***melûl*** kelimesinin varyantı. × ***Katil edecekler, katil, dört çocuğum melil masum kalacak!*** (T. Apaydın 1952 s. 92).

melil melil (bak-) 'ümitsizce, üzüntüyle (bakmak)' × ***Ṣabāḥleyin dili baḳdım, bir-az ağırlaşıyor. | Melīl melīl baḳıyor şimdi bülbül evlādım! | Ne ẓālim 'illet imiş: Bir çocuḳla uğraşıyor. – O olmasaydı da ben kāşki ḫasta olsaydım!*** (M.'Ā. Ersoy 1911 I, 77). × ***Böyle zamanlarda Yusufun hâli pek perişan olurdu. Melil melil önüne bakar, sazına dokunur, müşteriye itibar etmezdi.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 69).

AD. **melis/meliz** 'bal arısı' DS 3157 < Yun. ***μελισσα*** (mélissa) a.m. Tietze 1955 I, no. 185. ××

melissa/melisa 'bir çiçek adı; Melissa officinalis' I. Hauenschild 1989 no. 730< Yun. ***μελισσα*** (mélissa) a.m. G. Meyer 1893 s. 32. × ***"Sizin melisalar nasıl da kokuyor! Gülleri bastırıyor kokuları! Bak, kokla, hanım!" Elinde ezdiği yeşil melisa dalını uzatıyor.*** (Peride Celal 1991 s. 192).

AD. **meliz** b. ***melis***.

AD. **melki** b. ***meliki***.

O. **mellâh/melâh** 'gemici, tayfa' < Ar. ***mallāḥ*** a.m. × ***Melik-zāde ol-dem melül oldı, mellāḥa eyitdi: "Beni bir cezīreye (daḫı) ilet!" dėdi.*** (Ferec v. 189a). × ***Baḳdum, gördüm: benüm gemüm kenārda bağlu durur. Melāḥlar otururlar. Beni gördiler, ḳarşu geldiler.*** (a.e. v. 96b). ***melāhān*** 'gemiciler, tayfalar' (Fa. ***-ān*** çoğul eki, b. ***Abbasiyan*** ⊡): × ***Bu mel'üne dārdayiken daḫı fesādını ḳomadı. Anı bir ṣandūḳa ḳoy, mihter-i melāḥāna sımarla, suya vėrsün!*** (a.e. v. 225b).

(Halk ağzı) **melmeket** b. ***memleket***.

mel mel 'aptal aptal, bön bön (bakmak)' < ***bel bel, pel pel*** tabirinin varyantı; **/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡, krş. aynı zamanda ***melil melil (bak-)***. × ***Askerlik hocası parmağını burnuna uzattı. İnek bundan bir şey anlamamıştı. "Kalksana ayağa!" Mel mel bakıyor yüzüme!*** (R. Ilgaz 1959 II, 93). × ***Köy kahvesine girdiler. Tercümanlar durumu anlattılar ama kimsenin kılı bile kıpırdamıyor, mel mel gelenlerin yüzlerine bakıyorlardı.*** (R. Ilgaz 1991ç s. 75).

melonas 'bir balık cinsi' < Yun. ?? × ***O gün bol bol istavrit, mercan, izmarit ve melonas balıkları yakalamışlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954 s. 81).

melon şapka 'yuvarlak ve bombeli şapka' < Fr. ***chapeau melon*** a.m. × ***İlk kez gördüğü yaratıklara bakıyormuş gibi; melon şapkalarını, boğazdan düğmeli, yuvarlak düz yakalı ak gömleklerini, ceketlerini, pantolonlarını, kalın pençeli, uzun boğazlı kunduralarını sıradan geçirdi.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 171).

melül I 'yorulmuş, bezmiş, canı sıkılmış' < Ar. ***malūl*** a.m. × ***Luṭfuŋdan derdümüze dermān, senden bize in'ām <u> iḥsān olurısa ve melül olmassaŋuz, bu rümüzuŋ künüzını beyān ėdeyim*** (Ferec v. 228b). × ***Ḥaberde gelmiş-dür ki melül olan Muṣḥaf yüzine baḳa, Ḳur'ān oḳıya, melāleti gide.*** (a.e. v. 126a). 'hüzünlü': × ***Yigit bu sözi kim işitdi, melül oldı, evet sevüb almışdı, terk ėtmege güci yėtmedi. Döstı ḳatına varmağa destūr vėrdi.*** (a.e. v. 124a). × ***Mālda vu ni'metde vü ḥürmetde vü 'izzetde ṣānī-si, mānendi yoğıdı. Bu dükeli kāmurānlığıla bir ferzend-i dilbend-i mufżil-i muḳbili eline girmedügine melūlıdı.*** (a.e. v. 127b).

melül II/ AD. **mayıl** 'üzgün; boynu bükük' < Ar. ***mayıl mayıl bak-*** 'üzgün üzgün bakmak; baygın baygın bakmak' DS 3140: × ***Ben de yamaçına geşdim, mayıl mayıl yüzlerine baḫiyon.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 213).

memduh 'övülmeye lâyık' < Ar. ***mamdūḥ*** a.m. × ***Ma'lūm oldı ki ṣemerāt-ı 'ilm ḥadden daşra coğımış. Daḫı bir fāyide budur ki endīşe ve te'emmül işlerde memdūḥımış.*** (Ferec v. 141b).

meme b.m. (emzirme organı) < ses taklidi kelimelerden, çocuk dilinden umumi dile girmiş krş. ET. ***mamu*** a.m. Clauson 766. × ***Bunuŋ gibi sīne, bunuŋ gibi meme, bunuŋ gibi göbek gördügüŋ var-mıdur?*** (Ferec v. 15b). × ***Bir mememden emdiğin kan, bir mememden emdiğin irin olsun!*** (bir annenin bedduası: H.R. Gürpınar 1340c s. 582, S.M. Alus 1944 s. 75). (memeye benzeyen şeylerden) ***top memesi*** × ***Futbol toplarının başına üşüşmüşler. Kaptan Cahit'i seyrediyorlar. Cahit'in terli yüzü kıpkırmızıdır, topun memesini yerleştirmeğe çalışıyor.*** (Orhan Kemal 1966 s. 52).

AD. **memek/memik/memük I** 'meme; meme başı' DS 3159, TS 2803 < ***meme*** + ***-k*** küçültme ek, krş. Kürd. ***memik*** 'sein d'une jeune femme' Jaba–Justi 1879 s. 405. × ***Memekleri na kadar dik duruyor bu avratların! derdik ya, sebebi varmış, memelik takarımış kahbecikler.*** (T. Yücel 1954 s. 62). × ***Taze mis gibi Dürü kızı alacağım, bastıracam bağrıma, anladın mı, saracam belinden, onunla yatacam. Yiyecem dudaklarını, memiklerini. Yiyip tüketecem valla!*** (F. Baykurt 1971t s. 43).

AD. **memeklik** 'sütyen' × ***Memeklik nasıl olur, bilin mi sen? Sen ne bilin ki zati? Memeklik ne, külot ne, ruj ne, oje ne, bilin mi? Bilmen!*** (T. Yücel 1954 s. 62).

memerr-i nâs 'halk uğrağı; a place passed by many people' < Ar. Fa. × ***Fe'ammā haḳīḳat-i ḥālden āgāh olmayub, bizüm Üsküdārda temekkünümüz memerr-i nās ve ma'ber-i nüfus-ı bī-ḳıyās olduğından idügin bilmeyüb söylerler.*** ('Ālī 1982 II, 228).

(Argo) **memet** '(eskiden) yüz liralık banknot' H. Aktunç 1990 s. 202 **<** ***Mehmed*** 'erkek adı, çok defa tipik, halk tipi, asker (er)'. ××

memhur (şaka sözü) 'mühürlenmiş' < ***mühür*** kelimesinden Arap gramerine göre yapılmış partisip. × ***Elimde makbuzlarım var dedim, memhur mudur dediler...*** (F.C. Göktulga 1943 s. 114).

AD. **memik** b. ***memek***.

memişane, memişhane b. ***memşa-hane***.

memleket/ (halk ağzı) **melmeket** 'ülke, devlet' < Ar. ***mamlaka*** a.m. × ***Bugez "Memleket bozılmasun" dėyü fağfür soyından bir yararcalarını beg ėdindiler.*** (Ferec v. 30b). × ***Ė şehriyār! Üş-bu dem uyurdum, Mesīḥi düşümde gördüm, baŋa eyitdi: "Ė mübed! Melikī Kişmīre benden selām eyle, eyit ki, seni Taŋrıdan diledüm, yarlığadı. Uzun 'ömür, coḳ memleket, coḳ ni'met saŋa bağışladı.*** (a.e. v. 40b). ***memleket dut-*** 'saltanat etmek, hükûmet etmek': × ***Ḫüb ṭāli'-dür, delālet ėder ki 'ömri uzun ola, memleket duta. Ammā birḳac gün felaket ü el darlığın ceke.*** (a.e. v. 52a). × ***Pütün özge düvellerin bezirgenneri buradan geli kėçeller, melmeketderine gėdeller.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 25). ***memleketli*** 'aynı memleketten, aynı vatandan, aynı köyden, hemşeri': × ***Bahçeye gitti. Bulacağını tahmin ettiği memleketlisi arkadaşını orada bulduğu hâlde bir kaç kuruş borç almak aklına bile gelmemişti.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 65).

O. **memnu I** 'müdafaa edilmiş, korunmuş' < Ar. ***mamnü'*** a.m. (/mn'/ kökünden). × ***Bugez ki Mışır adın işitdi, dişi ḳamışdı, zīrā Mışır bārebāhıla memnü'ıdı.*** (Ferec v. 242b).

memnu II 'yasak edilmiş, yasak'. ××

O. **memnun I** 'minnettar' < Ar. ***mamnün*** a.m. × ***"Bu şehzāde bu Melike-ücün ne zaḥmet cekübdurur, bilürsin.!" dėdi. Bedī'ül-cemāl minnet-i biseyār yüklendi: "Cün siz eyle maṣlaḥat gördüŋüz, eyle olsun!" dedi... Beherhāl minneti ḳabül ėtdiler. Ẓāhire[n] memnün oldılar.*** (Ferec v. 152b). Dativus ile: × ***Efendim, kızınızın hasta olup ta bana muhtaç olduğuna doğrusu pek memnunum.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 55). × ***İstanbulda olmadığına memnun ol birader.*** (Burhan Cahit 1934 s. 22). × ***Nihayet sana da milliyet duygusu geldiğine memnun oldum.*** (H.R. Gürpınar 1935g s. 174). Ablativus ile: × ***Maamafih İttihat ve Terakki erkânı vaziyetten memnun görünüyorlar. İttihad-ı ânasır politikasının bu kadar canlı bir şekilde tatbiki onların koltuklarını kabartıyor.*** (Burhan Cahit 1934 s. 22). × ***Zevcem bütün ruhile dinlemişken hâlâ yorgunluk, bıkkınlık eseri göstermiyordu. O bilâkis Allâme ile gittikçe artan dostluğundan, teklifsizliğinden memnundu.*** (H.R. Gürpınar 1935g s. 189).

memnun II 'mutlu, mesut' < ***memnun I***. ××

memşa 'abdesthane' < krş. ***memşa-hane***. × ***İndimde öküz, kılıbık erkekten üstündür. Benliğime lânet, terese metelik atmam! Kadın sözile, haşa min huzur, memşaya gitmem. Çatlasam, patlasam, inadıma oturduğum yerde otururr, yerimden bir adım kımıldamam!*** (S.M. Alus 1933k s. 89). × ***Böyle bohçacı makulelerinin sözile, desturun memşaya bile gitmem.*** (S.M. Alus 1933p s. 48).

memşa-hane/memişane/memişhane 'abdesthane' < Şemseddīn Sāmī 1318 II, 1405'e göre 'ġalaṭ-ı fāḥiş': Ar. ***mamşā*** 'Gang, Korridor; Fußweg, Pfad' (/mşw/ veya /mşy/ kökünden) ve ***-ḫāne*** 'ev', b. ***abdesthane*** ⊡. × ***Böyle otuz senesini memişanede geçirdi. Bayram ağa "para yapmak için bir bu Yenicami memişaneleri bir de Galata köprüsü vardır. Ben bu Yenicami abdesthanelerini Dolmabahçe sarayına değişmem" derdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 169). × ***Beyefendi memişhanede.*** (R. Bilginer 1965 s. 14).

memûl 'ümit edilen' < Ar. ***ma'mūl*** a.m. ***me'mul et-*** 'ümit etmek, ummak': × ***Ben müdüriyetin bu ilānından büyük bir fayda memul etmiyorum. Çünkü İstanbulda o tarihte hakikaten zevci kaybolmuş bir zevce varsa, bu kesik baş vak'ası ortalıkta çalkanırken böyle bir ilān vukuunu beklemeden meraka düşerek bu kadının zabıtaya müracaatı lāzım gelirdi!*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 46).

AD. **memük I** b. ***memik***.

AD. **memük II** 'kendir liflerinden yapılmış bağ, çile' DS 3159 < Erm. ***man*** 'spinning' R. Dankoff 1995 no. 485. ××

AD. **men** 'ben' A. Caferoğlu 1942 s. 267 × ***Men bu oğlanı gėce bir köyde yėtürem, işini bitürem.*** (Ferec v. 7a). × ***Meni buldılar, melik ḳatına iletdiler.*** (a.e. v. 100b). × ***Ya meni boşuyacaḫsaŋ, ya namaz ġılacaḫsaŋ!*** (A. Caferoğlu 1942 s. 4). × ***Lele de men de bülürem ki, ėyi bir berberdi.*** (a.e. s. 19).

menajer 'bir sanatçının, bir sporcunun vs. işlerini idare eden kimse' < Fr. ***ménager*** < İng. ***manager*** a.m. × ***Menajerim İrfan, taksinin parasını verip kolunu uzattı, çıkmama yardımcı oldu.*** (N. Eray 1991 s. 9).

menale 'balta' R. Dankoff 1991 s. 56 < İt. (Venedik diyal.) ***menara*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 410 (eski ve yeni misallerle).

menapoz b. ***menopoz***.

menar 'deniz feneri' < Ar. ***manār*** a.m. (/nwr/ kökünden). × ***At üstindeyidi, boyı ṣan çınār. | Gören anuŋ ḳaddini ṣanur menār.*** (Enverī 1928 s. 64).

menare/menaret/ BSTTk **minare** 'ezan okunan kule' Meninski 1680 III, 4920 < Ar. ***manāra*** a.m. (/nwr/ kökünden). ***minare boyu*** 'çok uzun (kimse), çok yüksek': × ***"Şu pencereden atlasam?" — "Aşağısı minare boyudur."*** (M. Baler 1944 s. 150). × ***Bıldırcın yerden havalandı mı acele yok. Havalandı diyorsam, mübarek hayvan çaylak gibi minare boyu çıkıp bulutlara karışmaz. Yükselse yükselse bir iki adam boyu yükselir.*** (S.M. Alus 1944 s. 143). ***minareyi çalan kılıfını hazırlar*** 'büyük yolsuzluk yapan kimse tedbirlerini de önceden alır': × ***"Ḳorḳduġumuz şey'e kendi kendimize uġratmış oluruz. Seniŋ bir ḳātil cezāsı görmeŋi aṣlā istemem!" —" Merāḳ etme, hīç düşünme! Mināreyi çalan ḳılıfını ḥażırlar!"*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 455). ***minare kırığı gibi*** 'çok uzun boylu (kimse)': × ***Peşkircibaşının oğlu, zaten güçlü kuvvetli, genç irisi, kapı gibi delikanlıdır. Öbürünün yanında, çocuk gibi kalmış. O, maazallah bir ibret; minare kırığı gibi bir zebellā!*** (S.M. Alus 1933p s. 138). ***minarele-*** 'bir minare

boyu havaya atmak': × ***Kız bir ara pencereye çıkacaktı elbet, işte o zaman koşacak, çocukların ayağından topu alacak, sol ayağı ile topu minareliyecekti.*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 81).

O. **menas** 'kurtuluş' < Ar. ***manāṣ*** a.m. (/nwṣ/ kökünden). × ***Taŋla gendözümi meflüc buldum. Ol vaḳtden berü meflücam.... Andan (melike) yüzin yėre ḳodı, du'ā ḳıldı. Derḥāl ol meflüc ẖalāṣ buldı, menāṣ buldı.*** (Ferec v. 184a).

O. **menazil** 'yolculukta konaklama yerleri' < Ar. ***manāzil*** a.m. (***menzil*** kelimesinin çoğulu). × ***Şeb ü rüz māh u*** (metinde ***māh-ı***) ***āfitāb gibi menāzil u merāḥil kesdüm tā Kınnavca yėtişdüm.*** (Ferec v. 108a).

mencelık/mencenik b. ***mancınık.***

(Halk ağzı) **mencilis,** ***meclis*** kelimesinin varyantı; **/n/** sesinin epenthesis'i için b. ***alakesa/alankese*** ⊡. × ***Baksana bizim çöpçü Güdük Hasan bile menciliste konuşulanları dinlemiş. Bütün mebusan ağız birliği ederek "Köylüyü işlediği toprağın efendisi yapacağız" diye bizden yanı konuşmuşlar.*** (H. Aytekin 1945 s. 108). × ***Diyeceğim o ki, bu şeherli kısmı pek enayi oluyor, sözüm mencilisten dışarı!*** (Orhan Kemal 1954b s. 276).

mendebur 'hayırsız, haylaz, iğrenç, alçak herif' < Fa. ***mandbür*** 'unfortunate, unhappy', ***mandvür*** 'unfortunate, miserable, excluded from the divine favor, sorrowful' F. Steingass 1930 s. 1325. × ***Kim olacak? Beş gündür buraya saklanan mendebur, evinizde gizlenen serseri. Padişah düşmanı alçak, na ve nimet nankörü, hain!*** (S.M. Alus 1933p s. 157).

AD. **mendek/mendik** 'ilkbaharda kırlarda kendiliğinden biten, ısırgana benzeyen, çorbası yapılan yabanıl bir ot' DS 3160, krş. Kürd. ***māndık*** 'yenilen bir ot' I.A. Orbeli 1957 s. 240. ××

O. **mendel/mendil I** '(ruhları çağırırken) yere çizilen daire' < Ar. ***mandal*** a.m. < un mot indien qui signifie 'cercle' R. Dozy 1927 II, 652–653. × ***Andan Mübārek meydān kenārında durdı, bir ulu mendel cizdi: elli ḥoḳḳa ola daẖı artuḳ. Altundan, gümişden, demürden, ecsād-ı seb'adan, andan la'lden, zümürrüdden, muẖtelif cevāhirden cıḳardı, mendilüŋ cevre-sinde ḳodı.*** (Ferec v. 55b).

AD. **mendik** b. ***mendek.***

O. **mendil I** b. ***mendel.***

mendil II b.m. 'cep bezi, burun, ter ve benzerini silme bezi' < Ar. ***mandīl*** 'el bezi; baş örtüsü' < Yun. ***μαντηλι*** (mandíli) a.m.< Lat. ***mantēlium*** 'el havlusu' G. Meyer 1893 s. 46. × ***Andan Mubārek meydān kenārında durdı, bir ulu mendel cizdi: elli ḥoḳḳa ola daẖı artuḳ altundan, gümişden, demürden, ecsād-ı seb'adan, andan la'ldan, zümürrüdden, muẖtelif cevāhirden cıḳardı, mendilüŋ cevresinde ḳodı.*** (Ferec v. 55b) × ***Ḫalīfe eyitdi: "Ḫazīne ḳapusın açsunlar, ḳırḳ deve yüki ḳāzurün ḳumāşın, cāmele, 'imāmeler, mıḳna'alar, burḳa'lar, mendīller, ḳıymetī bėzler çıḳarsunlar."*** (a.e. v. 120b). × ***Cebinden çıkardığı mendille terini kuruladı.*** (O. Hançerlioğlu 1953 s. 26). ***men-***

dille- 'mendille silmek': × ***Anuŋ içün idi ki ne vaḳt ḥużūruna çıḳsam fesi düzeltir, caketi ilikler, botinleri mendiller idim.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 120).

AD. **mendil III** 'sofra bezi, sofra yaygısı' DS 3160 < Yun. ***μαντηλα*** (mandíla) a.m. Tietze 1955 no. 180. Krş. Fa. ***mindal*** 'table cloth' F. Steingass 1930 s. 1325. ××

AD. **mendiram** 'bir evden diğerine geçmek amacıyla yapılan damlar arası ağaç köprü' ZTS 139 < Yun. ***μαντρεμα/μαντρωμα*** (m'qandrema/mánd-rōma) 'etrafı çeviren çit veya duvar'.

mendirek 'dalgakıranla yapılmış suni liman' < Yun. ***μανδράκι*** (mandráki) a.m. ***mandráki*** 'cove' Kahane-Tietze 1958 no. 808 (birçok eski misallerle) R. Dankoff 1991 s. 56. × ***Günlerdir gazete, dergi, kitap okumuyordu. Geceleri çıkıp sahilde uzun uzun yürüyordu. Gökyüzünde değişen ayla coşuyor, parlayan yıldızları seyrederek mendirekteki fenerin altında saatlerce oturuyordu.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 102).

AD. **meneksi** 'kırmızımsı toprak' DS 3161 < Yun. ***μενεξελυς*** (menekselís) 'of a violet colour' < Tk. ***menekşe I***.

meneksila/meleksila/ melekse II/**melekşe** 'Karadeniz'de kullanılan küçük bir yelkenli' < BizYun. ***μονοξυλον*** (monóksilon) 'canoe' Kahane–Tietze 1958 nö. 815 (eski ve yeni misallerle).

menekşe I b. ***benefşe***.

(Argo) **menekşe II** 'büzük, göt' F. Steinherr 1932 s. 197. ***menekşesi sık-*** 'cesaret etmek' H. Aktunç 1990 s. 202).

menemen 'yumurta ve domatesle yapılan bir yemek' < ?? × ***Bak aslanım, bir menemen söyle... Domates yok mu, canım peynirli olsun, peynir de mi yok? Ne, yumurta da mı yok?*** (R. Ilgaz 1962k s. 21). × ***Yerleşemedik daha, Rahmi Bey. Şöyle bir menemen yapıverdim. Yanına da ayran.*** (Füruzan 1981 s. 131).

menend 'benzer' < Fa. ***mānand*** a.m. × ***Ambarlının o viran kahvesindeki ahçılık derslerinin de menendi yoktu. Öteden beri meşhur değil midir ya? Av eti yemeğine meraklı mısın, çeşidini, pişirişini avcılardan öğren!*** (S.M. Alus 1944 s. 148). ***menendsiz*** 'emsalsiz': × ***Bizim ahbabın göklere çıkardığı kadar vardı. Şöhret hakikaten menendsiz ve birinci sınıf dilberlerdendi.*** (S.M. Alus 1944 s. 176).

AD. **menengiç** b. ***melengiç, beneviş***.

menengiş b. ***melengiç, beneviş***.

menenjit 'beyin zarı iltihabı' < Fr. ***meningite*** a.m.; iltihabı belirten ***-it*** eki için b. ***adenit*** ⊡. × ***Küçükken menenjit geçirmiştim bir de.*** (L. Tekin 1985 I, 168).

men et-/menet- 'mâni olmak; vazgeçirmek; yasak etmek' < Ar. ***man'*** a.m. × ***"Ė ana! Benüm atamı göresüm geldi. Atam beni istemedin ben varuram, anı görürem!" dėdi. Anası ne dėsün? Oğlan "Atama giderin" dėr, men' mi eylesün?" Sen bilürsin ḳuzum" dėdi.*** (Ferec v. 63a-b). × ***Bilmezem, üşbu pādeşāh ėtdügi işde ne ḥikmet, ne maṣ-***

laḥat vardur? Yılda bir gez vezīrini ite yėdürmek ḥikmetden ėŋen ba'īddür. Ben bu yıl vezīrlik isteyeyin; göreyim ki bu işi ne sebebden ėder. Olaki ol işden anı men' ėdem. (a.e. v. 124b). × ***Ulaldı, bir fitne-i 'ālem ḳopdı. Baġdād ḫalḳı, cümle er ü 'avrat anı sevdiler. Ol, yėmege, icmege, baġışlamaġa el urdı. Atası men' ėdemedi.*** (a.e. v. 206b). × ***Kosṭanṭīn bünyād olaldan berü iki biŋ dört-yüz yıldan berü cem' olan māl heb ġāzīlere naṣīb oldı. Üc güne degin yaġmā ḳıldılar, üc günden ṣoŋra ḫalḳı men' ėtdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 66). × ***Ḳalfaları birer ḫānım ṭavriyle bu ḳıza iş buyurmaḳdan men' ėtdi.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 96). × ***Aman efendiciğim, elini yanağına koyma, düşünceme verir. Bilâli Habeşî efendimizi bile ezan okurken men etmişler.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 25.9.1951).

meneviş I, 'renk dalgalanmaları, hare; Purpurfarb' Meninski 1680 III, 4989 < Fa. ***bunafş/binafş*** 'blue, violet–colour' F. Steingass 1930 s. 203, ***beneviş*** kelimesinin varyantı. **/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡. × ***Ve tıpkı peri gibi her kanat çırpısında menevişler saça saça uçup gidebileceğini müjdeliyordu.*** (E. Şafak 2001 s.119).

AD. **meneviş II** b. ***melengiç***.

menevrek, *benevrek* kelimesinin varyantı, 'kıldan dokunmuş şalvar' DS 3152 < Yun. ***απανωβρακι*** (apanōvráki) 'Überhose' Tietze 1955 no. 21. **/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡. × ***Delik deşik menevrek şalvarı hiç bir şeyi örtmediği için, bu elbisenin hikmetini anlıyamadım.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 144). × ***Cılız Salih köylü müşteriler geldikçe Memiş'e: "Bizim gibi menevrek şalvarlılara kulak asma. Onlarda para ne gezer, ḳıçı goliflisine bak" derdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1952 s. 6).

menfaat 'fayda, istifade, kâr' < Ar. ***manfa'a*** a.m. (/nf'/ kökünden). × ***İmdi hīc pīşe bilmezem ki anuŋıla eglenem. Ammā otacı-lıġı yaḫşı bilürem. Eger ḫocanuŋ baŋa 'ināyeti olursa, anuŋ bereketinde, ḳanadı altında bir dükānı ma'mür dutam, ḫalḳa vu baŋa menfa'at degürem.*** (Ferec v. 90b). × ***Benüm daḫı sırrum vardur. Cün dostlıġumuz temām oldı, ben daḫı dilerem saŋa sırrumı dėyem ki saŋa andan coḳ menfa'at var. Ammā gerekdür ki and icesin bu rāzı kimseye dėmeyesin!*** (a.e. v. 209a).

menfur 'kendisinden nefret edilen, sevilmeyen' < Ar. × ***Fakat işin berbat tarafı: don fanilâdan. Fanilâ ise, demin de söyledim, benim menfurum. Ne yapmalı yarabbi? Şeytanın ayağını kırsam mı? Aah, mümkünü yok!*** (S.M. Alus 1944 s. 21).

mengene 'sıkıştırıp düzeltme aleti, pres' Meninski 1680 III, 4986 < Yun. ***μαγγανον*** (mánganon) 'kuyu çarkı, vs.' G. Meyer 1893 s. 48. × ***Ve bu nasıl bir serencâmdır | satılır umudu beye | hasreti bir meta gibi ve alınandır |ve tuzdan, bozkırdan ninnilerini | bir çığılık gibi mengeneden mengeneye | sokup çürüten rüzgârdır.*** (H. Yavuz 1977s.23).

AD. **meŋgez** b. ***melenk***.

AD. **mengiş/menkiş** 'kulağın küpe takılacak yumuşak yeri, kulak memesi' DS 3164–65 < Fa. ***mangöş*** 'küpe' F. Steingass 1930 s. 1334.

menhu 'selâm' onun cevabı: ***yamenhu*** < × ERAST : — ***Esenleşelim gayrı, size menhu!*** LÜÇİKA: — ***Yamenhu! Efendim, son vedadır bu.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 77).

menî/meni 'bel suyu, sperma' < Ar. ***minan*** a.m. × ***Çeri-ye buyurdı: "Menī-yi ricāl getürsünler!" dėdi. Salġunıla ḫalḳa emr oldı: cerreler-ile, tulumlar-ıla getürdiler, küplere dökdiler... Ol ef'ī-leri ol meni-leri ġıdā ėdindi: yüklü oldılar.*** (Ferec v. 243b).

O. **menî'** 'erişilmez, iyi korunan, dayanılmaz, yenilmez, unzugänglich, wohlbefestigt, uneinnehmbar, unbesiegbar' < Ar. ***manī'*** a.m. × ***Sarāyuŋ ḳarşusında buyur, benüm-icün bir refī', menī' manẓara düzsünler!*** (Ferec v. 40a).

menisküs/menüsküs (anatomi terimlerinden) 'mafsallarda kemikler arasında bulunan kıkırdaklar' < Fr. ***ménisque*** < Lat. ***meniscus*** < EYun. ***μηνισκος*** (mēnískos) a.m. × ***Hern Horner, sağ dizi müzmin menüsküslü ve kahvaltıda yağda pişmiş ya da rafadan yumurta istememesine her sabah şaşan adam.*** (Tarık Dursun K. 1993 s. 107).

menkiş b. ***mengiş***.

menkul 'ağızdan ağıza anlatılarak gelmiş olan' < Ar. ***manḳūl*** a.m. (asıl manası 'taşınmıştır'). × ***Yā emīrelmü'minīn! Bu bābda bir 'acīb <ü> ġarīb keleci işitdüm. Manṣūr ibn-i Abdül'azīz-i Cevherī-yi Baġdādīden menḳūldür.*** (Ferec v. 90a).

AD. **menlez** b. ***melenk***.

AD. **mennek** 'piç' DS 3165 < Ar. ***menyük*** 'fututus' Tietze 1958 no. 216. ××

AD, **mennekçi** 'pezevenk' DS 3165 < ***mennek*** + ***-çi***. Tietze 1958 no. 216. ××

menopoz/menapoz 'kadında aybaşı hâlinin yaştan dolayı tamamen durması' < Fr. ***ménopause*** a.m. × ***Düzgün bir fizikle yapılamıyacak şey yoktur – menapoza kadar...*** (Ş. Gürbüz 1992 s. 46).

mensî 'unutulmuş' < Ar. ***mansiy*** a.m. (/nsy/ kökünden). × ***Bihrüz gece gündüz ol ṣaneme ḫidmet eyledi. Ammā göŋüli eyitdi: "Bu cāri-ye'yi cāndan sevdüŋ, alduŋ. İllā nīyet-i yār-ı Baġdādī(yi) mensī olmaḳ sezāvār olmaya! Diyānet ḳapusından girüb hevā vu hevese uymamaḳ, cüvānmerdlerüŋ eylüklerine yavuzlıḳ ėtmemek olur.*** (Ferec v. 106b).

(Argo) **mensul** b. ***menzul***.

menşe 'neş'et ettiği yer, kaynak' < Ar. ***manşa'*** a.m. (/nş'/ kökünden). × ***Vezīr eyitdi: "Suçuŋ menşe'i kızdur. Havā-yı nefse uyub gendözüŋi ve temāmet ḫalḳını müstevcib-i ḳatl eyledi. Ammā bir cemā'ati bilkül(l)īye ḳırmaḳdan nesne doġmaz.*** (Ferec v. 99a). × ***Bu iş ne işdür ki ėdersin? Bu ḳadar bilmez misin, ḫōca Muẓaffer bigi ulu gişi saŋa ḳızını ḳoyacaḳ degül? Vėrdüklerin ḳabül ėtseŋ, göŋül ḫōşlıġıla 'avratuŋa ayaġı yolın vėrseŋ-e!" dėdi. Bu ne delülikdür ki ėdersin? Yoḫsa anı mı istersin-ki buyuram, aġac zaḫmıla iḳrāruŋı alalar?" dėdi. Ṣābür eyitdi: "Eger Baġdād şehrinde***

ki menşeʿ <ü> maʿden-i ḫilāfetdür, ʿādet böyleyise, iḳrārı ağac zaḫmıla alurlarsa, siz daḫı aluŋ! Nėdelüm, elḥükmülillāh!" dėdi. (a.e. v. 119b).

AD. **menşur/manşır** 'tanınmış, ünlü' DS 3165, G. Molino 1641 (celebre maddesinde) < ***meşhur*** **/n/** epenthesis'i ile, b. ***alakesa/alankese*** ⊡, krş. Az. ***manşır*** (Böyük dayaġ 526 u 11). × ***Deli Mustafa Ağa Adana'nın menşurlarındandır haniya...*** (Reşat Enis 1944 s. 161). × ***Bire emmi oğlu, menşur sözdür: Herifin birine Azrail oğlan dağıtıyor, babalık sen de ister misin? demişler de, Savuş git birader! Elimdekinin canını almasın da benim ondan oğlan moğlan istediğim yok demiş.*** (H. Aytekin 1945 s. 108). × ***Köyü o civarın en maruf ve en "menşur" köylerindendi.*** (Umran Nazif 1948 s. 56).

mente 'bir içki çeşidi' < Fr. ***menthe*** 'nane' (belki yazılışının okunuşu). × ***"Ne var?" dedim. Bizi yağlı müşteri telâkki ettiği için ve orada "kibar içki" olarak bulundurulan "mente" getireceğini söyledi. Razı olduk. Yeşil ve kokulu bir su getirdi, içtik.*** (Fikret Adil 1953 s. 41).

menteşe 'bir mil üzerinde hareket eden, birbirine bağlı biri sabit iki parçadan ibaret metal çubuk' < Fa. ***band-kaşa*** 'bolt, bar' F. Steingass 1930 s. 203 R. Dankoff 1991 s. 17 (**/b/→/m/** değişimi için b. ***bakara II*** ⊡. ××

AD. **mentir** 'şebboy' DS 3165 < Ar. ***manṯūr*** (Suriye diyal. ***mantūr)*** a.m. Tietze 1958 no. 214. ××

O. **menut** 'bağlı, tabi' < Ar. ***manūṭ*** a.m. (/nwṭ/ kökünden). × ***Fevāyıdı bu ḥikāyetüŋ biri oldur ki merg u zindegānī, ṭāʿat u maʿṣīyet ḳamu Ḫudā ḥükmine menūṭ ve merbut-dur.*** (Ferec v. 187a). × ***Sīmürġ üzerine caġırdı: "Hay, iʿtiḳāduŋı taġyīr ėt ki umūr ḳadere menūṭdur!"*** (a.e. v. 187b).

menüsküs b. ***menisküs***.

menzil I 'yolculukta dinlenme ve konaklama yeri, menziller arasındaki mesafe' < Ar. ***manzil*** a.m. × ***Durdı, atlandı, bėş altı ġulāmıla, bir yėdegile Bem şehrine yöneldi. Hemān geldi, maḥallede hemān menzilde ḳondı.*** (Ferec v. 26a). × ***Menzil be-menzil ġarīblıġa giderken bir mürġizāra yėtişdiler, anda ḳondılar.*** (a.e. v. 128b).

menzil II 'ev, bina, daire' < Ar. ***manzil*** a.m. × ***Bil u āgāh ol ki bu büzürgzāde muʿtemedlerden, muʿteberlerden duḫterüŋüzüŋ cemālı ṣıfātın işitmiş, görmedin aŋa ʿışḳ getürmiş. Atası destūrınsuz durmış, bunda gelmiş, elḥāletü hāẕihi maḳdem-i meymūnıla menzilümüz müşerref ėdüb-dururlar.*** (Ferec v. 14a). (Mecazi manada) 'gaye, hedef, mertebe, paye': × ***Ṣabrum ḫirmenini yandurduŋ. Cün yolumu gösterdüŋ, beni menzile ėrişdür!*** (Ferec v. 41a). × ***Ḳażā-yı Ḫudāyi, bir gün ittifāḳ düşer, ḳardaşuŋ Urvīyeye gözi doḳınur; görür ki ġāyetde ḥasnādur, menzili menāzilden esnādur.*** (a.e, v. 174a). AD. ***bir menzil*** 'bir müddet': × ***Bir menzil bėhledi, bėhledi, baḫdi ki, bu hėş gelmir, ġaḫdi, gendi gėtdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 149).

menzile/menzilet 'mertebe, derece, paye' < Fa. ***manzila/manzilat*** a.m.; kelime sonundaki ***-et*** b. ***adale*** ⊡. × ***Sen baŋa eyit ki nenüŋ gibi ḫay-***

rātda ḫasenātda bulınub-durursın ki Taŋrı saŋa bunuŋ gibi ḳadr u menzilet verdi, bu ḫün-ḫorlardan ḫalāṣ bulduŋ? (Ferec v. 125b). × ***Pes ol vezīr-i müşfıḳ mürşidi ḳatuma oḳıdum, aŋa çoḳ niʿmet vėrdüm. Günden güne menzilesini arturdum.*** (a.e. v. 102b).

menzilgâh 'han, kervansaray' < Fa. ***manzil-gāh*** a.m. × ***Bu es̱nāda gördi ki bir süvār-ı silah, zernigār geymiş, geldi. Ol yėr menzilgāhımış, ḳondı. Öŋine ṭaʿām ḳodılar.*** (Ferec v. 18a). × ***Menzilgāha geldiler. Oğlanlar ḳulıḳcılar buları gördiler, sevindiler.*** (a.e. v. 56b).

(Argo) **menzul/mensul** 'esrar, uyuşturucu madde' H. Aktunç 1990 s. 202 < Ar. (Mısır diyal.) ***maanzül*** 'bir nevi uyuşturucu madde'. ××

mephut 'hayrette kalmış, taş kesilmiş gibi' < Ar. ***mebhüt*** a.m. (/bht/ kökünden) × ***Hani harpten gelenler hiç bir şey anlatamaz, muharebedeki en mühim hâdiseleri, en heyecanlı hatıralarını dahi nakledemiyecek kadar mephut kalırlarmış.*** (M. Körükçü 1954 s. 5).

O. **merak I** 'kara sevda' < Fa. ***mirāḳ*** 'name of a disease', F. Steingass 1930 s. 1207, ***mārāġ*** 'ipoḫondriya, melanḫoliya' Yu.A. Rubinçik 1970 II, 489. × ***Üryasında yedi dėvlerin bacısına aşuḫ oluyor. "Baba! Ben saralıp solmaḫdayım. Bu yedi dėvlerin bacısını baŋa alursaŋ aldıŋ. Almazsaŋ meraġ*** (başka bir ihtimal: ***merem*** 'verem': metinde ***meram***) ***olup ölecēm" covabını vėrdi.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 12). AD. ***merak çorak*** 'dehşete yakın bir ruh hâli': × ***Irazca yola bakıyordu. Merak çorak içindeydi. Bayramın dönüp geldiğini görünce biraz ferahladı.*** (F. Baykurt 1961ı s. 130).

merak II 'tecessüs; kaygı, vesvese; telaş' < ***merak I.*** × ***Gretta'nın bir Türk genci ile evlenmesi Stokholm'ün kibar âleminde mühim bir mesele olmuştu. Çokları bu genç Türkü görmek merakına düşmüşlerdi.*** (Burhan Cahit 1934 s. 202). × ***Bırak canım şu geçmiş, masal olmuş şeyleri. Başka lâf açalım; başka bahis yok mu yahu? Ben şu Arabların hâlini, ne yapacaklarını meraktayım.*** (S.M. Alus 1944 s. 7). ***merakını al–*** 'artık merak etmez olmak, bıkmak usanmak': × ***Zaten Müdürün ilk başladığı günden beri sıtkı sıyrıldı bu işten. Ne olacak, işte memurluktan da merakını almıştı artık. İnsan kısmı bu, baklava börek olsa, bıkıyor.*** (F. Erdinç 1948k s. 23). ***meraktan çatla–*** 'meraktan ölmek, çok merak etmek': ***Şimdi şu sāʿatde de hāniyā bütün bütün ayıġım diyemem. Vāh vāh, ḳıza, zavāllı Nerīmāna ne yapdım ʿacebā, merāḳdan çatlayacağım.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 132–1339. ***merak et–*** 'bilmek istemek, tanımak istemek': × ***Pek büyük zatlardan biri sizin Servetifünunda Ali Kemal Beye karşı yazdığınız makaleleri okumuş, takdir etmiş, sizi merak etmiş, görmek için resminizi istiyor.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 90–91). ***merak güllesi*** 'geğirme, geğirti (??)' × ***Kızcağız eridikçe eriyor, sağlıksızlığı arttıkça artıyor. Kafasında yarım başağrısı, boğazında merak güllesi, kalbinde çarpıntı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 2.VIII.1941). ***merak ol–*** 'tecessüs uyandırmak': × ***Bu ḳadar erzāḳı ne yapıyorlar? Nerelerine yiyorlar? İşte bütün maḥalle aclarına merāḳ olan budur.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 16). × ***Meselâ burundan bahsedilmezdi. Çünkü Allahın yeryüzündeki gölgesinin muazzam, müstesna ve muhteşem bir burnu vardı. Burun***

lâkırdısının onunla istihza teşkil edeceğine hükmedilmişti. Bana merak olan nokta şudur: acaba burun kelimesinin matbuatta yasak olduğu Abdülhamide söylense etraftakiler bu dalkavukluğu, bu yasağı ne suretle izah edeceklerdi? (H.C. Yalçın 1935 s. 108). × ***Bu kadın bana pek merak oldu. Bir aralık masama meze getiren garsona usulca bu kadının kim olduğunu sordum.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 234). ***merak sal–/merak sar–/merak sardır–*** 'bir şeye karşı çok heves duymağa başlamak': × ***Ṣardı Vāṣıf ṣarmaġ ol–şüẖı sevdā-yı merāḳ.*** (Vāṣıf ʻOṣmān 1257 s. 69). × ***Her işin ehlisi, meraklısıydı. Gider, Kayserili muhacirlerden sucuk, pastırma yapmayı beller, Çerkes köylerinde peynircilik öğrenirdi, bütün bunlara kendinden ziyade hediye vermek için merak salardı.*** (R.H. Karay 1940m s. 43). × ***Hiç unutmam, ya 308 ya da 309 senesi, bıyıkları henüz henüz ele aldığım, ava da yeni yeni merak sardırdığım zamanlar...*** (S.M. Alus 1944 s. 137). ***meraka sok–*** 'merak ettirmek': × ***Durup dururken yanlarından yok oluvermem Tatar Etemle Arab Sadiyi meraka sokmuş. Telâşlı telâşlı beni arıyorlarmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 157). ***merak ver–*** 'merakta bırakmak': × ***"Merāḳ verme, söyle!" – "Merāḳ vermek için ḳarşıŋda böyle esrārlı bir çehre alıyorum." — "Niçin?" –"Derdimi ṣordurmaḳ için.."*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 73). ***meraklan–*** 'kaygılanmak, üzülmek': × ***Şahzāde bu işe çoẖ meraẖlandi, çoẖ düşüncehlig aldı. Bu bėle düşünirken gel gelelim şimdi ġıza.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 149). ***meraklı*** 'hevesli, düşkün': × ***Şeftali bahçelerinin zevki tâ uzak diyarlara bile şöhretini salmış, dillere destan olmuştu. Onun için ne kadar zevkine düşkün, keyfine meraklı memurlar varsa hep burasını ister, buraya yerleşirdi.*** (R.H. Karay 1940m s. 32). × ***Birader, sen ütülü pantalona çok meraklısındır, değil mi?*** (S.M. Alus 1944 s. 20). 'heyecanlı, sürükleyici': × ***Unutturma, ileride ona dair de bir meraklı hikâye nakledeyim!*** (a.e. s. 107).

merâkaver 'endişe verici' < ***merāk II*** + Fa. ***-āvar*** 'getiren', b. ***cengaver*** ⊡. × ***Nihāyet vażʻīyeti ġāyet ʻacā'ib ve merāḳ–āver bulduğı için ḳalmağa ḳarār veren Nermīn araya girdi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928 s. 254–255).

meral b. ***maral***.

meram 'maksat, gaye, niyet' < Ar. ***marām*** 'dilek, talep, hedef'. × ***Yani Arablardan meramım anlarsın a, Habeşler. Eski millettirler. Pek o kadar dehriliğim yoksa da onların Peygamber zamanından beri mevcut olduklarını bilirim.*** (S.M. Alus 1944 s. 7). × ***Bir şey mi alacaksın, meram anlatabilirsen anlat. Erkek müşterilere, kart ve çirkin kadınlara, kocakarılara hiç aldırış etmezlerdi. Yalnız akça pakça, oynakça tazelere kulak verirler, onları tâ uzaklardan çağırırlar.*** (a.e. s. 47–489. × ***Deliliğinden, meram anlamamaklığından az kaldı başımıza işler açacaktı.*** (a.e. s. 173).

merasimperest 'formaliteleri çok seven' < ***merasim*** + ***-perest*** 'seven, tapan', b. ***âdetperest*** ⊡. × ***Bir mecliste, bir muhasebecinin usule, nizama son derece riayetkârlığından, her işte fevkalâde titiz ve merasimperest bir adam olduğundan bahsederlerken...*** (M. Baler 1944 s. 69).

AD. **merc/merç** 'bahis' DS 3166 < Kürd. ***merc*** a.m. Jaba-Justi 1879 s. 393. Krş. Az. ***märc*** a.m. ADİL 1083 III, 302. ***merc-et-/merç tutuş-*** H.Z. Koşay 1932 I, 277, THASDD 1953. ××

mercan 'denizde yaşayan ve kırmızı iskeleti olan hayvan, bu hayvanın iskeletinden yapılan süs eşyası' < Ar. ***marcān*** a.m., etimoloji için b. R. Dozy 1927 II, 578–579 × ***Şehzāde gözin acdı, gendözini şehristān-ı Simīnde buldı. Ol şehristānuŋ yėri aḳ gümiş-idi, evleri yāḳūt u zümürüd ü mercān idi.*** (Ferec v. 152b). × ***Herkesin önüne çorba ve pilâv için mercan saplı sadef kaşıklar, katlanmış bir destimal, bir dilim ekmek konmuştu.*** (Fazlı Necip 1930 s. 28). × ***Üçüncü gün bakıyor, bir kayanın üzerinde bir kuş, nişan alıyor, hemen vuruyor. Getiriyor, bakıyor, bir acaib kuş, kanatları zümrütten, karkucu mercandan, ayakları lülüden, her türlü renk var.*** (U. Günay 1975 s. 433). × ***Kulaklara başkaldırının asıl kanıtı, amorf mercan küpeler takılacak.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 16). ***mercan (balığı)*** 'sıcak ve ılık denizlerde yaşayan bir balık çeşidi.' × ***Çipurlarla oynaştın şıpır şıpır | Lidakilerle trançalarla rahat | Dost seçtin kendine mercanları.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s.64). × ***Sonra ay aydınlığında, onar, yirmişer ayak aralıkla yaktıkları ateşlerde mercanları iyice kızarttılar.*** (Şahap Sıtkı 1958 s. 42). × ***mercan kırması*** 'bir balık cinsi': ***"Balık vuruyor," dedi. Hepimiz göz kulak kesildik. İlk balık iki okkalık bir mercan kırması idi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 59). ***Orası çırpınan mercan kırmalarının kırmızısı, şarapnellere benzeyen lahos balıklarının parlak çelik mavisi, lipsosların şafak aydını pembesiyle dip-diri idi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 59).

mercûme 'recmedilmiş (kadın); recmedilecek olan (kadın)' < Ar. ***marcūm*** 'recmedilmiş (kimse)'. × ***Ḳāżī u şaḥne vü nāyib ü muḥtesib gişileri ol bīcāre 'avratı rüsvāylığa, meydāna iletdiler. Ṣadhezār merd ü zen üşmişler. Meydān başında bir çuḳur eşmişler. Ol mercüme-i merḥūme'yi gögsine degin gömdiler.*** (Ferec v. 175b).

mercümek/mercimek b.m. Meninski 1680 III, 4560–61, 4588 < Fa. ***marcumak*** a.m. ××. ***mercimeği fırına ver-*** 'gizlice aşk ilişkisi kurmak': × ***Biraz daha yetişmeye idim, sahtekar herifle mercimeği fırına verecektin ha! Keratanın odasına girip karşısında kırıp kırıp kırıttın, süzüm süzüm süzüldün ha!*** (S.M. Alus 1934 s. 206).

AD. **merç** b. ***merc***.

O. **merd** 'adam, erkek; sağlam' < Fa. ***mard*** a.m. × ***"Ė āzād merd! Cüvān-merdlik vefāsında nėcesin?" dėdüm*** (Ferec v. 100b) '***Avrat maḥrūm olub giryān <u> biryān eve geldi. Eyitdi: "Ė merd! Bu ḳavmuŋ hīc birinden ümīd umma! Hīc āferīże bu bābda senüŋle hem-ġam degüldür" dėdi.*** (a.e. v. 111b). × ***Kendisine gayet güzel bir saka sopası yapmış, parlak, küçük tenekeler bulmuştu. Omuzunu eğriltip, mert adımlarla su taşımasını seyrederken bizim içimiz giderdi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Şubat 1941). × ***merd-i devān*** 'koşan adam': × ***Nāmumuzı, nengümüzi yėle vėrmek ardınca olma! dėdi ve bu ḥikāyeti tevaḳḳufıla, āsānlıġıla ėt ki merd-i devān tīz yolda ḳalur.*** (Ferec v. 237a). ***merd-i meydān*** 'cenkçi, pehlivan' ?? : ×

Bir gün nāgāh bir merd-i meydān cün-şīr-i ġurrān ḳapudan icerü girdi, beni hemānā ki gördi, eyitdi. "Ė pederek-i cefāpīşe ve ė bī-ḥamīyet-i bī-endīşe! Üşbu nā-bekār-ı bī-vefāyı niycün evüŋde dutarsın, anaŋı yabāna atarsın?" dėdi. (Ferec v. 172a). ***merd u zen*** 'erkekler ve kadınlar': × ***Bu fużūlī, bedbaḫt ucından dehhezār merd u zen, kem u bīş, ḥaccāmuŋ ardına uydılar.*** (a.e. v. 210a).

O. **merdan** 'adamlar, erkekler' < Fa. ***mardān*** a.m. (***mard*** + ***-ān*** çoğul eki, b. ***Abbasīyān*** ⊡). × ***Ė merdān! Ben bir pīre zenem, 'ālemden fāriġem, Ḫudāya meşġūlam. Bu ne sözdür ki siz dėrsiz?*** (Ferec v. 225a).

merdane I/merdânâ 'mertçe, yiğitçe' < Fa. ***mardāna*** a.m.; ikinci kelime ***tüvānā*** kelimesinin tesirini gösterir. × ***Bir kerīh-liḳā Nübī kulı varıdı. İblīs-ṣūretlüyidi. Ammā merdānā vu tuvānāyıdı.*** (Ferec v. 176a). ***Cazgırın önünde eğilerek başbaşa verir, bileklerimizi tutardık: "Allah Allah... İki yiğit çıkmış meydane, birbirinden merdane!"*** (R. Enis 1957 s. 71). ***Deli gyonlumız eşki merdane | Mayil olubdır bir Ibran kızıne.*** (E. Kömürciyan 1981 s. 85).

AD. **merdane II/merdene** 'oklava; büyük bir ağaç gövdesinin orta kısmına dik olarak çakılmış uzun ve kalın çekme sopasından oluşan, ekimden sonra tarlayı düzlemek ve tezekleri parçalamakta kullanılan ağaç araç' ZTS 140 < Fa. ***vardana*** a.m. Tietze 1982z no. 191. ××

O. **merdek** 'adamcık, adamcağız' < Fa. ***mardak*** a.m. (***mard*** + ***-ak*** küçültme eki, b. ***ahmedek*** ⊡. × ***Ol merdek-i baḫīl bir aruḳ deveyi bizden dartındı, ḳurban ėtmedi, la'net-i Ḫudā aŋa vu anuŋ sıŋarı buḫelāya!*** (Ferec v. 233b).

merdene b. ***merdane II***.

AD. **merdesiz** 'kimsesiz, yetim' DS 3166 < Ar. (Suriye diyal.) ***merd'a*** 'mère qui allaite' A. Barthélemy 1935 s. 283. ××

merdinoz b. ***mağdanos***.

merdiven b. ***nerdüban***.

O. **merdnevâz** 'kibar, nazik' < krş. ***mardum-navāzī*** 'nezaket' (***mard*** + ***-navāz***, b. ***bendenevâz*** ⊡). × ***Bu benüm bibim şūh zendür, coḳ mekirlüdür, merd-nevāzdur, destān-sāzdur.*** (Ferec v. 23a).

O. **merdüm** 'adam' < Fa. × ***Ė maḫdūm-ı maẓlūm, merdüm-i mücrim bahāne çoḳ ėder, yalan coḳ söyler olur.*** (Ferec v. 109b). × ***Ė bīcāre! Bu merdüm-ḫordur, her gün cüpān şeklinde gezer, bulduğı ādemi bunda getürür. Coḳ yėmek yėdürür, az su vėrür, şöyle semirdür, andan boġazlar, yėr.*** (a.e. v. 228b). ***merdümlik eyle-*** 'insanca davranmak, anlayışla hareket etmek': × ***Ol yigide eyitdi: "Merdüm-lik eyle, aŋarurаḳ var! Ėŋen yoruldum, süst oldum. Üşbunda bir az vaḳt yatayım, diŋleneyim!"*** (Ferec v. 178b).

O. **merdümhor** 'insan yiyici' < ***merdüm*** + Fa. ***ḫʷār*** 'yiyen'. × ***Dėrler ki bir zamānda bir pādeşāh varıdı sevdāvī 'ādet ėdinmişidi ki her yıl vezīrini merdüm-ḫor sasünī itlere yėdürürdi.*** (Ferec v. 124b). × ***Ė kür-baḫt! Bu merdüm-ḫoruŋ eline nite oldı düşdüŋ?*** (a.e. v. 229a).

EO. **mere** '(bir hitap şekli) bre' krş. ***bre*** ve ***more*** < ?? tartışılması için b. S. Tezcan 2001 s. 17–19. × ***"Kelîmde ne var? Anı görmeyince ben bu işi bitürmezem." Hey, Muḳbilek mere, hey devletsüz!" dėmek fāyide ėtmedi. Nā-cār olduḳ, kelîmi açduḳ, gösterdük.*** (Ferec v. 69a).

AD. **mered I/meret I** 'çok kocaman, iriyarı, azman' DS 3168 < Ar. ***marîd*** a.m. (/mrd/ kökünden) H. Wehr 1985, 804 × ***Hele kendi tarlasının yanına vardıkları zaman, kalbini büsbütün bir hüzün kapladı. "Öf... Be! Her sene bu mered taşmaz mı?"*** (S. Kocagöz 1941 s. 28).

(Halk ağzı) **mered II/meret II** 'kaba, can sıkan, hoşlanılmayan şey veya kimse; uğursuz; eski, yıpranmış' DS 3169 < Ar. ***marta*** 'saleté; affront, algarade' R, Dozy 1927 II, 578 ??, b. Tietze 1958 no 208. × ***Şaka maka amma dilimin ucunda iken unutmıyayım, haniya konyak denilen meret te yaman şey vesselâm!*** (S.M. Alus 1934 s. 127).

AD. **merek** 'samanlık, odunluk; ahır' DS 3167 < Erm. ***marag*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 504, krş. Az. ***mārāk*** 'samanlık' ADİL 1983 III, 298. ××

AD. **mereke** 'toplantı, yığınak' < Ar. ***ma'raka*** 'lieu de la mêlée' P. J.–B. Belot 1929 s. 490. ××

AD. **merem, *verem*** kelimesinin varyantı, DS 3167. × ***"Aşk hastalığından da beter bir şey bu, oğlum!" dedi Hoca, "Çetin cinlere çarpılmışın. Bu esnemeler ondan. Esker ocağında ayrılık hasretine çok marağ etmişin. O yüzden merem olmuşun."*** (F. Baykurt 1970 s. 165).

meremmet 'tamir etme, onarım' < Ar. ***maramma*** a.m. (/rmm/ kökünden). ***meremetle-*** 'tamir etmek': × ***Şimdiki yeni mektebin olduğu yere yakındı o, amma onun gibi büyük, taştan ve tuğladan değil, eski bir yapıcıktı. Fakat ne de olsa mektepti, konu komşu onu canla başla meremetlerdi.*** (H. Karahüseyin 1958 s. 60).

mereng 'bir çeşit tatlı' < Fr. ***méringue*** < Leh. ***marzynka*** a.m. × ***Güneşli kahve terasındaki masalar masif ağaçtandı. Merengli elma payının üstüne bir arı konmuş. Bir arı, merengin şekerine nasıl tutunup kalırsa...*** (A. Ağaoğlu 1991 s. 16).

AD. **merengiç** b. ***melengiç***.

AD. **meres I** 'köpeğin yaşı' DS 3167 < ?? Krş. Kürd. ***meres*** a.m. Jaba–Justi 1879 s. 394. ××

AD. **meres II/merez I** 'köpeklerin boynuna takılan diken gibi demirli halka, tasma' DS 3168, 3169 < Ar. ***maras*** 'ip, urgan' R. Dozy 1937 II, 581 ??, Krş. Kürd. Jaba–Justi 1879 s. 394, Tietze 1958 no. 209. ××

meret I ve **II** b. ***mered I*** ve ***II***.

AD. **meret III** 'erkeklik uzvu' DS 3168 × ***Fadiş'in Yamuk filân değildi kapıya dayanan. Elleri meretlerinde itlerdi. Kocası Alaman'dakilere, asker karılarına dolananlar. Meretinizi sokacak delik mi bulamadınız, kahpe dölleri?*** (M. Başaran 1992 s. 39). × ***Bu çocuk da utanmıyor. Babasını öldüren bu kadının koynunda ne işi var böyle çırılçıplak? Meretini kaldırmış, dimdik dikmiş, o kadını, babasını öldüreni bekliyor.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 165).

merez b. ***meres II***.

merg 'ölüm' < Fa. ***marg*** a.m. × ***Ḥaḳ ta'ālā bünyād-ı 'ālemi terkīb-i ferzend-i ādemī ġam üzerinde ḳomışdur. Ol ki rüz-ı rüşen-dür, soŋınca şeb-i tārīkdür. Ol ki zindigān-ı şīrīndür, ardınca merg-i telḫdür. Hīc ḫurmā bī-ḫār u hīc genc bī-mār olmaz.*** (Ferec v. 74b). ***merg ḥāline düş-*** 'ölüme yaḳlaşmak, ölmek üzere olmak': × ***Sehvile benden bir günāh ṣādır oldı. 'Uḳūbetin daḫı gördüm: nem varısa 'aḳd u cinsi ġarḳ oldı ve ben merg ḥālina düşdüm, cendīn vaḳt iflāc zaḥmetin cekdüm.*** (a.e. v. 186b).

mergub 'beğenilen, sevilen, hoş' < Ar. ***marġūb*** a.m. × ***Ol gün gėrü 'ayş u 'işret envā'ıla müretteb u merġūb. Ammā Hārūn'uŋ göŋlinden hevā-yı diraḫt u ġulām u cām u dilārām[-ı] nākām cıḳmaz.*** (Ferec v. 4b). × ***Ḳatumda bir Ḳışmīrī cāriye vardur ki temāmet Ḫulluḫda, Ḫitāda, Cīnde, Ḫotende, Tatārda, Ḳandahārda anuŋ gibi ḫüblıḳda... cemālda, kemālda, leṭāfetde, ṭarāvetde, feṣāhatda, melāḥatda, rüyda, müyda ... ḳadda ḫadda, dīdārda, güftārda Ādemī-zād olmaġuŋ imkānı meslūb dėmelü merġūb ṣanem-dür.*** (a.e. v. 106a). ***Selāṭīn-i sābıḳa zamānlarında Ekrād u Etrāke beglerbegilikler vėrilmezdi ve eben 'an ced beg-zādelerinden ġayrisine beglik bile lāyıḳ görülmezdi. Ammā fī zamāninā ol güne ṭabaḳāt ri'āyeti meslūbdur, Etrāk u Ekrād mālik-i sīm u dīnār olduġı taḳdīrce dilīrān-ı Hāşimīden bile merġūbdur.*** ('Ālī 1979 I, 158).

O. **mergul/murgul** 'kıvırcık saç' < Fa. ***marġūl*** a.m. F. Steinherr 1927 s. 1217 × ***Ne dėyem? Bir kenīzekdür, hezār murġul-i müselsel u meftūl, bināgüşında, ḳāmeti mu'tedi, gözi müfta'il, başı müdevver, yüzi münevver, bėli ince, ucası yüce, alnı açuḳ, ḳaşı çatuḳ, iki zülfi müşkīn, iki kemendi 'anberīn, 'āşıḳ-ı midkīn-bāfte u tāftedür.*** (Ferec v. 116a).

merhaba 'bir selâm şekli' < Ar. ***marḥaban bika!*** 'hoş geldin' × Ş***ehzāde pīre selām vėrdi. Pīr cevāb vėrdi: "Merḥabā!" dėdi.*** (Ferec v. 194a). × ***Birbirine lisān-ı insānca söylerler. Bildi ki ḳavum ebnā-yı cinsden-imişler. Gülbāng ėtdi. Pāsübānlar işidüb: "Merḥabā! Merḥabā!" dėdiler.*** (a.e. v. 245a). ***merhaba eyle-*** 'selâm vermek': × ***'Īdüŋ öte ucıdur bu 'īd devlet el vėrür, | El uciyle k-ėde ol şüḫ-ı dil-ārā merḥabā.*** (Ẕātī 1967 I, 51). × ***Vuṣlat dėdügi 'āşıḳına dilberüŋ 'aceb | Şol göz uciyle eyledügi merḥabā meger?*** (Ḥayretī, A.N. Tarlan 1949 IV, 509).

(Halk ağzı) **merhabayin/marabayn** (birkaç kişiye bir arada söylenen selâm) < ***merhaba*** + çoğul emir eki, b. ***amanın*** ⊡. × ***Bir sandaliye atmış kapının önüne, oturuyordu. Bizi gördü "Merhabayin!" dedi. – "Merhabayin Yasef usta, balığın var mı bugün?"*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 82). × ***Kahveye Sülo gelir. Tavla oynamakta olan emeklilerin tepesine dikilir. SÜLO –: "Marabayn! Şeytanınız gür olsun!"*** (Orhan Kemal 1965i s. 41).

merhamet 'acıma, şefkat gösterme' < Ar. ***marḥama*** a.m. ×× ***merhamet et-*** 'acımak'. × ***Āḫir Remlede bir yigit baŋa merḥamet eyledi. Ḫastayıdum, evine iletdi, tīmār ėtdi.*** (Ferec v. 92a). ***merhametsiz*** 'acı-

masız, katı yürekli': × ***Ol pīr eyitdi. "Bāġubān benem. Ne sözüŋ var, söyleyesin. Var, git, şimdi bir merḥametsüz kişi gele, seni bunda göre, helāk ėde! Ne fāyide ola, durma, git!" dėdi.*** (a.e. v. 200a).

merhasa b. ***marhasa.***

merhem/melhem b.m. 'yaralara sürülen ilaç' Meninski 1680 III, 4588 < Fa. ***marham*** < Ar. ***marham*** a.m. < EYun. ***μάλαγμα*** (málagma) G. Meyer 1893 s. 42; ikinci varyant Fa.'da da vardır. × ***Tedbīr eyle, benümicün merhem bul!*** (Ferec v. 64b). × ***Bu ḥālı hīc āferīdeye dėmedüm. Merhem buldum, tīmār ėdindüm.*** (a.e. v. 73a). × ***Melhem sürdüm yarama, | Baş çevirmem harama.*** (S. Akalın 1972, 45). ***merhem düz-*** 'merhem tertip etmek, karıştırıp kaynatarak merhem elde etmek': × ***Cüllāblar, müferriḥler, devā'ü l-miskler getürdiler, tenāvül ėtdüm. Merhemler düzdiler, her laḥẓa müdāvāt ėtdiler.*** (Ferec v. 98a). ***merhem ur-*** 'merhem sürmek: × ***Cerrāḥ buldılar, Urvīyenüŋ zaḫmlarını ḫüşke-bendin götürüb merhem urdılar. Birḳac günden ṣoŋra Urvīye ḫoşca oldı.*** (a.e. v. 176a).

merhum/merhume '(birinin) rahmetini uyandırmış olarak, ölmüş Müslüman erkek veya kadın hakkında)' < Ar. ***marḥūm*** veya ***marḥūma*** a.m. (ikinci kelimede müenneslik eki var). × ***Her derdümend, her müstemend ki ḳatına vara, maḥrūm gitmezmiş, merḥūm gidermiş.*** (Ferec v. 180b). × ***Ol mercüme-i merḥūmei gögsine degin gömdiler, üstüne ṭaş yumdılar.*** (a.e. v. 175b).

AD. **meri I** 'saç' DS 3169 < Yun. (Anadolu diyal.) ***μαλλί*** (mallí) a.m. R.M. Dawkins 1916 s. 621. ××

AD. **meri II** 'dişi keklik' DS 3169 < Erm. ***mari*** 'female bird' R. Dankoff 1995 no. 506. × ***Puŋar seniŋ ayağıŋa varmalı, | El bağlayıp divanıŋa durmalı. | Mėri keklik kimi gözü sürmeli, I Nolur, gözel, seni bāa vėrseler?*** (A. Caferoğlu 1945 s. 42).

merî 'saklanmış olan, devam eden, kaybolmayan, geçerli olan' < Ar. ***mar'ī*** a.m. (/r'y/ kökünden). × ***Senüŋ benüm üzerimde ḥuḳūḳuŋ vardur, üşenme ki heb mer'īdür, ben [seni] melūl u ḫacīl ėdecek [degülem].*** (Ferec v. 209a). × ***Meger ol şehrede üc 'ayyār varımış. Her biri Dalla-i muḫtāleden eşed imiş. Üzerānuŋ Cīpurı anda göndermekleri anuŋicün imiş ki 'ayyārlar ḳażāsına uğraya, biżā'ati elinden cıḳa, gėrü gelüb ḳız adın aŋmaya, ḳızuŋ nāmüsı mer'ī ola!*** (a.e. v. 240a).

AD. **meride** 'hisse, pay' < Yun. ***μεριδα*** (merída) a.m. × ***Pappas: "Ulan ḫınzır, gözlerini açtığıma teşekkür etsene!" deyüp ağzını ḫalka çevirdi, "Ey Ḫıristiyanlar, asıl fukaraya sadaka etmekten ve bize on para meride vermekten sakınırsınız da, bu ḫiyanet Hırsızlara cömertlikle verirsiz; Bunlar ise taklit olup, sizlerden zengindirler." dedi.*** (E. Misailidis 1986 s. 696).

Merih 'Mars gezegeni' < Ar. ***Mirrīḫ*** a.m. × ***İmdi bil ki bu sā'atda Ḳameri Merīḫile-dür. Her işlenen iş mübārekdür.*** (Ferec v. 208a).

AD. **merim** 'ince; yumuşak (kar hakkında); uysal (kimse)' DS 3169 < ?? × ***Bayram istese, Haçça da istese, olurdu. O isterdi Haçça'yı. Kulu***

kölesi olurdu. Haçça mêrimdir. (F. Baykurt 1959y s. 98). × ***Oh. sen ne uysal, ne merim bir herifsin! Beklerim diyorsun dikleşmeden, kızmadan!*** (F. Baykurt 1970 s. 48).

merinos 'uzun ve beyaz yapağısı olan bir koyun cinsi; onun yünü; bu yünden dokunan kumaş' < Fr. ***mérinos*** < İsp. ***merino*** a.m. G. Meyer 1893 s. 55. × ***mernūs*** (kumaş) Taḳvīm–i vaḳāyi' 1247, no. 21, s. 3. ××

AD. **merk** 'evlek' DS 3169 < Fa. ***marġ*** a.m. Tietze 1967 no. 83, krş. Kürd. ***merg*** 'çayır', Gürc. ***margi*** 'bed, plot' E. Cherkesi 1950 s. 111. PP 83 ××

merkad/merkat 'mezar, türbe' < Ar. ***marḳad*** a.m. (asıl manası 'yatak, döşek'). × ***Pādeşāh! Ṣadhezār gişi bu Seyfülmülük sebebinden ḫarāb olub-dururlar. Ḳorḳaruz: şehzāde daḫı merḳadı türāb ola! Bu işe daḫı yegrek tedbīr gerek-dür.*** (Ferec v. 144a).

merkeb I 'binek hayvanı' < Ar. ***markab*** a.m. × ***Dur, yoḳaru, işde ḳapuda senüŋicün bir merkeb ḥāżırdur. Bin, bu leşkerile şāh-ı İrem şehrine var, saŋa ol memleketi müsaḫḫar ėdiversünler.*** (Ferec v. 101b).

merkeb II/merkep 'eşek' < ***merkeb I.*** × ***Ṣabāḥ bāġa gitsem gerek. Şol Mıṣrī merkebi eyerle, seḥer vaḳtinde ḳapuya getür!*** (Ferec v. 103b).

merkez b.m. < Ar. ***markaz*** a.m. × ***Ben ṣanurdum–ki 'adl u dād u inṣāf u şeri'at u Müslümānlik 'āleme merkez-i ḫilāfet Baġdāddan yayılur. Benüm ẓannum ḫod ġalaṭ–imiş.*** (Ferec v. 118b). 'umumî durum, şekil, tarz': × ***Ṣındırġı'nıŋ bidāyeten bende uyandırdığı ḥis, ḳażā ḥükūmetiniŋ re'sʼ-i idāresinde bulunan ẕātiŋ vaẓīfe–şinās bir me'mūr olması īcāb edeceği merkezinde idi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 21). × ***Geçen gün bana mektup yazıyor. Yakalığı, boyunbağını çıkarmış, beline fişeklik, omuzuna mavzer, ayağına çizme. Eşkıya takibine çıkıyormuş, elhasıl azizim işler bu merkezde.*** (Burhan Cahit 1934 s. 23).

AD. **merki** b. ***meliki***.

merkûb/merkup/merkop 'mest ve çedik üzerine giyilen meşinden yapılmış ayakkabı' < Ar. ***markūb*** '(en Égypte et Syrie) soulier en maroquin rouge' R. Dozy 1927 I, 554, H. Eren 1999 s. 293. × ***Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı merkopları vardı, Saçlarının ortası, el ayası kadar, sıfır makine ile kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı.*** (R.H. Karay 1940g s. 13).

merlanos 'bir balık cinsi, Gadus merlangus' < İt. ***merlango*** a.m. G. Meyer 1893 s. 24. ××

mermer b.m. (bir taş cinsi) < Fa. ***marmar*** < Ar. ***marmar*** < EYun. ***μαρμαρος*** (mármaros) a.m. G. Meyer 1893 s. 36. × ***Ol ḳuflı balta–yıla sındurdı. Gördi ki aḳ mermerden nerdübān yapılmış. Aşaġa indi.*** (Ferec v. 53a). × ***Miyān–serāyda mermerden ḫūb ḥavż düzülmiş, icinde ördecükler oynarlar.*** (a.e. v. 115a).

mermerşahî 'tülbentten daha sık dokunmuş, beyazlatılmış, ince, yumuşak, pamuklu bir kumaş cinsi' A. Ergür 2002 s. 181 < ?? ××

mersi 'teşekkür ederim' < Fr. ***merci*** a.m. × ***"Anġladım madmazel, öyle ise bir sigara yapayım de cenabin ile barışalım!" — "Mersi müsü!" -Mersi vúi mi, mersi no mi" — "Mersi no!"*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 111).

mersin 'yumurtalarından havyar yapılan büyük bir balık, Acipenser sturio' Meninski 1680 III, 4572 < Yun. ***σμερυνα*** (smerína), fakat bugün ***μερσινη/μερσινι*** (mersíni) a.m. D. Georgacas 1978 no. 79 ve 14.I.1974 tarihli mektup. ××

mersin (ağacı) 'kışın da yapraklarını dökmeyen, çiçekleri beyaz olup güzel kokan bir ağaç' < Ar. ***marsīn*** < Yun. ***μυρσινη*** (mirsíni) < EYun. ***μυρτος*** (murtós) a.m., fakat G. Mayer 1893 s. 32'ye göre Yun. kelime Türkçeden alınma. × ***İblīs naẓar eyledi, gördi: bir salḳum-dur. Dört renglü, bir nice dānesi süd gibi aḳ, bir nicesi ḳır gibi ḳara, bir nicesi mersīn gibi yeşil, bir nicesi ḳan gibi ḳızıl.*** (Ferec v. 195a). × ***Ḳöyün içi mersin yaprağı kokuyordu.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 258).

O. **mertebân** 'zehrin işlemediği, kaliteli porselenden yapılmış çukur kap, tas, çanak; a large vessel of the finest porcelain which poison cannot penetrate' < Fa. ***martabān*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1209; kelimenin menşei için b. Hobson–Jobson 1968 s. 559–560. × ***Felā-cerem fāş u pinhān mertebān mertebān eşribe-i bī-girān berr-i āsitāna doğru baḥr-i revān ve kīlār-ı āmireden derbānlar ḫānesine seyl-i firāvān olmaġa başlar.*** ('Ālī 1979 I, 155).

mertebe 'derece; paye, rütbe' < Ar. ***martaba*** a.m. (asıl manası 'basamak'). × ***Eyü zaḥmet cekmişsin. Bu ḳadar nesne'yi bilmek ücün bu deŋlü emenmek hīc lāzım degüldi. Bu bir taṣdīḳ-i bedīhī ḳuvvetinde bir emr-i żarūrī mertebesinde ma'rifetdür.*** (Ferec v. 74b). × ***Ve böyle başlayan bu 'adem-i memnūnīyet, ḳadında her gün tezāyüd ederek nihāyet 'ādetā bir 'aksīlik, bir ḫuşūnet mertebesine çıḳar gibi oluyor idi.*** (Meḥmed Ra'ūf 1331 s. 105). × ***Salâhaddin Bey de içiyordu, ve kocasının sarhoşluğu karısını herkes nazarında yavaş yavaş bir şirret ve tecrübesiz kız mevkiinden alıp bir sabır ve feragat melâikesi mertebesine çıkarıyordu.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 14). ***mertebeden düş-*** 'değersizleşmek' ×***Zīr-i pāyında maġlūb olan dīv-i nefsi elden çıkıp nīk ü bedi teşḫīs etmeyüp iştiha-yı nīk ile mertebeden düşmesini müstevcibdür.*** ('Ālī 1956 s. 189).

mertek I 'yapıda kullanılan dört köşeli kalınca sırık' < Erm. ***mardak*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 505. × ***Bedavra eŋserisi ve ḫatıl (ḳatil ?) ve mertek ve ġayrı eŋseriler bi'ecme'īhim gözedile.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1502] II, s. 340). × ***Bedrī 'ulemādan, lākin kendi ümmī idi. Hīç oḳuma bilmeyenler içün "elifi görse mertek ṣanır" derler. Bu ta'bīr de Ẓihniye ḫanımıŋ cehlini ifādeden 'ācizdi, çünki o zavallı ne lafẓen ne şeklen merteği ṭanımazdı.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 56). × ***Ev başımıza göçecek nerdeyse. Geçen günün yağmuruyla duvarın yarısı eriyip aktı. İki de mertek değişecek yukardan. İyice bel verdiler.*** (T. Apaydın 1991 s. 296).

AD. **mertek II** 'kısa ve kalın tahta parçası, kestane ağaçlarını yontarak yapılan çit; ağaçlarla döşenmiş oda tabanı' DS 3170, Meninski 1680 III, 4557

< Erm. ***mardak*** 'beam' R. Dankoff 1995 no. 505. × ***Bedevre ekserisi*** (veya ***eŋserisi***) ***ve ḫātıl ve mertek ve ġayrı ekseriler bi-acma'ihī gözedile***. (Ö.L. Barkan 1943 s. 1942 [1501] s. 340). × ***Ol limana kāfirüŋ kadirġaları girür, yaturlar. Daḫı ḫalḳı ḍağlarda aġaclar keserler ve mertekler yonarlar.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 186).

merte mert 'işte bu kadar; doğrudan doğruya', belki < Fa. ***mārde-mārdāne*** 'mujestvenno, ḫrabro, smelo' Yu. A. Rubinçik 1970 II. 492. × ***Güllü'ye yıkama karşılığı on lira verdiğini gören gazinocu Asuman Yemez Nur'un yolunu çevirdi. "Yıkama 125 kuruş. Merte mert! Kanunu bozma bozuşmayalım!"*** (S. Soysal 1976 s. 83). × ***Bu orospuların koca götlerini paralama da ne yap! Biz burda bedava nikâh memuru muyuz? Çağırmamla koşturmayanı erkeğiyle görüştürmeyeceğim. Merte mert!*** (a.e. s. 87). ***Bu cümleyi söylerken içi sızladı Ali'nin. Bunları niçin telefonda söylüyordu Doğan'a? Niçin onu, bir an önce bir kenara çekip açık açık, merte mert konuşmuyordu?*** (S. Soysal 1979ye s. 157). Belki de şu beyit buna aittir. × ***Āhenīn-püşān-i meydān-ı neberd | Yek be-yek guftend merdüm merd merd.*** ('Ālī 1982 II, 182).

AD. **mervan** 'eşek' DS 3171 < ***Marsivan/Mersivan,*** bugün ***Merzifon***, Amasya'nın İlçesi, eskiden eşekleri ile meşhur. × ***Vay Yezit! Vay mervan! Böyle menfur bir habasete ne sebeple atıldın?*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 92). × ***O mervan Beyoğlunda bir karıya dadanmış... O habisenin evini bana salık veren olsa helâli-min-âllah o adama on adet lira bahşiş vereceğim.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 16). Krş. ***marsıvanlık.***

Meryem-ana 'Hazreti Îsâ'nın annesi': AD. ***Meryem-ana kuşağı*** 'gökkuşağı' DS 3171. ***Meryem-ana saçı*** 'cenaze yıkanan lif, cenaze yıkayan kimse' (Reşat Enis 1944 s. 296): × ***Meryem-ana saçı, cenazeyi yıkayan kadına Elif de yardım etti.*** (a.e. s. 144).

Meryem orucı 'suskunluk, susma; ölüm' < Fa. ***rüze-i Maryam*** 'silence; death' F. Steingass 1930 s. 594. × ***V-eger eydürse Şīrīne açam yüz, | Eyit-kim Meryem orucı-yile düz.*** (Naẓmī 1974 s. 396 no. 2851). ***Çu Meryem saḳladı Meryem orucın, | Aġız yumdı, zamāna kesdi gücin.*** (a.e. s. 428 no. 3502). (Bu kaynak bulunamakla birlikte örneklendirme için başka veri olmadığı için yukarıdaki iki örnek cümle korunmuştur.)

AD. **merze** 'renkli örtü, renkli başörtüsü; hamam havlusu' ZTS 140, A. Ergür 2002 s. 182 < ?? ××

merzî 'tatmin edici, memnun edici' < Ar. ***murḍin*** a.m. (/rḍy/ kökünden). × ***Ė pürmāye! Bu yėdi ḫāye-dür, aramuzda sermaye-dür. Biz bizüm töre[müzce] bunı üleşimezüz. Sen bunı biz bėş gişi arasında şöyle ḳısmet ėt-ki merżī düşsün!*** (Ferec v. 127a).

mesabe 'derece, değer' < Ar. ***maṯāba*** 'değerinde, yerinde' (/ṯwb/ kökünden). ***mesabesinde*** 'değerinde, rolünde': × ***Ne ḳadar ki ben sāzuŋa, silāḥuŋa, atuŋa, eyerine baḳaram, seni benden yėgrek görürem... Ben nökerüŋ meṣābesinde duram; baŋa keremüŋden ne vėrürseŋ vėresin.*** (Ferec v. 131b). × ***Her yerde olduğu gibi ma'ārif burada hīç***

meşābesinde, mekteblerin̄ vücūdiyle ʿademi müsāvīdür. (Aḥmed Şerīf 1326 s. 37). × ***Annesinin uzak hısımlarından olan bu kadın, evde merkeziyet usulünü tatbik eden Nadire Hanımın eli ayağı mesabesinde idi.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 9).

mesafet/BSTTk: **mesafe** ʻuzaklıkʼ < Fa. ***masāfat*** < Ar. ***masāfa*** a.m. Fa. ***-et*** → Ar. ***-e*** için b. ***adale/adalet*** ⊡. × ***Zevraḳ bir iki [mīl] mesāfeti gidicek biri elüme, biri ayaġuma yapışdılar, beni den̄ize kemişdiler.*** (Ferec v. 112b). × ***Andan ḳuş ḳalḳdı, coḳ mesāfet gitdüginden ṣon̄ra bir ulu bīşeye geldi ki yuvası andayıdı.*** (a.e. v. 147a). × ***Atıp tutmakla yapabilmek arasında uzun mesafeler vardır.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 289). ***Karanlıkta mesafeyi iyi hesaplıyamamışım. Bizim 120'nin üstüne bindirince ikimiz de yaralandık.*** (B. Felek 1947 s. 147).

mesag 'kolaylık, imkân, müsaade' < Ar. ***masāġ*** a.m. (/swġ/ kökünden). × ***Payitahtta, vilâyet merkezlerinde memnu olan içtimalara, eğlencelere burada mesaġ vardı. Herkes ucuzca, kolayca eğlenebildiğinden başkasının keyfini çok görmüyor, çekememezlik etmiyordu.*** (R.H. Karay 1940m s. 409).

mesâî 'çalışmalar, çabalamalar, emekler' < Ar. ***mesāʿī*** a.m. ***mesaiye kal-*** ʻbir iş yerinde günlük iş süresi dışında, ek bir ücretle fazla çalışmakʼ × ***Evlerimizin yolunu tuttuk. Karıma; "Mesaiye kaldık", dedim. "Pekiyi bu bira kokusu ne?" dedi. "Müdürün buyruğuyla patron kesesinden içtik", dedim.*** (M. İzgü 2000 s. 181).

O. **mesavi** '(birisinin yaptığı veya sebebi olduğu) kötü işler' < Ar. ***masāwī*** a.m. (***masā'a*** kelimesinin çoğulu). × ***Yıldan yıla iki nevbet ḳalyonlar gelmesi ve Mıṣr ḫalḳı mevsim-i ġībet u mesāvīdür dėyü sevinmesi...*** (ʿĀlī 1975 s. 125). × ***Daha dün meth-u-sitayişle gökyüzüne çıkardığının düştüğünü veyahut düşmek üzere olduğunu görünce onun mesavisini saymakta herkesten ileri gidiyordu.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 12).

AD. **mescek** b. ***mestçe***.

mescid/mescit 'cami, küçük cami' < Ar. ***mascid*** a.m. (/scd kökünden) × ***Dervīşlere ṣadaḳa vėrürdi, köbriler, rıbāṭlar, mescidler, ʿimāretler ėderidi.*** (Ferec v. 127b). × ***Mescid ḳapusından it ḳovar gibi Şābūrı evden ḳovacaḳdur!*** (a.e. v. 120a). Krş. ***mezgit***.

mesel I/metel I BSTTk: **masal** ʻfıkra, darb-ı mesel; masal; bilmeceʼ Gio. Molino 1641 (enigma maddesinde), Meninski 1680 III, 4378 < Ar. ***maṯal*** a.m × ***Ve ol ḳuş ki āsānlıġıla cıḳdı, düşvārlıġıla girdi, söz meselidür ki aġızdan çıḳıcaḳ büyür, yėrine sıġamaz olur.*** (Ferec v. 192a). × ***Anun̄ meşeli bir sün̄ü aġacına ben̄zer kim güneşe berāber dike ḳoyalar: eger anı azkinek egerlerse gölgesi yavlaḳ uzanur*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] s. 52) ***masal et-*** ʻbahsi uzatmakʼ: × ***Evvelce buraya gelmiş miydi?" — "Evet." — "Öyleyse ben de onu tanırım." — "Tanırsın ya!" — "Adı ne?" — "Ama artık masal ediyorsun! Gelince görürsün!"*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 423). ***masal ol-*** ʻhiç bir izi kalmamış olmakʼ: × ***İşte bunun için mahalle meydanından çok erken elayak***

çektim. Bunun için, çocukluğumun horoz şekeri devresi, bildiğim bütün oyunlarla ve at kulağı benzeştiğimiz bütün arkadaşlarla beraber, birdenbire masal oldu gitti. (F. Erdinç 1948h s. 69). ***mesel kır-*** 'fabulas narrare' Meninski 1680 II, 3676.

AD. **mesel II** 'sıcak bir kabı tutmak için kullanılan bez, tutacak' DS 3171 < Bulg. ***mesal***, Sırp-Hırv. ***mesaly*** 'ekmek hamurunu sarmak için kullanılan bez' < BizYun. ***εσαλι*** (mesáli) < Lat. ***mensalium*** 'sofra bezi' Tietze 1957 no. 135. ××

O. **meselâ** 'sanki, faraza, bir misal olarak' Meninski 1680 III, 4378 < Ar. ***maṯalan*** a.m. ***-an*** × ***Üşbu gece meṣelā ağruḳ deve gideler, ṣabāḥ biz atlanavuz, menzilgāhda bulara mülḥaḳ olavuz.*** (Ferec v. 12a). × ***Ve önünde ḫūb limanı vardur, meṣalā üc ada ṣac ayaḳ gibi vāḳi' olmışdur.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 454.). × ***Meẕkür şehr cezīre-i mezbüruŋ gün baṭısı ṭarafında vāḳi' olmışdur. Meṣelā meẕkür şehr deŋiz kenārındadur, anuŋ içinde limanı biledür, güyā İstanbuluŋ Ḳādirġa limanı miṣālindedür.*** (a.e. s. 530). × ***Bir gece işe giderlerken Yusuf: "Beri bak Ali, dedi, hepimizinki de bi epmek derdi meselâ... Ben çalışacam, o yatacak....*** (Orhan Kemal 1954b s. 64). × ***Senin hepimize faydan dokunuyor meselâ. Sen olmasan o ırgatbaşı bizi tekmil ezer, Zeynel ağa!*** (a.e. s. 103).

mesele 'mesele, cevabı aranan şey, bilmece; dâvâ, iş' < Ar. ***mas'ala*** a.m. (/s'l/ kökünden). × ***Yarın gėrü gel, tā bir mes'eleye daḫı cevāb vėresin, yā zer alasın, yā zer vėresin.*** (Ferec v. 126b). × ***Birḳac mes'elem vardur. Eger anuŋ cevabın dėyesin, cüftüŋ oluram. Ve-eger dermānde olub cevāb vermeyesin, bu ulular danuḳlıġıyla kanuŋı döküb māluŋı ḫāş ėdineyimmi***? (Ferec v. 132b). × ***Bir aralık bunların yazıları Servetifününda büsbütün kesildi, fakat Baba Tahirin haftalık Musavver Malûmat mecmuasında intişar etmeğe başladı. Hiçbir şeyden haberim yoktu. Hayretler içinde kaldım. Derhal Fikretten meseleyi sordum. Fikret pek teferruata girişmek istemedi.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 142). × ***Demin vapurda senin içeriye düşmen meselesini konuşurken şeyi sormayı unutmuştum.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 148).

AD. **meseleme** 'sorun; olay' DS 3171 < ***mesele*** kelimesinin yaygın olmayan bir varyantı; DS'de verilen mana bulduğum yegâne misale uymuyor. × × ***Hėya orusbu dedi, vėrmes ėderleriŋ. Tekrer gene bir meseleme getirdi armıtcı emmiŋ vėrirse sen de iki cėbiŋi doldur.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 160).

meserretresan 'sevindiren' < Fa. ***masarrat*** 'sevinç' + ***-rasān*** 'getiren' × ***Nā-gehān bu ḫaber-i müferriḥ-i meserret-resān ṣımāḫ-ı iḫvānä vāṣil ve sāḥa-i ḳulūb-ı yārāna dāḫil oldı-ki mezbür Süḫte Maḥmūduŋ ṣūreti bozulmış ve liḳāsı laḳvā maraẓiyle şekl-i āḫere mübeddel olmış.*** ('Ālī 1979 I, 166).

AD. **meses**, **mesesle-** b. ***massa***.

mesh/mesih 'el sürmek, masaj' Ar. ***masḥ*** a.m. × ***Nefes biter tükenir gibi değil ki... Kaç kere tepemden dizlerime mesih, kaç kere ensem-***

den çekip ağzıma hohama, kaç kere vesvası tutup duvara çakma... (S.M. Alus 1933p s. 230).

mesire 'gezinti yeri' < Fa. ***masīrat*** 'journey' < Ar. × ***Bir daḫı Mıṣr cem'īyetlerinüŋ keṣreti ve bayramlarınuŋ ve sā'ir mesīrelerinūŋ sā'ir bilāda göre ziyādelūgi ḥāletidür.*** ('Ālī 1975 s. 107).

mesken 'ikametgâh, ev' < Ar. ***maskan*** a.m. ***mesken buyur-*** 'bir ikametgâh tahsis etmek': × ***Bir 'ālī sarāy yaḳınında mesken buyurdı: "Hemīşe ḳatumuza gelü gide dur."*** (Ferec v. 213a).

O. **meskûk** 'para olarak basılmış' < Ar. ***maskūk*** damgalanmış'. × ***Penchezār zer-i müdevver-i münevver-i meskūk-i mażrūb kedbānuma vėrdiler, beni satun aldılar.*** (Ferec v. 112a).

meskûn 'içinde insan oturan (yer, ada vs.)' < Ar. ***maskūn*** a.m. × ***Ol maḥalle ḫalḳından sordılar: "Ḳanı bular?" dėdiler. Bu ḳavum eyitdiler: Nėce yıldur ki bu sarāy meskūn degūldūr.*** (Ferec v. 224a).

AD. **meslek/maslak II** 'çeşmeye gelen su yollarının arasındaki kumluk' DS 3132. < ? ××

O. **meslûb** 'imkânsız, muhal' < Ar. ***maslūb*** a.m. × ***Andan ḫöca eyitdi: "Ḳatumda bir Kişmīrī cāriye vardur ki tamāmet Ḫulluḫda, Ḫitāda, Cīnde, Ḫotende, Tatārda, Ḳandahārda anuŋ gibi ḫūblıḳda ... güftārda ādemīzād olmȧğuŋ imkānı meslūb dėmelü.*** (Ferec v. 106a). × ***Selāṭīn-i sābıḳa zamānlarında Ekrād u Etrāke beglerbegilikler vėrilmezdi ve eben 'an ced beg-zādelerinden ġayrisine beglik bile lāyıḳ görülmezdi. Ammā fī zamāninā ol gūne ṭabaḳāt ri'āyeti meslūbdur, Etrāk u Ekrād mālik-i sīm u dīnār olduğı taḳdīrce dilīrān-ı Hāşimīden bile merġūbdur.*** ('Ālī 1979 I, 158).

O. **meslûl** 'veremli' < Ar. ***maslūl*** a.m. × ***Melikimüzüŋ bir oğlı varıdı... Melik-i Kişmīr ḳızınuŋ 'ışḳından ma'lūl meslūl, mehcūr rencūr olmışıdı. Bugün vefāt ėtdi.*** (Ferec v. 108a).

O. **mesmu'ü l-kavl** 'dinlenen, saygı gören, etkili (kimse)' < Ar. ***masmū'*** 'listened to' ve ***ḳawl*** 'words'. × ***Tā edānīve eşirrā kati yüz buldılar. Ednā bahane ile ḥukkāmdan intiḳām almağa ḳoyuldılar. Felā cerem ba'żı ḳaṣabātdaki yerlü ḳāżīler ve nev'an mesmū'u'l-ḳavl olan müderrisler fużūlī hukūmet ider oldılar***. ('Ālī 1956 s. 251).

mesned I 'dayanılacak şey, dayanak; makam, rütbe' < Ar. ***masnad*** a.m., asıl manası 'minder, yastık'. × ***Sen kerem eyledüŋ, bizi dopraḳdan ḳaldurduŋ, bizi 'azīz eyledüŋ, vezāret mesnedini baŋa vėrdüŋ.*** (Ferec v. 49a).

mesned II/mesnet 'makam, rütbe, paye' < ***mesned I***. ***Allah çoğundan versin! Bak, bu yaşta büyük mesnede çıkmışsın.*** (İ. Tarus 1955 s. 15).

mesrur 'şen, sevinçli' < Ar. ***masrūr*** a.m. ***Vilāyeti ma'mūrıdı, ḫalḳı mesrūrıdı.*** (Ferec v. 141b). × ***Efendim, sizi gördüğümüze*** (ikinci baskıda: ***gördüğümüzden***) ***mesrur olduk.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 43). × ***İnanınız ki biribirinizin olduğuna mesrurum. Ona sizin gibi koca, size de onun gibi güzel, gül endam, kâmil kadın.*** (a.e. s. 56).

mest I 'sarhoş' < Fa. ***mast*** a.m. × ***Derḥāl şehzāde atdan aşağa indi, mest deve gibi ol yaŋa bu yaŋa yügürdi.*** (Ferec v. 28a). × ***Bu pādeşāh-ı ẓālim her dem mestle ayıḳla Urvīyeden ṣoḥbet isterdi. Urvīye gendözini bahane-lerile saḳlardı.*** (a.e. v. 179a). ***mest et-*** 'sarhoş etmek': × ***Bennāyı ḫalvet odaya oḳıyalum, yėdürelüm, içürelüm, mest ėdelüm.*** (a.e. v. 20b). ***mest u awgār/mest u ḫarāb*** 'sarhoş, şaşkın, yorgun, vinolentus, ubriaco marcio, saoul comme un Templier' Meninski 1680 II. 1871. × ***Yine ol zümreden ba'żılar gāh olur ki 'araḳīye ile ata binerler, ser-berehne mest u evgār çārsüları gezerler.*** ('Ālī 1975 s. 135). × ***Gördi ki ḳonuḳ mest u ḫarāb olmış.*** (a.e. v. 4b). ***mestlik*** 'sarhoşluk': × ***Mestlik uyḳusından uyandı, dārü şerrinden ḳurtıldı.*** (a.e. v. 22b). Krş. ***maslık III.***

mest II 'ayakkabının içine giyilen yumuşak ayakkabı' < Ar. ***masḥ*** 'üzerine el sürme; Haar– oder Wollstoff, Sackleinwand'. Meninski 1680 III, 4613 × ***Bir ayağında mesti var | Öbür ayağı yalın.*** (Oktay Rıfat 1954 s. 23).

mestane 'sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça' < ***mest I*** ve sıfattan zarf yapan ***-āne*** eki, ***âcizane*** ⊡. × ***Bu şimdiki çalgıcılar bir şey mi, eskiden bunun burasında öyle çalgıcılar vardı ki, kemaneyi çektikleri zaman insanın yüreğinin yağı cızır cızır erir, aklı başından gider, adam mestanelerin mestanesi, yani Bursa'nın kestanesi gibi kebap olur, giderdi.*** (C.O. Kaygılı 2003 s. 98).

AD. **mestçe/mescek** 'aceleyle' B. Seyidoğlu 1975 s. 439 < ***mest I*** + küçültme eki × ***O foturafı görür görmez hemen orada bayıldı düşdi. Ayvaz segirtdi Köroğluna haber verdi. Köroğlu hemen mestce seğirtdi, Hasan Bey'in yanına. Hasan beye su serptiler, şerbet etdiler.*** (a.e. s. 340).

mestur 'örtülü, kapalı; giyinik; vücudun yalnız asgari kısmını gösteren' ***mesture*** (***mestur*** + müenneslik eki) 'iffetli kadın': × ***bir 'avratum vardur: mestür u pārsādur, kedbānüdur; evi abādān dutar***. (Ferec v. 191a). ***mestürü-l-ḥāl*** 'saklı hâlde': × ***Āḫır ḳız eyitdi: "Ė Bulḳāsım! Cāre eyle, bir şehre bucağına ėrişelüm, mestürulḥāl bir yėrde dirilelüm." ... dėdi.*** (a.e. v. 10a).

mesul 'sorulan (şey), sorumlu (kimse)' < Ar. ***mas'ül*** a.m. × ***Ben bu-güne bu-gün Şem'īniŋ 'amcasıyım, Onuŋ terbīyesinden nen de mes'ülüm.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 201). × ***Naṣıl ḫaberiŋ yoḳ? Sen bu eviŋ kehyā ḳadını değil-misiŋ? Bu gibi şeyler senden mes'üldür.*** (a.e. s. 145). × ***Bu apartıman benden mesuldür. Kira paralarını ben toplarım.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 18).

meşahir 'meşhurlar; büyük âlimler' < Ar. ***maşāhīr*** a.m. (***maşhür*** kelimesinin çoğulu) × ***Andan herki anı dilemege gelür, anı ḳatına oḳır, yakınında oturdur. Eyimme [ve] ḳużāt u meşāhīr u me'ārīfi*** (metinde ***ma'ārifi***) ***ceme' ėder.*** (Ferec v. 132b).

meşakkat/meşakat 'sıkıntı, zorluk' < Ar. ***maşaḳḳa*** a.m. × ***Meşaḳḳat cekdüm, Mıṣra vardum, bir mescidde uyıdum. Hemān pīri gėrü düşümde gördüm.*** (Ferec v. 52b). × ***Iraḳ yoldan geldüŋ, meşaḳatler gördüŋ.*** (a.e. v. 134a).

meş'ale b.m. (bir aydınlatma vasıtası) < Ar. ***maş'ala*** a.m. × ***Ol arḳa yükini dırmaclandum. Elinde bıcaḳ öŋince gider. Ben ardınca giderem. Bāzār restesine oġraduḳ. Gördük: bir meş'ale belürdi. Şehr şaḥne-sin bir nice atluyıla gezermiş.*** (Ferec v. 111a).

AD. **meşaleme** 'meşale ??' < ***meş'ale*** + ??. krş. ***meseleme***. Morfolojik ve sentaktik açıdan açık değil ***meşale***'den yanlış yazılmış olabilir. × ***Gece oyun yeri meşaaleme ile aydınlatılmıştır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 200).

O. **meşâta** 'kuaför' < Ar. ***maşşāṭa*** a.m. R. Dozy 1927 II, 594. × ***Mıṣr muḥteşemleri, Mıṣr ḫātünları ḳarşu cıḳdılar, duḫter-i cün-aḫteri i'zāz u ikrāma tām birle şehre ḳoydılar, köşk-i ḫāṣda ḳondurdılar. Meşşāṭa-lar geldiler, yoldan gelmiş duḫteri ārāyīde ėtdiler.*** (Ferec v. 143a). × ***Meşāṭalar geldiler, Bānüyı düzdiler ḳoşdılar ki bu gėce dāmād gelse gerek.*** (a.e. v. 237a). × ***Ba'dehü 'arüs-ı zīnet-me'nüsı donadurlar. Meşātalar 'arż-ı ḳudret-ile tezyīn ėtdükden ṣoŋra bal mumı ile gözlerinüŋ ḳapaḳlarını berkidürler, ya'nī sā'ire naẓar ėtmeyüb göz açduḳda güyegüyi görmek ḫāṭırasını muḳarrer ḳılur.*** ('Ālī 1975 s. 45).

meşd b. ***meşhed***.

EO. **meşe I** 'orman' O. Blau 1868 s. 274 < Fa. ***bīşa*** a.m.: krş. Az. ***meşā*** a.m. × ***Çu od bıraġub yaḳasın mīşesin...*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 21 no. 140). × ***Bu mīşede her kişi şīr olmaya, | Kimi dilki, kimisi arslandurur.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 7).

meşe II 'bir orman ağacı' < ***meşe I***. × ***Benim bir lalam vardır, Bayram A. Ḳırḳ beşlik, saḳaṭ mīşe ḳırması, ḍaġ gibi bir Arnavud.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 388).

meşe büken 'iri yarı, güçlü erkek, güçlü, ama pek akıllı olmayan adam' H. Aktunç 1990 s. 202). × ***Sonra Kamil Bey birden sordu: -Ulan gāvur musun meşe büken? –Efendim?*** (K. Tahir 2005 s. 127). ×

AD. **meşemeş** 'kavga, anlaşmazlık' DS 3173 < Fa. ***kaş-ma-kaş*** 'pulling different ways' F. Steingass 1930 s. 1034. b. ***keşmekeş***. ××

meşgale 'meşguliyet, iş güç' < Ar. ***maşġala*** a.m. × ***Şüher eyitdi: "Ma'ā-zal-lāh" benüm ölümüm ol-dem-dür ki sensüz olam, oturduġuŋ küşede bile otururam, ben-daḫı ṭā'ata meşġül oluram, meşġale benüm neme gerekdür?" dėdi.*** (Ferec v. 187a).

AD. **meşgi** 'yol üstündeki kuyulara konulan küçük bakraç' DS 3173 < Fa. ***maşkü*** 'small leathern bag or bottle' F. Steingass 1030 s. 1248, krş. ***maşg*** 'milk bottle or waterbottle made of a sheepskin' Steingass s. 12248. ××

EO. **meşgul (ol-)** 'iş görmede (olmak)' < Ar. ***maşġül*** a.m. I Dativus ile: × ***Ol ḳız Bulḳāsımı gördi, ḳumāşdan durdı, Bulḳāsımıla kelimāta meşġül oldı.*** (Ferec v. 7b). × ***Saŋa olmaya ol-dem kimse meşġül, | Ḳamusın azıdasıŋ şöyle kim ġül.*** (Faḫrī 1974 s. 386 no. 2640). × ***Der-ḥāl 'öẕür dilemege meşġül oldı.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 16). × ***Bu bāb anı beyān ėder-kim ḳayın atası ta'bīr ėtdüginden ṣoŋra ne ẓāhir oldı ve neye meşġül oldı, anı bildürür.*** (F. Giese 1929 s. 11). × ***Ey şeh-zāde, nice ėdelüm? Eger senüŋ ḫöşca cānüŋa ẕikr ile***

ve du'ā ile çāre olaydı, cümlemüz ẕikr ile du'āya meşġūl olurduḳ. (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 194).

meşgul (ol-) II 'bir işle ilgilenmek' < ***meşgul I.*** instrumentalis ile: × ***Malûm ya, bu günlerde cihaz hazırlamakla meşgulüm. Yarın gündelikli terzim gelecek, evde onunla kapanıp kalacağım.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 16).

meşhed/meşd 'mezar, kabir' ***meşād et-*** 'defnetmek' R. Dankoff 1991 s. 57.××

meşhud/meşhut 'gözle görülmüş' < Ar. ***maşhūd*** a.m. × ***İsticār edilerek mekteb ittiḫāẕ olunan bu binā dāḫilinde meşhūdüm olan neẓāfet ve intiẓām, çocuḳlarıŋ ḥāli, mu'allimlerdeki ciddīyet ve vaẓīfe ḥissi naẓar-ı ḫayretimi celb etdi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 88).

meşhur 'ünlü' < Ar. ***maşhūr*** a.m. × ***Paris halkının uzunca gezintiler için çok defa intihap ettikleri bu yer temiz su başları, gölgeli korulukları ve neş'eli kır lokantalarile meşhur bir yerdi.*** (Burhan Cahit 1934 s. 85). ***meşhur-u âlem*** 'çok tanınmış, dünyaca ünlü': × ***Merkez kumandanının meşhuru âlem orkestra ve tiyatro takımı.*** (S.M. Alus 1933p s. 80). Krş. ***menşur.***

AD. **meşik** b. ***meşük***.

meşin 'işlenmiş koyun derisi' < Fa. ***maşīn*** (fakat böyle bir Fa. kelime bulamadım) M. Räsänen 1969 s. 336. × ***Bir de üzerine alacak olan, meşin kap geçirmeden almasın. Amanın, siz siz olun, cebinize atıp da çözdürmeye gitmeyin! Çıkarın, koyun yüksek bir yere, öyle gidin.*** (M. Makal 1957k s. 14). × ***Selim efendiyi iki şey sinirlendirdi: Biri soloz olmak. Öbürü de yüzüne karşı açıktan açığa "Çingene" demesi. Yüzünün meşin gibi olması bu ada hak kazandırıyordu ama, var mıydı göbeğinden işeyen kabadayı*** (R. Ilgaz 1962s s. 72). × ***Hayvanlar ter içindeydi. Hamutlarını ve meşin bellemelerini çıkarmadan çullarını örttü.*** (Kemal Tahir 1955g s. 180).

meşkûr 'teşekkür edilecek, teşekkürle kabul edilecek' < Ar. ***maşkūr*** a.m. × ***Fülān rubāṭda oluruz. Atam anam benden daḫı yalıncaḳlardur. Ḳaydumuzı görürseŋüz, bize müvāsāt ėderseŋüz, sa'yuŋuz meşkūr ola, 'indallāh żāyi' olmaya.*** (Ferec v. 129a).

O. **meşmum** 'misk' < Ar. ***maşmūm*** a.m. × ***Dur yoḳaru, dīnārı aġcaya boz, birḳac aḳçalıḳ meşmūm*** (metinde ***mesmūm***) ***al. Yārenler gelüb 'işrete oturıcaḳ, andan bir-az anlaruŋ ḳatına ilet.*** (Ferec v. 92b).

meşru 'şeriata uygun, dinin izin verdiği' < Ar. ***maşrū'*** a.m. (/şr'/ kökünden). × ***Ḳāżī eyitdi: "Meşrū' degüldür. Yā atı pare-le, yā beş-yüz diynārı vėr!" dėdi.*** (Ferec v. 235b).

O. **meşta** 'kış konağı; kışlak' < Ar. ***maştan*** a.m. (/şt'/ kökünden). × ***Dideler ruşen, önümüzdeki Salı Kasım giriyor! "Kara haberini verir vermez, inadı inadlar da yelkenler suya iniverirdi. "Sahi mi yahu? O hâlde meştaya nakil gerek!"*** (S.M. Alus, Son Posta gaz. 9. X. 1943).

AD. **meşük/meşik** 'un çuvalı' DS 3173 < Rus. ***meşok*** a.m. Tietze 1982z no. 194. ××

AD, **met** (çocuk oyunlarında) 'küçük değnek, (çelik çomak oyununda) çomak' TS 2806, DS 3173 < Erm. ***mit*** 'starting point in a game' R. Dankoff 1995 no. 514. H. Eren Dankoff'un teklifini kâfi derecede ikna edici bulmaz (b. 1999 s. 107). ××

O. **meta**/(halk ağzı ve konuşma dilinde) **matah/mata** 'satılacak mal, tüccar malı, emtia, (ikinci kelime) kötüleme, değersiz görme ifadesi ile şey, eşya, mal' < Ar. ***matā'*** a.m.; ikinci kelime sonundaki ***-ah*** hecesi için b. ***feriştah*** ⊡. × ***Artık mahalledeki kadınların arasında bile futbola ait dedikodular oluyor, kadınlar birbirine: "Şuna bak, oğlu top oynuyor diye nasıl kuruluyor! Top oynamak da matah bir iş mi ayol!"*** (S. Kocagöz 1941 s. 62). × ***Benim arkadaşlar da yola doğru seğirtmişlerdi. Arap Yaverin ateşbaz oyunu seyrine dörtnalla koşulacak bir matah mı? Ben yerimden kalkmadım.*** (S.M. Alus 1944 s. 166). × ***Annesi oğlunun yüzüne şöyle bir baktıktan sonra bir şey demeden arkasını dönüp mutfağa girdi. Oğlunun ne aldığını anlamamıştı, ama pek matah bir şey olmadığı belliydi.*** (A. Altan 1985 s. 189).

metafeo/matafeo (Yunanlıların kullandığı yemin) < Yun. ***me ton İeon*** '??' × ***Hiçbir şeyden haberleri yok, matafeo!*** (O. Hançerlioğlu 1953 s. 100).

metafora/matafora (gemici dili) 'küpeştelerden dikine kaldırılmış veya bordalardan ufkî olarak dışarı uzatılmış seren' L. Gürçay 1943 s. 295 < İt. (Venedik diyal.) ***metifora*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 315. × ***Hikmet Bey bize yelkenler, serenler, mataforalar hakkında biraz ders verdikten sonra iki büyük yelkeni fora ettik.*** (Burhan Cahit 1941 s. 88). ***Resim bir gemicinin yaptığı bir gemi resmi idi. Makara sapanlarından tutunuz da mataforalara, hattâ yelkenleri çevreliyen gradin halatlarına varıncaya kadar — bir resimde olduğu gibi değil fakat bir plândaki gibi — birer birer gösterilmişti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 35).

metalik I 'madenî' < Fr. ***métallique*** a.m. × ***Birbiri ardına yaktığım sigaralar, serseme çevirdi. Dilimin üzerinde, metalik ekşi bir tat var. Birden ağzıma yapışkan bir tükürük doldu.*** (Z. Ankara 1991 s. 132).

metalik II/(konuşma dili) **metelik** 'en ufak para değerinde olan sikke (ekseriya menfi cümlelerde), 'en ufak para değerinde olan' < 19. asırda tedavülde olan on paralık bir sikkenin adından, Fr. ***métallique*** 'madenî' kelimesinden. × ***Bekir metelik tutmaz. Harmandan harmana cebi biraz para görür.*** (O. Hançerlioğlu 1953 s. 56).

metanet 'sağlamlık, dayanma, gayret' < Ar. ***matāna*** a.m. ***metanet ol-*** 'metin olmak, dayanmak, gayret göstermek' (***-et*** ekiyle biten ve Türkçede bazan sıfat olarak kullanılan Ar.'dan alınma Substantiva için b. ***beşaret*** ⊡.) × ***Artin, göreyim seni, bak, geçtiğin meyhanelerin önünde ne kalbin çarptı, ne nefesin daraldı, arslanlar gibi geçtin. Haydi Artinim haydi, buna da bakma yavrum. Metanet ol! Üç dört adım kaldı!*** (M. Baler 1944 s. 38).

(Argo) **metazori/matazori/metozori** 'zorla, zorlayarak, zor kullanarak, mecbur ederek' H. Aktunç 1990 s. 202 < Yun. ***με το ζορι*** (me to zóri)

a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 141. × ***Paşa Fenerbahçeye, Kadıköyüne, hattā Üsküdara belediye çavuşları koşturup ne kadar seyyar dondurmacı varsa çevirterek getirtmiş. Günahına girmiyeyim, metozoriye bağlayıp beleşine değil, hepsine peşin peşin para saymış.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 11.IV.1944).

metel b. ***mesel I***.

metelik b. ***metalik II***.

meteris/metelis 'siper, üzeri çubuk ve bezlerle örtülerek gözetleme yeri hâline getirilen yarım metre kadar bir derinliği olan avcı çukuru' TS 2806, ZTS 140 < Fa. ***mataris*** a.m. (***me-ters*** 'korkma') F. Steingass 1930 s. 1158, ikinci kelimedeki **/r/ → /l/** gelişimi için b. ***amerikan/amelikan*** ⊡.

meters/meteris 'savaşan askerleri düşman mermilerinden koruyan tahta veya toprak siper' Meninski 1680, III 4321 < Fa. ***ma tars!*** 'korkma! × ***Çoḳ uzun baltalar-ile çekdiler, | Ḫandaḳa cümle me-tersi dökdiler.*** (Enverī 1928 s. 61).

meth b. ***medh***.

(Argo) **metizmenos** 'esrar sarhoşu' H. Aktunç 1990 s. 202 < Yun. ***μεθυσμενος (meṯisménos)*** 'sarhoş' Ch. Symeonidis 1973 no. 139.

metres/metris 'bir erkekle nikâhsız karı koca hayatı yaşayan kadın' < Fr. ***maitresse*** 'ev sahibesi; sevgili (kadın)'. × ***Halide Hanım "metris oturalım, sonra nikāh ederiz" diyorlar. İşte bir odacı var, Erzincanlı imiş, peşim sıra dolaşıp duruyor. Metris gideyim mi?*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 55). × ***Edirnekapı'da bir fırıncıyle metres yaşıyor şimde, öğretmen abla.*** (Reşat Enis 1947 s. 238)

metropolit/metrepolid 'Yunan veya Ermeni başpiskopos' < Yun. ***μητροπολιτης*** (mitropolítis) a.m. G. Meyer 1893 s. 67. × ***Ser-i merdān-ı keşīşān-ı kilīsā-yı Yoroz, | Ya'nī kim metrepolid çihreli Şeyḫ-i Efrüz.*** (Ṣānī, A.N. Tarlan 1949 IV, 107).

O. **me'ûf** 'salgına uğramış, salgından etkilenmiş' < Ar. ***ma'üf*** a.m. (/'wf/ kökünden) × ***Gördüm, bir yanınuŋ otın kesermiş, bir yanı sālim durur, illimemiş. Bildüm ki ol ṭarafdaki gözi me'üfıdı.*** (Ferec v. 23a–b).

mevacibhoran 'maaş alanlar, Yeniçerilere üç ayda bir ödenen aylığı alanlar' < Ar. ***mevacib*** 'maaş, tahsisat'+ Far. ***-ḫʷur/-ḫor*** 'yiyen, içen' ve ***-ān*** × ***Buyuralar ki her ser-ḥaddüŋ mevācib-ḫōrları tīmāra çıḳduḳlarında yine ol ser-ḥadde evāmir-i 'alīye vėrile, tebdīl behānesiyle iç ėllere geçürilmeye.*** ('Ālī 1979 I, 188).

O. **mevani** 'engeller' < Ar. ***mawāni'*** a.m. (***māni'*** kelimesinin çoğulu) × ***Bunca zamān-idi ki diydāruŋdan maḥrūm idüm. Şimdiki-ḥālda Ḥaḳ fażal ėdüb mevāni'i defe' eyledi.*** (Ferec v. 73a).

mevc 'dalga' < Ar. ***mavc*** a.m. × ***Bir ulu mevc geldi, gemileri birbirine vurdı, helāk eyledi.*** (Ferec v. 146a). Mecazî manada: × ***Taŋrınuŋ ḳudretini, Urvīye-nüŋ kerāmetini göricek tevbe eylediler, Müsülmān oldılar. Er u 'avrat barcası fevc ü fevc, mevc ü mevc ü cavḳ u cavḳ u gürūh gürūh Urvīye-nüŋ ayağına döküldiler.*** (Ferec v. 179b).

mevcud/mevcut 'var olan, bulunan' < Ar. ***mawcūd*** a.m.: × ***Bizüm mevcūdumuzuŋ coğı anuŋ ḳatuŋdadur.*** (Ferec v. 53a). ***mevcutlu*** (polis ve adliye jargonu) 'polis tarafından hakkında yapılan hazırlık soruşturması tamamlanarak evrakıyla beraber adliyeye sevkedilen (kimse)' × ***Ertesi sabah, güneşle beraber yola çıktılar. Yanındaki jandarma, onu mevcutlu olarak kazaya teslim edecekti.*** (F. Erdinç 1948iç s. 61). ***Sizi şimdi merkezden istiyorlar. Mevcutlu olarak hemen göndermek zorundayız.*** (Ç. Altan 1978 s. 153).

O. **mevfurü l-makal** 'çok konuşan, talkative, loquacious' Ar. ***mawfūr*** 'abundant, copious' ve ***maḳāl*** 'talk'. × ***Dāyimā zīr-i cübbede mestürü l-ḥāller ve ʻamāyim-i büzürg ve ekmām-ı sütürg-ile mevfūrü l-maḳāller aḳrān u ems̱āl-ile bir yere gelmezler, yaʻnī ki bir-birlerine taṣaddüri behāne idüb bir meclisde müctemiʻ olmazlar.*** (ʻĀlī 1979 I, 177.)

O. **meviz** 'kuru üzüm' < Fa. ***mavīz*** a.m. × yemekler, tatlılar ve meyveler listesinde geçer. ××

mevki 'yer; makam, paye, rütbe' < Ar. ***mawḳiʻ*** a.m. × ***Biti iledeni tīz varduğınlayın dut, başını kes, baŋa vėribi ki bizüm ḳatumuzda mevḳiʻüŋ temām ola. Ve göŋlümüz bu sözüŋ cevābına muntaẓırdur. Vesselām.*** (Ferec v. 132a).

O. **mevkuf I** 'durdurulmuş, askıya konmuş, yarına bırakılmış' < Ar. ***mawḳūf*** a.m. × ***Ḳız bu suʼālüŋ cevābından ʻāciz oldı: "Yarın dėyem. Mevḳūf olsun!" dėdi.*** (Ferec v. 138b).

mevkuf II 'tevkif edilmiş, tutuklanmış' < Ar. ***mawḳūf*** a.m.

mevlâ/Mevlâ 'efendi; Allah' < Ar. ***mawlā*** a.m. ***mevlāsını bul-*** 'aradığını bulmak': × ***Bir defa baştan çıkmış, mevlâsını bulmuş, nihayet bu kantocuya tutulmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 30). ***Arayan mevlâsını da bulur, belâsını da*** 'Arayan bazan istemediğini bulur'.

mevlâk b. ***mavrak***.

Mevlânâ 'Efendimiz' × ***Mevlānā ḳāżīelḳużātuŋ yaşı uzun olsun! Sāye-i ḫilāfet kenefinde bunuŋ gibi ẓulm olmaḳ revā olmaya.*** (Ferec v. 119a).

Mevlâyî 'efendim!' × ***Ė Mevlāyī! Cānuŋ ṣadaḳası, benüm ḥāluma yaḫşı naẓar eyle, ėvmegile iş işleme, bu töhmetile, bu bednāmlığıla ḳanuma ḳaṣd eyleme ki ben bu günāhdan bī-ḫaberem. Yaḳīn bilürem ki Ḥaḳ Taʻālā bī-günāhlara ẓulm eylemez ve beni bu guṣṣada komaz*** (Ferec v. 177b).

O. **mevlûd I** 'yeni doğmuş (çocuk)' < Ar. ***mawlūd*** a.m. × ***Andan bir gün ol ferzend-i dil-bendi ve ol mevlūd-ı mesʻūdı melike getürdiler. Melik anı gözlerinde öpdi, sevinmekden ḳalḳdı, ḳopdı, Taŋrıya şükür eyledi.*** (Ferec v. 127b).

mevreb 'bağ kütüğü' ?? × ***Bir fertüt ḳocayı gördi ki bir köy yėrinde durmış, bāğ diker, mevreb sancar.*** (Ferec v. 231a).

mevrus 'miras kalmış, veraset yolu ile geçmiş' < Ar. ***mawrūs̱*** a.m. × ***Anuŋ atasından mevrūs̱ ṣan'ati ḫışt-zenlig-idi. Her gün öyleye degin işler-idi.*** (Ferec v. 117b).

mevsim/mevsüm b.m. 'senenin dört bölümünden her biri' × ***Cün mevsim-i ḥac geldi, Bihrūz ni'met-i bisyārıla, tuḥfe-i bī-şümārıla ol kenīzeki bile alub 'azm-ı Baġdād eyledi.*** (Ferec v. 106b). × ***Bir gün meclisde bir yigit Baġdādı vaṣf eyledi, anuŋ nüzhesin, ṣafāsın söyledi. Bu Şābūr heves-i reften-i Baġdād eyledi. Ḥüccāc mevsümi geldükde baġlandı, Baġdāda gitdi.*** (a.e. v. 117b).

mevsuf 'vasıflanmış, tarif edilmiş olan' < Ar. ***mawṣūf*** a.m. × ***Bu rencūrlaruŋ aḥvālını şerḥiyle yazdı, bildürdi. Mektūba melike muṭāla'at ėtdükde, ol dört mev'uf-ı mevṣūf kimlerdügini ḳuvvet-i firāsetile bildi.*** (Ferec v. 181b). × ***Bu cihetden ḳahve-ḫāneleri memdūḥ u mevṣūfdur.*** ('Ālī 1975 s. 108).

mevt 'ölüm' < Ar. ***mawt*** a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Ol ḳanḳı ḫaḳdur ki ḫalḳ andan ḳacarlar?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Mevt." dėdi.*** (Ferec v. 137b).

mevta 'ölü' x ***Mesīḥ enfāsı ḫulḳuŋdur mü'eyyed rūḥ-ı ḳudsīden, | Kefīl olursa ḳādirdür bugün iḥyā-yı mevtāya.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 39). x ***Dügün cem'īyetleri olsa aḫi olanlar, mevtā yėmekleri bişürilse velīleri olub...*** ('Ālī 1975 [1599] s. 143). × ***O ne? Herif yerinden kıpraşmıyor. Mindere oturmuş, iki dirseğini iki dizine koymuş, başını da iki elinin arasına almış mevtâ misali susup duruyor.*** (A. Nesin 1961z s. 160).

mevz/mûz 'muz' < Ar. ***mawz*** 'muzlar (kolektif çoğul)' × ***Bilindi ki düş degülimiş, ammā ḳumāş ne yėr ḳumāşıdur bilinmedi. Cihān-dīde kişiler buldılar, ol nesneleri gösterdiler. Müsāfirlerden anları bilür gişi bulındı. Eyitdi: "Bu nebıḳdur, bu mevz, bu cümayz..."*** (Ferec v. 242b).

mevzun 'ölçülü, düzgün, mütenasip' < Ar. ***mawzūn*** a.m. × ***meddet-i medīd ve 'ahd-ı ba'īdden ṣoŋra Ḥaḳ ta'ālā sun'ından aŋa bir mevzūn oġul vėrdi.*** (Ferec v. 27b). × ***Sehel zamānda bir ḫūb dilkeş mevzūn sarāyı yasadılar.*** (Ferec v. 40a). × ***Andan çār-pāre eline alub çaldı vu oynadı, mevzūn ḥareketler eyledi.*** (a.e. v. 116b).

mey 'şarap' < Fa. ***may*** a.m. × ***Bir gėce bu melik oġlan düş görür. Ḳorḳunc düşidi: ḳorḳar, bī-ḳarār olur, sarāyı gendözin eglemek ücün yörenür. Ḥālümuza muṭṭali' olur. Görür: ben u ol ṣanem mey u şir gibi ḳarışmışuz. Bilür ki ben erem, yoldaşum evdeşüm-dür.*** (Ferec v. 48a).

O. **meyâmin** 'hayır dua, uğur' < Fa. ***mayāmin*** a.m. < Ar. ***mayāmin*** 'sağ taraf; saadet'. × ***İmdi ben bu ḳardaşumı anda iledürem, bāşed ki ol melikenüŋ meyāmin-i enfāsından ḳardaşumuŋ gözcügezi acıla.*** (Ferec v. 180b).

meyan I 'orta, vücudun ortası, bel' < Fa. ***mayān*** a.m. ***meyanında*** 'ortasında, arasında: × ***Müsāfirler meyānında Şöhret'i ciddīyetle telaḳḳī eden yalŋız Rā'iḳ bulundu.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 103).

meyan II (Şark müziği) 'beste ve şarkıların üçüncü mısraı' K. Uz 1964 s. 44 × ***Biz ṭanımıyoruz ammā anı ṭanıyanlar pek çoḳ. Eṭrāfını aldılar. "Tīz bir meyān!" Kemānçe bocalayor, çıḳışamayor.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 271). × ***Meyan oḳunurken, Frenklerin yaslı kâğıtları gibi dört tarafı simsiyāh bir mendil çıkarmış, ḳalbinin üstüne koyuyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 90). × ***Şahin taksimin meyanını çıkarken, kurtlu tüfekçi ne nane yese beğenirsiniz?*** (S.M. Alus 1944 s. 131).

meyan (kökü) III 'tüysü yapraklı, mor çiçekli, tatlı olan kökleri hekimlikte ve serinletici içeceklerin yapımında kullanılan, çok yıllık otsu bitki' Eren 1999 s. 294. b. ***biyan***. ××

meyane I 'orta, vasat'< Fa. ***miyāna*** 'mediation' × ***Aleksiyi pek iyi tanıdığımı, muhabbet meyaneciliğinde bana da bir iki hizmeti geçtiğini, karşımda "beyim, paşam!" diye şebelek maymunu gibi durduğunu söyledim.*** (S.M. Alus 1944 s. 177).

meyane II 'helva gibi bazı yemeklerin kıvamı' < ***meyane II***, ***meyanesi gel-*** 'kıvamı gelmek; (tehdit olarak) dayak gelmek': × ***A, bilemediŋ ḳardeş, sütlü irmik ḥelvāsı yapıyorlar, meyānesi hā geliyorum, hā geldim diyor!*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 19-20). × ***Eh, oluyor, oluyor ha! Buna da tokatın meyanesi geliyor galiba.*** (M. Rona 1944a s. 46).

O. **mey-âşâmî** 'şarap içme iptilâsı' <Fa. ***mey*** 'şarap' ve ***-āşām*** 'içen, içici' + ***-ī.*** b. ***bazî*** ⊡. × ***Yeler oŋmazlıḳ ile vāy aŋa kim | Gezesin ḳapu ḳapu hem-çü nesīm. | Bezm-i ʿışḳuŋ olub mey-āşāmī...*** (ʿĀlī 1977 s. 147).

meydan 'geniş, açık yer, alan; mücadele yeri; ayin yeri, siyaset yeri' < Fa. ***maydān*** a.m. × ***Bu ṭarafda bir ulu meydān yapılmış... Bu maḳāma gelicek müteḥayyir oldılar, ẓikre meşġūl oldılar, ilerü yüriyimediler.*** (Ferec v. 55b). × ***Cün Gevaşīre selāmetile yėtişdi, buyurdı: meydānı bezediler, üc dār dikdiler; üc vezīri birbirne ḳarşu ol dārlarda asıldı.*** (a.e. v. 27a). 'polo sahası': × ***Bu meydānda devlet ṭopın urdı ol.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340-42 [1073] s. 6 no. 73). ***meydanda*** 'ortada, belli, aşikâr': × ***Hīç olmazsa bütün kötülükleri meydānda olan böyle âdamları gözümüzüŋ öŋünden aşırsalar!*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 52). × ***Tiyatroda ölen la Dame aux camélias'nın perde inince yine ayağa kalkacağını biliyoruz. Fakat bir kaç metroluk tavandan yere düşecek cambazın bir daha kalkmasına imkân olmıyacağı meydandadır.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 145). ***meydan al-*** 'olmak, vuku bulmak' (krş. Fr. ***prendre place***): × ***O zamān kim bilir pederi ne ḳadar ḥiddet edecek, ne gürültüler meydān alacaḳdı.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 320).

AD. **meydani** 'beyaz veya renkli, yol yol ipek çözgülü dokunmuş kumaş' DS 3175. Krş. ***mezemmek***. ××

meyhane 'şarap satılıp içilen müessese' < Fa. ***mey-ḫāna*** a.m. × ***Manṣūra ḥased ėtdiler: "Bu Baġdādī düne gün meyḫānelerde reyḥānī-cilik ėderdi. Şimdi bu niʿmeti bu ḳanda buldı?" dėdiler.*** (Ferec v. 93b). ***meyhane pülākisi*** (alay sözü) 'sahte kabadayı': × ***Ḳadın: "Şimdi siziŋ eliŋizi de, yüzüŋüzü de ṣalçalarım, ḫanım evlādları! Açıŋız başı baḳalım, meyḫāne pülâkileri!*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 146).

O. **meyhur** 'şaraba tutkun, keyif hâlinde' < Fa ***mai-ḫʷur*** a.m. (***mey*** 'şarab' + ***-ḫʷur/-ḫor*** 'yiyen, içen') × ***Kırk, kırkbeşlik madam Todori ikinci gençlik çağını yaşamaktadır: Maziyi unutturan, insanı âsi ve serkeş kılan, istihzaya, hattâ alaya karşı pervasız, huzuru hiçe sayan, izzetinefis, haysiyet çerçevelerini darmadağın eden münkir ve deli ikinci gençlik çağını, aşkı bir meyhur susuzluğu, bir melankoli bekleyişi yapan çağı...*** (T. Buğra 1964 s. 32).

meyl/meyil 'eğilme, eğiklik; (mecazi manada) sevgi, aşk, alaka' < Ar. ***mayl*** a.m. × ***Ve bu meliküŋ bu ḳızı almaġa meyli varıdı. Niçegez vezīre beyġām vėribdi: "Ḳızuŋı baŋa vėr!" dėdi.*** (Ferec v. 70a). × ***İmdi bu ẓālimenüŋ hīc er ḳatına varmaġa meyli yoḳdur.*** (a.e. v. 36b). ***meyl eyle-/meylet-*** 'eğilmek; alaka göstermek, yakınlık duymak': × ***Ė baba! Benüm göŋlüm bu şehr ḳızlarına meyl eylemez. Göŋlüm anı diler ki, sefere varam, göŋülüme yarar yā bir ḳız bulam yā bir kėnīzek bulam, ḫidmetüŋe getürem, anı baŋa ʿaḳd-ı nikāḥıla veresin, evlenem, ʿālemden fāriġ düşem, oturam.*** (a.e. v. 9b). × ***Bize meyl ėtmese ṭaŋ mı o meh-rü, | Olur, çun-kim çırāġ dibi ḳaraŋgu.*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 264).

meymenet 'uğur, bahtiyarlık, bereket' < Ar. ***maymana*** a.m., asıl manası 'sağ taraf' (/ymn/ kökünden). ***meymenetsiz*** 'uğursuz': × ***Gördünüz meymenetsiz herifiŋ alçaklığını, namussuzluğunu?*** (S.M. Alus 1933p).

O. **meymun I** 'mutlu, uğurlu, mesut' < Fa. ***maymün*** < Ar. ***maymün*** a.m. × ***Atası destürınsuz durmış, bunda gelmiş, elḥāletü hāẕihī maḳdem-i meymünıla menzilümüz müşerref ėdüb-dururlar.*** (Ferec v. 14a). × ***Bu ḫāne kim muṭīʿ oldı cihānda, | Saʿādet buldı, ṭāliʿ meymün oldı.*** (F. Giese 1929 s. 143).

O. **meymun II** 'maymun' < Fa. ***maymün*** a.m. b. ***meymun I***). Krş. ***maymun.***

meymunbaz 'maymun oynatıcısı, maymun oynatan; hilekar, kurnaz, kurnazlık ve hilede usta' < Fa. ***maymünbaz*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1864. × ***Bundan māʿadā Tāc-zādelerden İsmaʿīl-i dīvāne ki her cihet ile ṭavr-ı ʿaḳlden bīgāne çavuşān içinde meymünbāzlıġ-ile ferzāne...*** (ʿĀlī 1982 II, 129).

me'yus/meyus 'üzgün, kederli; ümitsiz' < Fa. ***ma'yüs*** a.m. < Ar. (/'ys/ kökünden.) × ***Kerem elin acdı, coḳ māl u niʿmet dervīşlere sacdı. Rüzigār-ı ḳadīmden unudulmış ḳalmış maḥbüs-ları, dirlikden me'yüsları āzād eyledi.*** (Ferec v. 127b).

meyva/meyve b. ***mive***.

meyvahoş 'yemiş çarşısı' < Fa. ***meyve*** ve ***ḫuşk*** 'kuru' (kuru yemiş satıcısı, dükkanı) × ***İstanbulluların ağır ve mahlût yağlarla yorulan ve artık işlemez hâle gelen midelerini nisan sonlarından haziran ortalarına kadar tasfiye eden o canım göbekli marul bostanları şimdi yalnız meyvahoşa lâhana, pırasa, ıspanak, tutup yetiştirmekle meşguldür.*** (C.O. Kaygılı 2003 s. 98).

O. **meyyit** 'ölü' < Ar. ***mayyit*** a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Ḳanḳı meyyite ḳanḳı dem ḥelāldur?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Māhī vu melāḫ, ciger ü dalaḫ." dėdi.*** (Ferec v. 137a).

O. **meyzer/mezer** 'kadınların sokakta büründükleri ince üstlük; önlük' DS 3176 < Ar. ***mi'zar'*** R. Dozy 1927 II, 20, fakat R. Dankoff 1995 no. 510'a göre < Erm. ***mezar*** 'women's apron'dan × ***Duḫter raḳṣa girdi, mevzūn ḥareketler gösterdi. Ḳız derledi. Ol vaḳt dāyeye eyitdi: "Germ olduḳ. Meyzer getürsünler, ḥavża girelüm, teberrüd ėdelüm." dėdi. Meyzer getürdiler, soyundı. Kenīzeklerile ḥavża girdi, oynadı.*** (Ferec v. 201a).

mezad/mezat 'artırma yolu ile yapılan satış' < Ar. ***mazād*** a.m. (/zyd/ kökünden). ***Mezād-ı Sulṭānī*** 'açık arttırma': × ***Farażа-ki mezād-ı sulṭānīde bir meṭā'a rāst gelinse, niçeye çıḳmışdur dėyü dellāle su'āl ḳılınsa, ṣāḥibi bu ḳadar akça ister ta'bīrin ėder, ya'nī-ki meṭā' ṣaḥibini yoḳ menziline ḳoyub ol māluŋ māliki gendü olmaḳ üzre istedügi ḳīmetüŋ taḳdīrin ėder. Fi l-vāḳi' ol bahāya satabilürse aḳçasın alur, deger ḳīmetinüŋ nıṣfın ṣāḥibine vėrüb mā'adāsı gendüsine ḳalur.*** ('Ālī 1975 s. 120).

mezana 'mancana yelkeni' Kahane–Tietze 1958 no. 417 (eski misallerle) b. ***mancana***. ××

mezar b.m. (kabir) < Ar. ***mazār*** 'ziyaretine gidilen yer, türbe'. (/zwr/ kökünden). ***mezār ėt-*** 'türbe yapmak': × ***İletdiler, bāzār içinde bir dükkān öŋinde aṣa-ḳodılar boġazından. Ṣoŋra bir-ḳaç mürīdler indürdiler, vardılar, anı mezār ėtdiler.*** (F. Giese 1929 s. 82). × ***Abdāl Müsī dėrlerdi bir dervīş vardı. Ḫātün ananuŋ muḥibbi idi. Ol zamānda şeyḫlik ve mürīdlik ėŋen ma'lūm degüldi. Silsileden daḫı fāriġ degüllerdi. Ḫātün ana ol 'azīzüŋ üzerine mezār ėtdi. Bunuŋ üzerinde bir zamān sākin oldı.*** (a.e. s. 214). ***mezar kaçkını*** 'çok uzun boylu ve zayıf (kimse): × ***Herif kıyakına kızdı, kıyakına da hareket etti. Kazdır, kazaskerdir, o mezar kaçkını Dānā efendi rütbesinden ötürü sopayı yemişim.*** (S.M. Alus 1933p s. 1055). × ***Gerek Musta Bey'in ve gerekse mezar kaçkını karısının ağızlarını göreceksin abi: bir karış açık!*** (M. Seyda 1969 s. 18).

O. **mezârât** 'ziyaret edilecek yerler, mezarlar' < Ar. ***mazārāt*** a.m. (***mezār*** + ***-āt,*** b. ***abesiyat*** ⊡. × ***Ve her cum'a güni ki vāḳi' olur, ṣabāḥ namāzından başlayub ḫalḳ-ı bī-şümār, piyāde vu süvār, mezārāta ḍoġru āşikār olub Ḳarāfeye ḍoġrılurlar.*** ('Ālī 1975 s. 102).

mezbele 'çöplük' < Ar. ***mezbele*** a.m. × ***Böylecesine ciğer sökücü mürabahacı işitilmiş mi? Fahiş faize de kanaat etmeyip öyle mezbeleden topladığı süprüntüleri bana sürecek!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 54).

AD. **mezda/mezdeği** 'kozalaklarından sakız çıkarılan ladin ağacı' DS 3175 < krş. ***mastika***. × ***Evin içi de hoş kokulu, kekiğe, mantara, çam sakızına, mezdeğe sakızına, yarpuza benzer, ya da hepsinin bir araya gelmesinin kokusuna benzer bir kokuyla kokuyordu.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 116).

mezdekî 'Rafızî, İslâmın ortodoksisine uymayan' < 6. asırda İran'da yaşamış olan Mazdak isimli din yaratıcısının adından. × ***Pes ḫalīfe buyurdı: Yusüf-ı Ḥaccām-ı Fużūlīyi süḳ-ı s̱elās̱ede berdār ėtdiler, ḫalḳı***

anuŋ şerinden ḳurtardılar. ʿĀlemde her ḳanda fużūlī merdek-i mezdekī varısa eyle olsun! (Ferec v. 213a).

O. **meze I** 'tat, lezzet' < Fa. ***maza*** a.m. × ×

meze II 'içki içilirken yenilen hafif yiyecekler' Meninski 1680 III, 4602 < ***meze I***. × ×

meze III 'neşe, şaka; alay' Meninski 1680 III. 4602 < ***meze II***. TS 2806–07. ××

AD. **meze IV /bazı/pazı/bezi/pezi/beze** 'hamur pazısı' THASDD 196, 178, 1057, 1139, 1148, H.Z. Koşay I, 29, 34, 309, A. Caferoğlu 1940 s. 154ZTS 22 < Yun. ***μαζα*** (máza) a.m. Tietze 1955 I, 172.

mezele- 'alay etmek' Meninski 1680 III. 4602 , H. Aktunç 1990 s. 203. ××

mezellet 'haysiyet kırıcılık, zillet' < Ar. ***maẕalla*** a.m. × ***Ḳāżī eyitdi: "Kāşkī beni ḳurt alub giderken çöpān feryād ėrişmeyedi! "Ḳāżī olub ʿazl meẕelletin cekmeyedüm!" dėdi.*** (Ferec v. 246b–247a). × ***Aŋa buyurdı, eyitdi: "Ė mader! Üşbu bīcāre mecrūḥ ġarīb yiğidi meẕellet dopraġından götür, cirāḥat-larını ḫuşke-bend ėt, ḳanını ḳoḳını yu!" dėdi.*** (a.e. v. 98a).

AD. **mezemmek** 'bir kumaş çeşidi' < ?? × ***Meydani: Al, mor, güvez, me, zemmek ... meydani.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 328.).

EO. **mezgit I** 'mescit' < ***mescid*** kelimesinin geniş sahaya yayılmış varyantı, krş. Fa. ***mazgit/mazkat/mazkit*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1357. × ***Üşbu mezgitde ḳimār oynaru gördüm, revāmıdur?*** (Ferec v. 236a). × ***Ė ḫöca! Sen ḳandan, ben ḳandan? Ḳanḳı mezgitde namāzı bile ḳılduḳ?*** (a.e. v. 236b).

mezgit II b. ***mezit***.

mezheb/mezhep/messep 'bir dinin temelde aynı, teferruatta ayrılıkları olan kolu' < Ar. ***maẕhab*** a.m. asıl manası 'gidilen yol'. × ***Ḫafī olmaya ki şöhret içün ifrāṭ-ı niʿmet ve ʿarż-i ḳudret içün aṭʿime-i pür-leẕẕet fuḳahā meẕhebinde ḥarām idügi ẓāhir u müşbet olduḳdan māʿadā bir simāṭuŋ ki beẕl-i niʿmeti maḥż-ı isrāf ve ṭaʿāmınuŋ vefreti mücib-i itlāf olub iṭʿāmı lillāh ve inʿāmı li-vechi Ilāh olmaya.*** (ʿĀlī 1982 II, 240). ***mezhebi dar*** 'namus ve iffet konularında serbest ve hoşgörülü olmayan (kimse)'. × ***Sebep, ana leyleğin hindi yavrusu çıkarması. Yani diyor ki baba leylek, sen bir hindiyile yattın, hindi yavrularını çıkardın, seni orosbu seni! Böyle diyor baba leylek. Onun için, karısını da, yavrularını da atıyor şimdi yuvadan. Leylek milletinin messebi çok darmış ayol!*** (F. Baykurt 1961k s. 8). ***mezhebi geniş*** 'namus ve iffet konularında serbest ve hoşgörülü olan (kimse)'. × ***Onun kocasının mezhebi geniş, Allah selâmet versin, aldırmıyor.*** (E.E. Talu 1939 s. 14). × ***Hacı olmuş, dedem yerinde herife, şu parmak kadarcık körpe kızı karı diye almak düşer mi? Besbelli herifin mezhebi geniş!*** (A. Nesin 1972 s. 11). ***mezhebdaş*** 'aynı mezhebden kimse': × ***Lipovanlar Ḫiristiyandırlar, faḳaṭ pek ḫuṣūṣī bir meẕhebleri vardır, Kilīsālarına meẕhebdaşlarından başḳa bir kimseyi ṣoḳmazlar.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 84–85).

O. **mezit/mezgit** 'Türkiye denizlerinde yaşayan, büyük ağızlı, az kılçıklı, eti lezzetli bir balık cinsi' H. Eren 1999 s. 294 < Yun., (Karadeniz diyal.) ***μαζιδιν*** (mazídin) a.m. A. Papadopoylos 1961 II, 5.

mezura 'metre şeridi' < İt. (Venedik diyal.) ***mesura*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 414. × ×

mıcır I 'ufak çakıl; kömür tozu, kömür döküntüsü' DS 3177 < Erm. ***mocir*** 'kül, kömür tozu' R. Dankoff 1995 no. 525. × ***Ḫovarda vücüduna mariz 'āfiyetdir. Bedeni çelikleşdirir. Bu basḳının iç perdesini, yataḳ oyununu seyr etmeden bizi ḳapu dışarı mıçır döküntüsü gibi elerler ise işte o acıḳlı olur.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 91). × ***Mıcırı yeni dökülmüş, geniş bir yeni yol üstünde usụl usul tırmanıyor araçlar.*** (A. Ağaoğlu 1981 s. 248). Krş. ***mucur***.

mıcır II (mecazi manada) 'değersiz, aşağılık (kimse); bülûğa ermemiş' H. Aktunç 1990 s. 203. × ***Varlıklı babalar, döllerini erken erken evermeğe başlıyalı, bu mıcırlar, delikanlı sırasına geçer olmuşlardı. İçlerinde ancak iki üç tane büyük vardı, onlar da para bulup evlenemiyen yoksul takımındandı.*** (F. Baykurt 1961k s. 9–10).

AD. **mıcırık** 'çok ezilmiş, cıvık, çok sulu (meyve)' DS 3178 < ***mıcır*** + ***-ık*** küçültme eki. × ***Geçen Umumī Harbın sonunda, hemen hemen bütün mahsullerimiz soysuzlaşmış vaziyetteydi. Meselâ şeftalilerimiz öyle mıcırıktı ki ağza alınır şeyler değil.*** (Vâ–Nû, Akşam gaz. 7.III.1943).

AD. **mıçik/mucuk** 'küçük sinek; sivrisinek; tatarcık' DS 3178, 3214 < Erm. ***mjeẖ*** a.m. × ***Ayran torbasına küçücük küçücük, mucuk dedikleri sinekler çokuşmuştu.*** (Yaşar Kemal 1955 I, 43).

AD. **mıgı** 'tatarcık, sivrisinek' DS 3179 < krş. Kürd. ***mıġik*** Jaba–Justi 1879 s. 402. ××

AD. **mığal/mağıl/mağal** 'fidanın verdiği ilk meyve; dinlendirilen tarlanın ayrıldığı bölümlerden her biri; sebze ve meyve ürünü' DS 3103, 3179, Ö.A. Aksoy 1946 III. 496 < Ar. ***muġall*** '(bir tarlanın veya meyve ağacının) ürünü' Tietze 1958 no. 163. ××

mıh/mık/mik 'çivi; böceklerin ısırmasıyla berelenen kavun, karpuz kabuklarının altında kalan çivi gibi sert ve ham yer' DS 3180, 3182 < Fa. ***mēẖ*** 'pin, peg' × ***Yėr yėr edīmden haymeler ḳurulmış, ṭanabları ebrīşem, mıẖları altun.*** (Ferec v 152b). × ***Yüzü mıẖ çuvalı gibi çil çil.*** (F. Baykurt 1961k s. 122). (argo) ***mıhsıçtı*** 'cimri' F. Steinherr 1932 s. 192, H. Aktunç 1990 s. 203: × ***Elini tam uzatmıştı ki, birden durdu. "Vay canına, demek çizik çektiydin üzerine! İnsanın senin gibi mıhsıçtı dostu olacağına olmayıversin."*** (E. Bener 1967 s. 86).

mıhdar b. ***muhtar***.

mıhla b. ***mıkla***, ***bıkla***.

AD. **mıhladız** 'mıknatıs' DS 3180 < Ar. ***maknītis*** < EYun. ***μαγνῆτις*** (magnētis, ***magnesia*** (Manisa) şehrinin adından) ***Kudret hastaya yaklaştı. Nezahet duvarda bir çiviye iliştirilmiş cam lambayı eline almış ve kerevetin üzerine doğru tuttu. "Mıhladızımı kaybettim!" Zavallı Ömer!*** (Reşat Enis 1933 s. 19).

mıhlama I b. ***mıkla-***.

(Kumarbaz argosu) ***mıhlama*** 'bir zar atma biçimi' H. Aktunç 1990 s. 203.

AD. **mıhra** 'katı (ekmek); yara kabuğu, yağmurdan sonra tarlanın üstündeki toprak tabakasının sertleşmiş durumu' DS 3181 < Erm. ?? ××

AD. **mıhrız/mıhriz** 'cimri' DS 3181, 3182 < ?? eğer aynı anlamda ise × ***Amerikada amelelik edip malûlen çekilen adamın sigorta parası geç kaldığı için Başkan Truman'a tel çektiği... "Eminim çok mıhrızdır. Metelik göstermez."*** (M. Kuyrukçu 1950 s. 729. × ***Bilmez kimi söyleyin, Murtaza gader mıhriz var mı? Dişçi bi diş çekmeye iki kâat almış deyi gızıy. Aleç parası da üste. Herif alışmış hökümet dohtoru, belediye dohtoru ayağına gele. Beleş aleç.*** (M. Körükçü 1953 s. 80).

AD. **mıkla/mıhla/mıhlama** 'üstüne yumurta kırılan yemek; sarmısaklı yoğurt ve yumurtayla yapılan çılbır, kıyma, soğan ve patatesle yapılan yemek' DS 318o, 3181 < Ar. ***muḳla*** 'göz akı ve göz bebeği; üstüne yumurta kırılan bir yemek (jaune de l'oeuf versé sur un platet comparé au globe de l'oeil)' Tietze 1958 no. 212. ***mıhlama*** varyantı ***mıhlamak*** fiilinin müştakı telâkki edilir, yiyen uzun zaman açlık duymazmış.

O. **mıkna/mıknaa** 'başörtü; peçe' < krş. Ar. ***ḳinā'āt*** 'Kopfschleier!' (çoğul), Fa. ***miḳna'a*** a.m. × ***Ḫazīne ḳapusın açsunlar, ḳırḳ deve yüki Kāzurün ḳumāşın cāme-ler, 'imāme-ler, mıḳna'-lar, burḳa'-lar, mendīller, ḳıymetī bėzler çıḳarsunlar.*** (Ferec v. 120b). × ***Nāgāh duḫter tācını başından götürdi, miḳna'asını bıraḳdı, Zuhür u bürüz tamām oldı. Ol-dem şehzāde na're vurub rüsvāyı oluyazdı.*** (a.e. 200b–201a).

O. **mıkraa** 'kamçı' < Ar. ***miḳra'a*** a.m. × ***Re'īs buyurdı: iki saḫt-dil bī-raḥm kem-şefāḳat pürzör, Taŋrınuŋ raḥmetinden dür, iki mıḳra'a ellerine aldılar, beni dögdiler. Bī-ḫud oldum.*** (Ferec v. 109b).

mılıcı- b. ***milci-***

AD. **mılık** 'yumuşak' DS 3183 < ?? krş. Kürd. ***mıluk*** 'leise, sanft' I.A. Orbeli 1957 s. 250. ××

(Argo) **mınca** 'dişilik organı, vagina' F. Steinherr 1932 s. 192, H. Aktunç 1990 s. 203 < Rom. ***minc*** a.m. M.L. Wagner 1943 s. 15, K. Kostov 1969 s. 358.

AD. **mıncı-/mılcı-/mırcı-** 'yumuşayıp sulanıp bozulmağa yüz tutmak, çürümek (meyve veya sebze hakkında)' DS 1977 s. 3184

AD. **mıncığını çıkar-** 'ezip suyunu çıkarmak (tehdit olarak)' DS 3184 × ***Rahat durun, piç kuruları! Bir yakalarsam, mıncığınızı çıkarırım alimallah!*** (F. Baysal 1944 s. 22).

AD. **mıncıkla-** 'çimdiklemek' DS. 3184 × ***Kavgacıların içlerindeki sinir zemberekleri çok bozulan kadınlar baştan ayağa kadar bütün vücut uzuvlarını mıncıklıyarak kan ve ter içinde yerlere yatıp kendi kendilerine tepiniyorlardı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 167).

mıncırık 'cılız, sevimli ve küçük' < ?? × ***Yeniden bir uğultu başladı musluklarının önünde, sarı saçlı mıncırık bir çocuk, "Ulan "Nallı Böcek", yine senden çıktı, mikropluk!" dedi.*** (Ç. Altan 1976 s. 38).

mınkıl 'neşesiz, kendini bırakmış (kimse)' DS 3185 < Bulg. ***mınklo*** 'der langsam, mühsam spricht oder liest' Tietze 1957 no. 145). ××

mırın kırın et- 'bir teklifi kabul etmemek için bahaneler ileri sürmek, nazlanmak' < ?? × ***Ṣuya gelürse ṣahrınca yarın mırın ḳırın, | Urub başına ṣablağı yā destī sen ḳırın!*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 56). × ***Babam razı oldu gibi, anam biraz mırın kırın ediyor.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 96). × ***Bu muammanın iç yüzünü anlamak için tek bir yol vardı. Seyfettinle Raifi bulmak. İkisi de aziz ahpabım, onlara usulcacık sormak. Söylememelerinin imkânı yok. Şayet mırın kırın edecek olurlarsa ağızlarını aramak.*** (S.M. Alus 1944 s. 169). × ***DELİKANLI – Babam! Başladı artık mırın kırın etmeye. Üç beş kuruş verecek; nazlanıyor yahu!*** (B. Necatigil 1970 s. 29).

mırla- 'mır mır gibi ses çıkarmak (kedi hakkında)' < ses taklidi fiillerden. × ***Yine neler mırlıyorsun?*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 272).

mırlan- 'mırıldanmak' TS 2807. ××

mırmırık 'hafifçe ekşimiş; tatsız; sulu ayran çok ekşimiş boza' DS 3188. × ***Keza bozacılara da bir akın ki sorma! "Mırmırık bozaaam!" köşeden akseder etmez, Arnavuda seslenip bardak bardak devirenler sayısız.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 6.II.1943). × ***Yorgun ırgatlar mırmırık çorbası dolu karavanalara bağdaş kurdular. Mırmırık çorbası yarmadan yapılma bir çeşit çorbaydı. Margarin yağı gezdirilmişti.*** (Orhan Kemal 1954b s. 193). × ***Öteki dutmaların yıl on iki ay mırmırık çorbası içe içe karınları şişerdi.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 15).

Mısr/Mısır 'Mısır memleketi' < Ar. ***Miṣr*** a.m. × ***Sen Mıṣra ne dilerseŋ ėt!*** (Ferec v. 242b). × ***Kimüŋ Mıṣıra rağbeti varısa gelsün, bilesince bir bayḳuş getürsün.*** (Ferec v. 244a). ***Mısır hazinesi*** 'çok büyük servet': × ***Seniŋ bir alımıŋ var ki erbābına Mıṣır ḫazīnesi değer.*** (E.E. Talu 1928 s. 325). ***(bunu) Mısırdaki sağır sultan bile duydu*** 'bunu duymayan yok, bunu herkes bilir': × ***Da'vāmız gizli değil. Herkes biliyor, Mıṣırda ṣağır Sulṭān ḍuydu.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 169). × ***Bunu Mısırdaki sağır sultan bile duydu! Sizin işitmemiş olmanız şayanı hayrettir.*** (Feridun Osman 1936 s. 40).

mısır/Mısır bogdayı 'mısır' Meninski 1680 III, 4699. × ***Çırağının verdiği hesaba inanmıyarak, her akşamüstü gider sürülmüş yerleri kendi ölçerdi. O akşam geç kaldığından fenerle gitmiş tarlaya. Koca ekinlikten, mısır içinden, sığır yollarına doğru çıkarken, kurt uluması işitmiş!*** (H. İdrizof 1957 s. 57). ***mısır püskülü bıyıklar*** 'seyrek ve ince bıyıklar': × ***Çökük avurtlar, mısır püskülü bıyıklar, yumruk bir gırtlak.*** (S.M. Alus 1944 s. 104).

mısmıl I b. ***bismil.***

mısmıl II/mismil 'temiz' DS 3190–91, 3203, TS 2807–08 < ***bismil*** (bismilâhi dinî formülünün kısası, krş. Fa. ***bismil kardan*** '(hayvanı) kesmek', bu formülle kesilen hayvanın eti 'temiz'dir, yani yenebilir. × ***Ḳarışdı murdār mismil seçilmez.*** (F. Giese 1929 s. 68). × ***Etrafta dereler koyun leşlerile dolu. Ölenlerin yapağısını yolup bırakıvermişler dereye. Mısmıl olanlar eve getirilip yenir.*** (M. Makal 1950 s. 28). × ***Zavallı***

Bayram Deli Haceliyi de ne kadar etekliyor ulan bu dürzü? Yüzüne bakılacak bir mısmıl hayvan olsa bari deli! (F. Baykurt 1959y s. 157).

mısmıllasız b. ***bismilla***.

-mış b. ***imiş***.

-mışçana b. ***imiş***.

-mışçasına b. ***imiş***.

mışıldı/mışıltı 'uyurken çıkartılan ses' DS 3192. × ***Şehzāde vehme varub oṭururken nā-gāh ḳuyunuŋ bir ṭarafından bir mışıldı geldi. Şehzāde bildi-ki cānavārdur.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 139).

mışlı 'sağlam esasa dayanmayan (rivayet). × ***Bu mışlı mışlı rivayetlerin hepsini bilirdi Ali. Gerçeğinden de şüphesi yoktu.*** (F. Erdinç 1958 s. 166).

AD. **mıyıkla-** b. ***mayıkla-***.

mıymıntı 'çok yavaş ve mızmızca iş gören, durmadan mızmızlanan' < ses taklidi veya ekspresif kelimelerden. × ***Göŋlüŋden neler geçiriyorsuŋ bilmem ki? — "Ne geçireceğim? Hīç? Allāh ḳuru iftirādan ṣaḳlasun! — Amān mıymıntı... sen onu eski papuçlarıma aŋlat! Seniŋ göŋlüŋden esen rūzgārı ben çoḳdan keşf etdim.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 12). × ***"Gençlik fena mı yahu! Keşki şimdi ben de onlar gibi bir genç olsaydım!" — "Sen gençliğinde de böyle mıymıntının biri imişsin ya!"*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 87).

AD. **mızga** 'yapışkan çamurlu, çorak toprak' DS 3194 < Sl. (Bulg., Rus. vs.) ***mızga, muzga*** 'Fäule, Schimmel' Tietze 1957 no. 144., BER 1995 I, 378. × ×

mızgan- 'uyuklamak, kestirmek' DS 3194, TS 1946–49 < ***ımızga-*** fiilinin varyantı. × ***Yan oṭurmaḳ, ḳavuğu pencere kenārına ḍayayaraḳ bacaḳlar çekik mızġanmaḳ gibi ḥādis̱āt vuḳūʿ bulmazdı.*** (Aḥmed Räsim 1342/1924 s, 182).

mızgırdan- 'bir çocuğun durmadan ve ağlamaklı bir ses tonuyla bir şey istemesi' × ***Gölgede oynuyorlardı. Sessizdiler. Eski mızgırdanmaları, ikide bir analarının eteğine yapışmaları yoktu.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 83). × ***Eve alı al, moru mor gelir. "Ben Adalet olmayayım. Ben Adalet olmayayım!" diye mızgırdanırdım. Annem pek yorgun bir saatinde değilse bu tutturmalarıma sabır gösterirdi: "Fakat senin adın Adalet, kızım." — "Adalet olmasın!" — "Ya ne olsun?" — "Neriman olsun!"*** (A. Ağaoğlu 1985 s. 83).

mızık- b. ***bızık-***.

mızıkçı b. ***bızıkçı***.

AD. **mızıkla-/muzukla-** 'canı yanan köpek acı acı bağırmak, inlemek' DS 3195. × ***Velikul, ağı yutmuş it gibi muzukladı.*** (F. Baykurt 1971ı s. 360).

mızırdan- b. ***mazırdan-***.

mızmızlan- 'hâlinden memnun olmadığını göstermek, keyifsiz olmak, rahatsız olmak' < ***mızmız*** sıfatından fiil. × ***Oğlan biraz keyfini bozdu. Mızmızlanıyordu. Onu salıncağına yatırdım. Tencereyi ocağa vurdum. Yıkanacak ufak tefek var. Ev işi biter mi hiç?*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 52).

mızrak 'uzun saplı, ucu sivri demirli savaş aleti' < Ar. ***mizrāḳ*** a.m. Uzunluk ölçüsü olarak da kullanılır: × ***Güneş bir mızrak boyu yükselmişti.*** (Reşat Enis 1944 s. 105). ***mızrak çuvala sığmaz*** 'gizli kalması imkânsız şey!': × ***"Çocuksun! Öğle karanlığında buraya girip kapıyı kapıyoruz! Mızrak çuvala sığar mı?" — "Bunu Hâkî de biliyor mu dersin?" — "Bilir, bilmez olur mu? Ama kibar adamdır, sesini çıkarmaz."*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 271).

miad/miy'ad 'mülâkat yeri' < Ar. ***mī'ād*** a.m. (/w'd/ kökünden). × ***Cün daşra geldi, gördi, ol mel'ün oturur, elini eŋegine urmış. Ḫālid tīz gèrü döndi, vardı ol bir ḳapudan cıḳdı. Yügürdi, miy'āda vardı.*** (Ferec v. 209b). ***"Doğru der muhtar. Biz doldurmuşuz miadımızı. Yaşarız cabadan."*** (F. Arıt 1957 s. 5).

miço I (gemici dili) b. ***muço***.

miço II 'küçük yaştaki meyhane komisi' < ***miço I.*** H. Aktunç 1990 s. 203. × ***Kocanın kıyağını ararsan Kartalda ara dedikleri çok doğru lâftır. Kartala varmamış olanına mangır atmam. Meyhane miçosu, tramboy borucusu gibi kokona endamlı, bıyıksız suratlı erkeği ne yapayım?*** (S.M. Alus 1933p s. 219–220).

AD. **mider I** 'hayvan koşularak döndürülen değirmen, hayvan koşularak su çekilen kuyu dolabı' DS 3197 < Ar. (Suriye diyal.) ***madār*** 'moulin à manège pour le blé et le bırġol' A. Barthélemy 1935 s. 257 Tietze 1958 no. 69. ××

AD. **mider II** b. ***bider***.

AD. **midofengo** 'küfür' K. Emiroğlu 1989 s. 182 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μωτον φεγγο*** ([ga]mō to féŋgo) argo tabir 'ayı sikerim'. Ch. Tzitzilis 1990 s. 199.

midya/midye I 'sert kabuklu küçük bir deniz hayvanı' Meninski 1680 III, 4529 < Yun. ***μυδι*** (*mídi*) a.m. G. Meyer 1893 s. 24.

(Argo) **midye II** 'dişilik organı, vagina' H. Aktunç 1990 s. 203.

miftah 'anahtar' < Ar. ***miftāḥ*** a.m. yani 'açma aleti' × ***Bībī ḳapuyı kilitleyüb miftāḥın köye bile alub gitdi. Ol gelince ḳatlanmaḳ gerekdür.*** (Ferec v. 22b).

mihadde 'yastık' < Ar. ***miḫadda*** a.m. (/ḫdd/ kökünden). × ***Sarāylar, köşkler düzdürdi ki Mışırda naẓīri yoġıdı. Ol sarāyları enmāṭ-ı mülevvenile, debābīḥ-i müzeyyenile, nefīs perdeler-ile, zenbürī laṭīf demenhürī miḫaddelerile demenhürī bezedi.*** (Ferec v. 93b).

mihek/mehek/mehenk/mihenk 'altının ayarını ölçmek için kullanılan taş' Meninski 1680 III, 4451 < Fa. ***miḥak*** < Ar. ***miḥakk*** a.m. /n/ sesinin türemesi için b. ***alakese/alankese*** ⊡. ××

O. **mihleb/mihlep** 'pençe, cırnak (yırtıcı kuşlarda)' < Ar. ***miḫlab*** a.m. × ***Süleymān eyitdi: "Gel imdi bu deriyi minḳāruŋıla, miḫlebüŋile yırt! Görelüm: icinde ne vardur!" dėdi.*** (Ferec v. 198a).

mihman 'konuk, misafir' < Fa. ***mihmān*** a.m. × ***Dur! Meclis-i şürbe gide-lüm, mihmānumuzsın, gamküsārlıġ ėdelüm!*** (Ferec v. 115b).

mihman-hane 'misafirhane, han' < Fa. ***mihmān-ḫāna*** a.m. × ***Gendüye yaḳın yėrde buyurdı bir mihmānlar icün maḳām düzdiler. Bu mihmān-ḫānede dīg berg esbāb cümle müheyyā ḳıldılar.*** (Ferec v. 179b–180a).

mihnet 'dert, sıkıntı, üzüntü, eziyet' < Ar. ***miḥna*** a.m. × ***'Aḳlum gitdi. Öglenicek hezār miḥnetile durdum, bedre'yi aldum, odama gitdüm. Bu ḥāli hīc āferīdeye dėmedüm.*** (Ferec v. 73a). ***mihnet gör-*** 'mihnet çekmek': × ***Benümçün işbu ḳadar mihnet gördüŋ!*** (Ferec v. 119b).

O. **mihnet-abad** 'felaket yeri, bela yeri' < ***mihnet*** ve Fa. ***-ābād.*** × ***Zen-i bennā ve kenīzek ü ḫidmetkār, vezīr-i sivümi ol miḥnet-ābāda bıraḳdılar ve ḳapuyı muḥkem baġladılar, döndiler.*** (Ferec v. 25b).

mihnetzede 'mihnete uğramış (kimse), dertli, kederli' < ***mihnet*** ve ***-zede***, b. ***afetzede*** ⊡. × ***Ė miḥnet-zede! Eyyām-ı ser-güdeştüŋi söyle, işidelüm! Ben ġarībleri severem, başumdan çoḳ işler gecüb-durur.*** (Ferec v. 32b).

mihr I b. ***mehr***.

mihr II/mihir 'sevgi, yakınlık, sempati, şefkat' < Fa. ***mihr*** a.m., asıl manası 'güneş'. × ***Sā'at sā'at birbirine mihr u muḥabbet artarıdı, ifrāṭ-ı 'ışḳ gözlerini örteridi.*** (Ferec v. 119a). × ***Cün duḫter Keli gördi, bī-ḳarār oldı; göŋlinde mihr-i şefaḳatı depreşdi.*** (a.e. v. 204a). ***mihr-i dil ile*** 'gönlünden gelen şefkatla': × ***Dāyeler beni mihr-i dille, şafaḳat-ı cānıla beslediler.*** (Ferec v. 43a).

mihrab/mihrap I 'camilerin kıble yönündeki duvarının iç tarafına yapılan girintili yer' < Ar. ***miḥrāb*** a.m. × ***Ebübeker namāzdan ṣoŋra arḳasın miḥrāba vėrdi, cemā'ata döndi, eyitdi:*** (Ferec v. 58a). × ***Üşbu küçe-nüŋ ilerüsinde bir sırcalu mescid vardur. Anuŋ miḥrābı ardında gömülmişdür. Var, cıḳar, al!*** (a.e. v. 225a–b).

(Argo) **mihrab/mihrap II** 'göğüs, memeler' H. Aktunç 1990 s. 203 < ***mihrab I.*** ××

O. **mihr-çihr/mihr-cihr** 'güneş-yüzlü' < Fa. ***mihr*** 'güneş' ve ***çihr*** 'yüz, sima'. × ***Melik baŋa eyitdi: "Ė ḥarām-zāde-i bed-fi'l! Senüŋ bu ṭıfl-ı mihrcihrile ne işüŋ varıdı? Bu bī-günāhı necün öldürdüŋ?" dėdi.*** (Ferec v. 44b).

mihriban/mihrüban 'şefkatli, merhametli, yumuşak huylu' < Fa. ***mihrbān*** a.m. × ***Urvīye ḫoşça oldı, sa'lüka ve 'avratına sergüdeştini sordılar söyleyüvėrdi. Ta'accüb ėtdi-ler, buŋa mihrübān oldılar, istimālet vėrdiler.*** (Ferec v. 176a).

O. **mihter** 'baş, reis' < Fa. ***mihter*** a.m., asıl manası 'greater', ***mihter-i keştī*** 'gemi süvarisi, kaptanı': × ***Andan bir ay deŋizde yüridi. Āḫirü l-emr***

sāḥile cıḳdılar. Mihter-i keştī Ebü l-fevārisi Başraya göndürdi. (Ferec v. 229b). 'bir esnaf loncasının reisi': × ***Bāzāra vardı, cevherīler reyisinüŋ dükkānına vardı, selām vėrdi, gecdi, oturdı. Mihter-i cevheriyān gözsüze ikrām ėtdi.*** (Ferec v. 217b).

mihver 'eksen' <Ar. × ***Bu terkibin arkasında Müslümanlık ve imparatorluk müessesesi, bu iki mihveri de kendi zaruretlerinin çarkında döndüren bir iktisadî şartlar bütünü vardı.*** (A.H. Tanpınar 1992 s. 14).

mikdar/miktar 'kemiyet, ölçü, sayı, derece' < Ar. ***miḳdār*** a.m. × ***Ol zindānda bir ay miḳdārı ḳalduḳ, ḥālumuza kimse baḳmadı.*** (Ferec v. 111a). × ***Şehzāde sordı, eyitdi: "Bu yėrden Vāsıṭa ne miḳdār mesāfet-dür?" dėdi. Eyitdiler: "Yüz ferseng yėrdür" dėdiler.*** (Ferec v. 149a). × ***İki gün, iki gėce eyü darus ele girdi: yüridiler, üc yüz mīl miḳdārı mesāfet ḳaṭʿ ėtdiler, bir ḫarāb cezīreye ėrişdiler.*** (a.e. v. 149a). 'kıymet, derece': × ***Ol uluya benden selām eyle, eyit ki ben kemīne kenīzekiyem. Benüm ne miḳdārum ola-yıdı ki anlaruŋ göŋüllerine ḫuṭūr ėdeyidüm?*** (a.e. v. 21b–22a). × ***Sulṭān sordı ki. "Ḳanḳı budaḳdansın, Ḥasanī yā Ḥüseynī yā Muḥammedī yā Caʿferī yā ʿAbbāsī?" Her birine miḳdārlu miḳdārınca aṭā buyurdı.*** (a.e. v. 232b).

(Argo) **miki** 'pornografik dergi, bilhassa film' H. Aktunç 1990 s. 203 < ***Mickey Mouse.*** ××

miknatis b.m. Meninski 1680 III, 4850 < Ar. ***miġnatīs*** < EYun. ***μαγνητης*** (magnētēs) a.m. G. Meyer 1893 s. 36, Magnesia (Manisa) şehrinin adından. × ***Ol adanuŋ birine Kabiye dėrler. Anuŋ dāyiresi elli dört mīldür. Ammā miḳnāṭīs ṭaşı mezkür adanuŋ ḍaġlarında olur.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 560). Krş. ***mıhladız***.

mikrob/mikrop I 'ancak mikroskopla görülebilen tek hücreli canlı' × ×

mikrob/mikrop II 'kendisinden zarar ve kötülük gelen kimse' < ***mikrob I***. × ***Ulan, ben seni öldürsem ne lâzım gelir? Memleket bir mikroptan temizlenir!*** (A. Nesin 1962 s. 31).

mil I 'bir buçuk kilometreden biraz fazla olan uzaklık ölçüsü' < Fr. ***mille*** 'bin' veya İt. ***miglio*** a.m. 'bin' G. Meyer 1893 s. 42. × ***Yüridiler. Cün bir ḳac mīl vardılar, bir deŋiz kenārına ėrdiler.*** (Ferec v. 55a). × ***Zevraḳ bir iki mīl mesāfeti gidicek, biri elüme, biri ayaġuma yapışdılar, beni deŋize kemişdiler.*** (a.e. v. 112b).

mil II /mîl 'ince uzun metal çubuk; dantel örmeye yarayan ince uzun tığ, şiş, göze sürme sürmeye yarayan fildişinden yapılmış ince uzun alet; sonda, < Ar. ***mīl*** < EYun. ***μηλη*** (mē'lē) a.m. G. Meyer 1893 s. 48. × ***Şol ʿavratı sevdüm, baŋa rām olmadı. Yitürmegine ḳaṣd eyledüm. Baŋa yardım eyleŋ: Birüŋüz eve yürisin; ben dutayın. Ḳāżī ḳatında siz ḳalanuŋuz "Mīli sürmedānda müşāhede gördük" dėyü danuḳluḳ vėrüŋ: Bu ʿavratı sengisār eyleyelüm!*** (Ferec v. 175a). ***gözüne mil çek-*** '(birinin) gözünü kızdırılmış mil ile kör etmek': × ***Cidāl-ile cān gözine Cek mücāhid mīlini. | Nefs-ile hīc düstlıḳ ėtme, ḳıl ʿadāvet tā ebed!*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 33).

mil III /mîl 'remil yaparken kullanılan bir çeşit çubuk' < ***mil II.*** × ***Bugez ḥaccām taḫta remli öŋine ḳodı, mīli eline <aldı> bir dem cizdi, bozdı.*** (Ferec v. 208a).

mil IV 'direk, sütun' < ***mil II*** ?? × ***Gördi ki muḥīṭ icinde bir ulu ḳaya: uzunı havāda elli arşun ola. Ve bir ḳubbe ol mīl üzerinde yapılmış.*** (Ferec v. 30a–b).

AD. **mil V** 'selin getirdiği kumlu, çamurlu toprak' DS 3198 < BizYun. ***αμυλιον*** (amü'llion), (diyal.) ***mílin /milin*** 'çok ince öğütülmüş un; çok ince kum' Ch. Tzitzilis 1987 no. 14. × ***Güz mahsulü kalktıktan sonra, Menderesin taşarak mil bıraktığı tarlalara yaz mahsulü ekilir.*** (S. Kocagöz 1941 s. 54) × ***Yan yat ırmağın kıyısındaki millerin üzerine, yüzükoyun yat, sırt üstü yat, kapa gözlerini, dal düşlere, ılık, gıcıklayıcı, gerçekten karanfil kokulu!*** (M. İzgü 1993 s. 116). ***mille–*** 'ince kumla karışmak veya karıştırmak': × ***Sadık ağanın kuyusu millemiş ve bu kalabalık ailenin kızı kızanı, çoluğu çocuğu telâş içinde sıvamışlar paçaları; yalınayak, yağmur altında, içeri çekiyorlar kuyudakileri.*** (M. Makal 1950 s. 19–20). × ***Duraman deresi millemiş, mil de kurumuştu. Bu alan, yalınayak başı kabak, köy çocuklarıyla bir anda doldu.*** (F. Baykurt 1961o s. 285). ***milli*** 'ince tozla karışık (toprak)' × ***Her yanı şarıl şarıl su. Çeltik ek, pancar ek, bahçe yap, ne halt edersen et! Değirmenin önündeki yerin kerpiç gölüne dayanır ki milli topraktır, kan ek, can bitsin!*** (M. Başaran 1992 s. 293).

AD. **milak** 'kış meyvelerinin bir ipe dizilip asılmış hâli' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 s. 280 < Ar. ***mi'lāḳ*** 'bir şeyler asmak için kullanılan düzen', Tietze 1958 no. 151. ××

AD. **milci–/mılıcı–** 'sulanmak, mikrop alarak kötüleşmek (yara) DS 3183, 3198 < ***mılç*** 'balçık, koyu çamur' DS 3183 veya ***milçik*** 'sulu ve yapışkan çamur' DS 3198. ××

mildyu/mildiyu 'bir mantarın sebep olduğu bitki hastalığı' < İng. ***mildew*** a.m. × ***Mildiyu var mı, bağa göztaşı dök, | Göz taşı dökmez isen, göz yaşı dök!*** (Şair Eşref 1958 s. 142).

mile I, ***bilye*** kelimesinin varyantı. × ***Bütün gün pencerenin önüne oturup sokağa baktı. Kapının önünde mile oynayan çocuklara. Öyle seviyordu ki çocukları!*** (F. Baysal 1955 s. 90). × ***Lâstik kokan bu asfaltın düzlüğü üstünde solgun benizli bir kaç çocuk topaçlarını çevirir, yahut mile oynarlardı.*** (F. Baysal 1955r s.133).

AD. **mile II** 'elma' (A. Caferoğlu 1946 s. 335, DS 3199 < Yun. ***μηλο*** (mílo) a.m. × ***Kėmanumun ustine | Mile ekerum mile.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 254).

AD. **milek** 'bulanık su; çürüyüp kokan sazlıklar; milli toprak' DS 3199 < Bulg. ***mlaka*** 'Pfütze' E. Berneker 1950 II. 72 ××

milföy 'bin bir yaprak tatlısı' < Fr. ***mille-feuille*** a.m., Fransızca biçimden calque. × ***Garsonlar panik içinde pencerelerin kenarlarına tutunmuşlardı. Camekânlı pasta dolabının içindeki cins cins pastalar, profitroller, kekler, milföyler... ve peynirli pideler birbirine karışmıştı.*** (N. Eray 1990 s. 101).

milim, ***milimetre*** kelimesinin kısası, < Fr. ***millimètre***'den bu kısaltılmış şekil aynen alınmıştır × ***Kirpiklerimi milim aralayıp bakış açımı ıssız engin denizin bittiği çizgiye ayarlamasam, imgelerin gerçek olduğuna inanacaktım.*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 21). × ***Mehmet, Dicle'ye bir şeyler fısıldıyor, gülüyor kız. Garip bir gülüş. Gözbebekleri bir milim kımıldamadan, yalnızca dudakları gerilip arasından porselen dişleri şimşek gibi çakıyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 163). ***milim milim*** 'milimetreden milimetreye, küçücük adımlarla': × ***Elimizde, yürek çırpıntıları içinde, aç susuz, üşüyerek donarak, köy köy gezilerek ve oralarda iliğine kadar milim milim yaşanarak kazanılmış gözlemlerden oluşmuş bir kitap var.*** (M. Makal 1979 s. 180). × ***Binlerce insanın geçiştirmeye çalıştığından çok daha farklı bir zamanı yaşıyor. Sanki yıllardır hep aynı yerde, sırtını dayadığı palmiye ile birlikte milim milim uzamış ve her saniye onunla birlikte yaşlanmış.*** (A. Yurdakul 1989 s. 7).

militan 'bir fikrin başarıya ulaşması için mücadele eden (kimse); bir teşkilatın faal üyesi' < Fr. ***militant*** a.m. × ***Şimdi içi duman ve militan dolu, eski bir yağmurun altında yiten o otobüsü hatırlamanın bir yararı yok. Artık ölülerin bana, benim onlara söyleyebileceğim pek bir şey kalmadı.*** (L. Tekin 1990 s. 140). × ***Oğlanın, militan sevgilisiyle ilişkisini kesmesi gerekecek, yeni gruplara girmemesi için.*** (Peride Celal 1991 s. 245).

milk/mülk I 'tarla, ev gibi gayrımenkul mal' < Ar. ***milk*** a.m. Krş. ***mülk;*** onunla karıştırılması eski; bugün ***mülk*** tercih edilir. × ***Menüchir beg oldı, Rūḥ-efzānuŋ mālına milkine ḥüküm eyledi.*** (Ferec v. 31b). × ***Sen benüm yöreme yörenimezsin zīrā kimsenüŋ milkiyem.*** (a.e. v. 116b). Sıfat olarak: × ***İki pāre milk (veyā mülk) köy - üşde ḳabāle-si! - senüŋdür.*** (a.e. v. 68b). Krş. ***mülk***.

milk/mülk II 'meliklik, bir hükümdarın idaresi altında olan memleket' < Ar. ***mulk*** a.m., fakat ***milk I***'de söylenenlere b. × ***Cün şāh-ı Çīn Rıżvān-şād geldügin işitdi, enbüh cemā'atıla istiḳbāl eyledi, hedīyeler iletdi, yėr öpdi. "Milki senüŋicün ṣaḳladum. Cün selāmetile ėrişdüŋ, mülk melikǖŋdür!" dėdi.*** (Ferec v. 35a). Krş. ***mülk***.

milklik 'mal sahipliği, mülkiyet' × ***Ve ol köyi aŋa temām milklige vėrdi.*** (Ferec v. 231b). Krş. ***mülklik***.

millet (collectivum) 'aynı gruptan kimseler' < Ar. ***milla*** a.m. (halk ağzı) 'insanlar, orada bulunanlar': × ***Millet oraya birikmiş, seyre başlamıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 106). × ***Her gün ṣabāḥ olduḳda temām erkān-ı devlet, a'yān-ı millet Ḫudādād ḫidmetine varurlardı, andan pādeşāh ḫidmetine giderlerdi.*** (Ferec v. 63b). × ***Bu yıl millet tüm afaracıya kesti. Afaracılık da bir şikâr oldu başıma!*** (Orhan Kemal 1948 s. 31). × ***Elini yüzüne götürüp gezdirdi. "İşi gücü yok mu sakal milletinin? Büyüyor bire büyüyor! Halbuysa insan milleti meşgul. Köylü milleti daha çok meşgul. Şeherin içinde iki güne bir tıraş olan adamlar var! Kendi kendine! Allahım hey!*** (F. Baykurt 1959 s. 134). ***millet vekili*** 'millet meclisi âzâsı, meb'us': × ***Niceleri de, memurinin sui-istimalatı ve bazılarının millet vekili intihabı hususunda***

su-i hareketini ve ahali vergi tevziinin yolsuzluğu hakkında özür beyan ederler idi. (E. Misailidis 1986 s. 762).

milord 'lord; çok zengin adam' × ***Be ḳarı, né var bunda? Bir zengin milord umuş, çok para verir imiş, hem bana söyleyen adem deyor ki kızını beyenecek olursa alır deyu.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 22).

milyon b.m. < İt. ***milione/millione*** a.m. R. Dankoff 1991 s. 57. × ***Ḳızını cihāzlayub ve ḳızına çāriyelik içün biŋ 'aded ḳız oğlan ḳızları zer u zīvere ġarḳ ėdüb nice biŋ milyon ḫazāyīn u cevāhirātlar ile...*** (Evliyā Çelebī VIII, 524). Bugünkü konuşma dilinde de mübalâğaya yarar: × ***Musa: "Ne bekliyon?" diye sordu. "Hiç," dedi Sadri, "bizim enaiyi" — "Neye? Çıkmadı mı?" - "Çıkmadı mı?" — "Herkes çıkalı milyon oluyor yahu!"*** (Orhan Kemal 1952c s. 47).

milyoner b.m. < Fr. ***millionnaire*** a.m. × ***Onlar da zengin adamlar, milyoner herifler amma, aralarında kıskançlık var, tutmuş ihbar etmişler.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 66).

mim 'Arap alfabesinin /m/ harfinin adı.' ***mim koy-*** 'unutulmaması için üstüne bir işaret koymak': × ***Yıllarca Avrupalarda menfî yaşayıp hürriyetin, meşrutiyetin mānasını ve faziletlerini öğrenmiş olan inkılapçılar saltanatı devirdiler. Vazifeleri bu noktaları halka anlatmaktı. Bunu yapmadıkları için onların samimiyetinden bile şüphe etmekte haklıyız. İşte halk bu noktaya mim koymuştur. Göklere çıkarılan inkılābın neticesi ayni saltanat çerçevesi içinde Ahmetlerin gidip Mehmetlerin gelmesinden ibaret kaldı.*** (Burhan Cahit 1934 s. 97). ***mim ye-*** 'kötü bir numara almak, kınanmak': × ***Bir akşam fazla kaçırsa sabah tam vaktinde gelememiş olsa, mim yer. Ufaktan bir hesap hatası elinden çıksa, mim yer.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 47).

mimar 'yapı işleriyle uğraşan kimse' < Ar. ***mi'mār*** a.m. × ***Melik der-ḥāl üstādlara, mi'mārlara buyurdı, ol işe meşġūl oldılar. Sehel zamānda bir ḫūb, dilkeş, mevzūn sarāyı yasadılar.*** (Ferec v. 40a).

O. **mim-dehân/mim-dehen** 'ağzı bir mim harfi kadar küçük olan (bir güzellik vasfı!)' < ***mim*** ve Fa. ***dahān/dahan*** 'ağız'. × ***Evvel māh-rū, müşkbūy, serviḳad, tāzeḫad, şekker(leb), ḳamerġabġab, mīmdehen, sīmẕaḳan*** (metinde ***sīmdaḳan), nūrẕāt, ḫūrṣıfāt (zeban) şekkerbārını acub eyitdi...*** (Ferec v. 28b).

mimik 'yüz ifadesi'< Fr. ***mimique*** a.m. × ***Suat Halıcı'nın yüzünde, Necla için, "Nasıl karı ama?" anlamına gelecek bir mimik belirdi.*** (A. Yurdakul 1991 s. 192).

AD. **mimipos,** ***minibüs*** kelimesinin varyantı × ***Garaca kadar gidelim barabar. Bana yardım edersin. Şeytan deresine dönmüş Ankara'nın içi. Taksi, otopos, mimipos, yol bulup gidene aşkolsun!*** (F. Baykurt 1970 25–26).

mimoza 'bilinen bahçe çiçeği' < Fr. ***mimosa*** a.m. × ***Dostların, leylaklar, mimozalar açtığında, mevsimin sıcaklaşan günlerinden birinde gelirlerdi ansızın. Kocanın kentte olmasına dikkat ederek.*** (Peride Celal 1991 s. 211).

AD. **min–** 'binmek' DS 3281 < takip eden **/n/**'nin tesiri altında **/b/** → **/n/** değişimi. ××

mina/mîna 'liman, iskele' < Ar. ***mīnā'*** a.m. × ***Ol nevāḥīde bir şehr buldı, anda sākin oldı. Bir gün işidür ki mīnaya bir gemi gelmiş, bir güzel cāriyesi varımış, issi yüzini görmemiş, göstermezimiş, settārımış, beġāyet ḫübımış. Şehr ḫalkı mīnāya teferrüce cıḳmış.*** (Ferec v. 246a).

minare/minarele- b. ***menare***.

(Argo) **minas** 'yok' ? < Erm. ?? krş. ***minganis/minganez*** (ya da bir özel isim?) × **KARAGÖZ** — : ***O paralardan biraz da bize uçlan! HACIVAT -Ne münasebet. KARAGÖZ -Minas, Karabet anlamam. Raconca bir mirasyediye iki dalkavuk olur. Sökül bakalım paraları. Alcağın murabbı yalnız yiyemezsin*** (M. Rona 1947 s. 24).

O. **minatiko** 'Bizans devrinde şaraptan alınan bir verginin adı' < D. Theodoridis 1975 [1519] s.43–44 × ***Şunlaruŋ ki ḳoyunı ḳırḳ ve yā-ḫöd ḳırḳdan ziyāde olıcaḳ bir ḳoyun ve bir ḳuzı minatiḳo dėyü vėrürle, ḳırḳ ḳoyundan eksük olıcaḳ hemen bir ḳoyun vėrürler.*** (Ö.L. Barkan 1943 s.237).

AD. **minci** 'peynir; çökelek' DS 3200, < ***mizitra*** kelimesinin varyantı, Ch. Symeonidis 1973 no. 148. ××

mincine 'su fıçısı' DS 3200 < ***damicana*** kelimesinin varyantı, Kahane–Tietze 1958 no. 233. ××

minder 'içi yumuşak bir madde ile doldurulmuş şilte' < Az. ***nimdār*** a.m. < *Fa.* ***nīm-dār*** 'a garment worn but not yet discarded' F. Steingass 1927 s. 1445, ilk hecedeki metathèse için krş. ***mindeş*** ve ***mintan,*** Rubinçik'in Fa. lugatine göre sinonim sayılan ***nīm-dār*** ve ***nīm-dāşt*** kelimelerinin içinde 'eski elbise minder olarak kullanmak' fikri muhtevi olması muhtemeldir (krş. Az. ***nim-daş*** kelimesine ilave edilen örnek cümle, ADIL 1983 III, 416). × ***Eski bir Şark işi ipek minderin | Bir ucunda kendi, bir ucunda ben, | Gözlerimiz yerde düşünüyorken...*** (Nâzım Hikmet 1969 s. 39).

minder çürüt– 'vaktini işsiz güçsüz, hep oturmakla geçirmek': × ***Yalnız ihtiyarlasa yine iyi... Kötürüm oldu, yerinden kalkamıyor. Anlıyacağın, minder çürütüyor.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 257).

AD. **mindeş** 'kullanılmış, eski (giysi için)' DS 3200 < Az. ***nimdāş*** < Fa. ***nīm-dāşt*** a.m. ××

min el–bab ile l–mihrab 'başından sonuna kadar, bir ucundan bir ucuna kadar' < Ar. ***Şimdiye ḳadar, min el-bāb ile l-miḥrāb bütün orman me'mürları muḥāfaẓadan ziyāde taḫrībe ālet olduḳlarını ormanları bulunan her vilāyet ḫalḳı bütün teferru'ātiyle bilirler.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 233). × ***Suat, minelbap ilelmihrap, vak'ayı anlattı.*** (S.M. Alus 1934 s. 230).

minelgaraip 'tuhaflıklar, gariplikler' < Ar. ***min l-garā'ib*** × ***RECEP: - (Şaşkın, sonra öfkeli) Ne, ya? Peki... Demek ki yanılmışım... Ve minelgaraip... Peki... Öyle olsun... Sana senetsiz, sepetsiz on beş bin lira vereceğim, bildiğin gibi kullan...*** (Nâzım Hikmet 1965e s. 23).

(Argo) **minganis/minganez** 'yok' < Erm. 'acele' ***minganis*** × ***Bugün, bütün Sinekli bir aynasız açmazda bulunuyor. Damlarınızı yıkacaklar, neden? Çünkü her gün hır gür, kavga dalaş. Burada birlik minganez arkadaşlar. Birlik olmayan yerde dirlik olmaz.*** (H. Taner 1971 s. 148).

min gayri haddin 'haddim olmayarak' × ***"Sen önden buyur!" dedi öğretmen. "Estağfirullāh, min gayrı haddin! Yaşça benden küçüksün emme, ilimce erelisin... heç biz senin önünden yörüyebilirmiyiz?"*** (F. Baykurt 1961o s. 113). × ***Taziz, tekrim hususunda enişte ile Kanarya yarıştalar. Mingayrı haddin deyip sağ dizi yere koyarak, gözleri aşağı indirerek, sigara takdim etmeler, kibrit çaḳmalar mı? Agavninin elinden kahve tepsisini kapıp, filcanı biri, zarfı öteki vermeğe kalkışmalar mı?*** (S.M. Alus 1933p s. 228).

mingri/miğri 'bir balık çeşidi < Yun. ***μουγγρι*** (muŋgrí) D. Georgacas 1978 s. 130 no. 82. ××

minha 'bundan' < Ar. ***min-hā*** a.m. ***minha et-*** 'geçirmek, eksiltmek, harcamak'. × ***12 kıyyesi öküz masrafı... Minha!! Kaldı 22 buçuk okka.*** (S. E. Etem 1930 s. 78) × ***Bilemedin yirmi senelik bir ömrüm kaldı şurda. On senesini uykuyla geçirdiğimi farzet, kalır on sene. Bu on senenin yarısını da ıvır zıvırla minhâ edebilirsin, kalır beş sene...*** (Yeni Hikâyeler 1954 s. 10).

O. **minhet** 'lütuf, iyilik, hediye' < Ar. ***minḥa*** a.m. × ***Tangrınuŋ bu işde bir ḥikmeti vardur: ẓāhir olsa gerek! Böyle olmasa beni bir aylıḳ yoldan bunda getürmezidi. Baŋa rāḥat ḳaderlemişdür yā cerāḥat, yā minḥet yā miḥnet, yā 'işret yā 'uṣret? Her ḳanḳısıysa görmeyince olmaz!*** (Ferec v. 133b).

mini 'küçük kaz yavrusu; çocuklar için yapılan kalınca yufka ekmeği' DS 3201. ××

minibüs 'küçük otobüs' < İng. ***minibus*** × ***Minibüsteydim. Bindiğimde benden başka kimse yoktu. Öğleden sonra bu saatlerde bu istikamete giden pek nadir olduğundan, minibüsün kolay kolay dolmayacağını, dolmadan da kalkmayacağını biliyordum.*** (E. Şafak 2001 s.17). × ***Ne zaman minibüse binmek zorunda kalsam, kendime göre çareler buluyorum ben de***. (E. Şafak 2001 s. 18).

minicik 'ufacık, çok ufak' < ***mini*** + manayı kuvvetlendiren küçültme eki. × ***Oltanın en narini heveskârların ve çoluk çocuğun harcı izmarit ve istavritinkidir; iki üç kat, iğnesi miniciktir.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 15 Nisan 1940).

AD. **minik I** 'köpek yavrusu, küçük köpek' DS 3201 < krş. Arn. ***minik*** 'cane di piccola razza', Kürd. ***minik*** 'petit chien' Jaba–Justi 1879 s. 407.

minik II 'küçük ve sevimli' < ***mini + -k*** ?? DS 3201 × ***Gözlerini kısarak bakınca, annesiyle babası iki minik nokta gibi görünüyordu. Biçimlerini kaybedip minikleşiyorlardı. İyice açılmışlardı, ama su hâlâ baldırlarına geliyordu.*** (A. Altan 1985 s. 158).

mini mini/minimini 'çok minik', A.C. Barbier de Meynard 1886 II, 808 < bütün bu ***mini***'ler karşısında bir Lat. dilinin tesirini aramamak imkânsızdır, fakat bu arayış maalesef sağlam bir ipucu elde edememiştir. Türk dillerinde ***mini*** 'küçük' yalnız Osmanlı Türkçesi ve Azericede biliniyor. × ***Baḳıŋ Ramażāna dā'ir ne dürlü telġrāf-nāmeler alıyorum: Bāyezīd — Evvelki gün vaḳt-ı ẓuhrda mini mini bir pāpüş ḫırsızı yaḳalanmış ise denāle ve feryādına ve mükerreren vāḳi' olan nedāmetine mebnī taḫliye-i sebīlī icrā ḳılınmışdır. (Ayaḳ ḳablarıŋızı göz öŋünden ayırmayıŋ!).*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 80). × ***Güvercin yavrusu kadar mini mini pamuk gibi yumuşak bir el. İçi yamyaş, dediği gibi terler boşanıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 173).

mini minnacık 'çok küçük ve sevimli' < palatal ünlüden velar ünlülere geçilmesi dikkati çeker. × ***Dudu'nun evi miniminnacık bir kale gibiydi. Dört bir yanı duvarla çevrili, küçük bir yapı. Dış kapıdan büyükçe bir avluya girilirdi.*** (N. Üstün 1970 s. 148). Krş. ***minnacık***.

O. **ministro** 'Avrupa memleketlerindeki hükümetlerinde bulunan devlet adamı, vezir, nazır, bakan' < İt. ***ministro*** a.m. × ***Ma'lūm-ı 'ālīleri buyurulduğu üzere İngiltere ministroları muḳaddemce cümleten ma'zül olaraḳ yerlerine Dük Wellington taḳımınıŋ iḳ'ādı muṣammem ise de me'mūrīyetleri şimdiye ḳadar tebeyyün etmemişidi.*** (Muṣṭafā Reşīd Paşa TTV 1942 [1250/1834] II, 47).

mink 'Kuzey Amerika'da yaşayan, gelinciğe benzeyen ve kürkü çok kıymetli olan küçük hayvan' < İng. ***mink*** a.m. × ***Bacaklarında siyah file çoraplar, ayaklarında yüksek topuklu siyah süet pabuçlar vardı. Beyaz mink bir etole sarılmıştı.*** (N. Eray 1990 s. 39).

minkale/mingale (matematik tabirlerinden) 'harita üzerinde açı ölçmeye yarayan şeffaf alet, iletki, protractor' Ahmed Vefik Paşa 1933az s. 54. ××

minkar 'kuş gagası' < Ar. ***minḳār*** a.m. × ***Nāgāh havādan bu Sīmürġ gelür, bāġuŋ ortasında ḳonar. Ol cemā'at-ı zenān ḳorḳarlar dururlar, eve girürler, bėşigi yėrinde ḳorlar. Sīmürg yüriyügeldi bėşigi minḳārına aldı, havāya dügdi.*** (Ferec v. 188a).

minnacık 'küçücük' krş. ***mini minnacık***. × ***Sevgilimin o minnacık, o pamuklar gibi yumuşacık elini avucumun içine alır, yıllar yılı boğazımda düğümlenen gerçekleri bir bir anlatırdım.*** (A. Öztüre 1950–51 s. 47). × ***Ailenin oturduğu odanın penceresinden minnacık bir gökyüzü görülüyordu.*** (E. Şafak 2001, 180).

minnet 'iyiliğe karşı duyulan minnettarlık hissi, kendini borçlu hissetme, gönül borcu' < Ar. ***minna*** 'lûtuf, iyilik, nimet'. × ***Nefsine karşı bir mücrim vaż'īyetinde idi. Kendi kendine sü'-i ḳaṣd etmişdi. Bu da ne içündi? Dānā Meḥmedi ḳurtarmaḳ, minnet altında bıraḳmak, nüfūẕdan düşürmemek...*** (M. Yesari 1928 s. 323). × ***Ben Dilfıkâr'ın bana verdiği tahsisata dokunmamaklığım onun minneti altına girmemek içindi. Böyle bir teşebbüste bulunursam yine onun minnetine sığınmış olmaz mıyım?*** (R. C. Ulunay 1941 s. 204). × **minnet dut-** '(birisine) bir iyilik ederek kendini sevdirmek': × ***İmdi çün bu sa'ādet yüz gösterdi, gerekdür duḫter-i çü-aḫteri buŋa vėresin ve minnet***

dutasın ki yarın bir gün bu vaṣlat ḫaberi Māhiyārşāha yėtişicek senden minnet-dār ola ve işüŋi āʿlā-yı ʿilliyīne ėrüre! (Ferec v. 14a). ***minnet ḳıstur-/minnet ḳo-*** 'exprobrare beneficium, obstringere, obligare sibi aliquem' Meninski 1680 II, 3694, III. 4933: × RIḤLETĪ —: ***Ḥekīmi oŋa kendim içün alı-veriyorum. Ṭabīʿati, fıṭreti pāk olan evlād babasınıŋ cānına lāzım olan ādama varmağa minnet mi ḳor?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1928 s. 17).

minnetçi 'aracı; iyilik edici' × ***Gėdif koyluları minnetçi getirif arvada. Koyluları yolluyıf arvadın evine. Koylular bu arvada çoḫ minnet eliyifler.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6).

minnetdar 'birinden gördüğü iyiliğe karşı mahcup ve teşekkür borcu olan' < Fa. ***minnat-dār*** a.m. < Ar. ***minnat*** ve Fa. ***-dār,*** b. ***ābdār*** ⊡. × ***Şābür bu ḥāli işitdi, ṣandı-ki düş gördi. Barmağın başı üzerine ḳodı: "Ḫayr ola, ḫidmet ėd-eyin, minnet-dār olayıŋ!" dėdi.*** (Ferec v. 118a) × ***Āleti gelsün, ben ol işi bilürem, işleyeyim, ḫoca sulṭāna iletsün; anı minnet-dār eylesün.*** (a.e. v. 239a).

mintan/minten b. ***nimten.***

min tarafillâh/mintarafillah 'Allah tarafından (gönderilmiş)' × ***Bu neviʿ düşünceleriŋ ṣoŋunda Maẓlūmeyi ʿAzīze'niŋ elīm ʿāḳıbetinden ḳurtarmaḳ için kendisini min ṭarafi llāh meʾmūr gibi görüyordu.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 172). ***Rahmanı ararken, şeytana çattık. Belki mintarafillah bu bizim için bir sınamadır. İmanları kurtarabildik mi?*** (H. R. Gürpınar 2000c s. 80).

minter/mintar 'balık ağı' DS 3202, ZTS 141 ***vinter*** kelimesinin varyantları. ××

AD. **minto** 'kadın mantosu' DS 3202 < ?? ××

(Argo) **mintoni** 'sevilen kimse, sevgili, âşık' H. Aktunç 1990 s. 204 < ?? ××

minval 'biçim, yol' < Ar. ***minwāl*** 'arz, yol' × ***Yeni değil bu düşünce | Yunus da söyledi bunu | O gün bugün ayni minval | Paramparça hakkın donu.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s.31).

mir/mîr (***emir*** kelimesinin varyantı) < Fa. ***mīr*** a.m.; ünlü ile başlayan bazı kelimelerin başında bulunan ünlünün düşmesi × ***Beni öldürse öldürür idi. Hīc intiḳām ėtmezidi şaḥne vu mīr.*** (Ferec v. 105a). × ***ʿİlm-i aḫbār icinde olmaz aŋa mīr | ʿālem icinde bir ʿadīl ü naẓīr.*** (a.e. v. 105a). × ***Ė ḫoca! Ben duḫter-i melik-i Kişmīrem, cihān ḫūbları üzerine mīrem.*** a.e. v. 107a). ***mīrim!*** bugün hitap şekli olarak kullanılır

mir 'Beyoğlu'nun bir zaman meşhur olan en iyi ve en pahalı terzisi' × ***Sevda salına salına yaklaştı. Üzerinde Zäkiye'nin Mir*** (metinde ***mir) şalvarı. Sevda giyince şalvar başka bir şey oluyor. Büyük şanssızlık sonucu şu partide yakalanmasaydı şimdi defilelerde mankenlik yapacaktı salına salına!*** (S. Soysal 1978 s. 106–107).

miralay I '(eski bir askerî rütbe) alay kumandanı, albay' < ***(e)mīr*** ve ***alay***. ××

(Argo) **miralay II /miralay tokadı** 'kuvvetli bir tokat' × ***Ulan git, gitmez. Al, al, iki tokat, nasıl yani miralay tokatı. Bir sendeledi, lâkin hava, gitmez.*** (Orhan Kemal 1950k s. 29). ***Allahımı inkâr edim, ona***

iki dene miralay tokadı. Zati iki sıkımlık canı var... (Orhan Kemal 1952c s. 36). × ***Alamadın veremedin derken, buna bir bir daha iki miralay patlattım ama, ben de beğendim. Yanaklar oldu al al.*** (Orhan Kemal 1957 s. 20).

miraren 'birkaç kere, tekrar tekrar; bir kereden fazla' < Ar. ***mirāran*** a.m. × ***Yiyenler doyduḳdan soŋra ḫidmetkārlara ruḫṣat olması, anlar daḫı hücüm-ile girişü bol simāṭuŋ ni'meti tā ustuḫāna varınca fenā bulması ve ṣāḥib-i żiyāfetüŋ ḫuddāmı riyāżet-ile 'ömrin geçürmesi mirāren müşāhede bulunmışdur.*** ('Ālī 1975 s. 127). × ***Ve ba'ż-ı çavuşlar tā diyār-ı 'Arabdan yararca yondlara binüb tedrīc ile Rūma dek getürmek ve ser-menzile geldügi gibi bir ādemine vėrüb döl niyetiyle çiftligine göndermek mirāren vāḳi' olmışdur.*** ('Ālī 1982 II, 153).

miras 'ölenden yakınına kalan mal' < Ar. ***mīrāṯ*** a.m. (/wrṯ/ kökünden). × ***"Bunda ḳonışılıḳda bir güzel vardur. Ol öŋ gelen uluyıla ṣoḥbet ėdüb ḫoşnüd gönderüb-durur. Buyursaŋ varayım, senüŋ icün daḫı söyleşeyim." dėdi. Vezīr eyitdi: — "Ol dėdügüŋ kişi benüm ḳardaşum oğlıdur. Mīrāṣıla ol güzel(i) baŋa degir!"*** (Ferec v. 24b). ***miras kal-*** '(birine) veraset yoluyla intikal etmek': × ***Benden ṣoŋra bir sivilcicügüm yoḳdur ki bu mülk aŋa mīrāṣ ḳala.*** (Ferec v. 142a). ***miras ye-*** 'kendisine birinden miras kalmak' < Fa. ***mīrāṣ-ḫʷur*** şudan a.m.'dan calque.: × ***Macit, annesinden miras yedi. Üveyannesi de epey mal mülk bırakmış, zannediyorum.*** (M. Yesari 1943 s. 8). × ***O zamanlar miras yiyip çapkınlığa ve hovardalığa vuran delikanlılar, yanlarındaki dalkavuklar arasında ipsiz sapsız baldırı çıplak, kabadayı geçinen güruhtan muhafızlar alırlar, onlara dayanarak ötede beride külhanbeylik ederlerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 108).

mirasyedi 'miras yoluyla zengin olan ve servetini har vurup harman savuran kimse' < ***miras ye-*** ve ***-di*** geçmiş zaman eki ile isim yapan kelimelerden, × ***'En şık mirasyedi beyler, en ileride paşa oğulları, paşa damatları benim yanımda sandal olabilirler mi acaba?'*** (S.M. Alus 1944 s. 14).

AD. **mirav/merav** 'suyu bahçelere sırayla ve düzenle dağıtan kimse' DS 3165, 3202 < Fa. ***mīr-āb, amīr-i āb***. × ***Geceleri "meravlar" bağlara su bölüştürürler. Her sırası gelen, o gece bağında yatar, sazlardan, ağaç dallarından yapılmış kulübelerde uyurlar.*** (N. Üstün 1968 s. 41).

Mirgûn b. ***Emirgân***.

mir-i alem 'sancak beyi' < ***(e)mīr*** ve ***'alem***. × ***Andan soŋra mezbüruŋ yėrine mīr-i 'alemlükden çıḳma Ḳurd Paşageldi.*** ('Ālī 1975 s. 165).

O. **mir-i kelâm/mirikelam** 'güzel konuşan, söz ustası' < ***(e)mīr*** ve ***kelâm.*** × ***İçlerinde en mirikelâm olan ve durmadan lâkırdı yakasını açan kırçıl sakallı, müteaddit kere vükelâ sandalyesine oturmuşlardandı.*** (S.M. Alus 1933k s. 108).

mir-şikâr 'avcı, doğancı' < Fa. ***mīr-şikār*** 'huntsman and trainer of hawks, a falconer' F. Steingass 1930 s. 1361 (***mīr*** ve ***şikār***). × ***Nāgāh şāhuŋ ḫaṣ***

doġanı pervāz ėderken gözlerden ġāyib olur. Şāh ol cihetden muvazza'ulḫāṭır olur. Dört yaŋa mīrşikārlar, veşṭaḫārlar segirdürler, atlar depelerler, isterler, bulımazlar. (Ferec v. 130a).

misafir I b. ***müsafir***.

misafir II 'konuk, yabancı', b. ***müsafir II*** × ***Misāfir ammā ne kāfir!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 199). × ***Üç gün, beş gün misafirlik sürdü. Sonunda kardeşleri surat etmeye başladılar hepimize de. Misafir amma ne kâfir olduk.*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 80). ***misafir et–*** 'misafirliğe kabul etmek': × ***Bu şehir beni bir aḳşām misāfir etdi. Cum'a günü sā'at sekiz buçuḳda Aḍanaya gitmek üzere şimendöferde idim.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 183).

misal I 'örnek, nümune, model' < Ar. ***miṯāl*** a.m. × ***Mu'allimler cān āzād eyleyeler; Miṣāl almada güzel yazu yazanlaruŋ miṣāli olmaya.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 148). × ***O vakitki Tokatliyan şimdikinden daha cafcaflıydı. Bir misal getireyim de anlayın: Meselâ dana pırzolası istedin değil mi, beş on dakika sonra kuyruklu setreli garson, arabayı andıran dört tekerlekli yayvan bir masayı yürüterek gelir...*** (S.M. Alus 1944 s. 68).

misal II 'gibi' < Fa. (bir isme takılarak sıfat yapar) ***–miṣāl < miṣāl I***: × ***Deniz kenarında oturanlar saat ikiye doğru açıklardan bir mor rengin ağır ağır yaklaştığını, köpüklü güzel meltemin hastaya şifa, ilâç misāl geldiğini görüyorlardı.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 116). × ***Biz gümüşgerdanı Kalpakçılar başında tuhafiyeci sanıyorduk, meğerse kalem kâtibi Yusuf misal bir delikanlıymış ayol!*** (S.M. Alus 1944 s. 17). Mülkiyet ekini alarak Türk sentaksına yaklaştırılan şekli: × ***Fareler kedi misali alına salına mekik dokuyorlardı.*** (N. Tirali 1947 s. 38). ***u misâl*** 've onun gibi şeyler': × ***Ė māye–i zer–i men ve ė sāye–i ser–i men! Senden seni gerek. Māl u miṣāl muḥaḳḳarumuz ol–ḳadar vardur ki saŋa vu baŋa ölince yeter.*** (Ferec v. 17b).

misal III 'buyruk, emir' < Fa. ***miṣāl*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1172 < ***misal I***. × ***Miṣāl–i şerīf, ḫiṭāb–ı laṭīf ėrişdi, öpüb baş üzerine ḳonuldı.*** (Ferec v. 142b).

(Argo) **misi** 'buçuk' < Yun. ***μιση*** (misí) a.m. M.L. Wagner 1943 s. 24 × ***Bir misi lira*** 'bir buçuk lira' F. Steinherr 1932 s. 192. ××

misina 'balıkçılık tabiri' olta ipi olarak kullanılan kıl veya naylon iplik' < İtalya'da Sicilya adasındaki ***Messina*** şehrinin adından Kahane–Tietze 1958 no. 413. × ***Misinayı ustaca, acele etmeden topladı; iğnelerin üçü dolu.*** (C. Kavukçu 2001 s. 35).

AD. **misine** 'saz saplarına aralıklarla sarılan teller' ZTS 141 < ***misina***. ××

AD. **misiri/mısırı/mısıra** 'duvarcı malası' DS 3190 < Yun. ***μυστριον/μυστρι*** (mistrí) Ch. Tzitzilis 1987 no. 354. ××

AD. **misirka/misirga/misirka tavuğu/misir/miska** 'hindi' DS 3189–90. Krş. < Sl. (Bulg., Sırp–Hırv.) ***misirka*** 'Truthenne, Pute'. Krş. Yun. ***misirka.*** ××

Misis 'Ceyhan nehri' < ***Mıṣṣıyṣa < Masisa*** < EYun. ***Μοψουεστια*** (Mopsuestia) D. Georgacas 1971 s. 117). × ***Ol dört baḫşuŋ biri Nīldür, biri***

Furātdur, biri Seyḥāndur: Adana suyı, biri Ceyḥāndur, Mıṣṣīṣa suyı. (Ferec v. 194b).

misk/mis/müşk 'bir cins ceylânın göbeğinden elde edilen güzel kokulu madde, lavanta, kolonya' DS 3203. < Fa. **muşk** a.m. × ***Kanaya karşıladı, Suratına yaklaşmış; ağzını burnunu koklamış. "Katiyen içkili değil; misk gibi karanfil kokuyor!"*** (S.M. Alus 1933p s. 196). ***mis gibi*** 'çok güzel ve temiz': × ***Pantalonunu gösterdi: "Buna mis gibi ütülü, mum gibi düzgün denir mi?" "Baktım, mükemmel mi mükemmel!*** (S.M. Alus 1944 s. 20). 'su götürmez, inkâr kabul etmez': × ***Şaka şukası yok, mis gibi sarhoş! Tutmasam yere yıkılıverecek.*** (a.e. s. 63). × ***28lik, 30luk bir şişko. Güzeli geçelim, vasat bile olamaz; hattâ mis gibi çirkin, kadınların beşaret dedikleri!*** (a.e. s. 49).

O. **misk-i Rûmî** 'sümbülteber, tubéreuse, Polyanthes tuberosa' < Ar. ***al-misku r-Rūmī*** a.m. R. Dozy 1927 II, 592. × ***Böyle ḫōş-büy iken olduḳ-ça muḳābil saçına / Misk-i Rūmī gibi çirkīn görinür her sünbül.*** ('Ālī 1982 II, 208).

miskal 'eski bir ağırlık ölçüsü (aşağı yukarı 4,6 gram)' < Ar. ***miṯḳāl*** a.m. × ***Üşbu düşmen ki seni isteyü geldi, çırāġuŋı söyündürmege geldi. Ve bu senüŋ vezīrüŋe elli biŋ miṯḳāl rişvet vėrbidi.*** (Ferec v. 89a). × ***Naḫḫās beni bir cengī 'avrata biŋ miṯḳāl ḳızıl altuna satıvėrdi.*** (a.e. v. 112a).

misket I 'çocukların oyun oynadıkları bilye' < İt. ***moschetto*** a.m. G. Meyer 1893 s. 71. × ***Kentin her yanı çocuk dolu: işporta tablasını sokak ortasında bırakıp iskelede yüzmeğe kaçmamış olanlar kaldırım kıyısında bir camdan misket için birbirini dövenler, sıska sırtlarında boylarından büyük küfe taşıyanlar...*** (P. Kür 1976 s. 6). × ***Misket oynuyor beyaz sabahlığıyla / Bir dalga boğazın sularında...*** (E. Aykız 1992 s. 19). × ***Oğlanlar da az ötede misket oynuyorlardı. Biri bir çam kozalağı koymuş yere, üstüne taşla vuruyor, kırıp parçalamaya çalışıyordu.*** (F. Baykurt 1971t s. 107).

O. **misket II** 'geniş çaplı eski bir tüfek' < İt. ***moschetto*** a.m. G. Meyer 1893 s. 71. ××

miski 'bir çeşit kartal' R. Dankoff 2004 s. 203 ××

miskin I 'yoksul, âciz, beceriksiz, tembel' < Fa. ***miskīn*** a.m. × ***Daḫı bir fāyide oldur ki miskin-leri esirgemek gerek. Şöyleki zindān-bān 'avratı bir miskīn esirgemegile hezār dīnār eline girdi.*** (Ferec v. 113b). × ***Neler gördi cihānda miskīn insān. Neyi kim ḳısmet ėtmiş aŋa Sübḥān.*** (F. Giese 1929 s. 99). × ***Şeytan demiş ki böyle miskin miskin ne oturuyorsun? Aşk dediğin bu mudur? Sevdiğin delikanlının rahatsızlığı belki de ağırdır; gidip bir istifsarı hatır yok mu?*** (S.M. Alus 1944 s. 78). × ***Havyar keserek esniye gerine, miskin miskin akşamı etmek billâhi günah. Müdüre bir temennah basıp bir kıtır atayım, izini koparıp şöyle iç ferahlatacak bir seyir yerine gideyim diye düşünürken kapı aralandı.*** (a.e. s. 96).

O. **miskin II** 'cüzzamlı' × ***Münec(c)imler: "Sözi gercek-dür" dėdi. "Ne miskīn oldum, ne cāre ėdeyim?" dedi*** (Ferec v. 144a). × ***"Bu yuva-***

nuŋ, bu tülüngīnüŋ elinden ḳurtılışum yoġımış, ne miskīn olmışam" dedi. (a.e. 240). × ***Hastalık beynelavam "miskin hastalığı" denmekle maruf müthiş bir illettir. Türkçesi "cüzzam"...*** (S.F. Abasıyanık 1952h s. 53). ***Bodur mu bodur, akıntı çağanozu gibi bir yürümesi var, miskin illeti de varmış dediler.*** (F.C. Göktulga 1953 s. 117).

misl/misil/misl 'gibisi, benzeri' < Ar. ***miṯl*** a.m. 'o kadarın şu kadar kat fazlası:' × ***Ė şehriyār-ı kāmkār! Buyurduġuŋuz ḳulluġı Taŋrı oŋardı, başardum. Bir ḳız buldum ki cemāl u kemālda kimsene miṣlini nişān vėrecekleyin degül. Ammā yoḫsul ḳızı-dur.*** (Ferec v. 58b). × ***Mübrem ihtiyaç malzemesi şimdiden beş mislisine satılmaktadır. Harp sırasında 3 liraya kadar alınabilen bir fes bugün 5, 6 liraya satılmaktadır.*** (Attilâ İlhan 1981s s. 109).

mismilla b. ***bismillah***.

miso 'miso' < krş. ***misi***. × ***Cebimde Ṭal'at imżālı bi mīṣo līrā var. Merḥüm olduysa da ism-i şerīfi ḳoynumuzuŋ eŋ ṣıcaḳ köşesinde geziyor.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 21).

AD. **misran/mısran/mısranlı** 'hayvanlara yem verilen yer, yemlik' DS 3192, 3204 < ?? krş. Kürd. ***mısrani*** 'bois à côté de la crêche pour attacher les animaux' Jaba-Justi 1879 s. 398. ××

misruditus 'Ortaçağda zehire karşı kullanılan ilaç' Ar. ***Miṯrüdīṭüs*** < Lat. ***Mithridatum,*** ananeye göre Kral Mithridates tarafından icat edilmiş R: Dozy 1927 II, 568. × ***Yılda bir nev-rüz gelür, ḥukemā ḳavlınca miṣrüdīṭüs tenāvüli bā'iṣ-i menāfi' ṭutılur.*** ('Ālī 1956 s. 152).

mistaço b. ***mastaço***.

mistar/mıstar '(geometri aleti) cetvel' < Ar. ***misṭār*** 'mala, satırların doğru gitmesi için kâğıdı çizmeye yarayan alet'. ***mıstarla-*** 'bu işi yapmak': × ***Ben de Yunus Emre divanının kâğıtlârını mistarlayım. (Elini uzatır. Yanındaki açkı tahtasını alır. Kucağına kor. Kâğıtları mistarlamıya başlar).*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 15).

O. **misvak** 'kürdan gibi kullanılan tahta çubuk' < Ar. ***miswāk*** a.m. ***misvak tutun-*** 'misvakla dişlerini temizlemek': × ***'Ömri içre tutunmayub misvāk / Nefesi herze gibi ḳoḳmışdı.*** ('Ālī 1982 II, 139).

AD. **mişenge** 'keten, kenevir lifi' DS 3204 < ?? ××

-miş b. ***imiş***.

mişâta b. ***maşita***.

-mişçene b. ***imiş***.

-mişçesine b. ***imiş***.

EO. **mîşe/meşe** 'orman' < Fa. ***bīşa*** a.m. × ***Bir uzun ipüŋ ucını tābüta baġladı, bir ṭarafına yapışdı, ılanuŋ ardına düşdi. Ol gitdi, yėr yüzine cıḳdılar. Cıḳduḳları yėrde ipi bir muḥkem aġaca baġladı. Gendü yılan ardınca vardı. Gördi, bir mīşeye sürtdi, yatdı. Revende od yandurdı, mīşe'yi yaḳdı. Yılan icinde yandı.*** (Ferec v. 245b).

AD. **mişek** 'yayık kolu' < Kürd. ***māşk*** 'yayık' Jaba-Justi 1879 s. 400. ××

AD. **mişne/meşne** ‘koyun’ THASDD 1055 < Fa. ***mīşīna*** ‘a flock of sheep’ F. Steingass 1930 s. 1362 Tietze 1082z no. 85. ××

mit b. ***mek II***.

AD. **mitari/mitar** ‘dokuma tezgâhında tarağı aşağı yukarı çeken cihaz’ DS 3204 < Yun. ***μιταρι*** (mitári) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 143 ××

AD. **miterazi** ‘dokuma tezgâhında, dokunan bezin sarıldığı yuvarlak ağaç’ DS 3204 < ?? ××

AD. **miti** ‘burun’ DS 3204 < Yun. ***μυτθ*** (míti) a.m. Tietze 1955 no. 193. ××

AD. **mitil I/mitel/metel** ‘yüz geçirilmemiş yorgan, şilte, minder’ < EYun. ‘***ημιτυλιον*** (hēmitúlion) ‘yarım şilte’, (diyal. ***mitúl*** ‘kısa şilte, eski yün örtü’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 135; fakat R. Dankoff 1995 no. 516, Erm. ***mt’il*** ‘spread, quilt’ ile daha direkt bir etimoloji teklif ediyor. × ***Kahveci iskemlelerini içeriye almış, kahvenin pencerelerini indirmişti. Peykelerin üzerine ince birer mitil yayıp, kış hazırlıklarını tamamlamıştı.*** (E.E. Talu 1935 s. 41). × ***Sabah yağmurla başlamıştı. Eski gardiyan, pis pis kokan mitilinin içinde uyandı, gözlerini ovaladı, pencereye baktı.*** (Orhan Kemal 1948e s. 57). × ***Köroğlu bir hana geldi, zaten atı bağlamış, attı mitili yere, hana.*** (Behçet Mahir 1973 s. 319).

AD. **mitil II** ‘koyunların ciğerlerinde sulu kabarcıklarla beliren hastalık, kelebek hastalığı’ DS 3205 < Bulg. ***metil/mitil,*** Sırp-Hırv. ***metīly*** a.m. Tietze 1957 no. 137. ××

miting ‘açık hava toplantısı, nümayiş’ < İng. ***meeting*** a.m. × ***Ama Yapı-İş Federasyonu Ereğli’de protesto mitingine girişince, Morison firması ve öteki patronlarda şafak atıyor. Hayatımız tehlikede diye kaymakama başvuruyorlar. O da Zonguldak’tan takviye istiyor.*** (F. Erdinç 1973 s. 26).

AD. **mitit** ‘dokuma tezgâhında dokunan bezin sarıldığı ağaç, el tezgâhında dokunan şeyleri germeye yarayan araç’ DS 3205 < Yun. (diyal.) ***μιτιτης*** (mitítis) ‘Gerät, welches das gewebe beim Weben gespannt hält’ Ch. Tzitzilis 1994 s. 200. A. Ergür 2002 s. 185. ××

(Argo) **mitra** ‘kadın, karı’ H. Aktunç 1990 s. 204. ××

mitralyet ‘hafif makinalı tüfek’ < Fr. ***mitraillette*** a.m. × ***Şehir dışında kurşun hızıyle önden giden motosikletlerin açtığı yolun iki yanında, birer telefon direği arayla, mitralyetli askerler dikiliyor.*** (F. Erdinç 1969 s. 166).

mitralyöz ‘makinalı tüfek’ < Fr. ***mitrailleuse*** a.m. × ***Çin’e benzer duvarlar yapıverirler. Kal’a bedenlerine mitralyözler ta’biye ettirirsiniz. Toplar hep dolu, fitil üstünde aleste.*** (Feraizcizade M. Ş. 1979 s. 63).

mitrepolid ‘Ortodoks kilisesinde bir çeşit piskopos’ Meninski 1680 III, 5066, R. Dankoff 1991 s. 58. ××

mîve/meyve/meyva ’yemiş’ < Fa. ***mīva/mayva*** a.m. Meninski 1680 III, 5080. × ***Gėce olıcaḳ cānavardan üşenüb aġac başına çıḳmışlar. Dünle gördiler ki dürlü dürlü cānavarlar - her biri bir rengde, bir vażʿda bir ṣūretde- peydā oldılar. Anlar daḫı mīve-lerden yėdiler.*** (Ferec v. 147a).

mîvedâr/meyvedar 'yemiş veren, meyveli' < Fa. ***mīva-dār*** a.m. × ***Birḳac günden soŋra bir sāḥile yėtişdi, gemi bağlayuḳodı; gendü cezi-re-ye cıḳdı. Cezīre mīvedārıdı. Mīve yėmege meşġūl oldı.*** (Ferec v. 99b).

miyan 'orta ara' < Fa. ***miyān*** 'waist, loins, middle, centre'. ***miyāncī*** 'mediator, go-between, broker' F. Steingass 1930 s. 1358. × ***Kenīzek cün Bihrüzuŋ yüzine baḳdı, şīfte oldı, ḫōcaya eyitdi: "Beni buŋa sat!" dėdi. Bāzırgān sevindi, bahā bicdi. Miyāncılar niyāmcılar bīdār ġayr-ı niyāmlar ḳarārlaşdurdılar.*** (Ferec v. 106b).

O. **miyansara/miyansaray** 'bir konağın orta bölümü' < Fa ***miyān-sar/ miyān-sarāy*** a.m. × ***Gördi ki bir ulu sarāydur. Hücre-leri var, ṣuf-fa-ları var. Miyānsarāyda bir ḥavż var.*** (Ferec v. 93a). × ***Miyānsarāyı perdelerile bezedi.*** (a.e. v. 59a). × ***Ḫālid bir sarāy gördi: gėŋligi heştād ender heştādıdı. Miyānsarāyında bustānı var.*** (a.e. v. 209).

miyavla- b. ***mavla-***.

AD. **miytan** b. ***nimten*** 'kollu yelek' DS 3206, A. Ergör 2002 s. 165. ××

mizac/mizaç 'huy, tabiat, karakter; sıhhat, sıhhi durum' < Ar. ***mizāc*** a.m., asıl manası 'karışım', krş. Fr. ***tempérament,*** İng. ***temper***. ***mizac alış-dır-*** 'anlaşmak, mercimeği fırına vermek': × ***Bu ḫātūn aḳçem ile al-duġum cāriyemdür. Gendüme ḫātūn ėdindüm. Cānum gibi sever-düm. Şöyle ki cümle varım anuŋ elinde idi. Bir siyāh kölem daḫı var idi. Meger bunlar mizāc alışdurmışlar. Benüm ise ḫaberüm yoḳ. Bir gün bunlar ittifāḳ ėtmişler ki beni helāk ėdeler.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 303).

O. **mizan I** 'terazi' < Ar. ***mīzān*** a.m. (/vzn/ kökünden). ***mîzân ile çek-*** 'tartmak'. × ***Der-ḥāl ḳāżī buyurdı, ṣanduḳdan altun kīse-sin çıḳardılar, getürdiler, mīzānıla çekdiler. Biŋ dīnār zer-i münevver-i müdev-ver[i] rengrez öŋinde ḳodılar.*** (Ferec v. 16a). ***mîzândan in-*** 'normali geçmek, üstün değerli olmak, ağır basmak' krş. ***teraziden in-***. × ***Öyleye degin evleri gördüm, mīzāndan iner kimsene bulımadum.*** (Ferec v. 58b). ***mizan günü*** 'mahşer günü': × ***Sevap işliyen sevabının, günah işliyen günahının karşılığını alacaktır. Cenaballah bizim her türlü fiilimizi ayrı ayrı birer tevtere yazdırıyor. Mizan günü huzuruna vardığımız vakit, tevterlerimizi açıp soracak...*** (F. Baykurt 1961o s. 26).

Mizan II 'Terazi burcu, Libra yıldız kümesi' × ***Bir usṭurlāb çıḳardı, güneşe berāber dutdı, eyitdi: "Eyü sāʿat-dür, āfitāb mīzāndadur. On iki dereceden Zühre-ye muttaṣıldur.*** (Ferec v. 207b).

mizansuz 'tartılmamış, yerinde olmayan, ölçüsüz, inceliksiz' < Ar. ***mīzān*** + Tk. ***-suz*** × ***"Ol yigit ḫūblıḳda, bī-ʿuyūblıḳda āyet-dür. Hīc vechile hīc nesnesine ṭaʿnum yoḳ. Ammā göŋlüm sulṭānı ḥükmi oldur ki aŋa varmayam, gendözümi vėrmeyem. Sebeb nedür bilmezem. İmdi eger şāh beni aŋa cebrile vėrürse gendözümi helāk ėde-rem." Atam bu mīzānsuz sözümden dilteng oldı, vezīrini şehzāde ḳatına vėribidi, ḳızuŋ ḫaberini bildürdi.*** (Ferec v. 107b).

mizara 'büyük memeli damızlık hayvan' DS 3206 < Sırp-Hırv. ***mùzara*** (inek, koyun, keçi) a.m. Tietze 1957 no. 143. ××

mizer 'bir kâğıt oyununun ismi' H. Kodaman 1944 s. 225 < Fr. ***misère*** a.m. ××

AD. **mizik/vizik/vızzık** 'sivrisinek; tatarcık' DS 3206. 4104, 4106 < Gürc. ***bziḳi*** 'atsineği'. ××

mizitra 'taze keçi peyniri' < Yun. ***μυζήθρα*** (mizíthra) 'Buttermilch' G. Meyer 1893 s. 57. ××

AD. **mizmil/mizmile** 'kızakla kayarken kullanılan değneğin ucundaki sivri demir; üvendirenin ucundaki sivri demir' DS 3206 < Ar. (Suriye diyal.) ***zmīl*** 'ciseau de menusier de tailleur de pierres' < EYun. ***σμιλη*** (smílē) 'knife for cutting or carving' A. Barthélemy 1935 s. 319. ××

AD. **mocan** 'soğukkanlı' DS 3206 < Sırp-Hırv. ***mo'ćan*** 'kuvvetli' Tietze 1957 no. 140 (etimoloji semantik açıdan zayıf). ××

mocuk 'kısa hırka' DS 3206, A. Ergür 2002 s. 185. ××

moda I 'giyimde ortaya çıkan geçici yenilik' < İt. ***moda*** a.m. × ***Arnavut kariyesinde moda demek Fotika demek idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 182). × ***Bu üç kardeş, mukannen olan saatte, zamanın modasına etbaen gayet şık ve zarif bir surette giyinmiş ve kendilerine fevkalâde çekidüzen vermiş oldukları hâlde saraya muvasalat eylediler.*** (Türk masalları 1991 [1328] s. 113). × ***İtmeden mi'demi her vechile tezyīn, ta'mīr, / Modanıŋ 'āşıḳı olmam, süse mangır vermem.*** (Hasan Rüştü 1937 s. 64).

moda II b. ***muda***.

model 'örnek, nümune' < Fr. ***modèle*** a.m. × ***"Haydutlar nasihati" pek güzel ve Türkçe kitabet için taklide şayan bir modeldir.*** (Namıḳ Kemāl 1967 [1865] I, 13).

modista 'tuhafiyeci' < İt. ***modista*** a.m. × ***Dört yol ağzını biraz geçdikden sunġra hayvanden inib bir modista dükkyanına girdi.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 1).

modistra 'tuhafiyeci' < Yun. ***μοδιστρα*** (modístra) < Fr. ***modiste*** a.m. + ***raftra*** 'kadın terzi' kelimesinin ikinci hecesi. × ***Dikişci ḳadınlar, modistralar, Ḳatrin'iŋ cihāzınıŋ ṣoŋ tertibātını icrā ediyorlar.*** ('Alī Muẓaffer 1316 s. 10).

(Halk ağzı) **modistracı** 'modistra' < ***modistra + -cı.*** b. ***attarcı*** ⊡. × ***Ma'şūḳuŋ bilā sebeb her gün modistracı dükkānına devāmı Adel haḳḳında mağaza müdīresiniŋ ve dīger işci ḳızlarıŋ şübhelerini da'vet edeceğinde şübhe yoḳdur.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 96).

AD. **modonilon** 'küfür' K. Emiroğlu 1989 s. 182 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μω τον ηλον*** ([ga]mō ton ilión) argo tabir 'güneşi sikerim' Ch. Tzitzilis 1990 s. 199. ××

AD. **moduk** 'sekiz kilo alabilen bir tahıl ölçeği' DS 3207 < krş. Kürd. ***modëk*** 'bol, bassin' Jaba-Justi 1879 s. 392. ××

AD. **modul (tepe) II** 'sivri' DS 3208 < ***mudul I*** Ch. Tzitzilis 1987 no. 344.

AD. **modül I** b. ***mudul I***.

AD. **moğukla-** b. ***mayıkla-***.

moher/muher 'tiftik keçisinin yumuşak ve parlak yünü ve ondan yapılan kumaş.' < Fr. ***mohair*** a.m. × ***Muher atkısını attı Kent'e. Onun üşüyen başını örttü. Ayaklarını, dizlerini, gövdesini sımsıkı sardı.*** (S. Burak 1983 s. 53).

mokasen 'kısa ökçeli, bağsız ayakkabı' < Fr. ***mocassin*** < İng. ***mocassin*** < Algonquin ***mockasin*** a.m. × ***Uzun boylu, ayaklarında eskimiş siyah mokasenler, ceket dapdar, kısacık.*** (Orhan Kemal 1965f s. 58).

moket 'bir çeşit kadife' < Fr. ***moquette*** a.m. × ***Anadolu kilimleri henüz İstanbul evlerine serili değil. Avrupa moketleri de öyle. Tatavladaki apartman, baştan başa muşamba ile kaplanmış.*** (G. Dino 1991 s. 56).

mola (gemici dili) 'tayfalara verilen çeşitli emirlerde 'bırak!' manasında geçer' < İt. (Venedik diyal.) ***mola!*** 'let go! ease off!' Kahane–Tietze 1958 no. 429. ***mola et-***, ***mola ver-*** 'iş arasında veya yolculukta dinlenme, istirahat: × (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 54 u 10). × ***Göksu deresine girdik. Nihayetlerdeki eğri ağacın altına kadar sandalı çektirip bir mola verdik.*** (S.M. Alus 1944 s. 61). ***mola taşı*** 'hamalların sırtlarındaki yükü dayayarak dinlenmeleri için sokak kenarlarına konmuş yüksekçe taş': × ***Arasıra oranın çocuklariyle türlü haşarılıklar yapıyor, yumurtacının dinlenmek için mola taşına koyduğu yumurta küfesini devirmek için arkadaşlarına yardım ediyordu.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 35).

O. **molada/molade** 'konakta ağır işleri gördürmek için satın alınan kadınlar' Abdülaziz Bey 1995 II, 315 < ?? × ***O zamanlar "molada" denilen, tahta silmeye, çamaşır yıkamağa alınmış, yanaklarının alı yerde, iriyarı güçlü kuvvetli Çerkes cariyeye hemen nikâhı basıp odasına çekiyor.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. s. 4. V. 1942). × ***Kalfalar, molada denilen neviden, yani yalnız çamaşır yıkama, tahta silme gibi aşağı hizmetlerde kullanılan halayıklardan değil. Konağın kaç yıllık emektarları, elleri usluplu.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 22. III. 1944). × ***Erkek kılığının kötülüğü şu ki: her gün giymediğimiz için frak çoğumuza bir acemilik, bir moladalık veriyor. İnsan ellerini nereye koyacağını, kollarını ne tarafa sarkıtacağını bilemiyor.*** (B. Felek 1947 s. 186).

AD. **molak** b. ***mulak***.

molaz b. ***molos***.

mole 'dalgakıran' < İt. ***molo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 431. × ***Meẕkür yėr küçük gemilere yataḳdur. Orada bir mole ya'nī dökündü vardur; meẕkür su içinde görünmez. Ol dökündü tā ṣuluḳdan gemi örtüb liman ėder.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 569).

molivarya balıkçılık terimlerinden 'oltaya takılan kurşun' < krş. EYun. ***μολυβδαινα*** (molübdayna/molívdena) a.m. × ***"Molivaryanı parlattın mı?" dedi Vasili. "Al cıvayı parlat!"*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 37).

molos/molaz/moloz 'toprak, kireç, tuğla, taş kırıntısı, yapı döküntüsü; pietra molla da fabricare non molto grossa' Meninski 1680 III, 5036, 5037

< EYun. ***βωλος*** (bōlos) 'lump, clod of earth' ?? Kahane–Tietze 1958 no. 431). 'değersiz, işe yaramaz şey veya kimse': × ***Beni gördükçe takılan komşu kızı da bir çimdik attı. Ben de yerden bir avuç kum alıp üstlerine savurdum. Komşu kızları, bir daha atarım korkusu ile bağırarak kaçıştılar. Ağabeyim "Seni moloz seni!" dedi.*** (M.Ş. Esendal 1949 s. 19).

AD. **moloşa/moloş/malaşa** 'ebegümeci, malva' DS 3208, 3111, I. Hauenschild 1989 no. 713, < Yun. ***μολοχα*** (molóḫa) a.m. Tietze 1955 no. 176, < Yun. ***μολοχιον*** (molóḫion) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 336, fakat iki heceli varyant < Erm. ***moloş*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 524.

moloz b. ***molos***.

AD. **molozma** 'küçük balıkları avlamak için kullanılan balık ağı' DS 3209 < Yun. ***βολασμα*** (vólasma) Kahane-Tietze 1958 no. 748. ××

momo b. ***bobo***.

momoç b. ***bobo***.

RD. **momoroz** 'mısır' < Balkan dillerinde yaygın: Bulg. BER. 1995 III. 229, Sırp–Hırv. P. Skok 1972 II s. 229. ***kukuruz***, fakat menşe belli değil. × ***Ben anlarım sizin kızınızın derdini, sol siz bana bi touk bulunus, hem o tougi birer momoroz tanesiyle kırk cün besleniz, kırk cünden sora çıgırın beni.*** (N. Hafız 1985 s. 195).

momucu b. ***bobo***.

AD. **mondik** 'kadın donu' DS 3209, A. Ergür 2002 s. 186 < ??. ××

monokl 'kaş altına sıkıştırılarak kullanılan sapsız gözlük camı' < Fr. ***monocle*** a.m. [Yun. ***mon*** 'tek' + Lat. ***oculum*** 'göz']. × ***Cemal öyle öfkeliydi ki yanan bakışının ateşinden az kalsın monoklu çatlıyacaktı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 46).

mont 'kısa erkek veya kadın ceketi' < ***montgomery*** kelimesinin kısaltılmışı, İngiliz generali Montgomery'nin adından. × ***O genç irisi oğlan karşıladı; hani motosiklet züppesi, baştan ayağa deriler giymiş, deri mont, deri pantolon, deri çizme.*** (Attilâ İlhan 1981f s. 203).

monte et– 'parçalarını birleştirerek kurmak' < Fr. ***monter*** a.m. fiilinden × ***Bu ince uzun bedesten her elli metrede bir, yerden iki metre yükseklikte duvara monte edilmiş demir dirseklerin üzerindeki isli kandiller tarafından aydınlatılıyordu.*** (A. Ümit 1990 s. 74).

montgomeri 'bir çeşit ceket' < etimoloji için b. ***mont*** kelimesine. × ***Elini acele montgomeri ceketinin üst ceplerinden birine soktu. Kalem açmak için kullandığı jileti çıkardı.*** (K. Şipal 1962 s. 6). × ***Kapı aralığında, uzun favorileri, kabarık saçlariyle montgomerili bir genç adam.*** (Orhan Kemal 1965f s. 212).

mor 'kırmızı ile mavinin karışmasından meydana gelen renk, (menekşe rengi)' Meninski 1680 III, 5018 < Çeşitli etimolojiler için b. H. Eren 1999 s. 296–297, belki en kuvvetlisi kelimeyi Mo. ***bur*** 'braun' (?) sıfatına bağlayanıdır, fakat henüz son söz yoktur. ***mor kerraki*** 'aklını kaybetmiş, deli olmuş' < ***mor*** ve ***kerrâke,*** fakat niçin? × ***Baksana adamcağızın hâline:***

kırk yıllık sakalını bile kazıttı. Vallahi çileden çıktı; billahi zırdeli, morkerraki oldu! (S.M. Alus 1944 s. 276).

AD. **mora I** 'böğürtlen' < İt. ***mora*** a.m. veya Yun. ***μουρα*** (múra) 'böğürtlenler'. ××

Mora II 'Yunanistan'ın güneyindeki yarımada' < Yun. ***Μωρεας*** (Mōréas) a.m. × ***Moranuŋ ordusı taẖtı oldı, | Māl-ile anuŋ esīri bol-dı.*** (Enverī 1928 s. 37).

moral 'maneviyat' < Fr. ***morale*** a.m. ***morali bozuk*** 'içine korku düşmüş': × ***"Haydi otur!" diyor kocan. Elinden içki bardağını alıyor, konuklara dönüyor, "Son günlerde morali bozuk, yorgun biraz" diyor, seni korumak istercesine.*** (Peride Celal 1991 s. 160).

morar– 'mor bir renk almak, mor olmak' < ***mor*** + renklerde kullanılan ***–ar–*** genişlemesi, b. ***ağar–*** ⊡.

AD. **morç/morş/murç I** 'filiz' DS 3210 < Erm. ***morç*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 527.

EO. **more** b. ***mori***.

morfin 'uyuşturucu bir madde' < Fr. ***morphine*** a.m. × ***Benim tuttuğum bir arkadaşıma da gözümün önünde morfin attı dün; burnu büyüdü, şımardı çok artık, sallamıyor beni de!*** (L. Erbil 1984 s. 95–96).

(Argo) **morfinle–** 'kışkırtmak; gammazlayarak kışkırtmak' H. Aktunç 1990 s. 204. × ***Yatakhanede poker oynarken basılmışlardı geçen gün! — Bizi basan Kel Mahmuttu ama, hep müdürün başının altından. Ona da morfinleyen yine Sidikli Turan.*** (R. Ilgaz 1959 I, 88).

EO. **mori/more/mûrî**/RD. **moru** 'eski bir hitap kelimesi' < Yun. ***μωρε*** 'aptal!' Krş. ***mere*** × ***Zübeyde Ḫātün ol cariyeye: "Mürī, neye baḳarsın?" dėr. Ol cāriye eyidür: "Ė ḫātün-am! Şol çuval götüren yigit benüm ḫöcamdur. Bulḳāsım-dur!" dėr. Zübeyde Ḫātün baḳar, görür, güler: "Bu bir ḥammāl er, Bulḳāsım neden olsun?"*** (Ferec v. 10a). × ***Gendü bir yėrde oturdı, ben-daẖı oturdum. Kenīzeke eyitdi: "Dur, mürī! Hünerlerüŋi göster! Gör: seni şunuŋ gibi yigide sataram hā!" dėdi.*** (Ferec v. 116b). × ***Mori kız, niçin bukadar Cok ağlaysın?*** (N. Hafız 1985 s. 223). × ***Zeynep, moru Zeynep!!!*** (M. Başaran 1955 s. 42).

morina b. ***moruna***.

AD. **mormani** 'böğürtlen' DS 3210 < Erm. ***mormeni*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 526. ××

mornel/murnel (gemici dili) 'evvelâ her biri ayrı ayrı sola, sonra hepsi birden sağa bükülmek suretiyle üç halat telden yapılmış ip' L. Gürçay 1943 s. 303 < İt. (Venedik diyal.) ***merlín*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 412.

AD. **morş** b. ***morç***.

(Argo) **mort** 'ölü, ölmüş (kimse)' H. Aktunç 1990 s. 204 < İt. ***morto*** a.m. ***mort et–*** 'öldürmek' a.y. ××

(Argo) **mortayı çek–** b. ***mortuyu çek–***.

AD. **morti** 'yağ, peynir, süt gibi inekten elde edilen ürünler' K. Emiroğlu 1989 s. 183 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μορτη*** (mortí) 'sütün yağı, kaymak' Ch. Tzitzilis 1990 s. 199 (enteresan menşe izahı ile). ××

(Argo) **mortla–** 'ölmek' < İt. ***morto*** 'ölmüş, ölü' H. Aktunç 1990 s. 204. × ***Hasan Ağayı şehre indirmek, paralı bir doktorun kapısına çekmek gerekti. Ama, biçare adam, tahta arabanın sarsıntılarına nasıl katlanabilirdi? Ya yarı yolda mortlarsa!*** (Reşat Enis 1944 s. 252).

(Argo) **mortocu/mortucu** 'ölene gelen veya cenazede bulunan papaz' H. Aktunç 1990 s. 204–205. × ***Yā bu mortocuyu Eyübdan aldıŋ, nereye götürüyorsuŋ?*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 64).

(Argo) **mortuyu çek–/mortayı çek–** 'ölmek' H. Aktunç 1990 s. 205 < ***morto*** 'ölmüş, ölü'. × ***Con kurşunu yedi sırtından. Çekti mortayı.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 86). × ***Sırtımdaki paçavralardan bir parça yırtıp adamın kabasaba yüzüne örttüm. İçim yine rahat vermedi, bezi bir ucundan kaldırdım; İlyas usta şaka yapmıyordu, hakikaten mortuyu çekmişti.*** (F. Baysal 1944 s. 206).

RD. **moru** b. EO. ***mori***.

(Argo) **moruk** (alay sözü) 'yaşlı kimse, ihtiyar' H. Aktunç 1990 s. 205 < Erm. ***möruk*** 'sakal' M.L. Wagner 1943 s. 32, R. Dankoff 1995 no. 536. × ***Moruk moruk, ekşi koruk!*** (S.M. Alus 1933p s. 148). × ***Düşmesi değil, "Moruk!" sözü işlemişti içine. Moruk argo bir sözcük. Morarmış, buruşmuş, küçülmüş, ezilmiş biri demek olmalı. İşte tam benim gibi diye düşündü Tevfik bey.*** (Peride Celal 1985 s. 114). ***morukla–*** 'ihtiyarlamak': × ***O çuvalı kaldıramaz deve. Morukladı hayvancağız.*** (C. Yörük 1956 s. 145).

moruna/muruna/morina 'bir cins balık' Meninski 1680 III, 5021< Yun. ***μουρουνα*** (murúna) G. Meyer 1893 s. 24 × ***'Ācīb ḥikmet–i ilāhīyedür. Nice biŋ ṣayyād māhīler(i) buzı delüb yüz ḳıye gelür mürīne balığı ve mersin balığı çıḳarırlar.*** (Evliyā Çelebī 1314 III, 333).

AD. **mose** 'küfür' K. Emiroğlu 1989 s. 183 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***mω εσ*** ([ga]mō se) argo tabir "sikeyim seni". Ch. Tzitzilis 1990 s. 199. ××

(Argo) **mostra** 'kişinin dış görünümü, kılık kıyafet' H. Aktunç 1990 s. 205. '***mostra/mustra*** 'Warenprobe' < İt. ***mostra*** G. Meyer 1893 s. 62, G. Molino 1641 (mostra maddesinde). ***mostrasını boz–*** 'fiyakasını bozmak': × ***Bir kaç ayı, nihayet bir seneyi beraber geçirmeğe kalmaz, başkasını peylerdi. Yosma da kara gözlerine âşık değil a, daha yağlı kuyruklusunu bulup dehlerdi. Herifcağızın ele güne karşı mostrayı bozmayı olmaz.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 16. I. 1944). ***mostralık*** 'göstermelik, işe yaramaz': × ***O zaman mostralık yerlerden biri de kantar idaresiydi. Otuz mu, kırk mı kayıtlı kâtibi var. Kalemin bir bakacak ol, içerde dört kişiyi bulamazsın. Zira kimsecikler uğramaz. Hepsi iltimaslı; Şehreminin bendelerinden birinin oğlu, damadı, torunu.*** (S.M. Alus 1944 s. 13).

AD. **moşe** 'Yahudi' < Musa isminin İbranicesinden, tipik erkek adı. × ***Bir gün şehrin en zengin Yehudilerinden biri sarayın öginden geçimiş. Kız da pencerenin öginde iken Yehudi kızi göri. Kız o keder güzelmiş***

ki moşe az kali ki bayıla. Canu gönılden kıza aşık oli. (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 167).

moşkat 'eski bir top cinsi' R. Dankoff 1991 s. 59 (muşqat) < İt. ***moschetta/ moschetto*** 'pezzo di artiglieria piccola' A. Prati 1951 s. 672. ××

moşüyh b. ***möşüyh***.

AD. **mot** 'bedava, parasız' DS 3211 < Fa. ***mift*** a.m.

AD. **motal** 'peynir tulumu' DS 3211 < Gürc. ***motali*** 'kind of cheese' E. Cherkesi 1950 s. 128, Tietze 1982z no. 195. ××

(Argo) **motor** 'herkesle düşüp kalkan, kendisini cinsel bakımdan kullandıran, fahişe' H. Aktunç 1990 s. 205. × ***Eli yüzü düzgün, az motor iki karıyı bulup fırıncıyla birlikte Boğaz'daki içkili lokantalardan birine açılmak zor olmadı.*** (Orhan Kemal 1957 s. 109).

motosiklet b.m. < Fr. ***motocyclette*** a.m. (***bicyclette*** örneğine göre). × ***Bunlar babalarının ölümünden sonra azıttılar. Dayın bir kurt köpeği aldı önce. Sonra motosiklet diye dayattı. Almanya diye tutturdu.*** (Peride Celal 1991 s. 145).

RD. **motra** 'kızkardeş'< Arn. ***mótër*** (e aksanlı) a.m. × ***Var imiş bi motraylen bi kardaş. Yalınız imişlar. Kardaş imiş berber. Motrasına âşık oli koyşi çocogi.*** (N. Hafız 1985 s. 198).

moymul 'yırtıcı bir kuş' TS 2821 < ET. ***buymul*** 'having a white neck'. Bu kuşun Türkiye Türkçesi sahasında reel bir mevcudiyeti olmadığı (onun yegâne izi ***boymul*** 'boynu siyah koyun' DS 746) ve belki Simurg gibi bir edebiyat veya masal tezahürü olabileceği hakkında H. Eren 1999 s. 297 maddesini zikretmekle iktifa edebiliriz. ××

AD. **moz/moza** 'eşek arısı; karasinek, öküz sineği' DS 3212 < Erm. ***moz*** 'gadfly' R. Dankoff 1995 no. 521., Kürd. ***möz*** 'bourdon, mouche' Jaba–Justi 1879 s. 408. ××

mozaik 'çeşitli renklerde küçük mermer veya taş parçalarının yanyana getirilmesiyle yapılan resim' < Fr. ***mosaïque*** a.m. × ***Şimdiki ḥālde faḳaṭ ressāmlıḳ fenninde mahāretleri ve mozayıḳ ta'bīr eyledikleri ḫurde ḫurde reng-āmīz taşlar ile i'māl eyledikleri taṣvīrler bir diyārda yapılır şey' olmadığı meşhūrdur.*** (Muṣṭafā Sāmī 1974 [1840] s. 73). × ***Işır karanlığın dibinde / Roma Mozaikleri.*** (M. Başaran 1969 s. 38). × ***Dünyanın her hapisanesi tarihlerine ve içinde geçen hayatlara göre uygun tarzda sıralandığında, ortaya çıkacak dev bir mozaiğin küçük birer parçası da olamaz mı?*** (A. Yurdakul 1987 s. 118).

AD. **mozalak** 'ham, olmamış, sonbaharda büyüyememiş, küçük kalmış (meyve hakkında)' DS 3143–44, 3212–13 < ?? krş. Erm. ***mozi*** R. Dankoff 1995 no. 522. × ***Vişneler kızarmıştı. Kumların içinden, molozların arasından özsuyunu bulup yemişlerini olgunlaştırmıştı, ayva mozalaktı daha.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 75). 'ekşi suratlı, suratsız': × ***Kapıyı çaldık. Mozalak bir hizmetçi kız çıktı. Açtıktan sonra: "Kim o?" dedi.*** (B. Felek 1947 s. 200).

AD. **mozik/mozuk** 'gürbüz dana, erkek buzağı, dana' THASDD 1069, DS 3213 < Kürd. ***muzik*** 'veau' Jaba–Justi 1879 s. 408. ××

(Argo) **moz ol–** ‘içki içerek kendinden geçmek, sızıp kalmak’ H. Aktunç 1990 s. 206 < ?? ××

mozole ‘büyük ve gösterişli mezar, türbe’ < Fr. ***mausolée*** < EYun. ***μαυσωλειον*** (mausoléyon) MÖ 353 senesinde ölen Kariya kralı Mausōlos için Bodrum’da yapılmış anıt mezarın adından. × ***Oğlum, Çamlıca tepesine büyük bir mozole yaptıracağım, hepimiz oraya gömüleceğiz. Mozole bitinceye kadar anneannenin Merkez Efendi mezarlığında kalmasına bir şey demem.*** (M.C. Anday 1965 s. 296–207).

AD. **mozu** ‘kilim tezgâhında alt ve üst ipliklerin üstüne sarıldığı silindir biçimli ağaç’ ZTS 1976 s. 142, A. Ergür 2002 s. 187. ××

AD. **mozuk** b. ***mozik***.

AD. **möhre I** ‘ince kumaş üzerine işlenmiş nakışları ütülemek için kullanılan, hindi yumurtasından büyük bir deniz hayvanı kabuğu’ DS 3213, A. Ergür 2002 s. 187 < Fa. ***muhra*** ‘a kind of small shell resembling coral, beads’ F. Steingass 1930 s. 1354. ××

AD. **möhre II** b. ***müre***.

mönü ‘yenecek yemeklerin listesi, sofraya çıkarılacak yemeklerin tümü’ <Fr. ***menu*** × ***Akşam yemeğine üst düzey subaylar davetliydi... Mönü belliydi...*** (N. Cehiz 1996 s. 43).

möşüyh/moşüyh ‘teliz, çuval’ DS 3211, 3214 < Rus. ***meşok*** a.m. Tietze 1957 no. 136. ××

O. **muabbâ** ‘tamamen dolu, dopdolu’ < Ar. ***muʿabbā*** a.m. (/‘bw/ kökünden). × ***Ol ḳızuŋ yüzügi ḳaşında muʿabbā zehr varıdı. Ol ṭaʿām getürince ḳız ḳaşı fek ėtdi, zehri çıḳardı, ḥāżır ḳodı.*** (Ferec v. 99b).

muabbir ‘rüya yorucu kimse’ < Ar. ***muʿabbir*** a.m. × ***Ė şāh-ı ʿālem! Yaḫşı muʿabbir-miş-sin: düşümi eyü taʿbīr ėtdüŋ. Bu gece gėrü düş görürsem, ėrte geleyim, gėrü taʿbīr ėdermisin?*** (Ferec v. 233a).

O. **muahaza/muaheze** ‘azarlama, kınama, paylama, tenkit‘ < Ar. ***mu’āḫaḏa*** a.m. ***mu’āḫaza et-/mu’āheze et-*** ‘ayıplamak, kınamak’: × ***Hemīşe ḫalḳı incidürdi. Ḫalḳdan işitdügi sözi saḳlarıdı, yėrinde anuŋıla iḥticāc ėderidi: “Fülān vaḳt şöyle dėmedüŋmiydi?” dėyü mu’āḫeẕe ėder-idi.*** (Ferec v. 70a). × ***Melikür̃ elinden gelmezdi ki vezīri muʿāḫeẕe ėdeyidi. Ammā hemīşe bahane-lerile vezīri örselerdi, günāhlar is̱bāt ėderdi.*** (a.e. v. 70a–b).

muahede ‘karşılıklı yemin; anlaşma, uyuşma, sözleşme’ < Ar. ***muʿāhada*** a.m. × ***Cün zenile muʿāhede bu ṭarīḳile vāḳiʿ oldı, durdı, gitdi. Bir demden gördük ki erinüŋ başını kesmiş, getürdi, öŋmüzde ḳodı. Eyitdi: “Sizüŋ döstlığuŋuzda üşde melik-i Zengibār başını kesdüm. Ayruḳ size bundan ḳorḳu yoḳdur.” dėdi.*** (Ferec v. 47a).

O. **muaheze** b. ***muahaza***.

O. **mualece** ‘hasta bakımı; hastayı iyi etme’ < Ar. ***muʿālaca*** a.m. × ***Bir gün ḥükm-i rabbānī Ferāḥşād ḫasta düşer, varımaz. Atası anı görmege geldi, gördi, ḫasta-dur, ʿaẓīm şürīde vü ḫasta-ḫāṭır oldı. Buyurdı: ṭabībler ḥāżır geldiler tā şehzādenüŋ muʿālece-sine meşġūl ola-***

lar. (Ferec v. 35a–b). × ***Ekse̱r-i evḳāt ol ṣanem gendü eliyle mu'ālececeye meşġūl olurdı.*** (a.e. v. 98a). ***mualece et-*** 'hastaya bakmak, şifa bulmasına uğraşmak': × ***Şāh-ı Yemen ėlciyi ḫāyib gönderdüginden endīşe ėtdi. 'Āḳıbet vaḫāmetinden üşendi, ici yüridi. Coḳ mu'ālece ėtdiler. Nāfi' düşmedi.*** (a.e. v. 201b).

O. **muallak** 'asılı' < Ar. ***mu'allaḳ*** a.m. × ***Anda bir altun taḫt varıdı... Üstinde maṭlab isleri, bir er ve bir avrat yaturdı... Başları duşında bir mu'allaḳ altun levḥ varıdı.*** (Ferec v. 95a). × ***Tarlanın birini Paşazade'ye, öteki tarlayı ve hayvanları tefeci Hasan Ağa'ya kaptırdıktan sonra muallakta kalmışlardı.*** (Reşat Enis 1944 s. 140 EO. ***muallak ur-*** 'takla atmak' ?? × ***Rıżvān-şāh gördi kim av bir laṭīf bıŋar üstinde durmış durur. Ol yaŋa at sürdi. Ḳulan gördi ki avcı yaḳın geldi, mu'allaḳ urdı, suya batdı, nābedīd oldı...*** (Ferec v. 28a). × ***Ḳanat bükdi ve uçmaġa yöneldi. / Mu'allaḳlar urub mis̱l-i ḥamāme.*** (Ġazālī 1973–74 s. 244). × ***'Amrī ki peyk olub ḍolanurdı maḥallesin / Biŋ kez mu'allaḳ urur idi, şādmān idi.*** ('Amrī 1979 s. 172).

muallim b.m. (öğretmen) < Ar. ***mu'allim*** a.m. × ***Ulaldı. Altı yaşına giricek mu'allime sımarladı.*** (Ferec v. 91a).

O. **muamber** 'amber sürmüş olan' < Fa. ***mu'ambar*** < Ar. ***mu'anbar*** a.m. × ***Dāye ol maḳāmı pākīze dutdı, her gün 'üd u 'anberile, misk u azfarıla mu'aṭṭar u mu'anber eyledi.*** (Ferec v. 28a).

O. **muambermuy** 'saçına amber sürülmüş olan' < Fa. ***mu'anbar*** 'whose hair is perfumed with amber' F. Steingass 1930 s. 1276 + ***mü/müy*** 'saçlar'. × ***Bir keşīde-güş, güşāde-düş... ṣabī-reg münevver-rüy, mu'ambermüy, ca'be-cebīn, zerrīn-zīn ata bindüm.*** (Ferec v. 108a).

muamele '(iyi veya kötü) başkası karşısında davranış, hareket' < Ar. ***mu'āmala*** a.m. × ***Birḳac gün bu ṭarīḳile mu'āmele geçdi.*** (Ferec v. 12a). × ***Cün ol siyāh yėmekden icmekden fāriġ düşdi, eyitdi: "Ė ṣanem-i māh-peyker! Beni sergerdān ve gendözüŋi bend u zindān icinde neye düşersin? Serkeşligi ḳo, benüm vefāma baş ḳoş! Ve-illā senüŋile bir mu'āmele-süz mu'āmele ėderem ki 'ālem ḫalḳı 'ibret dutalar!" dėdi.*** (Ferec v. 45b). × ***"Senüŋile bu mu'āmeleyi kim ėtdi?" dėr. Ḫudādād eydür: "Baŋa bu ḥālı ḳardaşlarum ėtdi."*** (a.e. v. 65a). 'ticari iş, alışveriş': × ***Ḫorāsānī eyitdi: "Ė ḫōca, ben bu mu'āmeleden gecdüm, nistersin?" dėdi.*** (Ferec v. 214a). ***muameleye al-/ muamele ile al-*** 'faizle almak' Meninski 1680 I, 400, III, 4750. ***muamelece*** 'tefeci' Meninski a.y. ***muamele et-/yap-*** 'birisine karşı şu veya şöyle imiş gibi davranmak': × ***Āh o nāzlı, o ḥalīm, o sevimli Nevberimiŋ üzerine ben kimlere ḫānım diyeceğim. Artıḳ bir dahā öylesini bulamam ki baŋa ḫidmetci değil, ḳardeş mu'āmelesi ederdi!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 27). × ***Benim kim ve ne olduğumu da öğrendiŋ, faḳaṭ baŋa ḳarşı mu'āmeleŋ değişmedi. Yine elimi ṣıḳdıŋ, ḳardeşim dediŋ, insān mu'āmelesi etdiŋ.*** (M. Yesari 1928 s. 69). × ***Bu faḳīr işçilere bu köpek mu'āmelesini yapmaya neden lüzum görüyorlardı?*** (Sabahattin Ali 1937k s. 32). ***muamele yap-*** 'sikmek' H. Aktunç 1990 s. 206: × ***Senin gocan sana heç terbiye vermiyor mu? Heç muamele yapmıyyor mu? Senin gocan hadım mı doğuştan?*** (F. Baykurt 1961ı s. 17).

O. **muanaka** ‘kucaklaşma, sarmaş dolmaş olma’ < Ar. ***muʿānaḳa*** a.m. × ***Ḳaçan-ki ḥuccāc Birke nām menzile gelür, irtesi Mıṣra girmeleri taʿayyün bulur. Ol gice orduları maḥşerden nişāne olur. Yaʿnī-ki aḳribāsından olan ḥācīleri istiḳbāle varanlar ḥayātda bulduḳda günāgün ʿarż-ı muḥabbet u muʿānaḳaları, bulmayanlar ise ġırivv u nāliş u vāveylāda “ay vay, fülān kişi vefāt etmiş!” deyü yāsını ṭutub ḫunyāda olmaġ-ile yanub yaḳılmaları muḳarrerdür.*** (ʿĀlī 1975 s. 103).

O. **muaraza** ’çekişme kavga’ < Ar. ***muʿārażа*** a.m. Krş. ***maraza***. × ***mu’āraza et-*** ‘çekişmek, karşı çıkmak, bir şey için tartışmak, kavga etmek’: × ***Bu sulṭānuŋ bir yavuz ḳızı varımış, şatranc-bāzımış, benā-yı mülükıla muʿārażа ėdermiş, yėnüb başların alurmış, burca asarımış.*** (Ferec v. 239b). × ***Bi gün Sīmürġ fikir ėder, eydür: “Bu ḳızı bunda Süleymānıla muʿārażа ėtmegicün getürdüm. İmdi ben bunı bu vaḳte dek saḳladum. Ḥüccetüm ḳāyimdür, ḫaleli yoḳ”*** (Ferec v. 196b).

muare ‘dalgalı parıltılar verilmiş bir cins kumaş, hareli kumaş’ < Fr. ***moiré*** a.m. × ***Babasının camide olduğu ezan vakitlerinde, muare tafta elbiselerin üzerinden onun kuytu yerlerinin geniz yakan kokusu içini gıcıklıyor, gözlerini karartıyordu.*** (M. Özünal 1991 s. 72).

muattal ‘bırakılmış, terkedilmiş, artık işlemeyen’ < Ar. ***muʿaṭṭal*** a.m. × ***Cün bu endīşe’yi ėdindi, pelās geydi, peşmine sarındı, ḳaraŋġuda oturdı, duʿāya tażarruʿa ṣadaḳaya meşġūl oldı. Mülki, leşkeri ḳapdı salıvėrdi, ḳırḳ güne degin kimseye bār vėrmedi, kimse üstüne girmedi. Umūr muʿaṭṭal ḳaldı.*** (Ferec v. 142a). × ***Lāyenḳaṭiʿ bu degirmeni bu resme işletdi. On yıldan ṣoŋra degirmenüŋ muḥarriki muḥallel oldısa muʿaṭṭal ḳaldı. Manṣūr ġaflet uyḳusından uyandı.*** (a.e. v. 91b). × ***Ḫoca Mūsāyı anda ḳondurdılar, ḳonuḳladılar. İnsānīyete taʿalluḳ ḫiṣālden nesne muʿaṭṭal ḳomadılar, ḳamusını ẓuhūra getürdiler.*** (a.e. v. 71a).

O. **muattar** ‘güzel kokulu, rayihalı’ < Ar. ***muʿaṭṭar*** a.m. × ***Cün gece oldı, düzündüm, ḳoşundum, muʿaṭṭar oldum. Ḳaraŋuda ses diŋdükde manẓara-ya yöneldüm geldüm gördüm: bir ip asılmış durur.*** (Ferec v. 12b). × ***Bir gün düzündi, ḳoşundı, gendözüni muʿaṭṭar u münevver eyledi. Yanuma geldi, umar ki benden ḥareket gele. Bilmez ki gendüden ʿācizter oldum.*** (a.e. v. 73b).

muavenet ‘yardım’ < Ar. ***muʿāwana*** a.m. (/ʿvn/ kōkünden) × ***Anuŋ gibilerden ʿasker-i ẓafer-rehbere muʿāvenet ve nüzül ü ʿavārıż vāridātına bedel ʿavāyid-i keṡīre ile muẓāheret teklīf olunmayub...*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 157). × ***Fabriḳanıŋ ḫastalara muʿāvenet ṣandığı vardır, oradan almanıŋ çāresine baḳacağım.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 94–95). × ***mu’avenet et-*** ‘yardım etmek’: × ***“Ṣāḥib-niʿmet-idüm, niʿmetüm gitdi, miḥnete düşdüm. Merdümlik eyle!” dėdi, “baŋa nafaḳadan mu’āvenet eyle!” dėdi.*** (Ferec v. 90b). × ***Baḳub ḍurmaġla olmaz. Gendümüzi iki leşkerden birine urmamağla bir cānibe muʿāvenet ėtmek geregüz.*** (İbn Kemāl 1970 [16. yy. başı] s. 45). × ***İnsān oğulları bir vücūdun aʿżāsıdır. Ḥīn-i ḥācetde bir birine muʿāvenet etmeğe borcludur.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 27).

O. **muavvec** 'çarpık, kambur vücutlu' < Ar. ***mu'awwac*** a.m. < × ***Bu mihmān-ḫānede dīg, berg, esbāb cümle müheyyā ḳıldılar. Müsâfir ü muḳīm, ṣaḥīḥ ü saḳīm, mu'avvec ü müstaḳīm, netüc u 'aḳīm, aṣḥāb-ı emrāż, erbāb-ı a'rāż, ḳamu eṣnāf ḫalḳ anda gelürler, ḳonarlar.*** (Ferec v. 179b–180a). × ***Ma'lûl, muavveç, sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze sahibine sokulur.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 11).

O. **muâyene** 'görüş, müşahede, BSTTk: tabibin hasta üzerinde yaptığı inceleme' < Ar. ***mu'āyana*** 'görüş, müşahede'. × ***Andan evi ḫalvet eyledi, ḥikmet nerdini öŋine aldı, endīşe ka'batayını yuvaladı, meger dağābāz ḥerīfi müşeşderde giriftâr ėde. Āyine-i ḥālda ṣūret-i ḳażīyeyi mu'āyene gördi.*** (Ferec v. 124b). ***muayene et-/muayene geç-*** 'gözden geçirmek, incelemek': × ***Beni sıkı bir muayene geç! Üç dört günde pirü pak edecek bir fen mucizesi göster!*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 20). × ***Hükûmet doktoru usulen bir muayene geçti. Savcı da yanıbaşında.*** (Orhan Kemal 1949e s. 36). ***muayene ol-*** 'muayenesi yapılmak': × ***Hüseyin anasile o gün doktora gidip muayene olacaktı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 88).

muayyen 'belli, muhakkak, şüphesiz' < Ar. ***mu'ayyan*** a.m. × ***"Eger cevâb vėrmeyesin, ḳanuŋ, māluŋ benüm ola." — "Cevâbuŋı vėrmezisem, mu'ayyen ki ölürem, ne baḥs̱ u kelām?"*** (Ferec v. 134b).

O. **muazzeb/muazzep** 'kaygılı, kaygı çeken' < Ar. ***mu'ażżab*** a.m. × ***Ḥaccām gitdi. Ḫālid eve girdi. Gece ėrteye dek mu'ażżeb yatdı. Ṣabāḥ durdı, eyitdi: "Ol fir'[a]vun gelmedin durayın, varacağum yėre varayım!" dėdi.*** (Ferec v. 209b).

O. **muazzez** 'izzet ve şeref sahibi, muhterem, saygı duyulan; kıymetli, aziz' < Ar. ***mu'azzez*** a.m. × ***Ferruḫrüz yasını sundı, manṣıbı ḳabül ėtdi. Deyrüŋ, manastıruŋ maṣāliḥini żabt eyledi. Fāriğ olup mu'azzez, mükerrem oturdı.*** (Ferec v. 39b). × ***Ḥācib vardı, ol iki şaḫṣı köşke iletdi, mu'azzez u mükerrem dutdı.*** (a.e. 198b).

O. **muazzim** 'sihirbaz' < Ar. ***mu'azzim*** a.m. × ***Bir gün bu melik müneccimleri, mu'azzimleri cem' eyledi: "Oğlanuŋ ṭāli'ini naẓar-ı 'aḳl-ile görüŋ, nedür?" dėdi.*** (Ferec v. 52a). × ***"Pādeşâh! ġam yėme, buŋa göz degmişdür," dėdiler, "Buḫūr gerek, 'azâyim gerek," dėdiler. Mu'azzimler geldiler, ta'vīd yazdılar, 'azâyim oḳıdılar, tebḫīr ėtdiler. Hīc fāyide ėtmedi. Varduḳca şehzādenüŋ renci ḳuvvetlendi. Filcümle mu'azzimler 'âciz olub çekindiler, aṭıbbāyı oḳıdılar.*** (a.e. v. 144a).

mubalağa/mübalağa I 'bir şeyi lüzumundan fazla büyütme, abartma' < Ar. ***mubālağa*** a.m. × ***Eş dosttan biri de, "Mübalağam yok!" diye yeminlerle anlattıydı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 16. X. 1942). × ***Öyle bir gidiş gidiyorum ki tıpkı son hızını almış bir lokomotif gibi. Buna koşmak ta denmez, uçmak denir. Kuş gibi uçuyorum. Mübalağasız belki bir sene Beyoğlu tarafına adımımı atmadım.*** (S.M. Alus 1944 s. 135–136). ***mübalağa et-*** 'bir şeyi olduğundan fazla göstermek: × ***Cün şāh odasına vardı, bir ḫādim Faḫrunnisâ anası Şemsunnisâya ḫaber vėrdi ki: "Bāğumuza bir kel gelmiş, bāğubâna şāgirdlige yanaşmış, bunuŋ gibi, bunuŋ gibi ḥareketler gösterdi" dėyü mubâlağa-lar ėtdi.*** (Ferec v. 203b).

mubalağa/mübalağa II 'pek çok, fazla, inanılmayacak kadar çok' × ***Seni mubālaġa māl vėrüb alduġum, seni ḫöş dutduġum üşbu gėce-yicün idi.*** (Ferec v. 59b). × ***Cüvān-ı Baġdādī cüvān-ı Mervezī-nüŋ istiḳbālına çıḳdı. Bihrüzı iʿzāz u ikrāmıla getürdi, evine ḳondurdı. Bir ay tamām mübālaġa ḫidmet ėtdi.*** (a.e v. 105b–106a). × ***Ḳāżī vü emīr-i şehr ve bāḳī ekābir bu aḥvālı işidicek mübālaġa tuḥfeler düzdiler, Şābūr ḫidmetine geldiler.*** (a.e. v. 122b).

mubarek/mübarek 'bereketli, verimli' < Ar. ***mubārak*** a.m. × ***Mubārek olsun!*** (her durumda iyi dilek) × ***İnşa'allāha seferümüz mübārek ola, ḫayr ola, ḫaṭā gelmeye!*** (Ferec v. 55b). Bu dilek ironik de olabilir: × ***Eger buyısa ki beni sevdüresin, sevgüm ḫod ol ḥadda-dur kim ölürem. Ve-eger olısa ki ʿahduŋdan döndüŋ, peşīmān olduŋ, beni saŋa gerekmez: mübārek olsun! Seni saŋa baġışladum. Anuŋ gibi degülem ki senüŋ gibi bulmaḳdan ʿāciz olam!*** (Ferec v. 74a).

mubassır 'gözetici, bekleyici, bakıcı' < Ar. ***mubaṣṣır*** a.m. × ***Bir ṣandūḳı acdı; gördi ki icinde bir pāre yāḳūt-ı behremānīden bir ṣanem yatur. Anuŋ gibi ṣanem ki ḳıymeti mubaṣṣıruŋ vehmine gelmez.*** (Ferec v. 53a). × ***Andan ġulām-ı cevherī geldi, iki pāre yāḳūtı getürdi, gözsüzüŋ mubaṣṣırı gördi. Gözsüz begendi.*** (a.e. v. 217b).

mubed 'mecusilerin en yüksek din adamı, hakimi, filozofu' < Fa. ***mūbad*** a.m. × ***Gendözüni keşīş ṣūretine ḳoyub şehre yöneldi. Şehre varduḳda müvekkel-ler "Ne gişisin?" dėyü teftīş ėtdiler. Ferruḫ-rūz eyitdi: "Mübed gişiyem, Maġrib ėlinden ḫān-ümān terk ėdüb Kesāyā-yı Aʿẓam ziyāretine gelüb-dururam. Derhal melike haber etdiler. Melik Ehreni kalan mübedleri ḥażır eyledi.*** (Ferec v. 39a).

mûbedân 'mubedler, ateşperestlerin büyük alimleri' < Fa. ***mūbadān*** a.m. (***mübed + -ān*** çoğul eki, b. ***canan*** ⊡). × ***Bu aḳ topraḳdan Ehrenüŋ burunına üresin; ḳoḳusın duyduġınlayın öle, melik deyri saŋa sımarlaya, müyed mübedān olasın, tamam Hindüstān vilāyetinüŋ ḳıblesi olasın.*** (Ferec v. 39a).

mucibince/mucebince 'gereğince, kaidelerine göre' < Ar. ***mūcib*** a.m. + ***-ince*** × ***Cemāʿat oḳudı, żiyāfet ėtdi. Şerʿ-i muṭahhar mūcibince nikāḥ-ı ṣaḥīḥ ėtdiler.*** (Ferec v. 113b). × ***Vardı, buyruḳ mūcibince Dalla'yı indürdi, bir ṣanduḳa koyıdı. Mihtere sımarladı: Mihter ṣanduḳı gemiye ḳoydı.*** (a.e. v. 225b). × ***Ana ʿaḳlı mūcebince eyitdi: "Bu ḳadar keleciye iʿtimād ėtmek olmaz. Ne zaḥmet cekersin? Otur, Taŋrı vėrdügini ḫöş gör, şükür eyle!"*** (a.e. v. 53b). × ***Hezār cidd ü cehdile beni ėve ėve eve ḳoydılar. Bir duḫteri mūceb-i şerīʿatca baŋa nikāḥ ėtdiler.*** (a.e. v. 118b). × ***Usul ve erkân mucibince nikâh kız evinde olur.*** (S.M. Alus 1944 s. 74).

AD. **mucuk I** b. ***mıçik***.

AD. **mucuk II** 'küçük ve çekik gözlü (kimse), çipil gözlü' DS 3214 < ***mucuk I*** ?? × ***Yeni bir HB marka sigara paketi çıkarıp içinden bir sigara çekiyor. Kırmızı yanaklı mucuk gözlü adamın yerinde şimdi Kerem dayım oturuyor.*** (M. Güler 1990 s. 226).

AD. **mucur I** b. ***mıcır*** 'yol yapımında kullanılan taş kırıntısı, kül, kıvılcım; kırıntı, kömür kırıntısı', (Argo) değersiz (kimse)' < Erm. ***mocir*** 'ashes, coaldust, dross' R. Dankoff 1995 no. 525.

AD. **mucur II** 'göz hastalığı, trahom' DS 3214 < Yun. ****μυδρα*** (*miḏrá*) 'bir göz hastalığı' Ch. Tzitzilis 1987 no. 348 (coğrafi dağılımı sebebiyle şüpheli). Krş. ***mıcır I /mucur II***.

muço/miço I (gemici dili) 'küçük yaşta tayfa yamağı' Meninski 1680 III, 5013, R. Dankoff 1991 s. 58< İt. ***mozzo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 437. × ***Faḳaṭ küçük Ameliyā ṣaḥnede ʿarż-ı endām edüb-de senelerden beri düzelmek bilmeyen dili, kekremsi ṣadāsı ile, güfteye muṭābıḳ gemici miçosu ḳılıḳ ḳıyāfet ile: "Haydi ṭayfālar / Gemi yalpalar / İçelim şarāp / Olalım ḫarāp!" diye köhne sarḫoş taḳlīdi yıḳılmalar ile oḳudu mu, ʿaẓīm bir "fori" yapardı.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 1140). × ***O zaman kaptan dudağından hiç düşmeyen cığara ile fıçıya yaklaşır. "Eğer yanıma sokulursanız hep beraber uçarız!" der. Tabiî tayfa da sokulamaz, dağılırmış. Sonra açıkgöz bir muçi geceleyin herifi gözetliyerek fıçının arka tarafındaki musluktan bardak bardak şarab doldurub içtiğini görmüş ve iş meydana çıkmış.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 118–119). Krş. ***miço II***.

muda/moda I (gemici dili) 'kütükbaşı camadanı', ***gabyeler modada*** 'gabyeler kütükbaşı camadanda' L. Gürçay 1943 s. 295 >İt. (Venedik diyal.) ***muda!*** 'change!' Kahane–Tietze 1958 no. 439. × ***Mayna papafingo! Maestrayı topla! Mayna kontra-flok! Mayna iki straliyera! Randaya iki kat camadan! Bundan sonra kala kala yalnız trinkettin ile, biricik bir flok, mudadaki gabya, bir de abasso-gabya kalmıştı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 82).

mudara b. ***müdarâ***.

AD. **mudul I /modul/nodul** 'üvendirenin ucundaki sivri demir' DS 3207–08, 3253–54 < Yun. ***μουτουλιν/μουτουλι*** (mutúlin/mutúli) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 343. × ***Saksağanı yakalamış Keloğlan. Elinde bir mudullu değnek varmış. Mudulu saksağana sokarmış, saksağan cıyaklarmış.*** (M. Tuğrul 1969 s. 248–249).

AD. **mudul II** 'tomurcuk' DS 3207 < ***mudul I*** gibi Ch. Tzitzilis 1987 no. 344. ××

muf! 'öf, ne pis koku!' × ***Bir sāʿatdan ṣoŋra melik geldi. Yaġ ḳoḳusın işitdi, "Muf!" dėdi, burnın dutdı, gėrü döndi.*** (Ferec v. 59b).

mufassal/mufassalan/mufassalā 'tafsilâtlı, etraflı, detaylı' < Ar. ***mufaṣṣal*** a.m. ***Melike eyitdi: "Mübhem ü mücmel söylersiz, müfesser ü mufaṣṣal söylemezsiz. Siz geregise dėŋ; <söylemezsiz, epsem> ben dėyeyin!" dėdi.*** (Ferec v. 182a). × ***Ḥāllarını mücmelen ve mufaṣṣalān tamām söylediler.*** (a.e. v. 26b).

muflon 'bir çeşit kalın, yumuşak astar' < Fr. ***mouflon*** a.m. × ***Kaban giyilecek. Sonra, içi muflonlu botlar. Ama torbaya alçak ökçeli iskarpinler de konulacak.*** (Peride Celal 1961 s. 37).

muganni/muganniy 'şarkı söyleyen, şarkıcı' < Ar. ***muġannī*** a.m. × ***Andan şehri bezerleridi. Bir bir muġannīler taḫtalar düzerlerdi.*** (Ferec v.

71a). × ***Ve coḳ müddet maḥyā eyledi. Muṭrıblar naġamātı, muġanniyler aṣvātı ʻayyüḳa ėrişdi.*** (a.e. v. 127b).

mugni ʻeski bir musiki aletiʼ R. Dankoff 1991 s. 58. ××

muguf, ***vakıf*** kelimesinin varyantı. A. Caferoğlu 1951 s. 265. ××

O. **muğ** ʻZerdüştʼ < Fa. ***möğ*** a.m. × ***İṣfahān vilāyetinde anuŋ bir ulu köyi varıdı, iki muġıla şerīkidi. Ol gendi şirketile dutarlarıdı ve ol iki muġ ḳardaşlarıdı.*** (Ferec v. 66b).

AD. **muğal** ʻbağ ve bahçelerden alınan ürün; evcil hayvan yavrularıʼ DS 3216 < Ar. ***muġall*** ʻürünʼ Tietze 1958 no. 163. ××

O. **muğaylân/ mugaylân** ʼMısır veya Arabistanʼda yetişen bir diken, çölde yetişen diken, bir mimoza veya akasya türüʼ < Ar. ***ummu ġīlān*** ʻmother of goulānsʼ F. Steingass 1930 s. 1282–83. × ***Gendözini bir münker sehmināk ṣaḥrāda gördi ki anuŋ havāsında kuş ucmazdı, arṣasında ḳulan yügürmezdi. Rīgidi, muġaylānlu, ne sudan nām, ne avadanlıḳdan nişān.*** (Ferec v. 131b).

AD. **muğla** b. ***müre.***

muğlak ʻzor anlaşılan, kapalıʼ < Ar. ***muġlaḳ*** a.m., asıl manası ʻkilitliʼ. × ***Bugün dört gündür ki üşbu duḫter-i māh-peyker muġlaḳ u müşkil mesʾeleler sorar, ben kemīne ṣavāb cevāblar vėrürem.*** (Ferec v. 138b).

O. **muğrak** ʻyaldızlı veya gümüş süslemeli (sword-hilt or bridle)ʼ < Fa. ***muġraḳ*** a.m. < Ar. ʻgilded or ornamented with silver (sword-hilt or bridle)ʼ F. Steingass 1930 s. 1280. × ***Şābür dehşetden sögüt gibi ditredi. Nāçār ḍonları geydi, ḍaşra çıḳdı. Gördi, bir ḫāṣ ḳatır - muġraḳ eyerlü, zerkeş künpüşlu- çekilmiş ḍurur.*** (Ferec v. 122a–b).

AD. **muğur/mukur (ol-)** ʻolur demek, istemeyerek kabullenmekʼ DS 3216, 3218 < ?? × ***Çeʼyi öldürmüşlerse size ne bundan değil mi yavrum, öldürenler Türk değil, ölen Türk değil, bir gâvur bir gâvuru öldürmüş, size ne bundan, siz ölseniz o sizin için kılını mı kıpırdatırdı? Yumruklarını havalara diktiler, antlar, yeminler içtiler, gözlerini yaşarttılardı. O koca koca postallarıyla benim ne emeklere damla damla göl olduğum herrekemi çiğnediler. O gün bağrıma taş basıp sustum, suçuna muğur olacak hâlleri yoktu çünkü, yoktu, anladım ve nefret ve sükûnetle karşıladım onları.*** (L. Erbil 1984 s. 43).

muhabbet I b. ***mahabbet***.

(Halk ağzı) **muhabbet II**, ***müebbed*** kelimesi yerine varyant H. Aktunç 1990 s. 206. ××

muhacir ʻyerleşmek üzere başka yere göç eden kimse, göçmenʼ < Ar. ***muhācir*** a.m. ***muhācir arabası*** ʻbir çeşit arabaʼ: × ***Ihlamurda on tane fayton varken en külüstür muhacir arabasını buldu, yedi buçuğa razı edinceye kadar çekişe çekişe pazarlık etti.*** (S.M. Alus 1933p s. 124). Krş. ***macir***.

muhaddere ʻyüzü örtülü, peçeli (kadın)ʼ < Ar. ***müḫaddara*** ʻMädchen, das von der Außenvelt abgeschlossen gehalten wirdʼ H. Wehr 1985 s. 323). ×

İşidildi ki sizüŋ perde ardında bir ʿayāluŋuz varımış. Ümīd oldur ki anı bizüm ḳatumuza vėribeyesiz ki anuŋ ḳudümı bereketinden bize ʿizzet müretteb ola. İltimāsumuzı red ėylemeŋ, ümīdümüzi vefāya ėrişdürüŋ, ol muḫaddere-i muḥteşimeyi bu dost-ı ḳadīmüŋ nikāḥı ʿaḳdine givürüŋ! (Ferec v. 142a–b).

O. **muhadese** 'konuşma, sohbet' < Ar. ***muḥādaṡa*** a.m. × ***Cün bu ḥikāyet üzerine sekiz doḳuz ay gecdi, aralarında muḥādeṡe coḳ vāḳiʿ oldı.*** (Ferec v. 237a). ***muhadese et-*** 'sohbet etmek': × ***Bir gün ḥācibülḥüccāb yārenlerile oturub muḥādeṡe ėderlerdi. Nāgāh Ḫālid-i Efʿī sözi cıḳdı, "Kimse anuŋ ḥālından bilürmi?" dėdiler.*** (a.e. v. 212b).

O. **muhaffef** 'hafiflenmiş' < Ar. ***muḫaffaf*** a.m. × ***Dalla gözsüze eyitdi: "Oğlan gec gelür, bu iş gėc biter, ıssıdur, derledüŋ, donlaruŋı çıḳar, oğlana vėr, dutadursun. Sen muḥaffif ol, odaŋda oturur gibi otur!" dėdi.*** (Ferec v. 217b).

muhakkak/muhakak 'herhâlde, mutlaka, ne olursa olsun; inkârı imkânsız, doğru, şüphesiz' < Ar. ***muhaḳḳaḳ*** a.m. × ***Bir ağaca bindüm, yapraḳlar arasında gizlendüm tā bularuŋ sözleri ne bābdan-dur, muḥaḳḳaḳ bilem.*** (Ferec v. 60b). ***Muḥaḳḳaḳdur ki dünyā iʿtimād yoḳdur.*** (a.e. v. 95a). × ***Naṣr-ı ʿAyyār ḳarā'inile muḥaḳaḳ bildi kim dam gendü damıdur.*** (a.e. v. 50a).

muhakkar (tevazu sözü] 'lâyık olmayan, kıymetsiz, aşağılık, kötü, aşağılanmış; hor, hakir; mütevazı' < Ar. ***muḥaḳḳar*** 'tahkir edilebilen' × ***Muḫtaṣar u muḥaḳḳar her ne vėribinildise luṭf-ı ḳabūlıla telaḳḳī ėdüŋ! Ve bu işi küstāḫlığa ḥaml ėtmeŋ. Vesselām!*** (Ferec v. 142b). × ***"Siz ḫod ġarīblerden nefret ėdermisiz? Vācibdür, gendözümüzi ḫāṭıruŋuza getürevüz. Bu muḥaḳḳarı beḥükm-i teberrük vėribidüm ḳabūl eyle!" dė.*** (a.e. v. 57b).

muhakkarat 'abes şeyler, havaiyat' < ***muhakkar + -at*** çoğul eki. × ***Bunuŋ gibi miḥaḳḳarāt sizüŋ ḳatuŋuzda ʿazīzdür. Eger dīnār hezār ola benüm himmetüm ḳatında ṭopraḳ gibi ḫordur.*** (Ferec v. 119a).

muhal 'gerçekleşmesi imkânsız olan' < Ar. ***muḥāl*** a.m. (/ḥwl/ kökünden). × ***Saŋa münāsib cezā verem, tā kimsenüŋ zehre-si olmaya ki gendü maḫdūmı ḳatında muḥāl söze şürūʿ eyleye.*** (Ferec v. 70b). × ***Umūr-ı mümkini muḥāl-dur dėmek revā degüldür. Ḫudā-yı tebāreke ve Taʿālānuŋ ḳudretine inkār ėtmek maʿnīdār degüldür.*** (a.e. v. 103a). × ***Her cend ki senden bu fiʿl ü bu sīret muḥāl görinür ammā ẓāhir-i ḥāl saŋa yüz dutar. Ben bu cihetden dāyimā seni göricek melūl oluram.*** (Ferec v. 177b).

muhalât 'manasız şeyler, saçmalar' < ***muhal*** + Ar. ***-at*** çoğul eki, b. ***abesiyat*** ⊡. × ***Ġulām içerü girdi, eyitdi: "Ė ḫudāvend! Bir āşüfte ḳavum ḳapuya gelmişler, muḥālāt u hedeyān söylerler" dėdi.*** (Ferec v. 210b).

muhalefet 'bir tutuma karşı olma hâli' < Ar. ***muḫālafa*** a.m. × ***Ekṡer-i ḫalḳ ol bīcāreyi ol ḥāluŋ ehli görmediler, ammā şerʿe muḫālefet ḳapusından girmediler.*** (Ferec v. 175b). ***muhalefet et-*** 'karşı çıkmak': × ***Ė ḳavm! Bilüŋ ki bundan böyle pādişāhuŋuz Menücihrdür. Muḫālefet ėdenüŋ ben ḥaḳḳından gelürem!*** (a.e. v. 31b).

muhalif 'bir tutuma karşı olan (kimse); aykırı' < Ar. ***muḫālif*** a.m. × ***Senüŋ irādetüŋe muḫālif işler işler, iʿtirāż etmemek gerek.*** (Ferec v. 88b). × ***Biz ḳamu bāzirgānlar-idük, muḫālif yėl bizi bu ṭarafa, bu nāhīyete bıraḳdı, bunuŋ eline düşdük.*** (a.e. v. 228b).

(Argo) **muhallebici** 'nazlı, kibar, çıtkırıldım kimse' H. Aktunç 1990 s. 206. ××

muhallel 'boşalmış, boş' < Ar. ***muḥallal*** a.m. (/ḫll/ kökünden) × ***On yıldan ṣoŋra degirmenüŋ muḥarriki muḥallel*** (metinde ***muḫallel***) ***oldısa muʿaṭṭal ḳaldı. Manṣūr ġaflet uyḳusından uyandı. Gördi: māl gitmiş, żıyāʿ u ʿaḳār satılmış, at, ḳatır, ḳul ḳaravaş heb gitmiş.*** (Ferec v. 91b).

muhanad 'bir çeşit tüfek' < Mac. ***moanad*** R. Dankoff 1991 s. 58. ××

O. **muhanat I** b. ***muḫannes*** a.m.

AD. **muhanat II** 'hain; inatçı' DS 3216, R. Dankoff 1991 s. 58 < ***muhannes*** veya < Ar. (Suriye diyal.) ***muḫannat*** 'surnois, traitre, perfide; qui séduit en secret la femme ou le fille de son ami' A. Barthélemy 1935 s. 219. × ***Ah mahannet, ne yaptın? Benim başımı onulmaz bir belâya sohdun!*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 328).

AD. **muhanet** 'yardım etme, yardım' < ***muavenet*** kelimesi yerine. × ***Şimdi kasabada hem okuyor, hem ayakkabı onarıp cep harçlığını çıkarıyordu. Muhanete muhtaç değildi. Sade muhanete değil, hiç kimseye muhtaç değildi..*** (F. Baykurt 1961k s. 177). × ***Dünya böyle idi işte! Muhanete muhtaç olunca kişi oğlu, "Samanlı samanlı dostlar, kevenli kevenli dağlar" gösterirler insana.*** (H. Aytekin 1965 s. 23). × ***Dürüyü bu hallardan kurtarmak istedim. Bir var evine verdim ki muhanete muhtaç olmasın. Dutmalar, kâhyalar baksın mallarına.*** (F. Baykurt 1971t s. 201).

muhannes/muhanat/muhannet 'ibne, namussuz; korkak, kadın yaradılışlı adam, tembel, iş bitirmeyen, cimri, kimseye yardım etmeyen' DS 3217, Meninski 1680 III, 4497 < Ar. ***muḫannaṯ*** 'hünsa; erdişi, güçsüz'. (/ḫnṯ/ kökünden) × ***Bıyıġına baḳma, muhannetdür.*** (V. İzbudak 1936a no. 693). × ***Ol erden yeg ola muḫanneṡ kişi | Ki savaş güni ḳaçmaḳ ola işi.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 23 no. 271). × ***Nice mubārizi yıḳar muḫanneṡ | Ol bahādur kim ol maġrūr oldı.*** (F. Giese 1929 s. 238).

muharrâ 'iyi pişmiş (et)' < Ar. ***muharra'*** R. Dankoff 1991 s. 58. ××

Muharrem 'Arap takvimine gōre senenin ilk ayının adı' < Ar. ***Muḥarram*** a.m. × ***Su bile Muharremde kâse ile içilmez mi?*** (S.M. Alus 1934 s. 111).

muharrik 'harekete geçiren, kuvve-i muharrike' < Ar. ***muḥarrik*** a.m. × ***Ammā ne fāyide? Büse kenārı nedür ki anuŋıla nevʿarūs–ı ʿāşıḳ avına? Zīrā büse müsekkin degüldür, muḥarriḳ fafża-dur***. (Ferec v. 73b).

muhasib/muhasip 'muhasebeci, maliye memuru' < Ar. ***muḥāsib*** a.m. × ***Ḥikāyetde getürmişlerdür ki Hārūn–ı Reşīd Fażal bin Rebīʿile oturmışıdı. Ḫalīfeye üc dāne gevher–i şeb–efrūz getürdüler ki bi-***

rinüŋ ḳıymeti muḥāsibler vehmine gelmezdi. (Ferec v. 95b). × ***Biz muḥāsibler hisābına sığmaz māl alduḳ ve … bir nice ḫidmetkārıla gemiye oturduḳ, Başra şehrindin yaŋa müteveccih olduḳ.*** (a.e. v. 102b). × ***Selâmlıkta bir küçük oda derunında muhasip efendi işe koyuldu.*** (Nâbizâde Nâzım 1960 [1896] s. 14).

O. **muhatabe** 'hitap; konuşma, sohbet' < Ar. ***muḫāṭaba*** a.m. × ***Her gāh muḫāṭaba mücāvebe bu ṭarīḳe gecerdi.*** (Ferec v. 70a).

muhatara I 'tehlikeli teşebbüs' < Ar. ***muḫāṭara*** a.m. × ***Cānuŋı muḫāṭaraya atma!*** (Ferec v. 208b). ***muhatara et-*** 'tehlikeyi göze almak, riske etmek': × ***"Bu 'avrat geldi, eyitdi: "Benümdür, sataram" dėdi. Duvīst dīnār vėrdüm, satın aldum." dėdi. Ḫādım eyitdi: "Muḫāṭara ėtdüŋ, zerüŋi żāyi' eyledüŋ." dėdi.*** (Ferec v. 223b).

muhatara II (sıfat) 'tehlikeli, rizikolu' < ***muhatara I*** yahut ***muhataralu*** yerine yanlış yazım) × ***Muḫāṭara işden ḳorkmazam. Buyuruŋ!*** (Ferec v. 61a).

muhavere 'iki kişi arasında yapılan sohbet, mükâleme' < Ar. ***muḥāwara*** a.m. (ḥwr/ kökünden). × ***Zen-i bennā bu muḥāvere'yi işitdiyse ḥaḳīḳat bildi ki pādişāhdur.*** (Ferec v. 26b). × ***Seg ü ḫörüsuŋ müşāfehe-lerini, muḥāvere-lerini dėyüvėrdi. Ol kişi bu aḥvāli işitdi, ta'accüb ėtdi.*** (a.e. v. 193b–194a).

O. **muhavvata** 'evin önündeki duvar' < Ar. ***muḥawwaṭa*** a.m. R. Dozy 1927 I, 337 (/ḥwṭ) kökünden). × ***Eṭfālı, 'ayālı aldum, üftān ḫīzān Bağdāda geldüm. Bilmezem ḳancaru varam, cemā'atümi bir mescid muḥavvaṭa-sında ḳodum.*** (Ferec v. 68a).

muhavvif 'korkulu, tehlikeli' < Ar. ***muḫawwif*** a.m. × ***Yol muḫavvifdür, sizi bedraḳa-yıla gecürem.*** (Ferec v. 233b).

muhayyar 'seçme imkânı olan; iade olunmak şartıyla satılan' < Ar. ***muḫayyar*** 'seçilmiş, seçme, seçme hakkına sahip olarak'. Krş. ***moher*** 'sorte di panno, o tela simile al ciambellotto, ma miú vile' Meninski 1680 III, 4499. ××

O. **muhayyer ol-** 'seçme hakkı elinde olmak' < Ar. ***muḫayyar*** 'seçilmiş, seçme, seçme hakkına sahip olarak'. × ***Bu dem ṣoḥbet vaḳtı degül. Evet sen iki işüŋ arasında muḫayyer ol. Ammā bu dem beni gör, ammā ayruḳ görme! Ve-ammā baŋa destür vėr! Va'delü döstum vardur. Beni evvel ol görse gerekdür. Aŋa varam, va'de yėrine gele. Andan gelem, bāḳī 'ömrümi ḳaravaşlığuŋda gecürem.*** (Ferec v. 124a).

muher b. ***moher***.

muhibb/muhib/muhip 'seven, sevgisi olan, tutkun' < Ar. ***muḥibb*** a.m. × ***Ė cān-ı cihān! Bil ü āgāh ol-ki Bağdādda bir yegāne ferzāne, ṣāḥib-ḥüsn, muḥibb ü maḥbüb, çoḳ eylüklü dostum vardur.*** (Ferec v. 113a). × ***Senden cāre istedükde duru gel, oğlanuŋ üstüne var, ögretdügüm efsünı oḳı. Oğlan gey olsun ve dükeli ḫalḳ senüŋile cān ḳarışdursunlar, muḥibbüŋ, mürīdüŋ olsunlar.*** (a.e. v. 39a).

muhit I 'kuşatan, çepeçevre içine alan; etraf, çevre' < Ar. ***muḥīṭ*** a.m. × ***Bu cemiyetlere bir türk muhiti demekten ziyade beynelmilel salonlar***

demek daha ziyade yakışık alırdı. (Fazlı Necip 1930 s. 170–180). × ***Bulunduğu muhitte merasim ve tekellüfat içinde cali tebessümler, sahte vakar ile yaşamak onu tazip ediyordu.*** (Fazlı Necip 1930 s. 232). × ***Bu daimî acelesi, o vakitki gevşek ve mütevekkil muhitte birçoklarına kendisinin acınacak bir zavallı olduğu hissini verirdi.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 150). × ***Halam, muhitine uyarak, okumayı da âdet edinmiş değildi. Gündüzleri kendini avutmak için okumanın ilâcını kullanmıyor ve geceleri uyumak için, okumanın afyonunu yutmuyordu.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 167–168). × ***Muhitin bütün eli kalem tutarları orada toplanırlardı.*** (M.H. Egeli 1944 s. 36). × ***Şu adam, kapması muhtemel hastalığı karısına aşılamaktan korkar, gizli fuhuş muhitlerine sokulmazdı vaktiyle. Şimdi bir penisilin iğnesiyle gonoreden altı saatte kurtulacağını sanıyor.*** (Reşat Enis 1957 s. 198).

O. **muhit II /bahr-ı muhit/muhit denizi** 'okyanus; yeryüzünün karalarını her yandan çevreleyen büyük deniz' < ***muhit I***. × ***Şehzāde gözin acdı, gendözin bir ġarīb-şekl ḳubbede gördi: dört ḳapusı var. Durdı, bir ḳapuya vardı: "Daşra baḳayım!" dedi. Gördi ki Ḳāfdan Ḳāfa su dutmış-dur. Sāḥil görinmez. Ḳalan ḳapularda daḫı ḥālı eyle gördi. Te'emmül eyledi, gördi ki muḥīṭ icinde bir ulu ḳaya!*** (Ferec v. 30a–b). × ***Ben melik-i cin ḳızıyam. Adum Rūḥ-efzā-yı Bānūdur. Muḥīṭ deŋizinde bir cezīre vardur. Anda cinnīlerden bīḥisāb ḫalḳ vardur.*** (a.e. v. 28b).

muhkem 'sıkıca, sağlam, kuvvetli' < Ar. ***muḥkam*** a.m. × ***Gėce ḫalvet olduḳda durdı, gürḫāne-nüŋ ḳapusını muḥkem yapdı. Andan tābütı indürdi.*** (Ferec v. 6a). ***Meliki aldı, daşra cıḳdı, ḳapuyı, muḥkem bağladılar.*** (a.e v. 27a).

AD. **muhla/mıhla/mihla/muhlama/mıhlama** 'yumurta ve unla yapılan omlet; soğanlı kıyma ve pastırma üstüne yumurta kırılarak yapılan yemek' DS 3180–81 < Ar. (Suriye diyal.) ***mıḳıl*** 'jaune de l'oeuf versé sur un plat et comparé au globe de l'oeul' Barthelemy s. 705, ve Ar. ***muḳla*** 'göz akı ve göz bebeği; das Weiße des Auges und die Pupille!' Tietze 1958 no. 212; genişletilmiş ***mıhlama*** şekli kelimeyi halk etimolojisi ile ***mîhla-*** 'çivilemek' fiiline bağlar (bu Ramazan yemeğinin oruçluları uzun zaman acıktırmayacağı düşüncesinden). ××

O. **muhlis** 'dostluğu, inancı, samimiyeti içten olan' < Ar. ***muḫliṣ*** a.m. × ***Öte yaḳada cezīrede bir perde var. "Ė ṭālib-i muḫliṣ! Maṭlūbuŋ anuŋ ardında-dur" dėdiler.*** (Ferec v. 39a).

AD. **muhlu/muhul/muylu** 'kaldıraç' DS 3217, 3218 < Ar. ***muḫl*** a.m. Tietze 1958 no. 206. ××

muhtac/muhtaç (Dativus ile) '(bir şeye) ihtiyacı olan, fakir, yoksul' < Ar. ***muḥtāc*** a.m. × ***Rūz be-rūz Şābūruŋ ululuğı ol maḳāma yėtişdi ki ḳayın atası ve gėrü ḳalan müte'allıḳları daḫı niçe āşinā vu bīgāne anuŋ ḥimāyetine muḥtāc oldılar.*** (Ferec v. 122b).

muhtar/mıhdar 'köy veya mahalle idarecisi' < Ar. ***muḫtār*** 'seçilmiş' × ***Bu gidişler genellikle Perşembe gününe rastlar. O akşam köy muhta-***

rını görmek gerekir. (Makal 1980 s. 11). × ***Bi de sen bak yeğenim, o mıhdar denen çıfıt da pek annamazdı ama, nası bildi bilmem, gine de şüphem getmedi.*** (a.e. s. 86).

muhtasar 'kısaltılmış, kısa, küçük, mahdut, geniş olmayan' < Ar. ***muḫtaṣar*** a.m. × ***Ben bu muḫtaṣar yėrlerde -Baġdāda ögrenüb-dururam- olımazam.*** (Ferec v. 91b). × ***Ol es̱nāda Tünus muḫtaṣar bir ḳaṣaba olub belde-i maʿmüresi şehr-i Ḳayrawān*** (metinde **Ḳarwān**) ***olmaġın iki gün Tünusda baʿde l-iḳāme bir kārbān ile Ḳarwāna geldi.*** (ʿAlī ʿAzīz 1268 s. 228). × ***Rāsim Beyin meclislerinden pek zevk almıyorsam bile sıkılmıyorum da. O muhtasar bir rakı sofrasından sonra, artık vali değildir. Kimseyi şahsî kanaatlerine imale etmeğe uğraşmaz.*** (S. Ayverdi 1941 s. 23).

muhtelif 'farklı, türlü türlü' < Ar. ***muḫtalif*** a.m. × ***Ḳuşlar muḫtelif āvāzıla nevā-yı demsāzıla ṣaḥraya kemişmişler.*** (Ferec v. 55a).

O. **muhterif** 'meslek sahibi, sanat sahibi, esnaf' < Ar. ***muḥterif*** a.m. × ***Çīpür adlu bir oğlı vardı... Ġāyet sevdüginden diledi ki soŋra bir nesnesi ola. Nesi yoġıdı, pīşesi yoġıdı. Melik buyurdı: şehrde ḳıġırtdılar her ne pīşe olursa olsun, pīşekārı gelsün, bir günde şehzāde Çīpüra ögretsün, biŋ aḳçe alsun!" dėdiler. Hīc muḥterif ḥirfetini bir günde ögretmege mültezim olmadı.*** (Ferec v. 238a–b).

AD. **muhul** b. ***muhlu***.

muhzır 'lüzumu olanı mahkemeye getiren kimse' < Ar. ***muḥżir*** a.m. × ***Naḳībler, muḥżırlar Fażlı ḳāżī sarāyına iletdiler.*** (Ferec v. 13b). × ***Ḳāżī bir muḥżıra buyurdı: "Var, bu gişinüŋ vām-dārını getür!"*** (a.e. v. 126a).

(Halk ağzı) **mukaat/mukat** 'polisi ilgilendiren olay' DS 3218 < ***vukuat*** kelimesinin varyantı. × ***Müdürün karşısına dikildiği zaman, soluk soluğa ve gözyaşları içindeydi. "Mukaatımız var beyim, dedi. Demirbaş hariç, kampta ne kadar kör topal varsa, hepsi de bu gece firar etmişler!"*** (F. Erdinç 1948r s. 47).

mukabele et- 'karıştırmak' < Ar. ***muḳābala*** a.m. × ***Şehzāde ḳarıcuḳdan oḳıduġı naḳlı bu müşāhede-i mesmüʿıla muḳābele eyledi. Dürüst cıḳdı.*** (Ferec v. 133a).

mukabilinde 'karşılığında' × ***Sizi hīç sevmeme iḥtimal yoḳdur, Kumandan, hīç bir şey muḳābilinde, ḥattā babamıŋ ve nişānlımıŋ ve memleketimiŋ selāmeti muḳābilinde bile sizi sevemem.*** (H.E. Adıvar 1926 s. 111–112). × ***Sabah karanlığında, soğuktan büzülmüş, kollarında ufak bir ekmek sepeti ve sırtlarında çocukları ile, gülünç bir ücret mukabilinde çalışmak için kasabanın sokaklarından zeytinliklere aḳın eden bu sarı benizliler kafilesi onun merakını celbediyordu.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 31).

mukaddem 'baş çeken, kolbaşı, kumandan' < Ar. ***muḳaddam*** a.m. × ***Hemānāki gėce oldı, develeri ḳaldurdılar. Mübārek muḳaddem olub gitdiler.*** (Ferec v. 54b). × ***Bu es̱nāda Maġribīlerüŋ muḳaddemi cağırdı, eyitdi: "Ė fürümāye! Yigirmi gişimüzi düşürdüŋ. Ben dükelinüŋ öcin senden aluram!"*** (a.e. v. 205b–206a).

mukadder 'takdir olunmuş, kader sayılan' < Ar. ***muḳaddar*** a.m. × ***Ṣā'idicün, ḳalan nökerlericün coḳ diḳḳat ėtdi, āḫir "Muḳadder buyıdı" dėyüb ḳażāya boyın vėrdi, sākin oldı.*** (Ferec v. 146a).

mukaddime 'önsöz, giriş, sözün başlangıcı' < Ar. ***muḳaddima*** a.m. × ***Bennā melāletile odasına gitdi. Vezīrler ḥālları me'ālini muḳaddimeden aŋladılar.*** (Ferec v. 20b).

mukallak manası anlaşılmayan bu kelime Ẕātī'nin latifelerinde iki defa geçer (M. Çavuşoğlu 1970 s. 36, ve 1977 s. 153). Kelime ya Ar. ***muḳallaḳ*** 'impatient, qui a hâte, qui es presse' R. Dozy 1927 II, 398, veya Ar. gramer usulüne göre kurulmuş bir Tk. kök üzerine icat edilmiş bir şaka sözü. ××

mukallid 'taklit eden; (19. asırda) aktör' < Ar. ***muḳallid*** 'taklid eden'. × ***Operayı bitirip Evgenios'a teslim eyledim. O dahi tashih ederek teatronun nazırına götürdü ve derece-i ulyada makbule geçmekle, hemen ferdası gece teatruda müşahede ettirmeye karar verdi. Bir de ferdası gece teatroda üç binden mütecaviz halk hazır bulundukları takdirde, perde açılıp Misolongi göründü ve mukallidler müşahedeye başladılar ise, üç bin kadar cemaat birden helecana gelip el çırpıştılar.*** (E. Misailidis 1986 s. 768).

O. **mukarreb** 'yüksek mevkide bulunan birine yakın olan (kimse)' < Ar. ***muḳarrab*** a.m. × ***Bular bu fısılduda-yiken ḥācibler, begler, muḳarrebler ilerü yüridiler.*** (Ferec v. 182a).

O. **mukarrer et-** 'tespit etmek, kararlaştırmak' < Ar. ***muḳarrar*** 'tespit edilmiş, karar verilmiş' × ***Bu bizüm ḫalḳ ṣulḥı anuŋ üzerine muḳarrer ėdüb-dururlar ki ayda benüm gibi bir ol begenecek cüvān vėreler.*** (Ferec v. 33b). × ***Andan pādişāh bennāyı oḳıtdı... vizāreti anuŋ adına muḳarrer eyledi.*** (a.e. v. 27a–b).

mukasseten 'taksitler hâlinde' < Ar. ***muḳassaṭan*** a.m. × ***Umudum boşa çıkmadı: isteği üzerine yazdığım dilekçeyi Genel Müdüre götürmüş, konuyu onunla görüşmüş. Bedri Bey de, askerliğin bitişinde ücretimden "mukasseten kesilmek üzere" her ay 30 lira verilmesini onaylamış.*** (M. Seyda 1970 I, 339).

mukavves 'yay şeklinde, kavisli' <Ar. ***muḳavves*** a.m. × ***Ḳız cün āyīneye baḳdı, gendüde iki göz gördi, mülevvez: iki ḳaş gördi, muḳavves.*** (Ferec v. 196a).

mukavvim 'tahminci' < Ar. ***muḳawwim*** a.m. × ***Rivāyetde gelmiş-dür ki Hārün-ı Reşīdüŋ bir ḥoḳḳa cevāhiri varıdı ki muḳavvimler birinüŋ ḳıymetin bilmekde 'ācizidi.*** (Ferec v. 172b–173a).

O. **mukayyed** 'bağlı, kelepçeli' < Ar. ***muḳayyad*** a.m. × ***Ol üc dutsaḳı cıḳardılar, yükler üstine muḳayyed berkitdiler.*** (Ferec v. 27a). ***mukayyed ol-*** 'gözetmek, kollamak, korumak' < Fa. ***muḳayyad şudan*** 'to give attention, to take care of' F. Steingass 1930 s. 1297. × ***Āḫir dişi geyik dutuldı. Ėrkek geyik hīc muḳayyed olmadı.*** (Ferec v. 35b). × ***Pādişāh-zāde ṭa'āma muḳayyed olmadı, yėmedi.*** (a.e. v. 50b).

mukbil 'talihli, mutlu' < Fa. ***muḳbil*** a.m. < Ar. ***muḳbil*** 'gelecek olan, müstakbel'. × ***Ḫorāsānuŋ bir nīk-nihād pādişāhı varıdı. Ve bir 'āḳıl u muḳbil ü pārsā oğlı varıdı.*** (Ferec v. 49a).

O. **mukfel** 'sürgülü, kilitli' < Ar. ***muḳfal*** a.m. × ***Ḳaṣrı bulduraduriken bir muḳfal ḳapuya ėrişür, kuflı bozar, icerü girür.*** (Ferec v. 64a).

mukim 'ikamet eden, yerleşmiş' < Ar. ***muḳīm*** a.m. × ***Müsāfir ü muḳim, ṣaḥiḥ <ü> saḳīm, mu'avvec ü müstaḳīm, netüc u 'akim, aṣḥāb-ı emrāż, erbāb-ı a'raz, ḳamu eṣnāf ḫalḳ anda gelürler.*** (Ferec v. 180a). ***muḳīm ol–*** 'yerleşmek' × ***Hele ḳaldum, muḳīm oldum.*** (Ferec v. 34a).

muklacı 'çapulcu' Meninski 4847–48, R. Dankoff 1991 s. 59 < krş. ***mıhla.*** ××

O. **mukmah** ***ey–*** '(birisinin) başını yukarıda tutmak' < Ar. ***muḳmaḥ*** 'başını ḳaldırmış' × ***Kāzürı bağladılar, bīmāristāna iletdiler. Boynına ġul gecürdiler, muḳmaḥ eylediler.*** (Ferec v. 216a).

O. **mukni** 'kanaat getirici, kandırıcı' < Ar. ***muḳni'*** a.m. × ***Bir söz dėmezsiz ki muḳni' ola.*** (Ferec v. 190a).

AD. **mukur** b. ***muğur***.

AD. **mulak/molak** 'et, sepet vb. şeyleri asmaya yarayan, çatallı ağaçtan yapılmış çengel' DS 3218 < Ar. ***mi'lāḳ*** a.m. kelimesinin varyantı, Tietze 1958 no. 151. ××

AD. **mulu** 'koyun midesinin bağırsağa bitişik yeri, bevabı mide' DS 3218 < krş. Arn. ***mullë*** 'ventre'. ××

mum 'bal mumu, bal mumu benzeri şeylerden yapılmış ortası fitilli ışık' < Fa. veya Ar. ***müm*** a.m. ***muma çevir–*** 'söz dinler hâle getirmek': × ***Şayet kıpırdanırsan, bir fesatlık karıştıracak olursan, alimallah gözünü patlatırım deyip herifi muma çeviririm.*** (S.M. Alus 1944 s. 178). ***mum dibine ışık vermez*** 'bir kimse başkalarına yaptığı yardımı kendi yakınlarından esirger'. ***mum direk dur–/mumdirek ol–*** 'dimdik durmak' (krş. Alm. ***kerzengerade***): × ***"Dikkat, yanında da müfettiş var!" 44 çift göz kapıya dikildi. Çocuklar, müdürün dolgun göbeğini görür görmez mumdirek oldular.*** (R. Ilgaz 1959 I, 28). ***muma dön–*** 'söz dinler hâle gelmek': × ***Sirke tavsiye ettim. 15 gün içinde cüce cenapları muma döndü.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 98). ***mum gibi (elbise)*** 'düzgün, güzel oturan': × ***O bildiğimiz doktor gitmiş, yerine bir lort gelmiş. Arkasında gıcır gıcır, mum gibi elbise, kolunda altın saplı baston, ağzında kehriba ağızlık.*** (S.M. Alus 1933 s. 112). ***mumla ara–*** 'büyük bir istekle aramak': × ***Nerde benim gibi muhtar? Mumla arasanız bulunmaz.*** (F. Baysal 1944 s. 55). ***mum et–*** 'razı etmek': × ***Koca köyü bir bu kuyuya mum edenin, mecibur edenin avradını!*** (F. Baykurt 1967k s. 22). ***mum iskemlesi*** 'şamdan, mumluk': × ***NACİYE (elinde yanmış mumlu şamdanla gelir, mum iskemlesinin üzerine kor). DAVUT — : "Mum iskemlesini şöyle çek!"*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 17). ***mum (ol–)*** 'razı olmak, kabullenmek; mecbur kalmak': × ***Velī aldadı tā ki güye ol şüm | İnandı dėdi kim olubdur müm.*** (Faḫrī 1974 no. 4540). × ***Nite-kim sen mümsun yaḳmaġa, ey māh, anları, | Ḫidmetüŋde süḫte 'āşıḳlaruŋ pervānedür.*** (Ẕātī 1967 I, 343). × ***Tokturdan umudum kesilince koca karılara mum oldum.*** (T. Yücel 1954 s. 110). × ***Türkiyeden getirdiğin sigaralar çoktan bitti. Şimdi sen de ötekiler gibi mavi-Gauloise'a mumsun.*** (Attilâ İlhan 1957z s.

239). ***mum tuttur-*** 'ürküterek kendine ram etmek': × ***Ḳaldırırmış ḳuşını insānuŋ, | Bize müm ṭutduracaḳ peykeri var.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 108). × ***Öyle bir zaman geldi ki Sarı Mehmet gibi karılara mum tutturan, kızınca evin altını üstüne getiren bir erkek bile kadının şerrinden yılar oldu. Karı, kuduz bir köpek gibi sağa sola saldırıyor, ev halkına kanı, babayı yutturuyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 25–26).

mumar 'ince kıl gibi yılan (bir masalda bahsedilir)' U. Günay 1975 s. 533 < görünüşe göre Fa. ***mū*** 'saç, kıl' ve ***mār*** 'yılan'. × ***Getirelim bir mumar, su ibriğine koyalım; biz su istedik mi tasla su içelim, o isteyince ibrikle verelim ki mumar ağzına aksın.*** (a.e. s. 339).

mumbar b. ***bumbar***.

mumbarda b. ***bombarda.***

mumhala gibi 'Mum Hala gibi, yani gece çırası gibi bütün gece oturan, yere yatmayan, hep seferde bulunan (kimse)'; ***mum*** kelimesi belki 'ay' manasında olan bir kelimenin yerinde. × ***Aman, süt halanın huyu bir tuhaftır. Sabahlara kadar mumhala gibi oturur, insanı da uyutmaz, zorla oturtur. Ben öyle uykusuzluğa gelemem.*** (M. Yesari 1932 s. 103). × ***Hanım efendi gene hayḳırdı: "Dilber! Bağıra bağıra boğazım kurudu. Allahın yumurcağı! Bu Allahın derdi adam mumhala gibi sofada bekliyecek mi? Çamaşır mamaşır değişecek, geceliğini giyecek! Nerede o kaltaklar?"*** (S.M. Alus 1933k s. 33).

AD. **mumuk** 'meşe meyvesi, palamut' THASDD 1071 < Erm. ***mumuk*** a.m. M. Ohannessian 1925 s. 615. ××

mumul 'kirpiklerin içeriye doğru kıvrılması' TS 2811. ××

AD. **mumurgan/mumurhan** 'balmumu, zeytinyağı vs.'den karıştırılarak yapılan ve deri hastalığının iyileştirilmesinde kullanılan melhem' DS 3219 < Fa. ***mūm-rauġan*** a.m. (***mūm*** 'balmumu' ve ***rauġan*** 'yağ'), Tietze (1969 [1967] no. 88.

mumya 'ilaçlarla hiç çürümeyecek hâle getirilmiş ceset' < Ar. ***mūmiyā*** a.m. × ***En uzak hücrelerde — dehlizlerde yürür | Sağ sol duruk su ve Mısır mumyaları | O derin sessizliği şimdi anlıyoruz.*** (B. Necatigil 1968 s. 18).

AD. **muncur** b. ***munzur***.

mundar b. ***murdar***.

mungalık 'sona ermiş, bitmiş' < Ar. ***munġaliḳ*** 'kilitlenmiş' krş. İng. 'closed', Alm. 'abgeschlossen'. Bu manayı Arapçada bulamadık. ***munġalıḳ ol-*** 'bitmek, tamamlanmak, sona ermek' × ***Ḳāżī-nüŋ bu ḥikāyeti bu maḳāmda munġalıḳ olduḳda aṣḥāba teveccüh ėtdi eyitdi.*** (Ferec v. 124a).

AD. **muni** 'dişilik organı, vagina' H. Aktunç 1990 s. 206, K. Emiroğlu 1989 s. 184 < Yun. ***μουνι*** (múni) a.m. Ch. Tzitzilis 1990 s. 199. ××

munis 'yakın kimse, dost' < Ar. ***mūnis*** a.m. (/'ns/ kökünden) × ***Yaluŋuzlıḳdan baŋa vaḥşet gelür, baŋa mūnis gerekdür.*** (Ferec v. 197a).

munkabız 'sıkılmış, kasvetli, tedirgin' < Ar. ***munḳabiż*** a.m. (asıl manası 'peklik olmuş'). × ***Ḳāżīyi munḳabıż gördiler. Ḳıyışub kimse "Nolduŋuz?" dėyüb sormadılar.*** (Ferec v. 105a).

munkadd/munkaz 'yarıḳ' < Ar. ***munḳadd*** a.m. (/ḳdd/ kökünden). /d/ → /ẕ/ için b. ***azine*** ⊡. × ***Anda bir aġac bitmiş, ol aġacuŋ ardında munḳaẕ varımış.*** (Ferec v. 93a).

munkur 'büyük kadeh, şarap kabı' TS 2811–12. ××

munsif 'insaflı, adaletli (kimse)' < Ar. ***munṣif*** a.m. × ***Rıżvān-şāda bu ḫareketi ḫoş gördi ve bu munṣifi suyurġadı, nāyib ėdindi.*** (Ferec v. 35a).

muntazım/ BSTTk **muntazam** 'tertipli, düzgün, derli toplu' < Ar. ***muntaẓim*** a.m. × ***Hevesümüz oldı ki sizüŋile ḳarābet ḥāṣıl ėdevüz, ittiḥādumuz ola, memālik umūrı muntaẓim ola.*** (Ferec v. 201b).

muntazır 'bekleyen' < Ar. ***muntaẓir*** a.m. ***Cün Ebülfevārisi ḥāżır u muntaẓır gördi, alḳış eyledi*** (Ferec v. 226b.) × ***On ḳarı düzüb Baġdād şehrine yayub-dururam, cevāblarına muntaẓıram.*** (Ferec v. 58b). ***muntazır ol-*** 'sabırsızlıkla beklemek' : × ***Ne eglendüŋ? Ne gec geldüŋ? Coḳ muntaẓır oldum!*** (Ferec v. 124a).

munuk 'durgun, hareketsiz, işe yaramaz (adam)' TS 2812 < ?? ××

AD. **munzur/muncur** 'hayvan burnu; burun; asık surat' DS 3220 < Yun. ***μουτσουνα/μουτσουνο*** (mutsúna/múisuno) < İt. (Venedik diyal.) ***musona*** a.m. N.P. Andriotis 1983 s. 216. ××

murabba-nişin 'sırtını dayayarak rahatça oturmuş' < ***murabbaʿ*** 'dört köşeli' ve Fa. ***-nişīn*** 'oturan, oturmuş', ***keştinişin ol-*** ⊡. × ***Azmi Efendi minderin köşesine murabbaʿ-nişin olmuş, başını eğmiş, hem tesbih çeker, hem düşünür.*** (Recaizade Ekrem 1941 s. 10).

murad/murat 'istek, dilek' < Ar. ***murād*** a.m. (/rwd/ kökünden). 'meram, anlaşılması istenilen şey': × ***El-ḥāṣıl-ı kelām Lārendeden ve Ḳonyadan ziyāde evler almaḳdan murādı ehl-i İslāmuŋ evlerin yıḳdurub ve rızḳların ve düzenlerin bozdurmaḳdı.*** (F. Giese 1929 s. 163). × ***Cimlâstikten murat kendini dövdürmemek, hem nefesini, hem de ailesini, eşini dostunu, en sonra memleketinin şerefini, namusunu müdafaa etmek değil mi?*** (İsmail Galib 1932s s. 24). ***muradını al-*** 'intikam almak': × ***Köyden ḳavumlarumı ḫısmlarumı getürsem gerek, bu erden yuvadan murādumı alsam gerek.*** (Ferec v. 23a). ***muradına çat-/muradına er-/muradına geç-/muradına yet-/mirazına çat-*** 'istediğini elde etmek': × ***Toy çaldırdılar, şirinniyi işdiler. Nüberek olsun dėdiler. Halal hümbet ėlediler. Bu emsi geldi, oğlan galdı öz yėrinde, mirazına çatdı.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 99). × ***Ben olmasaydım, murādlarına ereceklerdi yā!*** (M. Yesari 1928 s. 50). × ***Smayil beg de sarayına gėtdi. Uzun zemanlar yėyip içip muratlarına geşdiler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 104). × ***Ondan sonra kıza yeniden düğün yapıyorlar, gerdeğe koyuyorlar. Yiyip içip muratlarına yetiyorlar, Allah onları yetiriyor. Cümlemizi de muratlarımıza yetire.*** (M. Tuğrul 1946 s. 22).

O. **murakka** ‘üst üste yamanmış esvap’ < Ar. ***muraḳḳa‘*** a.m. × ***Gördi, bir gözsüz, pāre pāre muraḳḳa‘ geymiş, ferḥān oturur.*** (Ferec v. 216b).

murassa ‘altın ve mücevherlerle bezenmiş’ < Ar. ***muraṣṣa‘*** a.m. × ***Bėlinde kemer-i muraṣṣa‘. Ḫadem u ḥaşem cevresinde dururlar.*** (Ferec v. 32a). × ***Çok geçmeyüp az zaman içinde içerü izz-i huzûr-ı Şehenşâhîye istenüp ve bir mikdâr eğlenüp çıkdukda âhir ser-â-ser libâslar ve şalvar ve şâhâne murassa‘sorguç ile çıkup i‘zâz u ikrâm olunduğı mukarrer ü nümāyân olup, sâ‘ir serdārlara olan ihtirâmdan aşağa olmaduğı muhakkak oldı.*** (Selânikî 1989 [1599] II, s.689).

AD. **murç I** b. ***morç***.

AD. **murç II** ‘taşları traş etmekte kullanılan sivri uclu demir, taşçı kalemi’ DS 3220 < Erm. ***murç*** a.m., asıl manası ‘çekiç’ R. Dankoff 1995 no. 530. × ***Mustafa artık, Cemal ustanın köşelerini kalemle çizdiği taşların kabasını dökmeye, yapılmış taşları tesviye etmeğe alışmıştı. Taşın kabası murçla dökülür. Murçun üzerine madırga ile vurdun mu, kayalar saçma gibi dökülür.*** (Kemal Tahir 1955 s. 205).

AD. **murçu** ‘lağım temizleyicisi’ DS 3221 < ***murt II*** + ***–cu***. ××

murdar/mundâr ‘kirli, pis, iğrenç’ < Fa. ***murdār*** a.m., asıl manası ‘leş’; ikinci kelime dissimilationla olmuş (C. Brockelmann 1916 s. 189) × ***Bu ḳızı bu yigidüŋ eline vėrürüz. Yatsuz yaraḳsuz gideler; iki murdārdur, günde biŋ gez öleler.*** (Ferec v. 99a). × ***“Ruhum, hiddetten kendini...” — “Senin kokmuş ruhun neye olayım, mundar herif!”*** (S.M. Alus 1934 s. 261). × ***Söyle bakayım, bu mundar çingene karısının dediği doğru mu?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 36).

murgul b. ***mergul***.

muri b. ***mori***.

muris ‘miras bırakan’ < Ar. ***mürit̠*** a.m. × ***Hakikaten epey karışık ve halli güç bir dava idi. Mürşide Hanımın murisi Kel Ahmet Paşanın Edremit’teki üç parça zeytinliklerinin, merhumun.*** (B.S. Kunt 1948 s. 71).

murnel (gemici dili) b. ***mornel***.

AD. **murseps** ‘ineğin memesine süt gelmesi için oğuşturma işlemi’ K. Emiroğlu 1989 s. 180 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***μορτζευω/μουρτζευω*** (mortzévō/murtzévō) ‘die unwillige Kuh zwingen, der Milch freien Lauf zu lassen, indem man zuerst das Kalb etwas saugen läßt‘ Ch. Tzitzilis 1990 s. 200. ××

murt (ağacı) I ‘mersin ağacı’ DS 3221, TS 2812 < Yun. ***μυρτο*** (múrto) a.m. (doğrudan doğruya veya Erm. ***murd*** tavassutiyle) Tietze 1955 no. 192. × ***Gelinin üzengilerinden birşey mi geçirmişlerdi, murt dalından halka yaparak güveyin adını söylemişler ve kıvırıp saklamışlar mıydı.*** (Reşat Enis 1944 s. 127).

AD. **murt II** ‘akarlardaki tortu, akar suların getirdiği birikinti’ DS 3221 < Gürc. ***murt-ali*** ‘filthy, vile’ E. Cherkesi 1950 s. 142. ××

AD. **murul** ‘suların dibine çöken tortu’ DS 3222 < Erm. ***mrur*** ‘lie‘ M. Ohannessian 1925 s. 626. ××

muruna b. ***moruna***.

O. **musabbeb** 'kilitli, sürgülü' < Ar. ***muṣabbab*** a.m. × ***'Üddan iki ḳanat ḳapusı var. Zerile muṣabbeb*** (metinde ***muṣayyeb***), ***cevāhirile muraṣṣaʿ ve müẕehheb.*** (Ferec v. 101a).

O. **musaddiʿ** 'rahatsız eden (kimse)' < Ar. ***muṣaddiʿ*** a.m. × ***Zen-i Aʿrābī derḥāl anuŋ icün bir oda düzdi, eyitdi: "Otur, fāriġ-dil ol! Bunda muṣaddiʿ*** (metinde ***muṣaddaʿ***) ***gişi gelmez.*** (Ferec v. 176a).

musademe 'çarpışma' < Ar. ***muṣādama*** a.m. ***musademe et-*** 'çarpışmak': × ***Bu iki yılan ḳuvvetile muṣādeme ėtdüklerinden bu ṣanduḳca ḳalḳdı, geldi, ileyüme düşdi.*** (Ferec v. 33a).

musadere 'bir mülke el koyma' < Ar. ***muṣādara*** a.m. ***musadere et-*** 'bir şeye kanunif olarak el koymak': × ***Ve ol süd icüb aruġ olan buzaġular düniyā pādeşāhları ṣıfatıdur ki ne ḳadar dervīş raʿīyet saġarlarsa, muṣādere ėderlerse, zer ü sīm alurlarsa, bī-bereket[t]er u lāġarter olurlar.*** (Ferec v. 192a).

O. **musaf**, **musaff** b. ***masaff***.

O. **musâfât et-** 'birine karşı dostluk göstermek, saf dostluk göstermek' < Ar. ***muṣāfāt*** a.m. × ***Seni seveni, dileyeni mürāʿāt ėt. Dōstlıḳ varısa muṣāfāt ėt tāki sen daḫı pādeşāhlıḳdan gedāylıġa kāmurānlıḳdan bī-nevālıḳa düşmeyesin.*** (Ferec v. 108b–107a).

musaffâ 'tasfiye edilmiş, halis' < Ar. ***muṣaffā*** a.m. (/ṣfy/ kökünden). × ***Şarābuŋ ergavānī vü ḳutrublı ola, yaşamış ola, mürevvaḳ <u> muṣaffā ola.*** (Ferec v. 90b–91a).

O. **musafgâh** b. ***masafgāh***.

musahabet et- 'sohbet etmek, konuşmak' < Fa. ***muṣāḥabat*** 'companionship, familiarity' F. Steingass 1930 s. 1250 < Ar. ***muşābaḥa*** 'Begleitung' H. Wehr 1958 s. 438. × ***Elḳıṣṣa birbirile muṣāḥabet ėderek bilişdiler. Birbirine ḫüları ḫoş geldi.*** (Ferec v. 118a).

musahib/musahip 'ahbap, arkadaş' < ***muṣāḥib*** a.m. × ***Birbirine münāsib ü muṣāḥib ü muvāfıḳ u muṭābıḳ düşdi; datlucaḳ dirildiler.*** (Ferec v. 174a).

musalla taşı 'cenaze namazı kılınırken cenazenin konulduğu yüksekçe taş' < Ar. ***muṣallan*** 'namaz yeri'. × ***Aşağıda Tozak kırı, üstündeki eğrilerle, yamalarla, ay ışığında dalgalana dalgalana uzayıp gidiyordu. Ovacık yolunun berisinde, mezarlığın ağzında musalla taşı parlıyordu.*** (F. Baykurt 1967 s. 76–77).

musallat ol- 'birini devamlı olarak rahatsız etmek, peşini bırakmamak' < Fa. ***musalliṭ şudan*** 'to overcome, rule over, be superior' F. Steingass 1930 s. 1238. × ***Ė ḫudāvend! Anuŋ ḥālını sormaŋ! Bir firʿavn anuŋ üzerine musallaṭ olup-durur. Üş dört aydur ki anuŋ ḳorḳusından ḳapusından ḍaşra cıḳamaz, 'aẓīm rencür olmışdur.*** (Ferec v. 212b).

musandıra I/musandra 'evde yataklar saklanan gömme dolap, yüklük' < Yun. ***μουσάντρα < μεσάντρα*** (musándra< mesándra) a.m. N.P. Andriotis 1983 s. 206, 215, fakat Andriotis 'başkalarına göre Türkçeden' sözünü

ilave eder. × ***Baŋa düşer mi iplik egerdüb de bez ḳomaḳ? | Dursun muṣandırada hele öreke ṭaraḳ.*** (Vāṣıf ʿOṣmān 1257 s. 53). × ***Ve hane sahibi pek muhsin ve hatırşinas ādem olmağın, bunlara pekçok ikramlardan sonra gümüş kāseler ve gümüş tabaklariyle misafir odasına taamlar göndermiş. Ve yeyip içtikten sonra refiki olan keşiş tabaklariyle sofrayı kaldırıp musandraya vaz eylemiş..*** (E. Misailidis 1986 s. 364). × ***Ḫübyār semtinde, geniş bāğçe ortasında, maḫzenli, bostān ḳuyulu, dehlīzli, muṣandıralı bir ḳonaḳda büyüdü.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 36).

musandıra II ʻkilerde bulunan yüksek ve geniş raf; büfe, yemek odasındaki yan masasıʻ < ***musandıra I***. ××

musandra b. ***musandıra***.

O. **musavvir** ʻressam, portreciʼ < Ar. ***muṣawwir*** a.m. × ***Faġfūr muṣavvirlerinden sordılar: kimsesi Gülistān-ı İremden ve Bediyʿülcemālden nişān vėrmedi.*** (Ferec v. 146a).

O. **musırr/musır ol-** ʻısrar etmek, bir düşüncenin üzerinde durmak, ondan caymamakʼ < Ar. ***muṣirr*** ʻısrar edenʼ. × ***Emīr şöyle ısmarladı-ki berdār ėdeler... tā ḫalḳ ʿibret ḍutalar, ayruḳ bir anuŋ gibi işe muṣır olmayalar.*** (Ferec v. 119b).

musibet I ʼbüyük felaket, belaʼ < Ar. ***muṣībet*** a.m. (/ṣwb/ kökünden). × ***Hanım kızımızın başına cahillikle bir kazadır geldiğini, Emeti Hanım kızımın: "Bir musibet bin nasihatten yektir!" fehvasınca, bu acı tecrübeden ders alıp her şeyden el etek çekmiş olacağını, hepsini bir bir saydım"*** (E.E. Talu 1937 s. 116-117).

musibet II ʻuğursuz, pis, murdar (kimse) < ***musibet I***, b. ***beşaret*** ⊡. × ***"Harmancıların çergelerine de uğramaz mı?" — "Bırak şu musibetleri sen de. Mübarek zatın uğrayacağı bile varsa o cenabetlerin şalvarlarından korkar, kaçar!"*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 191).

O. **musikar** ʻkaval, flüt gibi bir nefesli çalgıʻ < Fa. ***müsiḳār*** ʻmusician, musicʼ × ***Bir ḳanad ile ser-ā-ser her maḳāmı seyr ėder | Ol perī siḥr ėdüb üfürdühce müsiḳārına. | Ṭīġ-i ḥasret ṣadr-ı müsiḳāra çekdi biŋ elif, | Ėrişince ol nigāruŋ laʿl-i şekker-bārına*** (Ẕātī 1987 III, s. 173).

musikişinas ʻmüzikle uğraşanʼ × ***İşte kumral sakallı, nahif, zarif bir adam. Bu adamı koridorda gördüğüm zaman, ne biçim bir sıfatı olduğunu merak etmiştim. Bana bir musikişinas hissini vermişti. Meğer, Dolmabahçe Camisi'nin müezzini imiş*** (S.F. Abasıyanık 1956 s. 33).

muska b. ***nusha***.

musmul b. ***bismil***.

musmum et- ʻher istediğini yaptırabilmek, söz dinler hâle getirmekʼ < ***mum et-*** + kuvvetlendirici öntakı (reduplication + tezat ünsüzü), b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Para kuvatıynan Dürrüyü musmum ederim. Para kuvatıynan istersem yaşımı da güccüldürüm!*** (F. Baykurt 1971t s. 130).

musmundar ʻbüsbütün mundarʼ < ***mundar*** + kuvvetlendirici öntakı (reduplication ve tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Dedim içimden bir bıçak***

yetiştirin, musmundar gidiyoruz! (F. Baykurt 1970 s. 152). × ***Musmundar öldürecem ikinizi de! Sizi bu gidenin köylerine destan edecem, destanlarınızı yimbeşer kuruştan sattıracam ulan!*** (F. Baykurt 1971t s. 110).

mustatil (geometri terimlerinden) 'dikdörtgen' < Ar. ***mustaṭīl*** a.m. (/ṭvl/ kökünden) × ***Andan bir ḳatı daş bir 'amūd-ı murabba' mustaṭīl mahrūṭī naṣb eyledi. Dört saṭḥ üzerine nuḳūş-ı ṣuver-i muḫtelife vaż' eyledi.*** (Ferec v. 242a). × ***Karanlık dehliz. Kapalı mustatil buzlu camlarından gelen soğuk ışıkların buğusu, yüksek ve çıplak duvarlara vurarak donuyor.*** (Peyami Safa 1937 s.3).

musteka b. ***mastika I***.

AD. **musur/müsür/müsürlük/musul** 'hayvanların yem yedikleri tahta yemlik' DS 3223, 3230 < Erm. ***msur(k')*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 533. ××

muş I 'altı düz olarak yapılmış, suya fazla batmayan gezinti vapuru' < Fr. ***mouche*** a.m., asıl manası 'sinek'. × ***Uğrarsa vebā, rāhuŋ semt-i Halice, |Bir muş ile tersāneye git, ref'-i niḳāb et: | Bul nāzir-i bahriyyeyi, Allahı seversen, | Al cānını, biŋ ḳatle bedel bir de sevāb et!*** (Şair Eşref 1958 s. 131).

AD. **muş II** 'yüz; çene' < krş. İt. ***muso*** 'Schnauze (hayvan burnu)'. ××

AD. **muşabak/muşamak** 'pencere kafesi; bir nevi el işi (kafes biçimi, tersi ve yüzü aynı olan bir işleme tekniği)' DS 3224 < Ar. ***muşabbak*** R. Dozy 1927 I, 724. × ***Bu gün de akşama kadar evdeydim. Eski peçemdeki sıçan dişlerini söktüm, yeni peçemin kenarındaki zürafayı bitirdim; mavi başörtüme muşabak başladım.*** (S.M. Alus 1933p 113).

muşamma/ BSTTk **muşamba** 'üstü kauçukla kaplanarak su geçirmez hâle getirilmiş bez' < Ar. ***muşamma'*** a.m. × ***Kasketi ve ceketi muşamma gibi yağlı, iri kaşları altında gözleri pırıl pırıl yanan tıknaz bir genç, henüz durmuş olan lokomotife doğru hızla koşuyordu.*** (A. Solakof 1958 s. 55).

(Argo) **muş çek–** 'özlemek' H. Aktunç 1990 s. 207. × ***Zeytinyağlı dolma için muş çekiyoruz!*** (Orhan Kemal 1950a s. 37) calque ??

AD. **muşda** 'hayvan kayışlarını düzeltmek için kullanılan tunçtan yapılma el büyüklüğünde alet' ZTS 142 < Fa. ***moşteh*** birçok şekil ve kullanılışta, H.E. Wulff 1966 s. 361. ××

muşmula I 'sonbaharda olgunlaşan bir meyve, yenidünya' Meninski 1680 III, 4686 < Yun. ***μεσπιλον*** (méspilon) G. Meyer 1893 s. 33, veya ***μουσμουλο*** (músmulo) a.m. N.P. Andriotis 1983 s. 216. × ***Ve muşmulanuŋ ḫāmı kīlesi beş aḳcaya ola. Dört günden soŋra kīlesi dört buçuġa ola.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1502] s. 21).

muşmula II 'muşmula suratlı, yüzü buruşuk' < ***muşmula I.*** × ***Bu sefer, yanıbaşımızda hiç durmadan boyuna kahve, sigara çekmekte olan Sulukuleli muşmula suratlı bir kocakarı.*** (O. C. Kaygılı 1939 s. 188). × ***Siz böyle iki kara muşmula karı koca mısınız?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 33).

muşta '(atılan) yumruk, darbe' < Fa. ***muşt*** 'yumruk, yumruk darbesi'. × ***"Ne zalim mahlûksun! Ne katı yürekli insansın! Bana karşı böyle mi olacaktın?" Lebip boyuna yanındakine muştada.*** (S.M. Alus 1934 s. 376). × ***Hacer, sokağın bir tarafında kavgayı seyrederken uyuya kalmış olan kocası dilenci Abdullahı bir iki muşta ile uyandırdı.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 54–55). krş. ***müşt***.

muştu b. ***müjde***

(Argo) **muşuk** 'basık yüzlü, basık burunlu (kimse)' H. Aktunç 1990 s. 207 < ?? × ***Sağ elindeki hapishane işi bastonunu koluna takıp gümüş gözlüğünü biraz muşukça olan burnunun üzerine zorla yerleştirdikten sonra iç cebinden çıkardığı nüfus kâğıdının sahifelerini karıştırmağa başlıyor.*** (Umran Nazif 1948 s. 88).

mut I 'baht, talih, uğur, saadet' < ?? × ***Saŋa sözler getürdüm hemçü cevher. | Ki ṭūṭī görmedi bu resme şekker, | Müferriḥdür göŋülde cāna hem mut, | Ki fi'lin işlemez yüz la'l u yāḳūt.*** (Meḥmed 1965 s. 94 no. 1402–03).

AD. **mut II** 'elli şiniklik tahıl ölçeği' DS 3225, TS 2820–21, Meninski 1680 III, 4502 < Ar. Fa. üzerinden Lat. ***modius***'tan. × ***Ekinci bir mütından yüz bulurdı.*** (Faḫrī 1974 no. 2458).

AD. **mut III/mot** 'para vermeden, çalışmadan elde edilen ('şey)' DS 3211, 3225 < Fa. ***muft*** a.m. ***mut yere*** 'boşuna, sebepsizce': × ***"Bir çare bulmalı!" — "Heye, mut yere elden getmesin kızcaaz!"*** (T. Yücel 1954 s. 79).

mutad 'alışılmış' < Ar. ***mu'tād*** a.m. (/'wd/ kökünden). × ***Gülfidan bacı, mutadı üzere erken kalkmış, mangal yakmak için büyük hanımın odasındaki kibriti almağa gidiyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 275). × ***Hurremin mutad hilâfı böyle yalnız gelişine ne mâna verirsiniz?*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 248).

mutaf 'keçi kılından yaygı, çul, yem torbası gibi eşyalar yapan adam' < Fa. ***müy-tāb*** a.m. [***müy*** 'saç, kıl' ve ***tāb*** 'büken']. ××

mutavaatkâr 'itaatlı' < ***mutavaat*** + ***-kâr*** 'yapan, eden', b. ***alımkâr*** ⊡. × ***Birdenbire munis ve mutî sesini bularak konuşuyor, ben bu yumuşak ve mutavaatkâr besteden cesaret alarak yüzüne bakıyorum: "Cemil Bey, bakınız, garson sofrayı iki kişilik hazırladı; yemeği beraber yesek olmaz mı?"*** (S. Ayverdi 1941 s. 106).

mutbah b. ***matbah***.

mutfak b. ***matbah***.

AD. **mutka** 'ayran ve tereyağı yapmaya yarayan araç, yayık; ekşi ayran' DS 3225 < Sırp-Hırv. ***motka*** 'Stange' Tietze 157 no. 141 (etimoloji tatmin edici değildir). ××

mutlak-be-mutlak b. ***be I***.

O. **mutrib** 'çalgıcı; şarkıcı' < Ar. ***muṭrib*** a.m. × ***Muṭribler naġamātı, muġannīler aṣvātı 'ayyūḳa ėrişdi.*** (Ferec v. 127b). ***mutribe*** 'musikişinas kadın': × ***Naḫḫās beni bir cengī 'avrata biŋ mis̱ḳāl ḳızıl altuna satıvėrdi. Ol zen-i muṭrıba beni evine iletdi, 'aẓīm ḫoş ḍutdı. Bir pīr getürdi. Üstādımış, baŋa muṭrıblıḳ ta'līm ėtdi.*** (a.e. v. 112a).

AD. **mut ol-** 'sonunda bir şeyi kabul etmek' DS 3226 < ?? × ***Ben bu işi şu kadar paraya yaparım dememiş miydi? Sözünden dönerse, artık ona kim bel bağlar? Bundan sonra on para vermezler. Aylığına mut olmak zorunda kalır.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 231).

O. **muttali** 'bilgi edinmiş, haberdar' < Ar. ***muṭṭaliʿ*** a.m. ***muttali et- / muttali eyle-/muttali kıl-*** 'haberdar etmek': × ***Ḥaḳ Taʿālā benüm ġarīblıġuma, yigitligüme, bī-günāhligüme merḥamet ėtdi, beni bu sırra muṭṭaliʿ eyledi!*** (Ferec v. 132a). × ***Ol vaḳt ʿĀmirüŋ hemşire-si ḳardaşını görmege gelür, bulımaz. Benümile biraz istīnās vechile ṣoḥbet ėder. Es̱nāda mecmüʿ-i mācerāya beni muṭṭāliʿ ḳılur.*** (a.e. v. 172a). ***muttali ol-*** 'haberi almak, öğrenmek': × ***Yüz-elli yaşumdayam. Bu vaḳta dek ol işlerüŋ sitrine muṭṭaliʿ olmadum.*** (a.e. v. 190b).

muttasıl 'bitişik, yanyana olan, aralıksız, durmadan' < Ar. ***muttaṣıl*** a.m. (/wṣl/ kökünden). × ***Muttaṣıl ağlaşdılar.*** (Ferec v. 121b).

O. **muvacehe** 'yüzüne karşı' < Ar. ***muwācaha*** a.m. × ***Senüŋ ne maḥal[l]uŋ vardur ki muvācehe baŋa bunuŋ gibi söz dėyesin?*** (Ferec v. 176b).

muvafakat et- 'razı olmak, uygun görmek; katılmak, beraber gitmek' < Ar. ***muwāfaḳat*** a.m. × ***"İmdi biz ʿummāna giderüz. Muvāfaḳat ėder misin?" dėdiler. Melik-zāde eyitdi: "Benüm mālum yoḳ ki bāzırgānlik ėdem. Evet, bileŋüzce varuram." dėdi.*** (Ferec v. 195a).

O. **muvahhid** 'tanrının tekliğine inanan (kimse)' < Ar. ***muwaḥḥid*** a.m. × ***Maʿaẕallāhi ki Müsülmānlıḳdan ayruḳ nesne benüm āyīnüm ve yolum ola! Müʾmin-i muvaḥḥidem.*** (Ferec v. 96a).

O. **muvaneset** 'mahremiyet, samimilik' < Ar. ***muʾāneset*** a.m. (/ʾns/ kökünden). × ***Anlaruŋıla muvānesetüm varıdı. İmdi bī-münis ḳaldum. Melāletüm sebebi şoldur.*** (Ferec v. 197b). ***muvāneset ėt-*** 'mahrem muamelede bulunmak': × ***Ėrte olıcaḳ Sīmürġ ḳızı gėrü aşaġa indürdi, düzdügi maḳāmda ḳodı, gitdi. Melik-zāde gėrü ḳız ḳatına geldi. Gėceyedek muvāneset ėtdiler.*** (a.e. v. 196b).

O. **mu/muy** 'saç, kıl' < Fa. ***mü/müy*** a.m. (b. ***abıru*** ⊡). × ***Cīn u Mācīn... ḳad u bālāda, ḫad-ı vālāda, rüda müda, anuŋ gibi mevcüd görmedi.*** (Ferec v. 132b).

AD. **muylu** b. ***muhlu***.

muymul TS b. ***moymol***.

mûz b. ***mevz***.

muzâfât 'ek, ilave'< Ar. ***iżāfāt*** a.m. (/żyf/ kökünden). × ***Vilāyeti maʿmürıdı. Dört yüz pāre ulu şehr tevābiʿyile, mużāfātiyle*** (metinde ***muṣāfātiyle***) ***anuŋ taḥt-i taṣarrufındayıdı.*** (Ferec v. 141b).

O. **muze** 'bir çeşit ayakkabı' < Fa. ***müza*** 'boot, stocking, glove' F. Steingass 1930 s. 1344. × ***Dalla ḳatırı şeşdi, bir ḳızına verdi: ḳız ḳatırı aldı, gitdi. Gendü ḳatır yėrinde durdı, donını, cādırını, müze-sini bir ḳızına daḫı vėrüb-dururdı.*** (Ferec v. 219a).

muzmahil et- 'mahvetmek, perişan etmek' × ***Sözüne kanma elin, seni muzmahil ederler, derim, göynün ederim, barabar savuşuruk.*** (Orhan Kemal 1954b s. 192).

muztarib ol-/mustarip ol- 'sıkıntı çekmek, acı çekmek (bir hastalıktan)' < Ar. ***mużṭarib*** × ***Ol sebebden melūl u mużṭarib oldı.*** (Ferec v. 88b).

muztar ol- 'mecbur olmak' < Ar. ***muḍṭar*** 'mecbūr' (/ḍrr/ kökünden). × ***Ḥaḳ Taʿālā mübālaġa niʿmet vėrmişidi. Bilmezlikden hep elümden çıḳdı, ġurbete muẓṭar oldum.*** (Ferec v. 02a). × ***Kāşki doġmayadum, yā ḥacc yolında öleyidüm, gebereyidüm, bunuŋ gibi ḥācet dileğe muẓṭar olmayadum!*** (a.e. v. 215a).

AD. **muzukla-** b. ***mızıkla-***.

(Halk ağzı) **mübâdâ** b. O. ***mebad***.

mübalağa b. ***mubalağa***.

mübâlât 'itibar, saygı' < Ar. ***mubālāt*** a.m. (/bly/ kökünden). × ***Ve ol yılan ki gördüŋüzse geceni soḳar, ısırur, kimsenüŋ anda mübālātı iḥtirāzı yacanı yoḳ, me s̱el-i düniyādur ki dükeli ḫalkı ısırur, ve hīc kimse andan perhīz ėtmez.*** (Ferec v. 192a).

mübarek I b. ***mubarek***.

(Argo) **mübarek II** 'frengi hastalığı' < Mısırda ona 'mübarek' denirmiş. × ***Aŋa Mıṣr içre mübārek dėrler, | Mübtelādur aŋa heb dilberler.*** (Fāżıl Enderūnī 1286 s. 65).

mübariz 'teke tek savaşan' < Ar. ***mubāriz*** a.m. × ***fürüsiyyetde, silāḥşōrlıḳda, mübārizlikde naẓīri yoġıdı.*** (Ferec v. 198b).

mübaşeret I '(bir işe) başlama' < Ar. ***mubāşara*** a.m. ***mübaşeret et-*** 'başlamak': × ***Senüŋ daḫı göŋülcügüŋ dilerse, ālet elüŋde bu işe mübāşeret ėt!*** (Ferec v. 56b).

mübaşeret II 'cinsel ilişki' × ***ʿAbdülʿazīze şerāyiti riʿāyet eyledi. Vaḳt olduḳda mübāşeret eyledi, ittifāḳ ʿulūḳ oldı. Doḳuz aydan soŋra bir mütenāsibülaʿżā güzel oġlan vücūda geldi.*** (Ferec v. 91a).

O. **mübeddel ol-** 'değiştirilmek, tahavvül etmek' < Ar. ***mubaddal*** a.m. × ***Cün ḥāldan duydılar, naḳşlarını yoydılar, şādīleri ġama mübeddel oldı.*** (Ferec v. 44b).

O. **mübeşşir** 'iyi bir haber getiren (kimse)' < Ar. ***mubaşşir*** a.m. × ***Bir müddetden ṣoŋra Baġdāda mübeşşir-i ḳudūm-ı ḥüccāc geldi.*** (Ferec v. 105b).

mübhem/ BSTTk **müphem** 'açık olarak anlaşılmayan, kapalı' < Ar. ***mubham*** a.m. × ***Mübhem ü mücmel söylersiz, müfesser ü mufaṣṣal söylemezsiz. Siz geregise dėŋ; <söylemezsiz, epsem> ben dėyeyiŋ.*** (Ferec v. 182a).

O. **mübtelâ I** 'bir felakete uğramış (kimse)' < Ar. ***mubtalā*** a.m. × ***"Bu mübtelā ne gişidür?" dėyü sordı.*** (Ferec v. 176a). × ***Bu ġulām-ı siyāh ol günden bėrü ki Urvīye gitdi şıl u mübtelā olub-durormış, bir pāyigāhda yaturmış.*** (Ferec v. 181a).

mübtelâ/ II müptelâ 'âşık, vurgun; düşkün' < ***mübtelā I***. × ***Ḳanda nāşinevā mübtelā, kel şıl, aḳsaḳ kötrüm, cımloz gözsüz, mebtün, mecnün varısa ...*** (Ferec 855/1451 v. 180b). × ***Bu deryā sevāḥilinde neḳadar melik adlu ḫusrev varise anuŋ belāsiyle mübtelādur.*** (Ferec 855/1451 v. 33b). × ***Bir ḳoyun ala gözlü dilberdür ki cihān aŋa mübtelādur.*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 263). ***müptelā ol-*** 'tutulmak, düşkün olmak': ***Felā-cerem "ûmm-i dünyā" ile müsemmā olan Mıṣr-ı Ḳāhire daḫı emrāż-ı müzmine-i mütenevvi'aya mübtelā oldı.*** ('Ālī 1975 s. 92). × ***Anuŋ içün her kim bir ġālib ve ḳāhir düşmene mübtelā ola, andan ḳurtulmayınca güni dünden ve ayağı başdan ve çaruğı tācdan bilmez olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 97).

mücadele 'savaş' < Ar. ***mucādala*** a.m. ***mücadele ver-*** 'savaş etmek' (krş. Az. ***müberize vėr-***): × ***Kendisi gibi, KURT'larla mücadele veren Atillā'yla sevişirdi o vakitler. Okulu bitirince evlenecekler, parası olanlara yuva projeleri hazırlayan bir büro açacaklarmış.*** (L. Erbil 1985 s. 48).

(Halk ağzı) **mücal** b. ***mecal***.

mücavir 'mukaddes bir yerde oturup ibadet eden' < Ar. ***mucāwir*** 'komşu'. × ***Evden cıḳdum, ḥacca gitdüm, anda vardum, mücāvir oturdum, bu yıl üş gėrü geldüm.*** (Ferec v. 214b).

müceddeden 'yeniden, tekrar' < Ar. ***mucaddadan*** a.m. × ***Fażli Muvaffaḳ ḳızıyıla müceddede[n] buluşdurdılar.*** (Ferec v. 18b).

AD. **müceddere** 'mercimek çorbası' DS 3227 < Ar. ***mucaddara*** 'Gericht aus Reis od. burġul mit Linsen und Öl' H. Wehr 1985 s. 169. ××

mücerred I 'tek; bekâr; soyut' < Ar. ***mucarrad*** a.m. × ***Ammā ehl-i kisb olan mücerredlerden miḳdārlarınca resm alına dėyü emr olınmışdur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [892/1487] s. 2).

mücerred II/mücerret 'herhalde, eninde sonunda mutlaka' < ***mücerred I***. × ***İşte haksızların encamı budur. Ve dünyada bulmaz ise mücerret ahretinde bulur.*** (E. Misailidis 1986 s. 358). × ***Azim telāşta da kalmışlar ise de ne çare, Tahir Paşa şakaya gelmez, mücerret gitmeli.*** (a.e. s. 377). × ***Vali paşa oğluna kaymakamın kızını alacakmış. Ne kadar uzak! Aralarındaki nisbet sema ile semek beynindeki mesafeden bin kat uzak! Mutlak yalan! Mücerred eracif!*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 11). × ***Kaşları çatıldı, resmî kasketini eline aldı. "Döver," diye söylendi, "mücerret döver!"*** (Orhan Kemal 1952ç s. 11). × ***"Dedi ki, dilekçe yazdırın kanun var, bir iki dimez alırlar, dedi." "Demek kanun var, mücerret alırlar, dedi?"*** (Orhan Kemal 1956a s. 52). × ***Toktur Amat Bey diyor ki: "Bir takike daha gelmesen halin harapmiş. Valla, mücerret ölecekmişim!"*** (F. Baykurt 1961ı s. 177).

EO. **mücerred III** 'yalnız, sadece' < ***mücerred I.*** × ***Andan āzād u bende ḳamu yöresine eşdiler. Pādeşāhlıḳ mücerred bularuŋ elinde ḳarār dutdı.*** (Ferec v. 141b). × ***Ma'dānuŋ mücerred yanından gecmege rāżīyidüm, şükür ki Ma'dān meliki oldum.*** (Ferec v. 245a-b).

mücessem 'cisim hâline gelmiş, elle tutulur gibi' < Ar. ***mucassam a.m.*** × ***Kumaş icinden kāğide yazılmış bir ṣüret cıḳdı ki her giz [kim]se***

anuŋ gibi müces[s]em güyā gördügi yoḳ. (Ferec v. 143b). × ***Mazi kırk sene sisli ve puslu kaldıktan sonra birdenbire karşımda mücessem hâlde dikildi.*** (R.H. Karay 1964 s. 159).

mücevvef 'oyulmuş, içi boş, kof' < Ar. ***mucawwaf*** a.m. × ***Ol aġacuŋ üstünde ḳızıl altundan ṭavus yasanmış, mücevvef, ici ḍolu müşk-i ḫāliṣ.*** (Ferec v. 3b).

mücîb 'icabet eden, istenileni yapan' < Ar. × ***Bu ṭarīḳile ol nāzinīn Mıṣır memleketi ḫarāb ve yebāb oldı, nėce zamān ḫarāb yatdı. Nīl cıḳardı. Benī Ādemden müteneffis yoġıdı. Ne dā'ī varıdı ne mücīb varıdı.*** (Ferec v. 243b).

mücmelen 'kısaca, muhtasar olarak (anlatmak)' < Ar. ***mucmalan*** a.m. × ***Ḥāllarını mücmelen ve mufaṣṣalān tamām söylediler.*** (Ferec v. 26b).

mücrim 'suçlu, kabahatli' < Ar. ***mucrim*** a.m. × ***Ė şehriyār! Mücrim-missem, Taŋrı baŋa 'ināyet ėdüb ḳurtulduġumdan soŋra sendin-yaŋa yörenmezdüm.*** (Ferec v. 62a). × ***Bu yigit senüŋ sarāyuŋa iḫtiyārıla girmedi, anı ben zōrıla getürdüm. Mücrim benem. Her 'uḳūbet ki dilersin, ėdesin, baŋa ėt!*** (Ferec v. 99a).

AD. **mücrüm/mücürüm** 'inmeli, sağlam olmayan, özürlü' DS 3227. ***mücrüm et-*** 'çarpıtmak, öldürmek': × ***Vezir benim ġıybetimi ėtti; onun-çün bâa artıḫ haram olduŋ. Ben de o veziri mücrüm ėderdim ammā gendiniŋ gēnçligine ġıymadım.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 5–6).

mücver 'rendelenmiş kabak vs.'den yapılan bir çeşit köfte' < Ar. ***mucaffar*** 'yumak, kuka', (Suriye diyal.) 'fils de coton blanchi, qu'on met en pelotes pour la broderie' A. Barthélemy 1935 s. 115. ××

müdarâ/mudara 'yüze gülme, dost gibi görünme; yumuşak davranma, gönül alma' < Ar. ***mudārātun*** 'l'art de traiter les hommes avec ménagement, avec égard, de manière à ne point offenser, à ne point déplaire' R. Dozy 1927 I, 439 (/dry/ kökünden). × ***Gişinüŋ göŋli luṭfıla, müdārāyıla nerm olur, ḳahrıla, 'unfıla, ḳan dökmegile nerm olmaz.*** (Ferec v. 100b). × ***"Yimeklerin düzeleceğini bilsem..." — "Akıl var, yakın var, Ali! Ağanın ırgada mudarası yok ki. Seni atar, yerine başkasını alır"*** (Orhan Kemal 1954 s. 218).

O. **müdâvât et-** '(hastayı) tedavi etmek' < Ar. ***mudāwāt*** a.m. (/dwy/ kökünden). × ***Bir oğlı vardur. Hastadur. Cihān ṭabībleri anuŋ müdāvāzından 'acz gōsterüb-dururlar.*** (Ferec v. 39a).

müdavim 'bir yere devamlı olarak gidip gelen (kimse)' < Ar. ***mudāwim*** a.m. × ***Dışarda kuş havuzuna konup uçan serçeler! Her gün ekmek kırıntısı koyuyor Nadya oraya. Kuşlar, havuzun müdavimi oldular.*** (A. Yurdakul 1991 s. 174).

O. **müdbir** 'bahtsız, düşkün' < Ar. ***mudbir*** a.m. × ***Ė müdbir-i ḫāksār! Seni asmaḳdan ḳurtardum. Mükāfātum bu-mıdur?*** (Ferec v. 178b).

müddei 'savcı' < ***müddeiumumî*** a.m. kelimesinin kısaltılmışı. × ***Bacak daha kōtüleşirse, yallah mahpusa giderim. Doktoru var, ilâcı var. Müddeiyi zorladım. Mahkeme ḳâğıtlarımı çıkardı. "Yedi ay günüm var. Beni mahpusa gōnder beyim!" diye yalvardım.*** (Kemal Tahir

1955 s. 136). × ***Yatağı gördün de neden çekip almadın diyerek mahkemede müddei üstüme yürürse?*** (Kemal Tahir 1957 s. 139).

müddeyüm 'savcı' < ***müddeiumum*** kelimesinin varyantı. × ***Müddeyüm sorup soruşturuyor şimdi karakolda... Kendi kendini mi boğdu, yoksa boğdular mı diyelekten.*** (Reşat Enis 1945 s. 85). × ***Sivrihisardan müddeyüm gelmiş, dediler; tahkikat yapıyormuş!*** (R. Enis 1957 s. 104). × ***Muallim, Hacı, Süleyman, Mustafa ve Naciye bir sabah müddeiumumi emriyle tevkif edildi.*** (R. Enis 1957 s. 105).

müddet I 'zaman parçası' < Ar. ***mudda*** a.m. × ***Bir müddet müẕākereden ṣoŋra ḥuḳūḳ-ı ʿumūmīye meʾmūrunuŋ muṭālaʿasınıŋ reddiyle maẓnūn ḳānūn-u cezānıŋ iki yüz yigirmi dördüncü māddesine tevfīḳan bir ay maḥkūmīyetine dāʾir ḳarārı tefhīm eyledi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 145).

müddet II (postposition) 'zarfında': × ***Senelerce müddet birlikte çalıştık.*** (Vâ–Nû, Akşam gaz., tarihi kayıp). × ***Günün gecenin muhtelif saatlerinde aile efradına ayrı ayrı ötmek müddeti tayin olunur. Bir ay müddet herkes horozluk vazifesini şayanı takdir bir suretle ifa eder.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 71).

müdebbir 'tedbirli, düşünceli davranan' < Ar. ***mudabbir*** a.m. (/dbr/ kökünden) × ***Gėce lāyaʿḳil olduġuŋda ḳulumuz Muḳbil müdebbirüŋ olub arduŋa dolandıyıdı.*** (Ferec v. 23a).

AD. **müdem** 'tıpkı; gerçekten, kesin olarak, kuşkusuz' DS 3227 < Ar. ?? × ***Eyidir bizim ayranlarımız. Otumuz eyi olduğuna mallarımızın südü yoğurdu da nezzetli olur. Koyunlarımız müdem kuzular.*** (F. Baykurt 1967a s. 123).

müderris 'medrese hocası' < Ar. ***mudarris*** a.m. × ***Bu şeyẖ cādülaruŋ müderrisleriyimiş, müftīleriyimiş. Gelürler, bundan cādüluḳ ögrenürlermiş.*** (Ferec v. 60b).

O. **müdevver** 'yuvarlak' < Ar. ***mudavvar*** a. m. ***Penc-hezār zer-i münevver-i meskük-ı mażrüb kedbānüma vėrdiler, beni satun aldılar.*** (Ferec v. 112a).

müdrik 'olgun' < Ar. ***mudrik*** a.m. × ***Varuraḳ bir şaẖṣa oġradılar ki ekini ėrişmiş durmış: ekinini tefāvütsüz müdrik ġayr(-i) müdrik dėmez bicer, böyle döker.*** (Ferec v. 190b). × ***Hepimizin bu seçimlerin ehemmiyetini müdrik olduğunuzdan eminim.*** (F. Arıt 1957 s. 69).

O. **müeddeb** 'kitaplar okumuş, malumatlı, görgülü' < Ar. ***muʾaddab*** a.m. × ***H̱alīfenüŋ sarāyında bir ẖüb-ṣüret, dānā vu müʾeddeb ẖādım varıdı, ẖōca-sarāyıdı. H̱alīfe anı ḳatına oḳudı, ol iki nāmeʾyi eline vėrdi.*** (Ferec v. 121a).

O. **müessir düş–** 'tesiri olmak' < Ar. ***muʾaṯṯir*** a.m. (/ʾṯr/ kökünden). × ***Ḳarıcuḳ şeh–zādeye ne–ḳadar söyledise, müʾes̱[s̱]ir olmadı.*** (Ferec v. 133b).

müezzin b.m. < Ar. ***muʾaḏḏin*** a.m. × ***Meger ol yaḳınlarda Ebü–Beker Müʾeẕẕin adlu bir maḥalle imāmı varıdı.*** (Ferec v. 57a).

O. **müfârakât** 'ayrılış, vedalaşma' < Ar. ***mufāraḳa*** a.m. × ***Mufāraḳat vaḳtıdur. Yüzügüm ḫod benden gitmek olmaz ki saŋa vėrem.*** (Ferec v. 33a).

O. **müferrih** 'soğukluk' < Ar. ***mufarriḥ*** a.m. × ***Taḫt üstünde yaturdılar. Cüllāblar, müferriḥ-ler, devā'ülmiskler getürdiler.*** (Ferec v. 98a).

O. **müfesser** 'açıklamalarla, tefsir ederek' < Ar. ***mufassar*** a.m. × ***Mübhem u mücmel söylersiz, müfesser u mufaṣṣal söylemezsiz.*** (Ferec v. 182a).

O. **müfhem ol-** 'bir şey söyleyemez olmak, cevap veremez olarak susmak' < Ar. ***mufḥam*** a.m. Lane II, 2347. × ***Ḳāżī mübḥem u mülzem oldı.*** (Ferec v. 127b).

O. **müfid düş-** 'faydası dokunmak, işe yaramak' < Ar. ***mufīd*** 'faydalı' × ***Neḳadar coḳ söyledise müfīd düşmedi.*** (Ferec v. 237b).

müflis 'iflas etmiş, parasız kalmış' < Ar. ***muflis*** a.m. × ***Bağdādda müflis ḳaldı. İşlemek istedi, işi geçmedi.*** (Ferec v. 117b).

müfsid/müfsit 'kötülük yapan, fesat çıkaran' < Ar. ***mufsid*** a.m. × ***Ol bizüm perverde-müz oğlan birḳac gün ki pādişāhlıḳ ki ėtdi, azdı, müfsid hemnişīnler söziyle atam melik-i Deryābārı ezdi. Andan ṣoŋra baŋa ḳaṣd eyledi.*** (Ferec v. 46a).

müft 'boşuna' < Fa. ***muft*** a.m., krş. ***mut II***; ***müfte git- /müfte satıl-/müfte ver-*** TS 2822, Meninski 1680 III, 4805.

O. **müftail** ?? × ***Meger ol maḥallede bir ḳarı var-idi, müfta'ileyidi, Dalla gibi biŋ şāgirdi varıdı*** (Ferec v. 21a). × ***Bir kenizekdür, ... ḳameti mu'tedil, gözi müfta'il, başı müdevver, yüzi münevver, beli ince, ucası yüce, alnı açuk, kaşı çatuḳ, iki zülfi, müşgīn, iki kemendi 'anberīn; 'aşıḳ-ı miskīn bāfte vü tāfte-dür.*** (a.e. v. 116a).

müftehir 'iftihar eden, övünen, gurur duyan' < Ar. ***muftaḫir*** a.m. × ***Anuŋıla müfteḫir oldı. Āḫı Ḫurdek ol revende-ye eyitdi: "Ė iḫtiyār! Ṭaraf-ı 'ālemde bir şeher vardur. Aŋa Ma'dān derler, anı gördüŋmi?" dėdi. Revende eyitdi: "Görmedüm." dėdi. Āḫı eyitdi: "...Anı görmeyen revendeye revendelik da'vāsın ėtmek nāsezādur." dėdi.*** (Ferec v. 244a).

müfti/müftü 'fetvaları cevaplandıran, dinî sorulara cevap veren' < Ar. ***muftin*** a.m. (/ftw/ kökünden). × ***Ė müftī-yi eyyām ve ė mürebbī-yi ḫāṣṣ u 'ām! Eger işümi düzesin, ġamdan ipümi üzesin, yārumuŋ bendin bozasın, ḳullaruŋa ḳul olam, ne dėrseŋ ol olam.*** (Ferec v. 34a).

müge 'güzel kokulu bir çiçeğin adı, convallaria majalis' < Fr. ***muguet*** a.m. I. Hauenschild 1989 no. 345. ××

mühendis 'mimar; BSTTk: teknik işlerinin ustası' < Ar. ***muhandis*** a.m. × ***Bīdār mi'mārlar, cābük bennālar, hüşyār mühendisler cem' eyledi, vücūh vėrdi, iş buyurdı.*** (Ferec v. 28a). Krş. AD. ***mehendiz***.

müheyya 'hazır' < Ar. ***muhayyā'*** a.m. (/hy'/ kökünden). × ***Melike: "Sarāyuŋ deŋizdin yanında bābüssır vardur. Deŋizde gemiler müheyyādur, sarāyuŋ mevcūdını gemilere dolduralum, revān olalum!"***

dėdi. (Ferec v. 47b). ***müheyyâ ḳıl–*** 'hazırlamak': × ***Bu mihmān-ḫāne-de dīg, berg, esbāb cümle müheyyā ḳıldılar.*** (Ferec v. 179b–180a).

O. **mühezzeb** 'terbiyeli, edepli, uslu' < Ar. ***muḏahhab*** a.m. × ***Bu pādeşāh bu ḥiddet, bu tehevvür icinde vizāretini bir ḫūb, müẕehheb, kāfil u kāfī vu ferzāne kişiye vėrmiş-idi.*** (Ferec v. 70a).

mühimm/mühim b.m. < Ar. ***muhimm*** a.m. × ***Ne şarāb icmege nihāyet var ve ne seni görmege ġāyet. Ben senüŋ ḳatuŋa ḳaṣdıla bir mühimme geldüm, anı baŋa bitürivėr! Bu ne teḫīrdür?*** (Ferec v. 54a).

mühimse– 'ehemmiyet vermek, üzerinde dikkatle durmak' < ***mühim*** + ***–se–*** veya ***–imse*** simulatif genişlemesi, b. ***azsın–*** ⊡. × ***Bir çıban ne ḳadar ufaḳ olursa olsun, baş gösterir göstermez hemān tedavī etmelidir. İbtidāsında mühimsenmeyen şeyler baʿżen ādama öyle işler açar ki!*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 339). × ***'Aḳıllılarımızı pek mühimsemez-iken delilere ebedī ḥürmetlerimizle unudulmaz pāyeler veririz.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 458).

mühlet 'bir işi muayyen bir vakte kadar geciktirme' < Ar. ***muhla*** a.m. × ***Fermān senüŋ, gidelüm ammā baŋa on gün mühlet vėr yaraḳlanayım.*** (Ferec v. 54b).

mühlik 'helâk edici, tehlikeli' < Ar. ***muhlik*** a.m. × ***Etrafında aşkın o mühlik rüzgârı henüz esmiyen bu altın başı sevdim: "Öyle ise haydi çık yat yavrum yat, uyku sana daha faidelidir." Tıpkı küçükken alıştığı gibi koca kız hemen kalktı, odasına çıktı.*** (Burhan Cahit 1941 s. 22). 'korkunç canavar' × ***İcine sucluyı ḳoyarlarmış, salı vėrürlerimiş. Ḳaya dibi körfüzmiş, anda varıcaḳ mühlik gelüb anı anda helāk ėdermiş. Sucsuz kişi nesne olmazımış.*** (Ferec v. 45a).

mühliye 'Adana bölgesinde yetiştirilen ve yaprakları sebze gibi kullanılan bir bitki, Corchorus olitorius' I. Hauenschild 1989 no. 354 < Ar. ?? × ***Sonradan Emlâk Caddesi olan bu sokaktan, sabah sakaları, akşam yoğurtçuları, "Mühliye! Mühliye!" diye çığıran Çingeneler, katıra yüklü sepetlerle sebze satan bostancılar geçer.*** (G. Dino 1991 s. 83). × ***Harmas'ın çeşitli otları ile bu arada semiz ot, mühliye ve salyangozlarla yetinilmesini tepe ahalisine öneriyorsa da kimseyi kandıramaz bir türlü. Sadece George, zehirlenmeyi bile göze alarak, bir takım acı ve ne idüğü belirsiz otları, salata olarak yemektedir hatır için.*** (a.e. s. 214).

mühmel 'ihmal edilmiş, değersiz, ehemmiyetsiz' < Ar. ***muhmal*** a.m. × ***Bennā eyitdi: "Bu yėrde mühmel işler bulınur." dėdi.*** (Ferec v. 19a). ***mühmel ḳo–*** 'ihmâl etmek': × ***Ḫidmet bābında bir daḳiyḳa mühmel ḳomaduŋ, beni rāḥata bıraḳduŋ. Taŋrı saŋa ceza-yı ḫayr vėrsün!*** (Ferec v. 65b).

mühre 'yılanın başında bulunan taş' < Fa. ***muhra*** a.m. × ***Şāh-ı mārānı boġazlasun, başında noḫūd ḳadar mühre-si vardur. Andan anı cölmekde duzıla biraz bişürsün. Üstüne gelen yaġı cemʿ ėtsün.*** (Ferec v. 61a). ***Ben kim olam ki benüm kerametüm ola? Ammā mührem vardur ki aŋa baḳaram. Her gişinüŋ naḳşını anda oḳıram*** (a.e. v. 182b).

mühtedi ol- 'iletilmek, doğru yol gösterilmek' < Ar. ***muhtadī*** a.m. × ***Birḳac gün yabanda gezdi, ma'müre yolına mühtedī olmadı.*** (Ferec v. 238b).

mühür I 'damga vurma aleti; damga' < Fa. ***muhr/muhur*** a.m. × ***Ḫazāyin miftah-larını aldı, ḫazīneleri acdı, gördi, gendü mührin urdı.*** (Ferec v. 52a–b).

mühür II 'kızlık zarı' × ***Ḳız mührile durur, ben "Aŋa yoḳayam" dėyü ḳorḳub gendözümi kesüb-dururam, ādemīyyet şehvetini gendözümden giderüb dururam.*** (Ferec v. 62b).

(Argo) **mühür III** 'göt, makat, büzük' H. Aktunç 1990 s. 207. ××

müjde/muştu 'hayırlı haber' Meninski 1680 III, s 4598 < Fa. ***mujda*** a.m. × ***Paşayı konağına bırakır bırakmaz, bu, herkesten evvel saraya koşmuş, "Paşayı evine teslim ettim" müjdesini vermiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 126). × ***Hoş geldin, safalar getirdin! Söyle, karıncalardan ne haber, bana iyi bir muştu getirdin mi?*** (Yaşar Kemal 1993f s. 5). ***muştıcı*** 'muştu veren kişi, hayırlı haber veren, Freudenbote' H. Vambéry 1901 s. 196). ***muştula-/muştıla-*** 'müjdelemek' TS 2813–16. ***muştulık/muştılıḳ*** 'müjde; müjde bahşişi' TS 2816–19

O. **müjdeber** 'hayırlı haber getiren (kimse) < krş. Fa. ***mujdavar*** a.m. × ***Şehre ḫalḳı bizi görüb müjdeberlerümüzi ki ẓāhir-idi, görüb müteḥayyir oldılar.*** (Ferec v. 102b).

mükafat 'hizmete karşı yapılan bağış; karşılık' < Ar. ***mukāfāt*** a.m. × ***Beni anuŋ şerrinden ḳurtarduŋ. Geldüm ki saŋa ol eylügüŋ mükāfātını ėdem.*** (Ferec v. 88a). × ***Bu bize vāḳi' olan işler, ol ėtdügümüz yavuzlıḳlaruŋ mükāfātıdur.*** (Ferec v. 128b).

mükâleme 'konuşma, sohbet' < Ar. ***mukālama*** a.m. × ***Bir gün bir cemā'atıla oturmışıdı, ḥikāyet söylerlerdi, muḥāvere ve mükāleme ėderlerdi.*** (Ferec v. 103a–b).

O. **mükâri/** BSTTk: **mekkâre** 'yük hayvanlarını kiraya veren; eşek sürücüsü, katır sürücüsü' < Ar. ***mukārin*** a.m. × ***Bu ḥāla perī ḳızı vāḳıf olduğı dem ḳaḳıdı, durdı, mükārīlerüŋ ardına düşdi, ėrişdüginleyin tulumları deşdi, unları, etmekleri telef eyledi.*** (Ferec v. 89a). × ***Talime gitmediği zamanlar iki mekkâre katırını tımar etmek onun işi idi. Hemen tavlaya koştu. Kaşağıyı, gebreyi eline alıp katırları tımara başladı.*** (A. Nesin 1958m s. 71).

mükedder 'tedirgin edici' < Ar. ***mukaddar*** a.m. × ***Ne ni'met-dür ol ki rüzigār anı mükedder ėtmedi.*** (Ferec v. 99a).

mükellef I 'yükümlü, sorumlu, mecbur' < Ar. ***mukallaf*** a.m. × ***Şehirlerden uzaḳca mevāḳi'deki fabriḳaların ṣāḥibleri 'amele çocuḳlarını civārdaki mekteblerden birine göndermek içün lāzım gelen vesā'iṭi tedārükle mükellefdir.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 177).

AD. **mükellef II** 'yetişkin'. × ***Dokuz hamal varmış. Bunların sekizi mükellef, biri ufak çocukmuş. Bunların sekiz tanesi her gün çalışır, para kazanırmış. Çocuk çalışamıyormuş. Bu çocuğu içlerinden atıyorlarmış.*** (M. Tuğrul 1969 s. 282).

O. **mükellel** 'süslü, parlak' < Ar. ***mukallal*** a.m. Lane II, 3002 'adorned with gems' × ***Ol ḥavż üzerinde bir taẖt varıdı, 'ācdanıdı, mükellel. Ve ol ḳızuŋ beşigi ol taẖt üzerindeyidi.*** (Ferec v. 188a).

mükerrem 'aziz, saygıdeğer' < Ar. ***mukarram*** a.m. × ***Deyrüŋ, manastıruŋ maṣāliḥini żabṭ eyledi. Fāriġ, mu'azzez, mükerrem oturdı.*** (Ferec v. 39b). × ***Ḥacib vardı, ol iki şaẖsı köşke iletdi, mu'azzez ü mükerrem dutdı.*** (Ferec v. 198b).

mükevvenat 'kâinat, yaratılmışların hepsi' < Ar. ***mukawwanāt*** a.m. × ***Aynaya bakan kimsenin kendini eksiksiz görmesi gibi. Aşk, mükevvenatı kuşatan, hayır yaratan aşk, kendi hâsiyetiyle vücude getirdiği eserden ayrı ve uzak olabilir mi?*** (S. Ayverdi 1941 s. 37).

mülâkat 'buluşma, karşılaşma' < Ar. ***mulāḳat*** a.m. × ***Şāh u ḥaşemile gelenlere ḳarşu çıḳdılar. Mülāḳat olduḳda şehzāde cün atasını anasını gördi, indi, yüz yėrde ḳodı.*** (Ferec v. 141a).

mülâzemet et- 'muntazaman ziyaret etmek' < Fa. < Ar. ***mulāzama*** a.m. × ***Birḳac gün bu ẖırīd ü fürūẖta mülāzemet eyledüm.*** (Ferec v. 114b).

mülâzim '(birisinin) yanında olan kimse, maiyet, hizmetçi' < Ar. ***mulāzim*** a.m. × ***Ataŋ yıl-lar bize mülāzimidi. Biz anı ẖoş dutarıduḳ, aŋa iḥsānlar ėderidük.*** (Ferec v. 56a).

mülemma 'parlak' < Ar. ***mulamma'*** a.m. × ***Aralarında bir yigit var: bedevī*** (metinde ***bidevī***) ***biner, muġraḳ eyerlü, başında külāh-ı zerrīn, egninde ḳabā-yı mülemma', bėlinde kemer-i muraṣṣa'. Ḫadem u ḥaşem cevre-sinde dururlar.*** (Ferec v. 32a).

mülevven 'rengarenk' < Ar. ***mulawwan*** a.m. × ***Ruẖām-ı mülevvinden ḥavżlar, birke-ler işletdi.*** (Ferec v. 91b).

mülevves et- 'kirletmek' < Ar. ***mulawwaṯ*** 'kirli' × ***Bisāṭ u naṭ' üzerine ol şarābdan döker... ol maḳāmı mülevveṡ ėder.*** (Ferec v. 20a).

mülevvez 'badem şeklinde' < Ar. ***mulawwaz*** a.m. ××

mülhid 'pagan, ateist, inançsız, tanrıtanımaz' < Ar. ***mulḥid*** a.m. × ***Ṣad-hezār la'net saŋa, daẖı senüŋ bibiŋe, daẖı, ol mülḥid bennāya ki anuŋ şum-lıġından bu ḳażālara oġradum!*** (Ferec v. 23a).

mülk I 'mal' < Ar. ***mulk*** a.m. × ***Ṭuta-bilürseŋ, hemāndem 'alelfevr ḳocarsın, murāduŋı alursın. Andan ṣoŋra bilesine ḳanda dilerseŋ ḳaçarsın, mülküŋ olur.*** (Ferec v. 117a).

mülk II 'bir hükümdarın idaresi altında bulunan ülke' < ***mülk I.*** × ***Onlaruŋ naẓarında Ferruẖ-şāduŋ elin aldı, taẖta geçürdi. Mülki, esbābı hep aŋa sımarladı.*** (Ferec v. 42b).

EO. **mülklik** 'mal sahipliği, mülkiyet' × ***Hemāndem nikāḥ eyledi, ẖalīfe daẖı bir ulu köyi mülklige, daẖı coḳ māl u menāl u menā u esbāb u 'alāmet in'ām eyledi.*** (Ferec v. 213a). Krş. ***milklik***.

mültezim ol- '(bir vazifeyi) üstüne almak, razı olmak' < Ar. ***multazim*** a.m. × ***Meymūne bu şarṭa mültezim oldı.*** (Ferec v. 30a). × ***Bu bizüm begümüz nice gez anuŋıla oġraşub sınub-durur. 'Āḳıbet muṭī'olub, aŋa ẖarāc vėrmege mültezim olub-durur.*** (Ferec v. 101a).

mülzem ‘mecbur, mecbur kalarak’ < Ar. ***mulzam*** a.m. × ***Ķāżī müfhem u mülzem oldı, eyitdi: “Dur, ‘ademe mülḥaķ ol! Zerüŋi yabanlarda ḥarāmīlere vėrdüŋ, bugez geldüŋ, Baġdād şehri icinde bizi ḥarāmīlersin.” dėdi.*** (Ferec v. 127b).

O. **mümekken** ‘salâhiyetli, ehliyetli’ < Ar. ***mumakkan*** a.m. × ***Egerce pādeşāhlıķ u ḥall u ‘aķd ‘ādetümüzce baŋa degir; ammā temāmet işi saŋa sımarladum, senüŋ dilegüŋ neyse işlemege mümekken ķıluram.*** (Ferec v. 73a).

O. **mümerred** ‘yüksek (bina)’< Ar. ***mumarrad*** a.m. Lane II, 2709. × ***Anda ruḫām mümerredden yapılmış bir ķaṣar var.*** (Ferec v. 55a).

O. **mümetti** ‘neşelenmiş, ferahlamış, rahatlamış’ < Ar. ***mumatti‘*** ‘angehem, köstlich genussreich, belückend’ H. Wehr 1985 s. 1184. Fa. ‘enjoyer’ × ***Iraķdan yaķından ḥācetlüler aŋa yüz dutdılar. Ķatına gelenler ümīdlendiler, müntefi‘ ü mümetti‘ döndiler.*** (Ferec v. 180a).

mümin ‘Müslüman’ < Ar. ***mu’mīn*** a.m. (/’mn/ kökünden). × ***Taŋrı örtdügi mü’mīnlerüŋ ‘aybıdur.*** (Ferec v. 138a).

mümkin/ BSTTk **mümkün** ‘yapılabilir, olabilir’ < Ar. ***mumkin*** a.m. × ***Umūr-ı mümkini muḥāl-dur dėmek revā degüldür. Ḫudā-yı tebāreke ve ta‘ālānuŋ ķudretine inkār ėtmek ma‘nīdār degüldür.*** (Ferec v. 103a).

mümkinat ‘mümkün olan şeyler, imkânlar’ < Ar. ***mumkināt*** a.m. × ***“Biz üşbu deryāyı öte gecmegümüz gerekdür.” – “Bu mümkinātdan degüldür. Bunuŋ gibi deŋizden gemisüz zevraķsuz nite gecile?”*** (Ferec v. 55a).

mümkin değil ‘(parenthesis olarak) asla, olmaz, imkânsız’: × ***Çocuķlar yalan söylüyorlar. Bu ķoca bebeği şimdiki zamānda mümkin değil yigirmi beş ġuruşa vermezler!*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 353). × ***Yüz dediğine taş çatlasa, yer yerinden oynasa, dünya bir araya gelse, mümkün değil, doksan dokuz demeğe tenezzül etmiyordu.*** (B.S. Kunt 1937 s. 74). × ***Bu maṯalı şundan ötrü getürdüm kim ol işi ḥīleyile bitirmege mümkin degüldür.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 22). × ***Kaymakam bu mektubu görünce sevincinden çıldırmamak mümkün müdür?*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 29–30). × ***Bu hoş haberi okuyunca memnun olmamak, ferahlamamak mümkün mü?*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 13.XII.1944).

mümkin mertebe ‘mümkün olduğu kadar’ × ***Taḫt-ı zevciyetiŋdeki sa‘ādetimi; evet, işte bu gördüğün sa‘ādet-i elīmemi mümkin mertebe uzatmaķ içün seni ķısķana ķısķana her gün birer parça ölerek fenāyāb olmaķ istiyorum.*** (H. R. Gürpınar 1316 s. 217). × ***Begim şimdiye ķadar ṭoğrusu bir söz söylemediŋiz, bāri ṣoŋ mertligiŋizi īfādan çekinmeyiŋiz. Yürek dayanmayan şu ālāmımı mümkün mertebe ķısa kesmeğe, ya‘nī beni çabuķ öldürmeğe ḥimmet ediŋiz.*** (H. R. Gürpınar 1316 s. 608). × ***Sebzeliğe doğru gittim, ķız da geldi. Fasulye sırıklarının, ağaçların mümkün mertebe siperlerine sokulduktan sonra Nevres telâşla…*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 179).

BSTTk: **mümkün** b. ***mümkin***.

mümkünlen- 'mümkün saymak' × ***'Bir yandan Hasan, bir yandan görümce... "Gardaş" deyip de uğradığı yokmuş yanına. Üstelik daha ölmedi diye mümkünleniyormuş***. (M. G. Anadol 1984 s. 31).

(Halk ağzı) **mümkünsüz** 'imkânsız, olamaz' × ***Babasından bir şey istiyemiyeceğini, mümkünsüz olan durumları anlamıyor Güllü. Şimdiye kadar olan bütün ilişkileri, kaba bir çıkar sorununda takıldı kaldı.*** (S. Soysal 1978 s. 116). × ***Ya Müneccimbaşı olmalı yahut büsbütün haneden alâkayı kat' etmeliydi! Lâkin Müneccimbaşı olmak ne kadar müşkül, hattâ ne mümkünsüz birşeydi! Müddet-i hayatında eski kunduralar, hem de hamal, tulumbacı kunduraları, yemenileri tamirinden başka hiç bir şey yapmamış cahil adam nasıl olur da Müneccimbaşı olabilirdi?*** (Türk masalları 1991 [1329] s. 45).

(Halk ağzı) **mümkünü yok** 'imkânı yok, imkânsız' × ***Ne yapmalı yarabbi? Şeytanın ayağını kırsam mı? Aah, mümkünü yok!*** (S.M. Alus 1944 s. 21). × ***Lâkin, adamı ne kadar sıkıştırıp, tasın menşeini öğrenmeye gayret ettiysem de, bir müddet sonra bu meczubla anlaşmanın mümkünatı olmadığına kani oldum.*** (N. Ay 1991 s. 81).

münacat 'doğrudan doğruya Allaha hitap etmek, dua etmek, yalvarmak' < Ar. ***munācāt*** a.m. (/ncv/ kökünden). × ***Seccādesi üstünden ırılmayub müsteslim olub oturdı. Münācāta başlayacağı dem, ol müfsid ḫalḳ-ile üstüne girdi.*** (Ferec v. 175a).

münadi 'çığırtkan, tellâl' < Ar. ***munādin*** a.m. (/ndw/ kökünden). × ***Andan ipden ṭavḳı boynına gecürdiler, boġazında-yiken dāra asaḳodılar. Münādī şeherde cağırdı ki "Ġammāzuŋ cezāsı budur!"*** (Ferec v. 68a). ***Eyitdi ki bir gün Faḫrünnisā Ḫātün baġa temāşāya indi. Ayda birgez ineridi. İndügi dem münādī ḳığırdurdı.*** (a.e. v. 199a).

O. **münakkaş** 'desenli' < Ar. ***munaḳḳaş*** a.m. (/nḳş/ kökünden) × ***İçerü girdi, gördi, bir taḫt var, üstünde bir ḳız yatur, üstüne bir münaḳḳaş yorġan örtülmiş.*** (Ferec v. 147b).

münasebet 'alaka, ilgi, yakınlık; uyum' < Ar. ***munāsaba*** a.m. ***münasebet?*** 'tecrit edilmiş vaziyette ve istifham edatı olmadan soru olarak anlaşılır: × ***AZMİ EFENDİ - Koşa koşa git te al getir! MUHZIR - O burada... AZMİ EFENDİ — Kim? MUHZIR — Kahveci Hasan. AZMİ EFENDİ — Münasebet? Ne işi var burada?*** (Recaizade Ekrem 1941 s. 72). ***münasebet alma-*** 'yakışık almamak': × ***Olmaz, kızım, münasebet almaz. Çünkü sen bir yabancısın. Bunlar erkek çocuk olsa haydi neyse amma, kız oldukları için belki anneleri razı olmaz.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 87). × ***İsminin söylenmesini istemediği için Beybaba demek mecburiyetinde kalıyorum. Maamafih, Beybaba tâbirini kullanmaklığım hiç münasebet almaz da değildir. Kaç senedir ona, semtinde, mahallesinde bütün tanıdıkları hep Beybaba diyorlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 9). ***münasebet düş-*** 'fırsat düşmek': × ***Servinazın döşeğinde yattığım gecenin üzerinden üç ay kadar geçti. Karım münasebet düştükçe acı imaları, iyhamlarile beni iğnelemekte fırsat kaçırmıyor. Ben en hayırlı yolu sükût ve tahammülde buluyorum.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 23). × ***Sait Çelebinin münasebet düştükçe söylediği bir sözü vardır: "Hastalığa tutul da acemi he-***

kime tutulma!" (M. Baler 1944 s. 56). ***münasebet düşür-/münasebet getir-*** 'fırsat bulmak, fırsattan faydalanmak': × ***Bir ḳaç gün demek ṣaḳlanmalı, fırṣat aramalı, münāsebet düşürmeli de, orduya öyle girmeli.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 115). ***Ālī Paşa bir gün, ziyaretine gelen Kâzım Paşaya münasebet getirerek hicvi terketmesi için nasihat etti.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 155).

münasib/münaseb/ BSTTk **münasip** 'uyan, uygun, yaraşır' < Ar. ***munāsib*** a.m. × ***Vezīr necün geldigin bildi, aŋa münāsib ʿamel ḳılmağa cezm eyledi.*** (Ferec v. 21b). × ***Ol-dem Belḳīs buyurdı: orduyı göçürdiler, bir münāsib yėre otlu sulu niʿmetlü ābādānlığa yaḳın menzile iletdi, ḳondurdı.*** (a.e. v. 89b).

münazara 'ağız kavgası; ilmî münakaşa' < Ar. ***munāẓara*** a.m. × ***Erümile münāẓara vāḳiʿ oldı. Ben bunı bugün satam dėyü and icdüm. Gerekdür ki budem bunı baŋa satuvėresin ki andum yėrinde ola.*** (Ferec v. 223a). ***münazara et-*** 'münakaşa etmek, müzakere etmek': × ***İttifāḳ Ḫorāsāndan ḫūb-ṣūret ehl yigit geldi, bu ḳıza rağbet ėtdi. Ḳızıla söyleşdi, münāẓara ėtdi.*** (Ferec v. 213b).

O. **münbasit ol-** 'sevinmek' < Ar. ***munbasiṭ*** 'sevinçli' × ***Ferāḫşād anı gördi, münbasiṭ oldı, eyitdi: "Ė birāder! Beni göre-gelmedüŋ, revāmıdur?" dėdi.*** (Ferec v. 35b).

O. **müncezib ol-** 'çekilmek' < Ar. ***muncaḏib*** a.m. × ***"Bu ʿacab ne nesnedür?" dėdiler. Gördiler ki bu gemi ol yaŋa ėŋen münceẕib oldı gider.*** (Ferec v. 227b).

müncer ol- 'varıp son bulmak, sonuçlanmak, varmak' < Ar. ***muncarr*** 'sürüklenen'. × ***Kızcağız hayat ʿālemindeki vazyetini düşünmeğe başlamıştı. Ahlâkindaki seyyiātı nazar-ı insāfa aldı. Bu gidişle hāli neye müncer olacaktı? Ālemde bu ahlâk ile kendisi için bahtiyārlık nasīp olamıyacağını zekâsı sāyesinde takdīr etmişdi.*** (Nâbîzâde Nâzım 1960 s. 24).

müneccim 'yıldız falcısı' < Ar. ***munaccim*** a.m. × ***Bir gün bu melik müneccimleri, muʿazzimleri cemʿ eyledi. "Oğlanuŋ ṭāliʿini naẓar-ı ʿaḳlıla görüŋ nedür?" dėdi.*** (Ferec v. 52a).

O. **münfasıl** 'ayrı, içinde veya yanında değil' < Ar. ***munfaṣil*** a.m. × ***Melik-i Zengibāruŋ sarāyı şehristān-ı Zengibārdan münfaṣılıdı.*** (Ferec v. 47a).

münharif 'eğri, verev' < Ar. ***munḥarif*** a.m. × ***Şaṭranc eşḫāṣını müstaḳīm ü münḥarif yürütmek... her birinüŋ evṣāfınuŋ muḥaḳḳarı ve āsānıyıdı.*** (Ferec v. 143a–b).

münhezim ol- 'yenilmek, kaçırılmak' < Ar. ***munhazim*** a.m. × ***İkisini depelediler, ḳalanı dīvler geldi dėyüb münhezim oldılar.*** (Ferec v. 220a).

O. **münim** 'zengin' < Ar, ***munʿim*** a.m. × ***"Erüŋ var-mıdur?" dėdüm. Güldi, eyitdi: "Aydan gökcek, Ḳāründan münʿim ḳızlar er bulamaz. Ben derviş bīcāre ḳanda bulam?" dėdi.*** (Ferec v. 58b).

O. **münkabız** b. *munkabız*.

münkad/münkat 'itaat eden' < Ar. ***munḳād*** a.m. × ***Mülük–i āfāḳuŋ ekṡeri aŋa muṭī' u münḳād idi.*** (Ferec v. 141b).

münkir 'inkâr eden' < Ar. ***munkir*** a.m. × ***'Aḳlımı vardur: 'āyīne'yi sen ne bilürsin dėye? Ye 'aḳlı olsa münkir–i ḳadermi olayıdı?*** (Ferec v. 196a). AD. ***münkir gel–/münkür gel–*** 'inkâr etmek' < Ar. ***munkir*** 'inkâr eden' ve ***gel–:*** × ***Kalfa yine münkir geldi ise, zaptiye buna bir şamar vurup, "Düş öne!" dedi.*** (E. Misailidis 1986 s. 342). × ***Teyzemin evine, derunde üç yüz bin kuruş ile kaldırmış olduğum akçeyi de kocası sermaye ederek münkür geldi ve bizim paramız ile kendisi âdem olup bizi peruşaniyette bıraktı.*** (a.e. s. 187).

AD. **münnet** 'ev temeli' DS 3229 < Fa. ***bunyād*** a.m. ××

münşerih 'iç rahatlığı duyan, ferah, neşeli' < Ar. ***munşariḥ*** a.m. × ***Saŋa bir uzun boylu, ince bėllü, semiz ucalu, gökcek yüzlü, şīrin sözlü, ḫandān leblü, açuḳ göŋül-lü cāriye gerek-dür ki anuŋıla münşeriḥ olasın.*** (Ferec v. 90b).

müntefi 'fayda görerek' < Ar. ***muntafi'*** a.m. Örnek için b. ***mümetti.*** ××

münteha 'çok yüksek; uzun boylu' < Ar. ***muntahan*** 'son derece, aşırı' (/nhy/ kökünden). × ***Gördüm: bir güzel ḳız durur, müntehā vu müştehā. Bu ḫovācanuŋ vefādār cariyesi-yimiş.*** (Ferec v. 97b).

münteşir 'dağılmış, yayılmış; yaygın, bol, sayısız' < Ar. ***muntaşir*** a.m. × ***Pārs iḳlīminde bir melik varıdı. Cemīl ü celīldi, genci, mālı coġıdı. Cerīsi cün-cerād-ı münteşiridi.*** (Ferec v. 198b). ***münteşir ol–*** 'yayılmak': × ***Ḫaber Baġdād şehrinde münteşir oldı.*** (a.e. v. 17a).

münzevi 'dünya ile alakasını kesen (kimse)' < Ar. ***munzawī*** a.m. (/zwy/ kökünden). × ***Muvaffaḳ ol gördügüŋ evde ma'zül, münzevi-dür, rüzedārdur.***

O. **münzir** 'doğruya yöneltmek için tehdit eden, vaiz' < Ar. ***munḏīr*** × ***"Ol kimdi ki ādemī değildi, perī degüldür, firişte degüldür, ḫalḳına münẕir oldı?" dėdi*** (Ferec v. 136a).

BSTTk: **müphem** b. ***mübhem***.

müptelâ b. ***mübtelâ II***.

müra'at et– 'saygı göstermek, riayet etmek' < Ar. (/r'y/ kökünden). × Örnek için b. ***musafat*** maddesine. ××

O. **mürafaat et–** < Ar. 'duruşma istemek, duruşma talep etmek' ***murāfa'a*** x ***Bir kimse bir kimseden bir pāre yer almış. Deperedüriken defīne çıḳmış. Alan satan üzerine, satan alan üzerine bıraḳmış. Bege mürāfa'at ėtmişler. Beg sormış: "Sivilcüŋüz varmı?" dėmiş.*** (Ferec v. 191a 20).

mürai 'iki yüzlü, riyakâr' < Ar. ***murā'in*** a.m. (/r'y/ kökünden). × ***Bir kere bu yola girince de onun bütün icaplarını yerine getirmiş, dalkavuk ve mürai olmuştur.*** (C.F. Başkut 1963 s. 46).

mürd ol– 'ölmek' < ***Venedik balyozı aḳribāsından bir beg–zāde baġteten mürd oldı.*** ('Ālī 1982 II, 171).

mürde 'ölü, ölmüş' < Fa. ***murda*** a.m. × ***Dīv-i mürde ile ādemī-yi zinde ṣoḥbet ḳanda ėtdügi vardur?*** (Ferec v. 17a). × ***Diler ki aŋa merḥamet ėdesin, bir gez gendözüŋi aŋa gösteresin. Olaki 'ışḳı sākin ola... Şöyledür ki mürde'yi zinde ḳılur, anuŋ gibi yigidi ölümden ḳurtarduġından saŋa ne ziyān ola?*** (a.e. v. 215a). ***Ne 'Īsīdür 'acab bu kim sözindem dirilür mürde, | Göze kuḥl u cilā erer ayaġınuŋ ġubārından.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 88). ***Ademlerinüŋ kibār u ṣıġārını gāh mürde yėrine ve gāh emr i şerīf-ile maḥlül gedüge ḳayd ėdüb...*** ('Ālī 1979 I, 187).

AD. **müre/möhre II /muğla** 'demircilerin demir delmek için kullandıkları bir alet' DS 3213, 3216, 3230 < Fa. ***muhra*** 'a smith's hammer' F. Steingass 1930 s. 1354. ××

mürebbî 'terbiye eden, terbiyeci' < Ar. ***murabbin*** a.m. /rbw/ kökünden) × ***Ey müftī-i eyyām ve ey mürebbī-i ḫāṣ u 'ām! Eger işümi düzesin, ġamdan ipümi üzesin.*** (Ferec v. 34a).

mürebbiye I 'bir çocuğun eğitim ve bakımı ile görevli kadın' < Ar. ***murabbīya*** a.m. × ***Mürebbīyelere, ḳadınlıḳları i'tibāriyle iḥtirāma, mürebbī-yi eṭfāl olmaları ḥaysīyetiyle şükrāne medyünuz.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 3).

mürebbiye II 'ilahe, tanrıça' × ***Karnavallar atik Yunanlıların Rabb ve Mürebbiyelerinin taklidlerini ettikleri şöyle dursun, ama asr-ı hāzırın ruhbanlarının taklidini ettiklerine çok taaccüp eyledim, zira Papanın o derece hükmü cari ve halk derece-i kemalde mutaassıp ve itikadlı iken, buna müsaade olunması doğrusu bais-i istiğrap bir maddeyidi.*** (E. Misailidis 1986 s. 715–716). Başka kaynaklarda bulunamadı.

O. **müreffeh** 'sakin, memnun, mesut' < Fa. ***muraffah*** a.m. < Ar. × ***Kārvān bir niçe gün yüridiler, bir mürgizāra yėtişdiler, ḳondılar. Müreffeh olub otururken, elli atlu ḥarāmī, yaraḳlular, girüb geldiler.*** (Ferec v. 9b).

mürekkeb/mürekkep I 'iki veya daha çok şeyin karışmasından meydana gelen' < Ar. ***murakkab*** a.m. ××

mürekkeb/mürekkep II b.m. 'yazı boyası' < ***mürekkeb I. mürekkeb balığı*** b.m. Meninski 1680 III, 4581. ***mürekkep yalamış*** 'okur yazar, cahil olmayan (kimse)'. × ***Sizi kalaycı dedeye götürmeliyim de, dünya ve mafihayı göresiniz. Bakın bakalım! Bu sizin mürekkep yalamış ülemanız kaç para eder? Deve yükü kitap devirseniz neye yarar!*** (H.Z. Ülken 1941 s. 114).

O. **müretteb** 'tanzim edilmiş, düzenlenmiş' < Ar. ***murattab*** a.m. ***Kāravānı ḳonuḳladı, 'aẓīm sümāt döşedi, müretteb iş gösterdi.*** (Ferec v. 233b). ***müretteb et-*** 'kurmak, kullanılır hâle koymak': × ***Cāriye vu kenīzek evi süpürdiler, döşediler. Hindünuŋ tekyegāhın müretteb eylediler.*** (Ferec v. 90b).

O. **mürevvak** 'duru; açık, temiz (ses)' < Ar. ***murawwaḳ*** a.m. Örnek için b. ***musaffa.*** × ***Üşbu ne 'acab mürevvaḳ āvāzdur?*** (Ferec v. 150b).

mürevved b. ***müverred***.

O. **mürg** 'kuş; tavuk' < Fa. ***murġ*** a.m. × ***Cāriye'yi sevdüginden ol mürġ-leri aŋa vėribidi.*** (Ferec v. 67b).

O. **mürgabi** 'yaban ördeği' < Fa. ***murġābī*** a.m. (***murġ*** ve ***ābī***) × ***Bir ḫūb cezīreye cıḳdılar. Tezervler, dürrāclar, mürġ-ābīler ḥaddan daşra coḳ.*** (Ferec v. 188b).

mürgan 'kuşlar, tavuklar' < ***mürġ*** kelimesinin çoğulu, b. ***Abbasiyan*** ⊡ × ***Bir kişi saŋa mürġān-ı pür-cevāhir bağışlaya, sen anuŋ rāzı per-d[e]sin yırtasın!*** (Ferec v. 67b–58a).

O. **mürgzar/mürgizâr/mûrgüzâr** 'çayır' < Fa. Steingass'a göre 'a place where the grass ***marġ*** abounds'. × ***Ortasında bir mürġüzār var. Anuŋ gibi mürġizār kimse görmiş degül.*** (Ferec v. 32b).

O. **mürid/** BSTTk **mürit** 'bir şeyhe bağlanarak tasavvufun usullerini öğrenen derviş' < Ar. ***murīd*** a.m. × ***Dükeli ḫalḳ senüŋile cān ḳarışdursunlar, muḥibbüŋ, mürīdüŋ olsun-lar.*** (Ferec v. 39a).

mürsel 'haberci; peygamber' < Ar. ***mursal*** 'gönderilen, a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Ne mürseldür ki ādemī degül ... melek degül?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Ḳābīle meb'ūs̱ olan ġurāb ki defni ta'līm ėtdi" dėdi.*** (Ferec v. 136a).

mürsele bağı (gemici dili) 'tel arma kasalarını veya bir ayağı ziyade tazyik görüp diğeri kısmen boşta kalan kasaları teşkil etmek yahut bir halatı direk veya serene yahut diğer bir halatın bedenine bağlamakta kullanılan bağ' L. Gürçay 1943 s. 303 < İt. ***morsello*** 'common sennit' Kahane–Tietze 1958 no. 435. ××

O. **mürtefi** 'yüksek' < Ar. ***murtafi'*** a.m. × ***bir taḫt gibice mürtefi' yėrcü-gez düzdi, bėşigi anda ḳodı.*** (Ferec v. 188a).

mürüvvet 'erlik, mertlik, kahramanlık, insanlık, cömertlik' < Ar. ***murū'a/ murūwa*** a.m. (/mr'/ kökünden). × ***Mürüvvetde fütüvvetde ḥaẓẓ-ı vāfirüm var sanurdum. Hīçimişem!*** (Ferec v. 51b). × ***Revā olmaya ki erüŋ bu mürüvveti ėde, ḥarāmī bu mürüvveti ėde, ben ḫabīs̱-lik ėdem! dėdi.*** (a.e. v. 124a). × ***Hazret, mürüvvete endaze olmaz; inam ve ihsanın miktarı, mün'im ve muhsunin gönlünden kopar. Ona karışmak kimsenin dairei salâhiyetinde değildir.*** (S.M. Alus 1933p s. 206). ***mürüvvetini gör-*** (anne, baba için) 'çocuğunun evlilik, doğum, sünnet gibi iyi günlerini görmek ve bahtiyar olmak': × ***Buŋa sen rāżı olsaŋ, ben rāżı olamam. Seni bu yaşa getirdim, elbette mürüvvetiŋi görmek isterim. Murād Çavuşla ḳarşılaşacağız, oŋa söyleyeceğimi biliyorum.*** (M. Yesari 1928 s. 36).

mürvârîd 'inci' < Fa. ***morvārīd*** a.m. × ***Ebülfevāris mürvārīd ṭama'ına ipi bėline bağladı, aşağa indi, coḳ ṣedef buldı. Zenbīli doldurdı.*** (Ferec v. 227a).

müsaade 'izin' < Ar. ***musā'ada*** 'yardım, destek, muavenet'. × ***ḫaberüŋüzi kimden soracağumı bilmezidüm. Cün sa'ādet müsā'ade vü iḳbāl istiḳbāl ėtdi ve devlet delīl ü baḫt rehber ḳadem-i cānıla üş durub destibüsuŋa geldüm.*** (Ferec v. 29a).

müsafir I 'seyahat eden, seyyah' < Ar. ***musāfir*** a.m. × ***Bir gėce ḳoḳ müsāfirler oldılar. Müsāfirlik, cihān-geştelik sözi cıḳdı. Her bir kişi bir yėrden nişān vėrdi.*** (Ferec v. 244a).

müsafir II /(halk ağzı) **misafir** 'yabancı; konuk', b. ***misafir II.*** ××

O. **müsahhar et-** 'yenmek, alt etmek < Ar. ***musaḫḫar*** 'yenilmiş'. × ***Bin, bu leşkerile şāh-ı İrem şehrine var, saŋa ol memleketi müsaḫḫar ėdi vėrsünler.*** (Ferec v. 101b).

O. **müsahhar ol-** 'büyülenmek, büyü ile başka hâle çevrilmek' < Ar. ***musaḥḥar*** 'büyülenmiş' × ***Biŋ-yėdi-yüz dürlü murād u maḳṣūd bu ad berekātında ḥāṣıl olur. Ednāsı dīv ü perī ü ded u dām u ādemī musaḥḥar olmaḳdur. Ve cādülaruŋ cādülığı bu adları oḳımağıla bāṭıldur.*** (Ferec v. 33a).

müsaid/müsait 'elverişli, yardım edici, uygun' < Ar. ***musā'id*** 'yardımcı' × ***Sa'ādet müsā'id oldı, iḳbāl yüz gösterdi. Ol ḳavmuŋ belāsından ḳurtulduḳ.*** (Ferec v. 47b).

müsavat 'yüksek (başkasına) daha yüksek mevkide olduğunu hissettirmemek, eşitlik' < Ar. ***musāwāt*** a.m. (/swy/ kökünden). × ***Ben 'āciz ne günāh ėtdüm ki 'azīz gözüŋe ḫor görindüm? 'Ācizlere müdāvāt ėt, dermāndelere müsāvāt ėt.*** (Ferec v. 106b).

müsekkin (tıp terimlerinden) 'yatıştırıcı, sakinleştirici' < Ar. ***musakkin*** a.m. × ***Büse kenārı nedür ki anuŋıla nev'arūs-ı 'āşıḳ avına? Zīrā büse müsekkin degüldür, muḥarrik fafẓadur-dur.*** (Ferec v. 73b).

O. **müsellem** 'doğruluğu herkesçe kabul edilmiş' <Ar. ***musallam*** a.m. × ***Bir süḫte-dil revende*** (metinde ***verende) ol dernekde ḥāżırıdı, kimsenüŋ da'vāsını müsellem dutmadı. Gendünüŋ ayağı dokundığı yėr ḳalanuŋdan ziyāde bulındı.*** (Ferec v. 244a).

müselles I 'üçgen' < Ar. ***muṯallaṯ*** a.m.

müselles II 'baharatlı şarap' Meninski 1680 III. 4379 < ***müselles I:*** J. Redhouse'a göre 'reduced to a third by boiling'). × ***Bir iki dolu ṣağraḳ her kim içer müs̱elles̱ | Oŋat ḍutar, şen eyler, göŋül açar müs̱elles̱.*** (Naẓmī 1928 s. 12 no. 26). × ***MİÇO — (koşar, gelir): Buyurun ağam, emredin! ZİVER — : İki müselles! MİÇO -: Başüstüne! (Koşarak gider).*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 61).

O. **müselsel** 'zincir hâline gelmiş' < Ar. ***musalsal*** a.m. × ***Ḳāżī cün ol ṭurre-i merġūl-i müselsel-i meftūlı gördi, vālih oldı.*** (Ferec v. 15b).

O. **müsemmen** 'semirtilmiş, yağlı' < Ar. ***musamman*** a.m. x ***Andan ḫon döşendi, tā'am geldi her levnden: bere-i sīrmest mürġ-i müsemmen ḥelvā-yı, sükkerī.*** (Ferec 118a v. 5).

O. **müsevden** 'melankolik' < Ar. ***musawdan*** a.m. R. Dozy 1927 I, 700. x ***Bil ki ataŋ bir müsevden kişiydi. Sevdāsı bunuŋ gibi işler başarurdı.*** (Ferec v. 54a).

müsevvedet/müsevvede/ BSTTk **müsvedde** 'yazı taslağı' Meninski 1680 III, 4661-62. × ***Garba nisbet biz henüz insan değil, müsveddeyiz. | Ah kim mektebliler bizden aşağıdır bütün!*** (Şā'ir Eşref 1958 s. 143).

müsevvid/müsevvit 'yazıların taslağını yazan kâtip' < Ar. ***musawwid*** a.m. × ***Koca oda bir sürü kâtib ile dolu idi. Mübeyyiz olsun, müsevvit olsun, adam başına günde beşer onar satırlık dört beş kâğıt yazmaktan başka bir iş düşmezdi.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 66-67).

O. **müslet-i fir'avn** 'obelisk, dikili taş' < Ar. ***misellet*** × ***Bu şimdiki zamānda ki Türk zamānıdur, ol 'amūda müslet-i fir'avn dėrler.*** (Ferec v. 242a).

Müsliman 'Müslimler' < Ar. ***Muslim*** + Fa. ***-ān*** çoğul eki, b. ***Abbasiyan*** ⊡. ××

Müslüman b. ***Müsülman.***

O. **müsmi'** 'işittiren' × ***Raḥmet dānā u munṣife ü mü'ellife vü kātibe vü sāmi'e ve müsmi'e olsun!*** (Ferec v. 127b).

müsmil b. ***bismil.***

müsrif 'israf eden, savurgan' < Ar. ***musrif*** a.m. × ***Bir gün anası eyitdi: "Ė Zeynülaṣnām! Eyü ėtmedüŋ, isrāfa meşġūl olduŋ. Lācirem ḥāli müsrifüŋ böyle olur." dėdi.*** (Ferec v. 52b).

O. **müstagis** 'feryad eden, yardım isteyen' < Ar. ***mustaġīṯ*** a.m. (/ġwṯ/ kökünden). × ***Anda bir āvāz işitdiler. Ḳulaḳ dutdılar. "Nedür bilelüm!" dėdiler. Bildiler ki müstaġīs̱ āvāzıdur.*** (Ferec v. 181a).

O. **müstağni düş-** '(bir şeye) muhtaç olmamak' < Ar. ***müstaġnī*** 'muhtaç olmayan' × ***Ḳāżī vü vezir daḫı analarınuŋ atalarınuŋ bī-ḥisāb ni'metleriyle vizāretden ü ḳużātdan müstaġnī düşdiler.*** (Ferec v. 247a).

O. **müstağrık** 'batmış' < Ar. ***mustaġriḳ*** a.m. × ***"Bu ne ḥāldür?" dėyü endīşe baḥrine müstaġrıḳ iken Cevher geldi, selām vėrdi.*** (Ferec v. 121b).

müstahakk ol-/müstahak ol- 'lâyık olmak, hak kazanmak' < Ar. ***mustaḥaḳḳ*** a.m. × ***Ḳıġırtdılar: "Her ki bu ṣıfatlu bir ġarīb yigidi duta, getüre, biŋ dīnāra müstaḥaḳdur!"*** (Ferec v. 150a).

müstahkem et- 'kuvvetlendirmek, takviye etmek' < Ar. ***mustaḥkam*** 'takviye edilmiş' × ***Şehzāde maḥabbetini ḳız göŋlinde müstaḥkem eylediler.*** (Ferec v. 138a).

O. **müstahlas et-** 'kurtarmak' < Ar. ***mustaḫlaṣ*** a.m. × ***Evvel ḥamlede düşmen ṣaf(f)ını sıdılar, ḳalb icinde düşmeni dutdılar, şehri, vilāyeti müstaḫlaṣ ėtdiler.*** (Ferec v. 141b).

müstahsen 'bir çalgı çeşidi' × ***Uzun Çarşı oymalarından oyuncaḳcı şişirmelerinden başlayaraḳ çığırtma, ḳaval, nıṣfiye, müstaḥsen, giriftden ṭutduraraḳ nāya ḳadar varır.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 118).

müstahsil 'üretici, yetiştirici' < Ar. ***mustaḥṣil*** a.m. × ***İstanbul gerektiği gibi düzenlenmesi zaman isteyen bir istihsal hayatıyle geçinmeye başladı. Kısacası, büyük müstehliklerin şehri, küçük müstahsilin şehri oldu. Yarınki İstanbul bu istihsalin şartlarına, şekillerine bağlıdır.*** (A.H. Tanpınar 1992 s. 13).

O. **müstaidd/müstaid** 'hazır, amade' < Ar. ***musta'idd*** a.m. × ***Mühimmāt buyuruduralar, tā bitürmege müsta'id olavuz. Vesselām.*** (Ferec v. 142b).

O. **müstakarr/müstakar** 'durduğu yer, yerleştiği yer' < Ar. ***mustaḳarr*** a.m. × ***Ol donları geyürdiler ki daḫı elṭaf, daḫı aẓraf ziynetile müstaḳarda ḳarār eyledi.*** (Ferec v. 15a).

müstakbel 'gelecek zamandaki' < Ar. ***mustaḳbal*** a.m. × ***Andan buyurdı, feylesūflar ṭāli'ini gördiler. Melike ba'żı aḥvāl-i müstaḳbelinden ḫaber vėrdiler.*** (Ferec v. 128a).

müstakil 'bağımsız, ayrı, egemen' < Ar. ***mustaḳill*** a.m. × ***Ol ḥavādis̱-i 'acībe ve mebāḥis̱-i ġarībe daḫı silk-i taḥrīre çekilüb müstaḳıl bir kitāb-ı güzīn ve Furṣat-nāme nāmı ile şöhre-i mübārizīn ḳılındı.*** ('Ālī 1982 II, 187).

müstakîm I 'doğru, aynı istikamette devam eden' < Ar. ***mustaḳīm*** a.m. × Örnek için b. ***münharif***. ××

müstakîm II 'hilesiz, namuslu, adaletli' × ***Müstaḳīm ḳısmet ėtmeziseŋ, zeri elüŋden aluram.*** (Ferec v. 126b).

müstecab/müstecap 'kabul cevabı alan' < Ar. ***mustacāb*** a.m. /cwb/ kökünden). × ***Gece gündüz beş vakit namazda dua ediniz. Sizin saf kalblerinizin samimî niyazları Allah nezdinde şüphesiz müstecap olur.*** (H.R. Gürpınar 1933kp s. 65).

O. **müstedir** 'dairevî' < Ar. ***mustadīr*** a.m. × ***Mütevasıl kaplar kanununda olduğu gibi, her kapta olan aynı su, nasıl ki o kabın şekline göre müstedir, müstatīl, müselles, murabba olursa, işte insanlar da kendilerine vazolan manayı kendi istidadları şekliyle kalıplandırıyorlar.*** (S. Ayverdi 1941 s. 88). ×

O. **müstehaza** 'aybaşı gören kadın' < Ar. ***mustaḥāża*** a.m. × ***Vezīr-i sivümüŋ ḫışmı odınuŋ zebānesi göŋli tennürından dimāġ saḳfına cıḳdı. Eyitdi: "Ė müsteḥāża-ı mekkāre!"*** (Ferec v. 25b).

müstehlik 'tüketici' < Ar. ***mustahlik*** a.m. × ***İstanbul gerektiği gibi düzenlenmesi zaman isteyen bir istihsal hayatıyle geçinmeye başladı. Kısacası, büyük müstehliklerin şehri, küçük müstahsilin şehri oldu. Yarınki İstanbul bu istihsalin şartlarına, şekillerine bağlıdır.*** (A.H. Tanpınar 1992 s. 13).

O. **müstemend** 'fakir, miskin'< Fa. ***mustamand*** 'poor, wretched, miserable' < Ar. ***mustamidd*** 'yardım isteyen' veya ona benzer bir kelime Fa. ***-mand*** ekinin tesiri altında, krş. ***arzumend*** ⊡. × ***Ben müstemend ü ġarīb, bī-dest ü pāy, bī ser ü sāmānam.*** (Ferec v. 126b).

O. **müstemirr ol-/müstemir ol-** 'devam etmek' < Ar. ***mustamirr*** a.m. x ***Bir ḳac gün ḥāl bunuŋ üzerine mustemir oldı.*** (Ferec v. 13b).

O. **müstemsik ol-** 'sımsıkı tutmak' < Ar. ***mustamsik*** a.m. × ***A'rābī bu kelimātı işidicek ḳardaşlıḳ şefaḳatınuŋ eli bunuŋ i'tināsı ihtimāmı dāmeninüŋ küşesine müstemsik oldı.*** (Ferec v. 180b).

O. **müstenis ol-** 'ünsiyyet peyda etmek, sıkı fıkı olmak' < Ar. ***musta'nis*** a.m. × ***Bizüm maḳṣūdumuz sizüŋile bir pāre müste'nis olmaḳdur***. (Ferec v. 199a).

müsterih 'içi rahat olan, tasasız' < Ar. ***mustarīḥ*** a.m. (/rwḥ/ kökünden). × ***Cemāʿat müsterīḥleridi. Nāgāh Ḳışmīr ṭarafından toz belürdi.*** (Ferec v. 42a).

O. **müsteslim** 'teslim olan, tevekkül eden' < Ar. ***mustaslim*** a.m. × ***Urvīye bu vāḳıʿada tevekkül ėdüb "Allāh baḳalım neyler?" dėyüb seccādesi üstünden ırılmayub müsteslim olub oturdı.*** (Ferec v. 175a).

müstesna I (postposition) 'dışındaki, hariç' < Ar. ***musteṣnā*** a.m. × ***Şöyle bir etrafa baktım: bazı ekili parçacıklar müstesna arazinin bomboş olduğunu gördüm.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 17).

müstesna II 'misli menendi görülmemiş, ekstra' < Ar. ***müstesna I.*** × ***Dört yaŋa baḳdum: yigirmi ola daḫı artuḳ cāriye, birbirinden güzel, māh-ı çehārdeh şebeh gibi. Aralarında bir ḳız var: ġāyet müsteṣnā vu müntehā.*** (Ferec v. 115a). × ***O zamanlar cuma ve çarşamba Göksu mesiresinin günleri idi. Çarşamba günü akşama doğru pek şık bir tuvaletle mükellef sandalına bindi. Hali ve evzaı ile sadelik içinde müstesna bir vakar ve zarafet göstermesini bilirdi.*** (Fazlı Necip 1930 s. 85-86).

O. **müstetâl** 'uzun süren, sonu gelmeyen' < Ar. ***mustaṭāl*** a.m. × ***Cün vezīrüŋ ġaybeti müddetini müsteṭāl gördiler naḳt u cinsi urdılar yüriyüvėrdiler.*** (Ferec v. 26a).

müstetir 'gizlenen, gizli, örtülü' < Ar. ***mustatar*** a.m. × ***"Bir aparatif alır mısınız? Bir viski, belki başka bir şey, ne arzu buyurulursa..." O "başka birşey" sözüyle "rakı" kastedildiği, fakat kibar bir ağızda rakı kelimesinin yaraştırılamadığı, fransızca tabirle "sous-entendu" tahtasında müstetir şekilde ifade olunduğu belliydi.*** (R.H. Karay 1964 s. 40).

O. **müstevcib** 'müstahak' < Ar. ***mustawcib*** a.m. × ***Suçuŋ menşeʾi kızdur. Havā-yı nefse uyub gendözüni ve temāmet ḫalḳını müstevcib-i ḳatl eyledi. Ammā bir cemāʿatı bil-külliye ḳırmaḳdan nesne doğmaz.*** (Ferec v. 99a).

O. **müstevfi** 'bol bol, külliyetli, doyasıya' < Ar. ***mustawfī*** a.m. (/wfy/ kökünden). × ***Şarāb-ḫorlıġa meşġūl olduḳ, müstevfī ʿayş eyledük. Gėcenüŋ nīme-si gecince oturduḳ.*** (Ferec v. 110a).

O. **müstevlî ol-** 'duçar olmak, yakalanmak' < Ar. ***mustawlī*** a.m. × ***Hezār dürlü ḥayret ü dehşet üzerine müstevlī oldı.*** (Ferec v. 14b). × ***Şāh māhuŋ elin öpdi. "Ne vāḳıʿa oldı ki taḥayyür u tekessür göŋülüŋüze müstevlī oldı?" dėdi.*** (Ferec v. 29b).

Müsülman/Müslüman 'İslam dinine mensup olan; gariban' < Fa. ***Musulmān.*** × ***Benim paşa oğlum, efendi amcan vallahi evde hasta. Öksürükten dili içeri girmiyor. Müslümanın sırtı yufka.*** (S.M. Alus 1944 s. 50). × ***"Affedersiniz, tanıyamadım. Acaba idareden misiniz?" — "Hayır, gazeteciyim." — "Yaa! Hoş geldiniz. Lâkin müslüman dini aşikâre. Biz yani tramvaylar size kırgınız..."*** (B. Felek 1947 s. 146). × ***"Etme hoca" dediler, müslüman adamsın, bu kadar çırpınmak Allaha isyan olur."*** (F. Erdinç 1961 s. 133). × ***Herif tanyerleri ışımadan, cavır müslüman seçilmeden kalkacak da yola düşecek, ter-***

leyip yorulacak, Çubuk'a varacak. (F. Baykurt 1970 s. 187). × ***Müslüman dini aşikâre*** 'her şeyi açık': × ***Sana dosdoğrusunu söyleyeyim mi çocuğum, müslüman dini aşikâre, benim gene bir hoşluğum var, ağzımı bıçak açmıyor. Üstümüze afiyet, başım çatlıyor.*** (İsmail Galib 1932dk s. 3).

AD. **müsür/müsürlük/müsürük** 'tahtadan yapılmış hayvan yemliği' DS 3230 < Erm. ***musur/musurk*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 533. × ***Keloğlan Perizat'ın hatırası için, bir hafta da Köroğlu'nun gösterdiği üçüncü koçak Niğdeli Geyik Ahmet'in bindiği, küheylâna emek verdi. Niğdeli Geyik Ahmet'in küheylan ki bir hafta Keloğlan'ın elinden tımar gördü, bu at bağlı müsürlükte zapt olmuyor.*** (Behçet Mahir 1973 s. 179).

BSTTk: **müsvedde** b. ***müsevvedet***.

O. **müşafehe** 'söyleşme, sohbet' < Ar. ***muşāfaha*** a.m. × ***Ḫar u gāvuŋ seg ü ḫorüsuŋ müşāfehelerini muḥāverelerini dėyüvėrdi.*** (Ferec v. 193b–194a).

müşâhede I 'kendi gözüyle görme, gözüyle takip etme' < Ar. ***muşāhada*** a.m. ***müşāhede et-*** '(bir vak'anın) göz şahidi olmak': × ***Durdı, vardı, bir maḫfī yėrden Naṣrı müşāhede ėtdi.*** (Ferec v. 51a).

(Halk ağzı) **müşâhede II** (zarf) 'kendi gözümüzle' < ***müşahede I.*** × ***Baŋa yardım eyleŋ! Birüŋüz eve yürisün, ben dutayın. Ḳāżī ḳatında siz ḳalanuŋuz "Mīli sürmedānda müşāhede gördük" dėyü danuḳluḳ vėrüŋ!*** (Ferec v. 175a).

O. **müşâhere** 'aydan aya ödenen ücret' < Ar. ***muşāhara*** a.m. × ***Buŋa müşāhere yazalum; bāġda dursun, ḫidmet eylesün!*** (Ferec v. 203b).

O. **müşârün ileyh bil-benān** 'dikkati çeken, ehemmiyetli, mümtaz, of outstanding rank' < Ar. 'parmakla işaret edilen'. × ***Bā'iṯ budur ki pādişāhumuzuŋ ecdād-ı 'iẓāmları zamānında te'lifāt-ile müşārün-ileyh bil-benān olan feylesūfān fī zamāninā ẓuhūr eylemez oldı.*** ('Ālī 1979 I, 175).

müşerref ol- 'şereflenmek, şeref kazanmak' < Ar. ***muşarraf*** a.m. × ***Ḳonuk eyitdi: "Revā bāşed, ṣoḥbetüŋüzde müşerref olavuz!" dėdi.*** (Ferec v. 181a).

O. **müşeşder** 'satranç tahtası' < ***muşaşdar*** 'chess or draught-board' (Steingass 1930 s. 1246). × ***Andan evi ḫalvet eyledi, ḥikmet nerdini öŋine aldı, endişe ka'batayını yuvaladı, meger dağābāz ḥerīfi müşeşderde giriftār ėde*** (Ferec v. 124b)

müşevveş 'karışık, aklı fikri perişan' < Ar. ***muşawwaş*** a.m. × ***Meger ḫoca Beşer ol-demde ḫāṭır-ı müşevveş ü meşġūlıdı. "Bugün bizi ma'ẕūr dut, yarın gelesin, in-şa'allāh ḥālüŋi görem," dėdi.*** (Ferec v. 126a).

müşevvik 'teşvik eden, teşvik edici' < Ar. ***muşawwiḳ*** a.m. × ***Bu düşüncelerinizi basarak veya herhangi başka bir yolla başkalarına da yaydınız mı, bunu yaparken cebir kullandınız mı?" — "Hayır." — "Sanığın devlete, hükümete hakaret, halkı isyana sevketmek maksadıyla yazdığı müşevvik vasfındaki belgeyi, aynı zamanda***

da kesin suç teşkil edecek şekilde basmak, yaymak veya cebren başkalarına da okutmak, imzalatmak veya emsali fiillerde bulunup bulunmadığının tahkiki için duruşma filân ayın falanca günü, saat bilmem kaça bırakılmıştır." (A. Ağaoğlu 1991 s. 59).

O. **müşeyyed** 'yüksek, gösterişli (bina)' < Ar. ***muşayyad*** a.m. × ***Ol bāġda bir ḳaṣr var, müşeyyed, refī'. Anda ḳondılar.*** (Ferec v. 98a).

müşfik 'şefkatlı, merhametli' < Ar. ***muşfiḳ*** a.m. × ***Ol od ki oġlanı aŋa vėrdüm, ol daẖı müşfiḳ dāyeyidi. Vardılar, şefaḳatıla oġlançuḳları beslediler.*** (Ferec v. 89a).

O. **müşir** 'müşavir' < Ar. ***muşīr*** a.m. (/şwr/ kökünden) × ***Andan şehzāde vezīrleri, müşīrleri, ḥācibleri, kātibleri aḥvālinden sordı.*** (Ferec v. 132b).

müşk 'misk' < Fa. ***muşk*** a.m. × ***Ė ẖudāvend! Bu zībālıġıla, bu manẓarıla, bu maẖberile ḥaḳīḳat bilürem ki aṣīlsin, güneşi ve müşki penhān ėtmege yaramaz.*** (Ferec v. 131a–b).

O. **müşk-bû/müşk-bûy** 'misk kokan' < Fa. ***muşk-bü/muşk-büy*** a.m. × ***Şehzāde ol māh-rüydan, müşk-büydan sordı, eyitdi. "Kimsin ve üşbu ḳaraŋu gėcede ne hevese yürürsin?" dėdi.*** (Ferec v. 139a).

AD. **müşkenar** 'yaylada kelifin yanına yapılan koyun ağılı, sağılmayan inekler de buraya konulur' K. Emiroğlu 185 < Yun.dan (Karadeniz diyal.) bir etimoloji için b. Ch. Tzitzilis 1990 s. 200. ××

müşkil/ BSTTk **müşkül I** 'güç, zor' < Ar. ***muşkil*** a.m. × ***Bugün dört gündür ki üşbu duẖter-i māh-peyker muġlaḳ u müşkil mes'eleler sorar, ben kemīne ṣavāb cevāblar vėrürem.*** (Ferec v. 138b).

müşkil/ BSTTk **müşkül II** 'güçlük, engel, mesele' < ***müşkil/müşkül I***. × ***Ammā müşkil budur ki sen ādemīsin, ol perīdür.*** (Ferec v. 88a). × ***Bundan böyle mişkülümi ḥall-ėtmezseŋüz?*** (a.e. v. 190a).

müşkilât/müşkülât, ***müşkil/müşkül II*** kelimesinin çoğulu < ***-at*** için b. ***abesiyat*** ⊡. × ***Bular bayaġı müşkilātuŋ ḥallın ṭaleb ėtdiler.*** (Ferec v. 191a).

O. **müşkil-güşâ** 'problem çözen' < Fa. ***muşkil*** 'zor vaziyet, problem' ve ***-güşā*** 'açan, çözen, fetheden'. × ***Sānīyen serdār-ı dānā ol ẕāt-i müşkil-güşāya iṭlāḳ olunur ki 'askerüŋ mühimmātını eshel ṭarīḳ-ile teh'ive ėde ve zād u zevādelerini merāḥil u menāzilde ḥüsn-i tedbīr-ile iḥżār u ta'biye ėde.*** ('Ālī 1982 II, 122.)

O. **müşkîn** 'misk kokulu' < Fa. ***muşkīn*** 'musky, black, dark, jetty' F. Steingass 1930 s. 1248. × ***iki zülfi müşkīn, iki kemend-i 'anberīn*** (Ferec v. 116a).

AD. **müşkü** 'başa dolanarak kullanılan siyah ya da mor saçaklı ipek başlıḳ' DS 3231, A. Ergür 2002 s. 189 < krş. Kürd. ***mişkî*** 'silk square woven in Persia and osed for tueban or as shawl' T. Wahby–C.J. Edmonds 1966 s. 93. ××

BSTTk: **müşkül** b. ***müşkil***.

müşkülât b. ***müşkilât***.

müşt 'yumruk, yumruk darbesi' < Fa. ***muşt*** a.m. × ***Ol kişi ol cemāʿati uyardı. Durdılar, yüzümi gözümi ʿamel-i müşt u leked-ile evgār eylediler.*** (Ferec v. 108b). Krş. ***muşt.***

O. **müştağıl** 'meşgul' < Ar. ***muştaġil*** a.m. × ***"Bahāne getürme, mühmel cevāba müştağıl olma!" dėdi. Ḳız utandı, ḥacil oldı, söyleyecek söz bulımadı.*** (Ferec v. 137b).

O. **müştail ol-** 'alevler içinde yanmak' < Ar. ***muştaʿil*** a.m. × ***Ḳāʿide-i maʿhüdca ac eve gelür. Cüʿ odı nihādında müştaʿil olmış, donın soyundı, dülbendin, ṭaylasānın yėre ḳodı.*** (Ferec v. 57a).

O. **müşteha** 'arzu edilecek gibi' < Ar. ***muştahan*** a.m. (/şhw/ kökünden) × ***Gördüm, bir güzel ḳız durur, müntehā vu müştehā, bu ḫöcanuŋ vefādār cāriyesiyimiş.*** (Ferec v. 97b).

müşteri I 'alıcı, satın alan kimse' < Ar. ***muştarin*** a.m. (/şry/ kökünden). × ***Seni gevüre sataram, işletmekten cānuŋı, bağruŋı çıḳarur. Gevür müşterī bulmıyacaḳ olursam, başuŋı kesmek sehel işdür.*** (Ferec v. 105b).

müşteri II 'Güneşin etrafında dönen en büyük gezegen, Jüpiter.' < Ar. ***Muştarin.*** × ***Hīc ṣubḥ es̱eri belürmez. Sureyyā uyḳuda-mıdur? Yoḫsa Müşterī müşteri bulmadı mı?*** (Ferec v. 103a).

O. **müşterik** 'ortak, partner, associate' < Ar. ***muştarik*** a.m. × ***Biri daḫı memālik-i maḥrüse aʿyānından maṣlaḥat-güzār nāmına olan iş erleridür ki berāt-ı pādişāhsuz muṣliḥlik manṣabına müteṣarriflardur ve refʿ u ʿazl ḳorḳusunsuz hükkām-ı memālike müşterik-i naṣfet-muttaṣıflardur.*** (ʿĀlī 1982 II. 162).

AD. **müştük** 'sigara ağızlığı' ZTS143 < Rus. ***mundştuk*** < Alm. ***Mundstück*** a.m. (***Mund*** 'ağız' ve ***Stück*** 'parça, kısım'.) Tietze 1957 no. 142, 1982z no. 198. ××

(Argo) **mütayit** 'pezevenk' H. Aktunç 1990 s. 207 < ***müteahhid.*** ××

O. **müteabbid** 'dindar' < Ar. ***mutaʿabbid*** a.m. × ***Rüzigār-ı ḳadīmde bir Aʿrābī kişi varıdı, ḳatı pārsā vu müteʿab[b]ididi.*** (Ferec v. 173b).

O. **müteaccib ol-/müteaccib kal-** 'hayret etmek' < Ar. ***mutaʿaccib*** a.m. × ***Ḫalīfe cün nüsḫa'yı tamām oḳıdı, mażmününı bildi, Bulḳāsımuŋ kereminden müteḥayyir ü müteʿaccib oldı.*** (Ferec v. 5a). × ***Bavurçular laʿl u yāḳüt saplu gezliklerile et doğramağa cökdiler. Mihmān ol niʿmet-lerüŋ kes̱retinden ... müteʿaccib ve müteḥayyir ḳaldı.*** (Ferec v. 3a–b).

O. **müteahir düş-/müteahir ol-** 'gecikmek' < Ar. ***muta'āḫir*** a.m. × ***ʿAmmum and icdi ki: "İki ay icinde māl gelürse ḫilāf ėtmeyem, ʿöẕr ü behāne getürmeyem. Ammā bilmiş oluŋ ki müteāḫir olursa vėrmezem." dėdi.*** (Ferec v. 73a).

müteallik 'alakası olan, ilgili' < Ar. ***mutaʿalliḳ*** a.m. × ***Üzerüme vācib ėtdüm ki ḫalīfeye müteʿalliḳ her kime ẓafer bulursam öldürem.*** (Ferec v. 13a). ***müteallik ol-*** 'takılmak, sarılmak': × ***Gördiler, bir geyik yürür; ḫalḳ-ı ʿālem yöresine üşerler, kimi ḳulağına yapışmış, kimi***

ayağına dolaşmış, kimi boyının ḳoçaḳlamış, her kişi bir vechile aŋa müteʿalliḳ olmış. (Ferec v. 190b).

O. **müteayyin** 'aşikâr, belirli' Ar. ***mutaʿayyin*** a.m. (/ʿyn/ kökünden). × ***Yarın saŋa görinürsem, nesne vėrmeyecegüŋ müteʿayyindür.*** (Ferec v. 104a-b).

O. **müteberrek** 'mübarek, kutlu' < Ar. ***mutabarrak*** a.m. × ***Ė ḳızum! Babaŋuŋ muraḳḳaʿı müteberrek muraḳḳaʿdur.*** (Ferec v. 217a).

O. **mütecennib** 'çekingen, ihtiyatlı' < Ar. ***mutacannib*** a.m. × ***Dāyimā pādeşāhdan müteḥarriz ü mütecennibidi.*** (Ferec v. 70b).

müteekkid 'kuvvetli, dayanıklı' < Ar. ***mutaʾakkid*** a.m. × ***Maʿlūm ėtdi kim şehzādenüŋ ʿışḳı Bediʿülcemāle müteʾek[k]id imiş, māʾili ẓıll-ı zāyil degülimiş.*** (Ferec v. 151b).

müteellim 'acılı, ıstıraplı' < Ar. ***mutaʾallim*** a.m. × ***Ol cihetden ḳatı müteʾellim idi. Hemīşe Ḥaḳ taʿālādan tazarruʿ ve ibtiḥāl ėdüb ferzend isterdi.*** (Ferec v. 90a).

mütefekkir 'fikir sahibi; filozof; derin düşüncelere dalmış' < Ar. ***mutafakkir*** a.m. × ***Sordı, kimse ḫālden bilür bulınmadı. Evine vardı, mütefekkir otururken bir cāriye bu işi bilürimiş, geldi, melike ḫaber vėrdi.*** (Ferec v. 42a).

mütefennin 'birçok sanatın ustası' < Ar. ***mutafannin*** a.m. × ***Her ağac u her reyḥān budağında ḳuşlar: faṣīḥler, ḫüb-āvāzlar, mütefenninler ḳonub öterler.*** (Ferec v. 115b).

müteferrik ol- 'ayrılmak, herkes ayrı ayrı yollara çıkmak' < Ar. ***mutafarriḳ*** 'ayrı ayrı yollarda olan' × ***Ḳāżī ṭaʿām getürtdi. Yėdiler, müteferriḳ oldılar.*** (Ferec v. 103b).

mütegayyir ol- 'değişmek, başka hâle girmek' < Ar. ***mutaġayyir*** a.m. × ***Şehzāde bu ḥikāyeti işitdise, ḳatı müteġayyir oldı.*** (Ferec v. 36b).

O. **mütehattim** 'mutlaka lâzım olan' < Ar. ***mutaḥattim*** a.m. × ***Muḥaṣṣal-i kelām, ḫāricden gelenlere şol mertebe riʿāyet lāzımdur ki geldüklerine nādim u ġamnāk olmayalar ve menāṣıb u merātib ḥürmetinden ol miḳdār iltifāt müteḥattimdür ki ḥażmına ḳādir olmamaġ-ile kemāl-i sürürlarından helāk olmayalar.*** (ʿĀlī 1979 I, 158).

mütehayyir kal-/mütehayyir ol- 'şaşmak, şaşırmak, hayret içinde kalmak' < Ar. ***mutaḥayyir*** a.m. × ***Ben aŋa bir vechile cevāb vėrem ki göreler, müteḥayyir ḳalalar.*** (Ferec v. 15a).

O. **mütekâ** 'kanepe' × ***Faġfūr varub mütekāsında ḳarār ėdicek vėribidi, ḳızını ḳatına oḳıdı.*** (Ferec v. 137b).

O. **mütekaddim** 'evvelki, geçmiş' < Ar. ***mutaḳaddim*** a.m. × ***eyyām-ı müteḳaddimde*** 'geçmiş günlerde, eski zamanlarda' x ***Eyyām-ı müteḳaddimde bir pādişāh varıdı.*** (Ferec v. 127b.).

O. **mütekâʿid** 'sefer hizmetinden azat olan yaşlı asker, emekli' < Ar. ***mutaḳāʿid*** 'Emeritus miles, qui ab expeditione publica liber manet' Meninski. × ***Ve bil-cümle diyār-ı Mıṣr ḳahve-ḫānelerinüŋ ekṯeri süfehā vu***

tiryākīler ile memlü ve niçesi müteḳāʿidīn ve sāl-ḫorde çavuşān u müteferriḳalar ile ḍopḍolu olub seḥer zamānından ki gelürler eski ḥaṣır döşeyüb aḫşām olınca eglenürler. (ʿĀlī 1975 s. 208).

O. **mütekâsir** ʻartmış, artırılmışʼ < Ar. ***mutakāṯir*** a.m. × ***niʿmet vāfir, leẕẕet mütekāsir!*** (Ferec v. 91b 20).

O. **mütelâzim** ʻbirbirine lâzım, karşılıklı bağlıʼ < Ar. ***mutalāzim*** a.m. × ***Elbette ḥaḳīḳat-i insān ṣıfat-i üns-ile mütelāzimān olduġı ve uzlet u vaḥşetden ise ölfet u mücāneset evlā idügi ẓāhirdür.*** (ʿĀlī 1982 II, s. 235).

O. **mütelevven** ʻçok renkli; alacalı bulacalıʼ < Ar. ***mutalawwan*** a.m. × ***Anı enmāṭ-ı mütelevve[n]ile, dībā-yı zībāyıla bezeyeler.*** (Ferec v. 19b).

O. **mütemekkin** ʻyerleşmiş, yerliʼ < Ar. ***mutamakkin*** a.m. × ***Birbirinüŋ mihri birbiri göŋlinde mütemekkin oldı.*** (Ferec v. 71b).

O. **mütemeshir ol-** ʻ(el âlemin) maskarası olmakʼ < Ar. ***mutamasḫir*** a.m. × ***Ḫaber Baġdād şehrinde münteşir oldı, ḳāżī rüsvā vu żāḥike mütemesḫir oldı.*** (Ferec v. 17a).

O. **mütemetti ol-** ʻ(bir şeyden) zevk almak, istifade etmekʼ < Ar. ***mutamattiʿ*** a.m. × ***Bāġ-ı belāġ-da vu kemālda bitmişdür. Ḥalāvet <ü> melāhet u leẕẕet u şehvet-ile suvarılmışdur. Hīc bāġubān yėmişümden, yapraġumdan mütemettiʿ olmamışdur. Ẓāyī ḳalub-duru-ram.*** (Ferec v. 15b).

O. **mütemevvil** ʻzengin (kimse)ʼ < Ar. ***mutamawwil*** a.m. × ***Ekābir ḫātūnlarında ḫōd yüzer yüz ḳırḳar aḳça ʿulūfelü mütemevvile ʿavratlar bir iki yüz degül ziyādelügi mükerrerdür.*** (ʿĀlī 1975 s. 174). × ***Ve bil-cümle mīr-i zenbāz meẕmūm u ġammāz olan Lāz ṭāyifesinden iken faḳīr zühde gelince mālik-i dīnārın ve ḫarc-ı lāzımından sorulunca ne mütemevvil-i rüzigār ve ne mālik-i dīnārın dėyü riyā semtinden lāf u güzāf ururdı.*** (ʿĀlī 1982 II, 139).

mütenasib ʻbirbirine uyan, denkʼ < Ar. ***mutanāsib*** a.m. ***mütenasibü l-aʿżā*** ʻbirbirine uygun uzuvları olan, biçimli endamı olanʼ: × ***Doḳuz aydan soŋra bir mütenāsibülaʿżā güzel oġlan vücūda geldi.*** (Ferec v. 91a).

O. **mütenebbih** ʻuyanıkʼ < Ar. ***mutanabbih*** a.m. ***mütenebbih ol-*** ʻuyanmakʼ × ***Sulṭān revende mütenebbih oldı, hālı bildi ki çāresüz bir işdür.*** (Ferec v. 245b).

O. **müteneffis** ʻteneffüs eden, hayatta olanʼ < Ar. ***mutanaffis*** a.m. × ***Bu ṭarīḳile ol nāzinīn Mıṣır memleketi ḫarāb ve yebāb oldı. Nice zamān ḫarāb yatdı. Benī Ādemden müteneffis yoġıdı.*** (Ferec v. 243b).

O. **mütenekkiren/mütenekkir suret ile** ʻtanınmayacak şekildeʼ < Ar ***mutanakkiran*** a.m. × ***Üçi durdılar, mütenekkir ṣūretile müteġayyir hey'etile mīnāya indiler, bir zevraḳa bindiler.*** (Ferec v. 120a). × ***Gine bir gün bir müddetden ṣoŋra Dalla cıḳub şeherde mütenekkire[n] yürürken bir ḫarbende bunı bilür dutar.*** (a.e. v. 216a).

O. **müterakim ol-** 'yığılmak, birikmek' < Ar. ***mutarākim*** a.m. × ***Bir şīşeden su cıḳar, daḫı bir şīşeden od cıḳar, havāda dururlar, müterākim olurlar, ās̱ār-ı ʿulvī peydā olur.*** (Ferec v. 34a).

mütereddid 'tereddüt eden, kararsız'. < Ar. ***mutaraddid*** a.m.× ***Ata ana, ḳardaşlar, ḳavm kabīle mütereddid ü mütefekkir oldılar.*** (Ferec v. 50a).

mütevali 'devamlı, fasılasız, durmadan' < Ar. ***mutawālin*** a.m. (/wly/ kökünden). × ***Andan faġfūr buyurdı, meclis-i şarāb düzdiler. Şarāb icdiler, dört gece gündüz mütevālī ṣabūḥ ber ṣabūḥ, ġabūḳ ber ġabūḳ ėtdiler.*** (Ferec c. 140b).

mütevatir (ol-) 'dedikodusu yapılmak, herkesin ağzında olmak' < Ar. ***mutawātir*** a.m. A. Wahrmund 1980 II, 708. × ***Hasip Paşa dediğin şevketmeâbın en yakını, en ihsandidesi. Roçilt misali herif. İndinde, paranın pul mesabesinde olduğu mütevatir.*** (S.M. Alus 1933p s. 49).

O. **mütevattın** 'yerleşmiş, yerli' < Ar. ***mutawaṭṭin*** a.m. × ***Hindü, ḳalan mütevaṭṭınlar gibi, gündüz dükānında, gėce evinde olurdı.*** (Ferec v. 90b). ***mütevattın ol-*** 'yerleşmek': × ***Eger göŋlüŋüz bize vėresiz, bunda mütevaṭṭın olasız.*** (a.e. v. 71b).

müteveccih ol- 'yönelmiş olmak' < Ar. ***mutawaccih*** a.m. × ***Durdı, ol iki nökerile şehr-i Bemden yaŋa müteveccüh oldı.*** (Ferec v. 24a).

mütevellid ol- 'doğmak, husule gelmek' < Ar. ***mutawallid*** a.m. × ***Ol efʿī-leri ol meni-leri ġidā ėdindi: yüklü oldılar. Her bir efʿīden yüz-biŋ mār-ı ḳahḳaha mütevellid oldı.*** (Ferec v. 243b).

mütevettir 'gergin' < Ar. ***mutawattir*** a.m. × ***İzzet Efendi, kendisini dinlediğimi gördükçe mütemadiyen söylüyor ve üflendikçe şişen bir balon gibi git gide gergin, sıkışık bir manzara arz ediyordu. Onun bu derece tannan ve mütevettir bir hâline tesadüf etmemiştim.*** (S. Ayverdi 1941 s. 55).

O. **müteyyem** 'delicesine âşık, sevdalı' < Ar. ***mutayyam*** a.m. × ***Ol kişi eydür ki: "Haā, göŋlüm diler ki seni alam." dėr. Ol-dem cemālını açar, ol müteyyeme gösterür. Bu ṭarīḳile anı nübüde eyler.*** (Ferec v. 132b).

O. **mütezaif** 'çift olarak, iki misli olmuş' < Ar. ***mutażāʿif*** a.m. × ***Bedīʿ bu sözi dėdüginleyin Seyfüŋ maḥabbeti müteżāʿif oldı.*** (Ferec v. 152a).

O. **mütlif** 'bozucu, mahvedici' < Ar. ***mutlif*** a.m. × ***İmdi işitdüm ki bir ġarīb şümārlu gişi bu maḥallede ḳonmış. Müsrif ü mütlifimiş, her gün bī-ḥisāb māl ḫarc ėderimiş.*** (Ferec v. 57b).

müttefik 'anlaşmış, uyuşmuş' < Ar. ***muttafiḳ*** a.m. (/wfḳ/ kökünden). × ***Bu ikinüŋ vāḳıʿasına vu maḳṣadına bunuŋ vāḳıʿası, maḳṣadı müttefiḳ ü mütteḥid düşdi.*** (Ferec v. 181a).

O. **müttehem et-** 'suçlandırmak' < Ar. ***muttaham*** a.m. (/whm/ kökünden) × ***Feryād eyledüm, ol suçsuz bīcāreye coḳ ağac, yumruḳ, leked urdum ve anı ol ḳanıla müt[t]ehem eyledüm.*** (Ferec v. 184b).

O. **müttehid** 'birleşmiş' < Ar. ***muttaḥid*** a.m. (/wḥd/ kökünden). (misal için b. ***müttefik***). ××

O. **müttesi** 'vâsi, geniş' < Ar. ***muttasi'*** a.m. (/ws'/ kökünden). × ***Birḳac günden ṣoŋra pādeşāha bildürdiler ki ol müttesi' memleketde buyurduḳları ṣıfatlu kişi yoġımış.*** (Ferec v. 70b–71a).

O. **müvasat et-** 'yardım etmek' < Ar. ***müwāsāt*** a.m. (/wsy/ kökünden). × ***Ḳaydumuzı görürseŋüz, bize müsāvāt ėderseŋüz, sa'yuŋuz meşkür ola, 'indāllāh żāyi' olmaya.*** (Ferec v. 129a).

O. **müvecceh** 'kabul edilebilir, uygun' < Fa. ***muvaccah*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1342 < Ar. × ***Ṣa'lük bu sözi müvecceh görüb gemiye segirtdi, māḥażır ṭa'ām getürdi.*** (Ferec v. 99b).

O. **müvekkel** 'vazifelendirilmiş olan (kimse)' < Ar. ***muwakkal*** a.m. × ***Muvāṣalāta tedbīrümüz olaydı! Biŋ perī benüm üzerüme müvekkeldür. İmdi nėce ḥīlet düzem?*** (Ferec v. 152a).

(Halk ağzı) **müvendiz, *mühendis*** kelimesinin varyantı. S. Turhan 1951 s. 5. ××

müverred/mürevved 'gül renginde, kırmızı' < Ar. ***muwarrad*** a.m. İkinci kelime birinci kelimenin métathétique varyantıdır. × ***İki ḫad gördi, mürevved.*** (Ferec v. 196a).

müyesser ol- 'nasip olmak' < Ar. ***muyassar*** a.m. × ***Vāsıṭ menşūrını Fażlullāh adına yazdılar. Daḫı teşrīfler vėrdiler ki hīc vaḳıtda hīc kimseye müyesser olmamışdur.*** (Ferec v. 18b).

O. **müzaheme/müzahemet** 'insan kalabalığı, izdiham, mahşer' < Ar. ***muzāḥama*** a.m. × ***Atları ve ḫidmetkārları müzāḥemesinden ol yolları ṭutarlar.*** ('Ālī 1975 s. 136). × ***Ol iki fāsıḳ vezīr-i mesfūrı ol miḳdār ẓulm u bī-dāda lāḥıḳ ėtdiler ki mücāzāt-ı 'uḳbāda anlaruŋ müzāḥeme-i aḥvālinden ehvāl-i kefere-i müşrikīn ve ef'āl-i ẓaleme-i rüy-ı zemīn müddet-i medīd te'ḫīrsüz sorulması belki ḳābil degüldür.*** ('Ālī 1979 I, 119).

müzahrefat 'süsler, tezyinat' < Ar. ***muzaḫrafāt*** a.m. × ***Ve cemī'-i teşvīşātuŋ menşe'i Müslimānlaruŋ ḫarc u ḫasāretleri ve isrāf u itlāf müzaḫrefātına ḫawh nā-ḫawh cesāretleridür ki faḳr yaralarına ibtilālarını mücib ve nefs-i emmārelerine iḳtidālarını müstevcib idügi muḳarrerdür*** ('Ālī 1982 II, 143).

O. **müzavvak** 'bezenmiş, dekorlanmış' < Ar. ***muzawwaḳ*** a.m. × ***Ḳapusı(nı) Cīnī pulāddan muzavvaḳ. Ḳaṣruŋ girdāgirdinde bir 'aẓīm ḫandeḳ: kenārında ulu aġaclar gölge bıraḳmış.*** (Ferec v. 55a).

müzd 'mükâfât; ücret, gündelik' < Fa. ***muzd*** a.m. × ***Altı aylıġa gemiŋi kirāya baŋa vėr! Sen ne-ḳadar müzd isterseŋ vėreyim.*** (Ferec v. 226b). × ***Dükeli yazuġuŋı müzd ėde, | Nūr ola sen, ḳaraŋuluḳ gide.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 16). ***müze I*** 'sanat ve bilim eserlerinin sergilendiği bina' < Fr. ***musée*** a.m. ××

O. **müzdur** 'gündelikçi' < Fa. ***muzdwar/muzdūr*** 'a mercenary, hired labourer' F. Steingass 1930 s. 1222. × ***Serdār-ı nīk-kirdār mi'mār-ı āzmüde-kār ve sāyir 'asākir-i memālik-güzār müzdür u bennā meṡābesinde ḫidmetkār ve işārāt-ı mi'mār-ile mühimmāt-ı mülke fermān-berdār olduḳları bāhirdür.*** ('Ālī 1982 II, 134).

AD. **müze II** 'kışlık davar ağılı' DS 3231 < ?? krş. Kürd. ***mozelan*** 'enclos pour les bestiaux' Jaba-Justi 1879 s. 408. ××

müzehheb/müzehhep 'yaldızla süslenmiş' < Ar. ***muḏahhab*** a.m. × ***Ṭabaḳlar 'üddan, ṣandaldan müẕehheb.*** (Ferec v. 115b).

müzellef 'zülüflenmiş, kıvrım kıvrım' < Ar. ***zülüf*** kelimesinden Ar. usulü bir partisip × ***Soldaki masada müzellef sakallı bir kātipcağız var.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 114). × ***Tasavvur buyurun, yaş elli sekizi geçmiş de altmışa merdiven dayamış, öyle ya benden iki yaş da küçüktür. O sakal efendim, o frenk sakalı, hafifçe müzelleşmiş, kırlaşmış, imamlaşmış.*** (a.e. s. 69).

müzevirle– 'birinin başkası aleyhine söylediklerini karşı tarafa iletmek, söz götürerek ara bozmak' < Ar. ***müzevvir*** + isimden fiil yapan ***–le–***. × ***O günden itibaren dükkānı kapalı kaldı; ortalıkta görünmüyordu. Nihayet öğrenildi ki, makasçılara müzevirleyen olur düşüncesiyle, Ali efendi alet edevatı evine taşımış.*** (F. Erdinç 1948fes s. 11). × ***Olur, onun hangi işte parmağı yok ki? Eğer yürüyüşü de o heyallayıp müzevirlemediyse, ben bir şeyler bilmem!*** (F. Erdinç 1958 s. 173).

O. **müzevvere** 'bir çeşit içecek veya çorba' < krş. Fa. ***muzavvar*** 'gruel or broth for the sick' F. Steingass 1930 s. 1228 < Ar. ***müzavvara/muzavvar*** R. Dozy 1927 I, 613. × ***Andan durdı, müzevvere bişürdi, boġazuma et sucuġazın dökdi. 'Aḳlum geldi.*** (Ferec v. 111b).

O. **müzeyyin** 'berber' < Ar. ***muzayyin*** a.m. × ***Naṣr-ı 'Ayyār Şehzāde'yi gördükde 'aẓīm i'zāz ėtdi, gendü evine ḳondurdı… Müzeyyinler*** (metinde ***müzeyenler***) ***geldiler, cerāḥatları baġladılar.*** (Ferec v. 49b).

(Argo) **müzük** 'makat' H. Aktunç 1990 s. 207 < ***büzük*** kelimesinin varyantı. ××

N

(Argo) **na/nah** 'nida, ekseriya müstehcen bir el işaretiyle beraber kullanılır), işte! al! bak!; (alay sözü) yapamazsın, edemezsin' DS 3232. H. Aktunç 1990 s. 208 < krş. × ***Nah kuyruk... cerā'im-i 'ādīye erbābı gibi nah ḳuyruḳ firār etdi.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 145). × ***Doğru işe hile katarsınız, sonra da cennet ararsınız. Naaa, alırsınız cenneti!*** (A. Nesin 1962 s. 26). × ***Adama doğru o çirkin kol işaretini yapmak geldi içinden. "Nah alırsın sen yakıt parasını şimde!" diye***. (Peride Celal 1985 s. 120). ***nah kafa!*** 'akıl nerede?' × ***Halbuki asil bir aile bunun için kız vermez ki. Düşünemedim. Sonradan anladım. Nah kafa! İstemeyi bile düşünemeyeceğim kızı alabileceğimi çıtlattığında nasıl da deliye dönmüştüm sevinçten! Nah kafa!*** (P. Kür 1979 s. 23–24).

O. **naam** 'evet' < Ar. ***na'am*** 'şüphesiz, muhakkak' × ***"Ḥużūrıla oturalum, afsūnumı oḳıyayın, āmīn dėŋ, mu'eṣ[ṣ]ir düşsün!" dėdi. "Na'am!" dėdiler.*** (Ferec v. 224b). × ***Ḳāżī Müsülmāndan sordı ki: "Ne dėrsin! Ḥikāyet üşbu minvalce-midür?" dėdi. Müslim eyitdi: "Na'am, eyledür." dėdi.*** (a.e. v. 235a).

naara ur–/na'ara vur– 'na'ra atmak, haykırmak' TS 2827 < Ar. ***na'ra*** 'gürültü, haykırış' ve ***ur–/vur–***. × ***Cün duḫter niḳāb altından Naṣr-ı 'Ayyārı gördi, na'ara vurdı, bīhüş oldı, düşdi. Naṣr-ı 'Ayyār bu ḥāleti gördi, ḳızuŋ başını dizi üstine aldı, te'emmülile dike baḳdı. Gördi ki Bağdāddağı ḫātünıdur. Naṣır daḫı na'ara vurdı, ögi yayındı.*** (Ferec v. 51b).

O. **nâb** 'halis, saf, katışıksız' < Fa. ***nāb*** a.m. × ***Bir gece 'avrat ḳatuma geldi, bir ṣürāḥi-i şarāb-ı nābı cün gül-ābı, bir nuḳuldān nuḳlı öŋümde ḳodı ve şīrīn zübānıla eyitdi.*** (Ferec v. 110a).

nabedid ol– 'görünmez olmak, ortadan kaybolmak' < Fa. ***nā-be-dīd*** a.m. × ***Ḳulan gördi ki avcı yaḳın geldi. Mu'allaḳ urdı, suya batdı, nābedīd oldı.*** (Ferec v. 28a).

O. **nabekâr** 'kötülük eden kimse, şerir, mücrim' < Fa ***nā-bekār*** a.m. × ***Ḫudādād eyitdi: "Ol nābekār şimdi ḳandadur?" dėdi. Ḳız eyitdi: "Ḳandayısa üş gelür." dėdi.*** (Ferec v. 64a).

O. **nabina/nabîna** 'âmâ, kör' < Fa. ***nā-bīnā*** a.m. × ***'Amden melike dergāhına geldük, şıl u nābīnā ve ker u rencür getürdük tā melike büzürgüvārliginden naẓar ėde.*** (Ferec v. 181b).

nabz/nabezid 'kalp atışı' < Ar. ***nabż*** a.m. × ***Aṭıbbā şehzādenüŋ nabżın gördiler. Hīc maraż-ı ṭabī'ī-si yoḳdur." dėdiler.*** (Ferec v. 144a). ×

Haydinizdi ispençiyar, hastanın bir nabzına bakınız da birazdan sizinle şu illeti üzerine mübahase edelim! (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 79). × ***Cem'i mütekellim sigasiyle konuşurdu. Meselâ nabzına parmağını koyar koymaz: "Maşallah nabzımız muntazam ve 78"*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 1.7.1941).

nacak 'keskin tarafı geniş, arkası tokmaklı, sapı ekseriya kısa olan odun baltası, hançer, kazma' TS 2824, R. Dankoff 1991 s. 60, ZTS 144 G. Doerfer 1975 no. 1753'e göre bir Tk. dilinden değil, belki bir İran dilinden. × ***Hāy efendī, saŋa lālāŋ engel olmaḳ nice bir? | Evvel āḫır yanı nacaḳla yā ḳılıcuŋ birle çal!*** (Naẓmī 1928 s. 39). × ***Mā-melekleri bir göte küsdi zıbun-ıla bir nacaḳdur.*** ('Ālī 1975 s. 131).

naçar 'çaresiz' < Fa. ***nā-çār*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1367. ***"Hey Muḳbilek mere, hey devletsüz!" dėmek fāyide ėtmedi. Nā-çār olduḳ, kilimi açduḳ, gösterdük.*** (Ferec v. 69a).

AD. **naçızlan-** 'şikâyetçi olmak, bıkmak, usanmak, rahatsız olmak' K. Emiroğlu 1989 s. 186 < Fa. ***nā-çīz*** 'a trifling, silly thing of no consequence, insignificant, destroyed, ruined, nothing.' F. Steingass 1930 s. 1368. × ×

(Argo) **nada** 'yok' H. Aktunç 1990 s. 208 < İsp. ***nada*** 'hiçbir şey'. × ×

nadan 'bilgisiz, cahil' < Fa. ***nā-dān*** a.m. × ***Atam nādānıdı, baḫīlidi. Bu māl ḫöd nafaḳadan tükenür nesne degül.*** (Ferec v. 91a). ***Bildüm ki ol iş bir nādān işidür ve ol ḥoḳḳaya eli eren nādān ferrāşdur.*** (a.e. v. 173b).

nadanter 'daha bilgisiz, daha cahil' < Fa. ***nā-dān-ter*** a.m. × ***Ḳamudan ebleh-ter nadan-ter sen cıḳduŋ.*** (Ferec v. 144b).

nadas/nadaz 'tarlayı sürerek dinlendirme' < Yun. ***νεατος, nadas et-*** 'bir veya birkaç sene dinlenmeye bırakılmış tarlayı sürmek' Meninski 1680 III, 5200, R. Dankoff 1991 s. 80. Eren 1999 s. 299. × ***Bu sırada çiftçiler birer ikişer tarlalarına gelmekte idi. İki tarla ötede Çetecioğlu Mustafa bu yıl mahsulini kaldırdığı tarlayı nadas etmekle uğraşıyordu.*** (Nâbizâde Nâzım 1943 s. 6). × ***Hele babası "Nadaz yapılacak bu gün" diye yaşadığı âlemin hududunu çizince.*** (İ. Engin 1949 s. 38).

nadaşt 'cebi delik (kimse)' < Fa. ***nā-dāşt*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1369. × ***Gine Sulṭān Maḥmūd zamānında bir ḳac nā-dāşt yoklular ittifāḳ ėtdiler ki Sulṭān Maḥmūddan nesne cer ėdeler.*** (Ferec v. 231b).

nadide 'zor bulunur, ender rastlanır, benzersiz, kıymetli' < Fa. ***nā-dīde*** 'görülmemiş'. × ***Ortalığın temizliğine, bardağın, çanağın pırıl pırıllığına, hele mezelerin nadideliğine diyecek söz bulamazsın.*** (S.M. Alus 1944 s. 153).

naehl 'usta olmayan, tahsili ve tecrübesi olmayan' < Fa. ***nā*** + Ar. ***ahl*** b.m. × ***Ḳız ḳāżiye nece meker ėtdüğin, ol mekr ucından ḳāżī başına ne zevāl geldügini bitamāmihi dėyüverdi: "Müfte'il-lere nāehl-lere böyle etmek gerekdür" dedi*** (Ferec v. 17b). × ***Sen evde fāriġulbāl ve muntaẓımulḥāl otur, bu nāehl sizüŋ azaduŋuz bendinde-dür.*** (a.e. v. 48b). × ***Pes vācib oldur-ki bu 'ilme revāc u rağbet ve ehline kemā-yenbaġī ri'āyet oluna tā-ki bu ṭarīḳdaki manāṣıb nā-ehle***

münāsib görülmeg-ile niçe merżānuŋ helākligiyle telef-i nüfūsa ve niçe ʿalīl u nā-bīnānuŋ aʿmālıġiyle żarar-ı maḫsūsa ve hezār mecrūḫuŋ yarasına yārāyī mümkin olmamaġ-ıla ġadr-i menḥūsa ʿillet olub vāżiʿine vebāl ve nāṣıbına żucret u infiʿāl vāqiʿ olmaya. (ʿĀlī 1982 II, 170).

O. **naf** 'göbek' < Fa. ***nāf*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1375 × ***Kim bile nicesidür sīnesi vu nāfı vu zehārı Çün anı gördüm, elden vardum, ḥayır bayır, ayın bayın oldum.*** (Ferec v. 116b).

nafaka 'geçinmek için lâzım olan şeylerin tamamı, bir kimsenin kanunen bakmakla yükümlü olduğu kimselere temin ettiği yiyecek, giyecek ve oturacak yer vs. masraflarını karşılayacak paralar' < Ar. ***nafaḳa*** a.m. × ***Ṣāḥib-niʿmet-idüm, niʿmetüm gitdi, miḥnete düşdüm. Merdümlik eyle!" dėdi. "Baŋa nafaḳadan muʿāvenet eyle!" dėdi.*** (Ferec v. 90b). × ***Bu vaḳta dek anuŋıla barınurdum. Şimdiki-ḥālde bir dīnārum ḳaldı: bėş günlik nafaḳamdur. Anı daḫı gidericek nėdem dėyü melülem.*** (Ferec v. 92b). × ***İyidirler beyim, bizim işimizi görüyorlar işte. Çoluk çocuğun nafakası onların nallarına bağlı.*** (İ. Tarus 1955 s. 15). 'yol azığı' × ***Andan ḳız ol cemāʿata nafaḳa buyurdı, yollarına gönderdi.*** (Ferec v. 70a). ***nafakasını çıkar-*** 'çalışarak geçimini temin etmek': × ***Bu oğlan mektebe gidiyorum diye Haymana beygiri gibi ötede beride dolaşacak mı? Çalışsın, nafakasını çıkarsın, Burada elin hergelesine boşu boşuna ekmek yedirecek lort yok!*** (S.M. Alus 1934 s. 26–27).

nafi 'faydalı, kârlı, kazançlı' < Ar. ***nāfiʿ*** a.m. × ***Ne ḳadar müdāvāt ėtdilerse nāfiʿ düşmedi. Āḫır ṭabībler it[t]ifāḳ ile eyitdiler: "Oğlanuŋ ḫastalıġı ṭabīʿī degüldür ki ḳābil-i ʿilāc ola."*** (Ferec v. 35b). × ***Bu bābda ne ḳadar söyledise nāfiʿ düşmedi. Ṣābūr ḳulaġına ḳoymadı.*** (a.e. v. 119a).

nafid I 'tesirlidir, mutlaka icra edilir (kanun, emir gibi)' < Ar. ***nāfid*** a.m. × ***Ḥüküm meliküŋdür. Ne-ki buyura nāfiddür.*** (Ferec v. 70b). × ***Faġfūr melikü l-mülükıdı, eṭrāf-ı memālikinde ḥükmi nāfididi.*** (a.e. v. 140b).

nafid II 'iki tarafı açık, çıkmaz olmayan (sokak)' < Ar. ***nāfid*** a.m. Ar. Suriye diyal.) ***dahlīz nāfed*** 'ruelle percée à sesdeux bouts, livrée à la circulation' A. Barthélemy 1935 s. 839: × ***Ḫālid cān ḳorḳusından ḳacdı, bir soḳāḳa girdi, gördi, nāfid degülimiş. Dönemedi, bir ʿAlevīnüŋ evine düşdi.*** (Ferec v. 211b).

nafile I 'mecburiyet bulunmadığı hâlde, sırf sevap kazanmak gayesiyle fazladan yapılan ibadet' < Ar. ***nāfila*** a.m. × ***Yatsı namazını bitirenlerden bazıları artık yatmaya hazırlanıyorlardı, fakat yaşlıların nafile namazları bitmek tükenmek bilmiyorlardı.*** (Z. Yamaç 1956 s. 59).

nafile II 'boş, işe yaramayan, faydasız' < ***nafile I.*** × ***Patron ona bir nafile adam gibi baktı. Patrona yaranmak isteyen kapıcı yüzüne diger müşterilerden dolayı biraz nezaket karıştırarak fakat kolunun bütün kuvvetile Reşidi tuttu ve kapı dışarı etmek istedi.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 44). × ***Ne var ki köylüler: "Bu yıl zaman hasta! İncirler kıt.***

Tütünler nafile." diye dövünüyorlardı. (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 119). 'durumu ümitsiz, ölmek üzere': × ***Erkek, biraz evvel karısiyle çatışmamış gibi, ona sokuluyor: "Babam nafile galiba!" diye fısıldıyordu. Kadın dargınlığını unutuyor: "Gidip ne istediğini soralım!" diyordu.*** (Z. Yamaç 1956 s. 55). ***nafile yere*** 'boşuna, boşu boşuna': × ***Nerīmānıŋ hīç ṣuçu yoḳ. Bī-çāre ḳızıŋ nāfile yere ismi kirlenecek!*** (H. R. Gürpınar 1927n s. 225). × ***Ah, işte, ona her şeyden daha acı gelen bu oldu. Bütün bir ömrün nafile yere akıp gittiğini öğrenmek, bütün bir gençliğin vâhi emeller, boş hayaller, sakat işler peşinde heder olduğunu görmek; gider ayak, birden bire, hakikatlerin en iğrenci, en korkuncu ile karşı karşıya gelmek! İşte kabir azabından evvel, Ahmet Celâl bu ateşlerden geçti.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 251–252).

naft b. ***neft***.

nagâh/nageh 'ansızın, birdenbire' < Fa. ***nā-gāh/nā-gah*** a.m. × ***Nā-gāh ev icinden ses belürdi. Baḳdı bir maḫfī yėrden gördi ki taḫt üstünde bir ṣanem oturur ki hīc ancılayın peyker kimse gördügi yoḳ.*** (Ferec v. 28b). ***Urvīye meydānında aḫşām ėrişür, ḳonarlar. Nā-geh Urvīyenüŋ nālesin işidürler.*** (a.e. v. 175b). × ***Kuyuyu büyücek kaz, nāgeh sen düşesin.*** (V. İzbudak 1936a no. 42).

O. **nagamat** 'melodiler, ezgiler, ahenkler' < Ar. ***naġamāt*** a.m. × ***Çoḳ müddet maḥyā eyledi. Muṭribler naġamātı, muġanniyler aṣvātı ʿayyūḳa ėrişdi, ṣafāyı ġāyete, nihāyete yėtişdürdi.*** (Ferec v. 127b).

nagant 'eski bir çeşit tabanca' < onu icat eden Belçikalı teknisyen ***Lêon Naguant***'ın isminden. ***Korkusundan hiç bir yerde duramıyordu. Beyaz saplı nagant tabancası, sağ yanından kulağının içine sokuluyordu. Sağ eli her zaman üstünde dururdu.*** (Yaşar Kemal 1955i, 296). × ***Çocuk, hiç bir olasılığı kaçırmadan düşünüyordu. Anası, babasının sapı altın kaplama işlemeli fildişi nagantını nereye saklamış olabilirdi?*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 194).

nagehan 'birdenbire, aniden' < Fa. ***nāgehān*** a.m. × ***Ol dōst hüneri ziyādedür ki nāgehān şunuŋ gibi bir zaḥmet görmedin niʿmet eline girdi ve müfāraḳata rıżā vėrdi.*** (Ferec v. 124a).

nağme I 'ezgi, ahenk, melodi; şarkı' < Ar. ***naġma*** a.m. × ***Zīrā kim kızde khabden oyandi, | Gyorub igidın intizarlıgi| Bazırgyan gibi naghmeye girdi | Naz u shiveye fetanet etdi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 76).

nağme II /name (yap-) 'konuşmak, gevezelik etmek' H. Aktunç 1990 s. 208: ***"Oysa ki her dâim senin ardından atar tutar ha!" — Bakma sen, nağme yapıyor. Kendi atar tutar amma, başkasına da toz kondurtmaz!*** (Orhan Kemal 1954b s. 206).

O. **nağrbâz** 'usta oyuncu, satranç ustası' (***naġz*** 'excellent' ve ***-bāz*** 'oynayan') b. ***ateş-bāz*** ⊡. × ***Şāh cendān nīk-bāz degüldi, naġrbāzlar anı beğenmezler-idi. Hele Kel-ile oynadı. Kel bir manṣūba ḫaṭā ḳıldı, yeŋildi.*** (Ferec v. 203b).

nah b. ***na/nah***.

AD. **naha/nahal** 'nasıl?' < ***ne*** ve ***hal.*** DS 3233. × **Muhtar —:** ***'Ben ona söledim. Bi daha sizi ırahatsız etmeyecek.*** **PEMBE —:** ***Naha etmeyecek? Temin haber salmış.*** (H. Sayın 1965 s. 66.) × ***Sen bunu benim yüzüme garşı nahal deyebiliyon?*** (a.e. s. 74.)

AD. **nahacık/naççık** 'işte şu kadar, işte bak!' DS 3232 × ***Ayağım iyi olup kalkınca, bacağımı nahacık (eliyle sağ bacağını gösterdi) bir karış daha kısa, hem de yana bakar, buldum.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 45).

nahak yere 'haksız olarak, boşuna' < Fa. ***nā*** + Ar. ***ḥaḳḳ*** × ***Üçü mevḳūf, ikisi maḥkūm olduḳlarını söyleyen beş kişi bulunuyor. Bunları söyletdirirseŋiz, hepsi ma'ṣūm bulunduğundan, maḥkemeniŋ nā-haḳ yere hükm verdiğinden filāndan baḥs ediyorlar ki pek ṭabī'ī-dir, çünki ḳabāḥat ṣamūr kürk olsa kimse üstüne almaz, derler.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 70).

O. **nahalef** 'hayırsız evlât' < Fa. ***nā-ḫalaf*** a.m. × ***Anam doğurdı beni, adum Ḫalef urdı; | Cün baḫt-ı bedüm nā-ḫalef oldı nėdeyim?*** (Ferec v. 129b).

nahhas 'köle ve cariye ticareti yapan kimse' < Ar. ***naḫḫās*** a.m. × ***Bir gün naḫḫāslar bazārına uğradım. Gördüm, bir maṭbū'ca cāriyeçuḳ satarlar.*** (Ferec v. 97a).

nahhas-hane 'köle pazarı' < ***nahhas*** ve ***hane.*** × ***Ḥācib ġulāmı yoḳladı, istedi. Naḫḫās-ḫānede görmişler dėdiler.*** (Ferec v. 223b).

AD. **nahır** 'davar sürüsü, sığır sürüsü' DS 3233, R. Dankoff 1991 s. 60 < Erm. ***naḫir*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 542 × ***Artıḫ muḫdarnan bazarlıḫ ėtdiler, hayvan başina iki guruş ve yaḫut üş guruş. Sabbaḥan erkennen bu iḫdiyar adam köyün naḫırini çıḫardi, dağa otlamağa götürdi.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 27). ***naḫırcı*** 'çoban' DS 3233–34.

Nahid 'Venüs, Zühre seyyaresi' < Fa. ***Nāhīd*** a.m. × ***Şol bāde ki 'aks-i pertev-i Ḫurşīd u nūr-ı çehre-i Nāhīd idi.*** (Ferec v. 115b).

nahif 'çok zayıflamış, karakuru' < Ar. ***naḥīf*** a.m. × ***Gün günden teb u sūz u firāḳıla, iştiyāḳıla naḥīf oldı.*** (Ferec v. 89b). ***nahifülbünye*** 'çelimsiz, sıska bünyeli' × ***Doktorların nahifülbünyelere tavsiyesi ve hıfzısıhhalara muvafık olanı suda iki dakika durmaktı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 10. VII. 1941).

nahiyet/nahiyyet/ BSTTk **nahiye** 'bölge, civar; ilçeden küçük idari bölüm, bucak' < Ar. ***naḥiya*** a.m., kelime sonundaki ***-et/-e*** için b. ***adale*** ⊡. × ***Şehzāde tevaṭṭun ėtdügi naḥiyyeti begendi.*** (Ferec v. 196b). × ***Muḫālif yėl bizi bu ṭarafa, bu naḥiyete bıraḳdı, bunuŋ eline düşdük.*** (a.e. v. 228b). × ***Otururken nā-gāh gördi ki bir ġalebe ḫalḳ Sehrden cıḳdılar, naḥiyyete vardılar.*** (a.e. v. 245a).

nahoş 'hoş olmayan, çirkin, kötü' < Fa. ***nā-ḫōş*** a.m. × ***A'rābī[ye] bu söz ḳatı vu ḳatı nā-ḫoş gelürdi, līkin nesne dėmezdi.*** (Ferec v. 180b).

nahv/nahiv 'sentaks, Arapçanın sentaksı' < Ar. ***naḥv*** a.m. × ***Envā'-ı 'ulūmı, esmāyı, ef'āli, naḥvi, ṣarfı, fiḳhi, ferāyizi, ḥadīṣi, tefsīri, te'vīli temāmet ḥāṣıl eyledi.*** (Ferec v. 128a).

naif 'safdil' < Fr. ***naïf*** a.m. × ***Bu ince, naif görünüşlü kadın küçük yaşta yakalandığı "ince hastalıktan" kurtulamamıştı.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 86).

nakâm 'çaresiz, ümitsiz' < Fa. ***nā-kām*** a.m. × ***Ḫuṣūṣā sā'ir 'amāyir gibi üç gün ḥisābı mażbūṭ ve şarṭa muḫālif iḳāmet murād ėdinenlerüŋ redd u ṭardı meşrūṭ olmayub, yıllarca oturanlara ri'āyet ve beẕl-i ni'am-ı günāgün-ıla rūz u şeb żiyāfet muḳarrer olduḳdan mā'adā bir sene temām mütemekkin olan nā-kām eger fuḳarā-yı enām 'idādında dāḫil-ise 'alā ṭarīḳi l-in'ām ḥāline münāsib bir cāme ile iḥtirām olunmaḳ daḫı şarṭ-i vāḳıf mūcibince emr-i muḥaḳḳaḳ u müyesserdür.*** ('Ālī 1982 II, 145).

(Argo) **nakaranta** 'yok, olmaz, hiç' H. Aktunç 1990 s. 208 < ??

nakd/nakit 'para, sikkeler' < Ar. ***naḳd*** a.m. × ***Düzd eyitdi: "Benden ebleh ne kişi ola, eger ben naḳdi ḳoyam, nesīyeye güvenem?" dėdi.*** (Ferec v. 104a). × ***Urvīye ḳarıcuġa eyitdi: "Sor, gör borcı ne-ḳadar-imiş!" dėdi. Karıcuḳ vardı, sordı. Gėrü geldi: "Yüz elli dīnār naḳd-i şehr ki heştād dīnār zer olur." dėdi.*** (a.e. v. 178a). ***nakd et-/ eyle-*** 'parayı saymak': × ***Ṣarrāf ḳatına varduḳ, naḳd eyledi, ṭartdı, ṣurreye baġladı, elüme vėrdi.*** (a.e. v. 114b). × ***Gördi, bir sarāy öŋinde bir seküde bir ḫūb-rūy oturmış, altun ṣurrelerini öŋine ḳomış, dartar, naḳd ėder.*** (a.e. v. 221b). 'paraya tahvil etmek': × ***Anları ṣatub naḳd ėtdiler.*** (F. Giese 1929 s. 180). ***nakd u cins*** 'para ve başka kıymetli eşya': × ***Ferruḫ-rūz durdı, ḳaṣrı bulduratdı. Naḳd u cins bulduġın cıḳardı.*** (Ferec v. 42a). × ***Sehvile benden bir günāh ṣādır oldı. 'Uḳūbetin daḫı gördüm: nem varısa naḳd*** (metinde ***'aḳd***) ***u cinsi ġarḳ oldı ve ben merg ḥālına düşdüm.*** (a.e. v. 186b). × ***Dalle durdı, evde bulduġın ne var-ise naḳdden vu cinsden aldı vu yüriyüvėrdi.*** (a.e. v. 219b).

nakes/ BSTTk **nekes** 'aşağılık, alçak, cimri, eli sıkı' < Fa. ***nā-kes*** a.m. × ***"Ė nākes-i murdār! Seni asarlarıdı. Seni satun-aldum, cānuŋı ipden ḳurtardum ve rüsvāylıḳdan berü eyledüm. Mükāfātum bumıdı*** (Ferec v. 186b).× ***nā-kes ile cevmerdüŋ ḫarcı birdür.*** (V. İzbudak 1936a no. 124). × ***Ḳişilik sen eylemegil nā-kese, | Ėderseŋ iş ėde ki sėni kese.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 56). × ***"Ḫayr Beg ne yüzden ri'āyet ėtmişdür görek?" buyurmışlar? "On biŋ ḥasene iḥsān ėtmiş" dėnildükde, "āferīn bre Çerkes! Hele ḳatı nā-kes degül imişsün!" dėyü pesend ėtmişler.*** ('Ālī 1975 s. 157).

AD. **nakıl** 'kına gecesinde gelin evine götürülen, üstü çiçeklerle donatılmış ağaç dalı, türlü çiçekler ve renkli mumlarla süslenip şenlik gecelerinde alay önünde götürülen ağaç' DS 3234, TS 2824-25, R. Dankoff 1991 s. 60 < Ar. ***naḫl*** 'hurma ağacı'. ××

nakıs 'tam olmayan, noksan, eksik' < Ar. ***nāḳıṣ*** a.m. × ***Ḥaḳ -ta'ālā calla calālühū- erenleri 'avratlaricün, 'avratları erenlericün yaratmış-dur. Eger bir 'avrat hünerile cehānı tamāmet fetḥ ėderse, ersüz nāḳıṣdur, hīcdür.*** (Ferec v. 136b). × ***İstemek, almaḳ, hep bunlar 'ayb şeylermiş, insāna naḳīṣa getirirmiş.*** (E.E. Talu 1928 s. 141). ***nāḳıṣ-ı 'aḳl/nāḳiṣu l-'aḳl*** 'akılsız, izansız': × ***Saŋa ma'lūmdur***

ki ʿavratlar nāḳış-ı ʿaḳl olurlar. Sehel nesneden infiʿāl yėrler. (a.e. v. 193a–b). × ***Umūr-ı memlekete ḳarışmaları ʿayn-ı żarar ve āyīn-i ḥükūmete mübāşeretleri bāʿiṡ-i keder olub gendüler nāḳışātü l-ʿaḳl olmaġ-ıla her āyine tedbīrleri nāḳış u fāsid ve rāy-i dil-peẕīr ʿadd ėtdükleri iżlāl-i mūcibü l-iḫtilāl idügine ḳuṣūr-ı idrākleri şāhiddür.*** (ʿĀlī 1982 II, 169).

(Argo) **nakış** ʻyüzdeki işaretler; kaş göz, gamze vs.ʼ H. Aktunç 1990 s. 208. ××

(Argo) **nakinta** ʻhayır, yokʼ H. Aktunç 1990 s. 208 < ?? ××

nakîr u kıtmîr ʻen küçük detaylarına kadarʼ < Ar. ***naḳīr wa ḳiṭmīr*** a.m. × ***Maẓlūmları ẓālimlerüŋ elinden ḳurtarmaḳ bābında ġayrılar ʿarż u iʿlānına cürʾet ėdemeyüb ḫavf eyledügi umūrı ʿizz-i ḥużūr-ı pādişāhīde naḳīr u ḳıṭmīr taḳrīr eyleye.*** (ʿĀlī 1979 I, 128).

nakkad ʻsarraf, paranın sahte olup olmadığını anlayan kimseʼ < Ar. ***naḳḳād*** a.m. (/nḳd/ kökünden) × ***Bu ḥisāb üzre ṣarfuŋ nefʿi naḳḳādlara ve ehl-i bāzāra ve żarar u gezendi fuḳarāʾ-ı diyāra vāḳiʿ oldı ki bir aḳca yėrine ikisin ḫarc ėder oldılar.*** (ʿĀlī 1979 s. 185).

nakkare ʻmehter takımında yer alan, iki değnekle vurularak çalınan bir küçük davul, dümbelekʼ < Ar. ***nuḳayra*** ʻpetit tambourʼ birçok varyantla, R. Dozy 1927 II, 709–711. × ***Hemān ol ṣabāḥ naḳḳāreler uruldı ve sancaḳlar çözildi ve gemiler ḍonandı.*** (F. Giese 1929 s. 175).

nakkaş/nakaş ʻdekoratör, süsleyici, ressamʼ < Ar. ***naḳḳāş*** a.m. × ***Cābükdest ve rūşen-dil u tīznaẓar naḳḳāşlar cemʿ eyle, ol manẓaruŋ der u dīvārını nigāristān-ı Cīn gibi münaḳḳaş eylesünler!*** (Ferec v. 40a). × ***Daḫı şöyledür ki cümle naḳ(ḳ)āş-ı Cīn ve üstādān-ı rūy-ı zemīn cemʿ olalar, kāġıẓ üzerinde naḳşı beŋzedimeyeler.*** (a.e. v. 106a).

nakkib ʻbaşkan, reisʼ < Ar. ***naḳīb*** a.m. × ***Naḳībler, muḥżırlar Fażlı ḳāżī sarāyına iletdiler.*** (Ferec v. 13b). × ***Muḥżırlar, naḳībler vardılar, Urvīyeyi seccādesinden ḳaldurdılar, ḫalḳ üşübler, aldılar, ḳāżī maḥfiline gitdiler.*** (Ferec v. 175a).

nakl I/nakil ʻgöçme, taşınmaʼ < Ar. ***naḳl*** a.m. ***nakl et-/naklet-*** ʻhareket etmek, göçmek, taşınmak; ölmekʼ: × ***Bir gün Cīn şehirlerinden bir şehre çıḳa geldi. Ol şeherde bir ḳac gün diŋlendi, bir dīnār bozdı anda ḫarclandı. Andan bir şehre daḫı naḳl ėtdi.*** (Ferec v. 132a). × ***Çoḳ zamān Manṣūrılla bile oldılar, ḳoşa ḳarıdılar. Āḫir dünyādan Manṣūr naḳl edicek ol māl-ı muḳarteri Mıṣırda kim sultan oldıysa, Manṣūruŋ ol oğlançuḳlarından aldılar.*** (a.e. v. 95b). ***nakl-i hane yap-*** ʻtaşımakʼ: × ***Bu akşam kız senin evde kalacak, yarım saatin içinde Dürüyü nakli hane yapacaz! Tamam mı kardaşım?*** (F. Baykurt 1971t s. 256–257).

nakl II/nakal/nakıl/nakul ʻhaber, hikâye, rivayet, ananeʼ < Ar. ***naḳl*** a.m. × ***"Elüŋe girmeyecek nesneye tamaʿ sarkıṭma, uy ʿaḳla vu naḳla" dėdi*** (Ferec v. 116a). × ***Ve her naḳul ki benden melik hużūrında ėtdiler, dürūġ-ı maḥżdur, bühtān-ı ṣaḥīḥ-dür.*** (a.e. v. 20b). × ***Ḳāżī bu naḳli muṭālaʿa ḳılduḳda bāġ hevesin eyledi.*** (a.e. v. 103b). × ***Ebūlfevāris cün bu naḳlı oḳıdı, güldi, göŋli ḫoş oldı, deryā kenārına geldi.*** (a.e. v. 227b). ***nakl et-/naklet-*** ʻaktarmak, haber vermek, anlat-

mak' × ***"Mūcīb-i melāl nedür?" dėdi. Mu'eẕẕin ḥikāyetini naḳal eyledi.*** (a.e. v. 57b). × ***Çün fāriġ old, İncīlden, Zebürdan bir ḳac mevā'iẓ, zevācir naḳl eyledi.*** (a.e. v. 116b). × ***Aḫbārī-ler şöyle naḳl ėtdiler ki bir gün İbn 'Abbās... meclis eyledi***. (a.e. v. 248a). ***Ol dem 'Adīs 'avratı bu sözleri işidicek güldi, ve erinüŋ sergüẕeştini ve anuŋ cüvān-merdligini şīre-merdligini bittamām velkemāl naḳl eyledi ve bu naḳli, muvāfıḳ-ı 'aḳl söyledi.*** (a.e. v. 260b).

O. **naks** 'azalma, eksilme; kayıp' < Ar. ***naḳṣ*** a.m. × ***Ḥaṣīrcılığı bunuŋ kemāl-i nefsine naḳṣ getürmedi.*** (Ferec v. 238b). ***naks-ı uzv*** 'bir uzvun kaybı': × ***Mıṣr-i Ḳāhirede ve sāyir memālikde zevāyit u cevālī 'asākir-i müslimīnden pīrlig-ile ve yā ḫöd zaḫm u cirāḥet ve naḳṣ-i 'uzv u żarīrlig-ile 'amel-māndeler ve yā ḫod 'ulemā ve sādāt u ṣuleḥādan ve ṭavāşī ḳısmından istiḥḳāḳı ẓāhir olanlara meşrūṭ iken.*** ('Ālī 1982 II, 161).

nakş/nakış/nagış/naaş 'tekrarlanan duvar süsü, tekrarlanan kumaş süsü, süsleme, şekil, motif' < Ar. ***naḳş*** a.m. M. Räsänen 1969 s. 349, H. Wehr 1305; iki ünlü arası **/ḳ/ →/ġ/** için krş. ***lakab / lağab.*** × ***Ebü Dulaf yüzügi aldı, baḳdı, gėrü Armuzd eline sundı, eyitdi: "Beġāyet ḫüb nesne, ammā naḳş anı ziyāna vėrmiş." dėdi.*** (Ferec v. 67a). × ***Kābeteyn naḳşı-yiçün ḥerīfüŋ-ile savaşma! Ve naḳş içün and içme, sen fülān naḳşı urduŋ dėyü!*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 119). × ***NACIYE — (Pencerenin önünde nağış işler)*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 7). 'resim, portre': × ***Daḫı şöyledür ki cümle naḳāş-ı Cīn ve üstādān-ı rüy-ı zemīn cem' olalar, kāġıẕ üzerinde naḳşı beŋzedimeyeler.*** (a.e. 106a). × ***Cīpür bir uzun dīvār ḥaṣırı doḳıdı, naḳş yėrine Küfī ḫaṭıla vaṣf-ı ḥāl yazdı.*** (a.e. v. 239a) 'geçici istek, heves': × ***Bak charḫ-ı felegın naksh u ishine | Raks-ı aksi atub nakıs bashıme!*** (E. Kömürjian 1981 s. 132 no. 179). 'talih, alın yazısı, birinin başından geçenler' ***Ben kim olam ki benüm kerametüm ola? Ammā mührem vardur ki aŋa baḳaram. Her gişinüŋ naḳşını anda oḳıram*** (Ferec v. 182b). × ***naḳş oyna-*** 'oyun oynamak' TS 2825. × ***Bu naḳş oynayan bize naḳḳāş durur / Zihī çoḫ bilür gerçi yavaş durur*** (C. Dilçin 1991 s. 377).

nakşbend 'nakış yapan, nakkaş, ressam' < Ar. ***naḳş*** + ***-band*** 'bağlayan', b. ***bazubent*** ⊡. Şemseddīn Sāmī 1318 II, s. 1470. ××

Nakşibendî 'Nakşibendiye tarikatına mensup olan' Şemseddīn Sāmī 1318 II, s. 1470. *x* ***Vilâyet-i Buhara'dan gelen ve târik-i Nakşibendiyye ulularından Taşkendi Şeyh Ahmed Sâdık hazretleri azîzü'l vücûd mübârek zât-ı şerif olmağın sa'adetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinden Sadrıa'zam Siyâvuş Paşa hazretlerine tezkire-i hümayûn çıkup 'Azîz'ün cenâzesini ta'zim ü tekrîm ile hazret-i Ebî Eyyüp Ensârî'de defn idesüz diyü ferman olunmağın...'*** (Selânikî 1989 [1599] I, s. 173).

nakz et-/nakzet- 'bozmak, yıkmak, kırmak' < Ar. ***naḳż*** a.m. ***naḳż-ı 'ahd et-*** 'sözleşmeyi bozmak' × ***Yėrinden durdı, bulara yükindi, baş ḳomaḳ eyledi. Ne baş ḳomaḳ? Naḳż-ı 'ahd ėdüb durur!*** (Ferec v. 34b).

nal I 'at gibi hayvanların tırnaklarına takılan demir parçası' < Ar. ***na'l*** a.m. × ***nalları at-/nalları dik-*** 'ölmek' × ***"Sizin beygirler ikisi de nalları at-***

mış." — "Tez nalbanda götürsünler!" (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933 s. 104). × ***Verir bana çok sızı bu cenabet şey. Verirse Mevlâm sağlıcak, deşecekler yarın sabah cerrahçıklar o çıbanı muştaylan! Ona sebep, belkileyim de titreteceğim ben kuyruğu, dikeceğim nalları havaya!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 177). (argo) ***nal gibi ol-*** 'uyuşturucu kullanıp çok sarhoş olmak' H. Aktunç 1990 s. 208) ***nal topla-*** 'yarışta en geride kalmak': × ***Yarışın en ümitli atı, neden sonra çıkış yapabildi ve en aşağı elli metre geriden nal toplamağa başladı.*** (F. Erdinç 1955 s. 88).

nal II 'kayık ve motorun altındaki sivri parça, kılıç' DS 3235 < Yun. (diyal.) ***ναλια*** (nálya) 'Schiffskiel' Ch. Tzitzilis 1987 no. 121. ××

nalân 'inleyen, sızlayan' < Fa. ***nālān*** a.m. × ***İkindüye degin ṣayrefī ḳuyuda yatdı. Nālān oldı. İŋildüsi işidildi. Cıḳardılar.*** (Ferec v. 224b).

RD. **nalangır** 'bir çeşit lokma tatlısı, Krapfen' O. Blau 1868 s. 275 < krş. ***lalanga.*** ××

nalband/naalband/naalband/BSTTk **nalbant** 'hayvanları nallayan kimse' < Fa. ***na'l-band*** a.m. (***na'l*** + ***-band*** 'bağlayan', b. ***bazubent*** ⊡. × ***Bī-ḳayd ol! Gidecegüŋ vaḳt eve na'lbend getür, ḳatırları ters nallat!*** (Ferec v. 241b).

AD **nalbeki/nelbeki** 'çok küçük sahan; yemek tabağı' DS 3235, 3245, ZTS 144 < Fa. ***nā'lbākī*** 'küçük sahan' Yu.A. Rubinçik 1970 II, 649, krş. Az. ***nālbāki*** 'bardak, fincan' ADİL 1983 III, 405. ××

nalbur I 'at nalı yapan demirci, hırdavatçı' < Ar. ***na'l*** ve Fa. ***burīdan*** 'kesmek' fiilinin kökü olan ***bur***, fakat elimizde olan lugatlerde bulamadık. Az. ***nalġıran*** a.m. kelimesi (ADİL 1983 III, 388) başka bir Fa. kelimeye dayanıyor. ××

AD. **nalbur II** 'nal deliklerini genişletmekte kullanılan alet' ZTS 144 < ***nalbur I.*** ××

nalça 'ayakkabıların altına çakılan demir' < Ar. ***na'l*** + Fa. ***-ça*** a.m. (***na'l*** + ***-ça,*** b. küçültme eki, b. ***bağçe*** ⊡). ××

nale 'inleme, inilti' < Fa. ***nāla*** a.m. × ***Ḳonşılığumuzda bir nīk-merd evi vardur. Andan nāle işitdüm. Bacadan baḳdum, bir yigit gördüm. Ḫudādāda beŋzer, iki elin, iki ayağın kesmişler.*** (Ferec v. 65a). × ***Ṣā'id bu endīşede-yiken nāgāh ḳulağına bir iŋildü gelür. Ḳalḳar yoḳaru ḳapuya varur. Bir nāle işidür, göŋli meşġūl olur. Andan eve girür. şehzādeyi görür ki elin eŋegine vermiş, zār zār ağlar.*** (Ferec v. 144a).

nalet DS 3235, ***lânet*** kelimesinin métathétique varyantı, b. ***albız*** ⊡. × ***Buba, evlendur beni, | Evine nalet yağar!*** (K. Emiroğlu 1989 s. 186).

nalın 'hamamda giyilen yüksekçe tahta ayakkabı, Rosseisen und Holzschuch' Meninski 1680 III, 5210 < Ar. ***na'layn (na'l*** kelimesinin dualis obliqus haletinden. × ***Na'līn-i dişbudaḳ-ı merdāne, ma''a ḳayış.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 218).

AD. **nalik** 'nalın' < ***nal*** × ***-ik*** küçültme eki ?? × ***Ayaklarında çoğunun nalik vardır.*** (M. Makal 1950 s. 7). × ***Yalınayaklıktan kurtulmak için ihti-***

yarlıktan ölen eşeklerin gönlerinden birer çift çarık uyduruyorlar, çünkü nalikten çarık daha kullanışlıdır. Bazı yağır eşekleri hususî gön için vurup öldürenler de çoktur. (M. Makal 1952 s. 62).

nam I 'isim, ad; şöhret, itibar (menfi cümlede) iz'< Fa. ***nām*** a.m. × ***Gördi ki ne anuŋ havāsında ḳuş ucmazdı, ʿarṣasında ḳulan yügürmezdi. Rīgidi muġaylānlu, ne sudan nām, ne avadanlıḳdan nişān.*** (Ferec v. 131b). × ***Yüridükleri yėr ḳāʿ-ı ṣafṣaf-idi, ne su nāmı var-idi, ne ḫōd ābādānlıḳ nāmı var-idi.*** (a.e. v. 128b). ***nam neng*** 'şan, şöhret': × ***Bīşermligi terk eyle, beni unıt! Nāmumuzı nengümüzi yėle vėrmek ardınca olma!*** (a.e. v. 237a).

nam II (sıfat olarak) 'adlı, isminde olan' × ***Zarfların üstünde Gillette nam kişinin, mavi renkle basılmış, pırasa bıyıklı kafa resmi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 3 Ağustos 1944).

namahrem 'hareme giremeyen, yabancı, el' < Fa. ***nā-maḥram*** a.m. × ***Ḳız eyitdi: "Dilerem taŋrılıġ-icün anı bunda getürem, tīmār ėdem. Dilemezem ki nāmaḥremdür, ḳatuma gire." dėdi.*** (Ferec v. 65b). × ***Biz nīk-nāmlaruz, ḫalḳ icinde ḫānedānumuz yüce ḫānedāndur. Revā degüldür ki āşikāre nāmaḥrem evümüze gire.*** (Ferec v. 114b).

namaz b.m. < Fa. ***namāz*** a.m. M. Räsänen 1969 s. 350. × ***Ė cüvānmerd! Üş namāz vaḳtı, geldi. Donsuz geysisüz namaz revā degül.*** (Ferec v. 104b). × ***Yatsu namāzından ṣoŋra ḫatun daşra çıḳdı*** (a.e. v. 332b). ***Namaz vakitleri yine aksar olmuştu.*** (Z. Ankara 1991 s. 89). ***Sen de pek aşırdın taşırdın! Her vakit sellemehüsselām namazda Bey babamızın önüne geçiyorsun.*** (P.N. Boratav 1995 s. 220). ***namaz et-*** 'namaz kılmak' TS 2826.

namaz kıl- b.m. < Fa. ***namāz*** ve Tk. ***kıl-***. × ***Aḫşām olduḳda zen-i bennā namāzını ḳıldı, seccāde üstünde oturub evrādın oḳıyu dururken ʿacüz girüb geldi.*** (Ferec v. 22a). ***Bostānda, yaʿni bāġda namāz ḳılmağı severdi.*** (a.e. v. 103b). × ***Bu, benim hikāyesini anlatacağım İznikli leylek, namaz kılan soydan değildi. Çünkü Ramazan günü alenen solucan yiyordu.*** (H. Taner 1954 s. 45). ***Kalkar gidermiş! Kalkıp gidecek idiysen, ne diye geldin buraya? Oturup karşılıklı namaz kılacak değiliz ya?*** (Y. Keskin 1957 s. 78).

namazgâh 'namaz kılınabilen yer, kıble yönünde mihrap yerine dikili bir taşı bulunan alan' < Fa. ***namāzgāh*** a.m. (***namāz*** + ***-gāh*** 'yer', b. ***ādemîgāh*** ⊡). × ***Zen-i ṣūfīyem. Namāz vaḳti geldi. Baŋa yėrcügez gösterüŋ, namāz ḳılayım, duʿā ėdeyim!" dėr-idi. Sarāy ḫalḳı anı ʿizzet-ile içerü givürürlerdi, namāzgāh gösterürlerdi.*** (Ferec v. 114b).

namazlağı/namazlağ/namazlak 'seccade' DS 3236–37, TS 2826–27 < ***namaz*** + ***-lağı*** eki. × ***Yürük kadınları bu tezgāhta çok zevkli ve güzel eşya dokurlar. Bunlardan cicim, çul, ala çuval, heybe ve namazlağlar üzerine orijinal yanışlar (Nakış) koyarlar.*** (K. Güngör 1941 s. 47). × ***Güveyi, yengeler çıktıktan sonra gelinin yüzünde bulunan duvağı açar ve elinden tutup orada hazır bulunan namazlağının başına götürür. Birlikte iki rekāt hacet namazı kılarlar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 284).

namdar 'ünlü, meşhur' < Fa. ***nāmdār*** a.m. (***nām*** 'isim' + ***-dār*** 'malik olan, tutan', b. ***abdar*** ⊡). × ***"Ė cüvān-ı māh-peyker! Ne gişisin? Ḫāluŋı baŋa dė!" dėdi. Ol nām-dār evvel āḫir sergüdeştini söyledi.*** (Ferec v. 38a). × ***Neche peshkesh u niyazler alaydın / Yahud ichre makbul namdar olaydın / Zemanıla bir bash khakham olaydın*** (E. Kömürjian 1981 s. 146).

name 'mektup' < Fa. ***nāma*** a.m. × ***Ḥarrāna yaḳın melik-i Sāmire pādeşāha nāme yazdı, kişi gönderdi ḫudādād geldügini muştıladı.*** (Ferec v. 66a). × ***Andan ėlciyi getürdiler. Ėlci armaġanın 'arż eyledi. Andan nāme cıḳardı, şāhuŋ naẓarında ḳod. Şāh ṣundı, nāmeyi aldı vezīre vėrdi. Vezīr nāmeyi acdı oḳıdı.*** (a. e. v. 201a).

namerd/namert 'mert olmayan, korkak; alçak, şerefsiz' < Fa. ***nā-mard*** 'unmanly, a coward, impotent, covetous' F. Steingass 1930 s. 1379. × ***Kafal Khrvat khaylaz haydud cheteji. | Sıghırtmaj u namerd yaban oghlani | Nasaz hayvan ve janavar berani, | Kavradın kızhımi zhalım Arnavud!*** (E. Kömürjian 1981 s. 142–143). × ***Gözlerini dikip ters ters bakıyor kömür boşaltma amelesine, hık desen döğüşe kalkacak. Aksi, namerdin biri olduğu besbelli.*** (Ş.S. İlter 1949, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 13–14).

namet 'ekmek' K. Emiroğlu 1989 s. 186 < Ar. ***ni'met***, ***/i'/→/a/***. ××

namına (postposition olarak) 'denilebilecek' × ***Bir iki köyden mā'adāsında mekteb nāmına bir şey yoḳdur.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 283). × ***Bizde, katiyen içki miçki yok. Sancısı tutsa, kıvrım kıvrım tutsa, bir kadeh konyak bile bulamaz. Alkol namına ne varsa yasak.*** (S.M. Alus 1933p s. 195).

namkör, ***nankör*** kelimesinin varyantı (bugün bilinmiyen ***nan*** kelimesinin yerine bilinen ***nam*** kelimesi konmuş, krş. Az. ***naḫuda*** yerine ***namḫuda,*** Az. nağılları 1960 I. 202): × ***Ben de ona güvendiydim, her şey yüzüstü kaldı. Bari önceden haber verse ya! Çok da namkör oluyorlar.*** (N. Eray 1976 s. 10).

namlı/namlu/namtı/mantı 'bıçak, kılıç, tüfek gibi silahların uzun demir bölümü' DS 3125, 3238, Meninski 1680 III, 5116 < ***lamli*** a.m. Gio. Molino 1641 s.v. ***lama*** < Yun. ***λαμνι*** (*lamní*) a.m.; ***namlu*** varyantı halk etimolojisinin tesirini gösteriyor (***nām-lu*** 'yapanın ismini taşıyan şey'). Tietze 1955 no. 166. × ***Kılıcı eline aldı. Sapile kını som altındandı. Çekti, sol elinin baş parmağile namlu demirini yokladı.*** ('Ömer Seyfeddīn 1943 s. 46–47).

namurad 'sukutuhayale uğramış, maksada ermemiş, memnun olmamış' < Fa. ***nā-murād*** a.m. × ***Bu işde bu yeter ki rüzigārlar icinde eydeler kim bit fülān ıraḳ yėrden gelmiş, Faġfūr-ı Çīnuŋ güyegüsi olam dėyü ummış, ṣoŋra nā-murād olmış, ḥasret-ile ölmiş dėyeler.*** (Ferec v. 134a).

namus I 'şeref, itibar' < Ar. ***nāmüs*** a.m. < EYun. ***νομος*** (nómos) 'kanun'. × ***Vüzerānuŋ Cīpürı anda göndermekleri anuŋicün imiş-ki 'ayyārlar ḳażāsına oġraya, bižā'atı elinden cıḳa, gėrü gėrü gelüb ḳız adın aŋmaya, ḳızuŋ nāmüsı mer'ī ola, ġabīnetden ölmeye.*** (Ferec

v. 240a). AD. ***namus et-*** 'utanarak sakatlığını göstermemek, gururuna yedirmemek' × ***Ben bu bacağa hiç basamıyordum. Köyde namus edip doğru yürüdüğüme bakma!*** (Kemal Tahir 1955s s. 24). × ***Mustafa, öğleye kadar amele almağa gelenlere uzaktan baktı. Lâkin öğleden sonra "namus etmeği" bir tarafa bırakıp "efendi" gibi birisi yaklaştı mı, yerinden sıçrayıp yola koşmağa başladı.*** (a.e. s. 191). ***namusunu bekle-*** 'şerefini korumak' TS 2827. Krş. ***nāmüs ḳıl-*** × ***Velī nāmüs ḳılub neng*** (metinde ***ying) ėderdi, | Anuŋla zergerī bir ceng ėderdi.*** (Meḥmed 1965 s. 129 no. 2844) ***namuslan-*** 'namusuna dokunur diye çekinmek, utanmak': × ***Niceleri namuslanarak, lâyıklı hekimlere ifade-i hāl edemediklerinden, bazı orman hekimlerine ve berberlere iltica eylemişler.*** (E. Misailidis 1986 s. 230). × ***Hüsni Hoca hiddetlenip, yetimler için para vermemeye başlamış ve zavallı Dilârâ fülûse muhtaç olmuş ise de namuslanıp hiç kimesneye sırrını açamamış.*** (a.e. s. 318–319). ***namussuzum*** (halk ağzı yemin tabiri) 'andım olsun (ki)' (krş. ***alçağım ki, orospu çocuğuyum.***) × ***Biri diyordu ki, yanımda duranların: "Nah, şurda len. Şurda, köşe başında enseledim kızı. Ama kız değil, namussuzum, ilik!"*** (M.S. Arısoy 1957 s. 51).

AD. **namus II** 'düğün' < ***namus I*** ××

namus III 'sivrisinek' R. Dankoff 1991 s. 60 < Ar. ***nāmūs*** a.m. × ***Ve bu şehriŋ nāmūsı yaʿnī sivri sineği ol ḳadar çoḳdur kim bir gėce ādeme rāḥat vėrmezler.*** (Evliyā Çelebī 1938 X, 842).

namünasib 'münasip olmayan, uygunsuz, yakışık olmayan' < Fa. ***nā-munāsib*** a.m. × ***Bir gün bu ḳardaş Urvīye evine gelür, ḫilāf-ı ʿādet otur, perākende sözler, nā-münāsib ḥareket eyler.*** (Ferec v. 174a).

namvar 'tanınmış, ünlü' < Fa. ***nāmvār*** a.m. Fa. ***nām*** + ***vār*** b. ***büzürgvar*** ⊡ × ***Pürhüner-i nāmvār şehriyārıdı.*** (Ferec v. 35a).

namzed et-/namzet et-/namzad et-/namuzadet- 'nişanlamak, yavuklamak' × ***İki yaşuma girdügümde anam vefāt ėtdi. Benüm bir ʿammum varıdı, ayruḳ memleketde melikidi. Anuŋ daḫı bir anası ölmiş ḳızı varıdı. Atam buyurdı, ol ḳızı getürdiler, benümile besledi. Biz biribirimüzle üns dutduḳ ve atam ol ḳızı baŋa nām-zād ėtdi.*** (Ferec v. 72a). × ***Atamı, daḫı ulu begleri, götür, Rūḥ-efzāya vėribi. Ataŋ seni baŋa nāmuzād ėdüb-durur. İmdi rıżā vėr, nikāḥ olsun dėsünler.*** (a.e. v. 31a). × ***Muştaġidik ki namuzet idelim, | Name layiḳ bir tujare virelim, | Aynımızce iç güyegi alalım, | Munasib vaktile dugün idelim.*** (E. Kömürjian 1981 s. 134 no. 185).

O. **nan** 'ekmek' < Fa. ***nān*** a.m. × ***Ücinci gece gine ʿādetce geldi, segbāna zer, itlere nān vėrdi.*** (Ferec v. 125a). ***nān u etmek hakkı*** 'tuz ekmek, başkasından görülen iyilik sonucu doğan manevi hak' < Fa. ***nān u namak*** 'bread and salt' yani 'hospitality received from another' F. Steingass 1930 s. 1381: × ***İtler bir dem ṣabr ėtdiler, nān u güşt umdılar.*** (Ferec v. 125a). × ***Ė yigitler! Bu nān u etmek ḥaḳ[ḳ]ı ki oldı, size bir nesne ṣoraram, doğrusın eydüŋ!*** (a.e. v. 199a). ***nān-pāre*** 'bir ekmek parçası' < Fa. ***nān-pāra*** × ***Bāzāra vardı, ḥamāllar icinde durdı. Kimse bunı işe dutmadı. Gėce nevmīd odaya geldi, gėrü ḳapulardan***

nān-pāre ḥāṣıl ėtdi. (Ferec v. 129b). × ***Ve kimse kimseye bir dilim nān sunmaz oldı, meger-ki hilāle ḫürşīd-i benām*** (ʿĀlī 1587 v. 120b).

(Argo) **nanay** 'yok' H. Aktunç 1990 s. 209 < Rom. ***nanay*** 'değildir' K. Kostov 1974 s. 358. × ***Saŋa iki dondurmaya ḳadar müsāʿade, üst ṭarafı nanay. Ġayr-ı melḥūẓ maṣārif da çıḳabilir.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 119). × ***Ali beybaba: "Allah bağışlasın, Allah bağışlasın! Zaten bizde çoluk çocuk nanay!"*** (O. C. Kaygılı 1938 s. 82). × ***Yaşlandık be! Benim gözler de nanay. Sürekli gözlük takmam gerek ama bir türlü alışamadım.*** (C. Kavukçu 2001 s. 65).

AD. **nanca** 'ne kadar; pek çok; bir parça' DS 3238–39, B. Seyidoğlu 1975 s. 439 < ***anca, bunca*** modellerine göre kurulmuş kelime. × ***Ne kadar yiğitler devletin verdiği bu emri duydu ise, ülkelerde Köroğlu'nu nanca dolandırdı ise tutamadılar.*** (Behçet Mahir 1973 s. 14). × ***Hasan Paşa, Silistre saraçları nanca ise, topladı sarayına.*** (a.e. s. 208). × ***Leyleh, bah, sene nanca para getirdim!*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 171).

nane b.m. (güzel kokulu küçük bitki) < Ar. ***naʿnaʿ/naʿnāʿ*** × ***Çok faydalı sabunlara, küçük poşetlere konmuş kekik, nane, ısırganotu ve kantaronlara alıcıymış gibi baktık. Hiçbir şey almadık.*** (C. Kavukçu 2001 s. 73). × ***nane ye-*** 'uygunsuz bir iş yapmak, söylenmeyecek bir şey söylemek': × ***Vallahi kokonanın bu naneyi yiyeceğini bu sabah kestirmiştim. Hâlinde, bir şeye alınmış gibi bir tavır vardı.*** (S.M. Alus 1934 s. 205). ***bir nane yumurtla-*** (alay sözü) 'parlak bir fikir öne sürmek, tuhaf bir teklifte bulunmak': × ***Dönüp dolaşıp gene tuvalette karar kılarken bir nane daha yumurtladı: "Kuzum, senin korse kaç numara?" — "İstiyor musun, lâzım mı?" — "Benim korsede jartiyer yok. Bana bir saat vermezsin?"*** (S.M. Alus 1934 bs. 236). ***nane çöpü*** 'çok zayıf kimse': × ***Bir zamānda Koçı Beg nām bir ʿazīz var idi, dört mülaḳḳab kimesne anuŋla yār idi. Biri żaʿ-īf ḥarīf idi, Naʿnāʿ Çübı derlerdi, illā yavuz kimesne idi***. (M. Çavuşoğlu 1970 s. 33) × ***"Tepe-göz Mıṣdıḳ" gibi gözünü daldan budaḳdan esirgemeyen ḳaba-dayı, zorba, ḳumār-bāz, kel, keleṣ, yek-çeṣm, bodur, şişmān, iri boy, ṣāfī siŋir, burunsuz, yırıḳ dudaḳ, her ucuna bir ādem aṣılır yaṣdıḳ bıyıḳ, nāne çöpü, eŋse ḳalıb kimseler kişiler var idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 52). ***nane molla*** 'güçsüz, dayanıksız; sık sık hastalanan': × ***Çok tertipli bir hala kızı ile nanemolla bir enişte. Daha ne isterim?*** (Aka Gündüz 1930 s. 14). × ***Nanemollalar gibi boyuna hastalık, boyuna namizaçlık derken herif seni hanımın büzme çarığı zannedecek.*** (S.M. Alus 1933p s. 130–131). ***naneli*** 'dokunaklı, çabuk gücenen' × ***Bugün pek nanelisin!"***

nanfruş 'ekmek satıcısı' < Fa. ***nān*** 'ekmek' + ***-furūş*** 'satan, satıcı' × ***Zan idub oni tahminle bulub | Giren chıkanı bir nanfrush idi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 114 no. 126).

nanik '(bilinen alay jesti) reddetme' < ?? × ***Paşam, o berbat, boyalı konyağı içiyorsun; at idrarı gibi birayı çekiyorsun... içkiler padişahı olan rakıya gelince nanik mi? Vallahi de ayıp, billâhi de ayıp!*** (S.M. Alus 1934 s. 318). 'poit du tout, poitou' M. Mikhaïlov 1930 s. 39 × ***-"Bilet!" -"Hasbi geç", dedi Çengel, "şurda ineceğiz..." Araba iki***

istasyon aşmış, gidecekleri yere varmışlardı. Birbiri peşi sıra atladılar. Çengel eliyle biletçiye nanik yaparak: "Pabuçlarım", dedi. (Orhan Kemal 1956a s. 88).

nankör 'kendisine edilen iyiliği unutan' < Fa. ***nān-kür*** a.m. (***nān*** 'ekmek' ve ***kür*** 'kör'). × ***Maḫdūmuŋuzuŋ emeli ma'şūḳasınuŋ ẕātini almağa münḥaṣır olduġuyçün sevgisi ḳanā'at-nā-peẕīrdür. Ne diyeyim? Bu öyle nān-kör bir işdür ki ne ḳadar taṭyīb olunsa teşekkür etmez.*** ('A. H. Tarhan 1334 s. 20).

(Argo) **nannik** 'metres, dost, kapatma' H. Aktunç 1990 s. 209 < Aktunç'a göre Ermeniceden. ××

nansuk 'ince ve sık dokunmuş bir patiska türü' < İng. ***nainsook*** a.m. < Hindî ***nainsuḫ*** 'pleasure to the eye'. × ***Annesine gelince, şu anda nansuk üzerine pembe pamuk akile fisto yapmakta, fakat aklı yine kim bilir nerede, kiminle fink atmaktadır.*** (H. Taner 1951t s. 91).

napak 'temiz olmayan, kirli, pis' < Fa. ***nā-pāk*** a.m. (***nā*** 'olmayan' -***pāk*** 'temiz') × ***Beni bendlü bile yėtdiler. Görenler şehzādeyi bu öldürmiş dėyüb yüzüme tükürdiler, ḫār u ḫāşāk, ḳaẕūrāt-ı nāpāk başuma dökerler.*** (Ferec v. 44b). ***Ḥazır cemā'at: "Dirīġā, nāzenīn yigit ol nāpāk bī-pāk elinde helāk olur dėdiler."*** (a.e. v. 134.a).

AD. **napuzar** 'her yıl ekilebilen, toprak, kuvvetli, verimli tarla' DS 3239 < Gürc. ***napuzari'*** a.m. V. Cangidze 1984 s. 50. ××

nar I /(eski kaynaklarda) ***enar*** b.m. (ağaç ve meyvesi) < Fa. ***anār*** a.m. × ***Ṭaberzed-i Şāmī, sīb-i İsfahānī, enār-ı Nehrevānī, emrūd-ı Kāşānī.*** (Ferec v. 115b). × ***Ol köy... enārlu turunclu bir yėrdür.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 127). ***nar çiçeği*** 'çok canlı kırmızı renk': × ***O akşam da büyük hanımın hāli yamandı: Başında erguvanî papaziden bir hotuz. Hotuzun sağ tarafında nar çiçeği bir kasımpatı; sol tarafında menekşe iğne. Arkasında eflātun yün hırka. Göğsünde saat kordon.*** (S.M. Alus 1934 s. 392–393). ***nar gibi*** 'iyi kızarmış (et hakkında)': × ***Meselā dana pırzolası istedin değil mi, beş on dakika sonra kuyruklu setreli garson, arabayı andıran dört tekerlekli yayvan bir masayı yürüterek gelir. Bunun üstünde nar gibi kızarmış pirzola, fakfon tabağın altında da, soğumaması için bir ispirto lambası.*** (S.M. Alus 1944 s. 68).

nâr II 'ateş, kızgınlık' < Ar. ***nār*** a.m. × ***Ayrılacakleri ande deli kanlu göya itdiyi vadlere emniet möhri vurur gibi maşuḳesinin mehtagın ışığınde mücevher misillu parlayan anline nar gibi kızgın dudaklerini yaklaşdırub badehu dostunun ḫanesine avdet itdi.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 77). ***nāri hasret*** 'hasret yangını' × ***Kalbi muhabbet ile dolu, daima maşuḳesinin sureti gözü önünde, çün nari hasret derunin ḫarab ėder idi.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 61).

nara at-/na'ra ur-/na'ra vur- 'haykırmak' TS 2827 < Ar. ***na'ra*** 'haykırış, bağrışma, patırtı'. × ***Andan melik-i cin bir na'ra urdı güyā ki İsrāfil ṣūr urdı. Nā-gāh gök yüzinden bir ṣāḥib-cemāl ay gibi ḳız peydā oldı, yanında yılduz gibi cāriyeler bī-ḥisāb.*** (Ferec v. 56a). × ***A'mā-nuŋ ḳardaşı a'mānuŋ bu sözini işidicek na're vurdı, düşdi, bī-hüş oldı.*** (a.e. v. 185a).

nârân 'cehennem'deki ateş' ***nâr*** + Fa. çoğul eklerinden olan ***-ān***, b. ***Abbasiyan*** ⊡. × ***Yatak zehir kokar, vatenım zından, | Bu derya öni dır jihennem naran.*** (E. Kömürjian 1981 s. 100 no. 83).

nardeng/nardenk/nardek 'nar, erik, elma, kızılcık gibi meyvelerden yapılan ekşi pekmez' K. Emiroğlu 1989 s. 186 < Fa. ***nārdaŋ*** 'victuals dressed with pomegranate syrup' F. Steingass 1930 s. 1370. ××

nardin 'çayırlarda yetişen ve hayvanlara yedirilen bir sümbül çeşidi, Eryngium' I. Hauenschild 1989 no. 476 < Fa. ***nārdīn*** 'spikenard' F. Steingass 1930 s. 1370. ××

narenc/narinc/narenc sībi 'portakal' < Ar. ***naranc*** < Fa. ***narang*** a.m. ve Fa. ***sīb*** 'elma'. × ***Anuŋ gibi ḫōş, anuŋ gibi laṭīfdür ki ṣaḥnına ayaḳ ḳomaġa esirgedüm. Sācdur, servdür, şimşāddur, ʿardur, ṣanavberdür, nājdur, nüşdur, güldür, narenç-dür, turunç-dur, āsdur, nestrendür, nesrīndür yāsemīndür... ḳamusı vaḳtinde, mevsiminde kemālinde bir birine soylar.*** (Ferec v. 115b). × ***Mīvahāy-ı muḫtelif: nārinc ü turınc u sīb-i Ḫılāṭī...*** (a.e. v. 91b).

nargile 'içinde su bulunan bir şiş yoluyla tömbeki dumanı içilen bir pipo cinsi' < Fa. ***nārgīl*** 'büyük Hindistan cevizi'. × ***"Tam nargilenin tadı gelmişken onu kaçırma; otur bir az daha da şunu bitireyim!" Biz çaresiz "Peki!" dedik.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 290). × ***Kahvecinin abraş yüzlü Tekiri nargilenin gurultusundan hoşlanmış olmalı, zıpladı, Baytar beyin kucağına çıkıverdi.*** (H. Taner 1954 s. 18). × ***Hiçbirimizin yaşamadığı acayıp bir konak, ağaç tepelerinde nargile içmek isteyen bir Osmanlı nazırı.*** (Peride Celal 1991 s. 34).

narh/nark 'fiyat' < Fa. ***narḫ*** a.m. 'price, price-list, tariff, tax...' F. Steingass 1930 ***narh-ı ruzî*** × ***Cīpür biżāʿatınuŋ narḫın sordı. ʿAyyār eyitdi: "Eyüce yük bėş aḫca eyler." dėdi. Cīpür eyitdi: "Ne dėrsin?" dėdi. ʿAyyār eyitdi. "İ, ne işidürsin. Bu şāruŋ odunı budur. Baḳ, bu yaḳduġum daḫı bundandur." dėdi.*** (Ferec v. 240a–b). ***narḫ ver-*** 'satış fiyatını belirlemek' R. Dankoff 2004, s. 209. AD. ***narkını düşür-/narkını kır-*** 'kıymetini azaltmak, gölge düşürmek, canını sıkmak, gururunu kırmak': × ***Gözelce dört tokat sallayacaktım suratına, vazgeçtim. Kabadayılığı var dedim. Öğüt verip savdım. Narkını kırmak istemedim komşu içinde...*** (F. Baykurt 1959y s. 152). × ***Sonra yüksek sesle sordu: "Niye narkını gırarsın çocuğun? Dokanma, hangisiyle canı isterse, onunla yazsın! Ne garışıyorsun sen?"*** (F. Baykurt 1961ı s 236). × ***Güzel bir köyünüz var, baba! Yalnız şu görünen tezekler biraz narkını düşürüyor. En iyisi tezeği tarlaya dökmek. Siz kalıplayıp yakıyorsunuz!*** (M. Makal 1957 s. 55).

AD. **nari/ince nari** 'bakırcıların kullandığı bir araç, kunduracı çekici, nalbant çekici, kalaycı çekici' DS 3240, ZTS 103, 144, krş. ***nara*** 'çekicin sivri yeri' DS 3239 < Yun. ***αξιναρι*** (***aksinári***' 'balta' kelimesinin kısaltması ??). ××

narpuz/narbız/narpız 'yaban nanesi ve başka güzel kokulu otlar) DS 3240 < belki Fa. ***nār-post*** 'cinnamon' F. Steingass 1930 s. 1370. × ***Yol kenarında bal satan arıcılara, narpız ve kekik suyu satan Zekeriya'ya varmadan önce bir yerde.*** (N. Eray 1999 s. 10).

AD. **nasaka** 'ilk yumurtlamaya başlayan tavuk' DS 3240 < Yun. (diyal.) ***νοσσακα*** (nossáka) 'genç tavuk' Ch. Tzitzilis 1987 no. 359. ××

O. **nasb et-/nasbet-/nasb eyle-** 'kurmak, dikmek' < Ar. ***naṣb*** a.m. ve ***et-*** × × ***Andan bir ḳatı daş bir ʿamūd-ı murabbaʿ mustaṭīl mahrūṭī naṣb eyledi. Dört saṭḥ üzerine nuḳūş-ı ṣuver-i muḫtelife vażʿ eyledi.*** (Ferec v. 242a). ***naṣb olun-*** 'kurulmak': × ***İkinci günlerinde vālī-yi vilāyetüŋ meydān-ı laʿbe binmesi ve anda naṣb olunan sırıḳdaġi ḳabaġa oḳ atub nişān uranlardan niçe cündīlere ḫilʿat geydürmesi başḳa bir ʿīd-i saʿīddür.*** (ʿĀlī 1975 s. 107).

naseza ol- 'lâyık olmamak, yaraşmamak' < Fa. ***nā-sezā*** a.m. ve ***olmak.*** × ***Ṭaraf-ı ʿālemde bir şeher vardur, aŋa Maʿdān dėrler. Anı gördüŋmi?" dėdi. Revende eyitdi: "Görmedüm." dėdi. Aḫı eyitdi: "İmdi senüŋ daḫı daʿvaŋ müsellem degüldür" dėdi. "Anı görmeyen revende-ye revende-lik daʿvāsın ėtmek nāsezādur." dėdi.*** (Ferec v. 244a).

nasıl (zaman rabıtı) < Tk. ***ne*** + Ar. ***aṣl*** × ***Pamuk Cemil midir, ne halttır, nasıl o mirasyedi dalkavuklarla, çalgılarla önümüze geldi, derhal bizimki ters pers oldu.*** (S.M. Alus 1944 s. 183).

nasıl ki (mukayese rabıtı). × ***Bir odanın içinde mahbus kalmış bir kuş nasıl ki kurtulmak için başını kâh bir aynaya, kâh bir cama vurursa Hakkı çelis de derin ve fasih gördüğü şeylere karşı koşarken daima başı bir maddeye çarpılıp bir yere düşüyordu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 112). × ***Nasıl ki her saniye doğanlar ve ölenler vardır. Ne hayatı, ne de ölümü münasip gördüğünüz bir miada yakalıyabilir, ölümden kaçırdığımız her an mühim bir hayat saniyesi demektir ve biz bu anımızda yapabileceğimizin fırsatını yani her saniyemizi yaşamak fırsatını kaçırmamalıyız.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 138).

nasılsa 'bilinmeyen bir sebeple, ne olduysa' × ***"Var mıdır misaadeniz kapanayım ol mumbarek ayacıklarınıza da beni affedesiniz!" Nasılsa boş bulunup "Estağfurullah"ı bastırdım ve o da hemen fırsattan istifade, ayaklarıma kapandı.*** (O. C. Kaygılı 1939 s. 194).

AD. **nasırga** 'harç taşımağa yarayan dört kollu cihaz, teskere' DS 3240 < Rus. ***nosilka*** a.m. Tietze 1982z no. 199. ××

nasib/nasîb/nasip 'birinin payına düşen şey; kısmet, kader' < Ar. ***naṣīb*** a.m. × ***Atamuz ölicek mālını üleşdük ve ol ḳardaşum mālını telef eyledi. Ben naṣībümi telefden saḳındum, arturdum, atam gibi ulu ḫoca oldum.*** (Ferec v. 97a). × ***Baṣra şehrinde bir ulu melik varıdı. Ḥaḳ Taʿālā aŋa coḳ dürlü esbāb-ı dünyāvīden naṣīb vėrmişdi.*** (a.m. v. 52a).

nasihat/nasîhat 'öğüt' < Ar. ***naṣīḥat*** a.m. ***Her gün Ferruḫ-nāz ḳatına gelürdi, ögüt naṣīḥat işidürdi.*** (Ferec v. 40b). ***nasihat et-*** 'nasihat vermek': × ***Bu pādeşāh bu ḥiddet, bu tehevvür icinde vizāretini bir ḫūb mühez̠z̠eb ferzāne kişiye vėrmiş-idi. Her gün bu pādeşāha nasīḥat ėderdi. "Bu yavuz ʿādetleri terk ėderdi!" dėr-idi.*** (a.m. v. 70a). ***nasihat dut-*** 'sözünü tutmak': × ***Evet, naṣīḥat dutaram! dėdi.*** (a.m. v. 53a).

O. **nasinc** 'altın, gümüş ve ipek süsleri olan cennet bir tür kumaş veya bu kumaştan yapılmış giyecek' < Fa. ***nāsinc*** a.m. 'a fine kind of cloth, called the cloth of Paradise, ornamented with gold, silver, and silk embroidery' F. Steingass 1930 s. 1373, krş. S. Sami. × ***Bakdum, ol gemi icinde bir taht gördüm, altunlu nāsinclerile bezenmiş. Üstinde bir şahş uyur, üzerine bir cāder-şeb örtülmiş.*** (Ferec v. 45a). × ***Şehzāde nāsinci temāşā ėtmek hevesinde uyımadı. Āheste Şā'id haberinsüz ol cāmeyi aldı, acdı, nakşını, nigārını, zarāfetini, tarāvetini temāşā eyledi.*** (a.e. v. 143b).

O. **nasiye** 'alın' < Ar. ***nāşiya*** 'alın üzerine sarkan saçlar' × ***"Nasiyenizden kibar ve asîl bir aileye mensup olduğunuz anlaşılıyor." — "Teşekkür ederim."*** (Orhan Kemal 1968g s. 26).

naskaz (sözlüklerde bulunamadı) × ***Her ne kadar kimi kara ağızlı Karakulak için mıdırnaz kazı – mısır un naskazı, sözü belki bir halk uydurmasıdır, belki de kadı anlamına gelir – diyorlarsa da, Tepecik Camisi imam hafız ve müezzinlerine göre beş vaktinde kusur etmez, Allah adını ağzından eksik etmez, pürüpak bir Müslümanmış.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 56).

(Argo) **naş et-/naşla-** 'gitmek, sıvışmak' H. Aktunç 1990 s. 209 < Roma dili ***naşél*** 'kaçmak' N. Boretzky–B. Igla 1994 s. 195. ××

naşi/naşı 'mezhep dışı kimse; yabancı; hoyrat, laubali' TS 2828–29, < Ar. ***nāşī*** 'genç adam; bir işe yeni başlayan' (/nş'/ kökünden). × ***Kāsenüŋ lezzetini alamayan nāşī döner.*** (Zātī 1967 s. 333). × ***Benlik imiş ayıran ben bendeyi cānāneden, | Ey dirīġā bilmedüm arada nāşī var imiş.*** (Ḥayretī, A.N. Tarlan 1949 I, 49). × ***Kimisi ışıktır, kimisi nāşī, |Kimisi geçinir sözde Bektaşī, Mestī*** (D. Dilçin 1945 s. 111).

naşinev 'sağırlık' < Fa. ***nā-şinavā'ī*** a.m. veya ***nā-şinavā*** 'deaf' F. Steingass 1930 s. 1374. × ***Kanda nā-şineve mübtelā, kel, şil, aksak, kötrüm, cimloz, gözsüz, mebtūn, mecnūn var-ise, öŋine iltürler, anuŋ du'āsiyle murāda yetişürler.*** (Ferec v. 180b).

AD. **nat** 'tırpanın sapı' DS 3241, ZTS 144 < Erm. ***nat'*** a.m. M. Ohannessian 1925 s. 652, < Erm. ***nat*** a.m. Tietze 1982z no. 200, fakat R. Dankoff 1995'te yoktur). ××

nat 'yemek veya başka bir iş için yere serilen hasır veya meşin sofra' < Ar. ***naṭ'*** a.m. A. Kazimirsky 1860 II, 1284, Şemseddīn Sāmī 1318 II s. 1462. × ***Gendüyi eli bağlu kız katına getürdiler. Buyurdı, kum dökdiler, naṭ' döşediler, naṭ' üzerinde başın aldılar.*** (Ferec v. 48b).

natıka (balıkçılık terimlerinden) b. ***venatka***. ××

natır 'kadınlar hamamında hizmet eden kadın' < Ar. ***nāṭir*** 'gardien d'une maison de bain', asıl manası 'bekçi'. R. Dozy 1927 II, 683. ××

natura 'insanın yaratılıştan gelen yapısı' < İt. ***natura*** a.m. × ***Yavaş yavaş canlanırsın gayrı. Maşallah naturan sağlamdır.*** (İ. Tarus 1957 s. 130).

naümid/naümmid 'ümitsiz, çaresiz olan' < Fa. ***nā-umīd/nā-ummīd*** a.m. Çoğulu: ***nā-ümmīdān.*** × ***Ė ümīd-i nāümmīdān ve ė kes-i bī-kesān***

ve ė destigīr-i dermānde-gān ve ė feryādres-i müteẓallimān! Yüz saŋa dutdum, elümi fażluŋ, keremüŋ, in'āmuŋ umub acdum. (Ferec v. 173b).

navi/nebi 'peygamber' < Ar. ***nabī*** a.m. × ***Navilarımızın jemi kitabi / Ol Mesih ichun yazmıshlar idi / Ki gele ala tabi enasi / Pak idub vire nimet ruhani***. (E. Kömürjian 1981 s. 77).

navlun/navlum 'gemide yük taşıtmak için ödenen ücret' < esasen İt. ***nolo*** 'freight', fakat 17. asırdan beri onun değişik şekli olan ***navlun*** kelimesi kullanılmaktadır. EYun. ***ναυλοσ/ναυλον*** (*návlos/návlon*) kelimesine (Ch. Symeonides 1973 no. 152) yahut onun müştakkı olan İt. ***nolo***'ya (Kahane–Tietze 1958 no. 443) dayanan Ar. ***nawlūn***'dan Türkçeye alınmıştır. Başka bir Lingua Franca teriminin İtalyancadan Arapça tavassutıyla girmesi için b. ***korsan***. ××

nay/ BSTTk: **ney** 'bir nefesli çalgı aleti' < Fa. ***nāy*** a.m. × ***Andan nāyda rehāvī çaldı. Andan ẕef ḍutdı, büselīk gösterdi. Fil-cümle her maḳāmı, her āvāzeyi envā'-ı āhengile işledi.*** (Ferec v. 116b).

nayab 'bulunmaz, mevcut değil, inexistent' < Fa. ***nā-yāb*** a.m. × ***Eger doğan ferzend ise Rūmīler ḳavlince maḥbūb-dōstlar ṭama'ından berī olur lākin Mıṣır cündīleri şikār ėtmek havāsında serserī olur. Ammā ḳız oğlan olursa Rūmīler içinde dīdārı kem-yāb ve viṣāli avcınuŋ havādārları ḳatı nādir, belki nā-yāb olduğı taḥaḳḳuḳ bulur.*** ('Ālī 1975 s. 129).

nayî 'neyzen' < ***nāyī*** a.m. (***nāy*** + isimden meslek ismi yapan ***-ī*** eki, b. ***acabrûdî*** ⊡). × ***Ḫūb-edā muṭrib kenīzekler, berbetī, ṭanburānī, ẕefī, nāyīçengī... bu ḳamu rātib-idi, müretteb-idi.*** (Ferec v. 91b).

nâyib/nâ'ib/ BSTTk **naip** 'kadı vekili' < Fa. ***nāyib/nā'ib*** < Ar. ***nā'ib*** a.m. × ***Ben nāyib-i ḳāżiy-i Bağdādam. Şerī'at aḥkāmını eyü bilürem. Saŋa and vėrürem-ki ṣabāḥ olduḳda ta'allül ėtmedin bī-tevaḳḳuf duḫtere ṭalāḳ vėresin.*** (Ferec v. 118a). × ***Ḳorḳaram-ki bu-gün seni subaşıya, nāyibe ilteler, zecr ėdeler. Sen şikenceye döyemeye ṭalāḳı ağzuŋdan çıḳarasın, ammā eger ṣabr ėdesin yegrek ola!*** (a.e. v. 119a).

AD. **nayla** 'ambar' DS 3242 < Gürc. ***nalia*** 'storehouse for millet or maize' E. Cherkesi 1950 s. 151. ××

nayle hatun 'küçük parmakla orta parmak arasındaki parmak' K. Emiroğlu 1989 s. 187 < ?? ××

naz I 'kendini beğendirmek veya ağıra satmak için tutulan yol, cilve; bir şeyi beğenmiyormuş gibi görünme, onu teklif edeni yalvarmaya mecbur etme' < Fa. ***nāz*** a.m. × ***Her dem yüzüme ḳarşu tebessüm ėtdi, göŋlümi nāz u kirişmeyile aldı.*** (Ferec v. 115a). × ***Şehzāde bu eṡnāda başın aşağa dutub ağlardı. Ammā Bedī'ülcemāl bu sözleri nāz cihetinden sōylerdi. Ve-illā 'ışḳda bu daḫı nihāyetidi, ġāyetidi.*** (a.e. v. 151b). ***naz et-*** 'nazlanmak': × '***Avrat edeb-ile oturdı, nāzlar eyledi, vezīri germ eyledi.*** (a.e. v. 22a).

naz II 'zenginlik ve rahat içinde yaşamaktan ileri gelen şımarıklık' × ***Melik āh ėtdi: "Ne belālardur ki bize her dem olur!" dėdi. "Bir oğlı***

hezār nāz u naʿīmile bėsledüm. Ṣāʿiḳa-ı vāḳiʿa anı şöyle eyledi!" (Ferec v. 37a).

nazar 'göz atma, bakış' < Ar. ***naẓar*** a.m. ***nazarına*** 'gözü önüne, yakınına: × ***Ḫalīfe babaya bir altun vėrdi, "Bizümicün ṭaʿām gör!" dėdi. Baba bāzāra vardı, eyü vu çoḳ yiyecek aldı, ḫalīfe naẓarına getürdi.*** (Ferec v. 3a). × ***Ol-dem Manṣūr durdı, nuḳuldan, dürlü dürlü çiçeklerden bir ṭabaḳ düzdi, naẓarlarına iletdi.*** (a.m. v. 92b). × ***Ol Mrkadanın chesmi u nazari / Mudam Dimo yüzunde kalmıshidi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 99). ***naẓarında*** 'önünde, önüne, yakınında': × ***Pes pādişāha eyü ʿizzetler ėtdi, taḫta gecürdi, elin bağlayub naẓarında durdı.*** (Ferec v. 26a). × ***hemān-dem Mihr-efzā durdı, bir eve girdi, bir boġca rāhibler donın çıḳardı, naẓarda ḳodı.*** (a.e. v. 38a). ***nazar bırak-*** 'nazar etmek, bakmak': × ***Ḳuyu dibinde durdı, dört yaŋa naẓar bıraḳdı. Gördi, bir ṭarafda bir ḳapu var, üstüne perde örtülmiş.*** (a.e. v. 64a). ***nazar eyle-/sal-*** 'bakmak' TS 2829. × ***Yüzum ayaghın tozune / Nazar eyle yazdıghıme / Bul derdime sen bir chare*** (E. Kömürjian 1981 s. 90). × ***Lutf idub sana nazar eyledi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 104). ***nazarı dokun-/nazarı düş-*** 'gözüne görünmek': × ***Cün baŋa naẓarı doḳundı, fitnelendi.*** (Ferec v. 112a). × ***Bu benüm cāriyemdür. Er donına ḳoydum, dīnde ḳardaşumdur dėdüm. Kimsenüŋ naẓarı düşmesün dėdüm.*** (a.e. v. 48B).

nazenin/nazinin 'cilveli, nazlı' < Fa. ***nāzanīn*** 'delicate, elegant, delightful, delicious, amiable, beloved' F. Steingass 1930 s. 1372. × ***Melik eyitdi: "Üşbu laṭīf-nihād nāzenīni gör, aḫı nėce rüzigāruŋ ḳahrı elinde zebūn olmışdur!" dėdi.*** (Ferec v. 32b). × ***Andan fikir ėtdüm, gece varub gece daḫme ḳapusın acub girüb tābūt ḳapaġın götürüb ol nāzinīnüŋ yüzin görüb yüregüm sovudam.*** (a.e. v. 108b).

nazın nazın 'nazlı nazlı' TS 2829 < ***naz*** instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡ ve zarf için tekrarlama. ××

nazif 'temiz' < Ar. ***naẓīf*** a.m. × ***Daḫı birisi gün Manṣūr ḥammām diledi. Ḥammāma iletdi, yudı, başın yülitdi. Çıḳduḳda naẓīf ḳumāş geyürdi.*** Ferec 92a). ***nazīf et-*** 'temizlemek': × ***Vaḳt olduḳda ferrāşlar, ḳapucılar bāġa geldiler, maḳāmı naẓīf ėtdiler.*** (a.e. v. 203b).

AD. **nazik/nezik/nezük** 'iplik bükmeye yarayan bir çeşit çıkrık' DS 3242, 3250 < Erm. ***nazuk*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 540. ××

nazük/BSTTk: **nazik** 'güzel, latif, zarif; terbiyeli, saygılı, kibar; kolayca kırılır, dikkatle ele alınacak' < Fa. ***nāzuk*** 'ince, kolayca kırılır'. × ***Baḳdı bir maḫfī yėrden, gördi ki taḫt üstünde bir ṣanem oturur ki hīc ancılayın peyker kimse gördügi yoḳ. Fāḫir ḍonlar geymiş, muʿaṭṭar u münevver olmış oturur. Ḳırḳ elli ḳaravaş dilḫāhlar nāzükler ḳarşusında dururlar.*** (Ferec v. 28b). × ***Eşcār u enhārı teferrüclendüm. ʿÖmrümde andan nāzük yėr görmedüm.*** (a.m. v. 101a).

nazzareye al-/nezzareye çek- 'dikkatle bakmak, gözden geçirmek, tedkik etmek' < Ar. ***naẓẓāra*** 'Feldstecher, Fernrohr, Brille' H. Wehr 1985 s. 1287 × ***Ben teyzeme misāfir gitdiğim vaḳit ʿÖmer aġanıŋ babasından ḳalma bir telesḳop ḳadar uzun bir dürbīnini alır bir ḫarāb ḳafe-***

siŋ seyrelmiş bir yerine uydurularaḳ seyyārātdan birini teraṣṣud eden bir hey'et-şinās diḳḳatiyle ḳonağı naẓẓāra alırım. (H.R. Gürpınar 1341 s. 99). × ***Tepeden tırnağa kadar nezzareye çektim. O bildiğimiz doktor gitmiş, yerine bir lort gelmiş. Arkasında gıcır gıcır, mum gibi elbise, kolunda altın saplı baston, ağzında kehriba ağızlık!*** (S.M. Alus 1933p s. 112). × ***Gözü Memduh beyin gözünün içinde, ağzı kulaklarında, hangi pulu yürüteceğini sorarken, durmadan da karşıki aynada kendini nezzareye çekiyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 393).

ne I/ney I 'veya buna benzer başkası' (umumileştiren soru 'neysem ne') ***Bunlar yabanın kazları gibi büyümüşler. Yabancı memur ney görmemişler.*** (İ. Tarus 1955 s. 69). × ***Uğradım beyim. Hanım ıspanak ney aldırdı.*** (a.e. s. 91). × ***Mutlaka oradan getirtmiş olacak. Yoksa pazara neye gelmez vilâyet üzümü!*** (a.e. s. 52).

ne II (menfi manaya gelen tabirlerde) < Fa. ***çi***, ms. ***çi fāyida*** 'ne fayda' × ***Hüs Yusuf, hüs kardaş, ağlama! Lâkin bilemedim, ne fayda. Sana tokat attığında onu iyi bir öfelemek vardı ya... Neyse...*** (Orhan Kemal 1954b s. 75). × ***Ediyorsunuz ama ne çare! Başa gelen çekilir. Bunlar bafur değil pazar kayığı. Pişman oldum bindiğime.*** (Z. Güvemli 1949 s. 98).

ne III 'hayır' < Fa. menfilik edatı. ××

ne ağzına 'Ne haddine! Haddine mi düşmüş!' × ***Vay, ne ağzına!*** (Kemal Tahir 1958 s. 296). ××

ne âlâ 'daha iyi ya, diyecek şey yok' × ***Birine tesadüf edersem, oradaki eski odamda ḳalmış olan bir kitābımı almağa gelmiş olduğumdan baḥs̱ ederim. İnandırabilirsem ne a'lā, inandıramazsam düçār olacağım mücāt–ı falaḳaya yatmaḳdan 'ibāret olur.*** (H.R. Gürpınar 1927 s. 275–276). × ***Babam ḳabul etti, ne âlâ karımı götürüp elini öptürürüm. Baktım surat ekşitiyor, küplere biniyor, o da tasamın on beşi.*** (S.M. Alus 1933p s. 219). × ***Adalete teslim edilir, eğer masum ise ne âlâ, değilse. Kiyotin efendim, kiyotin temizler.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 15).

ne alıp veremiyor? 'Davası nedir?, Niye uğraşıyor?' < Krş. Az. : ***Aẖı bu yazıġ kāndlilārā nā vermisiniz, ala bilmirsiniz?*** (Ġaçaġ ŋäbi 1961 s. 161). × ***Kerata, beni evirdi çevirdi yamyassı etti be! Ulan, ne alıp veremediğin var benimle be?*** (M. Rona 1944b s. 7). × ***A iki gözümün nuru, ne alıp da veremiyorsunuz? Şunun şurasında bunca göz yaşlarına yazık değil mi?*** (F.C. Göktulga 1948 s. 172).

ne asıl / BSTTk **nasıl** b.m. TS 2832, ***ne asıl*** (telaffuz: ***nasıl***) C. Carbognano 1794 s. 585. × ***FEHMÎ —Evet bir görsen öyle nazik, öyle terbiyeli, kibar hanım ki... NAFİZ —Güzel mi? FEHMÎ —Melek nasıl öyle!*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 54).

ne ara/ BSTTk **nere** TS 2832. ***neyreye*** 'nereye?': × ***Bu gözsüz neŋdür? Nėyreye gidersiz?*** (Ferec v. 180b). × ***Ḳız her gėce nėyreye varduğı daẖı bilindi.*** (a.e. v. 242b). × ***Bir batman et bedenüŋüŋ neresinden dilersem alam.*** (a.e v. 234a).

ne at- ne sat- '(bir eşyayı) elinde tutmak, muhafaza etmek, elinden bırakmamak': × ***Müzehher eşyaları gözden geçiriyor. Ona bıraksam, birini ne atacak, ne satacak***. (M. Yesarī 1943 s. 64). × ***Sizi bilmem, lâkin ben namdan yana fena değilim. Ne atabildim, ne satabildim. Nam boynumda bir zincir.*** (Kemal Tahir 1957r s. 182).

nebat/nebât-ı Mısrî 'şeker kamışı' < Ar. ***nabāt*** a.m. × ***Ālet-i meclis zerrīn u sīmīn u billurīn muraṣṣa' ṭabaḳlar ḍolu nebāt-ı Mıṣrī.*** (Ferec v. 115b).

nebbaş 'ölü soyucu' < Ar. ***nabbāş*** a.m. × ***Ḳayġumdan ölmiş yigidi gördüm, ḥarīrlere dolanmış yatur. Bėzleri yüzinden keşf ėtdüm meger yüzini görem. Nāgāh bir kişi uyandı, sandı ki nebbāşvan, ölü ḳumāşın soymaġa geldüm.*** (Ferec v. 108b).

ne belli 'ne kadar belli, çok belli!' × ***Kendisini ṣoŋ bir def'a muḥaḳḳırāne başdan aşağı süzdü. "O ananıŋ oğlu olduğuŋuz ne belli?" dedi***. (E.E. Talu 1928 s. 339). × ***Onların içinde de öğretmen var üç beş. Arkadaşlık et kendileriyle! Ne? Ne müfettişi? Aklına yanayım ulan! Tecrübesiz olduğun ne belli bak!*** (F. Baykurt 1971t s. 347).

O. **nebık (ağacı)** 'hünnap, Zizyphus lotus; bu ağacın meyvesi' × ***Müsāfirlerden anları bilür gişi bulındı. Eyitdi: "Bu nebiḳdür, bu mevz, bu cemīzdür***. (Ferec v. 242b). × ***İkinci gün vaḳt-i ẓuhūrda nefirler calub yine cānib-i ġarba muġeylānlı ve nebıḳ*** (metinde ***namuk***) ***ağaclı ve misvāk diraḫtli ḳumsal yėrler içre 'ubūr ederek...*** (Evliyā Çelebī 1935 IX, 813).

nebi I/navi I 'peygamber' < Ar. ***nabī/an-nabī*** a.m. (/nbw/ kökünden). × ***Yā nabīyallāh! Ol vaḳt ki münāẓara ėtdüg-idi, ḫidmetüŋden ḳalḳduğumlayın vardum, Maġrib ḳızını heft rūze-yiken ḳapdum, gehvāresiyle iletdüm, ṭaraf-ı 'ālemde ḳodum.*** (Ferec v. 198a).

AD. **nebi II** 'mısır' DS 3242< krş. ***peyġāmbāri*** a.m. ADIL 1983 III, 490. Yeni Dünyadan eskisine getirilen yeniliklere çok defa hayali, bazan da mukaddes isim, mesela *hindi* gibi adlar verilmiştir, b. ***mekke/meke***, ***patates*** ve ***frengi hastalığı.***

ne biçim 'nasıl, ne tipten, ne evsaftan?' × ***İstrati dediğin herif nasıl, ne biçim, kaç yaşında bir adam?*** (S.M. Alus 1944 s. 88).

nebula '(astronomi terimlerinden) sis' < Lat. ***nebula*** 'sis, bulut' × ***Dünya gerçek değildi, kendisi gerçek değildi, onca özlediği şeyler ve kişiler gerçek değildi. Çevresini bir nebula kuşatmıştı, ne içine girebiliyor, ne uzaklaşabiliyordu.*** (A. Kutlu 1987 s. 24).

ne buyrulur '(hafif alay tonu olan tabir) buna ne dersiniz?' × ***Bahçemizin ayvası çok güzeldir... Amma, mahalledeki çocuklar rahat bırakmıyorlar ki, daha çiçekken koparıyorlar. Çiçeklerini koparıp yiyorlar. Daha okunmadan "güzel"liğine hükmolunan hikâye ile, daha çiçekleri koparılan ayvaların güzelliğine ne buyruluyor?*** (M. Yesari 1938 s. 56).

nebze 'azıcık, (bir şeyin) ufak parçası, en iyi ve kıymetli çeşidi' < Ar. ***nabḏa*** × ***Ḫuṣūṣā Mıṣr-ı Ḳāhire ve 'İrāḳ-ı 'Arabdan gelürler, daḫı İstān-***

büla vāṣıl ve vüzerānuŋ ḫalvet–serāsına dāḫil olmadın benüm–ile buluşurlar ve pīşkeş niyetine getürdükleri tuḥaf u yādigāruŋ zübtesini ve esb–i Tāzī ve şeh-bāz–ı pervāzī cinsinüŋ nebẕesini baŋa çeküb ʿizz–i ḥużūrum–ile görişürler. (ʿĀlī 1982 II. 228–229). ***Paşa gelir gelmez yanına ḳoşacak, ... kendi tabirile "karşıdan karşıya bir nebze çeşm–i çerez"den sonra dönecekti***. (S.M. Alus 1933k s. 80).

necabet ʻasalet, soyluluk' < Ar. ***nacāba*** a.m. × ***Ė cüvān! Sende necābet ferri var gibi görinür.*** (Ferec v. 131a).

necâr ʻmenşe, asıl' < Ar. ***nacār*** a.m. × ***Evvel sen nām u neşānuŋı, necāruŋı, mekānuŋı dė ki ben daḫı söyleyem!*** (Ferec v. 131a).

necat ʻkurtuluş, selâmet' < Ar. ***nacāt*** a.m. (/ncw/ kökünden). × ***Āḫır dāye eyitdi: "Cān–ı māder! Cün cān selāmetdür, ġam yoḳdur. Cehd ėdüb zevraḳı necāt sāḥiline bıraḳmaġumuz gerekdür." dėdi.*** (Ferec v. 32a).

necateye suret yok ʻkaçış umudu yok' × ***Varan adama necāteye ṣūret yoḳ şeklin edüb*** (R. Dankoff 2004 s. 210).

O. **neccam** ʻmüneccim, astrolog' < Ar. ***naccām*** a.m. × ***Ḥaccām–ı naccām–ı ḫabīṣ eyitdi: "Ḫālidi kenīzeküŋile dutub cārmīḫa vurub dögmedüŋ–mi?" dėdi.*** (Ferec v. 210b).

neccar ʻdoğramacı, kalfa' < Ar. ***naccār*** a.m. × ***Eger ırġad iseŋ ya ḫōd neccār, | Rüzmerrüŋle ḥāṣıluŋ yeksān. | Ḫastalansaŋ ya bir gün işlemeseŋ, | ʻAvrat oğlan bulur–mı laḥm–ile nān?*** (ʿĀlī 1077 143 no. 218–219).

necep ʻnasıl, ne biçim' DS 3243 < ***ne*** ve ***aceb*** kelimelerinden krasis, b. ***acabola*** ⊡. × ***Sen necep erkeksin? Bir kere sağa sola bakmak, hükûmete haber vermek yok mu?*** (S. Kocagöz 1946 s. 63). × ***Aman, dedi, zaman dedi. Bu necep iştir dedi. Kabadayılar "Erkeklik ne günlere kaldı? Karıların gündeliği üç olduysa, bizim üç buçuk olmalı diye ayak dirediler"*** (S. Kocagöz 1954 s. 21). × ***Hacı Arif Ağa yerinden fırladı, "Mızıka, mızıka ha?" diye dolaşmıya başladı," E, necep edeceğiz bu işi?" Doktor ellerini uğuşturdu: "Kolay, çok kolay ağam. İş sadece biraz paraya bakıyor. Boruları, davulları aldık mı, on on beş delikanlı işe girişecek.*** (S. Kocagöz 1957 s. 38). × ***"Biz bunlardan necep kurtulacağız?" diye sordu padişah vezirine.*** (M. Tuğrul 1969 s. 321).

neci I ʻişi ne, hangi meslekte çalışıyor?' × ***"Rifat efendi neci?" — "Allah, Allah! Daha bilemedin mi? Rifat efendi Salâhattin Beyin ağabeyisi. Salâhattin Bey umum inşaatın müteahhidi. Buralar hep onun.*** (Kemal Tahir 1955s s. 208).

neci II ʼkimdir? (burada) ne işi var?' × ***Gapıdan bir oğlan çocü oynuyor. Ḫızmatcılarını çağırdı. "Bu çocuḫ neci?" dėyerek sordu. Onnar da: "Pâtşahım, filân tariḫden getirmiş olduğun gelinden meydana geldi." dėdiler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 167). × ***Olullar altı dene. Varıllar gıralın çadırının öŋüne bir çadır gurallar. Gıral ordan bir adam gonderir: "Benim çadırım öŋünde bu çadır neciyimiş? Sor, ġel!" dir.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 24).

necm 'yıldız' < Ar. ***nacm*** a.m. ***necm-i gīsü-dār*** 'kuyruklu yıldız' < Fa. ***nacm-i gīsü-dār*** a.m. × ***Dönüpdür necm-i gīsü-ḏāra her bir saṭrı, ey 'Ālī, | Bu şi'ri görse taḥsīn ėde gökden kevkeb-i şa'rā.*** ('Ālī 1982 II, 189).

EO. **ned-/net-/nid-/nit-** 'ne yapmak, nasıl yapmak' < Tk. ***ne*** ve ***ed-/et-*** kelimelerinden krasis, TS 2893–96. × ***Menūchir cūn şāhuŋ cemālini, kemālini gördi, müteḥayyir ḳaldı. 'Bunı gören beni nėtsün?' dėdi.*** (Ferec v. 5b). × ***İci ḳaygu-yile ḍoldı, nėdecegin bilmedi.*** (a.e. v. 5b).

nedamet 'nadim olma, pişmanlık' < Ar. ***nadāma*** a.m. × ***Ben bu ṣıfatıla ki görürsin, zār u nizār, ḥasret ve nedāmetile otururam, ne ṣabr ėde bilürem, ne derdüme dermān bulurom.*** (Ferec v. 15b). (sıfat olarak) 'melun, alçak': × ***Suchsuz bazırgyanler khapsde, | Geber hey nedamet jadi!*** (E. Kömürjian 1981 s. 123). ***nedamet et-*** 'pişman olmak, tövbe etmek': × ***Ata ana Ḫalefüŋ sözin işidüb ağladılar, nedāmet ėtdiler, tevbe ḳıldılar.*** (Ferec v. 128b).

O. **nedavet** 'nemlilik, rutubet' < Ar. ***nadāwa*** a.m. × ***Ol dağuŋ saṭḥını yağmur gibi sulamış. Ol nedāvetden bir mürġizār olmış ki hergiz kimse görmiş degül.*** (Ferec v. 244b).

nedem et- 'pişman olmak' < Ar. ***nadam*** 'pişmanlık'. × ***Sen misin bu sözi dėyen? Ḫōş: gönderürseŋ, gidem. Gitmedin nėdem, Ėdecek degülem nedem, irādetüŋsüz urmayam dem!*** (Ferec v. 137a).

neden b.m. (neden dolayı, nasıl olur ki) × ***Zübeyde ḫātūn baḳar, görür, güler: "Bu bir ḥammāl er, Bulḳāsım neden olsun?"*** (Ferec v. 10a). × ***Vezīr hem aŋa ikrām ėtdi, eyitdi: "Ne kişisin? Bizi neden görmege geldüŋ?"*** (a.e. v. 21a).

neden beri/nedenberi 'uzun zamandan beri' × ***Tâ neden beri ilk sefer olarak yalvarışlı bir tavırla omuzumu okşadı. "Sanki derinden derine bir yerin acıyormuş gibi duruyorsun" dedi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 173).

neden ki 'aceba neden?' × ***Gendüŋüz merkez-i dā'ire-i cāh u celāl ve miḥver-i felek-i ḳadr u iḳbāl iken, neden ki pergār gibi kenār çizesiz?*** ('Ālī 1982 II, 228).

EO. **ne deŋlü** 'ne kadar' × ***Et ne deŋlü arıḳ olsa, etmek üstünde yaraşur.*** (V. İzbudak 1936a no. 130). × ***Ne deŋlü bunda nefsüŋ şād ėdesin, | Yarın pişmān olub feryād ėdesin.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 78). × ***'Avretinüŋ fuḥşına vāḳıf olan şevher-i bī-'ār ki tekrār taḥt-ı nikāḥında durmasın irtikāb u iḫtiyār eyleye, 'iyāẕen billāhi bī-ḥamīyetligi müṣbet u muḳarrer olur ve ne deŋlü i'tiẕār ėderse iṣġāsından elleri bī-behre bulur.*** ('Ālī 1982 II, 131).

neden sonra 'uzun zaman sonra, epey beklettikten sonra' × ***Anası yoḳmuş, ölmüş. Analığı da vaḳtiyle ḳa'in pederiŋ ḳapatması imiş. Neden ṣoŋra nikāḥ olmış imiş!*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 10). × ***Ana oğul yine baḳışdılar. Neden ṣoŋra Şerefnāz ḫānım içini çekerek: "Nerede bizde o ḳısmet? İl oğlu maḥalle mektebinden çıḳıyor da, bir iki yılıŋ içerisinde adam ṣırasına geçiyor, ev barḳ ṣāḥibi oluyor.*** (E.E. Talu 1928 s. 100).

nedim 'ziyafet arkadaşı, sohbet arkadaşı dost' < Ar. ***nadīm*** a.m. × ***Bir gün Ḥaccācuŋ ṣoḥbetinde nedīmler oturub her nev'den söz söylerdi. Ḥaccāc sormış oldı: "Ṭa'āmlarda ne nesne ḫūbdur?" dėdi.*** (Ferec v. 67a). × ***Yahyā-yı Bermekī ol ā'mānuŋ ferāsetinde] ta'accüb ėtdi, aŋa aferīn oḳıdı, ve ḳonşılığında aŋa ev vėrdi, nedīmlerinden ėdindi*** (a.e v. 173b). ***nediman*** 'nedimler' (Fa. ***nadīmān*** a.m. ***nadīm*** + Fa. çoğul eki olan ***–ān,*** b. ***Abbasiyan*** ⊡) × ***ḥerīfān–ı 'āḳıl, nedīmān–ı fāżıl her bābdan söz söylerlerdi.*** (a.e. v. 43a).

nedimlik et- 'sohbet arkadaşlığı etmek, dostluk etmek' × ***Dalle sāḳīllıḳ, nedīmlik ėtdi, yalanlar söyledi, Ebü Dulāmenüŋ saḳalına güldi, soġanlar doġradı.*** (Ferec v. 219b).

ne fa'ide/ne fayda 'faydası yok, bir netice vermiyor' < Fa. ***çi fā'ida*** a.m. × ***Hey, haydi, çıḳalım, ḳıyāmet–mi ḳopar? dėdüm. Çıḳdıḳ, sürine sürine, gizlene gizlene ceb–ḫāneniŋ yanına bir ḫayli yaḳlaşdıḳ, yaḳlaşdıḳ. Amma ne fayda? Ceb–ḫāneniŋ eṭrāfını ḳara ḳol içinde ḳara ḳol ṣarmış. Düşündük, çalışdıḳ, bir dürlü istediğimiz yėre ṣoḳulamadıḳ.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 124). × ***Yatakta ne tarafa dönsem bir hışırtıdır gitti. Elimi oynatsam fuuuş diye bir ses. Az kalsın deli olacaktım. Azimüşşanımıza lâyıḳ bir yataktı amma, ne fayda? Alışamamışım!*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 200).

AD. **nefel** 'kuş avlamak için tuzak olarak kurulmuş ağ' DS 3243 < Yun. ***νεφελη*** (neféli) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 358. ××

nefelen–/nefhalan- 'canlanmak, kuvvet bulmak' TS 2833 Ar. ***nafḫa*** 'a swelling of the abdomen, tympanitis'. × ***Yā gėce ėŋen daḫı ḳabarma. Şol kelime ile gündüz gėrü semrir, nefelenür, gėceyi gėrü yener.*** (TS 2833).

nefer 'kişi, asker (sayısı söylendiği zaman)' < A. ***nafar*** a.m. × ***Buyurdı, yüz pāre ḳumāş, on bedre zer, elli baş at, elli baş ḳatır, elli baş deve, yigirmi nefer ġulām–ı Ḫıtāyī, on bėş kenīzek–i Yaġmāyī Naṣr–ı 'ayyār ḳatına iletdiler.*** (Ferec v. 51a).

nefes I 'ciğere alınıp verilen hava; bir nefeslik süre, an' < Ar. ***nafas*** a.m. × ***Dükelini bir nefesde yudmak elinden gelür.*** (Ferec v. 33b). × ***"İmdi, dilerem ki ṣıdḳıla bir du'ā ḳılasın, olaki nefesüŋ berekātında Kesāyā-yı A'ẓam oğluma şifā vere" dėdi*** (Ferec v. 39a). × ***"Ḫatda dibīrlikde, nerdde şatrancda, fürūsiyetde mehāreti vardur. Sazlaruŋ dükelini söyledür. Hem nefesi ḫūb-dur, ġāyet ve nihāyetdür" dėdiler.*** (a.e. v. 199b). × ***Ve ol melik bu Ḫoca Müsī-yile beġāyet hem-meẕheb düşdiler, şöyleki birbirinüŋ mihri birbiri, göŋlinde mütemekkin oldı. Her nefes birbirinüŋ birbirine dostlığı ziyāde olur. Cok vaḳt muṣaḥabet ėtdiler*** (a. e. v. 71b). × ***nefes al-*** 'rahatlamak, huzur bulmak' ***Gönül isterdi ki zaman insana biraz fırsat versin, biraz rahat nefes alalım! Fakat ne mümkün!*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 173).

nefes II 'can, canlı, kişi' < ***nefes I***. × ***Ḳāżī eyitdi: "Var, imdi o iş tamāmdur" dėdi. Ol-dem duḫter-i nīk-aḫter cadırın başına bürdi, evine vardı. Ḳāżī ol ḫoş nefes hevesinde iki vekīl oḳıdı, rengrezi,***

oḳımağa gönderdi. (Ferec v. 16a.) × ***Ol-dem Sīmürġ ilerü yüridi. Ferāḥıla, tebaḫtürile postını yırtdı. Gördi: üc nefesdür, [vāliddür], vālidedür, veleddür.*** (a.e. v. 198a).

(Argo) **nefesçi** 'esrarkeş, esrar tiryakisi' H. Aktunç 1990 s. 210. ××

O. **nefir** 'tehlike işareti, silahbaşı borusu' < Ar. ***nafīr*** a.m. × ***Sīmurġ yüriyü geldi, bėşigi minḳārına aldı, havāya dügdi. Ḫalḳdan beyekbāregī nefīr u fiġān ḳopdı.*** (Ferec v. 188a). x ***Müşârun-ileyh Vezîr Hasan Paşa hazretleri seherden Bâb-ı hümâyun'a doğrı alay bayrağı ve sâir esbâb-ı haşmet u şevketle gelüp livâ-i feth âyât ka'ide-i kadîme-i saltanat üzre açılup velvele-i tabl u nakkare ve nefir çalınup, cem'iyyet-i ve leşker-i ferâvân ile yürüyüp...*** (Selânikî 1989 [1599] II,s. 621)

AD. **nefirge/nifirne** 'asmanın ikinci kez verdiği küçük taneli üzüm' DS 3243–44 < ?? × ***Kara üzüm bağına çeviriyorum başımı, salkımlar çoktan bitmiş, pembe nefirgeler görünüyor uçlarda.*** (B. Duygulu 1963s. 16).

nefis 'tatlı, tadı hoş olan; güzel' (yiyecek), gösterişli, parlak (elbise, mücevherat)' < Ar. ***nafīs*** 'kıymetli' × ***Bu evde her giz bunuŋ gibi ḫüb, nefīs ṭa'ām gördügüm yoḳdur.*** (Ferec v. 57a). × ***Uyḳudan uyanduḳda gördi ki bir yigit muḫteşemāne nefīs ḍonlar geymiş oturur.*** (a.e. v. 88a). × ***Ḫöca Müsāyı ḫidmet ėderdi. Günāgün ṭurfe-ler şehzādelere pīş-keş cekerdi. Pādeşāha nefīs cevāhirler, ḳıymetī donlar vėribidi.*** (a.e. v. 71b).

AD **nefnec** 'geyik otu, sater otu' R. Dankoff 2004 s. 210. ××

nefret < Ar. ***nafra*** 'nefret' **nefret et-** 'beğenmemek, iğrenmek', Ablativus ile: × ***Biz üşbu maḫalleye sizi dėyü geldük, ārzümendüz. Siz ḫöd ġarīblerden nefret ėdermisiz? Vācibdür gendözümüzi ḫāṭıruŋuza getürevüz. Bu muḫaḳḳarı beḫükmm-i teberrük vėribidüm, ḳabül eyle!" dė!*** (Ferec v. 57b). ***nefret tut-*** 'nefret etmek' TS 2832.

nefretresan 'nefret uyandıran ?' Ar. ***nafra*** + Fa. ***-rasān*** 'getiren' (Ş. Sāmī 1330 s. 662). ××.

nefs/nefis I 'ruh, can, hayat; canlı varlık, canlı; öz varlık, fert, kendi, öz, şahsen' < Ar. ***nafs*** a.m. ***nefsi nefsine*** 'herkes kendi kendine' R. Dankoff 2004 v. 210. ***nefsinde*** 'içinden, açık söylemeden, kendi kendine': × ***Şehzāde Ḫalefüŋ faṣāhatı 'ibārātı pādeşāha ḫoş geldi. Gendü nefsinde eyitdi: "Hīc şek degüldür ki bu yigit büzürg-zādedür" dėdi.*** (Ferec v. 130a). ***nefsümle*** 'ben kendim, bizzat, şahsen': × ***Bu gez melik-i Gevāşīr cün gördi ki iş böyle oldı, 'āciz ḳaldı: "Bu işe ben nefsümle varmaġum gerek, ḥālı gözümile ben görmegüm gerekdür!" dėdi. Durdı, atlandı, bėş altı ġulāmıla, bir yedegile, Bem şehrine yöneldi.*** (Ferec v. 26a). × ***Şehrî, paşanın geldiğini duyunca, selâmlık odasına koştu. Konağın içinde başlıca nefsi mütekellim, hanımefendi olduğuna iman etmiş olmakla beraber paşayı da idare etmek, onun teveccühünü gaip etmemek politikasını güdüyordu. Ne de olsa paşa, paşa idi.*** (S.M. Alus 1933k s. 212).

nefs/nefis II 'insandaki bedenî canlılık, şehvet, yeme, içme gibi biyolojik ihtiyaçlara karşı duyulan istek': ***nefs-i emmāre*** 'insanı kötülüğe sürük-

leyen nefs': × ***Feylesūfān fī zamāninā ẓuhūr eylemez oldı ve nefs-i emmāreleri muḳeżāsınca her biri taḥṣīl-i menāṣıb-ı dünyevīye ile muḳayyed olub tekmīl-i meʿānī-i ʿulūm u fünūna ṣarf-i maḳdūr eylemez oldı.*** (ʿĀlī 1979 s. 175). ***nefsini kör eyle-*** 'iştah duygusunu üstünkörü gidermek': × ***Üc gün üc dün oturdı, aclıḳdan ṭāḳatı tāḳ aldı, durdı, maḥalleye girdi, tā ḳapudan ḳapuya ėtmek dilene nefsini kör eyleye.*** (Ferec v. 11a).

nefs III 'başşehir, merkez (aynı isimli bir bölgenin)' × ***Fe-amma yėrine āḫer ḥākim gelince, nefs-i Ḳāhirede bulunan Muṣṭafā paşa mülk-i Mıṣrı niyābeten gözetdi yaʿnī ki ol daḫı dört buçuḳ ḥükūmet ėtdi.*** (ʿĀlī 1975 s. 159) × ***Ve şirvāndan ʿavdet ve kışlaḳ ṭarīḳıyle nefs-i Arż-ı Rūmdaki iḳāmet olundı.*** (ʿĀlī 1982 II, 124-125). × ***İşte nefsi Bursa'dan İbrahim Ağa. Dolandırıcılıktan maznun.*** (S.F. Abasıyanık 1956 s. 12).

nefsine yedireme- 'kendisine çok ağır gelmek, şahsiyetine dokunmak' × ***O gün bugündür ne Fikret babasını arayıp soruyor, ne Ali Rıza Bey ona mektup yazmayı nefsine yediriyordu.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 114).

nefsini körlet- 'açlığını kısmen de olsa gidermek' × ***Kimi akşamlar kebapçıya veya kasabamızın küçük lokantasına gitmiyorum. Odamda gaz ocağı yanmıyor. Soğuk veya hafif bir şeylerle nefsimi körletmek kararını vermişim. Çok yaparım zaten bunu, severim yemek derdiyle uğraşmamayı.*** (İ. Tarus 1955 s. 51).

neft/nefd 'petrol' < Fa. ***naft*** a.m., krş. Yun. ***ναφθα*** (*náfṯa*) a.m. × ***Mancanıḳ anı urur, bir gün yıḳar, | Nafṭ-ile Türk ol gemiyi hem yaḳar.*** (Enverī 1928-29 s. 62). × ***Ümerā, fermān-rān paşayān müşkil-güşā gemileri almağa veyā ḫūd nafṭ urub yaḳmağa tedbīrler buyurub bir iki cihān-dīde ve kār-kerde yiğitlere envāʿ-ı inʿām luṭflar vaʿdeler buyurulmış iken.*** (A. Bombaci 1946 s. 298). ***nefd yağ/neft yağı*** 'petrol': × **Bu kendi ateshım bana yetishır / Sizın sitemınız neft yaghden chokdır / Yürejıgım pur alevdır tutushur** (E. Kömürjian 1981 s.137). × ***Dün akşamdan beri enişte gene neft yağı sürülmüş hâli almış, dut yemiş bülbüle benzemişti ya. Evde duramayıp kendini sokağa atmasının hikmeti varmış.*** (S.M. Alus 1933p s. 136).

neftî I 'gemici, tayfa; güney-doğu rüzgârı, güney-doğu istikameti' < BizYun. ***ναυτης*** (návtis) 'gemici' Kahane-Tietze 1958 no. 817, R. Dankoff 2004 s. 210. ××

neftî II 'siyaha yakın koyu yeşil' < ***neft*** + isimden sıfat yapan ***-î*** eki, b. ***adalî*** ⊡. × ***Manisa'nın nar neftisi.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 130). × ***Nefti bir kız dudağı | Bir yıldız gibi düşmüş Halicin içine.*** (E. Uçarı 1958 s. 46).

AD. **negerek** 'ufak tefek eşya, öteberi' DS 3214: × ***Sırtlarında odun yükleri arasına sıkıştırılmış kundakları ile, çokluk küme hâlinde gelirler, işlerini bitirir bitirmez dükkânlara dalarlar, oralardan kıtı kıtına aldıkları negereklerini çapıtlarına düğümliyerek koyunlarına, kuşaklarına, kıl torbalarına sokarlar.*** (N. Kobek 1943 s. 46, bu kaynak belirlenememiştir).

ne gezer 'mümkün değil, asla, katiyen yok' < Krş. Az. ***nä gäzir.*** × ***Ġäl'ät ayılıb gördü ki, İsfahan burda nä gäzir.*** (Azärbaycan nağılları 1982 III, 138). × ***İyi amma onlarda musiki ne gezer? Onların bütün musikisi işte o dinlediğiniz ninni ile nihayet çingenece bir iki türkü karikatüründen ibarettür.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 38). × ***Sende insaf ne gezer?*** (B. Akımsar 1943 s. 95).

AD. **ne göreyim/nöriym/nogurayım** 'Ne yapayım?' × ***Ben noġureyim, bir baḫaŋ, yanımda kimse, in cin yoḫ!*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 50). × ***Bir ḳaç çul, çapıtdan başḳa bir şey ḳalmadı, noġurub, ne yapacağımı bilemedim, hele Allāh rāżı olsun, Ḳanber Aġa ḫıżır gibi yetişdi de sefīllikden ḳurtuldum.*** (a.e. s. 81). × ***Millet boyuna Sümerbank fabrikasına kaçıyor! Ağa: "Nöriym?" diye omuz silkti. "Bana göre hava hoş."*** (Orhan Kemal 1952c s. 17).

ne gûna/ne güne 'ne biçim' × ***Bu ḥālde bi gürüldi ḳopdı, gökden işidenlerden nice kimsenüŋ yüregi ḳopdı, ḳıyāmet-mi ḳopdı, ne ḥāl oldı, gökden ṣā'iḳa mı indi, ne güne aḥvāl oldı?*** ('Ālī 1956 s. 237). ***ne gûna dur-/ne güne dur-*** 'neye gerek? ne işe kullanılacak?' × ***"Boğaziçi vapurları geç vakte kadar vızır vızır işliyor. Çatanalar, römorkörler, yelkenliler de dolu." — "Amma yaptınız ha! Dümenimiz ne gûna duruyor? Sonra, gelenlerin gözleri kör mü?*** (S.M. Alus, Akşam gaz. IV. 1941). × ***Sen delikanlı değil misin ülen? Kaçır! Ne güne duruyorsun? Kaçır o haspayı!*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 31). × ***Bu adamın işi nedir, ne güne durur? Sürün cepheye, gebersin gitsin!*** (H.Z. Ülken 1941).

nehali 'yastık' < Fa. ***nahālī*** 'a species of small carpet with a short pile, a mattress for sleeping on, a cushion' F. Steingass 1930 s. 1437 × ***Andan gözsüz fāḫir donları geydi, dumuşdı, nehālī üzerinde puştīye arḳa vėrdi, oturdı.*** (Ferec v. 217a).

ne halse 'her nasılsa' × ***Ser-a-ser u zer-bāft u dībā ki tār u püdı zerrişteden sāḫte ve nuḳüş-ı mevcüdı altın ve gümüş teller ile bāḫte olmış ola, anlar eskiyüb helāk olmaḳ mertebesine varduḳda yine iḥrāḳ-ile nıṣf miḳdārı zer u sīm ḥāṣıl olur, ne ḥāl-ise bil-küllīye havāya münḳalib olmaduğı ẓuhür ėder.*** ('Ālī 1982 II, 164).

O. **nehb** 'talan, çapulculuk' < Ar. ***nahb*** a.m. × ***Yürüdügüm yėrlerde bu diyār gibi diyār görmedüm. Hayfdur ki yağı atı duynağı bunuŋ yėrine basa, bu yėrde nehb u ġāret ola.*** (Ferec v. 242a).

neheng 'timsah' < Fa. ***nahang*** a.m. × ***Bir aşağa gecmiş dam bacasın gibi delük gördi, göz-imiş. Uyur neheng ağzı gibi bir acuḳ gördi.*** (Ferec v. 16b). × ***Bir bāzırgānuŋ kenīzekidüm. Sefīnemüzi deryāda neheng helāk eyledi. Ḫōcam u māl u ni'met u ḫalḳ barça ġarḳ oldılar.*** (a.e. v. 113a).

AD. **nehre/nekre** 'küp biçiminde toprak yayık' DS 3244, 3245 < Fa. ***nahra*** a.m. Krş. Az. ***nehrä*** a.m. Tietze 1982z no. 201. ××

AD. **nehtel** 'defne ağacı' DS 3244, b. ***tehnel***. ××

ne içün/niçün/ BSTTk: 'niçin, ne maksatla' × ***Fakat niçin, evet niçin zevcem Hurrem'le olan muanekasını pencereden bana gösteriyordu?***

Nefretimi celbederek kolayca benden boşanmak için mi? Ne için olursa olsun. Ben karımı çok seviyormuşum. Onu çılgınca sevdiğimi bilmiyerek seviyormuşum. (H.R. Gürpınar 1943g s. 303).

ne idügi 'ne olduğu, aslı' b. ***idügi*** × ***Bu maḳām yapılduġından maḳṣūd ne-yidügini 'ayān ėdeyim.*** (Ferec v. 28b).

ne idügi belürsüz 'ne olduğu anlaşılamayan; soyu sopu belirsiz' × ***Bilmem hangi suarede bilmem hangi ne idüğü belirsiz Kont, Oktay'a eski Paris Kontesinin torununun bacanağını takdim etmiştir.*** (Y. Keskin 1957 s. 11). × ***Harmas'ın çeşitli otları ile bu arada semiz ot, mühliye ve salyangozlarla yetinilmesini tepe ahalisine öneriyorsa da kimseyi kandıramaz bir türlü. Sadece George, zehirlenmeyi bile göze alarak, bir takım acı ve ne idüğü belirsiz otları, salata olarak yemektedir hatır için.*** (G. Dino 1991 s. 214) × ***Ne idüğü belirsiz cascavlaklar, afyonkeş meczuplar, Kalenderi kalıntıları Allah'ın yolu budur diye tekkelerde sabahlara kadar musikiyle oynayıp, her türlü edepsizliği yaptıktan sonra birbirlerini ve küçük oğlanları beceriyorlarmış.*** (O. Pamuk 1999 s. 16).

ne ise/neyse 'olan oldu, olsun, o kadar mühim değil, kabul edilebilir' × ***Ay! Bu müdhiş! Ben annemi isterim. Olmaz! Göndüzleri ne ise. Geceleri ben o mihribān ḳadınıŋ yanında bulunmalıyım.*** (Aḥmed Rāsim 1316ge s. 14). × ***Neyse, şimdi onları uzatmıyalım da gelelim o gece çektiğim azaba***. (S.M. Alus 1944 s. 130). 'her ne ise, uzatmayalım!': × ***Neyse, şimdi uzatmıyalım da gelelim o gece çektiğim azaba; içki masasında, deli Arnavudun karşısındaki yürekler acısı hâlime.*** (S.M. Alus 1944 s. 130).

ne ise ki/neyseki 'bereket versin ki, çok şükür, Allahtan, iyi ki' × ***İstersen beni aç da bırakabilirsin, dışarıya da atabilirsin. Neyseki bu villayla o hanı üstüme yaptın!*** (Ç. Altan 1978 s. 56). × ***Güzideye soruyordu: "Karides ister misin?" Neyseki Güzide anlayışlıydı. "İstemem" diyordu.*** (a.e. s. 210). ***Artık özgürüm çamaşırımı terasta, güneşte kurutabilirim, şöyle mis gibi bodrum kata indim ki orada hiç beyaz mosel kalmamış mı evsahibimizin özel kavında diyerek artık bu kadar da olmaz ama emanete bu kadar ihanet ve hiyanet neyse ki orada fare zehirini, çiçek ilâçlarını...*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 133).

ne ise ne/neyse ne 'ehemmiyeti yok, korkulmaz, hayret edilmez, tabii görülebilir' (birinci manada, umumileştiren ***ne*** (b. ***ne III*** ?) ile kuvvetlendirilmiş): × ***Tuḥafı şurası-ki eger insān ḳısmı kendi ta'ayyüşü ḳayġusında olsa ne ise ne. Lākin ispirleri, ayvāzları besilemek ḳayġusında bulunmaḳ ṣaḥīḥan acınur bir ḥāldür.*** (Aḥmed Midḥat 1926 s. 48). × ***Küçük ḫānımıŋ āzārını işit! Büyük ḫānımıŋ derdini çek! Beğ efendiniŋ tekdīrine uğra! Bunlarıŋ hepsi ne ise ne, ammā bir de bunuŋ ḫidmetcisi-mi olacağım? Ay, büyük sözüme tövbe!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 56). × ***Her gittiğim yere hızır gibi yetişiyordum. Fakat bu yüzden beni çekemediler, hakkımda ağızlarına geleni söylemeğe başladılar. Haydi ben ne isem ne ama, dillerine refikayı da doladıklarını görünce tepem attı.*** (Z. Yamaç 1948 s. 64).

neka 'ne kadar' × ***Şimcik kızancağız neka sevinecek.*** (İ. Engin 1949 s. 41).

ne kadar olsa 'ne de olsa' × ***Herkesin ehemmiyet verdiği şeylere ehemmiyet vermiyor, lükste gözü yok. Fakat ne kadar olsa kadın. İhtiyaçları tatmin edilmedikçe büyük bir ıztırap hâline geliyor.*** (Peyami Safa 1931 s. 114–115). × ***Tahir bey, anasının sözünden ne kadar olsa müteessir olmuştu.*** (E.E. Talu 1939 s. 20).

nekahet 'hastalık sonrası toparlanma dönemi' < Ar. ***neḳāhat*** a.m. × ***Bakarken kendimi uzun bir hastalıktan sonra nekahetin tadı içinde sanıyorum.*** (R.H. Karay 1947 s. 17).

nekbet/negbet 'uğursuz müddet, tehlikeli zaman' < Ar. ***nakba*** 'şanssızlık'. × ***Göŋlüŋi ḫoş dut! Nekbet gecince ṣabar eyle, gėrü gelevüz, seni maḳarr-ı ʿizzüŋe iledevüz.*** (Ferec v. 44a). × ***Faġfür eyitdi: "Göŋlü ṭanuḳluḳ vėrür ki bu yigit güyegüm ola, nekbet Müsülmānlar üzerinden götrüle" dėdi.*** (a.e. v. 135a).

nekebat 'bahtsızlıklar, kazalar' < Ar. ***nakabāt*** a.m. (***nakbat*** kelimesinin çoğulu). × ***Ḥaḳ Taʿālā ẕāt-i şeriyfüŋi ʿunṣur-ı latīfüŋi ḥavādiṡ u nekebāt-ı rüzigārdan saḳlasun!*** (Ferec v. 98a–b).

nekel 'madensel Osmanlı parası' ZTS 145 < İng. (USA diyal.) '5-cent coin'. ××

AD. **neker** 'meşegillerden, söğüt, kavak, karaağaç, pelit vb. ağaçların, kışın hayvanlara yedirilmek için saklanan yapraklı dalları' DS 3244 < ?? × ***Zaten de kış bastırır. Satacağını satar, saklıyacağını çekersin ahıra, hazırdan beslersin. "Ne yedirirsin?" – "Çayır. En möhümü neker, yani meşe. Meşe yaprağı. Bak, buralar hep meşelik."*** (F. Baykurt 1960 s. 114–115).

nekes b. ***nakes***.

ne kesim 'ne biçim?' × ***Şöhretiŋ belālısı ḫerīf ʿacebā ne kesim şey? O da erkek olaraḳ yalŋız kendi-mi var? Yoḳsa berāber başḳa çomarlar da getiriyor-mu?*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 329–330).

EO. **ne kıssa** 'ne var ne yok?' × ***Ne ḳıṣṣa? dėyü ṣorma dil-i derdmende ki, | Ġam ḥiṣṣesi vu ġuṣṣa vu miḥnet naṣībidür.*** (Amrī 1979 s. 64).

AD. **ne kötü** 'nasıl olsa' DS 3245 × ***Bir daha evleniyorum. Çok masrafım olacak bayâ! Köy düğünü gerçi emme, epey para dutar gine. Ne kötü otuz bine varır.*** (F. Baykurt 1971t s. 77). × ***Bir de pikâp kamyon almaya karar verdim. Gerçi ordu malı çıkıntı olacak emme, ne kötü on bin de o dutar.*** (a.y.).

nekrofili 'ölü sevici' < Fr. ***necrophile*** × ***SUPHİ, sarhoş. – Psikopatolojide nekrofili başlangıcı derler buna.*** (Ç. Altan 1965m s. 51).

AD. **nekteb/nektep,** ***mekteb*** kelimesinin varyantı. × ***Bi nektebimiz var, yaptırılacak didiler. Bekledik, gelen giden olmadı, biz yapalım didik, o da yıkıldı.*** (M. Makal 1950 s. 131).

O. **nekuhiş** 'muaheze, sitem' < Fa. ***nakühiş*** 'reproach, blame; scorn, cuntempt': × ***Duḫter-i Faġfür ḳatı müteġayyir u mütefekkir rāzdārlarına eyitdi: "Ḫalḳuŋ nekühişinden, serzenişinden endiyşe ėderem. Eyitmeyeler-mi bu ḳız yüz mes'ele artuḳ sormış ola, cüvān***

dükeline cevāb vėrdi; anuŋ bir su'āline bu kız cevāb vėrü bilmedi dėmeyeler-mi? (Ferec v. 138b).

AD. **nelik** 'zorluk, güçlük, sıkıntı' DS 3245. × ***Ben sizi bu yaşa kadar neliklerle büyüttüm. Bu boya gelene kadar siz, benim tırnaklarım söküldü çalışmaktan. Tek siz adam olasınız diye çalıştım, didindim durmadan***. (Tarık Dursun K. 1955 s. 195).

nem I 'hafif ıslaklık; rutubet, yaş, yaşlık, göz yaşı' < Fa. ***nam*** a.m. M. Räsänen 1969 s. 352. Kömürjian 1981 s. 144. ***nem-i dīde*** 'göz yaşı' × ***Atası ėrişi gelür, ḳızını ağlar görür. Eydür: "Ḳızum ġamm-ı sīne, nem-i dīde nedendür?" dėdi.*** (Ferec v. 65a).

D. **nem II** 'bilmem' K. Emiroğlu 1989 s. 187. ××

(Argo) **nema** 'yoktur' < Sl. ***nema*** a.m. × ***nema problem*** 'problem yoktur' (H. Aktunç 1990 s. 210). ××

nemene/nemenem 'ne çeşit, ne tarzda' R. Dankoff 1991 s. 61, krş. Az. ***nāmānā*** 'nä? necä? mä'nalarına sual äväzliyi' ADİL 1983 III, 405. × ***Kadınlardan da ne menem şeyler gördük, abla!*** (R.H. Karay 1947 s. 214).× ***Pazar sabahı gazetede ilânı okudum. Bu "artırma" dedikleri de ne mene şeymiş diye kalktın, buraya geldin***. (H. Taner 1954 s. 77). × ***Çukurova köylüsü çakırdikenliği ne bilsin! Nemene bir belâdır, ne bilsin!*** (Yaşar Kemal 1955i II, 300). × ***"Bulur her şey kendi doğrusunu..." Öf, öf, ne menem bir doğrudur bu, bunca karmaşık, çok zigzaglı, enine boyuna, derinliğine ve sayısız ucu olan?*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 5).

nemle 'karınca' < Ar. ***namla*** 'tek bir karınca' × ***"Ol kimdi ki ādemī değildi, perī degüldür, firişte degüldür, ḫalḳına münẕir oldı?" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Nemle-i Süleymān." dėdi.*** (Ferec v. 136a 19).

nemnâk 'nemli' < Fa. ***nam-nāk*** a.m. (***nam*** + isimden sıfat yapan ***-nāk*** eki, b. ***ferahnāk*** ⊡). × ***Ḫalef yarındası gün durdı, bāzāra vardı, gėrü (metinde kimse gėrü) yüzine baḳmadı, urdı, dil-i ġamnāk-ile, diyde-i nemnāk-ile şehr dervāzesinden cıḳdı, bir yėrcügezde oturdı, ḥālını ağladı.*** (Ferec v. 129b).

nemrud/nemrut 'asık suratlı ve katı yürekli (kimse)' < Eski Çağda yaşamış olan Babil kralı Nemrud'un adından. × ***Eniştem iyidir, hoştur, fakat bir defa öfkelenince ne nemruddur bilmezsiniz. Duyarsa vallahi beni çiy çiy yer, ablacığımı da boşayıp sokağa atar.*** (S.M. Alus 1944 s. 59).

ne mümkün 'olacak şey değil, imkânsız, asla' × ***Eger iŋletse ney gibi geçüb ben bendeye bendi, | Ne mümkündür ėdem bir kimseye ėdem feryād, efendim***. (Ẕātī 1987 III, 94). × ***Yerinden fırlamaḳ içün bir ġayret de o gösterdi, ne mümkün! Üstüŋüze iyilik ṣağlıḳ! Ṣağ ḳalçası incinmişdi. Beş altı daḳīḳa uğraşaraḳ, iki ellerine ḍayanmaḳ ṣūretiyle ṣol bacağı üzerine ḳalḳdı.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 216).× ***Esrar iptilâsı onu kuvvetten de düşürmüştü. Sade, kalıbına, kıyafetine halel gelmemişti. Fakat eskisi gibi öyle, tuttuğunu koparıversin, bir yumrukta bir adamı yere sersin, ne mümkündü?*** (E.E. Talu 191935 s. 156). × ***Aman! diyordu, şimdi günler ne kadar***

çabuk geçiyor! Evvelleri hiç de böyle değildi. Gönül isterdi ki zaman insana biraz fırsat versin... biraz rahat nefes alalım! Fakat ne mümkün! (A.Ş. Hisar 1941 s. 173).

ne münasebet 'katiyyen, hiç böyle şey olur mu?!' × ***Gece yarılarına kadar soluk almadan çek kafayı, nihayet olsan olsan çakır keyf olursun. Tadsızlık, oyun bozanlık, cıngar mıngar mı? Ne münasebet? Bir kere bile vukuunu işiten yok. Elinin körüne, körünün tepesi diyen bile duyulmamış.*** (S.M. Alus 1944 s. 154). × ***"Dün gece sabaha karşı bize hırsız girmemiş mi?" —"E, bir şey çalmış mı?" —"Ne münasebet? Herifi hemen hastaneye kaldırmışlar, karım, beni zannederek adamın icabına bakıvermiş."*** (M. Baler 1944 s. 121).

nenin nesi/neyin nesi 'kimdir, nasıl biridir' × ***Müdīr 'acebā ḥaḳīḳaten böyle-mi düşünüyordu Yoḳsa ilk def'a görüb ḳonuşduğu, neniŋ nesi olduğunu bilmediği bir eski medreseliye birden bire açılmaḳdan ḳorḳduğu içün-mi böyle söylemişdi?***. (R.N. Güntekin 1928 s. 69). × ***Neniŋ nesi olduğu, nereden türediği, ne veçhile günün adamları arasına karıştığı nemize gerek? Biz de lâzım olanı, şu dakikada kesesinin tıklım tıklım dolduğu, dünyaya metelik vermeyip, kıyasıya para sarfettiği ve İstanbulun belli başlıları sırasına girdiği.*** (S.M. Alus 1934 s. 133).

nenni/ninni/nini 'küçük çocuk; ninni' DS 3247, 5252, TS 2838. < Yun. ***νηνι*** (niní) 'küçük çocuk' Tietze 1955 I, no. 194. × ***O gece bizim kır tarafındaki mahalle kahvesinin aylandüslü, kahkahalı, havuzlu bahçesinde bu ninni belki yirmi kere çalındı.*** (Osm.C. Kaygılı 1939 s. 14). × ***Evlerinin önünde ceviz ninni, | Kırdım baktım içi kavuz ninni.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 186). × ***Ninni desem eda ilen ninni, | Üstünü örtün diba ilen ninni, | Diba yorgan, ben yastık, | Uyusun kuzum sefa ilen ninni!*** (E.B. Şapolyo 1938 s. 51). Krş. ***ninnilen-***.

ne oldum delisi ol- 'bir şeye sahip olunca kendini şaşırmak' × ***Sıra sıra konaklar, köşkler, yalılar, atlar, arabalar, sandallar, hanımlar, odalıklar, cariyeler: Molla beyefendi dünya cennetinde; ne oldum delisi.*** (S.M. Alus 1933p s. 211–212). × ***Kuru bir sesle: "Ne yapalım?" dedi Esma teyze, Kendi terbiyeleri. Bir radyo alınca ne oldum delisi oldular."*** (E. Öz 1957 s. 89).

ne olsa/ne de olsa 'her şeye rağmen' × ***Ben naṣıl oldu da bu saṭḥī 'askeri sevdim? Naṣıl 'acemī bir ḳız gibi ḥareket etmişim, faḳaṭ zavallı ne olsa 'Uzeyranıŋ ḳocası. Dost davranmalı diyordu.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 21). × ***Sahurda şerbet yemeden oruç tutanlar doyduklarını bile bilmezler. İnsanlık hâli bu. Ne olsa günler çok uzun, dayanılmıyor. Öfkeden, sinirden deliye dönenler var.*** (M. Makal 1954 s. 86). × ***Şehrî, paşanın geldiğini duyunca, selāmlık odasına koştu. Konağın içinde başlıca nefsi mütekellim, hanımefendi olduğuna iman etmiş olmakla beraber paşayı da idare etmek, onun teveccühünü gaip etmemek politikasını güdüyordu. Ne de olsa paşa, paşa idi.*** (S.M. Alus 1933k s. 212).

ne olur ne olmaz 'istikbalin ne getireceği belli olmaz, buna göre tedbir almak lâzım' TS 2838 × ***Bedelini oğlunuŋ nāmına emnīyet ṣandığına***

yatırdı. Ne olur, ne olmaz, yarın öbir gün onu güveyi ḳoyduğu zamān para lāzım olacaḳdı. (E.E. Talu 1928 s. 45). × ***Şimdi de ḳararım şu idi: Ne olur, ne olmaz, izi kaybetmek için, gün ağarmadan kahveden çıkmak. Muhacir köyüne yahut Nifos köyüne gitmek.*** (S.M. Alus 1944 s. 188).

ner (sıfat) ‘erkek’ < Fa. ***nar*** a.m. × ***İmdi benüm iʿtiḳādum şoldur ki şol nikāḥsuz oğlan Maşrıḳī Mağribī ner u māde arasında olsa gerekdür.*** (Ferec v. 187b).

nerd ‘tavla oyunu’ < Fa. ***nard*** a.m. × ***Şöyleki edeb u hünerde rüzigārlarında anlardan hümām yoğıdı. Çābük-süvārlıḳ oḳ atmaḳ, tob oynamaḳ, nerd u şaṭranc eşẖāṣını müstaḳīm u münḥarif müstaḳīm yürütmek.*** (Ferec v. 143a).

nerdübân/merdübân/merdüvân/BSTTk **merdiven** b.m. Meninski 1680 III, 4567, 5160< Fa. ***nardubān*** a.m. × ***İkinci vezīri nerdübāndan aşağa indürdiler, ḳapuyı muḥkem bağladılar...*** (Ferec v. 24b). × ***Manṣūr cāriyeyi bir gülşene iletdi. Anda bir altun taẖt varıdı. Yedi ayaḳ nerdibān-ile cıḳılurdı.*** (a.e. v. 95a). × ***Melike bir kürsī üzerinde oturdı. Buyurdı, beni bir nerdübāna sardılar. Andan bir seŋek sovuḳ suyı üstüme dökdiler. Ayıldum, gendözümi nerdübāna bağlu buldum. Ḳorḳdum, zārī ḳıldum.*** (a.e. v. 112b). × ***Nerdübān uruban çıḳdılar, | Gerçi kāfir ol araya çoḳdılar.*** (Enverī 1928 s. 38). × ***Meterizden çıḳub nerdübānlar ḳurub ḥiṣāruŋ bedenlerine gendülerin atub dırmanub ḥiṣāruŋ üzerine çıḳub bedende olan kāfirleri ḳırub şehrüŋ içine girdiler***. (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 66). × ***Ḥiṣāra gėceleyin nerdübān urdılar, yoḳaru çıḳmağa Allāh ʿavn ʿināyet ėdüb rāst getürdi.*** (F. Giese 1929 s. 191). × ***Nerdübān-ı sekiz pāyı, ṭūl 4.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 309). × ***Ağa camisi caddesinde beyaz boyalı bir aẖşab bina, kapudan içeri girdikde epeyi böyücek bir mermer havliden geçilib iki taraflı nerdiban ile orta katde genişce bir divan ẖaneye çıkılır idi.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 7). ***merdiven basak basak*** ‘ilerleme adım adım, yavaş yavaş olur’ × ***Biz burda eyiyiz. Memnunuz halımızdan çulumuzdan. Merdivan basak basak. Dün öyleydik, bugün de öyleyiz. Emme yarın bir türlü daha oluruz.*** (F. Baykurt 1967a s. 65). ***merdiven daya-*** ‘(yaş için) ulaşmak, yaklaşmak’. × ***Erkek kırk yaşına merdiven dayadığı halde hâlâ 32 den fazla görünmüyordu.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 46).

ne resme ‘ne şekilde, nasıl’ × ***Sen seni gör kim ne resmesin esīr, | Yalvarı gör Ḥaḳḳa, olur destigīr.*** (J. Németh 1919 s. 168). × ***Ne resme urdılar gözine dāğı | Nite söyündi ol rüşen çirāğı?*** (Faẖrī 1974 s. 201 no. 917).

nergis ‘beyaz veya sarı renkte olan soğanlı bir süs çiçeği, Narcissus‘ < Fa. ***nargis*** a.m. × ***Dürlü dürlü reyḥānlar: semenler, çemenler, nergisler, süsenler, yāsemīnler, nilüfer u erġavān u nesrīn u benefşeler, ẖıṭmīler dikdürdi.*** (Ferec v. 91b).

nerimli ‘sevimli, hoş’ ?? < belki ***nerm*** kelimesine dayanıyor. × ***Zevcem Sabiha hanım fevkalâde güzel değil. Fakat sevimli, kadınların tâbirince nerimli, terbiyeli, emsaline nisbetle tahsili mükemmel,***

iyi piyano çalıyor, bülbül gibi Fransızca konuşuyor. (H.R. Gürpınar 1943g s. 29). Başka kaynaklarda bulunamadı.

O. **nerm** 'yumuşak, hassas, hoş' < Fa. ***narm*** a.m. × ***Ḳılıç ḳaldurdı ki çala. Ḳamer eyitdi: "Şābāş! Erligüŋ bu-mıdur?" dėdi. Şāh ol işi ḳodı, döndi. Eyitdi: "Nėte dėdüŋ?" dėdi. Ḳamer eyitdi: "Bu bīcāre ʿācizi öldürürmisin ki benüm göŋlüm saŋa nerm ola? Yoḳ! Yoḳ! Gişinüŋ göŋli luṭfıla, müdārāyıla nerm olur, ḳahrıla, ʿunfıla, ḳan dökmegile nerm olmaz." dėdi.*** (Ferec v. 100b). ***nerm nerm*** 'yumuşakça, nazikçe': × ***Ol ḳız çün ḥāluma vāḳıf oldı, elümi eline aldı. Ben elden vardum. Nerm nerm elümi ovdı.*** (Ferec v. 115a).

nesak 'tarz, üslup, sıra' < Ar. ***nasaḳ*** a.m. × ***Kāzur: "Ben dīvāne degülem. Ḥacibe dėŋ: gelsün ḥāluma baḳsun!" derdi. Daḫı beter dögerlerdi. Bir nevbet bu iş bu nesaḳ üzerine müstemir olduġından ṣoŋra kāzuruŋ maʿārifinden bir kişi mecānīn üstüne teferrüclenmege girür, kāzurı ol ḥālde görür.*** (Ferec v. 216a).

nesanis b. ***nesnas*** 'nesnaslar, maymunlara benzeyen masal hayvanları!' < Ar. ***nasānis, nesnās*** kelimesinin çoğulu. × ***Bir cezīreye çıḳdum... Bir zaman anda yüridüm. Meger ol cezīre nesānis cezīresiymiş.*** (Ferec v. 150a).

nese 'nesne' TS 2839. ××

neseb 'şecere, soy' < Ar. ***nasab*** a.m. × ***Bir gün melike bu cemāʿatı sarāya oḳıdı, nüvāḫt eyledi. Andan sordı ki: "Siz kimlersiz, ḳandan geldüŋüz, ne ḥācetüŋüz vardur?" dėdi. Ol ḳavm nevbetlü nevbetiyle herbiri adını, nesebini, şehrini, vilayetini, ḥācetini beyān eyledi.*** (Ferec v. 181b).

ne sebebe 'niçin, neden, niye, hangi maksatla' × ***Ey, ne sebebe, canım Genarel bana söyle! Şu yümünsüz mülâhaza sana neden arız oluyor; yoksa efendin sana açıldı mı? Bizimkinden soğuyub ta savuşmıya karar verdiğini sezdirdi mi?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dc s. 9). × ***Bu kıyamet niçin kopuyor, bu harran gürra ne sebebe oluyor, bir türlü anlıyamıyorduk.*** (S.M. Alus 1944 s. 222).

nesnas 'maymuna benzeyen fakat tek kollu ve tek bacaklı bir masal hayvanı' < Ar. ***nasnās*** a.m. krş. ***nasânis.*** × ***Bir gün nesnāslaruŋ bir işleri oldı, ḳamu anda gitdiler. Ben arḳuncaḳ ḳafesi uşatdum, bir taḫta pāresine yapışub gendözümi suya saldum.*** (Ferec v. 150a).

nesne/nese/neste/neyse ne/nesene 'her ne ise, şey' TS 2839–44, 2845, H. Duda 1930 s. 57–58, K. Emiroğlu 1989 s. 187, ***< ne ise/nese*** + umumileştirici ***ne***, krş, ***kimse ne/kimse kim; tatmin edici olmayan tahlil için*** b. C. Brockelmann ZDMG LXX, 90–91. × ***Ve bizüm ʿādetümüz oldur kim ḳonuġumuza bir nesnemüz yar[a]yıcaḳ ayruḳ bize yaramaz olur, anları ḥażretüŋüze vėrübidüm.*** (Ferec v. 5a). × ***"Şimdi sen şarāb içmedüŋ-mi?" — "İçmedüm..." Buyurdı, aġzını yiylediler. "Nesne yoḳ" dėdiler.*** (a.e. v. 20b). (Şahıslar için:) × ***Bu şeb-rev ḳızı aldı, cırāġ ḳatına girdi. Gördi: ʿacab nesne!*** (Ferec v. 124a). × ***Bu sen sende gördüklerüŋ Siymürġda yoḳdur. Siymurġ senüŋ nesneŋ degül, senüŋ cinsüŋ benem.*** (a.e. v. 195a). (adı ağza alın-

mayan 'şey':) × ***Olsun, fermān senüŋ, ammā bugün nāgāh seni gördügümleyin, bendüm şeşildi, endāmlarum ditredi*** (metinde ***diterdi.) nesnem döküldi. Bir hafta ṣabar ėtmek gerekdür.*** (a.e. v. 217a–b). × ***Ṣoŋı her nesnenüŋ ölüm olacaḳ, āh imdi! | Nolur andan tutalum olasın bir ulu ḫān.*** (Naẓmī 1928 s. 3). × ***Köylüler neysene, fakat Muhtarın ve İmamın da elpençe durdukları bu adamın sert yüzünü öpesim geldi.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 79). × ***Bir defa yüzüne pudra, düzgün, allık namına nesne sürmemişti. Tam Allah yapısı güzellik.*** (S.M. Alus 1944 s. 161). ***nesnecük*** 'bir azıcık, ufak bir şey' × ***Nāgāh bir şehre yėtişdiller, bir rıbāṭ bucağında münzevī oldılar. Ḫalef bāzāra vardı ki nesnecük eline gire, atasına, anasına yėdüre. Nesne eline girmedi.*** (Ferec v. 129a).

nesrin 'yaban gülü' < Fa. ***nasrīn*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1400. × ***Sācdur, servdür, şimşāddur, ʻardur, ṣanavberdür, nājdur, nüşdur, güldür, narenç-dür, turunç-dur, āsdur, nestrendür, nesrīndür yāsemīndür... ḳamusı vaḳtinde, mevsiminde kemālinde bir birine soylar.*** (Ferec v. 115b).

neste beste 'şöyle böyle, derme çatma' TS 2845. ××

nesteren/nestren 'Ağustos gülü, yaban gülü' < Fa. ***nastaran*** a.m. 'narcissus, the dog–rose, the white rose of India' F. Steingass 1930 s. 1400. × ***Sācdur, servdür, şimşāddur, ʻardur, ṣanavberdür, nājdur, nüşdur, güldür, narenç-dür, turunç-dur, āsdur, nestrendür, nesrīndür yāsemīndür... ḳamusı vaḳtinde, mevsiminde kemālinde bir birine soylar.*** (Ferec v. 115b).

ne Şâmın şekkeri, ne ʻArabın yüzü, Arapları tenkit eden bu deyimin bir varyantı: × ***Ne şütür şiri, ne ʻUrbān rüyı!*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 33).

neşeaver 'neşelendiren' < Ar. ***neş'e*** + ***–āver*** 'getiren', b. ***cengaver*** ⊡. × ***Fart-ı teessürümü mucip olan şey — gerek gamkinane, gerek neş'eaver olsun — ekseriya gözümden yaş getirir. Bazan bir teferrücgâhta her türlü safa ve huzuz esbabı içinde gözlerimden bir yaştır boşanır.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 99).

ne şekil 'nasıl' TS 2845 < Tk. ***ne*** Ar. ***şakl*** × ***Ne şekil söz söylemeyem, ṣabrı yanar insānıŋ, | Sen de söz aŋlasaŋ olmaz–mı azacuḳ yaramaz!*** (Vāṣıf ʻOṣmān 1257 s. 64).

neta et– (gemici dili) 'herhangi bir şeyi derleyip muntazam bir surette toplamak ve düzgün olarak yerli yerine koymak' L. Gürsoy 1943 s. 307 < İt. (Venedik diyal. ***neta***, ***netar*** 'temizlemek, temiz hale getirmek' fiilinin emir hâli) Kahane–Tietze 1958 no. 442. ××

ne tertip 'ne şekilde, nasıl' × ***Gocası gadına sordu: "Garucüm, bu paraları ne tertip gazandın? Bana annatacaḳmısın?"*** (A. Caferoğlu 1946 s. 100).

netice I/netîce 'sonuç, son, nihayet, (bir şeyin) son hâli, elde edilen hasılat, semere' < Ar. ***natīca*** a.m. × ***Siz ol güher–dār ağaclaruŋ kerāmetini ḫāh pādeşāhuŋ ʻadli, inṣāfı ṣemeresi dut, ḫāh raʻiyyetüŋ ḥelālḫōrlığınuŋ netiycesi dut, anuŋ keyfiyyetinde keleci bize bu miḳ-***

dār yėtişdi, ayruḳ ziyāde ḫaber bulmayısarsız. (Ferec v. 192a–b). × ***Dilim dolashır doruk dudurmek / Söz netijesın size arz etmek / Sıri pinhanım eskyar elemek / Söylerem ema hejablerile.*** (E. Kömürjian 1981 s. 85). × ***İnsānlarıŋ hep birer maraż netīcesi olaraḳ öldükleri görülüyor.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 497). × ***Bir iḫtilāl netīcesi olarak iş başına gelen yeni hükûmetin en yeni fikir cereyanlarına göre memleketlerini hazırlamalarını tabii buluyordu***. (Burhan Cahit 1934 s. 148). × ***Bir sene evvel babası avda kaza neticesinde vurulup ölünce evin erkekliği ve bütün mallar bu on dört yaşındaki çocuğa kalmıştı.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 28). (zarf olarak) 'nihayet': × ***O ġarı-da bunnara uyup u-da o Mēmed ānın yanına gidiyolar Mēmed āyı netice buluyolar.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 49). ***netice al-*** '(bir) sonuç elde etmek': × ***Yarabbi, şu memleket, şu küçücük vatan parçası, nasıl da düşünüyor, kafalar nasıl da birbirinden farklı ürünler çıkarıyor? Elimde olsa da, şu gerçekten de çocuk oyuncağı sayılabilecek olay üzerinde bütün yurtta bir anket yaptırsam? Acap ne netice alırım?*** (İ. Tarus 1955 s. 98).

(Argo) **netice II** 'vücudun nihayeti, kalçalar, kıç' H. Aktunç 1990 s. 210. × ***Her önüne çıkan Genel Müdür, dudağını büke büke, neticesini kıvıra kıvıra, "Ben de gençliğimde gazetecilik yapmıştım" diyip yukarıdan baktı mı?*** (A. Hünalp 1962 s. 56). × ***Arkadasım dediği insanın yüzüne baktı. Karşısında duran, sanki yıllarca aynı yırtık pırtık duvarların içinde, aynı camı kırık masaya dirsek dayayarak, günün yarısında da neticelerine nişadır veya neftyağı sürülmüş it gibi, haber peşinde koştukları adam değildi.*** (a.e. s. 83–84). ***netice kanseri*** 'basur (??)':× ***Nakil araçlarına para vermeyen gazetecilerdik. Hapishaneye giderken de araçlara para vermiyorduk. Bizi kıskananlar evlerinde oturmaktan netice kanserine tutulurken, mapusane çeşmeleri de gazetecilerle dolup taşıyordu.*** (A. Hünalp 1962 s. 26–27). × ***Otura otura netice kanserine uğrayacak olan patron yakını idareciler, ilâncılar, muhabirlere küçümseyerek bakarken, "Bunlar da kim?" diye dudak bükerdi.*** (a.e. s. 65).

netice III 'torun, torunun çocuğu' krş. Az. ***nāticä.*** × ***Bir yerdä karıyıb kocalasınız, nävāli-nāticāli olasınız.*** (M. İbrahimov 1960 s. 63).

EO. AD. **netlü/netli/nitlü** 'isteyerek, kasten, bilerek, bile bile, isteyerek' DS 3248, TS 2893 < ***niyetlü /-li*** sıfat eki, a.m., krş. Kürd. ***net*** 'niyet' I.A. Orbeli 1957 s. 259. × ***Hasan o sözü netli söyledi.***

AD. **netme** 'çobanların giydiği keçeden üstlük, kepenek' DS 3218 < ?? ××

O. **netuc** 'doğum yapmaya yaklaşmış olan' < Ar. ***natüc*** a.m. × ***Müsāfir u muḳīm, ṣaḥīḥ u saḳīm, muʿavvec u müstaḳīm, netüc*** (metinde ***netüḫ***) ***u ʿaḳīm, aṣḥāb-ı emrāż, erbāb-ı aʿrāż ḳamu eṣnāf-ı ḫalḳ anda gelürler, ḳonarlar, ḳonuḳlanurlardı.*** (Ferec v. 180a).

ne türlü 'nasıl, ne bakımdan?' × ***"Padışahım, devriş tekin bir adama beŋzemeyi." — "Ne türlü beŋzemeyi?" — "Şu türlü beŋzemeyi: Bizim derdimizi bildi, bizim dertli olduğumuzu bildi. Acebe derdimize de derman belki olur."*** (A. Caferoğlu 1945 s. 229).

neûzübillah 'Allah bizi korusun!' < Ar. ***na'üḏu bi-llāhi*** a.m. × ***Eger ne'üẕü-billāh iş rāst gelmeyüb bir aġman peydā olıcaḳ olursa saŋa feryād ėrişem.*** (Ferec v. 208b).

nev/nevi 'çeşit, cins, tarz' < Ar. ***naw'/nau'*** a.m. (/nw'/ kökünden). × ***Başı ucında, ayaġı ucında altun şem'idānlar-ile kāfūrī vu 'anberī mumlar yandurdı. Ol gece bu nev'-ile ḫaliyfe rāḥat oldı.*** (Ferec v. 4b). ***Bāḳī iş mevcüd-ile biterse, mevcüddan çoḳ yoḳ bi-ḥamdillāh, ammā bundan böyle gerek bir nev' daḫı söyleyeler, anuŋ cevābın hem endīşe ėtmek gerekdür.*** (a.e. v. 119b).

neva I 'çeşit, cins' < ***nev'*** kelimesinin varyantı, Fa. lugatlerde yok, krş. C. Brockelmann 1919 ZDMG LXXIII, 18. × ***ḫāṣṣ mürīdi Börklüce Muṣṭafā idi. Ḳara Buruna şeyḫ oldı. Dürlü dürlü fesādlara başladı, ḫayli mürāyīlıḳ eyledi. Aydın ėlini gendüye döndürdi. Her nev'atertībler ḳodı***. (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 43). × ***Aḳ deŋizden gelen degirmen ḍaşı meẕkür adadan gelür. Ve ol adada bir nev'a gil olur. Ol adanuŋ ḫalḳı meẕkür gili ṣabun yėrine ḫarcanurlar.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 826).

neva II 'ses, ahenk, nağme' < Fa. ***navā*** a.m. × ***Ḳuşlar muḫtelif āvāzıla nevā-yı demsāzıla ṣaḥrāya kemişmişler***. (Ferec v. 55a). × ***Eṭrāfda ḳafesler āvīḫte, her birinde ḳuşlar bėslemişler, fāḫte vu bülbül... ve ġayrı, şöyle kim nevāların işidenler 'uşşāḳ-vār muḥayyer u medhüş olurlar***. (a.e. v. 115a).

nevadirden '(bir hadise) nadir ve esrarengiz vakıalardan sayılabilir' < Ar. ***nāwādir*** (***nādira*** kelimesinin çoğulu). × ***Bir gün vardılar, defiyne'yi medfenden cıḳardılar. Gördiler ki sikke iki biŋdür, biŋi gitmiş. Müte'accib güne oldılar: Eyitdiler: "Bu ṣüret cümle nevādirdendür: biz defen ėtdük. Kimsenüŋ bundan āgāhı yok. Bu zer elbette birimüzdedür." dėdiler.*** (Ferec v. 123a).

nevahi 'bölge, mıntaka, çevre' < Ar. ***nawāḥin*** a.m. (***nāḥīya*** kelimesinin çoğulu). × ***Ol nevāḥīde kimüŋ derdi, ḥāceti varısa anuŋ naẓarına varur, ol du'ā ḳılurdı, Ḥaḳ Ta'ālā şifā vėrürdi.*** (Ferec v. 179b).

nevaht 'akort etme' < Fa. ***navāḫt*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1429. × ***Sehel müddet icinde 'ilm-i müsiḳīde māhir oldum. Ṭīb-i nevāḫt-ı 'āvāzum āvāzesi... cihānda münteşir oldı.*** (Ferec v. 112a). ***nevāḫt et-/ nüvāḫt et-*** 'okşamak, bir çalgı çalmak, bir çalgı üzerinde müzik yapmak'. × ***Ferruḫnāz anı ḳucdı, nüvāḫt eyledi.*** (Ferec v. 42a). × ***Dāye ol nīk-baḫt öŋinde yüz yėre ḳodı, andan taḫt öŋinde durdı, alḳış eyledi. Ol ḥūrīveş dāyeyi nevāḫt ėtdi.*** (a.e. v. 28b). × ***Andan çeng eline aldı, rāstda nevāḫt ėtdi.*** (a.e. v. 116b).

ne vaktin kim/ne vakit ki (zaman rabıtlarından, ilkinde instrumentalis eki vardır, b. ***acın*** ⊡). × ***Ne vaḳtin kim sürür ol ṣuyı yola, | Gerek kim gendü orta yėrde ola.*** (Faḫrī 1974 s. 302 no. 940). Hint-Avrupa dillerinin sentaksından alınan bu rabıtın bazı yazarlar tarafından son zamanlara kadar kullanıldığı görülüyor: × ***Ne vakit ki, artık, son demin geldiğini hissedeceğim, onu bir taşın altına bırakacağım.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 283). × ***Fakat, ne vakit ki bindiği araba bir kaç sokaktan***

daha geçib iki yanında yabanî kestane ağaçları dikili ve sol tarafında alçak bir rıhtım duvarının uzandığı geniş bir caddeye çıktı ve ne vakit ki doktor Hikmet karşı sahilinin ışıklarının Seine nehrinin karanlık sularına aksettiğini gördü, o vakit biraz hayal ettiği şeye kavuşur gibi oldu. (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 51). ×

nevale 'gıda, yemek; azık' < Ar. ***nawāla*** a.m. × ***Anlar bunuŋ göŋli-yiçün bir ḳac nevāle yėdiler. Andan Şābūr bir piyāle içdi, andan anlara ṣundı.*** (Ferec v. 120b). × ***Haftadan haftaya, arḳasında yüŋlü bir çārşāf, ḳoltuğunuŋ altında ameriḳan bir ṭorba, pāzāra gider, sekiz günlük nevāle düzerdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 6). × ***Al şunu, kesiver bakalım... Şurada nevalemiz de olacak. Karnımız acıktı değil mi? Açalım bakalım paketimizi***. (İ. Tarus 1955 s. 29). × ***Yahut karşısında, unutmaktan korkarak dizlerinin üzerine içi bir takım nevale tenekeleri, torbalarla dolu bir file koyup halsizlikten uyuklayan altmışlık kadın da Hüsniye'nin ta kendisidir***. (R.H. Karay 1964 s. 68).

nevan/nevâ 'bir çeşit, herhangi bir şekilde' ***Bu ṭarīḳ-ile yine ḫāyin ḫiyānetde ve ṭama'kārlar cesāret-i ḫasāretde s̱ābit-ḳadem olurlar, belki nev'an ruḫṣatdur dėyü bel' u ketmüŋ izdiyādına fürce bulurlar.*** ('Ālī 1979 I, 155).

nevarus 'yeni evli (kadın)' < Fa. ***nev*** 'yeni' ve ***'arūs*** 'gelin' × ***Bir ay ol perī-cihreyi ḫastalıḳ behānesiyle aldadum būse vü kenārıla gün gecürdüm. Ammā ne fāyide? Būse kenārı nedür ki anuŋıla nev'arūsı 'āşıḳ avına? Zīrā būse müsekkin degüldür, muḥarrikdür*** (Ferec v. 73b).

nevazil ol- 'nezle olmak' < Ar. ***nawāzil*** 'felâketler', Osmanlı Türkçesinde ***nezle*** kelimesinin çoğulu diye telakki edilerek). × ***Ne taaccüb ideyorsın, saçlerinin beyazlanması de nevazildendir. Bilmezsin, VarTeni dudu nevazil dedikleri ne acaib şeydir: Benim bir halam var idi, altmış yaşına vardığı gibi saçleri büsbütün ağardı, ol da senin gibi pek nevazilli gibi idi***. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 93). × ***LEYLÂ — "Sabahleyin uyandığımız zaman baktım ki: ortalık bembeyaz. Hemen pencereye koştum, açtım. O beyaz manzaraya karşı, o serin havaya karşı kollarımı uzattım. Ne oldum biliyor musun? PERİHAN —: Nevazil olmuşsunuzdur.*** (F.N. Çamlıbel 1933 s. 31).

nevbahar I 'ilkbahar' < Fa. ***nav-bahār*** a.m. × ***Bi ümid gezinen yolcu, Rabbinin ol kum deryalerinin bazı mahallerinde halk iylediyi bi aynihi nevbahar eyyamı yapraklanmış ağacleri görüb ve anlerin kölgesinde hazim aḳış ile berrak sulerin sesi kulağine geldikde, bin can ile ol mahale koşduğı misillu insan daḫi evvelinden beru gendusine taḫsis olunmuş zati buldukde ane malik olmaya cahd ider***. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 52).

Nev bahâr II 'kız ismi, daha çok köle kızlara verilir.' × ***Seyyid Ḫālide eyitdi: "Rāst eyit ki ol seni ileden kenīzeklerüŋ ḳanḳısıydı?" Ḫālid eyitdi: "Nevbahārıdı, mihter-i kenīzekān."*** (Ferec v. 213a). × ***Gülbahāra, Nevbahāra "Bunı böyle, anı eyle ėt!" dėyü buyruḳlar buyurdı. Anı gören, ḳırḳ yügrügüŋ māliki sandı.*** (a.e. v. 217a).

O. **nevber** 'ilk çıkan meyve, turfanda meyve' < Fa. ***naubar*** a.m. ***nev*** 'yeni' + ***-ber*** 'taşıyan'. × ***Ė nevber-i bāġ-ı cüvānī ve ė ʿabher-i rāġ-ı kāmurānī!*** (Ferec v. 106b).

nevbet/nebet/löbet/nüvbet/ BSTTk: **nöbet** 'sıra, defa, kere, nöbet' DS 3088, K. Emiroğlu 1989 s. 187 < Ar. ***nawba/nauba*** a.m. × ***Doḳuz nevbet cānını ḫaṭar-ı helāka bıraḳdı. Her gāh ki ol yola gideridük, gėrü dönmek ümīdimüz olmazıdı.*** (Ferec v. 54a). × ***Nevbet cüvān-ı sivüme degdi*** (a.m. v. 68a). × ***Bu nevbet üşbu cüvān-ı kārdān geldi, cumhür icinde suvālātuŋa la dėmeyecekleyin cevāblar vėrdi.*** (Ferec v. 137b). ***nöbet bekle-/nöbet tut-*** '(asker, polis gibi birisinin) bir müddet yerinden ayrılmaması': × ***Bu gėce muvaffaḳ oğrular gėrü geleler dėyü ḳuluḳcılar-ile nevbet dutmışlar gözedüb otururlarmış***. (Ferec v. 13a). ***sırasını geçir-*** 'sırasını atlamamak, sırasından istifade etmek': × ***Sen-daḫı nevbetüŋi geçür, bir ser-güdeşt yā bir ḥikāyet, bir nesne söyle!" dėdiler.*** (Ferec v. 68b).

AD. **nevcik** 'torunun çocuğu' DS 3248 < Fa. ***nava*** 'torun' küçültme eki, Tietze 1967 no. 90, F. Steingass 1930 s. 1436, krş. Az. ***nāvā*** a.m. ××

nevcivan/nevcüvan 'delikanlı' < Fa. ***nau-cawān*** a.m. × ***Bir gön bu nevcüvān şikāra cıḳdı. Elinde aḳ ṭoğan vardı. Dervāzeden cıḳdı gide-yürürken gördi ki iki ġarīb yigit bir naḫiyetde dururlar.*** (Ferec v. 198b). × ***İlerü yüridiler. Bir ḳara saḳal-lu nevcüvāna oğradılar. Selām verdiler. Cüvān selāmlarını aldı, ikram eyledi.*** (a.e. v. 191a).

AD. **nevet/nevert** 'dikiş dikerken yapılan baskı' DS 3248, belki Yun. ***ανεβατό*** (anevató) 'a type of embroidery for linens, raised work' (manaca belirsiz), ***mevere*** 'dokuma tezgâhında, ipliklerin kaymasını sağlayan yuvarlak ağaç' DS 3174 < Fa. ***mavard-e bālā*** 'warp beam of vertical lööm' vs. H.E. Wulff 1966 s. 363. × ***Bunlardan māʿadā kibāra maḫṣūṣ naḳışlı ve sāde çadır ve çerge ve sā'irinüŋ bahāları meverdci-başı ve çadırcılar ketḫudāsı ve çadırcı-başı ve yigit-başı maʿrifetleriyle taḫmīn olunub onı on-bir fāyide furūḫt ėdeler.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 215).

nevha 'feryat, ağıt < Ar. ***nafḥa*** a.m. × ***Baḳarlar, görürler: oğlancuḳ başı ḳara ḳanı icinde ġalṭān olmış yatur. Nevḥa vu zārī ėtdiler, yüzlerin yırtdılar.*** (Ferec v. 176b).

O. **nevhakünan** 'feryat ederek' Ar. ***nefḥa*** 'feryat, ağıt' ve Fa. ***-künān*** 'ederek'× ***Aralarında bir pīl gibi ḳara ḳarı kim ölen oğlanuŋ anasıdı, İblīsden zişt[t]er lakfīsden dürüştter. Nevḥa-künān melik-i Zengibār ḳatına geldi.*** (Ferec v. 46b).

O. **nev-hat** 'delikanlı' < Fa. ***nau-ḫat*** 'a youth whose moustachios are just appearing' (***nav/nau*** 'yeni' ve ***ḫaṭṭ*** 'the down on the cheek of a youth'). × ***Ben bir nev-ḫaṭṭ yigiddüm, ḫūbıdum, ṣāḥib-cemāl-ıdum.*** (Ferec v. 67a).

nevi şahsına munhasır 'eşi benzeri bulunmayan' × ***Altmışına yaklaşmış çok zengin, bir taraftan alafranga meşrep, öte yandan an'ane perest, nev'i şahsına munhasır bir adam.*** (R.H. Karay 1964 s. 40).

nevl 'şekil, dış görünüş' < Ar. ***nawl/naul*** 'tarz, nitelik' × ***Ben bu Kırat'a kırk gün emek vermezsem, bu Kırat'ı kırk gün beslemezsem Kı-***

rat eski nevlünü alamaz. (Behçet Mahir 1973 s. 207) × ***Akşam Han "Ayvazı Köse Kenan hamama götürüp çimdirerek bir kaç cıcık elbise giydirerek, Ayvazın ocağı batsın, güzelliği, beyazlığı, aceba o Kenan'ın içinde olan gençlerin hiç bir tanesi nevlini tutar mıydı*** (a.e. s. 255). ***nevli dön-*** 'rengi değişmek, yüzü sararmak' DS 3218. Krş. ***nevri dön-.***

nevmid/nevmit 'ümitsiz, meyus, çaresiz' < Fa. ***naumėd*** a.m. × ***Bu ḥażretden nevmīd gitdügi yoḳdur.*** (Ferec v. 233a). ***nevmid ol-*** 'ümidini kesmek, ümidi kırılmak': × ***Zengī cün nevmīd oldı, Urvīyeye meker ėtmek ardınca oldı. "Öldüreyim, dil kesilsün!" dėdi.*** (Ferec v. 176b).

nevrekân 'deri kesmek için orak şeklinde bıçak (bilhassa Karagöz figürlerini yaparken kullanılır)'. < ?? × ***Hele hele şuna bakın, Kırım'a, Bosna'ya, Fas'a, Tunus'a kaşık yetiştirecekmiş gibi elinde nevrekân habire çalışır!*** (Musahipzade Celal 1936k s. 10).

nevresim I/nevres 'yatak çarşafı, torba biçimindeki yorgan kılıfı' DS 3248, A. Ergür 2002 s. 92 < ***nev*** 'yeni' ve ***resm/resim*** 'biçim, tarz, moda'. × ***Yemekten acele kalktı. Nevresimle battaniyenin arasına soktuğu zarfı yokladı. Yerinde***. (V.O. Bener 1957 s. 67). × ***Bizim ranzalardaysa askeriyenin verdiği amerikan bezinden çarşaflarla nevresimler. Bunların özelliği kumaşın cinsinden çok, artık asla temizlenmiyecek kadar azmış olmaları.*** (S. Soysal 1979 s. 35). × ***Kaplan postu desenli, sarılı kahverengili nevresimle kaplı yorgan üstümden kayıp yere düştü.*** (N. Eray 1999 s. 37).

nevresim II '19. asır askerî kıyafet yeniliklerinden, yakası büyük, kolsuz, harmanî gibi kaput nevilerinden' M.Z. Pakalın 1946 II, 636 < ***nev*** 'yeni' ve ***resm*** 'usul, şekil'. × ***Sıkıyönetimler, emirler, gece yarıları ev basmalar, ranzalar, nevresimler, nöbetciler, adlî müşavirler, demek, hep bu tür suçlar içindi?*** (U. Mumcu 1977 s. 16).

nevreste 'yeni bitmiş, genç (dal)' < Fa. ***nau-rasta*** 'a young shoot, sapling' F. Steingass 1930 s. 1488. × ***Alufte ḳızlar, ghonçe nevreste.*** (E. Kömürjian 1971 s. 122).

(Halk dili) **nevri dön-** 'belli etmemeye çalıştığı bir öfkeye kapılmak, sinirlenmek, öfkeden beti benzi atmak' < Yun. ***νευρα*** (nevrá) 'sinir', krş. Arn. ***nevrí*** 'nausea'. × ***"Onuŋ da beni sevdiğini nereden biliyorsuŋuz?" "Ā, elbete bilirim. Ḳalb ḳalbe ḳarşıdır, bir. Ṣoŋra da, ben adamıŋ baḳışlarından aŋlarım. Başımda iki türlü ṣaç var. Ben onları değirmende ağartmadım. Sen evlerine ayaḳ başalı, diḳḳat etmiyor musuŋ? Ḳadınıŋ bayağı nevri döndü. Hem o senden de āteşli, merāḳ etme! Murādına ermezse, aḳşama ṣabāḥa ḳan ḳuṣacaḳ.*** (E.E. Talu 1928 s. 115). × ***Ben zaten çarpıntılı, helecanlı bir kadınım, taze ise evhamlı, sinirli. Uzatmıyalım, kızcağız daha fazla tahammül edemedi, nevri döndü, bizi kötü kadınların yerine koydular, diye öfkesinden alı al, moru mor.*** (S.M. Alus 1933p s. 161). Krş. ***nevli dön-.***

nevrotik (ruh-bilimi terimlerinden) 'nevroz hastası, nevrozlu' < Fr. ***névrotique*** a.m. × ***Sen aklıma geldiğinde, sayılar sayacağım belki dokuza kadar ve nevrotik kayboluşlara sığınacağım, savrulacağım bilerek***. (Z. Ankara 1001 s. 52).

nevroz (ruh–bilimi terimlerinden) 'bedenî vazifelerini yapamama şeklindeki yakınmalarla beliren sinir hastalığı' < Fr. ***névrose*** a.m. × ***Garip, bütün bunlar, bilgilenme sürecini krizlere uğratmıyordu. Arada bir çıkan çatlak seslere de yanıtım hazırdı: "Yoluna git! Ben nevrozumu seviyorum."*** (Z. Ankara 1991 s. 159).

Nevruz 'eski İran takvimine göre yeni yılın (ve ilkbaharın) ilk günü' < Fa. ***navrüz/naurüz*** a.m. (***nav/nau*** 'yeni' ve ***rüz*** 'gün). × ***Pes cün nevrüz güni oldı, doy eyledi, ḫilʿatler üleşdürdi, itlere vezīrini yėdürdi.*** (Ferec v. 124b). × ***Ḥācib eyitdi: "Ė Ḫālid! Bugün nevrüzdur. Ḫalīfe ḳatına varsam gerekdür. Destüruŋ bile olsun, ḥikāyetüŋi aŋa dėrem, dėdi.*** (a.e. v. 212b).

Nevşehir 'Niğde vilâyetindeki kasaba' < Yun. ***Νεαπολις*** (Neápolis) kelimesinden calque D. Georgacas 1971 s. 118. ××

nevusul 'yeni moda' < Fa. ***nav/nau*** 'yeni' ve ***usül*** 'tarz' × ***Sarkis aġa bir danecik evladını evlendirdiyi içun nev usul düyün yapmak istememiş ve cemisini cuma irtesi aḫşamına davet itmiş***. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 117–118).

AD. **nevzine** 'yoğurt tatlısına benzeyen bir hamur tatlısı' DS 3249 < Fa. ***lauzīna*** 'a confection of almonds, any food in which almonds form a part' Tietze 1967 no. 82. ××

ne yapıp et– 'Allah bilir bu işi nasıl, ne şartlar altında, hangi vasıtalarla becerdi!' × ***Görüyor musunuz, o ispenç horozu herif ne yapıp etti, bu marifeti de becerdi! Konaklar tutulmuş, tınaslar gibi eşyalar taşınmış, döşenmiş dayanmış!*** (S.M. Alus 1933k s. 62). × ***Ne yapıp etmeli, bu adamı Ebuzarif beyin gözüne sokmağa çalışmalı!*** (S.M. Alus 1933p s. 136).

ne yapıp yap– 'muhakkak, hangi şartlarda olursa olsun, mutlaka yapmak': × ***Sen ne yap, yap, hafta içinde muṭlaḳā Südī ile görüş, ḳarārıŋı ver!*** (E.E. Talu 1928 s. 136). × ***Biz bu akşam ne yapar yapar, amca beyi işin hakikatine inandırır, yarın da sana hayırlı havadisler veririz.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 101). × ***Seniha tahammül edemedi, Azmi Beye doğru eğildi: "Aman, ne yaparsanız, yapınız. Arkadaşınızı susturunuz!" dedi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 216). × ***Bu gece ne yap yap, Çiçekli deresini tut, oradan da Akçadağı. Durma, doludizgin!*** (Yaşar Kemal 1955i II, 314).

(Argo) **ne yazar** 'ne etkisi olur, ne anlamı var, neye yarar?' anlamlarında kullanılır, H. Aktunç 1990 s. 210. × ***"Zor mu ehliyet almak?" diyorum Üzeyir'e. "İsterse zor olsun," diyor. "Ne yazar ki onun zor olması?" Kurtulur mu Üzeyir kardeşinin elinden?*** (M. Güler 1990 s. 125).

O. **neyde/nân–ı neyde** 'bir çeşit tatlı ekmek' < Ar. (Mısır dial) ***meydā/neyde*** 'sorte de pâte', b. R. Dozy 1927 II, 741. × ***"Şaṭırca ol, ḳayġulu oturma!" dėdi. Yėr öpdüm duʿa ḳıldum: –Der–ḥāl buyurdı. Ḫōn getürdiler, girde, neyde külīçe, ruḳāḳ–ı kāfūrī, ḫōnçeler.*** (Ferec v. 115a–b).

neye/niye 'ne için, ne maksatla' < ***ne I*** + Dativus eki. × ***Tefaḫḫuṣ eyle, diŋi diŋle, bu kişinüŋ aḥvālını bil, neye gelüb-durur ḳancaru gider, gör!*** (Ferec v. 21b).

ne yer 'neresi' TS 2848–50. ××

EO. **neyiki** 'acaba neden? TS 2850 × ***Āyā bu cem'īyetlerüŋ perīşānlığına bā'is neyi-ki? | 'Acebā sābıḳadaki ülfetlerüŋ bī-nişānlığına sebeb-i ḥādiş sebeb ne nesne-yi ki?*** ('Ālī 1587 v. 121a). × ***Ne ḳılıç ḫidmetin bilür ne ḳalem, | Ne müdebbir-dürür, ne ḥikmet-dān. | Pes neden aŋa bunca luṭf u kerem, | 'Acebā neyi-ki bā'iş-i iḥsāŋ?*** ('Ālī 1975 s. 106).

neyseleyim 'ne ise (birinci manada) < ***ne ise/neyse*** + ***-leyin*** adverbial eki (b. ***akşamlayın/akşamleyin*** ⊡) ve kelime sonu **/n/** → **/m/**, b. ***aferim***. ⊡. × ***Nazilli'den beri yanda bir çukur var, bunun başında yol gösteren delikanlı durdu, durdu da, na burada gömüldüler, dedi. Allahın böyüğü... Neyseleyim, yurt kurtuldu ya dedik, İzmir'e kapağı attık.*** (İ. Tarus 1947 s. 63). × ***Yahu yeter, bırakın beni gideyim, çoluk çocuk rezil olacaklar, el âleme karşı... Hayır, biraz daha, biraz daha. Neyseleyim, yükü tuttuk, ipi kopardık!*** (İ. Tarus 1950k s. 92–93).

neysem ne 'her ne ise, neyse' (aynı manada; sonundaki /m/ için b. ***aferim*** ⊡) × ***Yanında Recep Çavuş gibi biri olsa gene neysem ne!*** (Yaşar Kemal 1955i II, 309).

neyşeker 'şeker kamışı' < Fa. ***ney-şākär*** a.m. Yu.A. Rubinçik 1970 II, 680. × ***Ceziyreye cıḳdılar, engür u enāru ney-şeker buldılar, yėdiler.*** (Ferec v. 148b).

ne yüzden 'hangi şekilde, nasıl?' × ***'Atebe-i 'ulyāya varduḳda sormışlar: "Ḫayr Beg ne yüzden ri'āyet ėtmişdür görek?" buyurmışlar. "On biŋ ḥasene iḥsān ėtmiş" dėnüldükde, "Āferīn bre Çerkes! Hele ḳatı nā-kes degül imişsün." dėyü pesend ėtmişler.*** ('Ālī 1875 s. 157).

neyzen 'ney çalan' < Fa. ***nāy-zan*** a.m. (***nāy*** 'ney' ve ***-zan*** 'vuran, çalan'). ××

nez /nezi' 'can çekişme' < Ar. ***naz'*** a.m. × ***'Avrat oğlan maḥallātda ve bāzārda "Ġarīb yigit, buŋa nolmış?" dėyü ağlaşurlardı, nez'e düşdi dėyü kelime-i şehādet 'arż ėtdiler.*** (Ferec v. 92a).

nezahet 'ahlâk temizliği' **< Ar. *nazāha*** a.m. × ***Benüm şimşādum henüz tāzedür, 'avratumuŋ nezāheti ber-ḳarārdur*** (Ferec v. 21a).

nezaketen 'nezaket icabı' < ***nezaket*** + Ar. zarf eki olan ***-en,*** b. ***aceleten*** ⊡. × ***Başasistan gürültüden söyleneni duyamamıştı ama, savcı yardımcısının hâlinden yine bir nükte savurduğunu anladığı için nezaketen gülümsedi***. (H. Taner 1954 s. 41).

ne zaman (zaman rabıtı) × ***Ne zaman gördü seni, çenesi düştü.*** (M. Güler 1990 s. 172). × ***Ne zaman bu dağlarda yolunuz o sislerle kesilir, ne zaman izinleriniz tehlikeye düşer, o zaman inanırsınız bana.*** (a.e. s. 258). × ***O gün bugün, ne zaman bir ipek takım lâfı olsa hemen bu vak'a hatırıma gelir.*** (S.M. Alus 1944 s. 43). × ***Son bahara doğru böğürtlenler olgunlaşırdı. Hep böğürtlen toplardık. Ne zaman o kara küçük meyvecikleri görsem, muhakkak Karadereyi hatırlıyacağım. Bitmez tükenmez yalnızlık günlerimi.*** (T. Apaydın

1952 s. 24–25). ***ne zaman ki :*** × ***Ne zaman ki garson "başka çeşit kalmadı" dedi, Ali de işte o zaman "doydum öyleyise" deyip lokantadan çıktı.*** (N. Eruz 1969 s. 65).

ne zamandır 'uzun zamandan beri' × ***Oṭurur ḳonuşurduḳ. Ne zamāndır ḥasretim.*** (M. Yesari 1928 s. 127). × ***Mevlâne kapıdaki ev ne zamandır boştu. Kapısını, penceresini sökecekler diye korkuyordum. Şimdi bir kiracı bulunmuş. Hayırlısile işallah evi kiraya vereceğim.*** (B.S. Kunt 193 7 s. 80).

nezdinde '(bir şeyin) yakınında, yanında, nazarında' < Fa. ***nazd*** 'yakın'. × ***Ḥāfıẓ Meḥmed ḳaymakam nezdinde hatırı sayılır bütün müşterilerini seferber etti ise de, nafile. Kaymakam ayak diriyordu.*** (K. Bilbaşar 1943i s. 16). × ***Kibarca bir ailenin nezdinde üç yıllık iç güveysiyim.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 5). ***nezdine*** 'yanına': × ***Ertesi akşam evime, karımın nezdine döndüm.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 293). × ***Oda hizmetinde bulunduğu esnada Serin az sarılıp öpmek istemiş; bu suçundan sonra kız ihtiyarın nezdine girmekten men edilmiştir.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 13).

nezdik 'yakın' < Fa. ***nazdīk*** a.m. ***nazdīk u dūr*** 'yakın ve uzak': × ***'Adlinde dervīşler diŋlenmişdür. 'Adl u dād-ı aġfür 'āleme nezdīk [u] dūra yėtişmişdür.*** (Ferec v. 132b).

nezik I b. ***nezük/nezik***.

AD. **nezik II /nezih** 'mayasız hamurdan, kaymakla yoğrularak yapılan ve sac üstünde pişirilen bir çeşit ekmek' DS 3250 < Erm. ***nazuk*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 541. ××

AD. **nezkeb/nezgeb** 'kadınların başlarına taktıkları üstü işlemeli ve altınlı başlık' DS 3249, TS 2851–52, R. Dankoff 1991 s. 61, M.S. Kütükoğlu 1983 s. 154 < Erm. ***mazkap*** a.m. R. Dankoff 1991 s. 475. ××

AD. **nezük/nezik** 'iplikleri yumak yapmaya yarayan dokumacı çıkrığı, elemya' DS 3250, TS 2851 < Erm. ***nazuk*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 540. ××

AD. **nezürgi** 'tarla sürmeye ortadan başlandığında oluşan balık sırtı biçimindeki çıkıntı' DS 3250 < Gürc. ***nazurgi*** 'yanyana gelen evleklerin çıkıntılı kısmı' V. Cangidze 1984 s. 50. ××

(Halk ağzı) **nezzet** 'tat' DS 3250 < ***lezzet*** kelimesinin varyantı. ***nezzetli*** 'tatlı, nefis' × ***Lıkır lıkır içti. "Oh ne datlı! Ne nezzetli!" Tası boşalttı. "Kendinize de yapın, için!" dedi.*** (F. Baykurt 1970 s. 179).

AD. **nırg** 'şekil, hüviyet' < ***narh*** kelimesinin bir varyantı. × ***Söylenen bu söz, Köroğlu'nun biraz biraz aklına yer etti. E, bir adam hastalıktan genişe ki çıkarsa, Cenab-ı ḫak da eğer şifa halk ederse, muhakkak ki eski nırgını bulur.*** (Behçet Mahir 1973 s. 261).

nısf '(bir şeyin) yarısı' < Ar. ***nıṣf*** a.m. × ***Ve bu Ebü Dulaf dāyimā ol fikirde-yidi ki muġlardan kendüŋ*** (metinde: ***kendünüŋ) nıṣfını satun ala-yıdı. Muġlar satmazlardı.*** (Ferec v. 66b). × ***Nıṣfun lī wa nıṣfun lak.*** (Ar.) 'Yarısı bana ve yarısı sana'. (Ferec v. 227a). ***nıṣf-i leyl*** 'gece yarısı' (Fa.) × ***Gece oldukda kafürī mümlar, Şāmī cellāseler vaż' ėtdiler, meclis-i ḳavā'idin nıṣf-ı leyle-degin ref' ėtdiler. Andan cāmeḫāblarına girdiler uyıdılar.*** (Ferec v. 143b).

nısfiye (musiki aletlerinden) 'küçük ve ince sesli ney' × ***Kirkorun kemanı da, nısfiyesi de, fazla oynak olduğu için ağır fasıllara gelmiyor, kiriz havalarına uyuyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 234).

EO. **nice gez/niçe gez/niçe gez** 'kaç kere? birkaç kere' × ***Ben nice gez ḳaṣd eyledüm ki ḫancer-i ābdārıla gendözümi helāk ėdemammā gendözümi hezār cehd-ile żabd eyledüm.*** (Ferec v. 108a). × ***Ve bu meliküŋ bu ḳızı almaġa meyli varıdı. Niçe gez vezīre beyġām vėribdi. "Ḳızuŋı baŋa vėr!" dėdi.*** (a.e. v. 79a).

niçe bir/nice bir 'ne vakte kadar, daha ne kadar' TS 2864–66 × ***Vezīr şāhuŋ bu nevḥasını işidüb "Ey şāh! Niçe bir ağlarsıŋ? Ādemlikden çıḳduŋ, ʿāleme bed-nām olduŋ!" dėdi.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 118).

nigâh 'bakış' < Fa. **nigāh** a.m. × ***Her ġamzede çeşm-i ṣabrkāhı | Göz ḥabsine almada nigāhı.*** (Riyāżī, A.S. Levend 1943 s. 460). × ***nigāh ėt-*** 'bakmak': × ***Her māha ki nigāh ėderem göŋlüm māyil, çün duḫtere baḳdum, ḳalanınuŋ hevāsı zāyil.*** (Ferec v. 116a). ***Girişmelerle nigāh ėdicek o şehr-āşüb | Ḳalur-mı, Nevʿī, dil ki olmaya ḫarāb u yebāb?*** (Nevʿī 1977 s. 245).

Niğde 'İç Anadolu'da bir şehir ve vilâyet ismi' < EYun. ***Νιγδη*** (Nígdē) a.m. D. Georgacas 1971 s. 118. ××

AD. **nik** 'manivela, kaldıraç' DS 3251 < Erm. ***nig*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 543. ××

nikab/nikap 'yüz örtüsü, peçe, yaşmak' < Ar. ***niḳāb*** a.m. × ***Zifāf gėcesi pādişāh Naṣr-ı ʿayyāruŋ elin aldı, gelin ḳatına girdi, resmce eli ele sımarladı. Andan bir destārce zer u cevher ki ḳıymetini Taŋrı bile, üstlerine nisār eyledi, daşra geldi. Cün duḫter niḳāb altından Naṣr-ı ʿAyyārı gördi, naʿara vurdı, bīḫūş oldı, düşdi.*** (Ferec v. 51b). × ***Ḳız gözi ḳuyruġıyla oġurlayın şehzādeyi gözedür. Andan ḳız niḳābını ruḫ-ı ferruḫından götürdi.*** (a.e. v. 134b).

nikâh 'evlilik akti, evlenme' < Ar. ***nikāḥ*** a.m. (/nkḥ/ kökünden) × ***Evvelâ nişan, ba'dehu nikâh!*** (Peride Celal 1991 s. 55). × ***Zaten hoca nikâyınnan duruyorsun üzerimde. Daha olmadı, bir cızık çekerim kalırsın yetim cin gibi. Yenisini de hökümet nikâhı yaparım, tamam!*** (F. Baykurt 1971t s. 43). ***nikāḥla-/nikāḥ ėt-/eyle-*** 'evlendirmek' × ***Ulular vaḳt u sāʿat gözetdiler, duḫteri, Pādeşāh-zāde-i Ḫalefe nikāḥ eylediler.*** (Ferec v. 140b). × ***Aŋa el buldum ammā senüŋ şefāʿatüŋ ḳatumda maḳbūldür. Beni aŋa nikāh ėdüŋ.*** (Ferec 855/1451 v. 140b). ***Ne haltediyorsun, adam? Bir aslı nesli bilinmedik kızı hemen, çırık demezden nikâh ediverüb alsın?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933db s. 31). × ***Bulunmaz hint kumaşı diye söylemiyorum. Bir defa nikâhı etsin, kocan olsun da öte tarafını bana bırak, ben onu yola getirmenin yolunu bilirim.*** (S.M. Alus 1933p s. 7–8). × ***Elâlem artığı yellozu nikâhlayıp bunca yıllık namusumuzu berbat etmek ha***! (S.M. Alus 1933p s. 222). × ***Elimde olsa âkıl ve baliğ olan kız ve erkekleri biribirine nikâhlıyacağım.*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 23). × ***"Nikâh edecek, yenge", dedi Memed. — "Helbet nikâh edecek, ekmekçi mi verecektim?"*** (F. Baykurt 1961o s. 300). ***nikah kes- / nikah kıy-/***

nikah yap- 'nikah aktini yapmak, evlendirmek' × ***Bu arap saçının için-den ancak bir kurtuluş çaresi var, o da bir an evvel nikâhı kıymak, Pembemin helâli olmaktır.*** (S.M. Alus 1933p s. 216). × ***Bular gerel ġoyuflar, nikah kesifler.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 7). × ***"Nikâh kıyılacak-sa biran evvel kıyılıp bitsin, sarıklılar da defolup gitsin de artık keyfimize bakalım!" diye yerimde duramıyorum.*** (S.M. Alus 1944 s. 80). ***nikâhlı*** 'evli' × ***Ben onun karısile bulunmuştum, o da benim-kile. Bu tekabül diger bir hususta olsa, insan "fit olduk" der, işin içinden çıkar. Ama nikâhlı kadın maddesinde bu değiş tokuşu bir türlü zihnim kabul etmiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 300).

nikbaz 'iyi oynayan' < Fa, ***nīk*** 'iyi' ve ***-bāz*** 'oynayan', b. ***ateşbaz*** ⊡. × ***Pādeşāhuŋ bir küstāẖ masẖarası var-ıdı. Ol eyitdi: "Nevbet şā-huŋdur." dėdi. Şāh cendān nīk-bāz degüldi, naġrbāzlar anı be-genmezler idi.*** (Ferec v. 203b).

nikel 'malum kimya elementi' < Fr. ***nickel*** a.m. × ***Ama Davud Efendi, bir hareket yapmış olmak için, pantalon cebinden iri, parlak nikelden bir tütün tanakası çıkardı.*** (İ. Tarus 1957 s. 101).

nikelâj 'bir maddenin görünen kısımlarını nikelle kaplama; nikelle kaplanmış metal' < Fr. ***nickelage*** a.m. × ***Tepeden tırnağa çimdiriyorlar araba-yı. Her tarafını deterjan köpüğü içinde koyuyorlar. Sonra bol su ile duruluyorlar. Yolların tozu akı gidiyor. Otobüsün camları, nike-lajları, karisörleri ışıl ışıl parlıyor.*** (M. Güler 1990 s. 135).

nikhâh 'iyilik dileyen, hayırhah' < Fa. ***nīk*** 'iyi' ve ***ẖāh*** 'isteyen' × ***Nīkẖāhlar ögüt vėrürler līkin, | Nīkbaẖt oldur ki pend işidür.*** (Ferec v. 133b).

nikotin 'tütün yapraklarından çıkarılan bir madde', Jean Nicot adlı Fransız diplomatının adından. H. Eren 1999 s. 300. × ***Yolculuğun başından beri durmadan sigara içiyor, pos bıyıkları, parmakları sıvama nikotin sarısı.*** (A. Yurdakul 1987 s. 12).

niksa 'kayık takozlarının altındaki delik' DS 3251 < ***μυξια*** (miksiá) 'fare deliği', ***μυξιος*** (miksiós) 'Loch am Dollbord eines Schiffes, wo das Wasser ausfließt' Ch. Tzitzilis 1987 no. 352. ××

Niksar 'Tokat vilayetindeki ilçesi' < Yun. ***Νεοκαισαρεια*** (Neokaysáreya) Ge-orgacas 1971 s. 118. ××

nilüfer I 'beyaz, sarı veya mavi renkte çiçek açan bir cins su bitkisi' < Fa. ***nīlūfar*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1444 Tietze 1955 I, 195. × ***Bāġlar, bostānlar düzetdürdi. Dürlü dürlü reyḥānlar, semenler, çemenler, nergisler, süsenler, yāsemīnler, nilüferler u erġavān u nesrīn u benefşeler, ẖıṭmīler dikdürdi.*** (Ferec v. 91b).

nilüfer II 'bir balık cinsi' Evliyā Çelebī Ü.Ktb. T 2371 v. 244. ××

nim 'yarım, (bir şeyin) yarısı' < Fa, ***nīm*** a.m. × ***Zer, cān ipinüŋ 'uḳdesi-ni ḥall ėder ė yār. | Bī-kāruŋ işin düzer u ėder anı derkār. / Ger nīm cev aġırı zeri kimseye vėrseŋ, | çān u dilile medḥ u s̱enā ėde tekrār.*** (Ferec v. 121b.).

nîme '(bir şeyin) yarısı' < Fa. ***nīma*** a.m. × ***Şarābẖōrlıġa meşġūl olduḳ, müstevfā 'ayş eyledük. Gėcenüŋ nīmesi gecince oturduḳ*** (Ferec v.

110a). × ***Bir gün Müslim durdı, Cühüd ḳatına vardı, eyitdi: "Ṣad dīnār zer baŋa ḳırāż vėr, meksebden nīme saŋa vėrem!" dėdi.*** (a.e. v. 234a).

nimet 'nimet' < Ar. ***ni'mat*** a.m. × ***Ḫālidüŋ bu ḥāl evvelden hevesinde-yidi, ėrişmezidi, ḥaccām sebeb olmaġıla ėrişdi, ni'mete batub rāḥat oldı.*** (Ferec v. 213a). × ***Eger Taŋrı Ta'ala saŋa ni'met rüzī, ḳıldısa, bī-zaḫmet yėtişür. Ṣabur eyle!*** (a.e. v. 52b).

O. **nimetî** 'zenginlik, rahatlık, konfor' < Fa. ***ni'matī.*** a.m. × ***Her gün Süleymān ḫidmetine gelürdi. Ḫidmetden dönicek ḳıza meşġül olurdı. Ter u ḫuşkden, çerb u şīrīnden bulurdı, getürürdi, yuvada ḳordı. Ḳız ni'metī içinde büyidi.*** (Ferec v. 188b).

nimetlü 'hali vakti yerinde, zengin; yiyeceği bol, otlaklı' × ***Ben bir çoḳ ni'metlü bāzırgān-idüm.*** (Ferec v. 181a). × ***Bor cezīreye daḫı yėtişdiler, anda hem ḳondılar, bir ay otladılar. Yėmişlü, ni'metlü yėrdi.*** (a.e. v. 149a). × ***Ṣāḥib-i meclis ise ṣom ṣom ṣorıda: bir aylıḳ zevādesini bir meclise çüride. Nedür ki ni'metlü kimsedür dėsünler dėyü günāgün ṭa'āmlar düride ve kāse kāse şerbetler içürdükçe ḥükmini icrā ėdüb sözini yüride.*** ('Ālī 1587 v. 125a-b).

nim-mürde 'yarı ölü' < Fa. ***nīm*** 'yarım' ve ***mürde*** 'ölü'. × ***Bir müddetdür ki eli ayaġı dėrmez ü dutmaz oldı. Bir küşede nīm-mürde olub yatur. Evim işi mu'aṭṭal kaldı.*** (Ferec v. 181a).

nim-sir/nîmsîr 'yarı aç, yarı tok' < Fa. ***nīm*** 'yarım' ve ***sīr*** 'doymuş, tok'. × ***"Her ṣabāḥ beni ṣahrāya iledür, boynuma boyınduruḳ daḳar, namāz-ı şām vaḳtınadek yėr yararam. Cün namāz-ı şām eve gelürem, baŋa ol ḳadar 'alef vėrmezler ki nīmsīr olam. Bu sebebden Katı fürümānde-em, hīc cāre bilmezem ėdinem."*** (Ferec v. 192b).

nimsuht 'iyice yanmayan' < Fa. ***nīm-süḫt*** 'half-burnt' F. Steingass 1930 s. 1445 × ***Bu ḥālde-yiken ḳapu ṭarafından bir ses işitdi. Gördi ki ol silāḥ-püş yigitdür, geldi, bir nīm-süḫt müm elinde, Fażlı baḳdı. Gördi ki melül u müteġayyir.*** (Ferec v. 11b).

nimşeb 'gece yarısı' < Fa. ***nīm*** ve ***şab*** 'gece' × ***Der-ḥāl Meymüne Cīn şehrine sefer eyledi. Nīm-şebde şāh üzerine girdi. Taḫt üstinden şāhı cāme-ḫābıla götürdi, havāya dügdi. Ṣabāḥ olınca anı şehristān-ı Şīse yėtişdürdi.*** (Ferec v. 30a). × ***Hengām-ı nīm-şeb bī-dām u dāne evde-yidüm, bir ḳuş dutdum, biryān eyledüm, aġzuma ḳoyacaġum vaḳtın nāgāh ġarīb ḳuşdur ucdı. Perri bāli temāmet ḳatumda ḳaldı.*** (a.e. v. 140b).

nimten I/ nimtene 'kısa gömlek' < Fa. ***nīm-tana*** 'a short garment or shirt' F. Steingass 1930 s. 1445, krş. ***mintan.*** × ***Yüridiler. Nāgāh bir vīrān ḫāneden bir şaḫṣ cıḳageldi. Elinde yalın ḳılıc, saḫtiyān tub[b]ān geymiş, nīm-tene arḳasına salmış, saçını, saḳalını baġlamış. Bir u'cübe ṣüretdür ki gündüzin şehr u bāzār icinde Rüstem görürse heybetden, hey'etden, ṣüretden ṣıfatdan ḳorḳa.*** (Ferec v. 193b).

AD. **nimten II/ mintan/minten** 'yakasız, uzun kollu erkek gömleği' DS 3202 < Fa. ***nīm-tan*** 'a short garment or shirt' F. Steingass 1930 s. 1445. Krş. ***nimtene.*** a.m. ***Haniya benim kaşık düşmanım, nimtenim? diyerek,***

ortalığı kahkahalara boğarken. (S.M. Alus 1934 s. 138). × ***Beyaz zemin üstünde yeşil çizgili, beyaz top sakal, geniş muhteşem bir vücut, mavi, sıcak ve tatlı gözler; ayaklarda mest. işte nefsi Bursa'dan İbrahim Ağa.*** (S.F. Abasıyanık 1956 s. 12).

AD. **nine** 'büyükanne' BSTTk: 'büyükanne' × ***Nasi yatsın mapisda | Nenenin pitanesi?*** (A. Caferoğlu 1946 s. 170). × ***Göŋlüm merḥūme ninemi, merḥūm ḳardaşımı düşünmekden başḳa eğlence bulamazdı. Yā o da ne eğlence!*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 108). (Büyük anne torununa söylüyor; bu hitap şekli için b. Tietze 1993p) × ***Ahmet! Hadi kardaşlarının yanına git birez. Uyanırlarsa al getir buraya. Ekmeciklerini yedirelim. Kalk ninem!*** (F. Baykurt 1959y s. 94).

ninnilen- 'uykulanmak, bir ezgi gibi yayılmak, ninni gibi yayılmak' (Ali Püsküllüoğlu 1994 s. 72). ?? × ***Alıçlı koyağa vardıklarında gün kuşluk olmuştu. Bütün koyak tepeden tırnağa çiçeğe durmuş, ortalık kokudan, renkten ninnileniyordu.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 22).

AD. **nisan** 'lisan, dil' DS 3252 < ***lisan*** kelimesinin varyantı. ××

nisar et- / eyle- '(biri üzerine) hediyeler serpmek' < Ar. ***niṣār*** 'saçma, serpme'. × ***Zifāf gėcesi pādişāh Naṣr-ı 'ayyāruŋ elin aldı, gelin ḳatına girdi, resmce eli ele sımarladı. Andan bir destārce zer u cevher ki ḳıymetini taŋrı bile üstlerine niṣār eyledi.*** (Ferec v. 51b).

nisbet I 'nispet, mukayese; bağlılık, ilgi' < Ar. ***nisbe*** '(yakın, uzak) akrabalık × ***Baba oğul talâkatleri nisbetinde birer telâşla kızı batırarak kendilerini temize çıkarmıya uğraşıyorlardı... Binaenaleyh olanca hararetimle ben de kendimi müdafaaya mecburdum.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 266).

nisbet II /nispet/nisbetle (Dativus'den sonra postposition) 'mukayese edilirse' × ***Cevne, himmetine nisbet kelekdür.*** (Ferec v. 2a). × ***"Zimmering"a geldik. Viyanaya nisbetle bu küçük istasyon İstanbula naẓaran Yedi Kule gibidir.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 106). × ***Murāddan hīç değilse sekiz on yaş da büyükdü. Yalŋız Murāda nisbetle dahā zengin ṣayılırdı. Bu s̱ervet, onu tercīḥe sebeb olamazdı.*** (M. Yesari 1928 s. 397). × ***Kadının vaziyeti eskisine nisbetle şimdi pek nazikleşmişti.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 278). × ***Böylece, bu köşk, o zamanki bu kabil evlere nisbetle, hem daha çok eski ve alaturkaydı, hem de içindeki din havası, o devirde diger evlerde olduğundan daha koyu ve ağır görünüyordu.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 47).

nisbet et-/nisbet eyle- 'üzerine atmak, yüklemek; eş olmak, benzemek' × ***Kimseye ḥālümi dėyemezem; ḳorḳaram ki cününa, ḥamāḳata nisbet ėdeler.*** (Ferec v. 35a). × ***Üşbu mel'ūn ėrişdügi yėrde ḫilāf söyleyüb kār-ı nā-kerde'yi baŋa nispet ėtmesün, bunuŋ göŋlini ḫoş ėdüb göndürelüm!*** (a.e. v. 208b). × ***Amma ne revā ola kim bir bī-vefā ādemiçün bunca ḫalḳı, il iḳlīm helāk ėde-sin. Bārī bu ādemīden saŋa ne fāyide varıdı? Ben daḫı bileyim, seni sefāhete nisbet eylemiyeyim*** (a.e. v. 230a). × ***Eger kanlınuŋ ḥalāṣına nisbet ederseŋ, ḳanlısı 'afv ede. Güç ile sen daḫı ḳıyāmet güninde ol ḳana girifdār olursun.*** (Mercimek Aḥmed 1944 s. 351).

nisbet ver-/nispet ver-/nisbet yap-/nispet yap- '(birini) kızdırmak, kıskandırmak için gösteriş yapmak' K. Emiroğlu 1989 s. 188. × ***Çok doğru! Rakip bir kulübün firmasile misafir gitmek biraz da nisbet vermek gibi olur.*** (M. Yesari 1932 s. 82). × ***Pencereyi kapayalım. Bu kepazeliği hiç görmemiş olalım! İkinci defa bize bu nisbeti vermek için bakalım bundan daha açık, daha edepsizce nasıl bir intikam zemini bulabilecekler?*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 292).

nist 'yokdur, değildir' < Fa. ***nīst*** a.m. × ***Gereg sen aghla, gereg gül brader | İkiden khali nist odlerile.*** (E. Kömürjian 1981 s. 86). ***nist et-*** 'yok etmek, imha etmek': × ***Ṭāhir el urdı, silkden on bėş dāne çıḳardı. Hārūnuŋ naẓarında ḳodı. Ve ol ḳanīneleri yağlarıyla cāha bıraḳdı, nīst eyledi.*** (Ferec v. 103a). × ***Ḳosṭanṭīn üzerinden göçdi. Gelüb İznīk şehrinde Muṣṭafāyile buluşub Muṣṭafāyı nīst ėdüb meyyitini atası yanına gönderdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 48).

EO. **niste-** < Tk. ***ne*** ve ***iste-*** kelimelerinden krasis. TS. 2878–79. × ***Ol-dem ḳız derincegini başından götürdi durdı, ḳāżiye yaḳın yėrde oturdı. İki gīysī cıḳardı: müşk-reng, 'anberṣıfat. Eyitdi: "Hīc üşbunda 'ayb varmıdur?" dėdi. Ḳāżī cün ol ṭurreyi merġūlı müselseli meftūlı gördi, vālih oldı. "Ḥāşā vu kellā, bunda 'ayb nistesün?" dėdi.*** (Ferec v. 15b). × ***Vezīr anı gördi, feryād ėtdi."Ben üşbu zīrzemīnde nisterem?" dėdi.*** (a.e. v. 22b). × ***Ġarībem, yolcıyam, benden nistersiz?*** (a.e. v. 22b).

nisvan 'kadınlar' < Ar. ***niswān*** a.m. × ***Ben fülān maḥallenüŋ ḳāżīsiven... Ammā cibilletümde muḥabbet-i nisvān ġālibdür. Bir sā'at meh-rūlar ṣoḥbetinsüz olımazın, hīc gün yoḳdur ki Dicle kenārına varub güzellerile söyleşmeyem, kengel küşād eylemeyem, göŋlümi eglemeyem.*** (Ferec v. 114a).

nişasta 'buğday, patates ve başka nebattan çıkarılan una benzeyen madde' Meninski 1680 III, 5180 < Fa. ***nişāsta*** 'starch'. × ***Nişasta ile suyu karıştırarak yapıştırıcı maddeyi elde ederdik. Kendi uçurtmalarımızı kendimiz yapardık.*** (Fethi Naci 1999 s. 16–17).

nişle- 'ne yapmak, ne etmek', ***ne*** ve ***işle-*** kelimelerinden krasis' TS 2882–83 × ***Nishleyecegim, der, nije bilem? | Vakti degildir, ne cevab yazem?*** (E. Kömürjian 1981 s. 83).

nite/nėte 'nasıl' TS 2883–87. × ***Sordılar benden ḫalāyıḳ bu sirri: | Ölüyi 'Īsī nite ḳıldı diri?*** (Sulṭān Veled 1958 s. 19 no. 31). × ***Sipāhīnüŋ olmayıcaḳ yarağı | Nite durı bile göricek yağı?*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 22) × ***Yarar ger pīle muḥkem bendi uram, | Çu şāhsın saŋa baydaḳ nite sürem?*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 3920). × ***Niçe zamān benümile ceng eyledüŋ bir dāng altunicün, buġur nite getürdüŋ, şāgirdüme vėrdüŋ?*** (E. Birnbaum 1981 [14. yy.] v. 97a). × ***Nite bir oḳ ile yoġ ėtdi anı.*** (Meḥmed 1965 [1398] s. 236 no. 7547). × ***'Acab ṣubḥa nite iltem bu gėce ben bu buḥrānı.*** ('Ömer b. Mezīd 1982 [840/1437] s. 31). × ***Biri birimüze iẓhār-ı şevḳ-i kāẕib ėtdük: "Nėtesiz? ḫoşmısız? ārzūmendüz." dėyişdük.*** (Ferec v. 102b). × ***Nite ola eger ben saŋa evü 'avrat olursam.*** (a.e. v. 218a–b). × ***Nīk-zan ulular, hūb-sünen eyüler nitė revā göreler bir 'ācizi, bir bī-kesi, bir***

esīr-i pür-hüşı altunıla satun alalar, aŋa naẓar-ı merḥamet ėtmeyeler, cigerin yėyeler? (a.e. v. 106b). × ***Görikden ḫaber nitedür?*** (A. Zajączkowski 1934 I, 93). × ***Melik bir gün aŋa sordı-ki "Çoḳ zamān anda durduŋ. Nite ṣabr eyleyü bildüŋ bularuŋ ṣoḥbetinde kim eyüler, yavuzlar ṣoḥbetine az ḳatlanur ve kerīm kişi le'īm kişiden ḳaçaġan olur?"*** (A. Zajączkowski 1934 I, 93).

EO. **nite ki I** '-dıkça, -dığı müddetçe' × ***Çoḳ eyü yatlu geçürür imdi hāy, | Dünyede nite-ki kişi ṣaġ olur.*** (Naẓmī 1928 s. 19). × ***Şöyle bilmiş ol, ey oġul ki kişi nite-ki diridür, döstlardan ḳaçmaz. Zīrā ki kişi ḳarındaşsuz olmaḳ yegrekdür, döstsuz olmaḳdan.*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 214).

niteki II / BSTTk: **nitekim** 'nasıl ki' TS 2887–89 × ***Zülf-u-ruḫuŋda göŋüller dizin dizin | Rüm ėllerinde nite ki zencīr ile esīr.*** (Necātī Beg 1963 s. 193). × ***Nite kim tavuḫ göremez gėce yol, | Gügemgündüzin eyle olmışdı ol.*** (Mes'ūd bin Aḥmed 1991 no. 3392). × ***Melek Dimitronun yanına gireli ancak iki buçuk ay olmuştu. Makas tutmasını beceremiyordu daha. İçinden güldü. Babası yirmi liranın içinden şubat ayında girecek, şubat ayında çıkacaktı. Netekim de öyle oldu.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 38). ***Hülya onun için bir idoldü. Evlilik bu idolü yok edebilirdi. Neyse uzatmayalım. Adnan, Hülya ile beni Beşiktaş Evlendirme Dairesine götürdü. Biz, Hülya ile ben, onların evlilik tanıkları olacaktık, nitekim olduk da.*** (V. Günyol 1999 s. 155).

nitelik 'keyfiyet, mahiyet' TS s. 2889-90 × ***Ol görklürekdür kim çaşutlar ve ḫaberciler ulaşduru veribiyevüz, düşmen ḥāl niteliginüŋ ḥaḳīḳatin bilevüz.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 71). × ***38 graviteli petrol, sizin anlayacağınız, nitelik bakımından dünyaca en değerli üç cinsten birine yakın.*** (F. Erdinç 1973 s. 45). × ***Bey olmakta, biraz okuryazarlık, biraz görgü, biraz da Ağa'da bulunmayan bir nitelik olmalıydı. Onu bulup çıkaramıyordu ama, o bulup çıkaramadığı nesnenin, kendisinde biraz kıt olduğunu çok iyi biliyordu***. (R. Ilgaz 1981 s. 101). × ***Özellikle son yıllarda amorf nitelikte insan malzemesi yetiştirmek âdeta bir resmi politika hâline geldi.*** (M. Mungan 1996 s. 338).

niteliksiz 'bir işin niteliği kendisinden sorulamayan, bir işin niteliğinden sorumsuz olan' TS 2890–91. ××

nitesi 'ne suretle, ne şekilde, nasıl, ne türlü' TS 2892. × ***Bay olan nitesi tenā'um ėder | Çü görür ki dervīş ḳanlar yudar.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 11 no. 127). × ***Gözi baġlu kişi çü yola gire, | Ḳoyunı yayulm[a]sı nitesi göre?*** (a.e. s. 73 no. 892).

nitlü b. ***netlü***.

nivik/nevik 'ekşi katılarak yaprağından yemek yapılan bir çeşit yabanıl bitki, Dracontium' DS 3253 < Erm. ***nuik*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 544.

niyabet 'vekâlet, vekillik, kadı vekilliği, naiplik' × ***Vezīr-i nīk-sīreti oḳıdum, niyābetümi aŋa vėrdüm. Çoḳ ni'metile yola girdüm.*** (Ferec v. 49a). ***niyabeten*** 'vekil olarak, vekâletle' × ***Fe-amma yėrine āḫer ḥā-***

kim gelince, nefs-i Ḳāhirede bulunan Muṣṭafā paşa mülk-i Mıṣrı niyābeten gözetdi ya'nī ki ol daḫı dört buçuḳ ḥükūmet ėtdi. ('Ālī 1975 s. 159).

niyaz 'yalvarma, rica' < Fa. ***niyāz*** a.m. × ***Ė döst-ı vefādār! İbrāmumuz endāzeden gecdi. İmden gėrü taḫfīf ėderüz. Ammā kerem-i 'ām(m)uŋuzdan ümīd dutaram ki ülfet-i döstī içün degül ki niyāz u ḥāceticün işāret buyurasın: Ḫorāsān tuḥafından, Hindūstān ṭarafından ḫāṭır-ı 'āṭıra ne nesne muvāfıḳısa bunda getürem yā vėribiyem*** (Ferec v. 106a). ***niyāz ėt-*** 'dua etmek': × ***Şehzāde ṣabāḥ olduḳda durdı, ābedest aldı, namāz kıldı, niyāz ėtdi, tevekkülin Allāha ėtdi.*** (a.m. v. 135b).

(Argo) **niyazi ol-** 'boşu boşuna zarar görmek, yok yere yaralanmak, ölmek' H. Aktunç 1990 s. 210. ××

niyet/niyyet 'tasarlama, karar verme, kast, maksat, dinî bir muameleyi muteber kılan şuurlu karar' < Ar. ***nīya*** a.m. × ***Niyyettüm oldur ki varam ol bī-günāh 'avratuŋ sīni üstünde bi zaviyye yapam, anda münzevī olub 'ālemden ferāġat olam.*** (Ferec v. 185b). ***niyetine*** '(zihnimde onu fulâna hediye etmek) niyetiyle': × ***Çoḳ eyülüklü döstum vardur. Benden kenīzek-i ḫūb-rūy istemişdür. Seni anuŋ niyetine aldumıdı. Viṣāluŋ ḥavzın degzinmedügüm anuŋ ol yār rıżāsıyçün-idi.*** (Ferec v. 113a). ***niyetini döndür-*** 'birisine tesir ederek, onu kötü niyetlerinden vazgeçirmek': × ***Ḳızuŋ niyetini döndürdi ve göŋlinde gizledügi yavuz işine peşīmān oldı.*** (a.m. v. 40b). ***niyet et-/niyet eyle-*** 'niyetlenmek, karar vermek' × ***Bir cezīreye cıḳdum. Çoḳ ni'met var, cevz, levz, encīr, ḫurmā ve ġayrihi bī-ḥad. Ölince ol yėrde eglenmege niyyet eyledüm.*** (a.e. v. 150a).

niyetlen- 'bir şeyi yapmayı niyet etmek' × ***Pātşah hacce getmē niyetlenmiş.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 41. × ***Onu sık sık karşısında görmekten bıkan ağır ceza reisi bu sefer Osman'a iyi bir ders vermek istemiş... "Gece vakti silâhla yol kesmek" suçundan onu şöyle dört beş sene için içeri tıkmıya niyetlenmiş.*** (Sabahattin Ali 1947 s. 30-319. × ***Anam söyleniyor. Kaç kere sizin köye niyetlenmiş, kısmet olmadı.*** (F. Erdinç 1958 s. 174).

niza/nizah 'kavga, münazaa, ihtilâf' < Ar. ***nizā'*** a.m., sondaki **/h/** ile ilgili olarak krş. ***feriştah*** × ***"Yārā 'aceb inamsuz gişiyimişsin? 'Azīzlere zaḥmet mi ėdeyin? Al vechüŋi, sözüŋi kes!" dėdi. "Nizā'ı mürtefa' olsun!"*** (Ferec v. 16b). × ***Hoca! Evin ardındaki yer için kardaşımla nizaya kalmıştık. Gelin, bizim aramızı bulun deye hökümete bir arzuhal verdim.*** (F. Baykurt 1961o s. 182). × ***Akşam suçlu suçlu gelip bir köşeye çekildi. Kimi gün bağırdı çağırdı, kimi gün başım çevriliyor, gözümün önü kararıyor diye bir nizah, bir tuzakla erkenden yorganların altına saklandı.*** × (L. Tekin 1984 s. 90), × ***O, ah çekerken Halit bir nizah, bir tuzakla başına ağrılar saplandığını söyleyerek yerinden doğruldu.*** (a.e. s. 143-144). × ***Atiye'ye söyler söylemez, hep bir ağızdan, kızın geceliğinin altında ne aradığı soruldu. Atiye, "İtlere ana olmasın!" diye bir nizah bir tuzakla lafa başladı. Lafı döndürdü dolaştırdı kızının kızlığını yoklayaca-***

ğına getirdi. (a.e. s. 182-183). ***Esamesın tevkir sual idende / Vejhi meshhur uzre hojeti ketbe/Chıfudlerın tezvir ol nizade / Murafade maksur dushub divane*** (E. Kömürjian 1981 s. 156). ***nizahcı*** 'kavgacı' × ***Huvat oğullarına dalaştıklarının yettiğini duyurdu. "Şurdan kalk git, nizahçı it!" deyip Seyit'i başından kovdu. Seyit yüzünü eğip dışarı çıktı.*** (L. Tekin 1984 s. 208).

nize/nîze 'mızrak' < Fa. ***nėza/nīza*** a.m. × ***Ḫalef şekār hevesin ėtdi, atlandı, yaluŋuzca ṣaḥrāya gitdi. Nāgāh bir ḳara cānavar arḳuru geldi, aŋa nīze ḥamle ḳıldı. Ol daḫı iti dişile atı ucası altında caldı.*** (Ferec v. 128b).

nobran 'kaba, kırıcı; kendini beğenmiş' M. Räsänen 1969 s. 354, Eren 1999 s. 300 < Ar. ***nabr*** 'utanmaz' A. Kazimirsky 1860 II, 1183. × ***Ah, Ragıp, bilmezsin... İnsan oğlu bu kadar nobran olur.*** (R. Ilgaz 1969 s. 271).

AD. **noda** 'üstü toprakla örtülmüş saman yığını' DS 3253, TS 2896 < ***loda*** kelimesinin varyantı M. Räsänen 1959 s. 317. × ***Cenāzeyi yatırıllar, yönünü kıblaya, başını gün-indiye, ayağını gün-dōya. Dört köşe kerbici cenāzeniŋ üstüne gözel goyallar. Kerbici döşeller, küreğinen toprağı üstüne "bismillah" diller, gakallar. Noda*** (***toprağa samanı bekidirir) gibi düzleller***. (M. Räsänen 1942 IV, 52).

AD. **nodul** 'üvendirenin ocundaki sivri demir' DS 3253, R. Dankoff 1991 s. 61 < Yun. ***μουτουλ/μοτουλ*** (mutúl/motúl) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 343 × ***Büyüklerin adımları iri iri. Öküzler kıvrak. Nodul hiç rahat vermiyor. Omuzları kanatasıya dürtülen eşekler atları da geçecek kadar gayretli.*** (F. Erdinç 1960 s. 25).

AD. **nogammise** 'henüz gelin olacak kız' B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 286 < Yun. ***νεογαμοσ*** (neógamos) 'yeni evli' Ch. Tzitzilis 1987 no. 356. ××

EO. **noht** (zaman rabıtı) 'ne vakit, ne zaman' TS 2896. < Tk. ***ne*** + Ar. ***waḳt***

EO. **nohtun** 'ne vakit ki, ne zaman ki' < ***noḫt*** + ***-un*** instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡. × ***Bulur rızḳını ḳurt noḫtun ki yile | Ṭoyar mı ağız açup ḍursa yėle?*** (Meḥmed 1965 s. 220 no. 7245).

nohud/nohut I 'bilinen sebze, Cicer arietinum' I. Hauenschild 1989 no. 320 < Fa. ***nuḫüd*** a.m. ***nohut oda, bakla sofa*** 'küçük ve sevimli mekan, ev' × ***Mevlâne Kapısında, kale bedenlerinin dibinde, nohut oda bakla sofa bir hakkuran kafesine götürüyorlar.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 23.VI.1941).

(Argo) **nohud/nohut II** 'ham afyon' H. Aktunç 1990 s. 210. ××

nohudap 'nohut çorbası' R. Dankoff 1991 s. 61 < Fa. ***nuḫüd-āb*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1419. < ***nuḫüd*** ve āb 'su'. ××

nohudî 'kirli veya mat sarı renkte' < ***nohud*** + isimden renk sıfatı yapan ***-î***, b. ***altunî*** ⊡. × ***Hırka nohudî üzerine yılankavî, kara kara yollu, dikişleri parmak kalınlığında.*** (S.M. Alus 1933p s. 85).

(Argo) **nokaris** 'yok, bitti, kalmadı' M. Mikhailov 1930 s. 39, H. Aktunç 1998 s. 222. < İsp. ?? ××

nokrad 'akçe' R. Dankoff 1991 s. 61 < Fa, ***nuḳrāt*** a.m. < ***nuḳra*** 'gümüş, gümüş para' × ***Yanlarında ḥabbeye değmez erāzile meşelā ḥāṣıl-ı kiştzār nişārı azdan az ve mā-melek u ḫānumān temlīkine müstaḥaḳḳ ola efāżile bir moḳrad īşārı.*** ('Ālī 1979 I, 153).

O. **noksan I** 'azalma, eksiklik' < Ar. ***nuḳṣān*** a.m. × ***Mıṣr vilāyeti gibi vāṣi'u l-aḳṭār memālik u diyāruŋ ḫizānesi seneden seneye noḳṣān bulmaḳdadur.*** ('Ālī 1975 s. 172).

noksan II 'eksik' < ***noksan I***. × ***İstanbul tarafına geçtik. "Dron"da beğendiğim kumaşın tıpkı aynini, arşını 17 buçuk kuruş noksanına, "Emin Yahya biraderler"de buldum, tabiî derhal kestirdim.*** (S.M. Alus 1933p s. 66).

AD, **noksanırt-** 'eksiltmek'. Türkiye Türkçesinde son derece nadir olan bir hadise. Yabancı dilden alınma bir kelime doğrudan doğruya (yani araya ***-la-*** veya ***-a-*** gibi bir köprü konmadan] fiil kökü olarak kullanılmıştır. × ***Kuşu keser de, hiç bir azasını noksanırtmadan bana yedirirsen, seninle görüşürüm.*** (M. Tuğrul 1969 s. 269).

noksaniyet 'eksiklik, natamam oluş' tipik bir 19. asır kelimesi. × ***Bak tuhafa ki validem ile nikâhlandığımın üç gününe çehizin bir miktar noksaniyeti için nekesliğinden dolayı dedem ile bozuşup, lâyıksızca sebb u küfreylediğinden, ondan sonra artık dedem kerimesini teselli etmek için dahi hanemize ayak basmamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 29).

nokta I 'sivri uçlu bir kalemin kağıtta bıraktığı en küçük işaret' < Ar. ***nuḳṭa*** a.m. ***nokta koy-*** bitirmek': × ***Aysel'in yokluğu kimi tedirgin eder? Beni etmiyor. Çünkü gelmeyişinin nedeni apaçık. En azından, kendisi için. Ben de dönünce noktayı koyarım. Derim ki ona: Genç kızların hayranlık karışımı ilk ilgi görmeli. O sevda yüzüstü bırakmamalı.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 97). × ***Sıcaklık on altı derece. Rüzgâr, gündoğusundan sekiz nokta üç şiddetinde esiyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 236).

AD. **nokul** 'mayalı hamurun içine ceviz, fındık, susam, üzüm konularak yapılan, şekerli ya da şekersiz bir çeşit çörek, lokum' DS 3254 < Ar. ***nuḳl,*** Tietze 1958 s. 259. Krş. ***nukl***. ××

AD. **norşit/nurşit** 'musluk taşı' DS 3255, 3256 < Yun. ***νεροχύτης*** (veroḫitis)/(diyal.) ***νεροσ̆ύτε*** (verosíte) 'Rinnstein' Ch. Tzitzilis 1987 no. 357. ××

nostalji 'vatan hasreti, dâussılâ; geçmiş zamana duyulan aşırı hasret' < Fr. ***nostalgie*** a.m. × ***Benim için Beyaz Rus olmak, yetmiş yıl sonra röportajlara nostalji katmaktan başka bir şey değil. Evet, her şeysiz kaldılar. Büyük acılar yaşadılar. Bütün bunlara saygım büyük. Ancak, özlemekle tarih değişmiyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 85).

nostromo (gemici dili) 'ticaret gemilerinde baş tayfa' L. Gürçay 1943 s. 274 < İt. ***nostrómo*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 444. ××

not 'hatırlanması gereken bir şey için bir yere kısaca yazılan kayıt' < Fr. ***note*** a.m. ***not al-*** 'hatırlamak için bir şeyi kısaca yazmak' (b. ***al-*** fiilinden bahsederken bu fiilin bugün "âdetâ bir yardımcı fiil gibi kullanıldığını"

yazdığımızı hatırlıyoruz. Orada sıraladığımız misallere ***not al-*** terkibini de ilave edebiliriz.) × ***Adaların bitkileri kokuyor. Güneş büyük, koyu yeşil, güçlü çamlara doğru iniyor. Castello e Catedrale di S. Guista tepesindeyiz. Defterime not alıyorum.*** (T. Özlü Kıral 1984 s. 98).

nota (müzik terimlerinden) 'sesleri gösteren işaretler' < İt. ***nota*** a.m. G. Meyer 1893 s. 61. ××

nöbet b. ***nevbet***, ***nevbet dut-*** 'nöbet beklemek' × ***Muvaffaḳ oğrular gėrü geleler dėyü ḳuluḳcılarıla nevbet dutmışlar, gözedüb otururlarmış.*** (Ferec v. 13a).

nöbetlü/nevbetlü/nevbetiyle/nevbetce 'nöbetleşerek' × ***İmdi vâcib oldı ki nevbet nevbet götüresin, ḳaṣra iledesin.*** (Ferec v. 68b). × ***Ol ḳavm nevbetlü nevbetiyle her biri adını, nesebini, şehrini, vilāyetini, ḥācetini beyān eyledi.*** (a.e. v. 181b). × ***Evvel bu müşkili ḥall ėdelüm andan nevbetce ḳalanına gidelüm.*** (a.e. v. 191a).

nöbetleş- 'bir işi sıra ile yapmak, birbirini takip ederek vuku bulmak' × ***Mektebe gidip gelen çocuk kafilesi her gün seyreliyordu. Boğaz, kulak, göğüs ağrıları, nezle, öksürük yaramazları eve nöbetleşe mıhlıyordu.*** (E.E. Talu 1935 s. 40–41).

nögüt/nöyüt 'gazyağı' DS 3256, ZTS 145 < Az. ***nāft*** < Fa. ***naft*** Tietze 1982z no. 202). ××

nöker 'maiyet memuru, hizmetçi' TS 2900–02 < Mo. ***nokör/nökör*** a.m. H. Eren 1999 s. 301 × ***Yoḳdur uşı şu ki bir aṣṣı içün derd çeküb | Başına buyruġ-içün özgenüŋ ola nökeri.*** (Naẓmī 1928 s. 4).

nötr 'tarafsız, birinden yana olmayan, müspet veya menfi bir tepki göstermeyen' < Fr. ***neutre*** a.m. × ***Yüzünde herhangi bir ifade yok, mutlu mu, mutsuz mu, yorgun mu, uykusuz mu ya da dinlenmiş mi ayırt etmek mümkün değil. Nötr bir ifade ve can sıkıcı bir belirsizlik.*** (Z. Ankara 1991 s. 68). × ***Aşk; benzeşmemek, zıt yüklü olmak, en sonunda nötrleşmekti. Nötr ortamda felsefe olamazdı, aşkın felsefe ile ilişkisi yoktu, ilişki diye bir şey yoktu, aşk başlayıp biten bir şeydi, felsele bitmez***. (N. Cehiz 1996 s. 11).

nubuk 'derinin yüzeyinin hafif zımparalanması ile elde edilen deri türü' × ***Yüksek topuklu çizmelerini giyecek bugün, dünden silip parlattığıydı. Girişteki aynada nubuk kabanıyla bir kez daha süzüyor kendini. İyiyim. Hazır. Ona gidiyor.*** (C. Kavukçu 2001 s. 82).

Nuh 'İslâm geleneğine göre dördüncü peygamber' × ***Nuh deyip peygamber dememek*** 'kendi fikirlerinde inat etmek': × ***Nuh deyip peygamber demiyenler gibi, düşüncesinde mıhlanmış, dalıp gidiyorken bir misafir bey içeri girdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 141). ***Nuh nebiden kalma/Nuh nebilik/Nuh yılından kalma*** 'çok eski bir zamandan kalmış, modası çoktan geçmiş': × ***Hepsi de Nuh nebiden kalma masallar, kendisinin gençlik menkabeleri.*** (S.M. Alus 1933p s. 231–232). × ***Eşi dostu toplarız bir gece, | Nuhtan kalma lüküs lambasını | Asarız kara duduna Dülgerlerin. | Bir tarafta çocukların tahta karyolası, – Donatılmış masalar bir tarafta.*** (R. Ilgaz 1944 s. 18).

nuhuset/nuhset 'uğursuzluk; uğursuz' < Ar. ***nuḥūsa*** a.m. × ***Fakat üstelik, muhakkak, kendisinin şarkı dinlemek sevdiğini bu kızdan öğrenen Hüseyin efendinin talimatiyle olacak, başka defa gelen bir kız da durup dururken "Size bir şarkı söyleyeceğim!" diye menhus bir sesle nuhuset bir türküye başlayınca deli enişteniz ifrit kesilmiştı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 311–312). ***nuhusetlen-*** 'uğursuz olmaya başlamak': × ***"Bilmen ağa, belki bizim boz dana nuhusetlendi." — "Töbe de! Hayvan kısmı oğursuz olmaz. Zira günahı yokdur."*** (Kemal Tahir 19 1057 s. 82).

nukbe 'delik; paçasız don' < Ar. ***nuḳba*** a.m. J. Redhouse 1890 s. 2097. ××

nukl/nukul/nokul 'badem, fındık ve başka kuru yemiş şekeri' < Ar. ***nuḳl*** a.m. × ***Derḥāl bir kilindir şarāb, bir şīş kebāb, biraz nuḳl ḥāżır ėder.*** (Ferec v. 20a). × ***Bizüm ḳulluḳcı oğrayugelmiş, götürübildügince lavāş, girde, külīceler, biryānlar, cüzāblar, ḥalvālar, nuḳullar aldı geldi, eve geldi, yėdük.*** (Ferec v. 57b).

nukldân/nukuldan 'yemiş ve şekerleme tabağı' < Fa. ***nuḳldān*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1420 (***nukl + -dān*** 'tutan, kab, container', b. ***abdan*** ⊡). × ***Bir gėce 'avrat ḳatuma geldi, bir ṣurāḥi şarāb–ı nābı cün-gülābı, bir nuḳuldān nuḳlı öŋümde ḳodı vu şīrin zübānıla eyitdi: "Ė piser–i perīpeyker! Artuḳ ṣabrum ḳalmadı, ṭāḳatum ṭāk oldı.Bu gėce ol gėcedür ki murādumı vėresin, maḳṣūdumı göresin" dėdi.*** (Ferec v. 110a).

nukuş 'süsler' < Ar. ***nuḳūş*** a.m. (***naḳş*** kelimesinin çoğulu). × ***Yüridüm, perdeyi ḳaldurdum, miyān–sarāya yėtişdüm. Altun, gümiş taḫtalar–ile mefrūş işlemişler anda ṣuver u nuḳūş*** (Ferec v. 101a).

numara I b. ***nümero***.

numara II (mektep tabirlerinden) 'hocanın talebe için takdir derecesi (en iyisi on numara)': × ***Biraz akça pakça, eli yüzü düzgünce olduğunu gördüm mü, alır gözle bakıp haddeden geçirip numarasını veririm. Hatır, iltimas filân yok. 10 numarayı dayamıştım. Hoşor hakikaten mükemmel parçalardandı.*** (S.M. Alus 1944 s. 103).

(Argo) **numara III** 'hile, dalavere; yalan' H. Aktunç 1990 s. 210. ***numara yap–*** 'hile yapmak; yalan söylemek!' ***numara yapma!*** 'Yalan söyleme! Şakayı bırak, ciddi konuş!': × ***Vay günahtan korkan vay! Antika bize numara yapma! Dolma yutacak enayi değiliz.*** (S.M. Alus 1933p s. 155). ***numaradan*** 'şakadan': × ***Arnavut Şemsi gözlerinin çapağını yumruğunu ıslatarak temizledikten sonra telâşla kapıya doğru gitti geldi. Numaradan: "Gardiyan geliyor!" diye seslendi koğuşa. İbrahimin başını yastıktan kaldırması içindi bu dümen.*** (R. Ilgaz 1962s s. 82).

numaracı 'hilece, düzenci' H. Aktunç 1990 s. 210–211. × ***Bana bak ulan numaracı! Beni eşek yerine alma. Namusum hakkı için, bir kafam kızarsa, atarım denize seni!*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 7). × ***Yalnız çok numaracıdır. İnsanın ağzından girer, burnundan çıkar.*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 55). × ***Biletçi anlamıştı işi. Biletsiz taşımıyacaktı. Gökten Hazreti Allah bile de inse "Şevki, yavrum bana bağışla!"***

dese, gene de bağışlamıyacak, bu numaracının tekerine taş koyacaktı. (Orhan Kemal 1968ö s. 105).

nur 'ışık, aydınlık' < Ar. ***nūr*** a.m. × ***Ol görinen rüşenlik şāh-ı mārān nūrınuŋ 'aksinden-dür.*** (Ferec v. 61a). (arkadaşlar arasında hitap şekli) ***nurum!*** × ***Etme, be nurum, vazgeç! Allasen kapat o yaprakları! Zira şimdi keyfim hiç mütenehni değil.*** (S.M. Alus 1944 s. 7). ***nur–u aynım/nur–u dīde*** 'gözümün nuru, sevgiyle söylenen bir hitap sözü': × ***Şāh ḫidmet eyledi. eyitdi: "Ė nūr–ı dīde ve ė sürūr–ı sīne"*** (Ferec v. 29a). × ***İyi hoş ama, iki gözüm, nur–u aynım, şimdi bendeki kafa boş, kazandan farksız. Dün akşam ne yedin diye sor, Agobun kazı gibi düşüneyim!*** (S.M. Alus 1944 s 12). × ***nur ol!*** 'aferin, bravo! teşekkür ederim!' M. Mikhaïlov 1930 s. 39. × ***DEMLİ (Tütün kesesini çıkarır, kısa çubuğuna tütün kor, çakmak ile yakarken:) — "Sır eder derdi dilim, meyhane benim, | Mahremi razı gamım, meyhane benim!" DAVUT —*** : ***"Nur ol, Demli baba!" NUH —*** : ***"Nur ol! ORUÇ — Nur ol, dedeciğim!"*** (Musahipzade Celal 1936aa s. 34). × ***Seri bir rast taksimin ilk hanesi baygın, vakur bir nağme ile biterken, Şam hırkalı kıranta efendi: "Oh, elin dert görmesin, nur ol evlâdım!" diyordu.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 131). ***nur–u nigâr/nurunigâr*** 'bir üzüm cinsi': × ***Çavuş, yapıncak, misket, nurunigâr, müşküle üzümlerinden yevmiye elli küfe.*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 36). × ***Önce çavuşlar, bunlar savulduktan sonra nurunigârlara, misketlere sıra gelecek.*** (S.M. Alus, Akşâm gaz. 17.III.1943).

nurani 'nurlu, ışıklı; görünüşü saygı andıran (kimse)' < Ar. ***nūrānī*** a.m. × ***Gitdi, bir dağa yėtişdi. Anda ṣuma'a var. Ṣuma'ada gördi, nūrānī bir pīr oturur. Şehzāde pīre selām vėrdi. Pīr cevāb vėrdi: "Merḥabā!" dėdi.*** (Ferec v. 194a).

nûre 'kıl dökücü bir madde' < Fa. ***nūrā/nūra*** 'a depilatory unguent made of arsenic and quick–lime' F. Steingass 1930 s. 1432, 1433 × ***Nūre, saḫt olmadın, vaḳ, 5.5, saḫt olunan, vaḳ. 6.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 101).

AD. **nur–nimet** 'rahatlık' < belki ***nur-ı nimet*** kelimesinin varyantı × ***Gündüzleyin üçüncü mevki gene nur–nimet. Gecesi, işte gecesi çekilmiyor. Perişanlık.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 215).

nusha/nusga/nohsa BSTTk: ***muska*** 'insanı bazı tehlikelerden koruyacağına inanılan, üstte taşınan, dua yazılmış kâğıt, hamayil' K. Emiroğlu 1989 s. 188 < Ar. ***nusḫa*** 'suret, yazılı şeyden çıkarılan kopya' × ***Bahir ki orada da bir keşis durmadan bir nohsa elinde yazir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 172).

nutk I 'konuşma kabiliyeti' < Ar. ***nuṭḳ*** a.m. ***nutku bağlan–*** 'dili tutulmak' TS 2002. ***nutka gel–*** 'dili açılmak': × ***Ḳız bī–güft bī–tevaḳḳuf nuṭḳa geldi, eyitdi: "Ben Sīmürġüŋ ferzendiyem" dėdi.*** (Ferec v. 195b). ***nutḳu tutul–*** 'şaşkınlıktan konuşamamak' Meninski 1680 III s. 5202: × ***Lûtfi beyin nutku tutulmuştu. Her dara geldiği zaman yaptığı gibi, dilini çıkarıyor, ağzının etrafında dolaştırarak yalanıp duruyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 96). × ***Kadıncağızın nutku tutuldu, eli ayağı buz kesildi, nefesi tıkandı, merdivenin basamağına iğreti ilişip düşünmeğe başladı. Bu kedi, nasıl olup ta denizi geçti?***. (O.C. Kaygılı 1038s s. 74).

nutk II /nutuk 'halkın önünde yapılan konuşma, hitabe' ***nutuk at-*** (alay sözü) 'uzun ve sıkıcı bir konuşma vermek': × ***Benim babam Trakyalı, kendi hâlinde bir çiftçi. Hayatında bir gün olsun nutuk atmamıştır.*** (N. Cumalı 1969 s. 170). × ***"Beklemesini bilmeliyiz, bir zaman gelecek..." diye nutuk atıyor kalabalığın arasında biri.*** (Peride Celal 1990 s. 159). AD. ***nutuk çek-*** a.m. × ***Bir sesi vardı, kalın, mahabetli, öylesine tok, müessir. Konuşmaya başladı mı, sanırsınız Meclis-i Mebusanda Nafıa Nazırı Oskan Efendi nutuk çekiyor.*** (İ. Tarus 1949 s. 107). × ***Ḳahveler doluydu. Karınlar toktu, keyifler yerindeydi. Şimdi— "Memleket... Vatan..." diye nutuklar çekiliyordu.*** (M. Makal 1950 s. 105). ***nutuk geç-*** 'nutuk dinletmek, nutuk atmak': × ***Daha ne nutuklar geçerim kimbilir, hırsımdan yanaklarım kızarır. Bu beni güzelleştirir.*** (N. Meriç 1956 s. 78).

O. **nuʿumet** 'yumuşaklık, rahatlık' < Ar. ***nuʿūma*** a.m. × ***Eŋegi sīb gibi nuʿūmetde, ṣafāda, çāhında var niçe ʿuşşāḳ cān-ile giriftārı.*** (Ferec v. 116a). Krş. ***nur-niʿmet***.

nüfus kâğıdı 'birinin nüfus kütüğünde kayıtlı olduğunu gösteren kimlik belgesi', ***nüfus kâğıdı eskimiş*** 'yaşı ilerlemiş': × ***Herif kırış kırış zaten, nüfus kâadı da eskimiş, Azraili bekliyor. Tak, dükkâna girivermişim. Meraba Bogos ağa, inç haber? Tak, gırtlağına! Mort.*** (Orhan Kemal 1965i s. 72).

nümero/nümere/ BSTTk **numara** 'rakam, sayı' < Fr. ***numéro*** × ***Bu mātem oḍasınıŋ ḳorḳunc ḳaraŋlığını lāyıḳıyle tenvīre kifāyet etmeyen beş nümero cām lambanıŋ ışığı ṭavanda titrek bir hāle vücūda getiriyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 13–14). × ***Nümerosuz atılan gözlüğe beŋzer ḳıṭʿam, | Her kimiŋ çeşmine uyġunsa edinsin, alsın.*** (Hasan Rüştü 1937 s. 68). × ***Hangi nümeredesin?*** (F. Erdinç 1958 s. 122). Krş. ***numara***.

nüşadir/nişadir/nışadır 'amonyak tuzu' Meninski 1680 III, 5179 < Çince vs. H. Eren 1999 s. 300. × ***Her tepki bir direnme ve değişmez yolunda | Kopar lehim, uçup gider nışadır.*** (B. Necatigil 1968 s. 21).

nüve 'öz, bir şeyin özü' × ***Bu yüzden hiçbir monad başka bir monaddan etkilenmez. Her monad değişiminin nüvesini kendi içinde taşır.*** (E. Şafak 2001, s. 187).